JIŘÍ WOLKER

PRÓZA A DIVADELNÍ HRY

KNIHOVNA KLASIKŮ

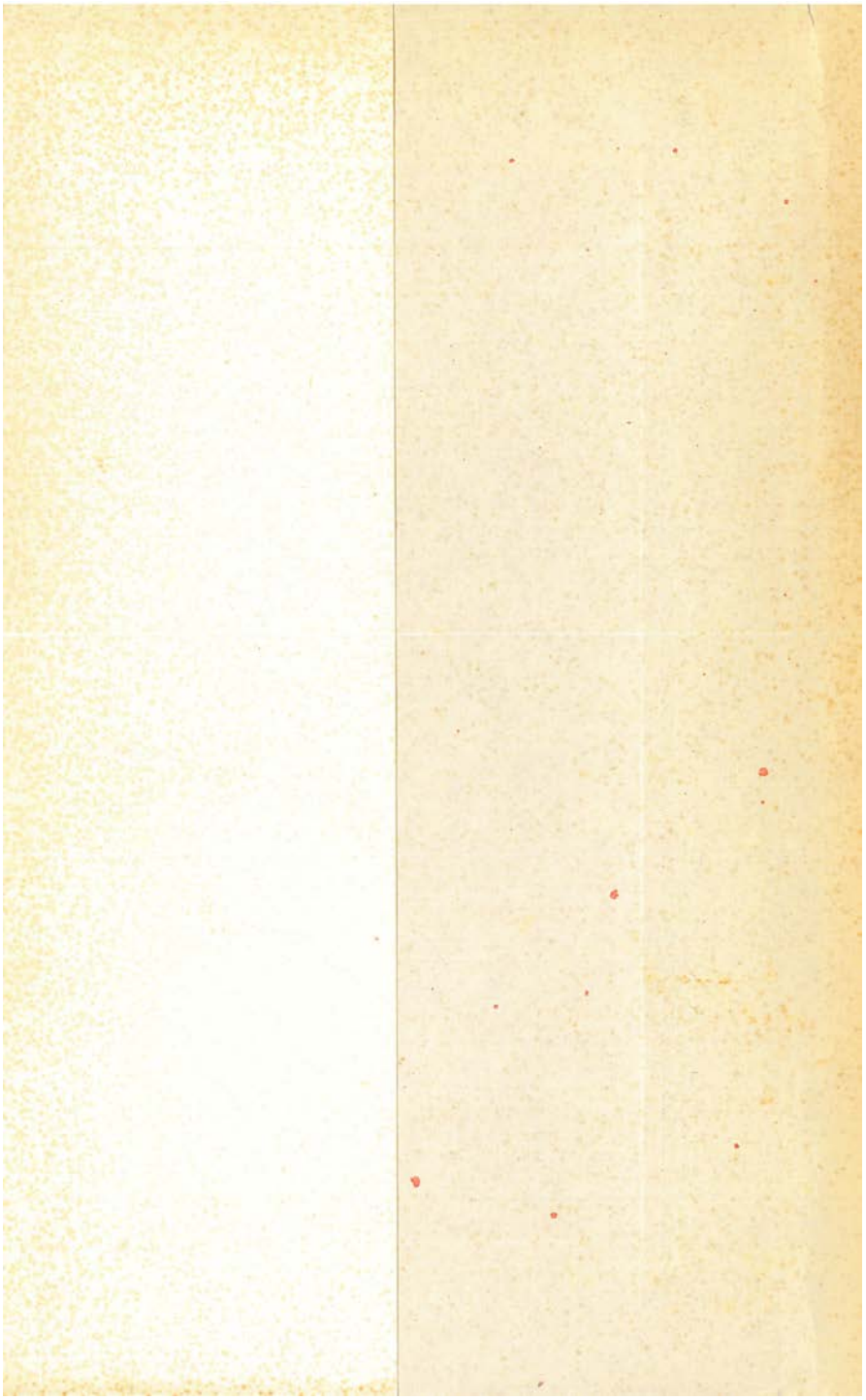

SPISY JIŘÍHO WOLKRA

Svazek druhý

JIŘÍ WOLKER

PRÓZA A DIVADELNÍ HRY

KNIHOVNA KLASIKŮ

Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění

Praha 1954

SPISY JIŘÍHO WOLKRA
řídí Ústav pro českou literaturu Československé akademie věd

Hlavní redaktor A. M. Píša

Redakční rada: Miloslav Novotný, A. M. Píša,
Zdena Wolkerová

Svazek připravil a doslov napsal A. M. Píša
Graficky upravil František Muzika

POVÍDKY

O FRANTIŠKU MUZIKANTOVI

František byl zaměstnán ve staré vinárně Rokoko už na dvacátý rok. Hrával tam na housle od desáté do tří ráno, někdy i déle. Zprvu jej doprovázíval na klavír kulhavý a přihrblý Steiner, ale ten zemřel. Na jeho místo nastoupil nějaký konservatorista s dlouhými vlasy a vodnatýma očima a František ani nevěděl, jak se jmenuje. Musel být na konservatoři dlouho, neboť s ním hrál už pátý rok. Zato každý den, když se ráno rozcházeli, říkával Františkovi, že kdyby neměl před poslední zkouškou, že by dávno odešel, poněvadž mu ústav není dosti moderní.

František žil u jedné paní na předměstí. Na oženění neměl jaksi času; vždyť lidé se nejvíc milují večer a to on už od sedmnáctého svého roku hrával. Nejdřív v kino, potom ve vinárně. Byl by si vzal sklepnici Štefku, ale pán mu to rozmluvil. Nekouká prý z toho nic dobrého. Měl totiž strach, že by jej mohla Štefka s ním okrádat. Tak si ji nevzal a Štefka brzy odešla z vinárny. Zůstal tedy sám. Někdy k ránu potkal na ulici unavenou Štefku. Zprvu bral ji k sobě, ale když si navykla čekávat na něj pod rampou divadla, začal ji odpuzovat, neboť býval velmi uhrán.

V Rokoko bývalo rušno. Sklepnice běhaly stále s novými lahvemi, hosté přicházeli, odcházeli, bylo mnoho křiku a zpěvu, zvláště důstojníci dovedně břinkali ostruhami a skleničkami. Ke dvanácté začali tančit. K tomu byla zvláště upravena místnost vzadu lokálu. Byla tuze nízká a kouř se tam válel jako koule v kužílně. Františka tam volávali, a on jsa bez klavírního doprovodu, musel tak přitlačovat na svůj šmyčec, až z něho žíně lítaly. Párky se tam točily, všechny nesmírně veselé, a stále na něj volaly: »Jen veseleji, jen do toho!«

Sem tam některý dal si zahrát sólo. Potom zaplatil Františkovi zvlášť; některý i padesátku hodil mu na tácek. Můj bože, vždyť ve veselosti dovede být člověk štědrý!

František hrál jen nazpaměť. Nějakou tu novou písničku

vždycky pochytl. Některé písničky hrál už snad tisíckrát. To mu prsty samy jezdily po houslích a František díval se na pány, kteří pijí, a na dámy, které se smějí, nebo myslil si na svého strýce, který je v Americe a má prý miliony dolarů. Hrával také tak zvané »tonstücky«, kterých uměl asi dvacet, a všechny je pletl dohromady, což ale nevadilo, neboť byly všechny stejné sentimentální melodie. Tu si vzpomínal, jak byl mlád, když je hrál poprve, nebo počítal, jak asi dlouho bude to ještě trvat, než se zavře. »Tonstücky« měly pomalé tempo, pijáci při nich slzeli a František jimi znetrpělivěl a zdálo se mu, že je tam mnoho kouře.

Někdy se přiházely nepěkné scény, ale jej nijak nerozčilovaly; byly tu tak časté, jako když někdo upadne na ulici. Jen míval obavu před zuřivými opilci, neboť jednou jeden po něm hodil lahví. A tak hrával po dvacet let, jeho černý, ofrakovaný kabát třepetal se jako ponurá střízlivost uprostřed výskotu a zpěvu, bujné veselosti. Tak si zvykl na ty veselé tváře, že lidi, které odpoledne potkával (neboť dlouho spával), zdáli se mu býti smutní, i když měli tvář docela všední a nezachmuřenou.

Jedenkráte se stalo, že se vytáhlý konservatorista ho zeptal:

»Františku, co děláte zítra odpoledne?«

»Nic,« odpověděl, když marně přemýšlel o tom, co by dělal. »Je teď zima a není ani kde jít,« pravil jako na omluvu.

»Byl jste už někdy v koncertu, ve skutečném koncertu?«

»Myslím si, že skutečné koncerty bývají jen večer. A to já přece nemám kdy.«

Konservatorista se shovívavě usmál.

»Zítra je jeden skutečný koncert odpoledne. Mám na něj volnou vstupenku. Ale poněvadž mám jednu holku v práci a ta zítra bude sama doma, tož vám ten lístek dám.«

Usmál se a ukázal řadu žlutých zubů. Potom vytáhl notes a z něj vyndal červený lísteček.

»Hrají Fibicha, Foerstra a Debussyho. Ten poslední, to je moc velká moderna. To něco uslyšíte. To se budete divit. Člověk by přitom až plakal.«

Konservatorista sice nikdy ani v nejmenším nebyl náchylný k pláči, ale což, — o pláči lze vždycky mluvit při umění.

»Víte, to jsou velicí umělci. Oni tvoří nové světy. To jsou muzikanti známí na celém světě. No a vy jako muzikant můžete se též na ně jít jednou podívat.«

A žluté zuby odkryly se ještě víc.

František si lístek vzal; proč by se nepodíval na muzikanty světa? Dokonce stal se malinko zvědavým na to, jak asi ta hudba bude vypadat bez kouře a skřeku. Ostatně nemá beztoho co dělat odpoledne a do osmé bude dávno po tom.

A také šel. Bylo to ve velkém sále v Representačním domě. Přišel tam dosti skoro a díval se. Oh co lidí tu tiše chodilo a významně očekávalo. Muzikantů sedělo na podiu víc než v kterékoli vojenské kapele. To jsou ti, co hrají hudebníky světa, myslel si František a byl by jim záviděl. Ale slyšel, že nemají ani čtvrtinu jeho příjmů, a proto čekal, co tak asi dovedou.

Potom přišel kapelník, který se uklonil, jako by všichni se kláněli jemu, a začali. Františka zprvu bavilo, jak máchají houslisté stejně pažema, ale brzy jej to omrzelo. Byl jaksi hanebně podveden svýma ušima, které už tolik slyšely jeho jalové muziky, že uzavřely se před každým tónem. Hrával-li ve vinárně, nikdy nemyslel na to, co hraje. Jeho hraní sídlilo jen v jeho prstech. Hosté byli veselí a ochotně vše přijímali za veselé. Tu to bylo k smrti nudné. Nikdo se nesmál ani nezpíval a ta hudba, hudba světových mistrů, ta už teprve nemohla dojíti k Františkovu srdci. Vždyť on už ho ani neměl. Bylo rozprodáváno dvacet let po kouštíčku v červeném vínu vinárny Rokoka. Vždyť on už ho ani nemohl mít; — bylo by dýkou a ne srdcem. Bavil tolik jiné svou muzikou, že tato hudba jej už nemohla ani bavit. Velká pokoření životem nejsou ani bolestná. Jsou jen pustá a prázdná jako zákulisí po představení.

Okolo něho stálo plno mladých lidí, kterým hořely tváře. Jak je to krásné! šeptali a viděli nebesa otevřená. Bylo tam i několik studentů, kteří se učívali pod lucernami a sem dostali se jen švindlem. Ale těm oči se svítily a byli bohatí jako

králové. František se nudil a myslel si, že Štefku dnes zase odežene, poněvadž slyšel, že chodí s jedním nakaženým vojákem. Potom se mu chtělo spát a dlouze zíval.

Nějaký nadšený posluchač jej uviděl a zasyčel:

»Dřevo!«

Když byl konec, davy tleskaly a tleskaly. Mnohým lidem zdálo se, že nemají jedno srdce, ale dvě a že obě vběhla jim do rukou a že je nutno jimi o sebe křesat z děkovné radosti.

František ale nasadil si klobouk a šel pomalu do Rokoka. Zvolna tam povečeřel a myslil si na umělce, kterým se tolik tleská a kteří nemohou se ani tak navečeřet jako on. Potom přemýšlel o těch světových umělcích a uznal je za humbug. Naladil si housle a šel klátivým krokem do lokálu. A jeho krok podobal se tomu kroku tisíce mrtvých, kteří chodí kolem nás, uklánějí se a zpívají, kteří zemřeli, abychom my se smáli, a kteří si dávají svou smrt zaplatit papírovými desetikorunami.

JARNÍ DEN

Šly po úzké polní mezi za městem. Jedna byla v šedých kostkových šatech a zdála by se přísná, kdyby ji slunce neučinilo pokornou. Druhá byla oblečena radostněji. Slovácký šátek se jí vzdouval na zádech a ona celá, olichocená jarním větrem, radovala se nad svými pevnými prsy, nad svým rozvlátým vlasem a nad jarním dnem. Ta také mluvila:

»Tak ti, Toničko, seděli jsme až docela vzadu v salónku a nikdo tam neviděl. Tiskl mi stále ruku a oči měl jako oheň. Vykládal mi moc věcí, že prý studuje na vysoké škole v Praze, ale že celé studium nestojí za nic. Až prý doroste, že všechno rozboří, protože musí se to postavit znovu. Je prý to od základů prohlodáno.«

»A co chce stavět znovu, Máňo?«

»No, — — — všechno. Hlavně prý mravnost a slušnost. Jej, — ten ti mluvil neslušně, ale že, — vypadal přitom docela slušně? Měl moc hezkou kravatu a povídal, — povídal, — hihihi, —« Máňa se rozesmála a pro smích nemohla dořící.

»Co povídal?« tázala se Tonička dívajíc se do země.

»Že prý nejmravnější by bylo, kdyby lidi chodili nazí. Nazí říkal, Toničko. Že prý za měsíc by zmizely všechny nestoudnosti a svět by byl tak čistý jak za časů Adamových. Víš, kdyby mi to říkal někdo jiný, tak bych ho plácla a jakživ bych s ním nemluvila. Ale on mluvil jako když tiskne. Zdá se mně, že jsem se zapomněla červenat, jak pěkně to říkal.«

»Ale Máňo, — vždyť jsi byla červená, hned jak jsi jej spatřila.«

»Tak, — ty jsi to viděla! A já myslela, že máš oči jen pro Pepu Novákovic.«

Tonička podívala se přísně na Máňu a ta honem ucouvla.

»Ale hlavní, co mi povídal, bylo, že prý by chtěl probojovat si čistý názor na ženu. Říkal, že my ženy jsme hrozně nešťastny v dnešní době. Že prý je v módě emancipace žen a to že je na ní nejhroznější vražda. Okrádá prý se o své ženství a vtloukají se jí do hlavy suchopárnosti, které z ní činí polovič-

ního muže. Hlavním ukolem ženy prý je milovat a rodit děti. A Toněnko, — sňatek vůbec neuznává, to je ti neznaboh! Ale říká, že láska, víš, i taková ta smyslná, — je čistá jako nebe; lidé si ji učinili hříchem, aby je víc dráždila, neboť prý jsou tou kulturou unaveni. Největším zákonem na světě je, aby každý dělal dle toho, jak chce jeho srdce. Vše ostatní prý je hřích a špatnost. Milujeme-li, tak máme milovat a dávat plnou náruč. Nedbati na nic, neboť dbáti na jakousi dnešní slušnost znamená prodávati se. A víš co ještě říkal? Že prý milovat nutno nerozumně, — doslova nerozumně. Rozumná láska prý je jako rovnice o dvou neznámých. Lidé prý teď nahradili srdce rozumem a proto jsou vyschlí a ubozí. Ještě děti prý má rád. Ty dosud rozum nepokazil.«

Máně padal šátek s ramena. Uchopila ho jako prapor a zamávala jím. Po stranách mezi do daleka bylo viděti lidi, pluhy a koně. Západní slunce ozařovalo i konce obzoru, takže i poslední oráček byl viditelný, jakoby ze dřeva vyřezávaný, nakloněný nad zemí, do které ryl svým pluhem.

»Potom,« pokračovala Máňa, »mě prosil, abych s ním sešla na chvíli do zahrady. Že prý je krásná noc a on chce mi říci slova jako nebe. Nechtěla jsem, Toněčko, — ale on mi řekl tak pohrdlivým hlasem: ‚Bojíte se, slečno?' — že jsem šla.

Tam mě objal a řekl mi, že mě miluje. Oh ten mě políbil, — žádný nikdy mě tak k sobě nepřitiskl! Tam mi řekl, že mám utéci z domu. Že by mě mohli dobře vychovat, — a on že by nade mnou zaplakal jako nad osekaným stromem. Mám-li jej ráda, že to pro něj udělám, poněvadž prý jsem mladá a nedám se říditi zeschlým rozumem vypráhlých srdcí. Že jednou mi pošle dopis s fialovou obálkou, což znamená, že pro mě už jede. Den nato mě unese. Odjedeme do Švýcarska; jeho přítel má tam nějaké statky a jsou mu k disposici. Vzal mě za ruce a prosil mě, abych mu to slíbila.«

»A co ty?« tázala se Tonička stísněným hlasem. Máňa zamávala šátkem.

»Nu já jsem mu to slíbila. Vždyť má pravdu, — vždyť ho mám ráda. Je tak silný a má oči černé jako uhel.«

»A utečeš s ním, Máňo!«

»Uteču, uteču, Toničko, — můj bože, jak je dnes krásně! Už je tady jaro, vidíš, — travička se zelená a na olšovických vrších kvetou třešně. Je tak čistý a upřímný, — půjdu za ním i na kraj světa. Na jaře je i na kraji světa krásně. A nemám pravdu?«

Tonička se zamyslila. Měla těžké, skoro kovové vlasy, a když sklonila hlavu, jako by o sebe zazvonily.

»Máš pravdu, Máničko,« zašeptala a dívala se k olšovickým třešním. A v jejích očích také se rozkvetly dvě třešně bílé a růžové jako její čelo.

Čas plynul, ale Máňa nezmizela. Ale stalo se, že za čtrnáct dní jedné deštivé noci zmizela náhle Tonička a její maminka plakala nad její prázdnou postýlkou a její otec křižoval dlouhými kroky podlahu, až byla celá ukřižovaná.

Když potom se za pět roků Tonička vrátila, přišla zase v šedých šatech. To už Máňa, revolucionářka, byla vdaná a měla dvě děti. Její muž, — ah, byl to právě ten, který si ji chtěl unést, sestřihl si trochu své dlouhé černé vlasy, protože měl strach, aby mu brzy nevypadaly.

Tonička byla tři neděle doma. Její otec ani matka nevyšli po celou tu dobu z domu. Tonička též ne. Nenavštívila ani Máňu; bála se, že by ji oslovila nejistě anebo že by byla příliš rozpačitá, kdyby ji potkala na městě.

Za tři neděle odjela zase někam do Vídně. Když šla na nádraží, několik lidí se za ní obrátilo a řeklo si: Vidíte, — to je ona!

A byl tenkráte zase jarní den a na olšovických stráních kvetly panenské třešně.

Dnes celý svět je jedno pole o žních. Na něm u meze je červená maminčina sukně, aby ty dvě děti, co si na ní hrají, byly v teplé světničce. Mají slepené copánky, nepatrné tvářičky, ruce od hlíny. Nikdo by neuhodl, že jsou tu na úřední cestě.

Žně. Zlatý talíř s modrým kloboukem. Je dusno. Děti si hrají: hadřík a kvítko. Nevím, jak všechna kvítka se jmenují, protože nevím, jak všechny děti se jmenují. Tatínci a maminky hrbí se v polích jako svežené kupky sena. Kdyby jsi si do nich lehl, — tak by ti napadlo věcí, až by hlava rozbolela.

Šli jsme z města a bylo odpoledne, když jsme se zastavili u dětí. Byly hrozně nepatrné, že jsem je hned zpozoroval. Myslíte, že jsou to děti? Moji přátelé si to všichni mysleli, ale já jsem poznal neklamně, že je to *odvodní komise.*

Tak se stalo, že co já jsem se díval na děti, ostatní koukali na žací stroj »fy Kovařík, Prostějov«. Bylo kolem něho zlatého prachu, jako by to byl sám Pánbůh. Ale štípal do krku. Kolečka se v něm otáčela. Hned nahoru, hned dolů.

Dámy z města měly bílé šaty. Proto mladý strojník musel něco udělat s rukama. Šel opravit stroj. Když ale předstoupil před nás, — bodlo ho v zádech. Zašel zase za kulisy a myslel si, že není žádný herec. Ostatně měl smutné oči a děvčata nám říkala, že je vdovec. Smutné oči se ale nedívají pořád smutně. Vlály jak dva prapory a říkaly:

Moje!

Jenomže jsem nevěděl, platí-li to těm polím, nebo ženě, která zpívala a kladla svrchu do stroje náruče obilí. Moji společníci usuzovali, že je to navýsost nezdravé.

Potom je to všechno omrzelo, obrátili se a uviděli děti. Myslím, že je neuviděli tak nepatrné jako já, protože se nepodivili.

Dívky před sňatkem rády hladí děti. Moje přítelkyně (té si strojník obzvláště všiml) měla jednu ruku volnou a učinila tak.

Ale co se stalo!

Děti se schoulily tak, jak to dělávají na noc jedna kvítka v zahradě u mojí stařenky. Proměnily se v broučky ztrnulé dotekem prstů. Dva bílé oblaky na nebi se zastavily, jaké ticho nastalo. A já přece jsem slyšel, jak jí zašeptaly:

»Neschopná!«

Hrozně jsem zesmutněl. Nesměl jsem jich ještě pohladiti. Řekly by mi totéž. Nejsem ještě dosti vysvlečen. A potom: nemám dosti let. Svět se se mnou zatočil teprve dvacetkrát a ještě se mi málo točí hlava.

To jsem poznal a ustoupil jsem zahanben. Já totiž jsem všude rád první.

Potom jsme odešli do jakési stinné zahrady. Ona byla veselá — až jsem se divil. Nepoznala, že ji neodvedli. Můj bože, jak to bylo dobře! K smrti by se uplakala, — neboť ona přese všecko má také hrdinské srdce. O těch největších neštěstích člověk neví. Kdybych jí to byl řekl, — tak by mi byla odpověděla: »Za čtyři neděle.« Myslí, chuděrka, že každý se jí ptá, kdy bude mít svatbu.

Seděli jsme na okrájených trávnících. I zídka tam byla. Zídka se studenýma nohama. Nevěsta objala si rukama kolena. Vykládala mi o lásce. Vila nad městem, bílé záclony, vázy, kvítí, cesty po moři, cizina, vše, co si člověk může pomyslet...

Ale láska dává to, na co si člověk nemůže pomyslet. Nejmoudřejší maličtí, nechte nás přijíti k vám! Ta zeď mi stoupla zrovna na srdce.

Přál jsem si býti Panem Ježíšem aspoň na jednu minutu. Nestalo se tak. Byl jsem proto dlouho smuten. Měl jsem ji rád. Tenkrát ještě všechno spalo a my jsme byli napolo děti.

Večer vrátili jsme se do města.

Všude, kde bydlím, mám okno zrovna do nebe. Šest nocí potuloval se po něm měsíc. Sedmou noc jsem poznal, že je to meč ohnutý na srdci.

Nespím samou radostí.

Rozmlouvám se svaly. Dobrá znamení chodí ke mně otevřeným oknem. Brzo půjdu zase k odvodu. Třeba už budu

lepší. Třeba už budu tak dobrý jako tatínci a maminky, co mají děti a sukni červenou. Děti se na mě usmějí; nebudou se ostýchat a přijmou mě jako bratříčka. Budeme si hrát celé odpoledne s hadříkem a pampeliškou. Večer, když půjdu domů, zašeptají:

»Jsi odveden, chlapečku!«

Pak budu voják u největší armády. Budeme mít nad sebou prapor modrý se sluncem a hvězdami. Mnoho krve poteče. Celý svět bude červený jako veliká mámina sukně prostřená na nebi. Všem nám bude jako dětem, protože nebe už bude zralé a budou na něm žně. Andělé nám pomohou svézti z něj úrodu do stodol.

Moje milá, tys docela jako Panna Maria, protože z lásky se nám narodí dítě. A zatím co ještě je schováno pod tvým srdcem jako zvoník pod červeným zvonem, povím ti jednu z tisíce příhod. Říkají, že kolem těhotných žen mají se stavět jen krásné věci; ale já postavím vedle tebe věci smutné a odevzdané jako ošoupané židle v zapadlém hotelu, protože naše děti se nerodí pro svou krásu, ale pro spásu celého světa.

*

Byla to moje sestra, která, když byla dítě, podobala se všem květům. Nevím, jak se děti jmenují, protože nevím ani, jak se všechny květy jmenují. Hrávala si s hadříčkem a cívkou. Ach, to je nebezpečné pro děti! Chudé děti mají příliš velkou fantasii. Chudé děti dovedou dělati zázraky. Hadříčky a cívky dovedou být anděly, vojáky i nejkrásnějšími pannami.

Ale po městě chodí žebráci. Jsou to chodící komíny a oči mají jako kouř. Sestřičko, ve všech pokojích je zima, když je nám šestnáct let, když nechceme ani andělů, ani panen. A abychom mohli chtít vojáky, je třeba mít hodně teplé a červené rty, nožky ostré jako šavle a prsa jako dvě hvězdy.

»Slečno, já bych vás třeba doprovodil.«

Na světě jsou dvě místa: domov a taneční místnost. Taneční místnost se točí tak rychle jako svět, je tam mnoho kouře, krásy a mužů s hořícíma očima. Domov je okno, rozvrzaná postel, dvě žluté maminčiny ruce, které vzdychají.

»Doprovoďte mě domů, pane!«

Sestru by to bolelo. Člověk se vždycky rád dá doprovodit z lepšího na horší.

Voják, noc a děvče. Sestro, této noci ještě se dějí zázraky. Vezměte jej do svých rukou, a stane se z něj buď cívka nebo panenka s modrýma očima. Ale to je všechno marné. Jdeme z lepšího k horšímu.

Vojáku, vezměte mě vy do rukou!

Vojáku, — hrejte si!

Viděli jste ženu, která není podobna ráně? Já ji nikdy neviděl. Takové ženy nejsou. Podobají se ranám, protože milují nože. Milují nože, protože než zčervenají krví, svítí víc než všechna slunce a měsíc dohromady. Dospělé lidi však na světě všechno omrzí. Omrzí je i slunce a měsíc dohromady. Viděl jsem ženy, které se podobaly dospělým lidem.

Sestřičko, to je smutné, plakat pod plynovou lucernou. Malíři vás dnes už nevymalují.

Voják říká: »Slečno, kdybyste mě neměla ráda, dal bych vám 20 Kč!«

Sestra říká: »Já už vás nemám ráda, vojáku, ale všichni lidé to dělají!«

Potom uplynulo několik roků. Každý rok měl 52 týdnů a 365 dní. Na konci každého týdne byla zábava a na konci každého dne domov. Ostatní patřilo šicímu stroji a žaludku.

Jednou v neděli přišel dělník. Měl černý klobouk a chlupaté ruce. Řekl sestře:

»Vezmu si vás za ženu!«

Sestra se podívala na hadříčky a cívky. Potom ho vzala pod paždí a odvedla daleko za město. Za městem v polích stoupla si sestra mezi obilí a nebe.

»Jsem nemocná,« zašeptala.

»Aspoň nebudeme mít děti,« odvětil dělník smutným hlasem, chtěje ji potěšiti.

Sestra si jej asi vzala za muže, protože neplakala, když ji bil. Sedávala u okna a myslila si:

Život je jenom velké přicházení věcí. Věci přijdou a věci odejdou a člověk je to, co stojí mezi nimi.

Pod okny hrály si tenkráte děti a šťouraly prstíčky do nebe. To ještě sestru bolelo. To ještě ji přimělo k tomu, že neřekla své myšlenky o životě nahlas. A potom: já se narodil a křičel jsem v kolébce tolik, že by to nikdo nezaslech, ani já sám.

Ale stalo se, že přišel k nám ďábel. Odvedl nám sestru a chodil s ní celé dva roky po ulicích, barech a kavárnách. Ani o Štědrém dni ji nepustil k nám. Vodil k ní sta lidí, kteří ji učili nové filosofii.

Kdysi se setkala má sestra s nějakým básníkem. Platil za ni absint a dával si vypravovati od ní její příběhy, zapisuje si je do knížky v kožených deskách.

»Milá přítelkyně, měla jste těžký život, povězte mi o svých bolestech a radostech!«

»Nehleďte na mě tak soucitně, pane! Dělá to dojem, jako bych byla nešťastna. Jaká sentimentalita! Jen obtloustlá psychologie se domnívá, že utahané ženy a staré kurvičky jsou tvorové trpící. Jak vidíte, jsem docela klidna. Jsem klidna jako celý svět mimo vás. Zdá se, že vás to mrzí. Lidé mají rádi svůj vlastní soucit, poněvadž předpokládá cizí bolest. O bolesti může mluvit, kdo se řízl do prstu a nemá večer co dělat. Rána o bolesti nikdy nemluví, protože ta jí už necítí. Ostatně to, co musí být, to už je nám jedno.«

Básník se na ni podíval a zpozoroval, že je mrtva.

»Vražda,« řekl si a odešel rychle do města. Město bylo plno vývěsních tabulí, lidí a automobilů. Mnoho mrtvých, kteří ještě nebyli pochováni, chodilo sem a tam. Vývěsní tabule byly polepeny od vrchu až dolů plakáty: kino, koňské dostihy, divadla, schůze a tance. Byly to Sirény, které se svíjely na nárožích a zpívaly.

Básníkovi bylo hrozně zima a cítil, že zapomněl všecky své básně. Když zdvihl si límec a zahodil zápisník s kožený mi deskami, poznal ke své radosti, že je obyčejný člověk. Obyčejný člověk má jen jedinou touhu: zachránit život. Nemeškal a napsal:

VYHLÁŠKA

V tomto městě byla zavražděna žena. Zjistilo se, že byla oloupena o srdce, oči a ústa. Její mrtvola byla roznešena do všech domů na celém světě. Pachatel musí býti potrestán.

Živí všech zemí, spojte se!

Člověk

Vyhlášku přibil na nároží třemi slzami: lásky, nenávisti a naděje.

Živí se sbíhají. Bílá oblaka, stromy a lidé. Celé náměstí je jediný hlas. Nebe a zem jsou dvě oči, které čtou.

A v té chvíli jsem se, má milá, do tebe zamiloval!

Řeč tvoje budiž: ano, ano, ne, ne!

Hřbitov.

Mrtvá jména a živé stromy.

Uprostřed nich chodí chlapec. V osmnácti letech je člověk nejstarší, protože miluje bolesti, kterých nemá. A chlapec si myslí: aleje bříz na podzim podobají se umírajícím dívenkám. Chtěl bych jednu z nich milovat. Bylo by to krásné a smutné. Bylo by to z jiného světa. Schovali bychom se do svých očí a tvrdý život by nám nemohl ublížiti.

Všechno, co lidé ohradili, má brány. Brána je boží myšlenka. Hřbitov má také bránu.

Chlapec vyšel.

Jak je na světě široko! To je moře s nezměrnými hlubinami. Tonoucí se chytá stébla a chlapec chytil se svých rukou. Tenkráte už mu bylo dvacet roků a omládl. Vydal se po silnici do světa. Měl s sebou uzlíček od maminky a prstýnek od milé. Sedával na mezi a divil se. Svět byl hotový zázrak a dal se držeti oběma rukama.

»Stůj!« vykřikl na něho komín kdysi navečer.

A tak octnul se ve městě.

Město podobalo se poraženému člověkovi. Leželo nazad v černém údolí. Bylo poraněno mnoha ranami. Co okno, to rána. Některé rány byly světlé, jako když se v nich tančí, jiné byly smutné a blikaly v nich červené kahánky. Chlapec hledal známé, ale marně. Všichni známí v tomto městě byli zavřeni v kriminálech.

Chlapec se rozhodl, že zůstane, protože byla noc. Ve městě je potřeba mnoho peněz. Chlapec prodal nejdříve šáteček, potom prstýnek a posléze svoje ruce jednomu pánovi, který jimi osm hodin denně se bavil.

Chlapci přitom na rukou narostly svaly, které mluvily mu do snů.

V špatně dlážděných ulicích s páchnoucími kanály a vyraženými okny spala lidská srdce. Chlapci se zdálo, jak by to bylo hezké, kdyby lidé vynesli je na ulici, seřadili je do průvodu jako červené lampiony a šli s nimi po městě.

To by bylo krásné, tak někdy večer, před velkým svátkem.

Vzal si to tak do hlavy, že mu říkali chlapec i tehdy, když měl již pěkný počet roků přes mez vytčenou chlapectví.

Jednoho dne noviny zakřičely:

Nebezpečný uprchl z vězení!

A poněvadž byly zvyklé štěstí, neštěstí i strach odměřovati v penězích, dodávaly:

Na jeho hlavu vypsána odměna 30 stříbrných.

Mnoho domů se přepevně uzamknulo té noci. Ulicemi projížděly policejní hlídky a ospalí vojáci. Stromořadími plížili se Jidáši a detektivové.

Té noci přišel Známý k chlapci.

Zaťukal na dveře.

Chlapec otevřel.

To bylo přijímání.

»Uprchl jsem dnes, protože se zítra musím narodit,« pravil tiše. »Přišel jsem ti to povědět, protože ty to už víš. Jen tomu, co víme, možno uvěřit.«

Chlapec řekl: »Čekal jsem. Prodal jsem svoji matku, milou a ruce. Koupil jsem za ně lásku k celému světu a životu. Je největší moudrostí chudoby býti bláznivý. Ty mi vrátíš ruce. Už budou moje. Budou tak velké a slavné, že jimi obejmu svět pro jeho nesmírnost. Budou tak dovedné a zamilované, že sestrojením tisíce drah, lodí, vlaků a aeroplánů učiní svět malým jako mladou ženu, aby ji mohly obejmout pro její radostnou nepatrnost. Odkáži svým dětem nejkrásnější bohatství. Budou to mé chyby, které jsem udělal z lásky. Z nich nechť berou pokrm svého života. Neboť život není boj, ale přemáhání. Amen.«

Člověk byl sám, když domluvil. Známý odešel neslyšitelnými kroky ke svému zrození.

Dveře se otevřely. Celá ulice vedrala se dovnitř, ozbrojená, rozezlená, s namířenými revolvery a bodáky.

»Kdo jste?« tázal se šéf policie.

»Jsem muž.«

Všichni padli na tvář zděšení.

»Vstaňte, neboť narodil se Syn člověka,« pravil muž, ukazuje na komíny, ověnčené hvězdami, a na tovární sirény, které zpívaly do svaté noci:

Narodil se Kristus Pán,
veselme se,
z růže kvítek vykvet nám,
radujme se!

UNIVERSITNÍ KNIHOVNA

Zorganisovali jsme se na základě nedostatku uhlí, svítiva, bytu, knih a blížících se státnic.

Ustaraní mládenečkové ze všech stran města přicházejí se zavřít do čtyř přemoudřelých stěn. Kroky se dají prodlužovati jako guma, ale přece jednou jsi u konce. Strážník s plnovousem udává přísný směr automobilům i tobě. Je nutno pro tuto chvíli vypěstiti v sobě klasickou důstojnost a odpovědně kráčeti po zaprášených schodech. Zaskleny v černých rámech, visí tu vyhlášky všech možných abstinentsko-filatelisticko-sociálních odborů vysokých škol. Myslíme, že jsou to obrazy křižové cesty mladého člověka, je nám smutno, a přece se vděčně zastavujeme, abychom si je prohlédli a přečetli. Dnes jako včera a předevčírem. Dnes po třicáté šesté.

V šatně odkládají se jen kabáty. Nic víc se tu nemůže nechat. Kdyby byly šatny podobny zelené louce, odložili bychom tu své mládí. Podobalo by se rybníku s lodičkou. Ale takové šatny nebyly dosud vynalezeny. Nezbývá nám než táhnouti své srdce za sebou jako ocas. Jeho bouření nahradíme matematickým tikáním hodinek v kapse u vesty.

Nyní se otevrou dveře a zmizíš.

Individualismus je zajisté ohavná filosofie. Znamená to ukájení se sebou samým, t. j. duševní onanii. Ale tyto stěny nedají nikomu pocítiti slast kolektiva. Nejsou nic víc než provaz úporně tažený tichem. Jenom bílé listy knih hulákají. Zmizel jsem i já mezi třemi sty mladých očí, které padají z velikých výšek na černá písmena. Úhel dopadu — úhel odrazu.

Krev tu koluje od podlahy a zastavuje se v hlavách. Je smíšena se špínou prken a s pachem starých knih. Naráží zevnitř na povrchy hlav.

Strop zatím pozvolna klesá. Každou minutu je o něco níže. My to vidíme a nekřičíme. Po dvouhodinném pobytu ucítíme, jak se dotýká vlasů, pokožky, hlavy. Dvě síly se střetnou. Vnitřní a zevní. Jedna závislá na druhé.

Strašlivý tlak.

Prask!

Poranění vycházejí na chodbu a léčí se půlkou cigarety nebo houskou za 50 halířů. Když se po uzdravení vrátí z polního lazaretu, dívají se chvíli upřeně před sebe. Zjeví se jim jejich milá a skrze ni jako oknem vidí březnový svět. Ale potom vše zhasne a oči počnou znovu padati a vystupovati. Poněvadž jsou tím plně zaměstnány, nezbývá než dívati se ušima.

Slyším nebe a slunce. Nebe je modré a slunce hoří.

Zacpu si uši dlaněmi.

Vytvořil se malý prostor, který okamžitě onemocněl.

Uši neposlouchají. Jejich funkce se převrátila.

Uši křičí z horečky.

Chlapci se učí k státnici.

Státnice je úřední zjišťování a ověření předepsaných vědomostí, komisí k tomu konci zvláště stanovenou, za účelem dalšího pokračování ve studiích. K jejímu zdaru je třeba: 1. tříkorunového kolku a 2. kliky.

Chlapec je mladý člověk, který může snadno býti šťasten; k jeho zdaru je třeba lásky.

Sto padesát mladých těl kroutí se jako střevo ve vnitřnostech síně. Knihy s koženými deskami a razítky jsou pracně stravovány. Nabotnalé hlavy srážejí se přetučněním. Hlava stravuje nejen knihu, ale i plíce, ruce a břicho. Nohy se dosud brání a utíkají stále do nových a nových posic. A hlavy ssají a ssají.

Pijavice nasazené tělu.

Usucapio pro herede, zřízení nanejvýše surové a povážlivé. Tel-quel. Traversa T. Herbartovská apercepce. Jošt Moravský † 1411. Deriváty toluolu. Arteria fossae Sylvii (media cerebralis). Pilořitka.

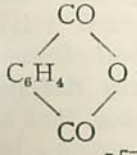

Encephalomalacia. Přímus farní. $\sqrt{i}$

Napětí směřuje ke stropu.
Na očích se dělají mastné skvrny jako na polívce.
A přece: musíš, musíš, musíš ...
Sopka.

— — —

Ale jedna energie vyvolává druhou.

Tělo nesmí být zapomenuto. Zapomenuté tělo se mstí jako odmítnutá žena.

— — —

Dveře se otevřely.
Ventil.

— — —

Vstoupila dáma, která se svléká před našima očima.

Všichni ji vidí. Přissála se do očí všech. Vypotilo ji pětihodinné napětí milionů nervů.

Dáma se svléká; má lakové botky a prolamované punčochy.
Vystupuje na stoly a prostor jí ustupuje.
Nad všemi.
Nahatá!

Ne nahá — nahatá. Nahatá jako na obrázcích v tříšestákových románech, které čtou nadržení panicové s chvějícíma se rukama. Chlípná a frivolní. Spodničky s krajkami a podvazek. Chmýří pod paždím a jeden vyčuhující prs. Namalované rty a zvedající se nohy. Perverse.

Vzdych zkysl v sražené mléko. Tvrdá písmena poletují vzduchem jako mouchy. Poučky nejspecielnějších vědomostí prohrabují se batistovou košilí. Nastal chaos, páchnoucí vyleženou postelí. Oči se ztopořují. Hlava vrhne, přeplněná a opilá. Mládí se mstí, tělo se mstí, svaly se mstí, láska se mstí.

Louky a slunce jsme zabili, maminko!
Jsme vrahové a zavraždění.
Bože, odpusť nám naše viny!

Řád universitní knihovny zlaskavěl milostí boží a vložil o $^{3}/_{4}$1 dozorci do rukou zvon, jímž radostně a nedočkavě potřepal, představiv si svou rodinu a kouř, stoupající z bramborové polévky.

Řinčivý jeho zvon vyhodil nestydatou na ulici, rozbiv přitom okno, a jeho laskavá myšlenka v okamžiku vymetla všechno sviňstvo. Sál se zplaskl. Potom protáhnuv se několikrát jako tahací harmonika, ustrnul v solidních rozměrech.

Studenti stali se lidmi.

Zelení andělé snášejí jednoho po druhém šedivým schodištěm. Dole je svěřují ulici, nohám a oblakům. V andělských náručích mladí mužové pozorují, že nemyslí na nic, což je uspokojuje. Na ulicích si uvědomují, že jsou šťastni.

Jsem sám.

Slunce svítí a je krásný březnový den.

Co se stalo, je zapomenuto. Není třeba ani přemýšlet, co se stane. Toto je cesta po nábřeží a toto jsou oči, objímající vše. Bylo potřebí uvěznit deset hodin jarního dne, abys ve dvou zbylých pochopil nádheru života.

Stařenka s nůší.

Tramvaj čís. 4.

Dlaždice, vyhřívající se na slunci jako kočky.

Pohlaď je očima! Předou.

Frajer s vypláznutým obličejem.

Slečinka.

Česká filharmonie.

Žofín.

Živelná radost z konstatování fakta. Každý krok je dobré sousto. Je nutno důkladně vše prochutnat. Všechny věci procházejí srdcem. Je ticho a možno každého oslovit. Rty pískají vítěznou písničku. Knoflík se odepnul z vnitřní nutnosti. Se vším je uzavřeno přátelství.

Nábřeží se rozrostlo jako talíř. Oči jsou zvány na všechny strany.

Ne samým slovem živ je člověk, ale i chlebem božím.

Mladý člověk jde k obědu.

ILDA

Kosťovi

I

Seděli jsme v hospodě a rozmlouvali o ženách. Dlouho jsme už o nich nemluvili, rádi se považujíce za dospělé a hodné vážnějších otázek. Snad právě proto jsme se nad obyčej rozvášnili a museli každou čtvrtou větu začít šeptem, neboť na konci třetí jsme dle ohlížejících se tváří sousedů poznali, že křičíme.

»U ženy je pozoruhodné,« pravil mládenec podobající se filosofu po výtce theoretickému, »jak nesmírně mění se v místě a čase. Muž mění se též, ale jeho změna je dle mého mínění spíše přizpůsobováním se ženě. Muž ve všech dobách má určité konstantní snahy, — žena je vždy naprosto jiná. Její portrét se nejlépe obráží v literatuře. Všimněte si na příklad typu dekadentního, — ženy-běsa, a porovnejte ho s dnešním typem ženy, který má do sebe mnoho hamsunovského. Jak jsou si rozdílny! Je ovšem otázka, zda básníci ženu malují, nebo tvoří. Ale byť by i sebevíce tvořili, vždy musejí brát cosi ze skutečna pro své fikce. Snad ženy dovedou nejdokonaleji obrážeti v sobě svou dobu. Věčně se omlazují, věčně se mění, aby mohly lépe unikati ruce mužově, která stále stejně po nich sahá.«

»V lecčems má pravdu,« přikyvoval chlapík vypadající spíše na filosofa praktického. »Onehdy mi jedna holka — právě v nejroztomilejším okamžiku v náruči vzdychla a zadeklamovala:

Jsou snad muži loupežníci? — To se dřív nestávalo.«

»Mýlíte se,« pravil třetí. »Žena je věčně táž. Každá doba však všímala si na ní jen určitých vlastností. Právě těch, kterými se chtěla opít. Nebylo ještě doby, která by ji obsáhla v celku. A nebude ani té doby, bude-li se příliš o ženě přemýšlet. Neboť nepochopíš ji v celém jejím smyslu, — protože je zázrak. Právě jako všechny ostatní věci na tomto světě.«

Snad kvůli těmto slovům zvedl hlavu černovlasý mládenec, který až dosud nervosně mlčel nad svojí sklenicí, a začal nám bez jakéhokoliv úvodu vyprávěti tuto příhodu o ženě, která se jmenovala Ilda.

*

Jako voják dostal jsem se za války na Černou Horu. Ubytovali nás v Plevlje, městečku mezi horami. Bylo to v zimě a všude bylo plno sněhu. Vše tonulo v mlhavé běli, jen na ulicích byly podél domů vyšlapány úzké, špinavé chodníčky.

Byla to smutná štace. Vlhko tu bylo jako v jeskyni, lidé nás nenáviděli a báby do nás zezadu střílely. Mužů tam (mimo několik prastarých Turků) nebylo. Všichni toulali se jako komiti po okolních horách, a vešli-li tajně do města, tož jen proto, aby nám způsobili nějakou neplechu.

My jsme jen čekali a čekali, sami nevědouce nač, rozpačití, mrzutí, prokřehlí. Domovina byla tak beznadějně daleko, že bylo zbytečno přemýšleti: proč jsem zde? — proč se biji? — proč nepraštím puškou a nejdu domů?

Voják je zaklet v okamžik, který právě je. Smělost komitů byla stále větší a větší. Jedenkráte, když byli našimi četníky v přestrojení poznáni a na náměstí zatýkáni, spustili náhle palbu ze svých revolverů a za podpory civilního obyvatelstva utekli.

Náš velitel považoval to za drzost, na kterou je nutno odpověděti: dal rozkaz celé setnině, aby vydala se za město a vyčistila alespoň nejbližší okolí.

Ale dopadlo to tak, — jako vždy to dopadalo, neboť nestála proti nám jen hrstka špatně vyzbrojených chlapů, ale celý zasněžený les, srázné hory a kamenné nebe. Byli jsme v jedné kotlině obklíčeni a rozprášeni dřív, než jsme mohli zjistiti, odkud nepřítel střílí.

Vedle mne vybuchl ruční granát. Jedna jeho střepina zaryla se do mé polní lopatky, která se prohnula a vmáčkla do mě dvě žebra. Omdlel jsem.

Probral jsem se z mrákot, když mnou kdosi prudce zacloumal. Uviděl jsem neurvalý, vousatý obličej a zlostné oči.

»Hybaj, chlapče, — k ostatním!«

Vstrčil mě do skupiny několika mých kamarádů. Zbylo nás asi dvacet a všichni jsme byli zajati. Ostatní leželi mrtvi na sněhu.

Komiti nás obklopili a vedli. Stezka byla úzká a šla stále nahoru. Šli jsme asi tři hodiny. Byl jsem velmi unaven a nejvíce pálila mě rána v boku. Vyplivoval jsem krev, jež nahrnula se mi do úst, a opíraje se o svého souseda Maďara Imre Iháza, vlekl jsem se, co mi síly stačily.

Dívá-li se malátný voják v zimě na zasněženou zem, nepozoruje, že uráží nějakou cestu. Nohy se nad ní zvedají a zanechávají marnou stopu. Voják nevěří, že jde. Myslí si, že stojí a že svět jde po něm. Země je bílá a stále stejná jako vytrvalý chodec, zatím co nohy se proměňují v bolestivé krajiny.

Konečně vyvedli nás na malou mýtinu, kolem níž stálo několik chatrčí z osekaných stromů a ze slámy. Byl to jejich tábor. Posadili nás do kruhu a střežili dvěma nabitými puškami. Sami rozdělali opodál ohně. Zavonělo k nám pečené maso. Seděli jsme tiší na sněhu a dívali se do země. Z hor a vedlejších úpatí ozývala se táhlá volání, na něž odpovídali mužové u ohně. Nebyli dosud všichni shromážděni a proto dávali znamení druhům, kteří se opozdili.

»Budeme zastřeleni?« šeptal Imre Iház. Šeptal to sklesle, ale přece jako otázku.

»Nevím,« odpověděl jsem.

Dva svalnatí Srbové vstoupili mezi nás. Blýskali po nás očima, posléze prohledali nám důkladně kapsy a vzali vše, co se dalo.

Potom nám řekli, že budeme zastřeleni.

Jak jsem už pravil, — díval jsem se do země. Pamatuji se, že právě mezi mýma nohama ležela suchá větévka a dva kamínky. Díval jsem se na ně a věděl jsem, že zemru. A čím hlouběji se do mne vpalovalo přesvědčení, že brzo je už na věky neuvidím, — tím více rostly tyto obyčejné věci do krásy. Byly svědectvím mého života, — vždyť jsem je viděl a mohl jsem se jich dotknouti. Uvědomil jsem si jejich nekonečné bohatství. Zdálo se mi, že celý život jen u nich strávený by

nestačil, abych se dopátral jejich dna. Bylo mi dvacet let a věřil jsem, že kdyby mě nezabili, ale jen uvěznili s touto halouzkou a s těmito kamínky, že bych vyžil svůj život plně a spokojeně.

Do těchto myšlenek zazvonil pojednou divný hlas. Dlouho jsem neslyšel takového.

Vzhlédl jsem a spatřil hlouček nově příchozích. Všichni byli oblečeni v černé a šedivé hadry. Jen dva mezi nimi svítili bílými trikoty. Byli to muž a žena. Žena něco hlasně a zlostně tvrdila, zatím co muž úsečně odpovídal. Dle chování ostatních komitů poznal jsem, že bílý muž je jejich vůdcem.

Přistoupil k nám a zběžně na nás pohlédl. Náš kruh se zhroutil do sebe. Všichni mlčeli, jen starý Turek, sedící po mém druhém boku, zanaříkal. Křičel něco o svých šesti dětech, ženě a stáří. Křičel nesrozumitelně, vzlykaje do toho a utíraje si s obličeje špinavé slzy. Ku podivu, v žádném se neprobudil soucit. Bylo to spíše odporné.

Bílý muž obrátil se ke komitům. Řekl jim něco a my jsme poznali, že naše smrt je zpečetěna.

Zatím co si komiti chystali pušky, — přistoupila k nám žena. Prohlížela nás jednoho po druhém. Šla po našem kruhu očima a kruhem probíhalo elektrické chvění. Styděli jsme se trochu, ale přece jsme všichni si mysleli: žena na bojišti je řídká jako anděl. Snad i její objevení bude spojeno s nějakým dobrým zázrakem.

Náhle jsem ucítil, jak její zrak zapjal se na mne. Uviděl jsem černé oči. Dívala se na mě dlouho a pozorně. A její oči nabíjely se stále větší a větší silou.

Pohnula se. Udělala tři rozpačité kroky, ale potom jakoby vlečena silou svých očí, prošla naším kruhem a stanula přede mnou. Vzala mě za ruku a vyvedla ze středu mrtvých. Bylo to mysterium.

Náčelník zasakroval. Sevřel ruce do pěstí. Překousl v zubech jakési slovo. Neřekl nic.

Bílá paní držela mě za ruku. Galvanický proud z jejího těla přecházel na mě. Nedívala se mi už do očí, hleděla, jak komiti strhují s mých kamarádů šaty a staví je do řady. Soustředěně

pozorovala, jak někteří chvějí se zimou, jiní strachem. Turek bil hlavou o zem a rozpínal ruce. Hltala očima jejich špinavá, žlutá těla, kosmaté lebky a ponížená pohlaví. Přitom mě držela za ruku.

Imre Iház podíval se na mě vyčítavě. Stál mezi ostatními, — právě mezi těmi, mezi nimiž jsem před chvílí stál též. Nesnesl jsem jeho pohledu a sklopil jsem hlavu.

Velitel povelel a muži vystřelili.

Bílá paní se při výstřelu vzepjala jako bujný kůň a její chřípí se zachvělo. Vypíjejíc tuto podívanou, tiskla mi ruku. Až to bolelo.

Potom, — když všichni už leželi nehnutě na zemi jako odstavené, dřevěné necky, — podívala se zase na mě. Její hrdý pohled zvláčněl a oblehl mě se všech stran teplem, soucitem a něhou.

Stal jsem se komitem. Bílá paní promluvila důrazně s mužem. Zprvu cosi namítal a hleděl úkosem na mě. Potom zpozorovav, že též celá družina pohlíží na něho, přemohl v sobě nelibost a přistoupil ke mně.

»Kdo jsi?«

»Čech.«

»A odkud?«

»Z Prahy.«

Nechtěl mi zprvu věřit. Chtěl, abych mu jmenoval některé pražské ulice. Znal ji asi, — protože mi sám kladl otázky. Posléze zjihl a pravil:

»Tys brat a já brat. Zůstaň tedy s námi, když již tě má žena zachránila. Ale opovaž se utéci. Odnesl bys to ty a ještě někdo.«

Podíval se ostře na ženu, ale ta ho neposlouchala, ježto dívala se na mě.

Podali jsme si ruce.

Vzali mě mezi sebe. Obvázali mi ránu a uložili na zem v polorozbité salaši. Podestlali mi houně a ovčí kůže. Dali mi nový kabát. Nasytili mě a napojili.

Jednali se mnou téměř laskavě; přece však jsem cítil, že mi nevěří. Dělali vše jaksi z přinucení. Bílá paní stála nad

nimi a vše bedlivě sledovala. Poptala se i na mé zranění a upravila mi houně pod hlavou. Potom žertem mnou zatřásla, ujišťujíc mě, že z rány nic nebude. Konečně odešla.

Sotva jsem zavřel oči, — usnul jsem. Vše na pár hodin zmizelo a já spal k smrti znaven, nepokoušeje se nikterak rozřešiti, proč jsem měl být zabit a proč jsem byl zachráněn.

Když jsem se probudil, seděla žena vedle mě. Hleděla zase na mě svýma silnýma očima. Pocítil jsem strach. Byl jsem slabý a věděl jsem, že můj život závisí jediné na ní. To muži postačí, aby se strachoval.

»Jak je ti?«

Nemohl jsem hned odpověděti, maje ústa plná ssedlé krve. Vyplivoval jsem ji a kýval hlavou.

Chytila mě za ruku.

»Bolí to?«

»Ne.«

»Přinesu ti mléko.«

Odběhla a vrátila se s krajáčem. Čišela z ní zima a svěžest. Podávala mi nádobu až k ústům. Potom se dívala, jak piji.

Její oči přitom zlaskavěly. Tvrdá vášnivost, která v nich sídlívala, ustoupila náhle čemusi mateřskému. Dávala mi pít, jako by podávala prs slaboučkému nemluvněti. To vše trvalo ale jen okamžik. Když jsem dopil, tázala se mne obvyklým hlasem:

»Chceš ještě něco?«

»Ne.«

Dle barvy jejího hlasu jsem soudil, že je navyklá rozkazovat. Sedla vedle mě a počala si potichu pískat.

Díval jsem se na ni. Teprve teď mohl jsem tak klidně učiniti, neboť odvrátila ode mne svůj upřený pohled, který vždy způsobil, že jsem se stal navýsost rozpačitým, neklidným a takřka nevidoucím.

Měla pravidelný, jasný obličej a havraní vlas. Bylo v ní mnoho bojovného a přísného. Připomínala mi obraz Amazonky, který jsem viděl jako chlapec v kterési otcově knize. Nebyla z rodu oněch žen, které dovedou roztomile štěbetat u číšky čaje nebo se démonicky natírat v boxech vináren.

Byla to žena, která své ženství nemusila násobiti lžemi; byla též postavena do života příliš skutečného, který by nesnesl všech těch našminkovaných rafinovaností, kterými se rády zdobí ženy velkoměst. Měla sílu muže, — aby byla nebezpečnější než muž, který se svojí silou nakládá dle logického zákona, takže její účinky si můžeme předem vypočítati. Síla ženina je řízena citem, který je mimo zákon, a proto jsou její účinky pro nás nevyzpytatelné. Silný muž může udělati jen to a to. Silná žena všechno. Mohla mě uškrtiti, obejmouti, nebo na mě zapomenouti.

Měla lehce orlí nos a dravá ústa. Výraz její tváře však byl svrchovaně upřímný. Neučila se přetvářce, — nepotřebovala ji. Mohla vždy přímo udělati to, — co chtěla.

Díval jsem se na ni dlouho a pozorně. Konečně otočila ke mně hlavu.

»Kdo jste?« ptal jsem se tiše.

Usmála se.

»Žena.«

»Jak sem přicházíte?«

Přisedla blíž.

»Přišla jsem se svým mužem.«

»Náčelník je vaším mužem?«

Těžce přikývla.

Potom ale — jako by jí nedalo — rozhovořila se.

»Když mi bylo dvacet let, vdala jsem se za důstojníka, abych mohla utéci ze škol, které mě nebavily. Musel mě vzít s sebou i sem. V Bělehradě vše bylo odporné a nudné. Nemohla jsem to snésti. Musila jsem nějak odtamtud. Věděla jsem, že by se bylo stalo se mnou ještě něco horšího, kdybych se nebyla vdala. Myslela jsem si, že bude krásné běhat po horách, střílet, vařit a sešívat šaty. A rozkazovat.«

»Vám se tu líbí?«

Zneklidněla. Neodpověděla mi hned. Potom řekla pomalu, jako by rozvažovala nad každou slabikou:

»Nevím.«

Zdálo se, že ji mučí nějaká myšlenka. Jistě jí cosi chybělo, ale nechtěla mi to říci. Snad ani nevěděla, jak to říci.

»Jak se jmenujete,« ptal jsem se nesměle, abych ji přivedl na jiné myšlenky.

»Ilda.«

»Il-da?«

Náhle se rozesmála a rozpřáhla ruce.

»Jaký jsi slaboučký! Chlapeček! — Že ti není víc než osmnáct?«

Zastyděl jsem se, — ale bylo mi i dobře.

»Byl jsi mezi samými starci. Mléko ti teklo ještě po bradě a oni všichni byli vousatí a sešlí. Svítil jsi mezi nimi jako svíčka. Neplakal jsi?«

Neodpověděl jsem.

Přiblížila své oči ještě blíže a ptala se polo výsměšně:

»Neplakal jsi? — Neplakal jsi?«

Zesmutněl jsem.

»Proč jste mě zachránila?«

V očích se jí zablesklo. Nahnula se ke mně, až se dotkla svým vlasem mých tváří.

Náhle přibila mě polibkem k zemi.

Skoro jsem zaúpěl. Mé tělo sebou zalomcovalo, až rána prudce zabolela. Zavřel jsem oči. Nechtěl jsem vidět její tvář. Myslel jsem, že krutě žertuje s mojí ponížeností a bezmocností. Bál jsem se, abych neviděl ji celou podobnou jizlivému výsměchu.

Zaslechl jsem jenom:

»Neplakal jsi.«

Teď už to nebyla otázka. Hlas byl vážný; jako ruka generálova, která připíná vyznamenání.

Otevřel jsem oči.

Spatřil jsem její velké, rozhoupané oči, podobající se dvěma zvonům bijícím na poplach, zatím co její tělo jako hořící stavení sesouvalo se na mě a svíralo mě rozžhavenýma rukama.

Dveře zavrzly. Ilda sebou trhla a odtáhla ruce.

Vešel její muž.

»Ildo!«

Zachvěla se. Zlostně a podrážděně. Potom se na něj pronikavě podívala.

Muž chvíli přemýšlel; — hledal, co by jí řekl. Jeho obrví

křečovitě sevřené rozvíralo se jako luk tažený úpornou silou. Přemohl se a řekl klidně:

»Ildo, — hledal jsem tě.«

»Proč?«

Na chvíli zaváhal. Potom řekl nejistě:

»Nešla bys se mnou?«

»Kam?«

»Jako vždy. — Na obchůzku.«

Přikročil až k nám a stanul u mé hlavy. Dveře nechal otevřeny.

»Zavři!« nevrle křikla Ilda. »Venku je zima a táhne. Je zde nemocný.«

Muž se ani nepohnul. Jeho tvář zuzlovatěla. Bylo ticho, — jen jeho nezodpovědená otázka visela ve vzduchu. Ilda si hrála s prázdným krajáčem.

Konečně se muž sehnul a položil mi ruku na hlavu. Ilda se rychle na něj podívala a nervosně zabubnovala na dno nádoby. Ale muž přejel mé vlasy dlaní a nechal ji ležeti na krku. Cítil jsem prsty, mozoly a zápěstí.

»Jak se ti vede, chlapečku?« zachroptěl svíraje moji hlavu a toče ji víc a více na stranu.

Nemohl jsem se pohnouti. Jeho svaly byly železné a já byl nemocen. Kdybych byl i zdráv, — byl by přece silnější, neboť nenáviděl mě více než já jej.

Ilda náhle chopila ho za ruku.

»Co mu děláš?« zasykla.

Ale on jako by neslyšel.

Ilda se mu pověsila na ruku a rozesmála se. Pronikavě a neupřímně.

»Žárlíš?«

Muž mě v okamžiku pustil. Nervosně zapjal si límec u krku. Přistoupil ke dveřím. Na prahu se ještě ohlédl.

»V poledne přijdeš za mnou!«

Ilda neodpověděla. Dveře bouchly, až se chata zatřásla. Ilda podívala se na mě a usmála se zbledlými rty.

Tak jsme se na sebe dívali a přemýšleli, kdo bude z nás ten první, který bude muset zemříti. —

II

Ležel jsem ještě tři dny. Čtvrtého jsem vstal, ač rána ještě nebyla zahojena. Nesměl jsem se přemáhati; byl bych jinak hned začal krváceti z úst. Přece však jsem už chodil trochu po táboře, trochu po lese, soudě, že bude pro mě jistější stát na vlastních nohách a vidět i to, co se odehrává za stěnami mého baráku.

Ilda byla většinu dne se mnou. Měl jsem z toho strach. Bál jsem se, že nás její muž zabije. Bylo mu viděti na očích, že o nás ví. Ale přece se zdržoval. Bojoval se svojí žárlivostí a hrdostí. Styděl se žárlit na mě. Byl jsem chlapec a on muž. Scházely mu též určité důkazy. Věděl jen, že trávíme celý den spolu. Ale neptal se ani Ildy, ani mě na nic. Bylo by to pod jeho čest. Jen se tím o samotě trápil, svíjeje se jako raněné zvíře a snaže se osedlati a zkrotiti i svoji bolest, která nedala se zaúzditi a vlekla ho proti jeho vůli jako splašený kůň.

Leckdy se natolik přemohl, že se se mnou zastavil a promluvil několik vět. Dělal to hlavně kvůli tomu, abych já se neopovážil myslet, že mě snad nenávidí. Rozmluva ale brzy uvázla a on odcházel nepříjemně se usmívaje.

Mnohdy jsem si myslel, že právě jeho hrdá žárlivost bezpečně mi zaručuje život. Kdyby si mě nebyla jeho žena oblíbila, mohl mě každého dne klidně dát jako zajatce odstřelit. Teď tak učiniti nemohl. Všichni by věděli, že mstí na mně svoji žárlivost. Kdybych byl býval starší a silnější, byl by mě vyzval na souboj a zabil. Ale že jsem byl churavý mládenec, — nemohl tak učiniti.

Přesto jsem cítil, že jednou jeho vášeň přece vybuchne. Člověk si zvykne na vojně na všechny možné výbuchy; zvykl jsem i na tento a začal s ním počítati jako s nutností.

Zatím Ilda mě k sobě více a více připoutávala. Brala mě s sebou na hory. Chodili jsme sami dva, — ona napřed a já za ní. Stále jsem měl před očima její krásné, pevně modelované boky a nohy.

Vlekla mě dolinami a stržemi, — až jsem se na smrt znavil.

Potom mě brala kolem krku a táhla mě sněhem, mazlíc se se mnou krátkými, vtínavými pohyby paží.

Nikdy se mě neptala, kdo jsem. Ani jméno nechtěla znát. Též o sobě mluvila málo. Z jejích úryvků vyrozuměl jsem toto:

Pocházela z dosti zámožné rolnické rodiny, usazené poblíže Bělehradu. Dali ji tam do gymnasia a chtěli z ní mít lékařku. Nudně protloukla se střední školou, ale na universitu jít nechtěla. Dvakrát utekla domů, — dvakrát ji vrátili. Chtěla raději běhat s ručnicí po lesích, vařit na polním ohni, volati zvečera do strání pro paterou ozvěnu. Společnost v Bělehradě ji otravovala. Připadala si zbytečnou všude, kde se vše jí už předem vzdávalo.

Nastala světová válka. Brala ji jako východisko ze situace. Usmyslila si vdát se za důstojníka a jít s ním do pole. Veřejnou dobročinnost sester Červeného kříže nenáviděla jako každý voják. Chtěla do ostrého života, mezi chlapy, skály, krev a rány. Odloudila za tím účelem své přítelkyni snoubence a učinila, že si ji vzal. Odešla s ním na frontu, a když byl přidělen k organisování komitů, tedy i tam.

Říkala mi, že ho nemiluje. Ptal jsem se jí, milovala-li ho kdy? Řekla mi: Nevím, — a věřil jsem tomu. Byla z rodu vojáků a o těch jsem už pravil, že jsou zakleti v okamžik, který právě je.

Kdo by ji neviděl, myslel by, že snad jednala ze známé ženské romantiky. Mohu vsadit na to krk, že nic jí nebylo nad to vzdálenějšího. Byla prostá a konkretní až do krajnosti. Pochyboval bych, že vůbec kdy snila. Mluvila přesně a věcně; jen její otázky byly vždy trochu divné. Nikdy však se nedalo souditi předem, co hodlá činiti.

Vše u ní vyplývalo z jakéhosi vnitřního přeplnění. Byla nabita nesmírnou silou, která ji hnala. Zdálo se mi, že všechno, co je v ženství statečného, dravého a krutého, soustředilo se na ni. Jediné záludnosti postrádala. Ale to jen proto, že byla silná.

Mnozí z vás budou ji pokládati za zvrhlou. Pravda, že usmívala se, když vraždili nahé muže. Nestalo se to však v sa-

loně, ale na vojně a tam smrt je prostší nežli zde kousek cukru. V spořádaných a pokojných společnostech je předepsáno, kdy je možno se smát a kdy nikoli: a to je zvrhlost a dekadence. Ona se smála, protože se chtěla smát. Konečně, kdo ví, *čemu* se smála? Když se žena dívá vám do obličeje a usmívá se bližoučko do vašich očí, zda jste si kdy jisti, *čemu se směje?* Ó, co byste za to dali, kdybyste mohli se vloupati do jejích očí a nalézti v nich pravou příčinu smíchu! Ó, co byste dali za to, kdybyste mohli sami sebe viděti, neboť v těch okamžicích se vám zdá, že se pod jejíma očima proměňujete v cosi malicherného, směšného, ubohého, — vaše pěsti vám nabíhají a vy nebijete jimi do stolu nebo do očí jediné proto, že by to bylo ještě ubožejší, malichernější a směšnější.

Neboť lidé chtějí se sebe zmocniti. A nejvíce v lásce. Tím také svrchovaně trpí. Poznávají, že člověk je v jádru svobodný; byť bychom jak pevně drželi jeho srdce, nikdy tomu nevěříme.

To je přirozený běh života. Vnikáme-li příliš do něčeho, přilneme-li příliš citově k něčemu, zda nestává se to právě tím pro nás záhadnější? *Každá věc je tajemnější pro poznání, které jsme na ní učinili.* Poměr mezi mužem a ženou bude prostý a jasný, až těžiště své lásky a činů přesunou ze svých srdcí na jiné pole, t. j. až láska nebude cílem, ale jedním z prostředků života.

Ostatně Ilda měla i to, co jmenujeme dobrými vlastnostmi. Poznáte později, jak dovedla se obětovati. Obětavost je základním rysem ženské povahy. Je ale zcela jiná než u muže, který se obětuje dobře věda proč a jeho oběť je vždy výsledek bojů mezi ním a mravním smyslem oběti. Žena se obětuje pro radost z oběti. Cílem pro ni je oběť sama, ne to, co jí vykupuje; neobětuje se jako muž, aby něčeho dosáhla, ale aby se obětovala.

— Páté noci vůdce odešel do hor s několika lidmi. Než odešel, mluvil s Ildou. Co jí říkal, zůstalo mi podnes tajemstvím. Výsledek však byl, že on odešel a ona zůstala doma.

Ležel jsem sám na zemi svého baráku, když Ilda ke mně

přišla. Svítil jsem malou svíčkou, která házela černá křídla na dřevěné stěny tak, že se jizba podobala ptáku raněnému v letu.

Stanula na prahu, zavřela dveře a pravila:

»Ivane!«

Naplnila jizbu nejdříve tímto slovem. Potom jala se svlékati. Zcela prostě, beze studu a zdráhání. Bílý svetr s ní sklouzl jako lupen s květu, když přijde vítr. Nezhasila ani svíčky. Chtěla milovat i očima a tak, jak oči vidí. Rozpustila si jen vlasy a beze slova přilehla ke mně.

Vzpomenu-li si dnes na všechny ty horké hodiny, co jsme si dávali, je mi úzko, jako by se mi chtělo srdce zastavit. A proč? Protože to bylo a už nikdy být nemůže. Pro svoji nenávratnost vyrostlo to v mých myšlenkách do strašlivé krásy.

Její ruce mě obléhávaly jako plameny. Horečka vstupovala mi do hlavy a dravost do rukou. Bloudil jsem po jejím těle konečky prstů a tělo ustupovalo, prohýbajíc se a přissávajíc k mým pažím.

Vím, že tenkráte cítíval jsem bolest. Dnešní můj smutek tryská z marnosti, tenkráte mě bolelo *naplnění*. Vše jsem obsahoval v tom okamžiku: ženu, svět, hvězdy a záhady. Ale zase jsem jim nerozuměl, neboť jsem ztratil smysly.

Posléze jsem poznával, že z úst řine se mi krev a stéká ji na hrdlo. Nezahojená rána se otvírala.

Ilda to cítila a vzpínala se pode mnou, nutíc mě, abych si ji bral stále víc a více, jako by bylo jejím osudem bráti ode mne nejenom lásku, ale i krev.

Tak po mnoho nocí podobala se naše chata ptáku ohniváku. Za svítání ode mne odcházívala. Zůstával jsem sám v těžkém spánku. A mezi těmi přízračnými hodinami plula výhružná hlava muže, který mlčel.

Ilda ztrácela všechnu opatrnost. Ne z jistoty, že se jí nic nestane, ale protože jí to asi bylo už jedno. Brávala mě výhradně s sebou. Bez ostychu volávala i před velitelem:

»Ivane, pojď již!«

Já za ní šel po neschůdných stezkách hor, dívaje se na pod-

patky jejích vysokých bot, přemýšleje, jak se to všechno mohlo stát, a nenacházeje v hlavě nic než mlhavý zmatek.

Budete se mě ptáti, zda jsem ji miloval. Moje odpověď je značně znesnadněna tím, že nemohl jsem dělati nic jiného. Musel jsem si ji každé noci brát, až do úpadu; proto jsem tenkráte nevěděl, miluji-li ji či ne. Cítili jsme, že vše, co se mezi námi děje, je struna napjatá do krajnosti. Čekali jsme, až praskne.

Přemýšlel jsem spíše o tom, zda ona miluje mne.

Kdybyste znali výraz její tváře, kdy já zkřiven rozkoší a bolestí kropil jsem ji vlastní krví! Věděla, že trpím, snad trpěla též, ale potřebovala moji bolest. Tiskla mě k sobě tím prudčeji a přitom měla na dně svých očí nesmírný soucit nad námi oběma.

Byly také okamžiky, kdy se mnou jednala zcela mateřsky. Byla tichá a cudná. Zachránila mě proto, že jsem vypadal jako dítě mezi ostatními vojáky?

Co chodila ke mně, nespala ani jedenkrát se svým mužem. Svůj odpor vůči němu stavěla zřejmě na odiv. Komiti pohlíželi zaraženě na ni a zlostně na mě. Čekali na povel vůdcův. Ten se jen mračil, ale neříkal nic.

»Nebojíš se, že tě tvůj muž zabije?« ptával jsem se jí.

Smála se.

»Mě — a zabít? Proč?«

»Že jsi celý den se mnou.«

»Proč bych s tebou neměla být, když chci.«

Neodpověděl jsem.

»A což — jestli zabije mne?« ptal jsem se po chvíli.

»Tebe?« řekla tiše. Potom se zamlčela a na čele jí vystoupily tři vrásky.

»Bojíš se?« zašeptala konečně.

»Nebojím,« řekl jsem neupřímně.

Podívala se na mě a vzkypěla.

»Nebýti mne, byl bys už dávno mrtev!«

»Zachránilas mě proto, abys mě sama zabila?«

Zarazila se.

»A ty mě nemiluješ?«

Mlčel jsem.

Tu mě náhle sevřela do náruče, a jako by se obávala mé odpovědi, rychle zasykala:

»Musíš mě milovat — i já tě mám ráda.«

Tenkráte jsem myslel, že nemá ráda mě, ale svoji lásku.

Znáte jistě onu bolest, že člověk, který *sám chce býti milován,* se svými ranami, choutkami, zlozvyky, bědnými touhami po lásce a s nedůvěrou v ni, — počne žárliti na lásku.

Myslíte, že přijde doba, kdy jasně se ukáže, jste-li právě vy lidé předmětem lásky? A nikoliv přeludy vlastního srdce, které by nakonec dokazovaly, že člověk nedovede milovati nikoho, mimo sebe. To by bylo strašné. Člověk by byl sám, úplně sám na celém světě. Jeho láska — lichotné zdání — proměnila by se v poušť, na níž by leželo vyschlé srdce v závějích písku.

Ale vrátím se k vypravování.

III

Byly tomu už tři neděle od té doby, co jsem byl zajat. Bílý muž to vydržel. Poslední dny přestal mi odpovídat na pozdrav a nepromluvil už ke mně ani slova.

Ilda se rozkvetla. Zčervenala v tvářích a do těla jí vběhla pružná a plíživá vlna, že se podobala ptáku a hadu.

Celý den byla se mnou. I do mé chatrče vcházela zcela otevřeně. Tušil jsem, že mezi ní a jejím mužem musela být nějaká úmluva, neboť jinak by to nebyl snesl.

»Co ti říká tvůj muž, Ildo?«

»Nic.«

»Proč nás už nezabil, vždyť ví, že se milujeme?«

»Nesmí.«

Tázal jsem se jí proč a tu mi pověděla to, co mi poněkud vysvětlilo jeho nadlidskou zdrženlivost.

Když si ho brala, tak mu řekla: Vdávám se za tebe, abych mohla odsud pryč. Ne abych byla spoutanější, ale svobodnější. Vezmeš mě s sebou na vojnu, ale nebudeš mi překážeti. Svoluješ k tomu? — A on svolil.

Namítl jsem jí, že se prodala, aby dosáhla svobody.

»Nemohla jsem jinak,« odpovídala. »Žena má jen jediné, co se po ní žádá.«

»Zrušil by své slovo, kdyby chtěl nám něco udělat,« skončila.

»A líto ti ho není?«

Podívala se na mě a řekla:

»Mám tě ráda.«

— Posléze přišla divoká noc, kdy vichřice podlamují hlavy stromům a kdy mužovo srdce stává se silnějším než jeho slovo. Ležel jsem zase v chatrči a čekal na Ildu. Nešla tenkráte dlouho a já už usínal v domnění, že nepřijde.

Již jsem spal, když se mě dotknula něčí ruka.

»Ivane, — obleč se!«

Byla to Ilda. Stála nade mnou jako bílý stín.

Podíval jsem se na ni a hned vše pochopil.

»Chce nás zabít?«

»Jen tebe.«

Rychle jsem na sebe hodil halenu. Chystal jsem se jít ke dveřím.

»Tudy nemůžeš. Dveře jsou střeženy.«

»Jsme tedy v pasti,« šeptal jsem.

»Vím o východě. Ukazoval mi ho kdysi můj muž.«

Vzala mě za ruku a vedla po žebříku na půdu. Odstranila prkno, které zdálo se být přepevně přibito, a ukázala černý otvor. Vichřice zadula nám do obličeje.

»Tudy musíš dolů. Zde je provaz. Dej pozor, abys dopadl do sněhu tiše. Potom utíkej užlabinou dolů.«

»Tento východ není střežen?«

»Ne. Vím o něm pouze já a můj muž.«

»Tím spíše může být střežen, když věděl, že i ty o něm víš.«

»Ne, — myslí si, že ležím v jeho stanu svázaná. Ale mám dobré zuby. Překousala jsem provaz.«

»Ildo, — a co s tebou bude?«

»Běž, — není času!«

»Zabije tě! Utec se mnou!«

»Ne.«

Podala mi ruku na rozloučenou. Políbil jsem ji. Odtrhla se ode mne a řekla tvrdě:

»Běž!«

Seskočil jsem s okna. Sníh ztlumil náraz. Setrval jsem chvíli na místě, a když nic se nepohnulo, vyplížil jsem se z tábora.

V lese jsem se dal do běhu. Narážel jsem na stromy, kameny a závěje. Co chvíli jsem sklouzl po náledí. Ale běžel jsem, běžel s hlavou v horečce a říkal jsem si:

Il-da — Il-da.

Když se rozednilo, našel jsem stezku, po níž jsem se spustil. Cesta byla namahavá a byl jsem už unaven. Po poledni narazil jsem na první rakouskou četnickou stanici.

Byli v ní čtyři vojenští četníci, kteří střežili tuto krajinu. Pověděl jsem jim, co mě potkalo. Vyzvali mě, abych u nich přespal, že zítra půjdou se mnou do Plevlje.

Ale já znal komity a bílého muže. Věděl jsem, že přijde za mnou. Vykradl jsem se večer z chatrče, sebrav jednomu četníku kožich, a ukryl jsem se opodál v lese mezi kořeny starého dubu.

Tam jsem ležel celou noc, chvěje se zimou a úzkostí. Tam se narodilo to, čemu dnes říkám: bílá paní. Poznal jsem konečně, že Ildu miluji. Ildu, která mě zachránila, mučila a milovala. Nepřemýšlel jsem už o tom, zda ona milovala mě či svoji lásku, neptal jsem se už, proč bývala mnohdy krutá. Poznal jsem, že tyto mučivé otázky jsou údělem těch, kteří nedosti milují. Miluji Ildu, — nemám už Ildu. To byla všechna moudrost, kterou jsem se zalykal.

K ránu třeskly u četnické stanice výstřely. Mé tušení mě nezklamalo. Bílý muž si pro mě šel. Přitisk jsem se k zemi a naslouchal táhlým ozvěnám ran.

Když utichly, spustil jsem se dolů do údolí. Po tříhodinné cestě narazil jsem na naše přední hlídky. Ty mě donesly do Plevlje. Byl jsem vyčerpán v tom okamžiku, kdy jsem se cítil zachráněným.

Ležel jsem v nemocnici.

Dlouhý sál se špinavými lůžky. Tři sestřičky stále se o něco hašteřící. Zápach karbolky, potu a špatných obědů.

Díval jsem se do stropu, který se otvíral jako nebesa. Byl jsem unaven a potřeboval jsem klid. Proto se mi zjevovali na stropě andělé, kteří zpívali:

»Pokoj lidem dobré vůle!...«

Sotva dozpívali, proměnili se v Ildu a říkali:

»Plakal jsi, chlapečku?«

Zachvacoval mě nervosní pláč, který se střídal s horečným spánkem. V něm prožíval jsem nesčíslněkrát Ildina objetí. I jimi potloukal se bílý muž s výstražnýma očima. Třetího dne jsem se natolik zotavil, že jsem sedl na postel a pojedl trochu bramborové kaše. Toho dne přišel právě nový transport raněných. Většinou lehce. Usadili se v naší jizbě a naplnili ji nezvyklým šumem.

Večer, když v koutě — kde dva saniťáci hráli nekonečné partie šachu — mrkala petrolejová lampička, — zaslechl jsem tento rozhovor. Vousatý domobranec se zavázanou rukou vykládal svému sousedu, který pro ránu v zádech byl odsouzen ležeti na břiše:

»— ...jo, — když jsme chytali ty komity, — tak jsme ti přišli na ňákou pláňku a na tý stál barák z prken. Já ti du do toho baráku, vidím, že se tam cosi svítí, — kouknu blíž, — a kruci! — na zemi ženská, hubu otevřenou a v hlavě díru jako ve vratech. Někdo ji bouch zrovna u ucha z revolveru. Ale musela bejt sakra hezká. A nóbl. Měla na sobě fajnovej áncug, že jsem jí ho hned stáh a schoval do baťochu. Ale to mně pořád vrtá v hlavě, — co ta ženská tam měla co dělat.«

»Je to élend s těma ženskejma« přizvukoval druhý, ležící na břiše.

Natáhl jsem se na lůžku a přivřel oči; chtěl jsem zavolat, ale nemohl jsem. Cítil jsem, jak oči mi vytékají a řinou se mi po tvářích. Bylo kolem mě ticho jako na opuštěné hvězdě. —

— Potom jsem se uzdravil, šel zase do pole, bojoval na mnoha frontách a konečně vrátil se domů.

Mám nervy v nepořádku. Je mi stále, jako bych čekal. Někdy potkávám bílou paní. Mráz mě přeskočí, uvidím-li na ulici před sebou ženu v bílém šatě, s tváří vroubenou černým vlasem.

Je to Ilda, myslím si. Potom si ale vzpomenu na ránu ve spánku a na lampu v nemocničním sále. A jdu dál.

Nechci myslet na to, jak jsme se milovali. Někdy v noci se mi vše představí jako ve skutečnosti. Proti mé vůli. Obyčejně jako předzvěst záchvatu.

Nechci vzpomínat na Ildu, protože je mrtvá. Nechci ji milovat, protože jí nemám. Vím, že je slabošské a špatné milovat mrtvé, a trpím tím, že se z toho nemohu vyprostiti.

Muž, který skutečně miluje, může býti své milé nevěren v její prospěch. Všechny ženy, kterých se jen dotýká, přesvědčují ho o výbornosti té, již miluje. Příměr násobí jeho lásku a on vrací se ke své milé, aby ji nejen více miloval, ale aby si jí i vážil.

Objímám a líbám se s mnoha ženami. Jejich slabé náruče jen mi pronikavě vždy připomenou, co byla Ilda a jaké bylo její statečné objetí. Ale nemohu se k ní vracet, nemohu ji líbat; — mohu jí jen trpět.

Kdosi říkal, že žena je zázrak, — kdosi, že vše na světě je zázrak. Myslím si, že zázrak netvoří bůh, ale lidské srdce. Vše, co milujeme, stává se zázrakem. A proto je to pro nás nejvíce žena.

*

Skončil. Potom probrav se z napjaté ztrnulosti, zastyděl se, že příliš mluvil. Rozpačitě zakašlal a sklonil se jako dřív nad svou sklenici.

Bylo chvíli ticho. Posléze všichni usoudili, že bude dobře je zapít.

STAŘEC

Bydlel v posledním domku za dědinou zrovna u lesa. Dědina byla vsazena do temene hory, která se příkře zvedala z nepřehledné roviny; proto stařec viděl ze svých oken široko daleko. Lidé mu říkali »starý Sova« a neradi se s ním stýkali, protože byl mrzout.

Osada sama byla malá a tichá. Řekl bys, že leží pod vodou. Přes den jen několik babiček s nůšemi chvojí na zádech proplulo návsí jako smutné ryby. Večer vše zmrtvělo; jen staré kaštany vrzaly černými haluzemi.

Stalo-li se co ve světě, přicházely zprávy o tom sem jako pohádkové ozvěny. Každá událost rostla ústním podáním do báječných rozměrů. Lidé si je rádi vykládali; natolik byli však moudří, že žádné nevěřili.

Sova byl vysoký, kostnatý člověk s holou lebkou a bílými vousy. Opíraje se o svoji sukovici, vláčel své tělo za sebou jako těžkou košatinu. Bloudil kolem domů, ale nejčastěji po kraji lesa.

Jinak žil docela sám. Nestáli-li lidé o něj, stál on o ně ještě méně. V dědině žil asi třicet let a přistěhoval se do ní už jako starý člověk. Proč to udělal, nevěděl určitě nikdo; jen báby si povídaly, že utekl se sem z města pro nějaké neštěstí. Neštěstí vysvětloval si každý jinak. Jedni říkali žena, druzí ztráta peněz a někteří dokonce pošeptmu soudili, že kriminál.

Jeho pestrá minulost však lety vypelichala a postupně stal se obyčejnou náležitostí osady. Zrovna jako tři lávky na návsi nebo kříž za kostelem.

Nejraději sedával za večera u okna jizby. Před oknem byla zahrádka, za ní travnatá rovinka, která se přelamovala v srázný svah. Proto mohl dobře přehlédnouti celý obzor s nesčíslnými dědinami, kostely, silnicemi a polními lány. V pozadí mezi zakouřenými horami zjevovalo se město, které se za večerů rozsvěcovalo do tisíce světel. V zimě, když noci byly zvláště tmavé, dohazovalo září

elektrických lamp až do jeho oken a pronikalo jimi jako mdlý přísvit na červotočivý nábytek.

Tenkráte Sova díval se do kraje a jeho oči, které starobou byly ku podivu málo dotčeny, nabývaly zvlášť urputného lesku. Podobal se starému loveckému psu, který slyší volání psovodů a ječení loveckých trubek, ale nemůže se pohnouti z místa. Seděl na nízké židli nebo chodil se založenýma rukama potmě kolem stolu, opíraje se o jeho tabuli.

V tmách před ním hřměla nádraží a sirény, blýskaly se kavárny, věznice, kostely a bordely. K nikomu v dědině nedoléhaly jejich hlasy mimo něho. Jen do jeho jizby prolamoval se neurvalý hlas rovin, v nichž lidé se rvali o život. Statisíce zájmů se křížilo a přeřezávalo a zde — daleko ode všeho — rostlo poznání, že cílem lidského života není vítězství, ale boj. Stařec naslouchal — naslouchal, — aby mu neuniklo ani oddychování lokomotiv, které kdesi v daleku propalovaly se nocí.

Byl nesmírně stár. Sám už nevěděl, kolik má roků. Celé tělo mu přestalo sloužit mimo oči a ještě jeden tvrdošijný smysl: *žít*. Seděl-li a díval-li se za dlouhých večerů na rozmetané ohniště světel pod sebou, lomcovala jím strašlivá touha. Chtěl se zmocniti znovu a zase toho světa, slyšel jeho volání, kterým ho lákal: Pojď! Pojď! Představoval si město podobné těstu na chléb, které by mohl hnísti do nebývalých forem. Jeho hlavou vířily tisíce plánů, které ukul ve svém opuštění.

Cítil sílu vojevůdce, který by dobyl celý svět v jediné bitvě pro nejspravedlnější království. Přicházel na finanční plány, kterými by znásilnil svět do úplného otroctví. V srdci mu hárala vášeň, kterou by spoutal všechny ženy do bláznivého harému. Věděl, čím zapálit zástupy, které by vedl revolučními ulicemi.

Potom se ale díval na své ruce a musil uviděti, že jsou scvrklé a bez krve, pozoroval své nohy a trnul nad jejich nemohoucností, zkoumal svoji sílu a zjistil, že tak tak vystačí, aby na sobě unesla ztrouchnivělé haluze jeho rukou a nohou.

Život, do nějž srší člověk svoji sílu, zjevoval se mu jako sen. Byl to strašlivý sen a musil s ním bojovati na život a na smrt. Věděl, že sny musí se zabít, a věděl též, že zabíjejí se jedině tím, že se ztělesní.

Ale byl stařec. Byla-li jeho vůle věčně železná a cítila-li přitahování magnetických obzorů, bylo jeho tělo hadrem, který vlál podél ztrouchnivělých kostí. Musil uznati, že rovina je silnější než on. Že by nedošel do města, že by klesl hned za dědinou, jakmile by se mu zavěsila do ramen svými polmi, lesy a městy.

Přece však nepřipouštěl toho závěru. Bál se jej zrovna tak, jako se ulekl tenkráte města, když v něm poznal, že už není muž, ale stařec, kterého by ulice přemohly. Uprchl tehdy z něho co nejrychleji. Zabalil se do ticha opuštěné osady, sám dobře nevěda, prchl-li před městem, před strachem či před bojem.

Kdysi byl mlád. Měl pět synů, kteří všichni zahynuli. Jeden jako inženýr v dolech, druhý jako cestovatel na Sahaře, třetí jako voják ve válce, čtvrtý syfilidou, pátý vystavil si fabriku a byl zabit při stávce dělníky. Poslední měl syna, který po otcově smrti stal se nosičem v hamburském přístavě. Tento byl jediným živoucím pojítkem děda a světa. Vnuk mu posílal každý měsíc peníze a na Nový rok psaní.

Stařec jeho dopisy rychle přečetl a odložil. Neměl je rád na očích; vzbuzovaly v něm závist. Uviděl přístavy s loděmi, černochy, Angličany a ohromné bedny, plné citronů, tkanin, bavlny a kávy. Spatřil moře spoutané stříbrnými řetězy, které vrývaly do vln transatlantické parníky. Konečně uviděl sebe v utopené jizbě s pendlovkami, které co chvíli cvakaly zuby, jako by jim bylo zima.

Škrcen neúprosnou skutečností padal k zemi a křičel zoufale do čtyř stěn:

»*Pomoc! Chci žít! Chci žít!*«

Nikdo nepřicházel, nikdo ho neslyšel. Sám musil si setříti studený pot s čela, sám musil se uklidniti.

Vybíhal z domku a belhal se lesem. V zimě v létě potká-

vali ho vesničané v stejných šatech, ve vysokých botách a se sukovicí, podobného podle vzezření cestovateli, který hodlá proniknouti nejobtížnější krajinou, a podle chůze mrzáku.

Zatím rovina jiskřila se v záplavě světel, dědiny spaly u silnic jako těhotné ženy a města vybuchovala revolucemi jako zapálené prachárny.

Tu se přihodilo, že znenadání zaklepal listonoš na dveře Sovova baráku. Nebylo to ani k prvnímu, ani kolem Nového roku. Stařec divně kroutil hlavou, jda po chodbě otvírat.

Listonoš mu odevzdal telegram.

Stařec jej dlouho přendával z ruky do ruky. Bílý papírek rostl a vyplnil brzy celou jizbu. Sovovi se třásly ruce a zdálo se mu, že telegram je každým okamžikem těžší a těžší.

Otevřel jej s napětím všech sil a četl:

»*Váš vnuk Frant. Sova byl zastřelen pro účast na vzpouře dělníků.*

Polic. řed. v Hamburku.«

Stařec přečetl a zamyslil se.

»Měl dvaadvacet let,« říkal si, »— a umřel. Při vzpouře dělníků.«

Podíval se z okna.

Uviděl pod sebou rovinu světa jako rozbouřené moře. Slyšel hlasy polnic, kladiv, zvonů. Spatřil fabriky s čouhajícími komíny, dělníky ve sklepeních, strážníky na ulicích a zbabělce v palácích. Uviděl miliony bědných, kteří vraždili bídu, uviděl miliony těch, kteří ji bránili; buď proto, že z ní tloustli, nebo že pro své měkké srdce rádi jí přilepovali papírovou svatozář. A hlavně proto, že nebylo by vítězství, kdyby nebylo boje, a nebylo by boje, kdyby nebylo nepřátel.

Uslyšel hlas světa, volající z nepravostí o pomoc. Uviděl, kam se má postaviti. Porozuměl výzvě země, která křičela:

»Takto se mě zmocněte, mužové!«

Rozjasnilo se mu v očích.

Stařecky toužil kdysi zmocniti se světa způsobem tisícerým. Dnes poznal, že lze tak učiniti způsobem jediným: tak jak svět chce.

Slyšel hlas, který volal do zbraně. Slyšel srdce, bubnující k pochodu.

Věděl, že k boji je potřebí mužů mladých a silných. Jeho svaly však byly stále stejně zchátralé, nohy se mu podlamovaly a ruce třásly.

Proto dovedl nalézti statečné slovo.

Řekl:

»*Ať zemru!*«

Řekl to jako vojín, který žádá svého velitele o novou zbraň, — odhazuje své tělo do kouta světnice jako zlomené kopí.

SLUŽKA

Předměstská tančírna U Halouzků stála na rohu ulice a všech šest oken sálu vedlo na volné prostranství, které bylo projektováno jako budoucí náměstí. Doposud však tam nebylo ničeho, co by hlásalo budoucí majestát tohoto místa, — ba naopak, — hromady rumu, tři zpuchřelé boudy, plné prken a haraburdí, a několik přesmutných stromů, které sice kvetly po celý rok, ale jen sazemi a prachem.

Když se večer sešeřilo, tu pusté prostranství dalo se prostoupiti mlhou, obrysy bud a stromků se roztřepily a tramvajové kolejnice natáhly se do bláta jako zabité užovky.

Dnes však je sobota a u Halouzků pan Franc rozsvítil tři plynové hořáky, dokonale přitom zašpiniv ubrousek, který celý týden už visel mu z kapsy. Šest oken vyvrhlo na mokrý chodník šest světelných sítí a majitel lokálu pan Halouzka usedl si do nálevny, podoben rybáři a leklé rybě zároveň.

Do světelných sítí počali se chytati chodcové osamělí i stádní. Řezničtí pomocníci, krejčíři, nezaměstnaní, pepíci, dělníci z Českomoravské, dnes v sobotu umytí a učesaní, holky z ulice, šičky a nejvíce služky, které už umyly okna, schody a mastné talíře a měly, jak se říká, »fraj«.

Mařka přišla dnes až o půl desáté. Paní ji dřív nepustila. Zítra má přijít na návštěvu pan rada a tu je třeba připravit plno lesklých sklenic, vytřít prach z mis, důkladně vše zpřevracet v saloně a zase nazpět postavit — a vůbec nechat na zítřek jenom vaření. Potom: Mařka také musela psát domů psaní, — psaní, které sice nemělo více slov než schodů, které ráno umyla, ale dalo mnohem více práce, neboť schody se umývají jen na týden a hned se zablátí, kdežto slova dopisu musejí být čistá, přečistá, neboť budou po nich doma chodit čtyři dobré oči po celý měsíc.

Tím však se stalo, že Mařka vstoupila do sálu jen po

svých; Vojta na ni nečekal. Ani u domovních dveří, ani na rohu, ani u vchodu k Halouzkům. Vojta byl u kanonýrů a ti jsou přesní. Řeknou-li v 8 hodin, — tak jsou v 8 hodin na místě. Ale také déle nečekají než čtvrt hodiny. Mimo kasárny je jim čas nejdražším statkem. Nedovedou jej promrhávati dlouhým čekáním.

Bude mě čekat uvnitř, myslila si Marie, ale přece bylo jí stydno, když si sama kupovala vstupenku. To proto, že vždycky chodívala s »fešákem«, že »fešák« rozmlouval s pokladnicí a »fešák« platil. Pokladnice měla pro ni protivné oči a Marie, přestupujíc práh, cítila, že má kolena otlačena od mytí podlahy.

Teď jí nastalo pátrání. Nebyla sice nikdy v tropickém pralese, ale znala ho velmi dobře. Husté trsy těl, žluté květy pivních sklenic, červené bobule vín, oblaka kouře, vřeštivý cyklon hudby a vypražené tváře, — vše to, co v dupárně U Halouzků bujelo, vířilo, zmítalo se a chrastělo, — bylo tajemnější a žhavější než všechny pralesy na rovníku. Marie hledala Vojtu jako cestovatel svoji cestu, protlačovala se napěchovanými stoly, stem hadovitých nebezpečí, šla kolem propastí a číhajících šelem, — ale Vojty tu nebylo. Zabloudila. Bůh na ni zapomněl a ona zůstala sama uprostřed lidí. I usedla si ke stolku v rohu, složila své tělo do rozvrzané židle, jako by se chystala přenocovat v této neznámé krajině, — a poručila si sklenici piva.

První hlt vypila úkradkem, ale když vypila půl sklenice, nabyla jakési jistoty. V tanečním víru poznala tři čtyři kamarádky. I Lída komisařů tam byla s novým »fešákem«, i ucuchaná Hanka, co slouží naproti u Vejrychů. Potom poznala toho staršího pána, co se na ni směje, kdykoli ji na trhu potká, — a když dopila sklenici, cítila, že zná se se všemi lidmi, kteří před chvílí byli jí neznámou a strašlivou pevninou.

Vojta mohl počkat, myslila si, — a je to jeho vina. Já jsem na něho v neděli také čekala. Možná, že se rozzlobil, — kdo ví, — je starý divoch. Možná také, že mě viděl

předevčírem s tím hubeným krejčím, co tak krásně zpívá ke kytaře. Nebo šel za jinou?

Bylo tolik možností a Marie se jimi probírala jako zrnky růžence. Seznavši, že na konci všech těch možností je kříž, — domodlila se, povzdychla, ale potom umyla svoji mrzutost jako špinavé nádobí, neboť byla služka a měla ráda čistotu a jas ve své kuchyni. Vzpomněla si na kytici květin, co dnes ráno viděla na trhu, mladá radost projela jí prsy a rty, řekla tiše »ať si« — a rozhlédla se kolem sebe rozzářenýma očima.

A tak se stalo, že její jarní, dychtivý pohled setkal se s očima cizincovýma. Ano, — byl to cizinec, jediný cizinec v sále. Všichni ostatní, byť je nikdy i neviděla, byli krajané; — tento jediný byl cizí. Proto, že seděla k němu zády a dříve ho neviděla? Ne. — Bylo to cosi zcela jiného. Celá jeho postava, šat, ruce, ba i knoflíčky od manžet odlišovaly ho tolik od ostatních, že Mařku až zamrazilo, když ho spatřila. Nejdivnější pak byly jeho oči; zatím co ostatní obrážely v sobě světelnou radost sálu, — oči tyto jako dvě mrtvé skály kamenně tyčily se pod bledým čelem. Tma před nimi, tma za nimi. A přece uchopily Mařčino srdce tvrdě a násilně. Nebo ne, — nechopily, — zřítily se na ně.

Kdo to může být? myslila si Mařka. Je jistě cizí. Už se neohlédnu.

Položila si ruce na prsa, ale tam tlouklo to kladivem. Zase zjevily se jí před očima květiny dnešního rána, zase krev zavířila tělem. Konečně si řekla: »dyť je to taky člověk« a obrátila se k němu zcela bezvýhradně.

Cizinec vstal od svého stolu a přistoupil k ní.

»Smím přisednout, slečno?«

Hlas měl sametový, měkký, jako pohovka. Pohlédla naň zcela kratičko a byla na rozpacích.

»Abysme tu tak sami neseděli. Vy tu — já tam. Bude nám dohromady veseleji. — Či snad někoho čekáte?« dodal, když stále neodpovídala.

»I ne,« řekla Mařka a zavrtěla prudce hlavou. Cizinec usedl a zavolal sklepníka.

»Přejete si víno či pivo?« ptal se jí.

»Děkuji, — už jsem měla,« měkce zašeptla.

»Ještě jedno — na seznámení.«

Nechtěla. Že by se jí točila hlava. Konečně však přece dala si přinésti skleničku vína.

Přiťukli si a vypili. Od té chvíle zachytla se Marie skalnatých očí cizincových jako horská rostlinka. Našla v nich dosti prsti, aby mohla růsti a kvést.

»Také jste tu sám?« tázala se.

»Já jsem docela sám,« — odpovídal. »Docela sám, neznám nikoho v celém sále mimo vás.«

»Jistě nejste zdejší.«

»Ne, slečno. Přijel jsem z daleka.«

»Odkud?«

»Celý svět jsem projel. Naposled jsem byl v Rio Janeiro v obchodě s kávou. Byl jsem také v Africe a v Asii.«

Cizinec vyrostl ke stropu a Marie zachytla se stolu.

»Tak daleko —« zašeptala. »A proč?«

»Hledal jsem zaměstnání. Našel jsem je všude a nikde. Nezdržel jsem se na jednom místě déle než chvíli. Nevydržel jsem. Je to v mé povaze, myslím. Sotva se někde usadím, omrzí mě to. Utekl jsem z domova jako chlapec a od té doby potuluji se od místa k místu.«

»Proč jste se tedy vrátil?«

»Já jsem se nevrátil, — jdu jenom mimo. Myslíte si, že jsem tu doma? Jsem doma všude a nikde. Kdybyste prošla tolik světa a prožila tolik co já, — poznala byste, že čím více světa projdeme, tím méně jsme na něm doma. A nakonec jsme velmi unaveni.«

Cizinec sestaral v obličeji; chorobnost v podobě tenounkých vrásek uchopila jeho obličej jako do pavučiny. Marie se rozesmutnila a pohladila mu ruku.

»Cožpak nemáte nikoho, — rodiče, ženu, milou?«

»Rodiče mi už dávno umřeli,« odpověděl cizinec rychle, jako by právě to očekával, »a to ostatní, — víte, — těžko lze nazývat všechno tím jménem. Když jsem byl námořníkem, měli jsme v každém přístavě svoje děvčata, která

jsme navštěvovali. Ale když jsme byli na moři, — a to bylo téměř po celý čas, — tož jsme věděli, že majíce všude holky, nemáme nikde milé. Těch pár hodin, co jsme u nich byli, odešlo s námi, — a zachycujte se, když je lano přeříznuto! Nač bychom byli na ně myslili, když ony nemyslily na nás? A milá — to je něco, nač se může myslet, a něco, o čem se myslí, že si to na nás myslí. To je na tom hlavní, když jsme sami a daleko. Ale ony na nás zapomněly, sotva jsme bouchli dveřmi. Nezarostli jsme tam a nemohli jsme toho ani žádat. I vy zítra zapomenete.«

»Proč bych zapomněla? Nezapomenu!«

Cizinec zavrtěl hlavou a ušklíbl se.

»Nezapomenu,« tvrdila Maňa, »budu na vás myslet, dělá-li vám to dobře.«

»Člověku je hrozně divně, když si nikdo na něho nemyslí. Jako by šlapal do prázdna. Jako by neměl těla — nohou — rukou. Zvláště večer, když slunce zapadne. Na kterou stranu se má obrátit? Na kterou jít? Loď jede a přece stojí. Jsi sám, sám, sám. Věřte, samotný člověk si nestačí, aby žil. Je mrtev — je mrtev.«

Bylo cosi tak přesvědčivého v těchto slovech, že Marie položila mu ruce kolem hlavy, pohladila jej mozolnatými dlaněmi a z celého srdce, chtíc zachrániti tohoto muže, zašeptala:

»Přísahám vám, pane, že na vás budu strašlivě myslet.«

Muzika hrála vřeštivý valčík, dupárna dýmala jako komín a cizinec, chystající se vstát z mrtvých, pravil do očí nejvěrnější služky:

»Miluji vás, slečno!«

Potom přitiskl ji k sobě, šel rukou podél pasu k ňadrům a sevřev je vydechl zhluboka jako zachráněný.

Potom připíjeli si z jedné sklenice, říkali si sta nesmyslných vět, kterým dokonale rozuměli. Cizinec měl ruce ledové, ale hlas horký, Marie byla celá horká, ale chvílemi ji mrazilo. Čas utíkal, — vstali, zaplatili a vyšli do noci, přitisknuti k sobě, bok podél boku.

Za rohem se políbili, uprostřed ulice se políbili. Nárožní

lucerna tonula v mlze a Mařka tonula v měkkých polibcích. Tak došli až k domu a stanuli u dveří. Mařka odemkla, vešla, cizinec vstoupil za ní a pak oba, vedouce se za ruce, po špičkách stoupali tmou schodiště.

Mařka měla svůj kumbálek vedle kuchyně. Postel, kufr, prasklé zrcadlo s pohlednicí a starý věšák byla všechna jeho nádhera. Jednomu by byl těsný, dvěma byl volnější. Proto tam chodívával Vojta, před ním Lojzek a nejprvnější Karlíček Chýla, odvážný elektromontér. Po každém tu zbylo něco krásy, všichni tři procházeli teplým náručím Mařčiným, — i když sama o všedních dnech usínala. Když ti tři směli, proč by nesměl bludný cizinec, jemuž stejně šly rty a prsa naproti. Či proto jen, že nemá jména? Má zato smutek, který odzbrojuje. Že ho nezná a že hned první večer? — V prvním okamžiku poznáš víc než v prvním týdnu a měl by, když už zítra odjíždí, jet bez uzlíčku? Tak asi myslela si Mařka, zavírajíc pevně dveře, a nakonec nejvíc: že to musí být.

V pokojíku byla tma. Když však octla se Marie v rukou cizincových, u okna objevila se hvězda. Dívala se Marie na hvězdu a naslouchala horkému hlasu cizincovu. Poslouchala mu celá a nejvíc dvěma ňadry, které daly se hnísť, jako by do sebe chtěly přejati všechen smutek a krásu rukou milujících.

Kdyby se byla mu podívala do tváře, byla by viděla, že je bledá, velmi bledá, — bledší než hvězda v okně. Ale ona pohlížela na hvězdu, a plna jsouc lásky a nádhery, rozsvítila se v srdci svém do těchto předsevzetí:

— Nikdo na tebe nevzpomněl, člověče, — věř, že budu na tebe vzpomínati.

V kuchyni, na schodišti, při mytí nádobí, na trhu, a nejvíc večer, než usnu.

Abys, — až odjedeš, nebyl cizí zemi, po které půjdeš. Abys nebyl sám až k smrti.

Jistě, jistě, kdyby se cokoli mělo stát, budu věrně na tebe mysliti a Bůh mi k tomu dopomůže. —

— Hvězda za oknem rozevřela se do velkého květu a

Marie padla naznak do lůžka. Když cizinec vstupoval do jejího těla, řekla ještě, ne pro smysl těch slov, ale ze setrvačnosti, neboť vždycky tak říkala mužům, kteří přicházeli ji milovat:

»Dej pozor!«

Potom zavřela oči, složila mu ruce kolem krku a přijala jej do sebe věrněji než hrob, — se všemi hříchy, bolestmi a nadějemi, i s těmi, na něž se umírá. Leželi v sobě jako dva dary z opačných pólů světa, — spojeny na věky tím, že se sobě navzájem odevzdaly.

»Nezapomeneš?«

»Nezapomenu.«

A tu tělo cizincovo, napjaté pohlavní křečí, náhle sebou nesmyslně zalomcovalo. Marie cítila, že nedošel ještě k jejímu srdci; jata strachem přitiskla ho k sobě ze všech sil. Tu tělo přelilo se přes ni jako vlna a znehybnělo, — ztvrdlo. Marie uslyšela rozedraný vzdech, ale nebyl to vzdech lásky, — přicházel s jiné strany. Byl to vzdech nesmírný a přece krátký, který doznívaje rozezvučel všechny věci pokoje. Zamrazilo ji smrtelně, jako by led v sobě pocítila. Uchopila za vlasy hlavu, bezvládně jí ležící na hrudi, zvedla ji usilovně, až donesla ji do svitu hvězdy, která za oknem stála od věčnosti k věčnosti. A v tomto mdlém světle uviděla vytřeštěné oči a staženou grimasu mrtvoly.

Byl raněn mrtvicí.

Plna hrůzy pustila hlavu. Padla jí mezi ňadra jako kámen do tůně. Celé tělo rozvlnilo se jí do tisíce zmatených kruhů. Chtěla vykřiknout — nemohla, chtěla vyskočit — nevyskočila. Ležela chvíli ztrnule pod mrtvým tělem, které se doposud vkliňovalo do těla jejího. Napjala všechny síly, aby je sundala, ale mrtvé tělo drželo se jí pevně nohama a jako by se do ní propadalo. Zápasila s ním zoufale, neboť hrozná bolest a hrůza se jí zmocnila, — ale těžko bylo zápasit. I když nakonec zprostila se do té míry, že je ze sebe odtrhla a položila vedle přes pelest, poznala ubohá, že je nesundala a že je nikdy nesejme.

Vstala. Bosýma nohama prošla dvakrát pokojem. Vy-

běhnout, křičet, svíjet se po zemi přikazovala hrůza v komoře. Zůstat, býti tiše a nejtišeji kázala hrůza za oknem.

Vzala prostěradlo a přikryla mrtvého. Ruku, která přepadala přes pelest, přiložila mu k boku. Potom sedla si k němu — služka nejvěrnější.

Hvězda za oknem bledne, ustupujíc šerým konturám komínů. Marie nehybně hledí před sebe jako pták, kterého pro zpěv zastřelili. Odchází kamsi na dalekou cestu. Do světa cizího — cizinec. Říká si »Sbohem, Marie!« Opouští domov svých dvacetiletých ňader, mateřštinu radostného lůna, odchází od celého svého těla, jež tak prudce kvetlo láskou před dvěma hodinami.

Neví a neříká to nikomu; ona to cítí. Je jí náhle chladno, chladno, chladněji než nehybnému tělu pod pokrývkou. Jako by krev jí kudysi odtékala. Je zima, zima ...

Balí se do vlněného šálu. Stává se natolik podobnou mrtvému, že si to uvědomuje. Proto nekřičí, nevstává, nepláče, ač už v ulicích rachotí první vozy a domovník otvírá vrata.

Komu od této hodiny otevře náruč, aby na smrt nepomyslila? Jak bude kdy moci oddati se jiné lásce, netrnouc hrůzou, aby jí milý nezemřel mezi nohama a ňadry? Neumřel dnes jeden v jejím objetí, — umřeli s ním všichni, — i ti, kdo ještě nepřišli. Ve smrt jsi se u ní, lásko, proměnila, a čím jiným, než láskou, může žíti žena?

Hodiny bijí. Mlékařka zvoní. Marie neotvírá. Není v ní nic, než mrtvý cizinec, mrtvý milenec a její věrnost na věky. Propadá se do nekonečných, bolestných hodin, v nichž bude jí strašlivě na něj mysliti, — a tak cizinec, za živa pohřben, po smrti v ní z mrtvých vstává. Dostála tomu, co slíbila. Srdce služky Marie, kterým věčně bude procházeti jako meč pochvou, bude sloužiti jeho životu. Věrně, nejvěrněji.

Dveře z chodby se otvírají. Cosi řinčí, cosi zvoní, cosi zlostně křičí:

»Proćpak nejdete otevřít, Mařko, když mlékařka už půl hodiny zvoní?«

Marie nechápe, co po ní chtějí, vidí jen v mlze paninu tvář. Potom má dojem, že na ni doléhá kruh vzdušných masek, slyší lomoz, křik sta úst a očí k sobě obrácených. Tísněna se všech stran nemůže dýchat, zvedá ruku, a jako by se tím chtěla zachrániti a odvrátiti pozornost všech od sebe, ukazuje jí na postel, kde pod pokrývkou strašně rýsuje se ztuhlé lidské tělo, a křičí:

»Tam — tam — mrtvý!«

Potom teprve padá na zem, svíjí se a v tisíci slzách roztéká se po špinavé dlažbě.

A žádný z přítomných, kteří skupují se v divém zmatku kolem postele plni hrůzy, rozhořčení nebo lítosti, nechápe, že ne mrtvý, ale mrtvá zůstává v této osudné jizbě.

MUŽ BEZ BARVY

První kapitola románu Polární záře

Tomáš Wichan probudil se pozdě. Byly už tři hodiny odpoledne. Staženou žaluzií protékalo do jizby trochu kalného světla. Zakašlal, zasakroval a vytáhl žaluzii. Šlo to těžko, protože provaz byl v polovici přetržen a nadvázán jiným.

Když ji vytáhl, odkryl se mu obraz, kterého už neviděl, protože se na něj díval déle než tři roky. Kdyby byl stál na jeho místě někdo jiný, snad by byl na něj chvíli se zájmem patřil, ale ne dlouho. Předměstská ulice, — tak jako na celém světě, — špína, kouř, saze, domovnice, dvě báby pod oknem a tři komíny na obzoru. Proti otřískaným oknům otřískaná okna, proti šedivým tvářím šedivé tváře.

Tomáš usedl k oknu na kufr a obouval boty. Anna ještě spala. Přišla domů až ráno. Dýchala těžce a chrápala. Její masité tělo a rozpuštěné vlasy jako by se prosakovaly do barchetových peřin.

Když se Tomáš obul, vytáhl z vesty cigaretu a hledal sirky. Prohledal všecko harburdí rozházené po stole, i na podlahu se díval, ale nenašel nic. Zatřásl Annou.

»Kam jsi dala sirky?«

Anna se těžce probírala. Vzdychla polo bolestně, polo zlostně:

»Na kamnech!«

Tomáš vzal sirky a zapálil si. Potom se oblékal dál.

Anna zatím se probírala. Několikrát otevřela oči, — ale vždy je zase zavřela. Poznala však, že se Tomáš oblékává. Chtěla se ho zeptat, kam jde. Neměla k tomu dost síly. Celá byla ještě ve spánku a slova byla z tohoto světa.

Tomáš byl oblečen. Upravoval si před zrcadlem kravatu. Promluvil, aniž se ohlédl:

»Dnes večer budu u Tří korun. Přineseš mi tam peníze?«

Anně se chtělo říci ne, ale bylo pohodlnější neříci nic. Neřekla tedy nic.

»Nepřineseš-li, — nepřijdu domů.«

Starý argument, myslila si Anna. Bože, on se domnívá, že ho mám pořád ráda. Že bych bez něho nemohla spát. — Neřekla však nic a usmála se, neboť člověk je tvor boží. Anna byla stará kurva a dělalo jí příjemně — ne když si myslela, že někdo ji má rád, — to byla skromnější a statečnější; jí stačilo, když Tomáš si myslel, že ona ho může mít ráda. Anna byla stará kurva, ale usmívala se skoro mateřsky.

Tomáš odešel, aniž slova už promluvil. Sestoupil po schodech, překročil u vchodu hejno střapatých děcek a vyrazil na ulici.

Byl pošmourný den a mlha. Louže podle chodníků lesk-ly se jako rybí oči a také byly němé.

Strčil ruce do kapsy a vypjal hruď. Byl to zvyk z mládí. Třikrát vydechl z plných plic, aby vyhnal všecky včerejší kouře a zápachy. Nezdařilo se mu to však. Jako by celá ulice se svými kluzkými okny a špinavým nebem vběhla mu do plic. Zakašlal a jal se plivati. Tak došel k nábřeží.

Moře podobalo se houbě. Stíralo s nebe cáry, ale mar-ně. Na pobřeží bylo však mnoho lidí: nosiči, pasažéři, páni na procházce, námořníci a vagabundi. Kdyby byl Tomáš nosičem, pasažérem, námořníkem nebo zlodějem, byl by šel mnohem příměji, i kdyby měl centový náklad na zá-dech. Byl by se díval kolem a byl by mnoho viděl. Každá tvář by se mu rozloupávala před očima jako ořech, každá věc by něco povídala. Maje cíl, měl by směr, měl by určitý zájem. A kdo má zájem, táže se a sbírá odpovědi.

Tomáš však nebyl žádným z těchto šťastlivců. Neměl cíle, směru, zájmu. Plul zástupem jako prázdná loď na rybníce. Bez vesel, bez myšlenky. Proto ten celý pestrý dav, který kol něho se zmítal, vnímal jako šedivé klubko, beztvaré a řídké.

Byli tu také chudí, vyzáblí a sedření. Celý svůj život roznosili v kufrech, bednách a pytlích. Hekajíce pod ná-

R – 7) O Františku muzikantovi.

František byl zaměstnán ve staré vinárně „Rokoko" už na dvacátý rok. Hrával tam na housle od desáté ~~desáté~~ do tří ráno, někdy i déle. Zprvu jej doprovázivel na hlavní kulhavý a přehrblý Steiner, ale ten zemřel. Na jeho místo nastoupil nějaký konservatorista s dlouhými vlasy a vodnatýma očima a František ani nevěděl, jak se jmenuje. Musel být na konservatoři ~~už~~ dlouho, neboť s ním hrál už pátý rok. Za to každý den, když se ráno rozcházeli, říkával Františkovi, že kdyby neměl před posledním zkouškou, žeby dávno odešel, poněvadž mu ústav není dosti moderní.

František žil u jedné paní na předměstí. ~~Nemo~~ Na oženění neměl jaksi času; vždyť lidé se nejvíc milují večer a to on už od sedmnáctého svého roku hrával. Nejdřív v kino, potom ve vinárně.

Polární záře.

Tomáš Vichan probudil se pozdě. Byly už tři hodiny odpoledne. Staženou žalusií protékalo do jizby trochu halného světla. Zakašlal, zasahroval a vytáhl žalusii. Šlo to těžko, protože provaz byl v polovici přetržen a nadvázán jiným.

Když ji vytáhl, - odkryl se mu obraz, který už neviděl, - protože se na něj díval déle než tři roky. Kdyby byl stál na jeho místě někdo jiný, - snad by na něj chvíli se zájmem patřil ven, - ale ne dlouho. Předměstská ulice, - tak jak na celém světě, - špína, kouř, saze, - domovnice a dvě báby pod okny, tři komíny na obzoru. Proti obřízkaným oknům obřízkaná okna, - proti šedivým hvězdám, šedivé hvězdy.

Tomáš se usedl k oknu a obomal boty. Anna ještě spala. Přišla domů až ráno. Dýchala těžce a chrápala. Její masité tělo a rozpuštěné vlasy jako by se prosakovaly do barchetových peřin.

Když se Tomáš obul, vytáhl z vesty cigaretku a hledal sirky. Prohledal všechno harabardí rozházené po stole,

klady, v nichž třeba sešly se všechny nádhery světa, — měli v očích přece jen kus světla a barvy. Mohli si říkat: Ještě dvě marky a budu mít zítra oběd. Mohli přeměňovati svá břemena v zážitky, svoji únavu v odpočinek. Obtěžkávali očima všecky předměty, majíce pro ně smysl. Neboť dalo se jimi vydělati. Vážili spravedlivýma očima lidi a rozvažovali na šťastné a nešťastné. Otylí Angličané, vykartáčovaní Francouzi, sentimentální manželé na svatební cestě podněcovali jejich vztek. Když jim ze svých pěstěných rukou spouštěli do pěstí peníze, počítali, zda dostali dost, aby mohli svou nenávist odložit. Bohudík, — nedostali nikdy dost a tak tito chudí, vzdouvající přístavem jako kvasinky, neměli jenom mnoho na práci, ale též mnoho, o čem by přemýšleli. Většina jich učinila pak závěry statečné a výbojné. V jejich znameních dívali se na svět a svět byl pestrý a barvy, třebas krvavé, od sebe jasně ohraničeny, i když běhali půl života po kamenném molu mezi šedými boky obchodních lodí.

Tomáš nebyl člověkem jejich ražení. Ač obklopen stejnými podmínkami jako oni, žil jiným životem. Narodil se jinde, žil půl života jinde, a když v druhé půli náhodou spadl mezi ně, — nebyl jimi. Jako by dvě protivné síly se v něm srazily; proto byl vlečen, sám žádné nemaje.

Z komínů několika transatlantických parníků se kouřilo. Kouř vystupoval k nebi, tu se rozkládal a vějířovitě padal na město. A to byl už večer.

Na nábřeží se rozsvítila světla a Tomáš obrátil své kroky tam. Pozvolna počal propadávati mechanice svých denních pochůzek. Ke kavárně Tivoli, k sloupu Svobody a zpět. Nakonec krčma U tří korun.

Když si myslil, že už přichází jeho hodina, stočil kroky z osvětleného a rušného nábřeží do ulic. Ty rozvětvovaly se v menší a menší — sotva tři chodci mohli jimi projít — a půda počala stoupat. Město rozkládalo se terasovitě. Paláce boháčů a hotely lenivě se rozvalovaly u moře, čtvrti chudých byly vsazeny do kamene úpatí. Tomáš šel mechanicky středem těchto uliček, v nichž řada elektric-

kých svítilen jádrem plamene (jež bylo obaleno lepkavou mlhovinou) podobala se žabím vajíčkům plovoucím ve ztuchlém rybníce. Nebylo radno tudy jíti sám a hlavně ne podél zdí. Přístavní město, které každého dne přijímalo uzlovité chuchvalce námořníků, pirátů a dobrodruhů celého světa, aby je druhého dne zase vyvrhovalo, — přijímalo též všecky jejich pudy a neřesti, jimiž se tu vybíjeli, aby zase po několika hodinách na pevnině vypluli na širé moře, berouce s sebou všechny stopy svých činů a zločinů.

Do krčmy U tří korun sestupovalo se po čtyřech schodech. Tomáš octl se v tmavé chodbičce. Veden světelnou štěrbinou ve dveřích, směsicí tvrdých, hlučivých hlasů a konečně starým zvykem, nahmatal kliku a vstoupil.

Tři petrolejové lampy plavaly v kouři, okolo politých stolů tváře přinesené z bůhvíjakých dálek a uprostřed tváří dřevěné dýmky. Teprve za chvíli jsi zpozoroval, že se zde cosi bělá a výská jako žena, — a potom jsi uviděl těch šest sedm holek, houpajících se v kyčlích, obcházejících lokál nebo sedících v náručích námořníků jako květinky v kořenech starých dubů. Doposud plno nebylo, — byloť příliš časně. Tomáš minul první místnost, vešel do druhé. Za pultem baru seděla černovlasá Lucy a usmála se na něho. Říkám-li, že usmála se na něho, neznamená to, že by se nebyla usmála na jiné, ale o těch ostatních mohla si myslit, že mají peníze a že jí jich trochu se svými žádostmi vytřepou do klína, kdežto Tomáše znala a věděla, že nemá ani vindry. Usmála-li se na něj, bylo to zcela něco jiného. Tom však ji minul, aniž pozdravil, — a jí se asi to nejvíce líbilo. Hleděla za ním očima ještě černějšíma a žádostivějšíma, potřepávajíc v rukou lesklou nádobou, na jejíž obsah čekal už jakýsi člověk s vypoulenýma očima a svislým spodním rtem.

V koutě za barem byla herna. Tomáš přistoupil ke svému stolu. Seděl tam Franc Grün, Bob a s nimi přetlustý patron, dle vzezření polo námořník a polo kupec. Na stole stály láhve, sklenice a karty. Tomáš pochopil. Ani tu nepozdravil. Přistoupil zezadu k Bobovi a lehce se ho dotkl

rukou na rameni. Bob pozvedl své kalné oči a kývl hlavou. Načež Tom přisedl k nim, vzal karty do rukou a dal se do hry. Tlusťoch byl zprvu zaražen, ale Grün, který ho přivedl, prohodil k němu několik konejšivých slov, — a on ztichl, pilně žmoulaje mastnými rty oharek doutníku a neméně mastnými prsty vějířek karet.

Zprvu hráli tiše. Tlusťoch však, když několikrát po sobě vyhrál, poručil všem pálenky a počal si prozpěvovat. Grün k tomu pískal a Bob vykládal legrační historii o jedné ženské z Aprilové ulice, která každému platí, když k ní přijde spát. Kupec brunátněl, odfukoval; byl zřejmě dobře naložen.

Tu na sebe mrkli: Tom, Bob a Grün.

Karty se jim obrátily v rukou a vše se začalo jinak točit. Byli už dobře sehraní ve »své hře« a dnes měli objekt ku podivu tupý. Přesto však na chvilinku všichni zmlkli až na tlusťocha, brzy však rozkřičeli a rozpískali se víc než dřív. A tlusťoch začal platit. Jeho hromada peněz začala se rozlézat po stole k spoluhráčům. Zrudl ve tváři ještě více, poručil si pálenku, ale už jen pro sebe, a pustil se do hry s křečovitou vášnivostí, mlátě na stůl plnou rukou. Byl už tam, kde ho chtěli mít: mimo své ovládání.

Bobovi seděl v koutcích rtů bledý úsměv. Grün měl naběhlé žíly na spáncích. Tomáš však seděl nezúčastněně a švindloval zcela mechanicky, přijímaje pod stolem depeše nohou svých spoluhráčů. Tichými, znuděnými pohyby bral karty a rozdával, beze vší nervosity. Jako kdysi u strýčka komořího za nekonečných nedělních odpůldnů, kdy partie whistu hraná tetičkami, strýcem a jím byla tak strašlivě fádní, že nevěřil vůbec v jakýkoli její konec. A přece se hrálo tenkrát i dnes a v obou případech ze stejného důvodu: že nebylo na práci nic jiného. Chvílemi vzhlédl zcela maně k pultu a setkal se vždy s očima Lucy. Přejel po nich, jako by z ledu byly, a vrátil se zase mezi kříže, piky a kára. Všiml si jen, že nevzhledného muže u pultu vystřídal jiný, svalnatý, bledovlasý a širokoramenný muž s bledýma očima. Když se znovu podíval, viděl,

že něco šeptá Lucy a ta že naslouchá. Potom zase setkal se s jejíma očima, jež byly upřeny na něho tak tázavě, že trhl rameny.

Neptá se jí ten chlap na mě? myslil si, pozoruje její pootevřená ústa a pohled. Lucy se však zasmála a zakřikla na muže u pultu:

»Ne, — co si myslíte, pane!«

To slyšel Tom od ní už mnohokrát, neboť byla to vždy její první odpověď zákazníkům, kteří jí šeptali do ucha. Proto se zase uklidnil a vrátil ke hře. Nezbývalo už mnoho — a tlusťoch byl by holý jak myš. V jeho očích byla vášeň, zoufalství, vztek, lakota a zase vášeň. Nedovedl se ovládat, byl »méněcenným« a proto si ho Bob začal dobírati. Jakási blondýnka přitiskla svou našminkovanou tvářičku k jeho upocené lysině a zakvikla mimochodem:

»Svéknou tě z kalhot, tatíku!«

Tím dohřála ho ještě víc. Obrátil se na ni a řval bije pěstmi do stolu. Štulcem vrátili ho zase ke hře. Tři opilci, co spali u vedlejšího stolu, zvedli své těžké hlavy a dívali se na něho ztrnule.

Upoutali jsme na sebe pozornost, myslel si Bob, — což není dobré. Muž, šeptající si dříve s Lucy, přeploval námořnickým krokem místnost, stanul za zády Wichanovými a díval se mu pět vteřin do karet. Obrátil se v tom okamžiku, kdy dle všech zákonů slušnosti v této krčmě bylo možno ho napadnout, nazvat sprostým kibicem, zbít a vyhodit. Obrátil se a usedl opodál ke stolu. Přitáhl si tam i svou sklenici a chvílemi hleděl na hráče okem skoro zvídavým.

Tři pasáčkové poznali, že je třeba ukončit hru. Ten starý blondýn má sice vodní krok, ale může být právě tak tajným jako námořníkem. A vůbec: hráčům není dobře, kouká-li jim kdo do karet. A nejvíce falešným hráčům.

Bob shrábl karty, strčil je do kapsy a pronesl k tlusťochovi hlasem neznajícím odporu: »Už je toho dost.«

Ten začal mlátit pěstmi do stolu, křiče, že chce si své peníze vyhrát zpět. Byl by ztropil výtržnost, kdyby Bob

a Grün, znalí i těchto případů, nevzali jej s obou stran za ruce a nezakroutili jimi, až v nich zapraštilo. Náhle změkl a se slzami prosil, ať chvíli ještě hrají, při Madoně, malou chviličku, půl hodiny, pět minut...

Bob zavrtěl hlavou.

»Prohrál bys i to, co máš, pitomče,« těšil jej dobrotivě Grün.

Ale on naříkal jako dítě. Celá hromada jeho masa zhroutila se do špinavých slz a bylo to odporné. Posléze jej vzali každý s jedné strany, okázale zaplativše svou i jeho útratu, — a vyvedli jej z lokálu, hrozivše při každém jeho odporu vyvrtnouti mu ruku z kloubů.

Tom zatím seděl pod petrolejovým lustrem, kouře cigaretu. Tři smutné hlavy opilců, kouř, zpěv a Lucy jako šedivý dým vstupovaly prázdnýma očima do jeho prázdného těla. Ani smutný, ani veselý, nedojatý a nezúčastněný seděl tu sám.

Plavovlasý muž, který bavil se dříve s Lucy a potom usedl k blízkému stolu, aby pátravě díval se na hru, vstal — a přikročil k Tomovi.

»Dovolíte?« zeptal se.

Tom vzhlédl, vyplivl špačka a kývl. Setkal se s dvěma mírnýma očima, jež o to byly bledší, oč osmahlejší byla tvář. Neznámý se chtěl asi dát do rozhovoru, ale Tom — trochu z podezíravosti, trochu z pohodlí — opřel si loket o stůl a zadíval se jinam.

Nálada u okolních stolů byla bouřlivá. Mlha opilství snášela se na mozky lidí, což je dráždilo a povznášelo zároveň. Námořníci s kosmatými bradami a dobrodružnýma očima vykládali holkám o svých zámořských poutích. Vyslovovali jména cizích měst a ostrovů zvolna a oslnivě, vychutnávajíce všechnu krásu cizích slov. Vytahovali ze záňadří trety a indické bůžky, svědectví své udatnosti, dovolávali se jich a objímajíce holku a láhev krvavě věřili, že mluví pravdu. Dělníci ze skladišť cloumali se pod oknem v jiné křeči. Byli uzlovatí a ochraptělí. Neřvali, — syčeli. Neboť se umlouvali na stávkokaze, kteří včera šli do práce, ač byla vyhlášena

stávka a »*boj proti kapitálu*«. Tato poslední slova byla jim tím, čím námořníkům *Honkong* nebo *Singapore*. Dávali se jimi unášet, — ba oni ta slova viděli a hmatali. Přissáli se na ně očima, až jim kol spánků vyrazily modravé žilky. Taškáři u dveří mluvili šeptem a posunky; ohýbali přes rty své úsměvy jako dlouhé hroty kordů. Cizinec pak, zmocněn zaujatostí všech, též nepřemohl svých slov, jako dřív nepřemohl svého příchodu, — a otázal se Toma:

»Nemáte zápalky, pane?«

A vytáhl z vesty hrstku cigaret, nabízeje mu z nich.

Tom podal neznámému krabičku. Vzal si z nabídnutých cigaret a dal si od něho zapáliti.

»Čekáte asi na někoho, že jste tak sám?« pokračoval cizinec, oprávněn svým darem k hovoru.

Tom vypustil kouř a řekl:

»Sedím zde každý večer.«

»Jste zdejší?«

»Ano.«

»A nemáte přátel?«

»K čemu?«

»Abyste tu nemusil sedět sám. Myslím, že je dobře tak večer po práci sejít se s lidmi a promluvit si. Najde se jich vždy několik, s nimiž jste spojen společnými zájmy.«

»Nemám zájmů.«

Cizinec se na něho podíval, přemítal chvíli, — ale potom pokračoval:

»Že nemáte zájmů? ne, to mi nepovídejte! Každý člověk přece nějaký má. Na to se stoná tam, kde není potřeb, a vy, myslím, byste tak leccos potřeboval.«

Tom zahrnul si otřepaný rukáv do rukávu a mlčel.

»Znal jsem jednoho námořníka, — Higgins se jmenoval, — který po celý život toužil, aby si mohl koupit patentní zrcátko s holicími a česacími potřebami. Je to bláznovské přání, není-li pravda? — Ale je to přání. Higgins sám byl jinak šikovný člověk, jenomže rád pil. Sotva jsme někde přistáli, — už byl v hospodě a tam propil plat do

posledního groše. Míval totiž hroznou opici, při které rozbíjel okna. Vystřízliněl vždy až na lodi a naříkal tuze, že mu nezbylo na zrcátko. Po cestě držel se dobře, ani nekouřil. Sliboval si svatosvatě, že až přijedeme do Kapského Města, že se zdrží pití, kdyby si měl chřtán prořezat. Jenom aby si mohl koupit zrcátko. Všichni se mu smáli, povídám vám. — Protože jste od něho neslyšel než: „Poslouchej, mám si koupit žilet se zasazováním nebo bez?" či něco podobného. Myslím, že se mu o tom i zdálo. Kdyby mu někdo vzal to, že si zrcátko s holicími potřebami někdy koupí, — nevím, co by se stalo. Drželo ho to celou plavbu. Ale nikdy si ho nekoupil. Propil vše dřív, než došel ke krámu, kde takové věci prodávají. Ono, pravda, vždycky se vrazí dřív na hospodu než na takový fajnský obchod. A on měl to neštěstí, že se nepřemoh. Drželo ho to, až loni umřel malarií. Byl vždycky plný života a myslím, že jenom pro to zrcátko. Bůh ví, co v něm viděl! Jsou třeba lepší věci na světě. Třeba dům se zelinářskou zahradou a holuby.«

Tomáš neodpovídal, díval se ztrnule, jako by přemýšlel, na skladníky, kteří rozpálení vínem řvali: »My chceme svobodu! My chceme svobodu!«

Potom zvolna a tiše pravil svému hostu:

»Ten chlapík, co jste o něm vykládal, — lhal, pane. Jakživ nechtěl zrcátko. To si jenom tak říkal. Znám tuze dobře takové lidi. Myslí si, že když nic před námi není, že si to tam postaví. Protože si myslí, že cosi musí před člověkem být. Kdyby si to nemyslili, bylo by jim špatně. Ale povídám vám, pane, — nic není před člověkem.«

»Nerozumím vám,« odpověděl blonďák, »a kdybych vám rozuměl, myslím si, bylo by mně zatrackaně zle, tak jako že se Kryštof Judas jmenuji.«

»Nebylo by vám nijak,« pokračoval Tom. »Viděl byste svět takový, jaký je: šedivou kouli. — A ostatně, kdo ví, je-li to koule; já jsem ho neviděl nikdy zdaleka. Myslím si, že je to mlha. Nebylo by vám nijak. Seděl byste, pil byste klidně jako já.«

»Viděl jsem hezký kus světa a dosti jsem zažil, ale toto bych neřekl. Myslím, že svět se podobá lampionu. Když jsem byl v Japonsku, viděl jsem lampionový průvod, pane, Bylo to velmi krásné. Sta světel se kolébalo na vodě a všechny hořely v barvách. Zelené, žluté, modré, — překrásné barvy sešly se na těch papírových koulích. Člověk by čekal, že se rozletí jako ohniví ptáci. Tenkrát jsem si vzpomněl na krásně zelená pole floridská, na žluté písčiny Sahary, na červené tváře své milé a na modré nebe v Dubrovníku. V té minutě obeplul jsem celý svět, pane, — i když jsem pořád stál na místě a hleděl na ty pestrobarevné lampiony. Je pravda, tenkrát bylo mi tuze hej, protože jsem přišel ze Sachalinu, kam jsem byl deportován na tři roky, a nebylo těžších roků v mém životě. A to víte, když člověk vyleze z nějaké nesnáze a má ji dočista za sebou, že dívá se na svět líp, než si to svět zasluhuje. Ale přesto s vámi nesouhlasím. Mlha a svět? Kdežpak! Copak ztratil jste barvu?«

Tom sehnul hlavu. »Možná,« řekl, »ztratil jsem barvu. Tak to nazýváte vy. Já vám však říkám, že není barvy. Dejme tomu, že kdysi kdesi pole byla zelená, poušť žlutá, holka červená a nebe modré. — Čím však je to dnes? Barvy vlily se do jednoho škopku a máte z toho špínu. Podívejte se kolem sebe. Myslíte, že zde může žít barva?«

A položil své oči na zakouřený lokál, rozleptaný kouřem dýmek, výpary těl a alkoholu, bezútěšným čaděním lamp a opilými hlasy. V tu chvíli se mu zdálo, jako by neměl ani těla, jako by se sám proměnil v dým, a bylo mu chladno. Přihnul si řádně z láhve, aby pocítil, že má kdesi chřtán a žaludek. Kořalka však nepálila tolik, jak očekával. Proto obrátil se k Lucy a poručil:

»Přines něco teplejšího, — ne takovou limonádu jako tohle!«

Kryštof Judas zatím zamyšleně kouřil svou cigaretu. Zdálo se, že přemýšlí velmi usilovně. V podzemních lokálech, dřív než se nás zmocní opilství, máme potřebu řešiti si problémy života. A plavovlasému, opálenému muži, je-

hož obrazotvornost byla podnícena sklenkou whisky, — proměnila se kaluž na stole v nesmírný svět. Viděl v ní svoji tvář, hvězdy, moře, země, dům s holuby a tichou zahradou, — viděl v ní, že má pravdu on a ne člověk, který sedí vedle něho. Opřen lokty o stůl, spustil své oči do této vlhké, tekuté usedliny po kořalce, — a tak se stalo, že seděl nad bezednou hlubinou. Jakési dojetí se ho zmocňovalo, jako by pochopil smysl celého světa a všehomíru v jednom okamžiku. Chtěl to povědět a nedovedl. Byl prostý člověk a jeho nadšení bylo silnější než všechna slova, která znal. Přece však nemohl přemoci sílu, která se v něm zrodila, a prostupujíc prudce jeho tělem, bušila do jeho stěn. Proto dupl do taktu nohou a mocně zanotoval:

Čtrnáct nás bylo na palubě,
čtrnáct chlapců statečných...

Tomáš na něho pohlédl křivě. Nepochopil, co se v něm odehrálo. Plivl na zem a vypil rázem obsah šálku, který mu přinesla Lucy. Protože u pultu nebylo už hostí, přisedla Lucy k Tomovi, úkosem pohlížejíc na rozezpívaného cizince, a zašeptala:

»Přijde dnes za tebou?«

Myslila na Annu. Již čtrnáct dní vedl se tichý boj mezi nima dvěma. Lucy, podrážděna chladností Tomovou, byla dvakrát ctižádostivá. Opakovala znovu svoji otázku, když Tom stále mlčel. Konečně přikývl, aniž na ni pohlédl.

»A půjdeš s ní?«

»Nevím.«

Lucina ruka položila se na Tomovu a zůstala tak, i když Judas dozpíval a pravil přísně k Tomovi:

»Ztratil jste barvy, pane. Nemáte je venku — ani v sobě. Ano, hlavně že je nemáte v sobě. V duši nebo tam někde. Potom se vám všecko ztratí. Tak je to a ne jinak. Co o tom soudíš, děťátko?«

Lucy nesoudila o tom nic. Usuzovala jen, který prst by byl nejsladší, které pohlazení natolik přislibující, aby To-

ma přemohlo a s ním i Annu a celý svět. Zápasit o muže je velký zápas a ženě nezbývá rozumu na ostatní, které je pro ni hloupostí.

Tomáš konečně promluvil:

»Dobře, — nemám barvy. Ani venku, ani v sobě. Mluvíte jako mudrc, to jest namlouváte si, že vy barvy máte, protože si myslíte, že je vám s nimi líp než bez nich. A namlouváte si také víc věcí: že je štěstí, neštěstí — dobro, zlo — běloba a čerň. Rozdělujete si to pěkně do dvou příhrádek, jako to bude pánbůh rozdělovati při posledním soudu. Hříšníci sem — spravedliví tam! — A on se nikdo v zástupu ani nepohne, protože není ani spravedlivých ani hříšných. Není šťastných ani nešťastných, černých ani bílých. Slilo se to, pane, v tomto světě jako v kotli a je z toho bláto.

Jaképak štěstí! Před chvílí jste mluvil o domku s holuby. Kdybyste jej měl, čert ví, o čem byste zas mluvil. A já vám povídám, — když mi bylo dvacet let, — tak jsem měl všecko, co jsem mohl na tomto světě chtít: peníze, byl jsem zdravý a nebyl jsem zrovna blbý. A také jsem všecko měl. Užil jsem vše, co se dalo. To, o čem tu leckdo mluví jako o nejvyšším štěstí, mohl jsem si opatřit každý den ráno k snídani. A nudilo mě to tak, jako by vás nudil domek s holuby.

A pak — zase jsem to vše ztratil. Nebyl jsem tím nešťasten, — naprosto ne. Neboť maje všecko, neměl jsem nic, a nemaje toho, nemohl jsem mít méně. Bydlím teď v činžáku za 25 marek měsíčně, žiji uprostřed bídy, ale nežiji jí. Všichni ti chudáci, kteří dnes mají tak málo jako já, — touží. Po plné míse, bohatství, zámku na nábřeží. Myslí si, že je to cosi nádherného, co jim dá netušené slasti. Touží po tom, barevně si to malují, stavějí si to před oči. A v tom se od nich liším: všecko jsem kdysi měl, — a nestálo to za nic. Bylo to bez barvy a beze slasti. Proto je mi všecko jejich usilování k smíchu. Chtějí něco, po čem nic není. Touží po něčem, o čem ze zkušenosti vím, že je to beztvaré, šedivé a nudné jako bída.«

Tom by byl mluvil ještě dále, ale Lucy mu překážela.

Tiskla se na něho, jako by vůbec nebylo těch slov, která si muži mezi sebou vyměňovali. Neboť i ona měla pevný úmysl, který ji plně vyčerpával: odvléci Toma k sobě dřív, než přijde Anna.

»Je to s vámi sakramentsky špatné,« odpovídal Judas. »Jste asi nemocen. Myslíte, že vám už není léku ani pomoci?«

»Nazýváte-li vidět pravý stav nemocí, — pak jsem skutečně řádně rozklížen. A od toho, myslím, pomoci není.«

»A což — změnit trochu podnebí? Jste tu ve městě, myslím, dlouho. Tak moře, vítr, skály. Pohyb. Zde je to jako na dně kaluže. Není divu, že se tu stane člověk žábou.«

Mluvčí si připil a pokračoval:

»Ano, — měl byste odtud, — a hodně daleko. Vím, co to tu je. Bylo mi také jednou pozdržet se v New Yorku přes celý rok. Byl jsem, myslím, blízek toho, čeho vy. Samé domy, automobily, řev, — člověk spal po bůhvíjakých lokálech a ráno měl plíce jako pytel popele. Neměl jsem krejcaru a hledal jsem práci. Sice jsem ji nenašel, ale vždycky se našel někdo, kdo mi dal do úst právě tolik, co stačilo, abych nepošel. To je to nejhorší. Protože vás to naučí se flákat. Ztrácíte smysl i barvu. Přestal jsem hledat práci. Chodil jsem jen z místa na místo a dělal jsem i všelijaké podezřelé věci. Jenomže jsem nebyl na to dost šikovný. Policie mi vyndala boty a to bylo štěstí. Neměl jsem už zájem skoro na ničem, — a věřte, — když jsem dělal něco — nu, řekněme nezákonného, — dělal jsem to beze všeho rozčilení. Vše mi začínalo býti fuk a proto jsem neměl ani těch zlodějských rozkoší, které se po krádeži probíjejí s holkami ve víně, při nichž se sní o nových lupech a jásá nad podařeným podnikem. Policie mě tedy vyndala — a já jsem zase začal hledat. Našel jsem práci na lodi a bylo dobře. Na oceánu se to se mě slouplo jako hadí kůže. Podle mne by bylo tedy nejrozumnější, kdybyste šel odtud pryč.«

Tom se unaveně usmál. Lucy se k němu nahnula a šeptala mu do ucha:

»Půjdeš ke mně, bobečku, viď! Mám nový byt v Dlouhé ulici. Je v suterénu, ale nejsou tam štěnice. A jsem tam sama. Ukáži ti tam něco legračního, Ela mě to naučila a ta to má od jednoho Francouze, něco moc, moc...«

Tu se jí zazdálo, že se to nehodí, že je to nechutné, překousla tedy větu a řekla, jako by zamazávala první: »Nebo ti dám krásný náramek. Utržíš zaň hodně. Dal mi ho včera jeden pasák. Má dva brilianty, — na mou víru! Ale necháš Annu. Půjdeš?«

Tomáš odtrhl její hladící ruku, a obrátiv se ke Kryštofu Judasovi, ptal se výsměšně:

»Kam mám jít? Nevím, je-li na světě taková dálka, která by mě přesvědčila o opaku. Byl jsem, myslím, všade a všade to bylo stejné. Povídám vám, pane, pro to přesvědčení musil bych jít do pekel!«

Judas se zamyslil. Tři rýhy vystouply mu na čele. Oči mu náhle se rozsvítily, an dotknuv se čela pravil:

»Už bych věděl. — Myslíte skutečně, že jste všude byl?«

»Ach ano.«

Tu se usmál podivně a postavil tiše, jakoby na stříbrném podnose, tato slova:

»Byl jste na severní točně?«

Lucy se rozchechtala. Zlobně a podrážděně, neznámý už dost dlouho odtahoval ji a Tomáše od sebe. Začínalo to být nebezpečné.

»Severní točna? Jsou nalíznutej, starý pane! Komupak by to napadlo, — severní točna!«

Ale slova Judasova přeřízla začmouzené ovzduší bílým ostřím a zůstala trčeti uprostřed něho jako zaťatá sekyra. Tomáš představil si náhle nesmírnou plošinu ledu, bílou, bílou na všechny strany. V srdci pak se mu probudilo cosi nezvyklého, neboť dlouho už nevyrostl mu v očích obraz tak jasný, čistý a určitý. Až se lekl. Protože byl orthodoxní nevěřící, potlačil vše násilně, zašklebil se, a stydě se za svoji slabost, zasykal:

»Kuš! — S čím to na mě jdete? Což jsem nějaký zel-

ňátko, abyste mi povídal pohádky? Takové žvanění se zde zapovídá, protože je to jenom žvanění.«

»Myslím to zcela vážně,« zněla odpověď. »Byl jsem dnes ráno v najímací kanceláři a setkal jsem se tam s Mikkelsenem. Je to můj starý kamarád z lovu velryb. Halo, Mikkelsene, co děláš? povídám. On na to: Jedu daleko, starý brachu. Pojeď s sebou! Právě potřebujeme takového chlapíka. A kam? ptám se znovu. Tu mi vyprávěl, že se dal zapsat do výpravy kapitána Nordkissena a že jede na severní točnu. Vrátí-li se, že dostane pěkné peníze. Shání ještě třináctého a nemůže ho najít. Víte, málo lidí se teď na to nachytá, když tři výpravy po sobě tam zůstaly. Přesto bych se dal s nimi, ale mám teď dobrou práci. Já se o život tak nebojím — a pak — tam se dá ledacos uvidět. Vy se o život také nebojíte, protože říkáte, že za nic nestojí. Doporučím vás tedy zítra u Mikkelsena. Neuškodí, namluvíte-li mu, že jste už byl v Gronsku nebo něco podobného. Chcete?«

To byl trochu prudký útok na Tomáše. Ano nebo ne byly příliš jasné pojmy. Hledal něco mezi nimi, ale nemohl nalézti.

»Jdete na mě trochu zhurta.«

»Ale lze o tom přemýšlet. Já myslím, že je to pro vás zcela přijatelné. Nebo při nejmenším lhostejné. Může to být pro vás dobrým lékem. Člověk kolikrát musí jít až na kraj světa, aby našel, co mu schází.«

»Blbost!« křičela Lucy doopravdy dopálená. »Co by tam, prosím vás, dělal? Má nalítnout na nápady ožralýho chlapa? Zmrznout v ledu? Nevrátit se? Tady si najde ledu i smrti dost, — bude-li chtít. — Že nikam nepojedeš, Tome?«

Kryštof Judas se však zaškaredil, což přes celý večer ještě neudělal. Chytil Lucy za ruku, praštil s ní o hranu stolu, a nahnuv se těsně k jejímu obličeji, zahučel:

»Když se muži umlouvají, mají ženy mlčet! To říkal starý Rudge, kormidelník na lodi Washington. A je to pravda.«

Lucy ztichla do vzteku. Nemohouc jinak jednat proti tomuto muži, jehož pěsti připomněly jí zákon, který celý život ji učil a proti němuž celý život sama bojovala, — vyplázla na něho aspoň jazyk. Potom upjala všechnu pozornost k Tomášovi. O toho se jí jednalo. Lehce trouc se ňadry o jeho loket, dýchala mu do tváře: »Ne, ne, Tome, že ne!« Ale on odsunul ji jako dopitou sklenici a hleděl dále ztrnule před sebe. To, co viděl, nerostlo před očima, ale za nima. Proto nebyl to zpustlý lokál, kotel špíny, ssedlina všech barev, ale nesmírný bílý pás, tichá linie od obzoru k obzoru, jediná barva v nahé čistotě — severní pól. Ne nesmyslná smíšenina, ale harmonický sklad; něco pevného, tvrdého, co se dalo chytit, když člověk potřeboval. Ať jakkoli se přemáhal, obraz stále mu vyrůstal ze zemdlené hlavy. Rozhodnout se však přece bylo těžko. Deset posledních let žitých v setrvačné nerozhodnosti pověsilo se naň tíží olova. Je všecko jedno, říkal starý hlas v hrudi Tomášově a on, mechanicky poklepávaje na stůl sklenicí, neměl, co by odpověděl.

»Ano či ne?« znovu tázal se Kryštof.

Tomáš zavrtěl hlavou, nebo spíše něco jí zavrtělo. Jako by hospoda měla ruce a brala do nich hlavy svých hostů, aby kývali nebo odpírali dle jejího přání. Neboť tato hospoda byla neúprosná jako hodiny a zolovnatělé mozky mužů byly jí kývadlem času.

»Nemyslím, že by se tím něco změnilo,« řekl Tomáš, »je to všude stejné. Je to všude na svini.«

Lucy se k němu přilísla jako pohlazená kočka. Brala to za své vítězství. Znala dobře muže a jejich těla a místa, která se dají snadno na nich otevříti. Útočila na ně svými prsty, které se křivily žádostivostí a přece byly drátovité jako paklíče. Tomáš nepozoroval, že se ho drží. Poznal až, — že náhle se ho pustila a zachvěla se.

Zvedl hlavu a uviděl — Annu. Stála ve dveřích ve svém strakatém šátku a pátravě se dívala. Byla asi trochu opilá, protože se nakláněla z nohy na nohu a škytala. Spatřivši

Tomáše, přiblížila se pomalu k němu a na její utahané tváři objevil se vztek.

»Už jsi se nachlastal?« ptala se namahavě. »On si chlastá a já jsem měla práci. On si chlastá a já ho čekám venku na ulici. A má hosty — hosty —«

Vztekle přejela očima Lucy a neznámého jí Kryštofa. Potom prudce rozkázala Tomovi:

»Pojď domů, — spát!«

Lucy dopálená, že ze všech stran se proti ní spikli, přitiskla se znovu k Tomášovi a ostře zašeptala:

»Nechoď s ní! —«

Anna se na ni podívala a zakřičela:

»Běž od něho, couro! Ten ti nic nezaplatí!«

»Nech si to!« odsekla jí Lucy.

»Dáváš mu žrát a necháváš ho u sebe spát?« ptala se jí důrazně Anna. »Ne, — teda ho nech, sic tě přetáhnu. Rozumíš? Tomáši, pojď!«

Tomáš unaveně vstával.

»Ty jdeš?« ptala se Lucy.

»Bude to lepší.«

»Proč bys chodil? Všecko je jedno a všude je to stejné,« odpovídala Lucy, lstivě ceníc zuby.

Tomáš uslyšev vlastní slova z jejích úst, — znova usedl.

»Nepůjdu dnes s tebou,« — řekl tiše Anně, nedívaje se na ni.

Anna vzkypěla. Ona, která od devíti hodin až do teďka musila se změnit v balík masa, aby mohla procházeti z rukou do rukou, — potřebovala strašlivě dopřáti si sama toho, čeho na ní dopřávali si mužové dnešní noci. Byla otrokem a proto, aby se očistila, nestačilo jí býti ženou, — musela býti otrokářem. Aby se křivda narovnala, přehazuje se přes spravedlnost. Anna obořila se na Tomáše.

»Že dnes nepůjdeš, ty svině? Dnes ne, — ale zítra ano, že? Až tě tato vyhodí? Ale tak to nepůjde. Zde mám trochu slova já. Kdo tě živil tři roky? Nezaplatila jsem si tě celého až nadosmrti? Pojď!«

Chytla ho za ruku a táhla.

»Chichichi!« písklavě smála se Lucy. »Není nic dobrého ani zlého, ale je něco pitomého a něco zbabělého, Tomáši!«

Tomáše ta slova bodla. Vzepřel se Anně.

»Pust mne!«

»Ne!«

Tu se obrátil k ní, a rozmáchnuv se volnou rukou, udeřil ji ze všech sil do tváře. Anna ho pustila, zamrkala očima a padla na kolena.

Tři dělníci z doků, kteří seděli ještě v koutě, podívali se kalnýma očima na ni a jeden z nich znalecky poznamenal: »Ta ji chytila, — potvora ženská.« Potom se zase obrátili ke svým sklenicím.

Anna se zvolna zvedala. Hlava se jí točila a nohy nemohly se opřít. Alkohol, který byl v ní, proměnil se políčkem v bolest. Neviděla před sebe, cítila jen, že se kymácí. Hnus, špína, bolest a ponížení, které plnily jí břicho a srdce, vystouply jí až do krku. Křičela, jako by se dusila:

»Tak — tak — a mně! To za všecko, co jsem mu udělala, — potvora! Nebýt mne, — byl by zdechl jako pes. Zabij mne, svině vycákaná, — zabij mne za to všecko!«

»Měj mne ráda!« zasykal Tom, zvedaje se, aby odešel. Sbíhali se totiž z okolních místností nejpozdnější hosté, jeden dokonce se sklenicí, ze které chvílemi připíjel.

»Měj mne ráda!« řvala Anna skoro bez sebe, — »teď mně řekne: Měj mne ráda!« A obracejíc se na všechny, aby to slyšeli, divoce rozkládajíc rukama, volala:

»Vidíte ho, — ten u mne spal po tři roky. A co spal, — to by nic nebylo, — mohla bych spát s každým chlapem. — Ale on si myslil, že ho mám ráda. Že z lásky mu strkám peníze a žrádlo do chřtánu. Věřte mi, — já jsem to poznala, — i když mne bil, když chodil s jinými, vždy si to myslel, bestie, — a těšil se tím. Neměl mne rád, ale myslil si, — ona má ráda mne. Těšil se tím a já jsem mu to někdy říkala. Věřil. Dělalo mu to dobře a já jsem si tu jeho dobrotu dopřála.«

Anna se rozesmála hystericky.

»Hlupák, pitomec, jelimán! Podívejte se na mne! Vypadám, že bych mohla mít nějakýho mužskýho ráda! Mohu? Lhala jsem mu to všecko. Přísahám. Proč? Protože *mně* to dělalo dobře, když si někdo myslí, že ho mám ráda. Že ho mohu mít ráda, já Anna Vichová, knížka číslo 805! On mi věřil. On šel na lep. Proto byl u mne; ne že jemu, ale mně bylo dobře. Dyť tys byl můj špás,« volala na Tomáše, připlíživši se k němu na kolenou. »Můj špás, špás holky z ulice. Kupovala jsem si tě, jako si kupují chlapi mne. Abych sama nebyla sviní, ale abys jí byl i ty. Abych byla jednou já navrchu, ty lumpe! A tady máš peníze — ještě dnes — sežer si je. Ty jsem si na tebe vydělala — za ty jsem si tebe kupovala!« řvala chraplavě, házejíc mu pod nohy cáry bankovek.

Přiběhl majitel lokálu, žid. Společně s domovníkem zvedli Annu a vytáhli ji z místnosti. Potom ji vyhodili na ulici. Její opilý hlas doléhal ještě odtamtud.

Kryštof Judas po celou tu dobu seděl beze slov. Chvílemi jím zaškublo, snad chtěl sám zakročit, ale vždycky se přemohl. Teď však, když bylo po všem a mezi zbylými zavládlo trapné mlčení, prolomil je první:

»Zaplatíme a půjdem.«

Lucy, — netajíc se ješitnou radostí nade vším, žďuchla Toma do žeber a řekla úlisně, špulíc rty:

»Ty ke mně, — bobečku!«

Tomáš jí však neodpověděl. Zaplatil útratu a vyšel společně s Kryštofem. Lucy vyběhla za nimi. Před východem z nálevny oba muži stanuli a podali si ruce.

»Přijdu zítra v deset hodin do najímací kanceláře,« pravil Tom. »Ohlaste mne, — pojedu.«

»Dobře,« odpověděl starý.

Potom se rozešli. Lucy běžela za Tomem, chopila se ho pod paždí. Ten však strhl s odporem její ruku a zahučel: »Táhni!« A Lucy, stvoření nechápající, zmatené a náhle nesmírně samotinké v tomto šedivém městě, — zůstalo stát pod lucernou, aby nabídlo své služby někomu, kdo jich ještě tak pozdě v noci může potřebovat.

POHÁDKY

O KNIHAŘI A BÁSNÍKOVI

Toto přihodilo se velmi dávno a dávno v městě položeném po obou březích veliké řeky.

Řeka byla široká a rozdělovala město na dvě části. Na jedné straně bylo plno vil, paláců a překrásných budov, ve kterých bydleli veselí a šťastní lidé. Stále jen se potřebovali veseliti, neboť se obávali, aby jejich radost se neumenšila. Denně pořádali slavnosti na zelených trávnících kolem mramorových soch.

V té bohaté čtvrti bydlel i básník. Psal veselé a rozkošné verše, které byly s oblibou čítány na všech zábavách. Všichni páni, paní a slečny jej znali a vážili si ho, protože je nesčetněkráte rozveselil svými radostnými knihami.

Druhá polovice města za řekou nebyla ani zdaleka tak krásná jako prvá. Podobala se polodoutnajícímu ohništi. Černé baráčky vysazovaly do ulic zažloutlé okenice jako řadu špinavých zubů a doškové střechy, mnohde děravé, chvěly se pod každým nárazem větru, který se do nich obořil.

Zde bydlelo mnoho a mnoho lidí, daleko více než za vodou. Nebyli sice všichni smutni, ale byli velmi unaveni, neboť každý měl mnoho starostí a práce. Mezi nimi bydlel i bledý knihař Bertin se svojí nemocnou ženou. Oba dva se měli tuze rádi a na důkaz své lásky měli za okny postaveny dva květináče s modrými a červenými květy, které si navzájem o své chudé svatbě darovali.

Stalo se, že v krásné a bohaté čtvrti měla zase býti pořádána slavnost. Tentokráte to bylo ku poctě překrásné slečny, která bydlela v zámečku u řeky.

Tato slečna byla tak veselé stvoření, že skutečně bylo umění ji ještě více rozveseliti. Ale přece ten nesnadný úkol vzal na sebe básník a rozhodl se, že napíše tak šťastnou a veselou knihu, jakou ještě nikdy nenapsal. Chtěl ji na slavnosti také předčítati a nakonec

ji věnovati veselé slečně. Doufal totiž, že tak se ona do něho zamiluje, že si jej vezme a on že vymění svůj krásný byt nad zeleným sadem za ještě krásnější zámecké komnaty nad řekou.

Sednul si tedy milý básník ke knize a psal a psal. Dva dny před slavností byl s knihou hotov ke své plné spokojenosti.

Taková kniha ještě nikdy nebyla napsána, řekl si. Jistě způsobí nevídaný rozruch. Stanu se nejslavnějším a vezmu si za ženu krásnou slečnu s rozkošným zámkem nad vodou. Jest to moje nejdokonalejší dílo; proto nebudu už ode dneška víc psáti; hodno velikých básníků, aby přestali tenkráte, když napsali své nejlepší.

I nadepsal knize ještě nadpis:

Radost nad radost a všechno je radost

a šel se projít, nemysle už pranic na verše, rýmy a podobné rebusy, kterými si dříve lámával hlavu.

Veselá knížka zatím ležela na jeho stole a věřte, že *tenkráte* musila být hodně veselá, ať si to, co se přihodilo později, vykládáme jakkoli.

Když se básník vrátil z procházky (chodil pod okny veselé slečny), učil se svoji knihu zvučně přednášeti. Sám se usmíval nad svojí vlastní radostí, vypíjeje přitom po řadě syrové vejce, aby jeho hlas byl šťavnatý a jásavý jako obsah knihy.

Přitom však se stalo, že listy knihy častým obracením se trochu pozohýbaly a pokroutily, což mělo za následek, že básník se rozhodl dáti si knihu svoji svázat, aby jako dar vypadala co nejúhledněji.

A tak přišla veselá kniha do styku se smutným knihařem, který bydlel za řekou.

Přinesl mu ji tam básníkův sluha s přesným rozkazem, jak má býti svázána, do jaké kůže a s jakými písmenami. Měla býti hotova do příštího rána a odevzdána v domě básníkově.

Knihař Bertin vše přislíbil a byl rád, že má tak dobrou práci; věřilť, že mu bude dobře zaplaceno, čehož chudák

velmi potřeboval, neboť jeho žena — jak už jsem se zmínil — byla těžce nemocna. Dal se do vázání s velikou chutí a bedlivostí, mysle na všechno, co bude moci pro sebe a pro nemocnou pořídíti, až dostane peníze. Myslil si na hrnek teplého mléka, na chléb, který voní jako otevřené nebe, na máslo a vajíčka, na radost, s kterou to položí své ženě na postel, a na první růměnec jejího zdraví, který jí vstoupí do tváře.

Byl již skoro večer, když končil. Na nebi stály černé mraky a v dusné ulici seděli po práci lidé na nízkých stoličkách. Nic si ani nepovídali. Jen se dívali na houstnoucí tmu a na své děti, které tiše si vykládaly o bouřce, dešti, hromničkách a samých takových věcech, o kterých si děti rády vypravují, když z daleka hřmí a tíha ticha po prvé se zachvěje uprášeným větrem.

Žena knihařova zatím ležela na nízké posteli a trpěla. Veliká bolest pozvolna se jí prolamovala od nohou k srdci. Umučenýma očima visela chvíli na obrázku Panny Marie, který měla nad ložem, a chvílemi na okně, za nímž mávaly červenomodré květy do černé oblohy. Chtěla říci, že má strach, že je jí velmi těžce, ale neosmělovala se, neboť její muž měl teď něco důležitějšího na práci. Vázal knihu pro básníka.

Když byl Bertin hotov, rozveselil se nadmíru. Nikdy se mu práce tak nepovedla. Spěchal honem, aby svojí radostí potěšil i nemocnou.

»Hleď,« — pravil, — »jaká krásná kniha! Svázal jsem ji, — jak nejlíp umím. Nikdo mi nemůže nic vytknout. Podívej se — má milá!«

Nemocná se podívala a usmála se z hlubin bolestí. Věděla, že by ho zarmoutila, kdyby se neusmála. Věděla, že by sama byla ještě nešťastnější, kdyby se neusmála.

Bertin položil jí knihu na postel.

»Svázal jsem ji tak krásně, miláčku, protože jsem si myslil, co ti koupím, až dostanu za práci odměnu. Počkej, počkej — zítra nebo pozítří budeš zdravá jako ryba a v neděli půjdem tancovat na Svatou Horu.«

Ale oči nemocné se propadaly stále víc, jako dva oblázky hozené do moře.

»Jsi smutná a nemoc tě bolí,« — řekl Bertin a přemýšlel, jak by ji potěšil.

»Přečtu ti tuto knihu, — jistě je velmi veselá, když má nadpis: Radost nad radost a všechno je radost. Chceš poslouchat?«

Žena přisvědčila. Doufala, že tím zbaví se jeho pátravého pohledu, který by nakonec přece jen prohlédl smrtelnou bolest, která se usidlovala pod jejíma očima.

Bertin rozsvítil žlutou svíci.

Usedl na pelest a četl.

Ano — byla to knížka velmi veselá! Každý by se byl smál, kdo by ji předčítal na nějaké veselici. Ale toto byla černá jizba se žlutou svící, — umírající žena a bledý knihař Bertin. Smrt se přibližovala na nemocnou se všech stran pokoje. Měla tvrdé a kostnaté ruce. Když se nemocné dotýkala, bolelo ji to strašlivě, ale ta sebou nepohnula, nezakřičela, — neboť nechtěla postrašiti muže, který ji četl veselou báseň, aby ji potěšil. Nerozuměla už ani slovům, ani řeči, ani básni samé, neboť ta kniha byla psána pod jiným sluncem, než bylo její. Rozplynula se v nic před tváří tohoto života. Rozuměla jenom, že její muž ji chce potěšit a ona že zemře a udělá mu tím bolest.

A Bertin četl a četl. Plamen svíce se zohýbal a venku burácelo. Bertinovi začalo se chvěti srdce, když se zablesklo. Knížka stávala se v jeho rukou skleněnou a průhlednou; viděl přes ni na bolestivě rozšířené oči své ženy a počal se obávati více a více. Utrpení ženino přetékalo pomalu i na něho, neboť bylo ho více, než ho ona sama mohla snésti. Kniha byla vázána v jeho ruce a písmena proměňovala se v slzy. A přece četl radostnou báseň jí pro potěchu, pláče mezi řádky, zmítán strachem, co se stane, až ji odloží.

Kniha byla mezi nimi a na ní kupily se bolesti obou.

Kniha klesla tíhou Bertinovi v rukou, když dočetl.

Žena byla mrtvá.

Zemřela, aniž mu to prozradila, neboť neměla odvahy vědomě jej zarmoutiti.

Bertin zaplakal. Plakal tak, jako pláčou chudí: s otevřenýma očima, potrhávaje tiše rameny.

Noc přešla.

Ráno přišel si sluha básníkův pro knihu.

»Je již hotova?« tázal se.

»Ano — již jsem ji udělal,« odpověděl Bertin, podávaje mu ji, neboť ji přes celou noc držel v rukou.

Sluha ji vzal a odešel, zanechávaje ubohého knihaře v opuštěnosti.

Básníkovi se vazba zalíbila. Bude to pěkný dar, řekl si, — a zvlášť, když já ji pěkně přečtu.

Potom, obléknuv se do nejlepších šatů, odebral se na slavnost, neboť byl právě čas.

Ve velké dvoraně byla shromážděna velká společnost. Nechyběl nikdo z příslušníků krásné čtvrti. Dámy v bílých hedvábných šatech mizely ve svých vlastních parfumech. Pánové v černých, vyžehlených fracích usmívali se na všechny strany. Sluhové v bohaté livreji probíhali zástupem a činili každému všecko pomyšlení, jen aby mu bylo co nejpohodlněji.

Slavnost začala hudbou a ohňostrojem.

Ach ta hudba, — ach ten ohňostroj! Všichni vzdychali rozkoší a připadali si jako andělé. Jen jedna slečna byla trochu mrzutá, protože se jí zvrtl podpatek, který byl příliš vysoký.

Ale nejlepší mělo teprve přijít.

Básník s nejveselejší básní na světě.

Básník si stoupl do neodolatelného postavení a začal. Věděl: toto všechny přemůže.

Ale co se stalo!

Básník jasně nasadil hlas, — ale při třetím verši se mu zlomil. Četl... četl, — ale nepoznával své básně.

Veselá báseň se změnila.

A přece! Vždyť to byla tatáž písmenka, tatáž slova a tytéž věty. Ale vše docela jiné, než když to psal. Bylo to

prosáklé smutkem a utrpením. Byla to báseň smutná a těžká jako ulice ležící za druhým břehem. Umírající ruce se jí protahovaly, zoufalé oči jí prosily. A nakonec opuštěný člověk v ní seděl sám se svou samotou.

Chtěl posluchače rozjařiti a zatím oni se rozplakali. Jejich slzy chřestily jako okovy.

Však tito lidé nesnesli svůj pláč. Zrcadla, rozvěšená v síních, ukazovala jim, že jsou při něm škaredí. Nesnesli svůj pláč, protože byl škaredý.

Vstali se svých míst a odcházeli.

»Nechceme slyšeti takové hrozné věci! Nechceme bolest, nechceme bídu!«

Kdo nejdřív křičel a nejdřív odešel, byla slečna ze zámku u řeky. A s ní odešly i všechny básníkovy naděje na lepší pobyt.

Proto se velice rozzlobil.

»Já jsem napsal jinou báseň!« křičel. »Moje báseň byla jedna radost. To mi ji pokazil knihař, ke kterému jsem ji dal vázat. Dám potrestati toho ničemu.«

Básník dal zatknout knihaře, že pokazil jeho nejkrásnější báseň.

Četníci přivedli jej od mrtvoly k soudu. Protože básník měl známost se soudci, odsoudili soudcové knihaře k doživotnímu žaláři. Bertinovi to bylo jedno. Zlhostejněl ke všemu po smrti své ženy. Jen říkal:

»Jsem sám na světě.«

Uvěznili jej ve vysoké věži. Nikdo k němu neměl přístup. Jen kousíček nebe viděl a to bylo za mřížemi jako on. Ráno mu přinesl žalářník džbán vody a kus černého chleba. Jeho vazačské stroje mu pobrali a zabavili. Nechali mu jen jednu knihu: Písmo svaté. Nikdo ji nechtěl koupit, protože byla vetchá a stará. Dali mu ji do vězení.

Bertin neměl tedy nic mimo čtyři holé stěny, pryčnu, džbán, stůl a knihu. Jeho život byl smutný jako sněhová pláň.

»Všichni na mě zapomněli,« myslel si a plakal. Potom

ale chytil knihu a četl. Četl dlouho a dlouho, po celé dny, protože neměl nic jiného na práci. A protože byl nešťasten, tak Bůh sestoupil do té knihy a laskavě se podal jeho očím a srdci.

Bertinovi bylo lehčeji.

»Už nejsem sám,« šeptal si. »Bůh je se mnou.«

Jedenkráte se začal usmívat a velká radost usadila se mu v prsou.

»Lidé si myslí, že jsem sám a smuten, a já zatím se raduji. Měl bych jim to napsat — třeba by se z toho potěšili. Napsal bych jim báseň o zdi, stolu, pryčně, džbánu a své ženě, která nezemřela. Jak by také mohla zemřít, když mě tolik milovala!«

Ale Bertin neměl papír, na který by napsal báseň. Jediný papír, který v cele měl, byl papír bible a ten byl hustě potištěn Písmem svatým.

Bertin trpěl nečinností. Knížku už nečetl, protože ji celou měl v srdci. Chtěl papír a chtěl psát. Třeba kouskem cihly, která se udrolila se zdi.

Jednou ráno se probudil a nebe bylo krásné jako na Vzkříšení. Bertin otevřel Písmo svaté a hle — papír na něm byl čistý a bílý.

Slovo boží ustoupilo slovu lidskému.

Bertin byl rád. Mohl psáti. A psal svýma žilnatýma rukama o všem, co jej potěšovalo. Na každý arch napsal jednu básničku. Každou básničkou zdálo se mu že přibývá více světla do jeho vězení. Když měl básniček více, vyhodil je zamřížovaným oknem ven a ty se rozletěly jako motýlové běláskové nebo jako ptáci zpěváci do celého kraje.

Jak se vznášely, tak zvolna i padaly. Jeden tu a druhý tam. Klekaly si k nohám unavených dělníků a modrookých vojáků. Sedaly si k nemocným dětem a osamělým lidem a každému nesly potěšení. Nebyly to veselé básně, byly to prostičké básničky, ale na konci každé stálo nějaké slavné slovo a všichni, jakmile je přečetli, hned přestali se mračiti nebo naříkati.

A knihař Bertin psal a psal, až celou knihu popsal. Tu si řekl:

Dnes odejdu ke své ženě a políbím ji na čelo a na ústa.

Když mu druhého dne ráno žalářník přinesl vodu a chléb, — už ho tam nebylo. Marně pátral po východu, kterým by byl unikl. Sestoupil na zem tak zázračně, jako Pán Ježíš vystoupil na nebesa.

Toho dne zemřel onen básník, který nepsal od těch dob, co se zařekl, že psáti nebude. Sestárl velice onou divnou příhodou na slavnosti, že se mu ruce tolik třásly, že v nich ani pero nemohl udržet. Měl slavný pohřeb a jeho přátelé vzpomínali všech jeho minulých zásluh. Nad jeho kamenným hrobem byly proneseny pohřební řeči.

Všichni věřili, že umřel.

A proto také umřel.

O MILIONÁŘI, KTERÝ UKRADL SLUNCE

Na světě žil jeden ohromný milionář. Stalo se, že shromáždil ve svých rukou všechno bohatství zemské. Nebylo nic, čeho by si nemohl popřáti. Bydlil v nejkrásnějším zámku a všichni lidé mu sloužili.

Ale ubohý milionář byl nemocen. Jeho nemoc nebyla ani tak zlá jako odporná. Po celém těle rostly mu hnusné žluté vředy, které přes den mokvaly a v noci děsně pálily. Byla to škaredá nemoc, — tak škaredá, že až sám milionář se za ni styděl a proto hleděl ji ukrýti do šatů z jemných látek a do postelí s hedvábnými poduškami.

Jeho jmění ustavičně rostlo, ale jeho nemoc rostla také. Byla obava, že vyrážka zastihne oči. Toho se boháč nejvíce bál. Mohl-li dobře zakrýti všechna místa na svém těle, — toto bylo jediné, které musilo zůstati nepřikryto, chtěl-li žíti, vládnouti a vydělávati.

Nemocný milionář rozhodl se, že si zavolá lékaře. Doposud se žádného neptal na radu, ba žádného k sobě ani nepřipustil, neboť nechtěl, aby se někdo dověděl, jak je ubohý ve své podstatě. Obával se, aby lidé, kteří mu záviděli jeho ohromné štěstí, — nezaradovali se nad jeho nemocí a necítili se šťastnější než on. Usuzovalť, že maje nejvíce peněz, musí mít i nejvíce štěstí. Ostatní lidé tak usuzovali také, vzhlížejíce na jeho krásné šaty, automobily a pohodlí.

I zavolal si nejlepšího lékaře a řekl mu:

»Pane lékaři, — prohlédněte mě dobře a poraďte, co mám dělat, abych se uzdravil. Moje nemoc je tak odporná, že se o ní nesmí nikdo dovědět. Proto zajisté prominete, když vás po vaší lékařské prohlídce dám popraviti. Nevěřím žádnému člověku, — tím méně lidskému jazyku. Historie o králi Midasovi naučila mě býti důslednějším než on. Ostatně vaší ženě bude vyplácena přiměřeně vy-

soká pense z mých pokladen a vaše děti vystudují na mé útraty.«

Lékař zpozoroval, že udeřila jeho poslední hodina. Neboť *smrtící* síla tohoto muže byla ohromná.

»Mé *životní* síly kvapem prchají,« pravil dále milionář. »Jednejte rychle!«

Svlékl se a stanul před ním nahý, podobaje se zpola rozmačkané housence a zpola vykotlanému zubu.

Lékaře zachvátil hnus. Jak k tomu přijdu, myslil si, abych byl kvůli jeho vředům zabit, — já, který jsem docela zdravý. Každý člověk má moc usmrtiti druhého člověka. Má-li ji on, — budu ji mít i já. Dobrá, — poradím mu lék, který mu přijde zatraceně draho.

»Milostivý pane,« řekl, »znám lék pro vaši chorobu. Je tím lepší, že jedině vy si jej můžete opatřiti. Vy potřebujete slunce. Ale ne jen trochu, kterou dostávají almužnou ostatní, — vy potřebujete slunce celé. Máte ohromné jmění a myslím, že i slunce můžete za ně snésti s nebeské báně do svého paláce. Když se s ním sám na nějaký čas uzavřete, když sám budete zblízka účasten jeho blahodárné dobroty, — vyjdete ze sluneční lázně nejen úplně zdráv, ale i nesmrtelný. Je to jediný lék, který vám mohu doporučiti. Neboť na vás se sešla choroba celého světa. Slunce pak je zdraví celého světa.«

Milionář lékaři uvěřil. Jak by neuvěřil člověku, který byl krok před smrtí. Jenom se ještě otázal:

»Nevíte, jak může být slunce drahé?«

»Slunce je drahé všem lidem. Možná, že jednomu je lacinější.«

Když lékař domluvil, byl odveden a popraven. Vdově byl doručen šek na slušnou sumu, sirotkům zánovní školní knihy, dvě zcela zachovalá pravítka z kanceláří milionářových a pouzdro na držátka s nápisem:

Uč se, synu, moudrým býti!

Milionář zatím přemýšlel, jak sundati co nejlaciněji slunce.

Dal zbudovati ohromná lešení. Sta inženýrů vystavělo

velkolepý jeřáb. Stavitelé pracovali na plánech budovy, do níž mělo býti sneseno slunce a uzavřeno s milionářem a jeho vředy. Miliony dělníků ze všech zemí světa mlátily kladivy; ne proto, aby sundali slunéčko, ale aby uživili ženu a děti.

Jedné noci, která byla temnější než zatvrzelé srdce, — sundali lidé milionářovi slunce s oblohy, spustili je do ohromné budovy a uzavřeli železobetonovými zdmi s ocelovými pláty.

Ani jeden paprsek neunikal.

Na světě byla tma a milionář se radoval, že se mu vše povedlo. Potmě ani Bůh nepozná, myslil si, — že slunce je pryč. Já zatím stanu se nesmrtelný, — a kdo mi potom co může! Nezůstane jen při slunci; odnesu i všechny hvězdy a přidám je do svých pokladů. Budou moje, jako jsou moje cenné papíry, uložené v bance Ego. Brzy se stane, že nebude nic, co by nebylo mým. Koupím si i Pána Boha a udělám ho svým tajemníkem. Budu mladý, krásný, nesmrtelný a nejbohatší. Kdo mi odolá? Mohu znásilnit zemi jako ženu a ona bude ráda, že je znásilněna, — neboť ženy mají rády silné a neurvalé muže. Hip-hip!

Zatím lidé se probouzeli ze sna. Tuze se divili, že slunce už nesvítí. Na nebi trčela jen veliká, červená rána, kterou hasiči a natěrači marně se snažili uhasit anebo zatřít. Lidé se shlukovali a křičeli:

»Kde je slunce? Kdo nám sebral slunce?«

Strážníci s elektrickými svítilnami dělali pořádek. Byla to těžká práce! Lidé byli jako bezhlaví a marně bys je byl napomínal k tichosti anebo k rozchodu.

Milionář dal rozsvítiti všechna světla. Stotisíc lustrů plálo na nárožích, v kavárnách, barech a kabaretech. Na předměstí svítily tři smutné lucerny a na dědinách vytahovali ze zpráchnivělých truhlic hromničky a dívali se uděšeně na sebe.

Nastal zmatek, který podporovali černí netopýři, kteří přilétli neznámo odkud.

Nevěstky na ulicích byly už umdlelé, neboť noc trvala příliš dlouho.

Milionář počítal: až se uzdravím, budu vyrábět ze slunce sirky Helios, mast na opáleniny Slunín a vše, co se dá. Šikovný člověk může lehko zbohatnout. Jak jsem rád, že na to nepřišel nikdo přede mnou.

Ale lidé ve městech byli víc a více zmateni. Naráželi na sebe jako poplašený dobytek.

Proto dal milionář vylepiti plakáty a sepsati úvodníky do novin.

KONEČNĚ TMA!
ODVĚKÝ NEPŘÍTEL ZDOLÁN
NEJVELKOLEPĚJŠÍ DŮKAZ LIDSKÉ OBĚTAVOSTI

Již od počátku světa byli lidé trýzněni největším tyranem, jaký kdy byl stvořen, — sluncem. Jeho krutou tyranii na svých bedrech snášel nejvíce ze všech stavů stav lidí pracujících, kterýchžto miliony padaly zasaženy při práci jeho zhoubnými paprsky. Lékařsky je zjištěno a statisticky dokázáno, že plných

100 % *(slovy: sto procent)*

lidí, kteří se pod sluncem narodili, též pod ním zemřeli. Této krutovládě byl učiněn konec. Známý lidumil pan Poslední Milionář (— kdo by si nevzpomněl na jeho vzácnou ochotu, s kterou zabezpečil ženu a dítky tragicky zemřelého lékaře X!) dal je na vlastní náklad sundati s nebe. Práce se dík jeho nadlidské obětavosti zdařila a slunce zmizelo se světa.

Nehynoucí památka je mu zajištěna.
Žádejte prospekty!

Ti, — kdož měli světlo, — tak si to přečetli a uklidnili se, — ti, kdož je neměli, — zůstali neklidní dál. Mnoho babiček (ty, co už byly 20 let slepé) říkalo: Přijde konec světa.

Běda milenci, — který ve tmě ztratil svou lásku. Už ji nenašel.

Zatím boháč, odstraniv všechno své služebnictvo, odešel ke slunci. Když vešel do ohromné budovy, přepevně zamkl, přesvědčiv se ještě, zda stráže s revolvery a bajonety hlídají dobře všechny vchody. Klíč nechal v dírce, aby se nikdo nemohl dívat. Potom počal se svlékati.

Slunce pálilo.

Jak to nebesky hřeje, myslil si milionář. Veliká síla do mě vstupuje. Vše nezdravé bude spáleno a přetaveno v čistý kov. Vyjdu jako mladý bůh. Tolika lidem dávalo slunce štěstí a zdraví. Na mně je, abych bral toho součet, když ostatní všechny jsem odstranil. Oh, — jak nesmírné štěstí jest, snésti štěstí všech jen na sebe.

Slunce pálilo.

Je to trochu moc horké. Ale neškodí. Velkou dobrotu je třeba naučiti se nosit. Jen aby mně záda mnoho nebolela. A hlava. A ústa, oči, prsa a nohy.

Ach, — žár je nesnesitelný. Stravuje mě zevnitř i zevně. Zdá se mi, že popelnatím. Jen ještě chvíli vydržet. Potom odejdu. Odejdu a skočím do studené řeky. Najdu si milenku z ledu. Roztavím ji ve svém náručí. Budu nejsilnější, nejbohatší, nesmrtelný. Jak jsem sláb, chud a vše bolí, jako bych umíral! Ne, už to nevydržím. Půjdu. Snad to postačilo. Půjdu, — utíkám, — letím ...

Nahý žebrák se spálenými vředy a zanícenýma očima doběhl ke dveřím. Běda! Rozžhavený klíč nabobtnal v klíčové dírce, že by je ani sám Bůh neotevřel, kdyby byl chtěl. Marně jím lomcoval, marně jím trhal, — zde nebylo služebníků, rádců a dělníků, — zde byl sám, jako samo bylo jeho srdce v uhnívající hrudi, — jako samy byly jeho oči ve vrstvě hnisu a bolestí.

Milionář se zachvěl. Jeho tělo se bortilo jako strom při bouři. Člověče, neuneseš štěstí všech! Nestačíš na svoje.

Slunce pálilo.

Milionář se zhroutil.

Zbyla z něho hromádka popele, nic větší než železný šestáček. Malá hromádka honosivé bídy. Budova, kterou si dal vystavěti pro svoji pýchu, stala se jeho katafalkem

a slunce, ukradené jeho nemocnou ctižádostí, bylo velikou svící při jeho mrtvolce. Nikdo neplakal.

*

A slunce pálilo.

Pálilo tak, že brzy propálilo všechny stěny. I ty zřítily se jako vystavěné na písku. Propadly se do země, podobné černokněžníkům, kteří zmizí po zaklení. Slunce vybuchlo svojí září na všechny strany. Leželo na zeleném trávníku jako zlatý, ohromný balon.

Lidé se zaradovali. »Je vidět na cestu,« říkali si a smáli se.

Šlo teď jen o to, jak dopraviti slunce zase na nebe, aby všichni je viděli a všichni jím viděli.

Lidé zvážněli a radili se.

Kdo nám vynese slunce zase na oblohu?

Přitrefily se k tomu dvě děti. Byla to Mánička a Pepík. Snad byli z Vršovic, snad ze Smíchova, ale jistě odněkud byli.

»My je tam doneseme,« řekl Pepík. »Nosíval jsem mnohokrát lidem kufry z nádraží. Onehdy jsem jednomu pánu nesl tak veliký, — že se všichni divili. To by bylo, abych slunce neunesl!«

Mánička a Pepík odnesli slunce na nebe.

»Vraťte se k obědu domů!« volala za nimi máma.

»Vrátíme se, vrátíme se...«

A vrátili se.

O KOMINÍKOVI

Kominík nenosí jenom žebřík a černou tvář. Kominík nosí také štěstí. To vědí všichni lidé a hlavně ti, co mají knoflíky u kabátu. Když jde kolem, honem se za některý chytí a myslí si na to, po čem touží. A skutečně se jim to vyplní, protože lidé dělají tak už odedávna a budou tak dělat, pokud kominíci budou choditi po ulicích. Kdyby to nebyla pravda, — jistě by to nedělali.

Tak vidíte: všichni lidé mohou býti po svém šťastni. Potřebují k tomu jen knoflíku a kominíka.

Toto dobře věděl Jeník, malý sirotek. Protože byl chudáček žijící den ze dne na dlažbě předměstí, měl mnoho krásných přání. Mohl toužiti po rohlíku, po lístku na kolotoč, po zemřelé mamince nebo po jablíčku, které prodávaly paňmámy v ošatkách na náměstí svatého Jakuba. Protože nic neměl, míra jeho štěstí byla veliká.

Ale byla tu jedna veliká chyba: malý Jeník neměl u svého roztrhaného kabátku a u roztřepených kalhot ani jeden knoflík. Kalhoty i kabát dostal od dobrých lidí, ale to víte, že ani dobří lidé nedávají své nejlepší. Proto, když je od nich dostal darem, byly už řádně ošuntělé a všechny knoflíky byly pryč. Dobrodinci, kteří mu šaty dali, si nemyslili, že by tak malý chlapec potřeboval knoflíků. Stačilo, že přikryli jeho nahotu. Také Jeníkovi zprvu ani nenapadlo, — že by jeho šatům se něčeho nedostávalo. Teprve když zvěděl tajemství o kominíku, knoflíku a štěstí, smutně si pomyslil:

Já nemohu býti šťasten, protože nemám žádný knoflík.

Rmoutilo jej to velice, protože si přál býti šťasten. A kdo by si toho také nepřál!

Od té doby nemyslil na nic jiného než na to, jak by získal nějakého knoflíku. Pro ostatní děti není to nic těžkého, ale pro Jeníka byla to práce nemalá. S knoflíkem bývá vždycky spojen nějaký tatínek, který jej kupuje,

a nějaká maminka, která jej přišívá. A tyto dva předpoklady Jeníkovi naprosto chyběly.

Jeník si chtěl na knoflík vydělati. Nosil jedné paní vodu do pátého patra, druhé zase vozil uhlí v malém vozíčku s huňatým psem, chodil do dědiny pro mléko a vůbec dělal, co dovede chlapec v jeho stáří.

Ale na knoflík si peněz přece nevydělal. Lidé si myslili: nač dávati tak malému chlapci peníze, kterým nerozumí a jež by nejspíše jen promlsal. Dáme mu raději něco k jídlu, — to mu lépe poslouží.

A dávali mu. Tu chleba, tu sýr, tu talíř polévky nebo nějaké zbytky od oběda. Jeník pak, když se najedl, upadal do takové blaženosti, že zapomínal i na knoflík a věřil, že si své štěstí dobude bez něho.

Když však večer řádně vytrávil a neměl v kapse nic než hlad, tu vyprchala mu všechna sebedůvěra, všechna síla; toužený knoflík počal mu tančiti před očima i se všemi svými zázračnými vlastnostmi. Zvláště když šel kolem knoflíkářského krámu, kde byly za výkladem celé hromady různých knoflíků. Tu byly vojenské, tu zase civilní. Jedny celé zlaté s krásnými vyrytými písmeny, jiné námořnické s namodralým leskem moře. Na některých byly čtyři viditelné dírky, na jiných byly dírky ukryty pod lesklým, kovovým pláštěm. Nade všemi zářila řada velkých perleťových knoflíků, které přitahovaly Jeníkovy oči jako magnety.

Tyto jistě přinášejí největší štěstí, myslil si Jeník, ale sotva kdy se na ně vzmohu. Budou jistě notně drahé.

Přece však díval se na ně lačněji a lačněji, až paní v krámě jej zpozorovala, a nechápajíc jeho plápolavých očí, odehnala jej.

»Běž pryč, špinavý kluku! Nekouká ti z očí nic dobrého.«

Myslila, že jí chce něco ukrásti, a Jeník zahanben odešel.

V noci potom, když spal v nadsklepní světničce na kusech hadrů s deseti ještě nešťastnějšími lidmi, perleťový

knoflík i nepřejícná tvář prodavačky vznášely se v jeho snech.

Když tak dlouho a dlouho marně toužil, přihodilo se mu jedenkráte, že uviděl na ulici děvčátko, které mělo na kabátě právě onen krásný perleťový knoflík, který viděl v krámě. Ale nejen toho si povšiml Jeník; zpozoroval také, že krásný knoflík visí jen na nitce a že se brzy utrhne. Srdce se mu zachvělo při pomyšlení, že by jej tak dívenka mohla ztratit a on najít. To by byl konec jeho bolestem. Již zítra by mohl mít to, nač by si jen pomyslil.

Proto se nepozorovaně stočil za ní a sledoval ji. Po čem tolik toužil, — to se také stalo. Právě když děvčátko vstupovalo do dveří nízkého domu, knoflík se utrhl a zůstal ležet na dlažbě, aniž to zpozorovalo. Bylo to tuze nevšímavé děvčátko, když se uváží, že to byl jediný knoflík, který měla, a že jeho ztrátou sama byla zbavena i všeho štěstí, které se na něj upínalo.

Jeník zajásal. Opatrně zvedl knoflík a držel jej v ruce. Zazářil na slunci jako drahokam. Honem jej schoval do kapsy a ohlédl se.

Děvčátko zašlo a nic nezpozorovalo.

Jeník zmizel za nejbližším rohem. Pozorně si jej odnesl domů. Svlékl si kabát a vypůjčil si jehlu. Niť vytáhl z hadrů, na nichž spával, a hned se dal do přišívání, aby byl hotov dříve, než se setmí.

Ale teď si na něco vzpomněl. Vzpomněl si na dívenku, která někde pláče, protože ztratila krásný knoflík. Možná, že ani neví, co radostí mohla jím nabýti. Kdyby byla věděla, co dovede způsobit knoflík a kominík, jistě by bývala opatrnější. Jednoho dne se to jistě doví. Ale knoflík už bude pryč. Možná, že už nikdy druhého nenabude, neboť těžko je nabýti knoflíku. Ztratila jej a on jej vzal. Vzal, — ne, našel. Měl by jí jej vrátit?

Ne, toho Jeník nedovedl, protože mnoho těžkých dní po něm toužil.

Až mi přinese knoflík štěstí, potom jí jej vrátím a třeba i něco k němu přidám, myslil si.

Ale najdu potom zase ji?

Ruce se mu trochu třásly, ale přišíval a přišíval.

Druhého dne vyšel s knoflíkem jako s hvězdou. Zdálo se mu však, že by lidé příliš na něho civěli, kdyby jej jen tak beze všeho spatřili na jeho rozbitém kabátě. Proto si jej zacláněl trochu rukou. Bál se také, aby nepotkal včerejší děvčátko.

Chodil, chodil a hledal kominíka. Přemýšlel také o tom, co by si měl přát. Rozhodl se pro zlatý zámek na skleněné hoře a pomeranč.

K poledni spatřil kominíka. Byl černý jako mouřenín, jen oči měl modré jako fialky. Honem stočil krok na chodník, po němž kominík šel, a pevněji stiskl knoflík.

Srdce se mu v prsou rozbušilo jako zvon.

Kominík se přibližoval.

Šel klidně a usmíval se.

Jeník byl bledý a svíral ledovýma rukama knoflík víc a více.

Až přijde na pět kroků ke mně, tak zašeptám svou prosbu, myslil si.

Kominík byl u něho. Pod černými vousy ležel tichý, bílý úsměv.

»Teď!« řekl si Jeník, polohlasně ze sebe vyráželje:

»Zá-mek a po-me-«

Prask!

Knoflík přišitý vetchou nití a příliš tažený Jeníkovou rukou se utrhl a zůstal mu mezi prsty i se stopkou nití jako uvadlé kvítko.

Jeníkovy naděje se naráz zřítily. Slzy mu vstoupily do očí a pláč do hrdla. Byl neskonale nešťasten; neboť viděl v tom trest za to, že vzal cizí knoflík pro své štěstí.

Vzlykal tolik, že kominík se obrátil a přistoupil k němu.

»Co se ti stalo, chlapečku?« ptal se. Jeho hlas byl právě tak čistý, jako kominík byl zasazený.

Ale Jeník usedavě naříkal, drže knoflík v ušpiněné ruce.

»Udělal ti někdo něco, či jsi něco ztratil?«

Kominíkova ruka přejela Jeníkovi přes hlavu jako teplá vlna.

»Sebral jsem knoflík,« vyhrkl. »Chtěl jsem zámek a pomeranč. Proto jsem včera sebral knoflík.«

A dal se znovu do pláče.

»A čí jsi?«

Jeník nevěděl, čí je. Nepatřil nikomu, ač člověku je tak dobře, když může někomu patřiti.

Kominář vzal uplakaného Jeníka za ruku a vedl jej s sebou. Ruka jeho byla černá a plná sazí, ale Jeník se pod ní proměnil v pokorného beránka.

Kominík uvedl Jeníka do malého domku, — právě do toho, v němž zmizela včerejší dívenka.

»Maminko a Lído, — vedu vám chlapce, který pláče, že chtěl zámek a pomeranč.«

»Nepláču proto,« řekl Jeník, »ale proto, že jsem sebral knoflík.«

»Zámek ani pomeranč ti nemůžeme dáti,« řekla paní kominíková, »ale dáme ti oběd.«

A dali mu. Posadili jej za stůl a nutili mu plný talíř polévky. S jedné strany seděl pan kominík, — už čistý a umytý, s druhé paní a naproti Lída, která ztratila včera knoflík.

Dávali mu dobré a laskavé otázky a Jeník odpovídal. Jakživ toho tolik nenapovídal jako tenkráte. Všechno pověděl, jak je sám, jak chtěl štěstí, jak hledal knoflík a jak vše dopadlo.

Pan kominík a paní kominíková se usmívali. Lída hleděla na něho vážnýma a podivujícíma se očima a polévka kouřila a voněla jako kadidlo v kostele.

»Líbíš se mi, chlapče,« řekl nakonec kominík, »— a jestli chceš, můžeš u nás zůstat a naučím tě kominářem. Beztoho je Lídě samotné smutno.«

Paní zakývala hlavou a Lídě zablesklo se v očích. Jeník radostně přikývl a velkou radost přikryl velkým kusem masa, aby mu neutekla. Neboť zde nesestupovalo jídlo do žaludku, ale rovnou do srdce.

Jeník učil se kominíkem.

Být kominíkem znamená obšťastňovat lidi. Ale kominíka nemůže potkat štěstí pomocí knoflíku. Protože štěstí nosí, nemůže z něho brát.

Ale Jeník nepozoroval, že je vyloučen z této milosti, a byl šťasten, i když věděl, že sám, co kominík, nemůže se chytit za knoflík před jiným kominářem a přáti si splnění toho, po čem touží.

Lezl po vysokých střechách kolem nebe a komíny se spouštěl do začouzených ohnišť. Lidé jej měli rádi, protože uměl vyčistit komíny jako klícky, takže jídla, která pod nimi se vařila, podobala se čisťounkým kanárkům. Upravoval cestu slunci a vzduchu k lidskému ohni. To je dobrá práce.

Čas utíkal jako voda a Jeník rostl jako z vody. Pan kominík byl s ním spokojen, paní měla jej ráda a Lída? — Ach ta už mu dávno odpustila nejen to, že jí vzal kdysi knoflík, ale i to, že si vzal ji samu.

Tenkrát už Lída vyrostla na břízku a Jeník byl jako buk.

Až se s ním někdy potkáte, dobře ho poznáte. Vypadá jako každý jiný kominík, ale má plné kapsy knoflíků a dává je každému, komu na kabátě scházejí, neboť nechce nositi štěstí jen jedněm a druhým ne.

Býti kominíkem znamená obšťastňovati lidi, kteří mají knoflíky. Až budou všichni lidé mít knoflíky, — budou všichni šťastni.

POHÁDKA O LISTONOŠOVI

Helence Hartlové

V zapadlém městě v horách žil mladý listonoš. Neměl už otce ani matky; měl jen modrou kabelu, žlutou čepici a červený úsměv. Dvakrát denně obcházel městečko, rozdával v domech psaní a lístky, které přicházely z velikých dálek. Držel ve svých rukou poselství celého světa. Lidé ho měli rádi, a když jej viděli mihnouti se kolem oken, říkávali: »Hle, — listonoš! Zdalipak nám něco nenese?«

Listonoš byl veselý člověk. Rozveselil vše, nač přišel. Maminky, pantáty, děti, — ba i samotná psaní. Za celou dobu, co roznášel poštu, nikdo nedostal takového, které by mu oznamovalo smrt, ztrátu nebo vůbec nějakou smutnou zprávu. Listonoš to věděl — a byl na to hrd.

V témž městě, na konci dlouhé ulice, bydlel opuštěný stařec. Měl dlouhé, šedivé vousy, šedivý kaftan a v prošoupaných střevících slabé a vysloužilé nohy. Oči měl kalné, že takřka neviděl, a sedával přes celý den u okna, v létě na zahrádce před domem a vzpomínal na svého syna, jenž byl zlatokopem v Americe. Protože byl málomluvný a k ničemu se nehodil, lidé si ho nevšímali a úplně ho ponechávali samotě. Jen listonoš vždy jednou za měsíc mu přinášíval psaní z Ameriky, a protože dědeček už ani přes dvoje brejle neviděl, — sám mu psaní předčítal.

A četl o divných zámořských krajinách, o horách vyšších než slunce, o řekách se zlatou vodou, o zlostných černoších a lstivých Indiánech, o krvavém zápase pro zlatou rudu a o mnoha podivuhodných příhodách, které starcův syn František v dopise vyličoval. Na konec stávalo, — že — dá-li mu Bůh štěstí, — dosáhne brzy bohatství a vrátí se do vlasti.

Stařec poslouchal napjatě, aby mu ani slovo neušlo. Visel na svém synu nesmírnou láskou; byl' to jediný člověk, který dával ještě smysl jeho vyprchalému životu.

»Jenom aby se mu něco nestalo,« říkával třaslavým hlasem, když předčitatel byl u konce.

»Co by se mu stalo, stařečku?«

»Kdybyste ho znal, pane listonoši, — jistě byste věděl, že ledacos může se mu přihodit. Kdybyste ho miloval, poznal byste, že není neštěstí na světě, které by ho nemohlo potkati. A zvláště v takové Americe! — Chtěl bych, aby byl raději tady. Třeba bez peněz, bez zlata!«

Těšil listonoš stařečka, až ho utěšil. Stařeček byl rád, že má někoho, s kým by mohl rozprávěti o svém synu, a při třetím dopise tak se do našeho listonoše zamiloval, že mu navrhl, aby se přestěhoval k němu, do bílé podkrovní světničky, která byla od odjezdu jeho syna prázdná.

»Nemusíte mi platiti nájemné. Místo toho mi každého dne přečtete poslední synův dopis. Mám už špatnou paměť a hned všechno zapomenu; proto bude mi dopis po každé nový. Tak už se Pánbůh o nás staré lidi postaral!«

Listonoš tuto nabídku rád přijal. Za svůj úřad mnoho nedostával, proto mu přišlo vhod, že zase něco ušetří. Bydlil u vdovy, která měla jen jeden zub a špičatý jazyk; zaplatil jí, co byl dlužen, vzal brašnu a čepici (úsměv s sebou nosil vždycky) a přenesl si vše do starcova domku. Vdova arci se na něho horšila a zle ho potom pomlouvala.

Listonoš se s dědečkem snášel dobře. Přes den chodil po svém, večer předčítal synovy dopisy a tak jim oběma utekla chvíle mnohem lépe než dříve.

Ale abych nezapomněl!

Ve vedlejším domě — byl tuze zchátralý a nebylo v něm pořádného okna — bydlila chudá nádenická rodina se sedmi dětmi. Šest jich bylo vlastních, sedmé — malá Helenka — k rodině po právu nepatřilo. Našli je kdysi večer celé zkřehlé u dveří, marně se ho vyptávali, odkud přišlo a kde má maminku. Děvčátko jen usedavě plakalo a říkalo:

»Nemám nikoho. Jsem samotna!«

Nádeník Petr a jeho žena se smilovali a přijali je do své

chudé rodiny. Mnoho dobrého mu dáti nemohli, sami neměli, a co měli, dali to raději svým dětem, protože rodiče milují své děti vždy více než cizí. Když byla v domě velká nouze, vyháněla Petrova žena děti na ulici žebrat. Všechny se vracely s nějakým krejcarem, jenom Helenka vždy s prázdnou. Proč? Protože měla takové krásné, moudré a bohaté oči jako princezna, a každý, kdo se do nich podíval, ostýchal se nabídnouti jí almužnu. Byla to vůbec zvláštní dívenka, jako ani ne z tohoto světa, a všichni zlí lidé, spatřivše ji, zaraženě říkali: »Té holce z očí nekouká nic dobrého!«

Helenka první zpozorovala nového starcova nájemníka. Hned prvého dne, když šel kolem ní, pohladil ji po hlavě a usmál se na ni. Starce samého se bála, — připadal jí jako černokněžník; ale listonoše si zamilovala na první pohled. Sedávala večer u plotu starcovy zahrádky a naslouchala jeho hovoru s panem domácím. Uslyšela také o Americe, o synu zlatokopovi, o horách slunce se dotýkajících, a to vše ji nadmíru zajímalo. Přitiskla ucho mezi dřevěné latky plotu a ani nedutajíc vydržela tam tak dlouho, až se oba vyprávěči zvedli a šli spat.

Jednoho večera, kdy hrozil déšť a bouře, roztesknil se děd a povídal listonošovi:

»Milý příteli, — mám dnes velký strach. Zdálo se mi v noci, že můj syn v Americe zemřel. Viděl jsem ho v černé rakvi s velikou ranou v srdci. Ó, jistě se mu něco stalo! Bože můj, nepřežil bych to, kdyby tomu tak bylo!«

Ubohý stařec div že neplakal.

Listonoš ho těšil, — tentokráte však marně. Zlý sen mu nemohl zaplašiti. Vrátili se tedy domů a těžko se jim usínalo; venku rachotila bouře a povětří otřásalo po celou noc okenicemi, až bylo hrůza poslouchat.

Příštího dne dostal listonoš na poště psaní, které měl doručiti stařečkovi. Bylo to veliké, šedivé psaní s pěti rudými pečetěmi a velkou černou známkou. Vypadalo strašidelně. Adresa nebyla psána rukopisem dědova syna — listonoš ho už dobře znal —, ale jakousi cizí, třaslavou

rukou. A pod adresou velkými písmenami: Do vlastních rukou adresátovi!

»Kdo jiný by mohl stařečkovi psát z Ameriky než jeho syn?« myslil si listonoš, pohlížeje ustrašeně na psaní. Ale psaní leželo mlčenlivé jako hrob na jeho dlani a pět červených pečetí jako pět dračích jazyků šlehalo mu do obličeje.

Vzal psaní domů. Neodevzdal je hned stařečkovi, ale položil ho na stůl ve svém pokoji a zamyslil se.

»Takového psaní jsem ještě nikdy neměl v rukou. Jistě je v něm něco nedobrého.«

Napadlo mu, že by je mohl otevříti. Děd sice vždy neotevřené psaní obtěžkával a mazlil se s ním, ale kdyby je otevřel, přečetl a znova pěkně zalepil, nic by nepoznal svýma slabýma očima. Přece však neodvažoval se psaní otevříti. Byla na něm čtyři výhrůžná slova:

Do vlastních rukou adresátovi!

Ta to tak důrazně zakazovala, že listonoši nezbylo než poslechnouti.

Vzal tedy psaní a šel s ním k oknu, aby se do něho podíval proti světlu. Hnědá obálka zprůsvitněla a za ní se ukázaly krvavě narudlé obrysy jakýchsi listů. Přiložil psaní až na samu okenní tabuli. Dívá se, — dívá — a zdá se mu, že čte jediné slovo, jediné hrozné slovo, a to: *Smrt.*

Lekl se listonoš. Včerejší dědův sen prolétl mu hlavou. Jistě je to zpráva o smrti jeho syna.

»Co mám teď udělat?« ptal se sám sebe. »Oznamuje-li toto psaní smrt, zemře dědeček lítostí, až mu je budu číst. Raději mu ho nedám. Což ale doví-li se někdo o tom? Zažaluje mě, že nevykonávám službu, pan pošmistr mě propustí, dá zavřít a třebas ještě něco horšího.«

Byl na rozpacích. Posléze se rozhodl, že psaní zatím nedodá a že počká, nenapadne-li mu zítra lepší východisko.

Minul den, minuly dva, ale listonoši pořád nic nenapadalo. Ba naopak, — věc se stávala zamotanější, dopis

tajemnější a on sám bezradnější. Onemocněl z toho a chodil po městě jako ve snách; lidé to pozorovali a divili se tomu, a nejvíce ho litovala Helenka, které neušel nejmenší stín v jeho obličeji. Před starcem se však do té míry přemohl, že ten na něm ničeho nepozoroval, a pozoroval-li, tož to přikládal tomu, že se asi zamiloval, věda, že mladí lidé, zamilují-li se, vypadají jako nemocní a chodí jako ve snách.

Velký dopis s pěti pečetěmi zatím ležel založen na okně mezi novinami. Kolik hodin se listonoš nad ním nauvažoval! Dopis však mlčel, chladně a uštěpačně. Uvnitř něho se však přece něco dělo, co svědčilo o jeho strašidelném životě a co listonoše nejvíce děsilo. *Stával se den ode dne těžší.* Jako by zarůstal do zdiva, jako by se naň přesouvala tíha bezradnosti listonošovy. Dříve dal se zvednouti snadno jednou rukou, teď však potřeboval ubohý mládenec obou a veliké síly, a když jej nesl, bylo to, jako by držel veliký balvan, — až se pod ním kymácel. A dopis byl stále těžší, stále těžší, den ode dne těžší. Když měsíc poté, co listonoš jej dostal, rozhodl se psaní dědovi odevzdat, ať už to dopadne jakkoli, jen když sám bude zbaven své trýzně, — tu zpozoroval, že dopis tak ztěžkl, že nemůže s ním vůbec pohnout. Marně jím cloumal, marně napínal svaly. Celá světnice se třásla, ale dopis se ani nepohnul a ležel jako přibitý na okně mezi novinami a květináčem.

Toho dne do města vjel krásný automobil a stanul uprostřed náměstí. Skupilo se kolem něho plno zvědavců, protože automobil a k tomu tak krásný automobil byl ve městě zvláštností. Z něho vystoupil osmahlý muž blýskavých očí, s černým vousem a lesklými holinkami. Po boku mu visel nůž a revolver a jen jedna ruka. Druhá — pravá — byla v lokti useknuta.

»Kde je můj otec?« ptal se, sotva vystoupil z vozidla.

Nikdo nevěděl, kdo je jeho otec, tudíž ani kde by byl.

»Psal jsem mu přece, že dnes přijedu. Či zemřel?« Dal se rychlým krokem přes náměstí, zahnul ulicí a stanul

u posledního domku města, právě tam, kde bydlil stařec a listonoš. Mnoho zvědavců ho následovalo.

Stařec seděl s listonošem na zahradě a hřál se na jarním slunci. Bylo právě poledne.

»Otče!« zavolal osmahlý muž a rozpřáhl ruce.

Stařec se zachvěl. Přišlo to příliš neočekávaně. Taková radost zalomcovala jeho slaboučkým tělíčkem, že srdce to nesneslo.

»Františku!« zašeptal jen, jako z velké dálky. Potom už neřekl nic; sklouzl s lávky a padl na zem. Když ho zvedli, byl už mrtev. Ale v tváři měl tolik štěstí, že všichni nemohli dlouho uvěřit, že by už nežil.

Syn zaplakal, ale brzy se uklidnil.

»Jistě nebyl zpraven o mém příchodu. Když jsem si svýma rukama, nožem a revolverem získal dost peněz — což mě stálo mnoho námahy a též pravou ruku —, dal jsem psáti z Ameriky svému otci, že se vracím. Hlavně proto, že jsem věděl, že náhlý můj příchod mohl by ho zabít. Jistě nedostal mého dopisu, ani peněz, které jsem do něho přiložil. Kdo byl tím vrahem, který ukradl peníze a dopis a mého otce zabil?«

Listonoš se zachvěl.

»Já jsem mu nedodal dopis,« řekl smutně. »Ale jen proto, abych ho uchoval při životě. Byl psán cizí rukou a myslel jsem, že oznamuje vaši smrt, pane! Po celý měsíc schovával jsem ho ve svém pokoji. Proboha, odpusťte mi a věřte, že jsem to neudělal ze zlého úmyslu!«

Muž se rozlítil, vytáhl nůž a šermoval jím listonošovi před očima.

»Jste zloděj!« křičel. »Ukradl jste dopis, protože v něm byly peníze, které jsem smrtelně si vybojovával v amerických dolech. O které jsem se rval s lidmi a zemí. Pro něž jsem musel zabíjet, užívat nebezpečných lstí a pro něž jsem ztratil v zápase pravou ruku.«

»Viděl jsem v dopise smrt,« řekl listonoš, zbledlý bolestí.

»Jste vrah!« křičel dále Američan. »Zabil jste mého

otce tím, že jste ho nepřipravil na můj příjezd. Do vězení s ním!«

Lidé vrhli se na listonoše a odvedli ho do vězení. Nepřipustili ho ke slovu, a kdyby byl mluvil, nikdo by mu nebyl uvěřil. Jen Helenka, která jako jindy stála za plotem, dívala se na něho s velkou lítostí, ale nemohla mu pomoci.

Uvěznili chudáka listonoše, odsoudili pro krádež a vraždu k smrti. Nikdo nevěřil ani za mák jeho obhajobě, a když vyprávěl o tom, že dopis stával se den ode dne těžším, — všichni se dali do smíchu.

Vystavěli na náměstí lešení z prken. Američan na něm sám sestrojil velkou šibenici. Den popravy určili na veliký trh, kdy bude ve městě nejvíce lidí, aby ti, kdož nevraždili a nekradli, měli při pohledu na popravu jakés takés zadostiučinění za svoji ctnost — a hříšníci aby se zachvěli.

V celém městě všichni listonoše haněli a nemohli nalézti pro něho dosti špatných slov. Nejvíce jednozubá vdova; té tou dobou narostlo sedm jazyků.

Přišel den popravy. Z celého kraje sešli se zástupové na vzácnou podívanou. Náměstí bylo nabité lidmi, z oken přihlíželi tlusté měšťanky a plešatí měšťané, ba i střechy byly plny zvědavců.

Nejbohatší, aby si před ostatními nezadali, koupili si přiměřeně svému bohatství místa pod samou šibenicí. Nescházela ani spousta dětí a výrostků, kteří jako hadové a ještěrky prolézali zástupem, tropíce všude samou neplechu. Celé náměstí bylo plno pohybu, vřavy, výkřiků, pískání a života. A čekalo na smrt.

V kostelním výklenku, nad hlavami ostatních stála Helenka. Byla bledá, ruce se jí třásly a v očích měla dvě slzy.

Trubači zatroubili, bubny zarachotily. Dva četníci vyvedli listonoše na lešení a za ním vystoupil kat. Vypadal tak hrozně ve svém úboru, že shromáždění ztichlo jako na povel. Listonoš šel prostovlasý, dívaje se strhanýma očima po náměstí, domech a nebi, jako by kohosi hledal

a nenalézal. Postavili ho pod šibenici a přečetli rozsudek. Potom se ho soudce ptal, chce-li se pomodliti.

Listonoš přikývl. Přejel si několikrát rozechvěně rukou po hrdle, hledaje tam hlas, který utrpením vyschnul, a pak, upřev své opuštěné oči do očí tisíců, pronesl úpěnlivě:

»*Lidé! Mluvil jsem pravdu před soudem, mluvím ji teď před smrtí. Neukradl jsem dopis, nechtěl jsem zabíti stařečka. Nebojím se oběšení, bojím se samoty, ve které umírám. Jest mezi vámi jediný, který věří v moji nevinu? Jest mezi vámi jediný, který věří tomu, co povídám?*«

Strašné ticho bylo mu odpovědí.

Klekl listonoš na obě kolena, rozpřáhl ruce a opakoval svoji prosbu ještě zoufaleji:

»*Oh, nenechávejte mě umříti bez jediné hvězdy! Což ani jediný, ani jediný mezi vámi, zástupové, mi nevěří?*«

Zástup se nepohnul. Mlčel.

Padl nebožák na samu tvář a zavolal z největší bídy:

»*Člověče, proč jsi mě opustil!*«

Tu ozval se hlas jako z nebe jdoucí, který zazvonil do ponurého ticha jako stříbrný zvon, který zavlál nad zástupem jako bílý prapor na černé věznici:

»*Věřím ti!*«

Všichni se zachvěli. Bylo to tak neočekávané, že žádný se neopovážil ani ohlédnouti. Listonoš se vzpřímil, do tváří vběhl mu nach, obrátil se za hlasem jako slunečnice za sluncem.

A hlas ten přichází z kostelního výklenku, kde stojí děvčátko, dívající se široce rozevřenýma očima na dav, šibenici a listonoše.

Lidé se zvolna, zvolna otáčejí. Vidí veliké, zářící oči, rozrůstající se do dvou modrých jezer; všem se zdá, že tyto dívčí oči jsou větší než náměstí se všemi věžemi, všichni cítí, jako by do nich spadli a v nich utonuli. Stojí, stojí jako utopenci s kamenem na hrdle, upřeně civějíce, očarovaní divným pohledem.

»Věřím ti,« ještě jednou řekla Helenka, sklouzla z vý-

Jiří Wolker

Pohádka o milionářovi, který ukradl hmoc

Ne vzdělal jeden ohromný milionář. Stalo se, že shromáždil ve svých rukou všechna bohatstva jemu. Nebylo ~~nicho~~ nic, čeho by si nemohl popřáti. Bydlel v nejkrásnějším zámku a všechni lidé mu sloužili.

Ale ubohý milionář byl nemocen. Jeho nemoc nebyla ani tak zlá, jako spíše vápomá. Na celém těle rostly mu humorné žluté vředy, které mu po celý den mokvaly a přes noc jej děsně pálily. Byla to šlachetná nemoc, tak, šlachetná, že se až vám milionář ze ní obydlí a, proto sledil ji ukrytě do žalů v nejjemnějších látek a do postelí s hedvábnými peřinami.

~~Nemoc~~ Jeho jmění rostlo, ale jeho nemoc den ode dne pokračovala. Bylo obava, že vyrážka zavlíkne i oči. Toho se bohác nejvíce obával, neboť mohl-li zabýti všechna místa na mém těle, ~~bylo smyslno aby~~ bylo toto jediné, které mnoho zůstalo nepřikryto, chtěl-li říti, vládnouti a vydělávati.

Nemocný milionář rozhodl se, že si zavolá lékaře. Doposud se žádného neptal o radu, ba žádného k sobě ani nepřipustil, neboť nechtěl, aby se někdo dověděl jak je ubohý ve své podstatě. Obával se, aby lidé, kteří ~~mu~~ všechni záviděli jeho ohromné štěstí, - nezaradovali se z toho a necítili se šťastnější než on. Usuzovali, že mají nejvíce peněz, musí mít i nejvíce štěstí. Z ostatní lidé tak usuzovali také pohlížejíce na jeho krásné šaty, automobily a kohodlí.

I zavolal si nejlepšího lékaře a řekl mu.

Pane lékaře, - prohlédněte mě dobře a povzdte co mám, dělati, abych se uzdravil. Moje nemoc je tak odporná, že někdo se o ní nesmí dověděti. Proto ~~zajisté~~ zajisté prominete, když vás po vaší lékařské prohlídce nechám popraviti

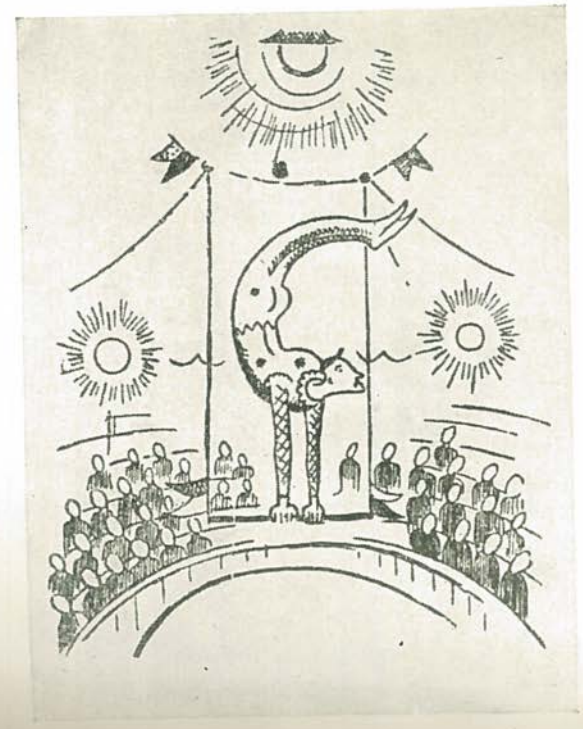

MISS ESTH
HRATÝ
JONY
VARIÉTÉ
CIRKUS

klenku a vkročila do zástupu. Ten se před ní rozestupoval jako moře před Mojžíšem a nikdo ani nehlesl. Helenka jím proplula, vystoupila na lešení, vzala listonoše za ruku a řekla:

»Pojď odtud!«

Listonoš šel.

Soudci, strážníci, kat, zástupové, vojáci, hasiči, děti a výrostci stáli jako zařezaní. Jako hračky vyřezané ze dřeva. Nevěděli, co si počíti. Ustupovali Helence i listonošovi s cesty, poslouchali jejích očí tak, jako by to nebyly oči osiřelého děvčátka, ale nejmocnějšího pána z nejmocnější říše.

Než se nadáli, zmizela Helenka i listonoš. Pomalu probírali se z mrákot a přicházeli na to, co se stalo.

»Co jsme to provedli,« zabědoval konečně soudce u šibenice, »vždyť jsme ho měli oběsit!«

»Rychle za nimi!« zvolal policejní komisař.

Všichni se vzpamatovali. Soudcové, strážníci, kat, zástupové, hasiči, děti a výrostci hnali se jako lavina ulicemi a za město po stopách listonoše a Helenky.

Nedostihli jich však. Jako by se země pod nimi slehla. Zmizeli a nikdy už se tam neukázali.

Mnoho se potom vypravovalo ve městě o listonošovi, ale ještě více o děvčátku sirotku, malé Helence. Každý jinak si vysvětloval její tajemnou moc. Jedni říkali, že to asi byl ďábel, jiní, že anděl; všichni však shodovali se v tom, že to bylo dítě s krásnýma očima.

POHÁDKA O JONYM Z CIRKUSU

I

Jony byl nalezenec. Matka jej jako třídenní robě pohodila ke dveřím kostelním, aby se s ním už nikdy neshledala. Takto, — zatím co ostatní děti vstupovaly do světa z růžových kolébek nebo aspoň z měkkých náručí matčiných, — ubohý Jony ležel před portálem venkovského kostelíčku jako krejcar ztracený žebračkou.

Vesničané se ho sice ujali, živili jej, ale každé jejich sousto bylo hořké a tvrdé. Ve světě byla bída a lidé byli lakomí. A dali-li už člověku někdy něco, tož ne z lásky k němu, ale ze strachu před Bohem. Robátko rostlo i těmito nepožehnanými sousty v chlévě mezi bučícími kravami, neboť bylo přiděleno služce Aneži. Ta si s ním mnoho starostí nenadělala; měla plné ruce práce jinde. A tak se stalo, že Jony, když mu bylo půl roku, spadl s lavičky, na kterou ho posazovali, a zlomil si žebro. Aneža s chasou nad ním vrtěli hlavou, ale potom usoudili, že to zaroste »samo od sebe«. Žebro sice zarostlo, ale Jony stal se hrbáčkem.

Nikdo by neřekl, že lidé jsou nejvíce šťastní tím, že jsou si navzájem podobni. Nikdo z těch, kdo mají dobré nohy, dvě ruce, zdravé tělo, oči a ústa. Jony hrbáček to však věděl. Žádnému z vesnických chlapců se nepodobal a večer ho každá babka zdaleka poznala. Hrb postavil se mezi něho a ostatní lidi, hrb vyřadil jej ze štěstí dětí. »Hrbatý, hrbatý,« volávali na něho zle, a přel-li se, nikdo se nepřidal na jeho stranu. Neboť každý z vesnických chlapců si myslel, že i jeho pravda je hrbatá.

Kdyby se byl mohl Jony bít! Sprát všecky kluky, kteří se mu posmívali, položit na lopatky i mlynářovic Jendu! Byl by jistě se spřátelil se všemi, neboť zápasem roste láska. Ale on byl slabý, tak slabý, že po každé urážce musel sedět v prachu jak kamínek. Nemoha zlost od-

hoditi několika prudkými pohyby pěstí, ranou do nosu protivníkova, ba ani nadávkou, — musil ji spolykati. Spolykaná nenávist hromadila se v jeho tělíčku, tuhla a tvrdla kolem jeho srdce a Jony stal se zlým, mstivým a nenávistným.

Když mu bylo čtrnáct let, vyhnali ho z dědiny. »Jsi dost velký, hledej si práci ve městě! Sirotek z pazderny může hlídat husy i krávy za tebe. Je menší a nesní tolik.«

A Jony šel. Silnice vedla dlouhou alejí topolů do kopce. Pod kopcem ležela dědina jako odřená kolébka. Jony zvedl pěst, ale jeho pěst byla malá, menší než nejmenší hvězda. Těžký večer přitiskl se na ni se všech stran a ručka padla jako zlomená. Jony plakal, jda silnicí, tiše a beznadějně, jako pláčí broučci.

Spal v příkopě. Ve snu si řekl: »Ve městě učí mnoha řemeslům. Snad tam najdu nějakého mistra, který mě vyučí na siláka. Chci být silákem, musím jím být, abych se mohl pomstít.«

Ráno ocitl se ve městě. V rachotu vozů, tramvají a automobilů ztrácel se sám sobě. Každou chvíli musel se ohmatávat, aby se našel. K poledni stanul na velkém náměstí a spatřil zajímavou podívanou.

Velké stany seděly uprostřed náměstí jako vzdušné balony, chystající se co chvíli odletět do nebe. Mezi nimi stály vozy zelené, červené, modré, překrásné jako pro anděly. A z celé té směsice pláten, vozů, koní a lidí zvedal se zvláštní šum a cizokrajná vůně, která Jonyho lákala blíž a blíže, až stanul před prvním a největším stanem.

Byl to cirkus.

Zde teprve počala pravá pastva pro Jonyho oči. Na plátně byly namalovány opice, papoušci, jezdkyně, šašci a hadi. Ledoví medvědi zakusovali se do sekyrek Eskymáků, pávi se na vějířích svých ocasů vznášeli s palmy na palmu. Přivřel-li jsi jen trochu oči, ulekl jsi se, že to není malba, že vše je živé, že všechna ta horoucí čeládka dere se s pláten na náměstí a hrozí městu, že je roznese.

Nejživější ze všeho však byla dvojice tygrů, namalovaná před samým vchodem. Jony se zachvěl.

Z rozevřených tlam blýskaly se zuby, z očí nenávistná krvelačnost. Jak jsou asi silní, stateční, jak mohou jediným úderem spárů rozdrtit každého, kdo by se k nim přiblížil!

Zde bylo něco, o čem Jony snil a čeho se mu nedostávalo. Býti silným, býti pružným, býti divokým. *Ó býti tygrem!* Míti jejich tlapy, zuby a skok! Trhat a rozervat vše. Jeníkem mlynářovic počínaje.

Tak Jony hrbáček pocítil před tímto barevným plakátem lačnost tygří. Cítil, že z tohoto místa nemůže odejíti, a proto opatrně rozhrnul plachtu a vstoupil do arény cirkusu.

Uprostřed manéže seděl muž. Kouřil americkou dýmku a plival. Měl zlou, posekanou tvář, ale Jony před něj předstoupil, neboť byl před chvílí viděl tváře ještě hroznější.

»Nechtěl byste mě vzít do učení?« tázal se.

Muž třikrát uplivl, neodpověděl a díval se posměšně na Jonyho.

»Chtěl bych se stát silákem,« pokračoval Jony.

»Silákem?«

»Nebo tygrem,« odpověděl Jony. Amerikán se rozesmál:

»Ty bys rozchechtal žirafu, darebáku! Chceš být silákem nebo tygrem, hodíš se ale na šaška.«

Přitom poplacával Jonyho po zádech, zálibně si prohlížeje jeho znetvořenou postavičku.

»Naučím tě kozelcům na hrazdě. Rozesměješ publikum. Chceš?«

»Máte skutečné tygry?«

»Máme.«

»Tak tedy já k vám půjdu za šaška,« řekl tiše Jony a dal se vésti opáleným mužem spletí vozů, lan a plachet, aby se stal cirkusákem a aby byl tygrům blíže.

II

Každému řemeslu je těžko se naučit. Nejtíž však učí se řemeslu: býti směšným.

Na žíněnce mezi dvěma plachtami přehýbal muž s americkou dýmkou Jonyho přes kolena jako rákos. Učil jej kozelcům na zemi a ve vzduchu, proplétal mu ruce a nohy tak, že se podobal uzlu masa, a cvičil jej na visuté hrazdě všem těm veletočům, spádům a sklopkám, které vypadají půvabně, když jsou prováděny urostlými muži, ale strašlivě směšně, předvádí-li je hrbaté děcko. Jony musel spolknouti mnoho bolestí než se stal způsobilým rozdávati smích. Muž s dýmkou nešetřil ran, aby jeho svěřenec pochopil, že země, která jest dosti tvrdá pro ty, kteří po ní chodí, jest ještě tvrdší pro ty, kteří na ni padají.

Rány a ústrky srážely se v jeho těle do tvrdých krystalů a Jony ve volných chvílích sedal u tygří klece. To bylo jeho místo, kde toužil a modlil se jako v kostele ke čtyřem pruhovaným dravcům. Tygři, které nechávali hladovět, aby při představení vypadali co nejdivěji, prohýbali své hřbety a řvali. Jejich tlamy jako africké varhany hučely strašlivý chorál mrzákova srdce. Chlapec pak přidával k řvaní šelem svůj slabý hlas a zdálo se mu, že to on — on rozechvívá celý stan a svět krvelačnými tóny. Býti jim blíž, býti mezi nimi, býti jimi, po tom toužil Jony, přistupuje po špičkách k mřížím. Jak potom by prasklo to nicotné železo, jak by se skočilo světu na hrdlo!

Jony zůstal však Jonym, tygři zůstali tygry a čas utíkal. Chlapec poznal nové urážky, nové lidi, ale nepoznal nového prostoru. Ač prošel s cirkem spoustu cizích měst, znal z nich všech jen předměstí, která si byla smutkem dělnických činžáků tak podobna, že nevěřil nikdy, že cirkus dnes stojí jinde než včera. Minula také doba jeho učení. Znal už tolik, že na plakátech, které křičívaly z nároží, stálo mezi ostatním:

Hrbatý Jony na hrazdě.
K popukání!

To znamenalo, že každého večera vbíhal do arény, uklonil se chechtajícím se masám, vyšplhal se na visutou hrazdu a u samé kopule cirku balancoval, kroutil se a přemetal, zatím co pod ním v ohradě narychlo zrobené pobíhali tygři pod bičem krotitelovým. Byla to krásná podívaná. Kdo měl z tygrů strach, koukl se na Jonyho a smál se. Kdo se rozesmál Jonym, koukl se zase na tygry, aby ustrnul.

»Ještě jednou!« volali, když Jony provedl svůj nejtěžší kousek a ztrnul chvíli v podporu, oddechuje si. Jony, výkřiky bičován jako tygři, točil se poznovu, aby na všech stranách narážel na tisíce očí, a ve všech očích byla jejich radost a jeho hrb.

V cirku bylo zaměstnáno mnoho lidí. Jony se stýkal jen se starým clownem, který měl namalovaný úsměv od ucha k uchu, jejž po představení dlouho musil smývat jako špínu. Jonyho upoutal tím, že spatřil na jeho hrudi tetování. Měl na ní vytetovánu velkou umrlčí hlavu, pod ní dvě kosti a datum: 18. září 1881.

»To je památka na zemřelého bratra,« říkal Jonymu. »Byl také v cirku jako já, ale srazil si hlavu při skoku. Vytetoval jsem si to, abych na něho nezapomněl. Byl to hodný člověk.«

»Vy umíte tetovat?« divil se Jony.

»Umím.«

Jony několik dní přemýšlel a jednoho večera po představení ptal se šaška:

»Nechtělo se vám nikdy skočit do obecenstva a zakousnout toho, kdo se nejvíc směje?«

»To je divná řeč, chlapče,« povídá clown, »vždyť proto jsme tu, aby se nám smáli. Já jsem tomu jen rád, protože« — staroch snížil hlas — »mně už se ani moc nesmějí. Stárnu. Cítím to, když chodím po rukou. Toho dne, kdy se nebude nikdo smát, — vykopne mě pán z cirku a budu na holičkách.«

»To je právě to, že budete na holičkách,« divoce pokračoval Jony. »Ten, koho jste rozesmával, ani po vás neplivne, až budete mimo cirkus. Mají nás jen za blázny. Dnes jsem o přestávce pohladil psa, který patřil jakési paní v lóži. Zakřičela na mě: Pustíš ho, komediante! a zavolala na mě sluhy, kteří mě zbili. A přece právě ta paní se bláznivě smála, když jsem dělal kotrmelce na hrazdě. Já jsem jí udělal radost — co ona udělala mně? Cožpak my, komedianti, kteří robíme veselí, jsme méně než ostatní řemeslníci?!«

»Holečku, to jsem si také myslíval, když jsem byl mladý. Dnes už si to nemyslím. Člověka to vše otrká, že ztratí vše, i nenávist, a táhne se životem jako pitomý vůl. Svět je velký a my jsme malí. Co chceš proti němu zmoci, červíčku?«

Jony zrudl v obličeji. Potom tiše pravil:

»*Vytetujte mi na prsa tygra!*«

Staroch se podivil. Když ale chlapec tolik naléhal, svolil. V tiché noci, kdy celý cirkus spal, vyrýval mu na hubená prsa žhavou jehlou tygří tvář. Na Jonyho kůži pracovalo se mu lehce a krásně. Jako by nebodal, ale dotýkal se jí čarovným proutkem, aby se zvířata zjevovala. Jony svíral zuby, ale bylo mu přece dobře; z každého bodnutí jehly, z každého zatnutí zubů rodilo se na jeho tělíčku kousek dravce. Všechna muka, zoufalství, ponížení, co mlčela za mřížemi jeho žeber, počala vystrkovati své tváře přes mříže: a byly to tváře tygří.

Staroch, nadmíru spokojen nad svým dílem, řekl nakonec Jonymu spíše žertem než doopravdy:

»Až budeš chtít, Jony, přijď zase!«

Jony skutečně přicházel častěji. Vždy, když byl rozezlen, ponížen, uražen, aby ke starým tygřím hlavám přidal nové. Celým svým životem byl ubohým hovadem; jedině nenávistí zachovával si čest lidskou. A tak, co čas utíkal, jeho tělo plnilo se potvornými hlavami, že pomalu už nebylo místa, kam umístiti nové.

III

V ten čas přišla do cirku tanečnice Ester. Byla usměvavá a čistá jako z porculánu. Nosila zlatý cop na zádech a pod čelem modré oči. Tančila krásně všechny tance, ale nejkrásněji tanec motýlí.

Jonymu bylo tehdy osmnáct let, a když po prvé uviděl Ester, zachvělo se mu srdce. Nevěděl nejdříve, co to znamená. Ale když přes skulinu v prkně, které dělilo oblékárnu od cirku, viděl její motýlí tanec, poznal, že je to láska, že je zamilován.

Toho večera usnuli tygři na jeho prsou. Myslil na Ester. Na její ruce, na stříbrné krajky její sukničky. Myslil, jak by to bylo krásné, kdyby se ho dotkla jen konečkem prstů. Modří ptáci by mu vyletovali z hrudi. V nočním tichu hledal nejkrásnější slova, kterými jí zítra poví, že ji má rád.

Když však ráno šel kolem Ester, vše, co včera myslel, rozbilo se mu na padrť. Neboť její oči byly právě takové jako oči cirkusových diváků; chtěl v nich viděti lásku — a spatřil jen svoji hrbatou bídu. Jak by mě mohla milovat! řekl si teskně. Proč jsem mrzákem? Zasykal zlostně a šel ke starému clownovi, aby si dal vyrýt právě na srdce posledního tygra s rozšklebenou tlamou a smutnýma očima. Byl to věru poslední, neboť jeho tělo bylo už šelmami přeplněno jako zvěřinec.

Ale Ester večer tančila zase motýlí tanec a Jony neodolal, aby se nedíval skulinou. A poznal, že miluje ji stále, tím víc, čím beznadějněji, neboť láska je milovat, i když se nesmí milovat.

Při svém čísle na hrazdě byl neopatrný. Neviděl hlubiny pod sebou, ani tygrů, ani diváků. Viděl jen Ester, která stála za bariérou, a myslel si, že se usmívá na něho.

Po svém čísle zastihl ji v převlékárně. Seděla před zrcadlem. Jony, spatřiv dvakráte její obraz, dvakráte ustrnul a zůstal stát na prahu, opíraje se o sloup jako raněný.

»Co se na mě tak díváte?« ptala se.

»Jste hezká.«

Ester se usmála a obrátila se k němu:

»Myslíte?«

Jony svěsil hlavu. Přejela mu lehce rukou po vlasech. Potom se rozesmála a rozechvěla všechny věci svým smíchem. I Jonyho srdce.

Oblékla kabát a nasazovala si klobouček.

»Jdete někam?« tázal se Jony.

»Ano, — musím.«

»Smím jít s vámi?«

»Pojďte, ale jen kousek.«

Vyšli. Bílé lucerny ulic organisovaly tmu. Ve stromořadí bylo nejtemněji. Šumot cirku utichl a Jony se zeptal:

»Kam jdete, Ester?«

»Neptejte se, Jony,« odpověděla. »Jsme spolu první večer a už kladete těžké otázky.«

Přicházeli do středu města. Nízké, hrbaté domky byly vystřídány štíhlými a rovnými paláci. U jednoho se Ester zastavila.

»Vy zde bydlíte?« ptal se Jony.

»Ne.«

»Jdete za někým?«

»Ano.«

Jonymu se zachvělo srdce.

»Je to muž?«

Ester lehce přikývla.

»Ester,« — řekl Jony postřeleným hlasem, — »chtěl jsem vám říci, že vás miluji. Byli jsme tak sami v tomto městě, že jsem si myslil, že i láska mrzákova vám poslouží. Neboť vás miluji přes to, že jsem bídný, škaredý a směšný. Čím víc vás mám rád, tím méně jsem vás hoden, čím víc vás miluji, tím míň smím chtít, abyste vy mě milovala. Chtěl jsem přece vám to říci, ale vy jdete k jinému muži. Jistě je krásný, rovný a zdravý. Hodí se k vám lépe a vy ho milujete. Nenávidím celý svět, Ester, proč vás nemohu nenávidět? Běžte za

ním, nesmím vás zdržovat, neboť on je jistě jiný a lepší než já.«

»Má peníze,« — řekla Ester, — »a to je vše.«

»Vy se prodáváte?«

»Ano, právě jako vy. Vy prodáváte krkolomné kousky a já lásku. Nevím, kdo děláme špatnější obchody, Jony. Vy můžete aspoň říci komukoli, že ho milujete, — já ne. Skoupili moji lásku navždy.«

»Ne, to nemůže být pravda!«

Zlá světla vybuchla mu v očích. Rozhalil svoji halenu a stál polonahý uprostřed noci. Tygři řvali z jeho těla:

»Běžte, Ester. Milujte se s těmi, kteří mají peníze. Dokud budou zdraví a rovní, — nepromluvím vám do toho. Ale budou-li mrzáci, jako jsem já, — zabiji vás i s nimi!«

Ester se polekala. Divoký spár zaryl se jí do srdce. Vytrhla se Jonymu, práskla za ním železnou branou a utíkala zahradní stezkou k domu.

Jony zůstal opřený čelem o studené mříže brány. Šelmo za mřížemi, nespravedlnost světa je tvrdší než tvoje zuby! Jony zakousnul se do brány, ale ta nepovolila. Sto tygrů z hrudi mrzákovy vylo na měsíc.

IV

Velké představení začalo v 8 hodin. Svítilny cirkusové hořely plným leskem, sluhové v livreji uváděli na místa. Cirkus se vzdouval jako žaludek stravující tučné diváky. U pokladny bylo k umačkání. Hrazda visela nehnutě.

Jony seděl v oblékárně. Po celý den měl v hlavě pusto jako po zlém snu. Odcházel ke klecím. I šelmy dnes byly mrzuty. Nepoznávaly jej a bily po něm svými tlapami. Hladověly po celý den, neboť dnes večer je poslední velké představení a bylo potřebí, aby se ukázaly jak náleží.

V aréně zatím bylo rušno. Provazolezci, akrobati, tanečnice, ohňostroje, hudba. Potlesk a smích doléhaly až ke klecím, aby dráždily šelmy k zuřivějšímu mručení.

Když přišlo číslo Esteřino, zvedly neviditelné ruce Jonyho a přitáhly ho ke skulině. Musil se dívat na ni i dnes. Vzepřeš-li se proti celému světu, — vlastnímu srdci se nevzepřeš.

Ester na špičkách vplula do středu cirku, uklánějíc se na všechny strany. Nejvíce směrem k lóži, odkud byla jí hozena kytice drahých, oranžových květů.

Skulina mezi prkny vznikla nedopatřením dělníků. Jony však myslel, že ji udělal bůh nebo ďábel. Přitiskl na ni obě oči. Zmizely tváře diváků, cirkus a svět — zůstala jenom Ester, tanečnice.

Jony se podobá hvězdáři a Ester hvězdě. Dalekohled z prken spojuje dva daleké světy; hvězda tančí a svítí — hvězdář z ní čte svůj osud.

Ester dotančila. Potlesk zavířil sálem. Jonyho hrdlo uchopila zezadu těžká ruka. Majitel cirku s bičem rozkazuje:

»Teď přijdeš ty na řadu!«

Jony vchází. Objevuje se tisíci očím. Nevidí je. Jeho oči zůstaly ve štěrbině, v níž se zjevovala Ester. Nad olovo těžký svou láskou šplhá se po laně na hrazdu. Sluhové narychlo staví mříže kolem arény. Majitel s bičem staví se doprostřed a práská jím podle hudby. Hop, hop, tygři vbíhají.

Hrbatý Jony na hrazdě a tygři.
K popukání!

Číslo nastává. Jony se točí na kolenou a po paměti ohmatává hrazdu. Hrazda se houpe, tygři mručí, bič šlehá.

Jony sebou švihá a přemítá. Teď visí na jedné ruce a točí se podél ní. Podobá se ředkvi, visící za kořínek, a cirkus se směje. Zavěšuje se v kolenou. Hrazda létá víc a více. Jony s hlavou dolů, zavěšený jako netopýr, mává rukama a říká si: Ester, Ester . . .

Neponížíte člověka nikdy tolik, aby nemiloval. Ale ponižujíce ho, dejte pozor, ať vás nezabije. Jony ze své výše

spatřil náhle pod sebou bílý bod — a srdce se mu zastavilo.

Pod ním dole v lóži je Ester. Sedí na vykládaném křesle s kyticí na klíně. Vedle ní — vedle ní — hrůza! *Hrbáč!* Vypadá jako Jony, jenže místo šaškovského trikotu má na sobě černý frak, zlatý řetěz a na prsou zlatý řád. Jednou rukou hladí Ester po vlasech, druhou strká jí za ňadra velkou bankovku. Bankovka je jako hnusný pavouk a Ester nekřičí. Jony, ztrnulý v kopuli cirku, slyší hlas hrbáčův, hlas tisíců hrbatých měchů zlata, který praví:

»Stačí ti to, abys mě milovala?«

Do Jonyho udeřil blesk. Sto vytetovaných tygrů zařvalo mu v hrudi. Sto tygrů hladových a krvelačných vyrvalo se mu z prsou a střemhlav řítilo se z kopule do středu cirku, vlekouc tělo za sebou. Jony se pustil hrazdy — a spadl.

Těžký byl život Jonyho, těžší jeho pád. Výbuchem granátu zvedla se písečná půda arény. Smečka skutečných tygrů, pobouřených jeho pádem, nalehla na mříže, zbortila je svými pruhovanými těly a vrhla se do prvních řad diváků, aby rdousila, zakusovala, na cáry trhala ty, pro jejichž potěšení celý den hladověla.

Jony to už neviděl. Jeho oči nedosáhly už tak daleko. Opřen o jednu ruku, pozvedl se namáhavě a sklonil hlavu na prsa.

Jeho prsa byla bílá, čistá jako hostie, mírná jako ptačí hnízdo.

»Šelmy už odešly z těla mého,« řekl si vesele, položil se na zem jako dítě ke spánku a zemřel.

ZÁPISKY

OBJEVY

Nebylo na světě ještě velké školy, která by neměla lásky ke skutečnému faktu.

John Ruskin

Tyto poznámky nejsou pro tisk, ale pro mě. Viděl jsem a procítil ve svém životě mnoho a téměř nic jsem nezapomněl. To však pro umělce nestačí. Zažitý dojem zdaleka září jen jako světelné jádro lampy v mlhách. Procítíš ho, — ale jen ty, jen ty, který si vzpomínáš. A nenajdeš už slova, kterým bys jej vybral ze svého srdce, aby bylo živé a objektivní jako dítě. Neboť pravé slovo pro tyto nepatrné objevy (a jejich půvab a hodnota leží právě v těchto pravých slovech) razí přítomná chvíle. Proto si je zapíši, — dokud budu jimi ještě teplý. Samy o sobě nemají hodnoty, — mimo pro mě. Kdybych ale jedenkrát chtěl sevřít život do většího, uměleckého díla, — neobejdu se bez nich a snad mi v lecčems pomohou. Tato pořádnost zavání účetnictvím, ale život mi odpustí. Neboť jsou tu i jiné pohnůtky.

DÍVKA

Když jsem šel předevčírem Držovskou ulicí, šlo proti mně děvče. Kostkovaný šáteček, kabelu, nepokrytou hlavu. Já jsem měl nový kožený kabát, který se leskl (slunce svítilo) krásně a způsoboval, že jsem se cítil hezkým a mladým a že jsem dokonce hledal i ty, kteří by to zároveň se mnou mohli konstatovat. Tato dívka viděla mě hned zdaleka — (kabát svítil). Když se blížila, sklonila hlavu. Krásně, cudně a *nutně*. Byla to dívka sotva odrostlá pubertě, a pod jejím barchetovým šátkem bylo tělo tak panenské, že jsem zapomněl na svůj kabát, sebe a viděl jenom ji. Jak jsem poznal, že se v ní cosi děje? Její hlava byla v ten okamžik tak těžká, jako by se jí do ní všechna krev na-

hrnula. Včera by šla kolem a dívala by se na mě klidně jako na telegrafní tyč, protože byla dítě. Dnes náhle poznala, že je na světě muž, protože ona je už dívka. A kdesi hluboko instinktivně dohadovala se, co to je. Proto ta krev, tíha a sklopený zrak a nutnost. Ale náhle jsem postřehl vedle nutnosti i sílu. Byla už blízko. Kořínky měkkých vlasů kol spánku bořily se do zardělých lící. Jde kolem mě — a (sílo!) zvedá hlavu, strašně síly je potřebí, aby ji zvedla, a podívá se na mě (neboť to už si od počátku umiňovala, že to musí udělat) rudá, s očima násilně rozevřenýma.

Pozdrav tě bůh, děvče, — možná, že jsi ve mně uvidělo poprve muže. Nechť je z tebe dobrá bojovnice, neboť dnes jsi byla statečná.

ZEDNÍCI

Zedníci líčí fasádu fabrikantovy vily. Jsou dva a stojí s dýmkami v ústech na nízkém lešení. Jeden starý, druhý mladší a oba mlčí. Pod lešením jde naparáděná židovka, široká jak bečka.

Mladší se na ni koukne, žďuchne staršího a povídá (ne vesele, to je to divné, ale jaksi strašně věcně):

»Ta má lýtka jako má stará stehna.«

MARTIN

Prof. Jeřábek dnes vypravoval o jakémsi Valachu Martinovi, jakémsi moravském cowboyovi, který rozbíjel čelem na stole narovnané ořechy na padrť. Židovi, když byl si od něho vyžádal pálenku, — vracel ze sklenice jen spodek, neboť ji celou rozkousal, ač byla ze silného skla.

Tento Martin zúčastňoval se rád praček při zábavách. Jedna pračka měla velmi pěkné rozuzlení.

Chlapci se bijí a jsou v nejlepší ráži, když zazní klekání. Chlapci — chtěj nechtěj, — přece jsme jenom křesťané a

dělati něco od malička, to není jenom návyk — sundají čepice, sepnou ruce a počnou se zbožně modliti. Prof. Jeřábek si snad myslil, že je to výsměch Bohu, ale já myslím, že je to velká, prostá a nesmírná zbožnost, a ani by mě nemrzelo, kdyby potom prali se dál.

POZNÁMKY Z NEMOCI

Ó tího choroby, je nejtěžší z tvých ran,
že člověk bolestmi je k sobě připoután
a v potácivých dnech, jež jdou a neví kam,
je sebou obklopen a v sobě strašně sám.

ÚVODEM

Největší bolestí a neřestí choroby je, že nutí člověka, aby myslil jen na sebe, strachoval se jen o sebe a pozoroval jen sebe. Celý vesmír zúží se mu na jeho vyhublé tělo a co může být v tomto chudém a bolestném kosmu než zase bída a bolest! Poněvadž myslím, že existují jiná, závažnější utrpení než tato osobní, — stydím se, když přece jen tato choroba, která se ztrácí ve světě jako stín jednoho listu, — mi zacloňuje vše. Toto by byla premisa prvá.

Trápil-li mě kdy nějaký problém nebo bolest anebo i radost (každá silně vnímaná radost působí konec koncům utrpení), pokoušel jsem se vší její mučivosti zbaviti tím, že jsem ji odpoutal od svého nitra a postavil mimo sebe tak, že mohla i beze mě žít vlastním životem. Literárně řečeno: objektivisoval jsem toto mučící subjektum, co možná nejdefinitivněji pověděl jsem souhrn všech stavů, dojmů, postřehů, z nichž se skládalo. Čím definitivněji pak jsem to učinil, tím bolest počala méně trápiti a problém méně mučiti. Neboť na světě je *míra* všech věcí a nelze ji rozmnožovat. Způsobím-li, že žije jedna bolest mimo mě, — nemůže už táž bolest žíti ve mně. — Toto je premisa druhá.

Závěr logický:

Tyto poznámky ze své nemoci píši proto, abych se od ní osvobodil.

*

Dnes v noci jsem měl zase vysokou horečku a po fenacetinu spal jsem do 3 hodin. Potom mě zimnice probudila, vzal jsem nový prášek, ale už jsem neusnul. Byla ohromná vichřice a já mám vichřici rád. To je, jako by člověk dostával křídla, i když leží v posteli, i když nemůže kroku udělat. Asi do páté hodiny jsem létal v tomto vichorném pokoji po všech světech a všech myšlenkách. Bylo to kus osvobození, — díky pyramidonu.

Potom jsem si vzpomněl na Prahu. Nevím proč, ale snad nejvíc proto, že v tuto dobu někdy jsem se vracíval domů z putyk a že mi v tu dobu jevila se vždy fantasticky a pochmurně. Viděl jsem ovocný trh. První vozy se zeleninou rachotily po dlažbě. Bylo vlhké šero, které se na vše věsilo a vše rozleptávalo jako mokrá řez. Bylo velmi pusto a osamělo. Několik opilců potácivě, jako netopýři vrávoralo náměstím. Byli fantasticky opilí. Nad zelenavými hlávkami zelí a temně rudými kerluby (svítilo to jak polozhaslé lampiony) civěly krabaté tváře prodavaček. Ty zdály se zase fantasticky střízlivé. Věže rozplývaly se v mlze a domy černě se potily. V jednom okně viděl jsem světlo. Tato světla v oknech hořící pozdě k ránu vypadají jako sklenka kalného vína a působí bezútěšně. Člověk si představí bachraté, rozházené peřiny, pokoj plný zvětralého puchu, nevyspalé a opuchlé tváře a je mu špatně od žaludku. Anebo naopak, protože je mu špatně od žaludku, vidí svět bezútěšný jako to okno, fantastický, mlhavý, neskutečný a strašidelný jako těžký sen, — a věru, když jsem ho tak živě viděl, tož to bylo v polosnu, který mučila v podvědomí jedna zlá myšlenka: že ráno přijede maminka a že po 4 měsících léčby najde mě zase tak zpustošeného jako tenkrát, když mě sem přivezla, — ba víc, — tenkrát jsme věřili v naději.

*

K ránu jsem usnul. A hle, — octl jsem se na Sv. Kopečku, nebo lépe řečeno na cestě ze Svatého Kopečka. Přemýšlím-li o paralele tohoto snu s předešlou vidinou, nacházím ter-

tium comparationis v tom, že v obou těchto okamžicích bylo mi smutno a bezútěšně. Vždycky, když jsem opouštěl Sv. Kopeček, sídlo mého štěstí a mládí, vždy mi bylo hrozně smutno a nejvíc už za kostelem na cestě s kopce, neboť tu ještě žlutavý kostel a zelené lesy držely celé mé srdce. A tak jsem šel s tohoto kopce a asi uprostřed potkal jsem nebožku stařenku Skládalovou. Byla vyhublá jako tenkrát před svou smrtí, měla strašně černé hedvábné šaty, brýle s černou obrubou a černé oči. Skoro bych řekl, že vypadala mrzutě. Dívaje se na její pergamenovou líc, náhle jsem si uvědomil, že jsem nemocen, že mám snad tyfus, a ptal jsem se:

»Stařenko, jdete si pro mě?«

Byl jsem si jist, že řekne ne, ale ona řekla ano. Potom jsem spadl ústy k zemi a cítil jsem, jak mi ona šlape na hlavu. Ústa jsem měl otevřena, zakousnul jsem se hluboko jimi, cítil jsem tvrdou chuť země a měl jsem při vší té hrůze jakýsi kosmický pocit, že »mám svět v zubech«. Konečně co jiného je smrt než to, že máme svět v zubech.

*

Potom se náhle sen změnil, ale nezměnilo se prostředí. Já jsem ožil a šel zase s kopce a stařenka zmizela. Šel jsem dolů a náhle na pravé straně, směrem k Samotiškám, tekla řeka po svahu kopce a k ní blížili se dva poutníci, kteří mi připadali známí. Nevím, jak jsem k tomu přišel, ale už je tomu tak, — objevil jsem v nich bratry Čapky. Vykračovali si vesele a právě se chystali přebrodit řeku, když jsem na ně z jakési literární kolegiality zavolal:

»Bratři Čapci!«

Oni, ač slyšeli, tož se neohlédli. Vysvětloval jsem si to tím, že jsou tak světoznámí a že kdekdo na ně volá a že je to jenom musí vztekat a proto si křiklounů nevšímají. Poněvadž jsem se však za »kdekoho« nepovažoval, volal jsem ještě jednou. A tu oni, aby úmyslné přeslechnutí tím důrazněji dali najevo, jali se zpívati a pobrnkávati rukama,

jako by v nich měli kytaru. To už byli uprostřed potoka a plovali statečně. Zavolal jsem po třetí:

»Bratři Čapci, — to jsem já, Jiří Wolker.«

Tu se teprve koukli nahoru a růžolící Karel, plovaje naznak, mi povídá srdečně:

»To jste vy, — pro vás jsem se už naplakal.«

Těšilo mě, že ví, že jsem nemocen, a z vděčnosti přidal jsem se k nim, že s nimi půjdu ještě na vrch, ač jsem pochyboval, že tam dojdu, neboť jsem si zase uvědomil, že mám plicní katar a 39°. Ale za družného hovoru došli jsme nahoru. Kostel nahoře už ovšem nebyl, nýbrž jakýsi kastel, což mě vůbec nic nepodivilo. A v tom kastelu s žlutými, karlštejnskými zdmi bylo různých lidí, počínajíc sedláky, vojáky až po jakési výletníky, kteří si prohlíželi starožitnosti s anglickým zájmem. Viděl jsem tam i halapartny i pana kastelána, který byl hladce oholen. Potom se mi bratři Čapkové ztratili a poslední, co jsem od nich slyšel, bylo, jak se ptali kastelána: »Můžete nám dát pokoj? Ale ne s balkonem.« (Ó ty Poljanko!) — Potom jsem se probudil a zjistil jsem, že jsem oba sny snil ½ hodiny.

25. X. 23

*

La mort? Sans elle l'éternité n'apparaîtrait nouvelle. Tuto větu si říkám už pět dní, aby mi přešla do krve.

TŘI HRY

NEMOCNICE

Vánoční hra

OSOBY

SYFILITIK } 1.
SOUCHOTINÁŘ } 2.
RANĚNÝ } 3. nemocný
MATKA SOUCHOTINÁŘE
MILENKA SYFILITIKOVA
DÍTĚ
LÉKAŘ
OŠETŘOVATELKA

Místo: nemocniční pokoj o třech postelích.
Čas: na Štědrý den, když se stmívá.

TŘETÍ NEMOCNÝ *raněný leží nepohnutě s ovázanou hlavou v koutě pokoje.*

DRUHÝ *upravuje na stolku u okna malý stromek. Oblečen je v bílém nemocničním šatě.*

PRVNÍ *leží naznak na své posteli a počítá černé čtverce, vyplňující malbu stropu:* 61, 62, 63, 64, 65 ... 66 ... 67 ... a 68. Ah!

DRUHÝ: Co je ti?

PRVNÍ: Zase 68!

DRUHÝ: Čeho, prosím tě?

PRVNÍ: 68 čtverců. 68 černých čtverečků na malbě stropu. To už je konec.

DRUHÝ: Jaký konec?

PRVNÍ: Kdyby jich bylo tak někdy 67 nebo 69! Nebo vůbec něco jiného. Kdyby rostly a umíraly jako vše, co se mění. Už je počítám přes půl roku. A vždycky přijdu ke stejnému číslu. Život uzamčený mezi 68 čtverečků na zdi! Ty, — poslouchej, — byl by to zázrak, kdybych napočítal něco jiného než 68?

DRUHÝ: Ve škole nás učili, že už se zázraky nedějí.

PRVNÍ: To, co je nezvratná jistota, — to stojí a nehýbe se. — Co stojí a nehýbe se, to není život. A přece si myslím, že by se to dalo změnit náramně snadno.

DRUHÝ: Hloupost je počítat pořád, co visí nad hlavou. *Vystřihuje barevný papír.* Kdybych měl zlatý papír, — tak bych udělal hvězdu. Na vršku vánočního stromku by se pěkně vyjímala. Mohlo by se říci: Sláva našeho stromku hvězd se dotýká. Dali nám tuze nepatrný stromek.

PRVNÍ: Možná, že ty čtverečky ani nejsou na stropě. Možná, že sedí v mé hlavě. 68, 68, pořád 68. — Když je člověk těžce nemocen, musí pořád ležet na tomtéž místě. Věci stoupnou si kolem něho a zůstávají neměnné, nehnuté a čekají jako kočky. Kdybych byl

zdráv, tak bych schválně přešel sem do tohoto pokoje a ani jednou bych se na strop nepodíval. Strope, — vlez mi na záda i s 68 černými čtverečky. Ale tak jsem tady docela přibitý...

DRUHÝ: Všiml jsi si té dámy od Armády spásy? Té, — co nám přinesla stromek, papíry a bonbony? Podávala mi je jen přes práh a koukala na mě celá ustrašená. Byla směšná. Copak jí dozorce o nás vykládal?

PRVNÍ: Moc dobrého jistě ne.

DRUHÝ: Proto k nám nikdo nepřijde. Tamhle k těm do bílého pavilonu chodí každý den celé procesí.

PRVNÍ: V bílém pavilonu jsou jen hosté. Zdrží se čtrnáct dní — tři neděle a odejdou. Vsadil bych se, že žádný z nich ani neměl kdy spočítat si malbu na stropě.

DRUHÝ: To víš, že ne. Ti mají dokonce radost, že si pár dní poleží. *Směje se.*

PRVNÍ: Tam, — v bílém paviloně, — tam se dobře leží. Z oken je vidět rovnou do ulice a k nemocničním vratům je odtamtud jen kousek. Copak ti říkala ta dáma?

DRUHÝ: Šťastné vánoce, křesťané!

PRVNÍ: Šťastné vánoce? Počkej — venku se to říká nějak jinak. Je to trochu delší.

DRUHÝ: Říkává se: Šťastné a veselé vánoce... *Kašle.*

PRVNÍ: Ano, — tak. Proč nám neřekla veselé?

DRUHÝ: Asi zapomněla, — byla celá udivená, — podala mi stromek a rychle odešla. Hrome, — proč mi jen nedala zlatý papír? Mohl jsem udělat hvězdu a řetězy.

PRVNÍ: To víš, — lepší nechala těm v bílém paviloně. Než se dojde přes nemocnici k nám, — to už se všechno poztrácí. A potom: v bílém paviloně jsou pěknější nemocní než tu v isolaci.

DRUHÝ: Mám tři svíčky, tři jablka, dvacet bonbonů a samé červené papíry.

PRVNÍ: Tak udělej hvězdu a řetězy z červeného papíru!

DRUHÝ: Z červeného papíru se hvězdy ještě nikdy nedělaly. Myslíš, že se to hodí?

PRVNÍ: Můžeme dělat jen z toho, co máme. I hvězdy a Štědrý den můžeme dělat jen z toho, co máme.

RANĚNÝ *bolestně sebou škubne:* Krev, krev! Ach, — to bolí!

DRUHÝ: Slyšíš ho, — už zas.

PRVNÍ: Má prostřelenou hlavu.

DRUHÝ: Dali ho k nám jen proto, že brzy pojede. Jinak by ho dali do chirurgického oddělení. On je čistý nemocný. Ale už se od nás nenakazí.

PRVNÍ: Sestra Marta říkala, že zabil dva strážníky.

DRUHÝ: Slyšel jsem.

PRVNÍ: Je to tedy trojnásobný vrah.

DRUHÝ: Strážníky zabil při pronásledování.

PRVNÍ: Ale tu ženskou zabil kvůli penězům přece!

DRUHÝ: Kdo ví? Nikdo neví, co je mezi lidmi. Ďábel se nedá poznat. Pro nás je to ostatně jedno. Lékař říkal, že se nedočká zítřka. Před soud už nepůjde.

PRVNÍ: Chtěl bych vidět aspoň, jak vypadá. Zdá se, že je mladý.

DRUHÝ: To by byla daleká cesta. Nejdříve obvazky, pro něž není vidět, potom rány, pro něž není také vidět, a teprve na konci je člověk. Na mě už, myslím, také není vidět.

PRVNÍ: Dej pozor, ať se nestříhneš do prstu. Je už šero. Ale já na tebe vidím.

DRUHÝ: Doktor mi říkal, že na jaře se mi polepší.

PRVNÍ Doktoři zpívají pořád o jaře, ale nejsou to ptáci.

DRUHÝ: Vždyť já bych se mohl docela dobře pozdravit. Dnes na příklad je mi ku podivu dobře, — tak zvláště dobře, — tak slavnostně . . .

PRVNÍ: Na plících ti nebolí?

DRUHÝ: Ne. Dnes ne. Nemoc nejvíc bolí ten den, kdy přijde. Když jsem byl chycen na plíce a doktor mi řekl, že mám tuberkulosu, tak to bolelo nejvíc. Když mě odvezli sem, byl jsem první v tomto pokoji. První a sám. Ty jsi přišel až čtrnáct dní za mnou. Už mi bylo lépe. Pro víc lidí je i stejné neštěstí menší.

PRVNÍ: Mě dnes bolí všechno dvojnásob. Kdyby to aspoň

byla bolest, jakou má tamten, — bolest z čisté rány. Ale toto je uhnívání.

DRUHÝ: Provalily se ti nádory?

PRVNÍ: Ne. Jsou tak měkké, jako by se byly provalily dovnitř těla.

DRUHÝ: Nebuď smutný! Hle, — já jsem se tomu už odnaučil. Přijímám věci tak, jak přicházejí. Ostatní by bylo marné. Nemocní mají právo věřit v uzdravení. Všichni na ně věří, ale ne všichni to říkají.

PRVNÍ: Mám syfilis. Co mám říkat?

DRUHÝ: Že je dnes Štědrý den.

PRVNÍ: Pro nás by Pánbůh musel vybírat dlouho dary.

DRUHÝ: Pro nás je téměř všechno darem, protože jsme velmi nešťastni.

PRVNÍ: Onemocněli jsme tak, jako ostatní zůstali zdraví. Hleď, i já! Dělal jsem totéž, co dělají tisíce mladých lidí. Chodil jsem v sobotu do hospod a barů, v neděli do kostela a do polí. Dělal jsem vše, co jsem chtěl dělat. Miloval jsem děvčata, a mnoho děvčat! Byl jsem tak silný, že každý smutek jsem mohl zabít patnácti korunami, koupiv si za ně kořalku nebo děvče. Měl jsem svou náladu v hrsti. To bylo vše. I milou jsem měl. Takovou, o které jsem si říkal: Až se vybouřím, děvčátko, tak přijdu k tobě jako po koupeli. Byla čisťounká jako svatý obrázek. Nikdy jsem se jí nedotkl. Trochu jsem se jí bál. Mnoho dívek neví, z čeho se skládá život mladých mužů. Ona to jistě také nevěděla. Chystal jsem se jí to někdy všechno povědět. Věděl jsem, že to se mě spadne jako kámen do vody. Možná, že by plakala, ale jistě by odpustila. Byla by dojata mojí zpovědí a láskou. Slíbil bych jí vše, co by chtěla. Nevím, zda bych vždy slovo plnil, — člověk přece vždy za sebe nemůže, — ale ona by mi odpustila. Věděla by, že je to jenom tak do větru, — protože jsem ji měl rád. Ale nakazil jsem se. Přišlo to znenadání. Nechtěl jsem uvěřiti. Nevím ani, od koho jsem to dostal. Proklínal jsem, plakal jsem a

modlil jsem se. Dělal jsem vše, co dělá člověk v podobném případě. Teď tu ale ležím a už nedělám nic, mimo toho, že počítám prokleté čtverečky na stropě. Mám vředy na tváři a od břicha hniji. Žádná by se mnou nespala a já každé noci musím na některou myslet a to hrozně bolí. Víš, co je to žena?

DRUHÝ: Já jsem měl docela obyčejný život. V žádném kino by ho nehráli. Ani jsem nikoho nemiloval. Ale kdybych nebyl onemocněl, tak bych se byl oženil. Některá by si mě přece jen vzala. Dospělý člověk se má oženit. Je jistější. Najde večer vždy něco, co by dělal. Může si třeba hrát s dětmi.

RANĚNÝ *zvedne se namáhavě na posteli. Blouzní v horečce:* Kde jsem?

DRUHÝ: Už se probouzí.

RANĚNÝ: Rozsvěťte!

PRVNÍ: Nic byste neviděl.

RANĚNÝ: Rozsvěťte, rozsvěťte!

DRUHÝ: Říkám vám, že byste nic neviděl. Máte obvazek přes celou hlavu.

RANĚNÝ: Lžete... vy mi chcete něco udělat! *Chvěje se.*

DRUHÝ: Nic vám neudělám. Připravuji vánoční stromek. Hned budu hotov. Ještě přidělám tři svíčky.

RANĚNÝ *křičí.*

DRUHÝ *jde k němu:* Lehněte si tiše! Jste v nemocnici. Zde musí každý být potichu, aby bylo každý krok slyšet.

RANĚNÝ: A kdo jste vy?

DRUHÝ: Já jsem souchotinář.

RANĚNÝ: A kdo je tu ještě?

DRUHÝ: Ještě jeden nemocný.

RANĚNÝ: A všichni jste ve tmě?

DRUHÝ: Jsme v šeru; venku už se stmívá.

RANĚNÝ: Nic mi neuděláte?

DRUHÝ: Co bychom vám ještě mohli udělat? Jsme sami nešťastní.

RANĚNÝ: Mám velkou hlavu. Chytněte, jakou mám hlavu! Neudržíte ji v rukou. Pozor, pozor! Tady jsou dvě

brány. Jezdí v nich tramvaje a autotaxi. Vy ji neudržíte v rukou. Spadne a všechno rozbije.

DRUHÝ: Jste poraněn na hlavě. To vás strážníci tak zřídili?

RANĚNÝ: Já mám velikou díru v hlavě. Já mám velikou hlavu. Až spadne...

PRVNÍ NEMOCNÝ: Vy jste zastřelil oba strážníky?

RANĚNÝ: Kdo se to ptá?

DRUHÝ: To je ten druhý nemocný. Nebojte se!

RANĚNÝ: Já vám nevěřím. Rozsvěťte, rozsvěťte!

PRVNÍ: Mohl bych vám podati ruku plnou vředů, abyste uvěřil.

DRUHÝ: Máte horečku a zlé vidiny. Každý, kdo sem přijde, je má. Pak si ale zvykne. Vy jste zastřelil oba strážníky?

RANĚNÝ: Nevím. Střílel jsem za tím, co bylo za mnou. Dejte mi vody!

DRUHÝ: Tu máte.

RANĚNÝ: Kam mně to strkáte? Vždyť to nejsou ústa, — to je rána otevřená. Panebože, ta voda hoří. Ale... nechci, — to já jenom tak. *Pokorně:* Odpusťte mi, lidé, tento den je velmi nešťasten. Zabil jsem člověka.

DRUHÝ: Dnes je Štědrý den. Teď už asi se rozsvěcují svíčky na stromečcích v celém městě. Večeře, stromek, dary a děti. Bílé ubrusy, med a ořechy. Mír, radost, teplo. Rodina.

RANĚNÝ *křičí:* Zabil jsem člověka! Zabil jsem...

PRVNÍ: Hleďte, už zase je bez sebe!

DRUHÝ: Je mu tak lépe. — Teď rozsvítím a lehnu si také. Mám tři svíčky, — vydrží na čtvrt hodiny. Lehneme si a budeme usínat. Usneme dřív, než svíčky dohoří. *Rozžíhá stromek.* — Tak — první svíčka, — druhá — a třetí. Za každého z nás jedna. Teď vlezu do postele. *Uléhá.* Vidíš, jak je to krásné, — tak krásné, jako by pod stromkem bylo plno dárků.

PRVNÍ: Víš, co bych si přál?

DRUHÝ: Vím.

PRVNÍ: Já také.
DRUHÝ: Polož si ruce na podušku a zavři oči. Co vidíš?
PRVNÍ: Vidím červenou hvězdu v bílých rukou.
DRUHÝ: Vidím světla v červených řetězích.
PRVNÍ: Náš stromek svítí do daleka.
DRUHÝ: Nemocnice je až na konci města. Náš stromek svítí nejdál ze všech.
PRVNÍ: Máme jenom tři svíčky.
DRUHÝ: A svítí až do nebe.
PRVNÍ: Půjde-li někdo silnicí za městem, bude myslet, že jsou tu malé děti.
DRUHÝ: Půjde-li někdo kolem, — třeba přijde k nám. Dali bychom mu jablka a cukroví.
PRVNÍ: Smiřuji se se svými bolestmi.
DRUHÝ: Usmíření je požehnání.
PRVNÍ: Je mi, jako bych se měl narodit.
DRUHÝ: Je mi jako v lůně mateřském.
PRVNÍ: Kdyby tak někdo přišel...
DRUHÝ: ... a řekl...
PRVNÍ: Sláva Bohu na výsostech a pokoj lidem dobré vůle!
DRUHÝ: Co dělají lidé, které jsme milovali?
PRVNÍ: Možná, že jdou.
DRUHÝ: S radostnými novinami.
PRVNÍ: Slyšíš?
DRUHÝ: Slyším.
PRVNÍ: Docela u srdce?
DRUHÝ: Docela u srdce.
PRVNÍ: Střásají sníh.
DRUHÝ: Jdou pro nás pro všechny. Už neumřeme.

Vstoupí Matka, Milá a Chlapec. Zář zvenčí. Nemocní posadí se na svých postelích a odhodí polštáře.

MATKA *k souchotináři:* Synu,
přicházíme jako tři králové za hvězdou, která se nám zjevila,
aby nás dovedla na místa, kde z utrpení se narodil člověk.

Neboť dnes je den
štědrý na lásku a mír a štěstí.
Pokojné věci vítězí,
každý může navštívit, koho miluje,
přinést mu dary
a políbit jej doprostřed čela.
Nešťastné poslal Bůh na svět,
aby za něho byli ukřižováni
a vzkříšeni na věky.
Tuberkulosa, teploměry, horečky a studené obkladky
jsou předměty ohraničené prostorem a časem,
ale člověk a láska
je kruh, rodící se sám ze sebe.
Přišla jsem pro tebe,
abych tě vyvedla cudnýma rukama
z vězení těchto mrtvých věcí.
Zítra je svátek,
ty sestoupíš s kříže rovnou do ulic, kde hrají kapely
a rozdávají se květiny,
a půjdeš,
v nových šatech, se sněženkou na prsou,
podivuje se všemu dvanáctiletýma očima,
kázat ptákům, stromům a lidem,
že život nikdy neumírá. *Přistoupí k němu.*

DRUHÝ: Maminko,
ve vašich rukou mění se smrtelné lože v kolébku.
Řekněte mi, kdo tolik zázraku dovedl v ně vložit
a nezmizel?

MATKA: Jmenoval se Život, nebo Bůh, nebo Láska,
jmenoval se jmény celého světa,
aby se v nich ukryl.
Nechce se dáti vzít do rukou ani do úst,
probíhá vším, ale v ničem se nezastavuje.

Matka usedá na pelest se synem.

MILÁ *k člověku, který onemocněl na syfilis:*

Můj milý,
slyšela jsem hned, jak jsi mě zavolal,
a pochopila, že je hodina, kdy ti musím být nablízku.
Proto, když jsem běžela k tobě zavátou stezkou,
srdce jak červený pták mě předletovalo.
Vím, že se připravuješ na dalekou cestu,
abys mi řekl: Mám tě rád — chceš býti mojí? —
— ale nemusíš, — nemusíš, —
dnes je den, kdy slova jsou průhledná kostelní okna,
nevyslovují se, ale přijímají jako hostie,
— nemusíš, — nemusíš, —
já je slyším ze všech věcí tvého utrpení
a ty vidíš moji odpověď na mých očích, ústech
a ňadrech.
Ve městě dnes kavárny, bary a hostince
na smrt zavřely své zašlé oči,
zář červeného krbu pokojné rodiny
chodí po všech domech a rozpráví s lidmi.
Přišla jsem pro tebe,
protože už déle nemohu čekati;
můj pokoj,
zrcadlo, vázičky s umělými květinami
a postel
jsou dosti velké, aby mohly pojati naši lásku
a sevřít ji v sobě jako kámen v prstenu,
by byla čistá a jasná
jako dítě.

PRVNÍ NEMOCNÝ: Moje milá,
klekám si u tebe a pláči,
protože mě miluješ,
člověka rozežraného vředy a rtuťovými injekcemi,
člověka ztraceného mezi stropem a podlahou.
Bílá boží muko, na rozcestí v poli,
ty jsi svolila, abych se k tobě pomodlil
nad ranečkem svého zkrvaveného života.
Ale jak se tě mám dotknout
já,

jemuž pohlaví uhnilo, jako zkažené ovoce na usečeném stromě,

já,
jehož oči bojí se nesmírnosti tvé lásky?

MILÁ: Láska je na to, aby vedla,
a čas je plamen očistný;
než dojdeš ke mně,
ztratíš vše, co na tebe naložily tyto dny, měsíce a roky,
přijdeš nahý ve své podstatě, —
tak jako kráčíš věčností, —
jako vánoční stromek,
který rok co rok je ověšován novým životem.

Usednou spolu.

DÍTĚ *k raněnému:* Pane se zavázanou hlavou,
vy se podobáte jednomu mému vojáčkovi,
kterému kdysi stoupl tatínek na hlavu.
Od té doby už nemohl bojovat s ostatními vojáčky
a byl z toho velmi nešťasten.
Měl jsem ho rád,
protože sám jsem tuze nešťasten.
Nikdo na celém světě si se mnou nechce hrát.
Tak dnes, na Štědrý večer,
dostal jsem mnoho překrásných hraček
(tatínek říkal, že to stálo kupu peněz),
ale nikdo si se mnou nehraje.
Zanechávají mě samotného v koutě na koberci,
popíjejíce u stolu víno a hovoříce o věcech, kterým nerozumím.

Tak jsem si přišel pro vás,
abych nebyl samojediný u nás v domě;
zatroubíme si na trumpetu, vystavíme betlém, nebo červenobílou stavebnici,
nebo budem si číst v pohádkové knize »O červené Karkulce«,

nebo necháme všechny ty věci stranou

a budeme se honit z pokoje do pokoje.

RANĚNÝ: Chlapečku, ale já jsem vrah,
zabil jsem člověka,
vlastníma rukama,
pro zlaté peníze.
Vidíš, — mám ruce ještě celé krvavé.
Ale možná, že je to také moje krev.
Jak by jsi se mnou mohl si hrát,
když bych ti naháněl strach
svým neštěstím,
svýma rukama a očima,
které se proklely navzájem?

DÍTĚ: Nemějte strachu, že se bojím,
vy nejste bubák — vy jste docela člověk
a vaše hlava, omotaná bílými povijany,
vypadá jako děťátko v plénkách,
ještě menší než já,
s kterým bych si teprve mohl hrát
a nepotřeboval se doprošovat dospělých lidí,
kteří beztoho mají jen zlé věci na starosti!

RANĚNÝ *tleská rukama jako dítě:*
Tak dobře. Půjdem!
A máš doma loutkové divadlo nebo vláček, který jezdí na kolejích?
S tím já si tuze rád hraji, —
anebo harmoniku, která hraje nahoře i dole?
Tak pojďme honem, ať nezmeškáme,
cestou si vymyslím nové hračky.
Uděláme si princeznu z cívky, krále ze špalíčku od kamen
a trpaslíky z bezové duše.
To bude veselé.
To bude pěkné . . .

Mezi řečí odcházejí, vedouce se za ruce. Za nimi odejdou ostatní. Svíčky vánočního stromku zhasnou. Tma.
Po chvíli vejde lékař a ošetřovatelka.

LÉKAŘ: Rozsvěťte, sestro, prosím vás!

SESTRA *rozsvítí; ostré elektrické světlo shora.*

LÉKAŘ *skláněje se nad prázdnými postelemi:* Hleďte, — zemřeli. Rázem, jako by byli bratři. Stalo se to dřív, než jsem čekal. Pamatujte si to, sestro! Čísla 113, 114 a 115. Souchotinář, syfilitik a vrah.

OŠETŘOVATELKA *pohlížejíc na prázdné postele:* Jak jsou oškliví ti mrtví!

Konec.

V Prostějově 1920

HROB

Svému otci

OSOBY

LÉKAŘ
EVA, jeho žena
HROBNÍK
SLEPEC
KNĚZ
POSEL
DESÁTNÍK
OŠETŘOVATELKA
STAŘEC
STAŘENA
ŽENA S DĚCKEM
MLADÍK
DÍVKA
CHLAPEC
Lid, vojsko, ranění, nakažení morem.

Místo: v obleženém městě.
Čas: za věčné války.

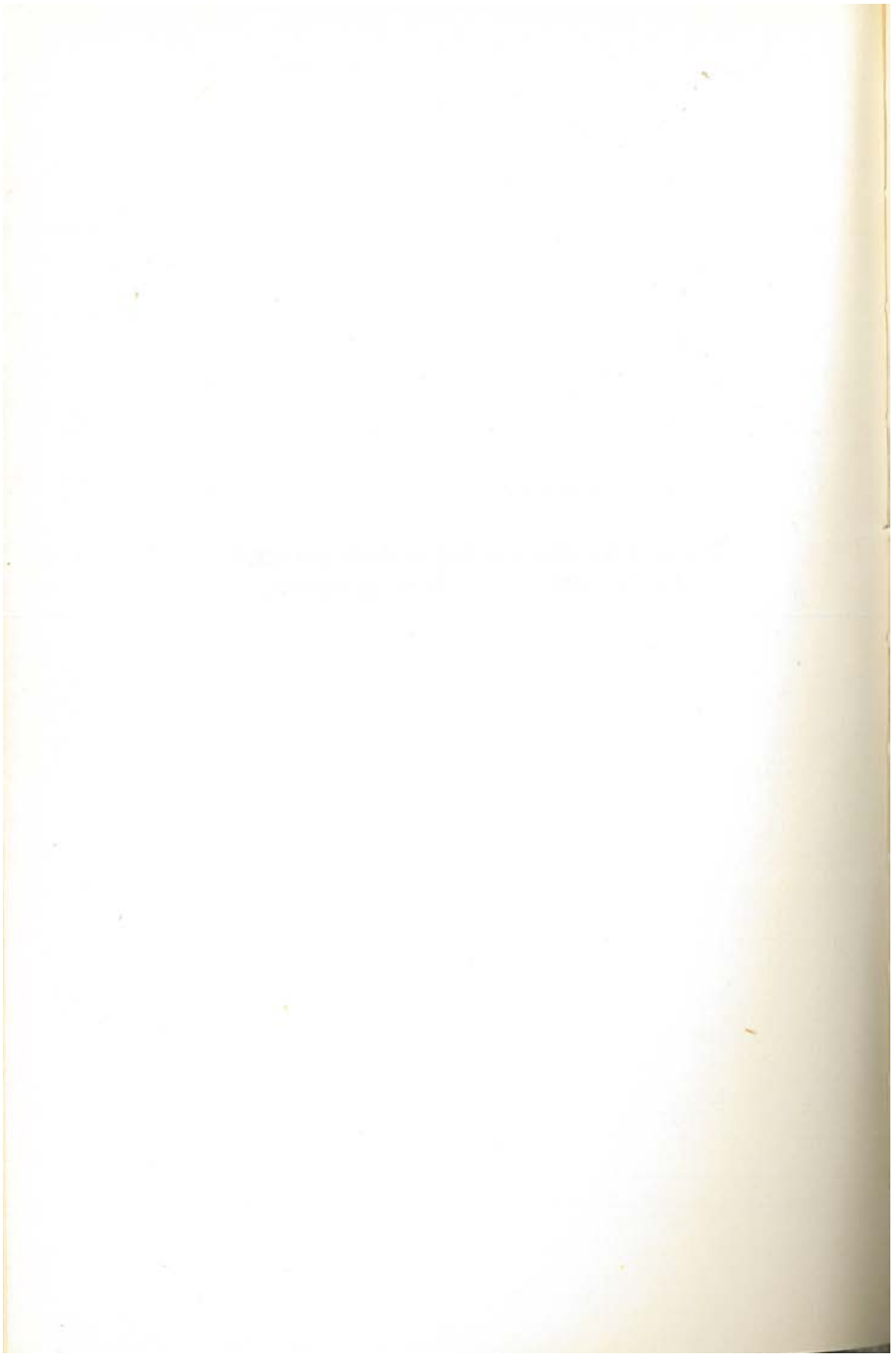

»For Jesus sake, my friend forbear
to dig the dust enclosed here.
Blessed be the man, who spares these stones
and cursed be he, that moves my bones.«

Nadpis na hrobce Shakespearově

»Trápí nás nejenom živí, ale i mrtví.«

Karel Marx: Předmluva ke »Kapitálu«

Vnitřek kostela, proměněný v lazaret. Ranění na slámě. Okna jsou vysoká a sloupy střelami zborceny. V pozadí hrobka s NÁPISEM. Uprostřed otevřená brána. Dunění děl za městem. Na kazatelně kněz. Pod ní hlouček vychrtlých stařen, starců, dětí a raněných.

SCÉNA 1.

KNĚZ: Je to trest boží! Hřešili jste a z hříchů svých upletli jste na sebe metlu božího hněvu. Nebýti vaší zpupnosti, — nestál by nepřítel před branami města. Nebýti mamonu a obžerství, nebyla by vaše stavení v ssutinách. Nebýti vaší bezbožnosti, neplnili by vaši synové hradby a předhradí svými mrtvolami a neleželi by tu na místě božím plni ran, vředů a žízně, — podobni spíše hovadům než člověku.

LID: Bože, smiluj se!

KNĚZ: Ode dne, co zemřel vévoda, nebylo konce vašim nepravostem. Ustavili jste republiku a počali jste se střečkovati jako stádo bez biče pastýřova. Rouhavě jste mluvili při svých stolech, ve školách a na tribunách. Mnozí z vás chtěli přesaditi na tuto zemi ráj. Z d e chtěli jste míti cíl svého života. Zapomněli jste na duši, která cílí jinam. Zapomněli jste, že celá tato země je jen průjezdem k pokojíku věčnosti. Co platno, byť bys celý svět získal, a na své duši škodu utrpěl. Bůh vás poslouchal dlouho a trpělivě. Konečně vzkypěl. A udeřil na vás.

LID: Pane, vyslyš nás!

KNĚZ: Bůh vyslyší jen spravedlivé. Což jste si nevšimli, jak zachránil ty, kteří mu z celého srdce sloužili? Povolal je k sobě dříve, než začal trestat hříšné. Dal jim odejít z této Sodomy jako Lotovi a jeho rodině. Pa-

matujete se, jak v předvečer války zemřelo devět starších města? Mezi nimi sám vévoda, patron tohoto chrámu. Zatím co dlí v kůrech andělských, kámen jeho hrobky jest svědkem trestu, který Bůh vám uchystal. Ó, bojte se slov nad jeho rakví, bojte se jeho svatého hrobu, neb obtíženi trestem božím nejste hodni dotknouti se mohyly toho, jenž jest v milosti u Pána!

LID: Odpusť nám naše viny!

KNĚZ: Bůh je přísný a spravedlivý. Někteří bloudové mezi vámi chtěli svět spasit ohňostroji a radovánkami. Sami chtěli určovati si tíhu životů, sami chtěli vyrovnávati dobro a zlo. Domnívali se, že jsou s úkol Hospodinův. A čeho dosáhli? — V blescích a hromech ukázala se moc boží, zapálivši vám vaše hospody, schůze, řeči a programy — nafouklé otepi slámy.

V touze po lepším na tomto světě požírali jste jeden druhého a ďábel lovil mezi vámi. Chtěli jste svět srovnati, — a hle, — jak vás Bůh urovnal. Bída je cesta k rovnosti. Teď jste si všichni rovni, protože jste jeden bědnější druhého.

STAŘEC: Běda nám!

KNĚZ: Teď naříkáš, starče, — proč nebyl jsi dříve moudřejší? Pravím tobě: hněv boží není dosud nasycen. K útrapám války přidružilo se utrpení nové.

Žízníte? Žízníte?

To Bůh povelel, hříšníci, slunci, aby vás vypražilo do dřeni kostí, a slunce, poslušno jeho rozkazu, po šedesát dní plní věrně svůj úkol. Po celých šedesát dní nepršelo.

Co dáte svým umírajícím, aby nezemřeli s vyschlým srdcem?

Čím nakojíte, matky, pacholátka u mrtvých prsů?

ŽENA S DĚCKEM: Bože můj!

KNĚZ: Aha, — teď znáš Boha, — ty, která jsi ho nikdy neznala. Teď se ho dovoláváš, ty, která jsi se milskovávala na nárožích, ty, která jsi se smála kdysi mé

sutaně a mým bledým tvářím. Neznala jsi Boha v dostatku, — nezná tě on teď.

Vidíte, vy všichni, kteří jste se smáli mým výstrahám. Ach, jak nedočkavě jsem čekal v skrytu, zhanobený, na rozkaz boží. Jak jsem žíznil po něm, zatím co vy jste plnili svá těla až k prasknutí všemi rozkošemi života. Jak jsem trpěl tenkráte ve své samotě. Ó metlo boží, — konečně jsi tady, konečně jsi přišla!

Vše málo je ještě, — pravím vám. Nejhorší teprve přijde:

tisíce vás popadalo válkou, ale statisíce ještě popadají, a ž z v y p r a h l é z e m ě z v e d n e s e m o r!

Kdo ráj chce míti na zemi, — peklo stvoří!

LID: Běda nám, hříšným!

Dunění děl, — kněz sestoupí s kazatelny a odejde do sakristie.

SCÉNA 2.

SLEPÝ VOJÁK *s černým obvazkem na očích, který až dosud bezvládně ležel v koutě na slámě, namáhavě si sedá:* Kde jsem?

STAŘEC: Co zase vidí?

OŠETŘOVATELKA: Nevidí nic. Je slepý.

SLEPÝ VOJÁK: Nikdo mi neodpovídá. Kde jsem, povídám!

ŽENA: V pekle.

STAŘEC: V prokletí božím.

OŠETŘOVATELKA: V lazaretě.

SLEPEC *rozhlíží se, usmívá se:* To je dobře, — to je dobře.

ŽENA: Chudák, dívá se, jako by viděl.

STAŘEC: Bůh ví, co vidí!

SLEPEC: Proč jste všichni tak tiši? Řekněte mi, sestro Marto!

OŠETŘOVATELKA: Jedni jsou nemocni, — druzí ustrašeni.

SLEPEC: A kdo je ustrašil?

OŠETŘOVATELKA: Kněz mluvil s kazatelny. Řekl, že jsme prokleti.

STAŘENA: Bůh nás trestá.

ŽENA S DĚCKEM: Zízníme.

RANĚNÝ *sténá:* Ó, moje noha! Nedotýkejte se mě!

SLEPEC: Kněz vás postrašil?

STAŘENA: Řekl, že Bůh sešle ještě mor. Bůh je hrozný.

SLEPEC: Viděl jsem Boha. Není hrůza. Je láska. Musí vám pomoci. Říkal mi to.

STAŘENA: Že ti to říkal? Nemluvíš s cesty?

STAŘEC: Kněz je posvěcený — a tvrdil opak.

SLEPEC: Tvrdil-li opak, — lhal. Já jsem s Bohem mluvil.

STAŘEC *ironicky:* Kdepak, můj milý?

SLEPEC: Když mi kdosi prostřelil oči — a kdosi druhý řekl, že budu na věky slepý, — zalomcovala mnou strašlivá bolest. Položili mě na slámu a odešli, zanechavše mne tmě. Slyšel jsem vaše výkřiky, cítil jsem, že kolem mne je hrůza, ale ve mně bylo dvakráte strašněji, — neboť jsem byl sám. Neviděl jsem vás. Tu jsem poznal, že neviděti bídu je větší utrpení než viděti ji. Již již jsem myslel, že nepřemohu své bolesti a že zemru. Propadal jsem se do hlubin a svět se nade mnou zavíral.

Náhle se mi zazdálo, že jsem se kdesi zastavil. Jakési světlo se udělalo mi před očima. Mdlé, — jako v pokoji u nemocných. Stál jsem v jiné a divné krajině. Jako u moře. Větry ze všech stran světa se tu srážely a cítil jsem vůni soli.

Tu uslyšel jsem hlas, tak známý a laskavý, jako by jej vyslovovala má matka a všechny ženy, které mne kdy milovaly.

»Kdo jsi?« tázal jsem se.

»Jsem Ježíš Kristus!« odpověděl mi.

Rozjasnilo se mi ještě více. Jsem slepý a potřebuji viděti, — proto ke mně Kristus přichází. Bylo mi to docela samozřejmé.

»Pane,« řekl jsem, »vlož na mě ruku svou, abych prohlédl.«

»Prohlédneš, Ivane,« povídá Kristus, »ale dříve se musíš vrátiti nahoru na svět. Propadl jsi se příliš do své bolesti. Zde je jen stín a mlha, — a kdybych tu položil svou dlaň na tvé oči, — necítil bys ji.«

Tenkráte vzpomněl jsem si také na vás a Ježíš pravil:

»Tam přijdu za tebou i za všemi ostatními, kterým je třeba pomoci.«

V tom okamžiku počal jsem přemáhati svoji bolest. Jako dříve se mi zdálo, že utrpením svým se propadám, tak nyní přemáháním bolestí počal jsem růsti. A dorostl jsem až k vám, mezi vaši bídu a kamenné strasti, sice slepý, ale vědoucí, že budu viděti. A vzkazuji vám evangelium: Počkejte, pomoc přijde. Bůh je láska.

ŽENA S DĚCKEM: Dá déšť a vodu mému maličkému?

SLEPEC: Dá.

RANĚNÝ: Vrátí mi useknutou nohu?

SLEPEC: Vrátí.

VÝROSTEK: Nepřijde mor?

SLEPEC: Přijde Ježíš Kristus.

LID: Buď Bohu chvála! Bůh nám pomůže!

STAŘEC: A vy mu věříte? Tak náhle, tak zbrkle? Styďte se! Vždyť se mu vše jen zdálo!

SLEPEC: Nezdálo! Nevěřte! Jen vidoucí spí, ztratí-li se jim pohled na povrch skutečnosti.

STAŘENA: Nevěřím mu též. Tím, že oslepl, — odcizil se nám. Je mu lépe než nám.

Kdybys viděl, slepče, — jaká hrůza je kolem nás, — jinak bys mluvil. Ale tobě je hej, — ty nevidíš, co je, — ale co sám potřebuješ.

SLEPEC: Vypíchej si tedy oči, stařeno, — a bude ti také lépe.

STAŘENA: Kuš!

STAŘEC: Věřím raději knězi. Je posvěcený. Mnoho jsme

zhřešili. Bůh nás opustil. Trestá nás a ještě více bude nám trpěti. Bůh je přísný, a proklel nás ubohé.

LID: Bože, smiluj se!

SLEPEC: Nevěříte mi? Nevěříte mi? *Padá znovu do mdlob.*

SCÉNA 3.

Do kostela vpadne hlouček sanitních vojáků a raněných.

PRVNÍ SANITNÍ VOJÁK: Místo pro raněné!

OŠETŘOVATELKA: Není tu žádného!

DRUHÝ SANITNÍ VOJÁK: Odneste mrtvé, — ať se to tu trochu uprázdní!

STAŘENA: Poznáte mrtvé od živých?

RANĚNÝ DO NOHY: Dejte mi kousek místa na slámě. A hlavně: dejte mi pít!

RANĚNÝ DO HLAVY: Hoří mi hlava! Utopte mě! *Lehají.*

EVA, ŽENA LÉKAŘOVA: Neviděli jste někde mého muže, — lékaře Petra?

RANĚNÝ DO NOHY: Viděl jsem ho před útokem.

EVA: Nevíte, kde může být teď?

RANĚNÝ DO NOHY: O páté zatroubili a tu mi zmizel s očí. Stál na prahu polního lazaretu a díval se za námi. Byla mlha dnes ráno.

STAŘEC: A nevíte, jak to venku stojí, vojáčku?

VÝROSTEK: Víc tam toho, myslím, leží.

RANĚNÝ DO NOHY: Generál je potvora a ukul potvorný plán. Dnes chce rozhodnout bitvu. Hnal nás dopředu jako dobytek. Já zůstal ležet, — hned jak jsem vyběhl. Myslil jsem, že mi to pitomé slunce spadlo na hrb, — a zatím mně koule přerazila nohu. Je tam hrozné parno.

SANITNÍ VOJÁK: Místo pro raněné!

EVA: A Petr? Vy nevíte nic?

RANĚNÝ DO HLAVY: Já nevím nic.

Eva odejde.

VÝROSTEK: Bylo už na čase, aby se generál pokusil to doopravdy rozhodnout. Vždyť se mu vojsko rozuteče. *Šeptem:* Slyšeli jste o těch hromadných desercích?

RANĚNÝ DO HLAVY: Nežvaň, — ty cedílko! Kam bychom utíkali? Copak je to dnes někde lepší? Nejlíp zůstat sedět tam, kde právě jsi, a čekat. Však ono to přijde. I já to dostal vsedě. A teď jsem tu. Byl jsem kanonýrem. Teď mám díru v hlavě jak v lafetě. Dejte mi pít!

HLASY: Pít!

OŠETŘOVATELKA: Nechtějte, čeho není! Už přes týden nemáme ani krapky vody.

RANĚNÝ *z druhého kouta:* Samas to vychlastala, couro, viď?

MATKA S DÍTKEM *k ošetřovatelce:* Prosím vás, sestro, nemáte aspoň kapičku vody? Malou kapičku. Jen pro dítě. Hleďte, jak je bledé! Kdyby se trochu napilo...

DRUHÝ SANITNÍ VOJÁK: Dyť je mrtvý, matko!

MATKA: Drž hubu, ty prase! Sám bys chtěl. *K ošetřovatelce:* Jenom kapičku, — kdyby se napilo...

OŠETŘOVATELKA: Nemáme pro sebe, nemáme pro nemocné, nemáme pro děti. Dejte mně už pokoj! *Jde dále.*

STAŘEC: Vidíte, — tak to vypadá a oni se pořádem bijí. Nebylo by lépe lehnout si na zem a chcípnout? Pravdu má kněz. Je to trest boží.

SCÉNA 4.

Na nosítkách přinášejí na smrt raněného hrobníka.
S nimi lékař Petr, později kněz.

STAŘEC *pokračuje:* Jaký je rozdíl mezi vítězstvím a porážkou? Padnout nepřátelskou koulí, nebo zdechnout den po vítězství žízní. Že ano, lékaři?

LÉKAŘ: Nenazývejte mě lékařem. Nač je mi to vše, co

jsem se naučil v knihách, když nemám ani léků, ani pinset, ani obvazků. Mám jen ruce. Právě jako vy.

VOJÁK BEZ RUKY *na slámě:* Máš víc než já, lékaři!

LÉKAŘ: Nenazývejte mě lékařem. Jsem jen tím, který chce pomoci.

RANĚNÍ: Lékaři, dejte nám pít! Dejte nám pít!

KNĚZ *vstupuje ze sakristie:* Modlete se,— a zemřete spaseni.

ŽENY A DĚTI: Lékaři, — dejte nám pít!

KNĚZ: Jen malinko — a Bůh vás napojí.

HLASY: My chceme vodu!

HROBNÍK *těžce raněný vztyčuje se na nosítkách a zakřikne:* Vím o vodě!

Pohnutí.

KNĚZ: Šílí.

LID: Nechte jej mluvit.

ŽENA S DĚCKEM *kleká k nosítkám:* Pověz, pověz! Kdyby se mé dítě napilo, — otevřelo by oči.

HROBNÍK *šíleně:* Vím o vodě. Hleďte, jak stříká! Tu i tam. Ohnivé sloupy vody. Rozteklé moře. Ó, věřte mně, který jsem byl hrobníkem. Věřte mně, který umírám! Voda! Pramen! Studna! Pro všechny!

Troubení.

Ale, Bože můj, — já jsem přísahal, že nepovím. Dávno a dávno jsem přísahal. Dva prsty jsem zvedl. *Rozhlíží se ustrašeně.* Kněže, — kněže, pojď sem! Zprosť mě přísahy. Ulevím ostatním. Nebo — neulevím? *Hledí na hrob.* Copak jsem proklet? Copak jsme všichni prokleti?

KNĚZ: Strašlivě zatroubí andělé k božímu soudu. Dal-li jsi přísahu, — nesmíš ji zrušit. Zakazuji ti to.

ŽENA S DĚCKEM: Co ty chceš do toho mluvit, černá bestie! Ať mluví, ať poví, — chcem pít.

HLASY: Ať mluví, ať mluví!

KNĚZ: Mysli raději na své hříchy v této hodině!

HROBNÍK: Myslím na své i na vaše hříchy. Oh, tajem-

ství, které jsem zadržoval po dva dlouhé měsíce! Toho přemýšlení! Povědět, či nepovědět?

Vykřikl jsem já, že vím o vodě? Či někdo z vás? Nebo někdo ve mně?

Myslíte si, že šílím, a já zatím rozvažuji, čím vám mohu více prospěti. Mlčením, či slovem? Nepovím, — zemřete, povím, zabiji vás a sám zemru co křivopřísežník. Kněže, člověče, pověz mi, co je mi činiti, při Bohu jediném!

KNĚZ: Mlčet!

VOJÁK *ku knězi:* Cekneš-li ještě, — zabiji tě na místě.

HLAS: Chce nás zahubit! Vyžeňte ho!

STAŘEC: Vždyť je to kněz. Člověk posvěcený.

ŽENA S DĚCKEM *k hrobníkovi:* Ale ty nám povíš, že ano, — kde je voda? Co na tom, že jsi přísahal!

Pohleď jen kolem sebe! Co vidíš? Jen bídné a nejbídnější. Prohlédni skrze stěny kostelní! Co vidíš? Bitvu, krev a rány. Což jsme si dost nevykoupili svůj život? A kdybychom i my všichni ne, — podívej se na toto nevinné pacholátko. Což i proti tomu stál by Bůh? Ne, nemůže. Nebyl by Bohem. Pověz, — pověz!

HROBNÍK: Bože, — ó Bože můj, sám mi dej znamení!

Troubení.

SCÉNA 5.

POSEL *vběhne do chrámu:* Vítězství!

Hrobník zvedá se na nosítkách ještě více. Lékař jej podpírá.

POSEL *klesá k zemi a křičí:* Vítězství! Vítězství! Slyšeli jste, občané? Svět je náš! Nepřátelé jsou na padrť. Celý kraj mokvá jejich krví. Můžete jít do svým domů a spát. Spát celé měsíce, — odpočinout si za celé roky. Dejte mi pít!

DESÁTNÍK: Jak se to zběhlo?

POSEL: To generál. On zvítězil. Vběhl do prvních řad,

když se útok na Zelených kopcích hroutil. Řval jak lev a strhl hrstku vojáků k šílenému útoku. Ó, střezte se ho! Je hrdina. Je šílený. Je Bůh! Koule se mu vyhýbají. Šrapnely jsou jeho svatozáří. Ale ne, — ne, — nic už nepovím. Zakázal mi. Měl jsem říci jen jediné slovo: vítězství! Ostatní poví sám. Jde za mnou. — Ale teď, k sakru, dejte mi pít!

KNĚZ: Tolik krve jsi prolil — a přece žízníš. Mrzáci, nemocní, hladní a žízniví, — bude vám líp teď, když vám budou říkat: vítězové! Marné je toto vítězství. Bijte dál hlavami o zem! Stojí proti vám ten, koho nepřemůžete.

POSEL: Běž k čertu, kněže! Síly mi cestou vyschly a hlava se točí. Nech Boha a modlení a dej mi sklenici vody!

KNĚZ: Tak si ji najdi, slavný vítězi! Podívej se, — prolez vše, a najdeš-li v nějaké žumpě jen kapičku, — tak zemři štěstím!

STAŘEC: Nemáme vůbec vody.

HLASY: Raněný hrobník ví o vodě.

HROBNÍK, *který až dosud zíral vytřeštěně na posla:* Já? Já?

POSEL: Víš o vodě? Dej mi!

HROBNÍK: Já vím o vodě, já vím o vodě, — já zemru. Zemru a pochováte mě, jako já jsem pochovával. Sázel jsem hroby, které nerostly. A přece ... Hroby!

Tiše: Posledně jsem pochovával vévodu. Má hluboký hrob, — jako studnu.

SCÉNA 6.

Generál stane nepozorován ve dveřích a naslouchá.

HROBNÍK: Sedm nás ho pochovávalo a všichni jsou už mrtví. Jen já žiji. Těžce, těžce, sedmkrát tíže žiji. Sedmkrát tíženi umru.

Blouzní: Hroby jsou oblaka, která plují pod zemí. Já jsem ho pochovával. — Vidíte! — Sedm pochodní

jde v tichém průvodě. Bylo to v noci a jeho rakev byla těžká. Těžká a silná! Celý svět by v pohybu zastavila.

STAŘENA: Blouzní.

STAŘEC: Umírá.

POSEL: Víš, starče, kde je voda? Prosím tě!

KNĚZ: Vítěz! Žebrá!

STAŘEC: Ať řekne svému generálu. Je hrdina, skoro Bůh!

POSEL *cloumá hrobníkem:* Pověz!

HROBNÍK, *jako by si těžce vzpomínal:* Kdy se hrobové otvírali?

LÉKAŘ: Když Kristus spasil svět.

KNĚZ: Když lotři Boha ukřižovali.

HROBNÍK: Když lotři Boha ukřižovali... Ó chraňte mě! Lidé! Lidé! Velká rakev o čtyřech cínových nohách. To lesklé břicho, které se nadýmá! Jde sem, jde pro mě! Mrtvé mstí Bůh. Nepovím o vodě!

POSEL *vysíleně klesne u hrobníkových nosítek.*

GENERÁL *přiskočí náhle, uchopí hrobníka a zařve:* Kde je voda?

LID: Generál!

HROBNÍK: Neptej se, generále, — zahyneš!

GENERÁL: Babo, — máš mé ruce kolem krku. Cítíš v nich sílu, která by se něčeho lekala? Mluv!

KNĚZ: Přísahal jsi!

HROBNÍK: Nepovím.

GENERÁL: Ne?

HROBNÍK: Musím mlčeti jako hrob.

GENERÁL: Že musíš? — tedy z tebe vyždímám tvé tajemství. *Sevře jej kolem krku.* Však ti přeteče pár slov přes tvou zbabělou tlamu. Kde je voda?

HROBNÍK: Tam — v hrobě — pramen!

Vypadne z jeho rukou uškrcen. — Zděšení.

LÉKAŘ: Zabil jsi ho, generále!

LID: V hrobě je pramen. Hrůza!

GENERÁL: Nezabil jsem ho, ale oživil v něm velké slovo. — Odkliďte ho!

Rozhlíží se po ustrašených, zatím co sanitní vojáci odnášejí nosítka s uškrceným.

Vy ulekaná a nízká chátro! Zprvu jste řvali o vodu a teď zalézáte strachem. Zbabělci! Přicházím od svých vojáků, kteří pod mým rozkazem dobyli svět. Podívejte se na mé ruce, — jsou potřísněny krví, — podívejte se na mě, — hořím v jednom plameni! Oh vítězství! Vítězství! Zdá se mi, že má hlava, ústa, ruce, svaly a mozek jsou písmenami tohoto ohnivého slova. Pobil jsem statisíce nepřátel. Potoky krve, — moře krve. Zatím co moji vojáci, zpití nadšením, pronásledují a dobíjejí poslední nepřátele, — vy tu skuhráte jako báby, protože nemáte vody. Oh, — bude pršeti, bude pršeti! Moře prolité krve vypaří se v rudé mraky. To já vám způsobím déšť. Naplním vaše studny, žaludky i zbabělé tlamy svým vítězstvím.

KNĚZ: Bezbožně mluvíš, — jsi ďábel.

STAŘEC: Hrůza poslouchat.

VOJÁCI: Sláva generálovi! Sláva vítězi!

GENERÁL: Ale i já žízním. Strašlivá, odvěká žízeň prolamuje se mým tělem. Nasytil jsem ji před půl hodinou nadlidským vítězstvím, aby plála teď ve mně ještě horečněji. Prokletí vítězů je, zvítězit i nad svým vítězstvím.

Mám žízeň. Proto ji ukojím. Jsem silný a nebudu čekat, až stádo se napojí. Že v hrobě je pramen? V tomto hrobě?

KNĚZ: Přečti si nadpis na hrobě a boj se Boha, generále!

GENERÁL: Na hrobě je nadpis? — Nevidím. Oči mi hoří a mám je zalepené krví. Přečti mi, chlapče, nadpis! Ty, — ty maličký!

CHLAPEC *ustrašeně čte:*

Já žil a umřel. Chodče, stůj
a věz, že zemřeš také ty.

Nech na pokoji popel můj,
sic zemřeš, Bohem prokletý.

STAŘENA *vrhne se k nohám generálovým:* Generále, generále, nepokoušej Boha!

GENERÁL: — sic zemřeš, Bohem prokletý?
Směje se: Tohoto nadpisu se bojíte? Této firmy rozpadlého vévody?

STAŘENA: Bojíme se Boha.

GENERÁL *odstrčí stařenu:* Co jest Bůh? Kde je jeho místo? Cítíte, jak mé tělo roste, jak vyplňuje svými kostmi a svaly žebroví tohoto kostela až k prasknutí? Kde jste, — lidičky? Kde jsi, pane Bože? Tu jsem já. Jenom já. Žíznící vítěz.
Ty uschlá mrtvolko, chceš mi něco zakazovat. Ty Bože, — poustevníku v slepičích srdcích a četníku u rozpadlých vnitřností, chceš se mi stavěti v cestu? Pobil jsem to, co je, pobiji i to, čeho není. Vždyť není nic než to, co mohu hmatat, sevřít a přemoci. Je mi tak horko, dusno a strašlivo jako hoře, která soptí.
Uhni mi s cesty, kněže, — vítěz jde uhasit svoji vítěznou žízeň!

LÉKAŘ: Generále, kde chceš uhasit svoji žízeň, když pro tebe není nic více než ty sám, který jsi jediná žízeň.

GENERÁL: Neslyším tě, červe, neboť já hořím, já žízním, já chci pít. *Jde k hrobce.*

VOJÁCI A LID: Ať žije náš generál, náš nesmrtelný hrdina!

Generál na prvním stupni zavrávorá a zřítí se černý v obličeji. — Ticho.

LÉKAŘ *přistoupí a skloní se nad ním:* Mor!

ZDĚŠENÉ HLASY: Prchněte, — prchněte!
Nákaza!
Trest boží!

Utekou všichni až na lékaře a slepce, který leží v koutě nepovšimnut.

SCÉNA 7.

LÉKAŘ: Zemřel, — strom bleskem rozdrcený. Cítil jsem ve svém srdci každý krok, kterým se blížil svému zatracení. Nemohl jsem mu pomoci. Neslyší nikoho ten, kdo je zaklet sám v sebe. — Velký vojevůdce! Nesmrtelný generále! Teď tu ležíš sám, zčernalý v obličeji, z hrůzy ode všech opuštěný. Nikdy jsem s tebou nemluvil, ale poznával jsem tvou sílu dle tíhy ran vojáků. A teď, kdy zůstali jsme my dva sami na tomto pustém světě, otevírají se tvá ústa na mne, jako by za nimi vězelo velké slovo, které jimi nemůže projíti. Co mi chceš povědět? Jaké je to slovo? Z tvých úst přechází na mne ohromná tíha a já jsem tu sám, abych ji bral. Hle, — i nejtíže ji ranění vybelhali se ven pološíleni strachem. I nejzbabělejší hnusí si tě jako páchnoucí zdechlinu. Říkají, že jsi proklet, ale já znám jen lidi zdravé a nemocné. Oh, mrtvý nemocný!

Každá smrt je slovo boží, které musí být pochopeno. Co řekl tebou? Čemu mám rozuměti? Snad bylo potřebí právě tvých neurvalých rukou, abys vyrval první písmeno tajemství záchrany. Na druhé jsi už nestačil. Je mně, jako bys velký úkol, s nějž jsi nebyl, překládal na mne.

Na vyprahlé zemi žízní miliony. Vidím vás, rozevřená ústa, podobná ranám, jež jsem obvazoval. Slyším vás, hlasy, sípějící prosbu a kletbu. Vidím a slyším vás mimo; vidím a slyším vás v sobě. Jste ve mně a já jsem ve vás, jako matka je v dítěti, které chová v lůně, a jako dítě je v matce, která je jím těhotna.

SCÉNA 8.

Eva, žena lékařova, vejde do chrámu a stane opodál neviděna.

LÉKAŘ: Bože, dal jsi mi oči a ruce. Abych viděl a jednal.

Abych žil. Co je mi činiti? I já trpím žízní a má žízeň je vklíněna v tisíce jiných. Dnes nejsem lékařem, jsem jen tím, který chce pomoci. Proč jsi, Bože, postavil mrtvého a hrozbu k jedinému prameni života? Nemohu připustit, že bys chtěl, aby lidé umírali žízní, neboť kdo žízní, musí být napojen. Proč jsi zabil toho, kdo silou své nevěry chtěl uhasiti svou žízeň? — Věřím v tebe. — Či snad...

EVA *tiše:* Petře!

LÉKAŘ *neslyše ji:* Či snad to byl tvůj pokyn, aby...

EVA: Petře, Petříčku!

LÉKAŘ *zmateně:* Kdo je?

EVA: Ty mě už nevidíš? Ty mě už neznáš? Toho, kdo nejvíc tě miluje. Jsem tvá žena. Tvá milenka. A ty jsi mne nepoznal.

LÉKAŘ: To jsi ty — moje žena? — Přicházíš z veliké dálky. Z veliké dálky a tu se stmívá. Nebojíš se?

EVA: Kdo miluje, bojí se jen o srdce toho, koho miluje.

LÉKAŘ: Leží zde zemřelý morem.

EVA: Jsi zde ty. Jen tebe vidím. Oh, nepřestal jsi mě milovat? Tak dlouho jsem tě neviděla! Celé tři měsíce. Zdálo se mi, že nechceš přijít. Hledala jsem tě na ulicích, v nemocnicích i za městem na bojišti. Cítila jsem, jako by tvé srdce, které jsem kdysi tak pevně držela v rukou, vytékalo z nich co voda z puklého džbánu.

LÉKAŘ: Poslední dny byly tvrdými ranami, které rozbily mnohé ruce, jež pro sebe chtěly držeti. Ztratili jsme se sami sobě. Bída nás rozstavila do zástupu bědných. Musel jsem býti od tebe.

EVA: Žes musel? Ó ne, — nemusel! Kdyby nebyla přišla válka, hlad, žízeň a mor, — byl bys býval u mne. Byla bych tě střežila ve svém náručí, vpíjela se ti očima do duše, znala všechna tvá přání v přítomnosti, vycítila všechna v budoucnosti a řídila je láskou ženy a důvtipem milenky tak, aby nevybočovala nikdy z hranic mého náručí. Chci, abys byl můj, — můj, — jedině můj!

LÉKAŘ: Mrtvý leží mezi námi. Válka, hlad, žízeň a mor leží mezi námi. Dříve jsme se milovali v růžovém domečku za městem. Zde se musíme jinak milovati.

EVA: Ty mě nemiluješ!

LÉKAŘ: Miluji tě. Miloval jsem tě i tím, že jsem k tobě nepřicházel.

EVA: Ne, — nemiluješ mě! Proč mě nebereš do náruče, proč mě nelíbáš, proč nebloudíš po mém těle horečnými prsty, jako jsi dělával vždy, když jsi přijel z dalekých cest? Zalykala jsem se štěstím na tvé hrudi.

LÉKAŘ: Miluji tě.

EVA: Říkáš to přísně; jako bys mě káral.

LÉKAŘ: Žiji přísný život.

EVA: Nemluv tak! — Přišla jsem, abych ti pověděla něco slavného a krásného, co se stalo mezi námi. Abych tě tím zajala a odvedla.

LÉKAŘ: Tři měsíce jsem se tě nedotekl, ale nezapomněl jsem. Proměnil jsem tvé tělo ve svých očích. Sálavý plamen stal se bílým obvazem. Žil jsem stále mezi ranami a musel jsem tak na tebe vzpomínat. Jinak nebyla bys mi silou, ale slabostí.

EVA: Bože, naučil jsi se jinak mluviti. Nerozumím ti v ničem. A neptáš se, — nechceš vědět — *pláče.*

LÉKAŘ: Neplač! Přišla jsi o veliké hodině. Mluvil jsem s Bohem.

EVA: S Bohem? Ó ne! S mrtvolou! S morem! S ďáblem, který probudil válku, vzal muže ženám a rozséval smrt. I tebe mi odňal, proměnil a zničil. Belzebub, který se rouhal a poslintal hrob boží.

LÉKAŘ: Evo!

EVA: Patří-li smrt člověku, — patří hrob Bohu. J e n t e n, k d o v ě ř í, m ů ž e s e h o d o t k n o u t i. A chcípl, — dobře mu tak, — ať zdechne hyena! Jak ho nenávidím! Co vše mi vzal! *Kope do mrtvoly.*

LÉKAŘ *šeptá si pro sebe:* Jen ten, kdo věří, může se ho dotknouti. Věřím.

EVA: A miluješ! Musíš milovat! Petře, Petříčku, klečím

před tebou a chci býti celým světem, po kterém ty chodíš. Chci býti všechno, co nejsi ty. Chci býti i to, co jsi ty.

Petře, mám v sobě naše dítě!

LÉKAŘ *radostně:* Bože můj, ——— *sklesle:* proč jsi mne opustil!

EVA: Ty se neraduješ? Ty nejásáš? Ty mě nelíbáš? *Sevře ho do náruče.*

LÉKAŘ *mlčí.*

EVA: Tak dlouho jsme je čekali a těšili se. Předevčírem přišlo a zaklepalo na mé srdce. Včera do něho vešlo. Dnes v noci v něm promluvilo. Petře!

LÉKAŘ: Jak jsi strašlivě dobrá, ženo! Proč jsi mi to přišla říci teď, — když všichni mě volají a já musím jíti?

EVA: Ne, — ty neodejdeš! Zůstaneš u mne! Musíš! Dítě by zahynulo, — naše láska by zemřela, — oba bychom byli mrtvi. Ne — ne —! Stále budeš vyplňovati mou náruč, jako velká kytice. *Objímá ho vášnivě.* Ó svatá hodino! Vidím tě, slyším tě, cítím tě, hmatám tě. Viděti můžeme to, po čem toužíme, slyšeti to, co chceme, cítiti to, o čem sníme, ale hmatati jen to, co je. Ty jsi! A jsi můj!

Vezmi si moje ústa a prsa, sevři mě kolem pasu, aby i dítě bylo objato, ber a líbej! Žízním, žízním! Já jsem jediná žízeň, kterou musíš ukojiti.

Hlasy procesí zvenčí.

PŘEDŘÍKÁVAČ: Rosu dštěte, nebesa,
a vodu živou dej nám, ó Pane!
My všichni žízníme
a umíráme.

LID: My všichni žízníme
a umíráme.

Procesí zajde.

LÉKAŘ: Slyšíš? Slyšíš? — To jsou hlasy. A já jsem ozvěna, která musí jíti za nimi.

EVA: Vždyť tebe nevolají. Je to procesí za odvrácení moru.

LÉKAŘ: Volají mne. Slyším je. —

A ty máš dítě. Docela malý pramének uprostřed těla. Něco, co chce žít. Ty mě miluješ. Dotýkáš se mého srdce. A oni volají. Musím.

EVA: Co musíš?

LÉKAŘ: Ženo, — podívej se na mne a sestup svým pohledem hluboko do mého srdce! Jak jsem strašlivě sám! Jak se bojím o svou sílu! Čím více je jich se mnou, tím jsem osamělejší a bojácnější. Neboť musím se s nimi rozloučiti. Proč nepřicházíš s druhé strany, sestro? Bylas mi ženou. Byl jsem ti mužem. V tvých očích jediných hořel můj svět. V nich viděl jsem jabloně, ptáky a oblaka, věci tiché a nádherné, těhotné štěstím. A myslel jsem: mimo ně pro mne už na světě ničeho není. To jest můj vesmír.

Náhle přišla válka. Proč tisíce ran přivlékli ke mně na zavšivených nosítkách? Proč ubožáci řvali mi dnem i nocí do očí své bolesti? Aby mě přesvědčili, že je něco ještě mimo tvé oči, v nichž přece by nikdo nemohl zemříti s roztrženým břichem nebo syfilidou?

Nový svět přišel ke mně a dal se poznati. Mimo tebe. Mimo nás. Sám o sobě. Strašlivý.

Ale i toho musíme se zmocniti. Musím ho dobývati těmato rukama. Protože strašně miluji. Protože strašně žiji. Protože mě volají.

Láska mezi milenci je líbezná jako květináč mezi skleněnými zdmi okna. Má svoje radosti a bolesti. Ó vichorný hlase bolestí všech! Slyšelas, jak rozbilo nám toto kladivo sklo a okna?

Láska nemůže být květem mezi stěnami. Ona chce celého světa bez mezí. Láska je strom na hoře, — strom, který roste.

Oh, ženo, pojď a pomoz mi vybojovati jí slavné místo mezi námi! Ne ty, ale já prosím tě o lásku. O novou lásku, o nebojácnou lásku. Která miluje a

věří. Která nebéře mě tak, jak stojím, ale jak rostu se všemi kořeny, se všemi haluzemi, i s těmi — a snad pro ty nejvíce —, které vyrůstají v nejvyšší koruně vichřicím navzdory.

Ztratil jsem se v zástupu. Čin budiž mé opětné nalezení.

O t e v r u h r o b !

O s v o b o d í m p r a m e n !

A ť p i j í ž í z n i v í !

EVA: Ježíši Kriste! Jdeš proti Bohu! Bůh je hrůza. Bůh tě zabije.

LÉKAŘ: Jdu s Bohem proti jeho zákazu.

EVA *strhává se sebe šat:* Petře, nesmíš — nesmíš! Z tvých očí šlehá nesmírná žízeň. Pohleď na moje prsa. Pro tebe zůstala pevná a plná i po dny největší bídy. To je zázrak mé lásky. Ó, dotkni se jich svýma čarovnýma rukama jako Mojžíš skály, aby z nich vytrysklo mléko laskavého života!

LÉKAŘ: Tebe i sebe bych jimi nasytil, Evo. Ale nežízním toliko já. Bůh ve mně žízní.

EVA: I Bůh se nasytí. Nechoď k hrobu! Je mrtvý. Nedá vody. Já jsem kolébka. Dotkni se mne, polib mne, sevři mne! Miluješ mne? Miluj mne!

LÉKAŘ *brání se.*

EVA: Válka je skončena. Odejdeme daleko. Do jiného kraje. Mezi stromy, květiny a ptáky. — Postavíme si tichý dům. V něm ti dám dítě. Budu tě milovat a sloužit ti jako jarní den. Ty budeš zpívat, hrát si s děckem, rýti v zahradě a zalévat štěstí.

LÉKAŘ: Morem nakažení a žízniví přišli by za mnou.

EVA: Ne, — nepřijdou. Odejdeme daleko, až na konec světa a nevrátíme se. Všechnu bídu necháme zde. Co je nám po ostatních? Byli plni neřesti a Bůh je trestá spravedlivě. My ničím nezhřešili, ani nehřešíme. Což nestačí, — když jsme sami dobří?

LÉKAŘ: Musela bys být mužem, ženo, abys věděla, že to nestačí.

EVA: Zabíjíš mne!

LÉKAŘ: Nezabíjím, ale oživuji. Na muži je, aby vydal součet ze svého života, který jest práce. A práce je svatá proměna. Každý, kdo skutečně žije, znamená svůj život v to, co mění. Dělník béře hlínu, aby odevzdal cihlu, zedník béře cihlu, aby odevzdal dům. Já dostal jsem hrob, abych odevzdal pramen.

EVA: A co láska?

LÉKAŘ: Toto je láska, která vystoupila ze zdí srdce. Odešel jsem od milování, které je v srdci zazděno. Vše velké je viditelné jako slunce a Bůh. Práce je láska, kterou lze vidět a hmatat.

EVA: Nerozumím ti, Petře. Co chceš se mnou? Dovedu tě jen milovat a střežit.

LÉKAŘ: Dítě se narodí a pochopí. Jdu.

EVA: Zapřísahám tě při naší lásce!

LÉKAŘ: Jdu.

EVA: Při našem dítěti!

LÉKAŘ: Pro nás a pro děti! *Odstrčí ji a jde ke hrobu.*

EVA, *předběhne jej:* Ne! Ty nesmíš! Zahynul bys! Miluji tě. Já otevru hrob! Abys ty nezemřel. Aby má láska nezahynula.

Vyskočí na první stupeň hrobky, strhne nadlidskou silou náhrobní kámen, který s rachotem svalí se na ni a srazí ji k zemi.

LÉKAŘ: Evo!

EVA *svíjí se pod kamenem:* Srdce mi puká!

Procesí vrací se kolem kostela.

PŘEDŘÍKAVAČ: Rosu dštěte, nebesa,
a vodu živou dej nám, ó Pane!
My všichni žízníme
a umíráme.

LID: My všichni žízníme
a umíráme.

Přejdou.

LÉKAŘ *vyprošťuje Evu zpod kamene:* Evo, — Evičko!

Otevři oči! Bolí? Ne, — pravda že ne! Nic se nestalo. Kámen se svezl. Promluv! Nikde ani kapičky krve a přece jsi celá jako krvavá! Jak je to strašlivé! Promluv, Evičko! Kde tě bolí?

EVA: Dítě je zabité.

Tiše: Je mrtvé, mrtvé! Už nehýbá rukama. Cítím, jak tuhne. Jak do mne krvácí.

Vzkřikne šíleně: Hola, — hola, — proč křičíte, maminko, — proč svítíš, věčné světýlko? Ty nejsi světýlko, — ty jsi krvavá rána, zavěšená mezi námi a Bohem.

LÉKAŘ *zděšeně:* Evo!

EVA: Pryč, — nedotýkej se mě! Ďáble!

Vidíš Boha? Tady jde Bůh. Pozdrav vás Bůh, pane Bože! *Směje se.*

Vztekle: Ty pse! Tys ho zabil kamenem. Bůh zabil dítě kamenem. Když jsem byla maličká, hodili po mně jednou chlapci kamínkem. Krev crčela mi pod copánkem červeným potůčkem. Ne, — to nebyl potůček, — to byla jenom uzounká, červená mašlička.

A ty do mne takovým balvanem! Ohromným, strašlivým, těžkým kamenem. Hrůza! Zachraňte mě! To není kámen, — to je nebe!

K lékaři: Nedotýkej se mě. Běž! Ty jsi muž práce a činu. Vše změňuješ, co dostaneš do rukou. Dostal jsi ženu, — odevzdals hrob. Já jsem tvůj čin. Já jsem hrob s mrtvým děťátkem. Udělej ze mne zase ženu! Neumíš. Ó ty bestie! *Bije hlavou o zem.*

LÉKAŘ: Evo, — vzpamatuj se!

EVA: Slunce zapadá.

Dětským hlasem: Půjdu za ním do nové a krásné země. Všem lidem, jež potkám, řeknu: Nechoďte se mnou! Běžte za lékařem! Našel vám v hrobě pramen. Napojí vás, nasytí vás, uzdraví vás. A půjdu zase dále sama a sama. Do kraje, kde se slunce rozpouští v tmu. Tam se zpívá, hoduje a tančí bez ustání. Ale člověk tam musí přijít sám. Tra-la-la. Tra-la-la. *Odejde.*

SCÉNA 9.

Slunce zajde. Tma. Lékař. Věčné světlo.

LÉKAŘ: Sešílela. —
Nezraňuješ mě, Bože, bodákem ani koulí, ale ranami ostatních. Jsem sláb až k smrti. Pochybuji. Synečku můj! Ženo moje! Synové lidí! Ženy nových pokolení! Jsem sám. Zjev se mi, Bože, aspoň jako bílý stín, abych do tvých rukou vložil všechny slabosti své a zůstal tu se srdcem statečným. Ó, promluv aspoň, — ať v hlase tvém složím všechny své bolesti. Nevím už, čím bych mohl ještě trpěti. Nezjevíš se? — Nepromluvíš? Ticho. Snad Bůh trpí více než já. Ó těžká hodino! Neunesu toho břemene. Klesám, ač vím, že nesmím. Neboť jsou hroznější věci než smrt, když člověk v něco věří. Jsem sám — sám. — A přece docela ne.

Klekne a vzepne ruce k věčnému světlu.

Věčné světlo,
svědku všech marností,
které kdy lidé podnikali,
aby lépe žilo se na zemi!
Knote napájený krví
srdcí statečných,
ty jediný zůstal jsi se mnou
v těžké mé hodině
a v tobě všichni, kdož před cílem padli.
Ó krvavě svítící oči
soudruhů!
Byť vše bylo marnost nad marnost,
vy vždy zůstanete,
věčná touho vpřed,
živote!

Vstane a blíží se zvolna ke hrobu.

SCÉNA 10.

Vběhne hlouček lidí.

DESÁTNÍK: Zataraste vchod! Zavřete bránu! Rychle, rychle, — než nás dostihnou!

DÍVKA: Morem nakažení jdou za námi. Celé předměstí, skoro celé město. Jsme obklíčeni.

STAŘENA: Vojáci, kteří přišli z fronty, přinesli mor.

MLADÍK: V okamžiku rozšířil se po celém kraji. Jako požár za sucha.

STAŘEC: Všichni jsme mrtvi. Už neutečeme.

PRVNÍ HLAS: Smrt!

DRUHÝ HLAS: Smrt?

TŘETÍ HLAS: Smrt!

DESÁTNÍK: Zavřete! Zavřete!

S rachotem zavírají bránu.

ŽENA: Jen ať sem nepřijdou! Bylo by to strašné! Viděli jste jejich rány? Jsou rozežráni hnisavými vředy na tvářích i na prsou. Koho se dotknou, — je synem smrti.

DESÁTNÍK: Nepovolí brána? Podívejte se dobře, vojáci! Postavíme za ni ještě barikádu. Budeme střílet, pokusí-li se dovnitř.

DÍVKA: Hleďte, — mrtvý generál! Hrůza, — utecte!

STAŘENA: Kam?

DESÁTNÍK: Odneseme mrtvého do kaple. Hej, — pojďte sem, vojáci!

PRVNÍ VOJÁK: Já se ho ani nedotknu. Umřel na mor.

DRUHÝ VOJÁK: Nakazili bychom se.

DESÁTNÍK: Právě proto musí pryč! Chopte se ho! — *Vojáci ustupují.* Bojíte se? Kdo se nebojí? *Nikdo se ani nehne.* Odnesu ho tedy sám. *Vleče mrtvolu generálovu do kaple.*

ŽENA: Jaká má otevřená ústa!

STAŘENA: To je brána do pekel.

STAŘEC: Já bych se ho ani nedotkl. Fí!

MLADÍK: Nerozbijí nakažení bránu? Jsou jich tisíce.
PRVNÍ VOJÁK: Tisíce nakažených, ale my jsme zdrávi.
STAŘENA: Kdo z nás ví, že je zdráv?
DÍVKA: A hrobka, — hleďte, — je otevřena!
PRVNÍ HLAS: Hrobka je otevřena!
DRUHÝ HLAS: Kdo ji otevřel?
TŘETÍ HLAS: Náhrobní kámen leží na zemi.
MLADÍK: Všechno je divné a strašlivé. Jako v horečném snu.
PRVNÍ VOJÁK: Ach sakra, jak bych chlastal! Vodu!
DRUHÝ VOJÁK: Nebo aspoň kořalku.

Venku hluk.

DÍTĚ: Maminko, — mrtví jdou!
DESÁTNÍK *vracející se z kaple:* Přijdou-li sem, budeme se bránit.
OBČAN U BRÁNY: Jdou sem! Jdou sem!
STAŘENA: Buď milostiv, Pane, nám hříšným. Jsme ztraceni!
SLEPEC, *kterého hluk probudil z jakési ztrnulosti:* Lidé! Lidé! Slyšeli jste? Už přicházejí. Ó, budiž pochválen!
DÍVKA: Zas něco vidí! Slepec!
OBČAN U BRÁNY: Ohromné zástupy. Ty oči, — ty hořící oči!
SLEPEC: To je jenom sláva, která jde s ním. To je průvod svatých. Ó, věděl jsem to. Bůh přijde. Kristus přijde. Musel. Osvobodí vás. Dá pít žíznivým. Pomiluje vás. Obváže a utiší. Učiní vše, co potřebujete. Kristus jde k vám!
PRVNÍ VOJÁK: Kdyby nežvanil, — kdyby aspoň teď nežvanil!
DRUHÝ VOJÁK *udeří slepce přes tvář:* Tu máš, abys držel hubu!
SLEPEC *padne na kolena:* Ježíši Kriste! — A přece jdeš. Přece přicházíš. Burácíš na všechna stavení, v nichž se trpí. Tlučeš na brány smutných těl, abys vešel,

zasedl za stůl a rozdával milost. Veselme se! Radujme se!

Venku hluk.

OBČAN U BRÁNY: Jdou sem!
SLEPEC: Veselme se! Radujme se!
DRUHÝ VOJÁK *udeří jej po druhé tváři:* Blbe!
SLEPEC *padne.*
STAŘENA: Mrtví jdou pro živé?
DÍVKA: Co tu chtějí?
MLADÍK: Nevíme nic a nemůžeme nic.
ŽENA: Zemřeme!
STAŘENA: A nejsme už mrtvi?
STAŘEC: Já jsem mrtev.
PRVNÍ RANĚNÝ: Já jsem živ, protože žízním.
DRUHÝ RANĚNÝ: Já také, protože mi schází noha.

Rány zvenčí na bránu.

DÍTĚ: Maminko, já se bojím!
HLASY ZVENČÍ: Otevřte!
DESÁTNÍK: Neotevřeme!
HLASY ZVENČÍ: Tož rozbijeme bránu!
DESÁTNÍK: Proč chcete ji rozbít? Proč jdete za námi? Co chcete po nás?
HLASY ZVENČÍ: Vodu!
PRVNÍ RANĚNÝ *tupě:* Vodu . . . oni chtějí vodu.
DESÁTNÍK: Nemáme jí.
HLAS ZVENČÍ: Lžeš! Žena lékařova nám říkala, že z hrobu vévodova vytryskl pramen. Kdo se napije, — uzdraví se. Jdeme se napít.
DESÁTNÍK: Žádný pramen nevytryskl. Přísahám. Odejděte!
HLASY ZVENČÍ: Nevěříme. Sami chcete pít.

Rány.

DESÁTNÍK: Postřílíme vás! Zabijeme vás!

HLAS ZVENČÍ: Nikdo nás nezabije.
Jsme mrtvi!

DESÁTNÍK *k ustrašenému hloučku uprchlíků:* Soudruzi! Musíme jednat. Jsme jediní zdraví na tomto světě. Chceme žít. Musíme. Sdružme se v jednotu. Odoláme náporu chorých. Pobijeme je. Postřílíme je. Odstraníme je. Je třeba kázně a statečnosti. Zvolme si vůdce!

HLASY: Ty buď vůdcem!

DESÁTNÍK: Přijímám.

VOJÁCI: Co máme dělati?

DESÁTNÍK: Sečkáme, až nakažení venku zemrou. Nebude to dlouho trvat. K tomu napneme všechny síly.

MLADÍK: A vniknou-li sem?

DESÁTNÍK: Kdo máte zbraně?

Vystoupí 7 ozbrojených vojáků.

Postavte se proti vchodu. Kdyby praskla brána, — dám rozkaz. Budete střílet. Rychle, jeden za druhým, aby nikdo do chrámu nevnikl.

Bušení na vrata.

HLASY ZVENČÍ: Otevřte! Otevřte!

DESÁTNÍK: Ostatní stavte barikády u brány. Ze všeho, čím se dá hýbat. Z oltářů, křížů, obrazů, sloupů, soch a lavic. Jde o náš život.

Je nás sice málo, ale jsme zdraví. Jsme silní. Musíme vyhrát. Máme v pořádku mozek, krev a svaly. Ti tam — jsou mátohy. Sto srazíš jich jednou rukou.

ŽENA: Koho se dotknou, — je synem smrti!

DESÁTNÍK: Nesáhnou oni na nás, — ale my na ně. Ne rukama, ale železem.

Na svá místa všichni! Zdá se, že už brána praská. Hurrá, — nám neodolají. Jsme zdraví, jsme silní, jsme zorganisovaní. Vzhůru pěsti a srdce! Jen pojďte, smrtelné obludy, — pojďte na nás, můžete-li. Jen pojďte, — jen... ach...

Kdo mě to chytá kolem krku? Kdo mě to dusí?

Brána venku praská.

Kdo mně rozbíjí lebku? Pust mě! Pust mě! To jsou má prsa, — to není brána. Ach! *Padá na kolena.*

STAŘENA: Má mor! Má mor!

VOJÁCI S PUŠKAMI: Mor je mezi námi. Jsme ztraceni. *Odhazují pušky.*

Brána puká.

DESÁTNÍK: Já že mám mor? *Řve:* Já mám mor! Co pouštíte zbraně, holomci! Bijte se! Bijte se! Nakazuji vám. Povedu vás i s morem. Člověk se musí přece rvát, než padne. Pojďte sem! Rozkazuji!

VOJÁCI *uhýbají se mu.*

LID: Má mor!

DESÁTNÍK *tiše:* Proč ode mne utíkáte?

SLEPEC *vleče se k desátníkovi:* Já jsem tu. Budu s tebou. Počkáme spolu.

DESÁTNÍK: Mám mor?

SLEPEC. *ohmatává ho:* Nevidím, nevidím. Však Pán přijde a prohlédneme všichni. Jsi-li nemocen, — uzdravíš se. Slyšíš, — jak bije na bránu. To je On. Otevřte mu!

DESÁTNÍK: Zůstaneš u mě?

SLEPEC: Zůstanu.

DESÁTNÍK: Byl jsem špatný křesťan.

SLEPEC: Byl jsi dobrý voják.

DESÁTNÍK: Dobrý voják... dobrý křesťan. Hleďte, nebesa... nebesa. Útokem na ně! Hurrá! *Zemře.*

SLEPEC: Ježíši! Kde jsi? Pojď již! Ať nás tu ještě zastaneš!

Brána se zřítí.

SCÉNA 11.

Nakažení vcházejí, přední mají bílé rubáše.

SLEPEC: Hle, — hle, — Kristus přichází! *Klaní se prvnímu nakaženému.*

Zdraví zděšeně prchají co nejdále od vchodu.

SLEPEC: Ježíši Kriste, — já jsem oslepl a ty jsi přišel, abys mě uzdravil.

NAKAŽENÝ: Mám mor! Mám mor!

SLEPEC: Bože, — já vidím, — a co to vidím. Jeden Kristus, — dva Kristi, — tři Kristi, — deset, — sto, — tisíc... Tisíc Kristů! Tisíc ran v boku, dva tisíce ran v rukou. *Objímá prvního nakaženého.*
Kristové, — já jsem přišel k vám do nebe.

PRVNÍ NAKAŽENÝ *odstrčí ho:* Kde máte vodu?

SLEPEC: Posaďte mě na trůn vedle sebe!

DRUHÝ NAKAŽENÝ: Žízním!

SLEPEC: Budeme kralovati a andělé budou kolem nás poletovati. *Zemře.*

TŘETÍ NAKAŽENÝ: Nemají vody. Běda!

PRVNÍ NAKAŽENÝ: Dále už nedojdeme. Zde zůstaneme.

DRUHÝ NAKAŽENÝ: Zde zemřeme.

TŘETÍ NAKAŽENÝ: Nemáte vodu? Jsme hořící stavení. Dým valí se nám očima.

ZDRAVÝ VOJÁK: Nemáme vodu! Vidíte to přece!

PRVNÍ NAKAŽENÝ: Prohledejme je. Třeba mají někde v kapsách. Třeba ji někam uschovali.

ZDRAVÁ ŽENA: Nedotýkejte se nás. Zemřeli bychom!

DRUHÝ NAKAŽENÝ: My také zemřeme.

TŘETÍ NAKAŽENÝ *vleče se po zemi doprostřed chrámu:* Chtěl bych zemřít při lásce. Chtěl bych být objímán. Která žena půjde se mnou spát? Všichni zemřeme. Ať zemře pode mnou, — a já zemru na ní.

DÍTĚ: Maminko!

PRVNÍ NAKAŽENÝ: Vodu!

DRUHÝ NAKAŽENÝ: Vodu!
ČTVRTÝ NAKAŽENÝ: Vodu, pro Boha živého!

SCÉNA 12.

Kněz ve slavnostním rouše vyjde ze sakristie.

KNĚZ: Kdo volá Boha?
Přicházím se modliti za vaše hříchy, abyste zemřeli spaseni.
NAKAŽENÝ MLADÍK: Ale já bych chtěl žít. O to popros Boha, kněže! Žil jsem dosud tak málo. Chtěl bych žít a pít.
KNĚZ: Bůh ví, co má dělati. Odsoudil-li tě k smrti, — zemřeš. Modli se a čiň pokání, abys zemřel spasen a přišel do nebe.
NAKAŽENÝ MLADÍK: Nebe je sklenice vody.
KNĚZ: Nebe je víc, ty blázne!
NAKAŽENÝ MLADÍK: Bylo by méně, kdyby bylo více. Kdybych se napil, — ožil bych. Uzdravil bych se a utekl odtud. Utíkal bych dlouhým stromořadím a všechny stromy by se rozkvetly. Jak by to bylo krásné. Běžet, — dýchat, — volat. Pít! Proč mi Bůh nechce dát pít? Volal jsem živého Boha. Živého!
KNĚZ: Rouhači! Pomatenče!
Ustupte všichni! Chci se modlit za vaše bludy, abyste přišli k Pánu čisti jako pacholátka. Vždyť žádný z vás neumírá křesťansky. Do posledního dechu držíte se bláta tohoto světa. A přece chci dostati vás všechny do ráje, kde byste našli pravý mír a potěchu.
ŽENA: Nenechte mě zemřít, lidé, — chci zůstati zde, — u dítěte!
KNĚZ: Slepci! Nevidíte, že celý tento život je jen sen, kterým nás Hospodin zkouší pro onen pravý život, který je nad hvězdami? Pro ten vás chci připraviti, protože vás miluji. Klekněte a modlete se, nemocní i žízniví. I já budu prositi za to, abyste došli tam, kde

nemoc umírá a žízeň se zastavuje. Kéž zemřete spaseni!

VŠICHNI: Chceme žít!

HLAS: Vodu!

KNĚZ *vztekle:* Proklatci! I v posledních hodinách zvete ďábla do svých srdcí. Podívejte se kolem sebe! Proč žízníte? Proč umíráte? Proč jste nakaženi? Zhřešili jste. Bůh vás trestá a chce, abyste smrtí se z trestu vykoupili. Vždyť tato jeho vůle je zřejmější než on sám.

Dožadujete se vody? — Je na dosah vašich rukou. Hrobař vám o ní pověděl. Proč nejdete a nebéřete ji?

Ano, — protože Bůh přímo z ní na vás křičí svůj zákaz:

»Sic budeš Bohem prokletý!«

Nestačila vám slova. Viděli jste i skutek. Proč zabil generála?

Chce, abyste si protrpěli svůj trest až do konce. Proto trpte!

Kdo z vás odváží se jíti proti němu?

Ticho.

Kdo vám přinese vodu?

LÉKAŘ *vystoupí ze svého skrytu:* Já.

KNĚZ: Jak? Ty, lékaři, — proti Bohu?

LÉKAŘ: Nejdu proti Bohu, ale proti mrtvému slovu. Bůh odešel z těchto písmen, byl-li tu kdy vůbec. Jen ti, kteří nedosti věří, uctívají jej v jeho vychladlých stopách. Já, který jsem jediná víra, vidím, že stojí mezi námi a sám žízní.

KNĚZ: Bůh mezi vámi? Tak ho chceš ponížit. Ó, kéž by tě na místě zabil!

LID: Lékaři, zachraň nás!

KNĚZ: Nevzal jsi si naučení z generála?

LÉKAŘ: Vzal, — a proto jdu. Vzal jsem si naučení z více věcí, než ty sám víš. Každý krok vpřed stál život. Zbývá už jen krok k cíli. A proto půjdu.

KNĚZ: Ne!
LÉKAŘ *jde.*
KNĚZ: Blázne, — kdo ví, mluvil-li hrobař pravdu.
LÉKAŘ: Aspoň to tedy poznáš!
KNĚZ: A myslíš, že země dá pramen, kterým mohou ukojit jen nebesa?
LÉKAŘ: Bůh jest Žízeň. Sestoupil v člověka, aby se napojil.
KNĚZ: Hle, — mrak je na obzoru. Nepočkáš ještě, nepřinese-li on z vůle boží vodu?
LID: Dej nám pít, lékaři! Umíráme.
LÉKAŘ: Zastavilo by se mi srdce, kdybych měl déle čekati. Člověk se musí obětovat, aby Bůh mohl spasit.
KNĚZ: Nevrátíš se, lékaři!
LÉKAŘ: Snad se nevrátím jako lékař. Vím však strašlivě jistě, že se vrátím. Jako lékař nemohl jsem vám pomoci. Chci se vrátiti v jiné, živnější podobě. *Stane na okraji hrobu.*
KNĚZ: Stůj! Učiníš-li ještě krok, prokleji tě.
LÉKAŘ *zaváhá.*
DÍTĚ: Pít!
LÉKAŘ *sestoupí do hrobu.*
KNĚZ: Budiž proklet!

Hromy a blesky. Chrám se zachvěje. Obrazy padají.

NAKAŽENÍ U DVEŘÍ: Bouře se blíží.
CHLAPEC *k dívce:* Zahynul by marně?
DÍVKA: Ó ne, ó ne, — vidíš, — je mi, jako bych už žízně neměla. Lékař... byl krásný.
NAKAŽENÍ U DVEŘÍ: Mrak zastřel celé nebe.
ŽENA: Nechte si nebe! Hleďte na hrob. Tam je člověk. Co se stane? Co se stane?
DÍVKA: Lékař... jako Bůh.

Světelný pramen vytryskne z hrobu.

LID: Pramen! Pramen! Vidím pramen! Voda!
KNĚZ: Prokleji všechny, kdož se přiblíží!
DÍVKA: Pojďte se napít! Kněz je ďábel, — lékař byl Bůh!
HLASY: Pijte! Pijte!
LID *hrne se k prameni.*
MLADÍK: Proud tryská z hrobu jako ze skály.
NAKAŽENÝ: Rány mi s těla sestupují. To byl Mojžíš! *Hrnou se k prameni.*
HLASY: Netlačte se! Nechte nám místo! Dejte mi také pít! Nás! Nás!
MLADÍK: Netlačte se tolik! Počkejte!
HLASY: Nemůžem. Musíme pít. Všichni. Pusťte nás!
KNĚZ: Buďte všichni prokleti!

Blesk, chrám se zachvěje v základech. Oltářní sloupy se zřítí a pohřbí kněze.
Tma.

HLASY: Chrám padá! Utecte! Utecte!
HLASY OD BRÁNY: Venku prší! Prší! Liják! Pojďte sem! Zachraňte se!
MLADÍK: Zachraňme se! I venku je voda a místo pro všechny. Napijeme se. Pojď honem!
DÍVKA: Lékař ...
MLADÍK: Co, — pojď! Nemáš mě ráda?
DÍVKA: ... byl muž.
MLADÍK: Rychle, — chrám se řítí. *Chytí dívku za ruku.*
DÍVKA *jde.*
HLASY: Ven! Ven! Ven!

SCÉNA 13.

Sloupoví chrámové praská a padá. Brána rozevřená dokořán ukazuje v záblescích město bičované deštěm. Je vidět tisíce lidí zdravých i nemocných, kteří klečí na zemi s tváří obrácenou k nebi a pijí déšť.

Eva vběhne do chrámu. Hlas její zápasí s rachotem země a nebe. Je zpola šílený a zpola věštecky vševědoucí.

EVA: Vidím velikou louku a stromy a pramen
podobný živému srdci, jež tryská a napájí,
vidím zástupy pocestných lidí ze všech stran
přicházející
s žízní a vyschlým hrdlem, aby se napojily.
Ó veliký dne, kdy člověk kámen do pěstí sevřel,
aby z něj vypustil ptáky do nebe vzlétající,
ó životě, veliká touho,
která se proměňuješ v to, po čem toužíš.

Poutníci, poutníci,
svět tento kulatý a tvrdý
je důkazem naší nesmrtelnosti,
neboť uhnily by nám ruce a srdce,
kdyby nebe na zemi sestoupilo a vše bylo dobré a
stálé,
že nebylo možno by zlepšit to, změnit.
Životě! Lásko! Dvojice a přece jedno,
tak jako žízeň, která si ze sebe vystaví pramen
pro všechny žíznivé.

Vidím velikou louku a stromy a pramen
a vidím svět, co nikdy dost nebude tvrdý,
abychom na něm se poznovu nenarodili,
vidím zástupy pocestných lidí ze všech stran
přicházející
a já jdu s nimi, protože blíží se
hodina mého naplnění.

Pije z dlaní.
Hromy.

Hle, děti zpívají, děti, které se rodí,
budoucí žízně a touhy a lásky,
hle, děti zpívají a hroby se v prameny mění,

i já byla hrob a je ze mne pramen,
muži můj, Petře, za tebou do vrchu tryskám.
Hle, děti zpívají, děti, které se rodí,
aby dospěly, zemřely a znovu se narodily,
a já jsem s nimi a zpívám také,
protože musím,
protože chci!

Blesk.

Chrám s rachotem řítí se v ssutiny a sráží ji k zemi, zatím co ona vše prořezává vítězným slovem.

Rodím se!

Opona.

Na Svatém Kopečku 1921

Jana k rotmistrovi: Neviděli jste někde mého muže, [illegible] Petra Filipa?

Desátník: Viděl jsem ho před hodinou před klavírním útokem. Stál jsem vedle něho. Ale opět zabrousili k útoku. Vyrazili jsme a už jsme se neviděli. Byla mlha dnes ráno.

Střelec: Nevíte, jak to nevím stojí?

Rotmistr: Víc tam toho nevím leží střelců!

Desát: Generál je ďábel a ukul ďábelský plán. Sebral všechny síly, jde se vůlí po [illegible] Zdá se, že mu [illegible] [illegible] pordé, že se to dnes rozhodne. A teď — [illegible], — Dnes chce rozhodnout bitvu. Všechny nás hnal do předu jako dobytek. A teď, — myslím si sám. Jsi jsem zůstal ležet hned, jak jsem vyběhl. Myslel jsem, že mi spálí slunce, a zatím jsem si zvykl nohu. Je tam hrozné horko.

Sanitní vojak: Místo pro raněné!

Vyrostek: Bylo na čase, aby generál pochopil, že to dospívají rozhodnout. Dříve než se mu vojsko nerozuteče. Slyšeli jste, jak bro-

PROLETKULT (DIVADLO)

Tylovo divadlo, pondělí 11. prosince
Domovina, Praha VII., 20. prosince

Hra J. Wolkera:

Nejvyšší oběť

DĚDRASBOR:

Ballada o snu

Úvodní slova A. M. PÍŠI.

Pořádá pražský krajský Proletkult. Vstupenky mají důvěrnici místních organisací Nusle I., Nusle-Údolí, Pankrác, Vinohrady, Vršovice, Vyšehrad.

NEJVYŠŠÍ OBĚŤ

Hra o jednom dějství

Antonínu Dokoupilovi

V Praze 1922

DRAMATIS PERSONAE

SOŇA
FILIP, redaktor časopisu
Pochodeň
PETR: dělník
} členové revolučního výboru

ALEXANDER PHLIPS, policejní komisař

Místo: pokoj za městem. Čas: dnes.

Hráno po prvé v Praze pro pražský Proletkult
Komunistické strany v Československu
v prosinci 1922

SOŇA	F. Šetková
FILIP	R. Myzet
PETR	J. Zora
PHLIPS	D. Pištěk

Režie: Jindřich Honzl

Es muss sein!

Beethoven
Kvartet F dur, op. 135

Pokoj nad městem. Dvě velká okna. Troje dveře. Pozdní zimní odpoledne.

VÝSTUP 1.

FILIP *nervosně chodí pokojem s rukama za zády:* Řekla mi, že se na ni smál, — ten vrah. Bral prý ji za ruce a ona se musela dát líbat. Povídal jí: »Pro vaši nožku udělám všechno!« Ať to jenom udělá, — bestie!

PETR *klidně stojí u okna:* Policejní komisaři vždy měli rádi holky. A ku podivu, — nejraději revolucionářky. Jako by je osud skládal dohromady. Ale obyčejně to prohrávaly ženy. Měl-li jejich tatíček peníze, — staly se nakonec komisařkami. Neměl-li, — byly z nich běhny. Není každá tak statečná jako Soňa.

FILIP: Včera ji potkal na městě a doprovázel až k domu. Těch hnusností, co jí navykládal! Představ si, Petře, tlamu krve, násilí a vražd, která ti dvě hodiny po tom, co zabila padesát našich soudruhů, říká: Miluji tě!

PETR: Soňa mi vše vyprávěla hned včera večer. Poznal jsem, že je to vhodná příležitost. Dává se nám do rukou. Nemá nejmenšího tušení, že Soňa byla z hlavních organisátorů červnového povstání. Vidí v ní krasavici, s kterou by se rád pocucal. Poběží za ní jako chroust za lampou. A připálí se.

FILIP: Myslila si to i Soňa, když s ním šla?

PETR: Ne. Musel jsem ji přesvědčit. Nechala prý ho jít kolem sebe, aby ho viděla zblízka. V každé ženě je trochu hnusné rozkoše, dotýká-li se nestvůr.

FILIP: Ty jsi jí řekl, že ho musí zabít?

PETR: Neřekl jsem to já, chtěl jsem, aby to sama poznala. Řekl jsem: Soňo, — ten člověk je vrahem padesáti

nejlepších soudruhů. Věříte, že chtěli soudruzi svět lepší? — Přikývla. Nuže, — pokračoval jsem, — nejde o to, že zabil jen je, — při nejbližší příležitosti bude zabíjet znova. Věříte-li s námi všemi, že dobře jednáme, — musíte odstranit každého, kdo jde proti nám. Dnes není jiné cesty. Máte možnost ho zabít. Co uděláte?

FILIP: A ona, — a ona?

PETR: Neříkala nic. Podívala se na mě.

FILIP: Těma čistýma očima? Těma dětskýma očima? Miluji ji pro ně nejvíce.

PETR: Podívala se na mě a sklonila hlavu. Ukul jsem plán a pokračoval: Řekl, že bude vás zítra čekat u vchodu do sadů. Půjdete tam. Proměníte se na chvíli v ženu, která odpírá slovy a očima slibuje.

FILIP: ...dětskýma očima...

PETR: Půjdete s ním a budete říkati tisíce hloupostí, které se podobným pánům říkávají. Přitom se dívejte na jeho hnusný obličej a vynasnažte se, abyste ho nenáviděla co nejvíce. Vy člověka musíte nenávidět, abyste byla silná. — Až se sešeří, půjdete domů. Bude vás vyprovázet. Stanete u dveří a podáte mu ruku. Víte, jak podáte mu ruku! Řekne: Půjdu k vám nahoru. Zasmějete se, zavrtíte hlavou. Víte, jak zavrtíte hlavou! Bude naléhat, kroutit si knír, věda, že má svoji věc jistou. Konečně řeknete, aby přišel za půl hodiny. Sama půjdete nahoru, — tam budeme vás čekat, — já s Filipem — s vaším milencem Filipem. Abyste byla silnější. Za půl hodiny přijde. Napomáděný, vyfintěný, s čistým spodním prádlem. Zabijeme ho.

FILIP: Ach!

PETR: Co je?

FILIP: Zima.

PETR: Přilož do kamen!

FILIP: Přiložím, ale jsou zde špatná kamna. A venku mrzne. *Přikládá.* Hoř, hoř, plamínku, — Soničko, holubice moje!

PETR: Obstaral jsem už lístky do Varšavy na falešné pasy. Odjedeme ještě dnes večer. Bude nás i jinde potřeba. Vezmi je k sobě, Filipe, má kapsa je děravá.

FILIP: Nehoří, nehoří — *fouká do ohně.*

— *Béře lístky a pasy.* Zabíjel jsi už mnoho, Petře?

PETR: Mnoho.

FILIP: Není ti nikdy těžko?

PETR: Zabíjel jsem vždy, když to muselo být.

FILIP: A nikdy, třebas před spaním, nevzpomeneš si na to? Neležívá ti můra na prsou? Není ti, jako bys byl prokletý?

PETR: Sentimentalita!

FILIP: Ale vždyť šlo o člověka, — o smrt člověka!

PETR: Ne, — vždy šlo o lidi, — o záhubu lidí.

FILIP: Cítil jsi k tomu právo?

PETR: Kdo bojuje, má vždy právo zabít. Chceš si vítězství vyfňukat?

FILIP: Nemyslím v boji. Tam lze snadno zabít. Myslím rozmyslně, připraveně, chladně, — úkladně, Petře!

PETR: Jen zvířata bojují nesmyslně a zabíjejí také tak. Kdykoli člověk o něco bojoval, — co bylo víc než jeho soukromý zájem, — bojoval chladně, připraveně a rozmyslně.

FILIP: Ty jsi tak pevný, Petře, že jsi ušetřen tolika věcí. Jsi jednoduchý jak skála v moři. Já mám v sobě tolik pórů jako houba. Vniká to do mne a ne jenom na mě. Přemýšlí to ve mně. Seslabuje mě to. Nemám tolik síly, abych přemohl v každém člověka, — i ve svém nepříteli. Ty můžeš zabít, protože jsi svět si zjednodušil do idejí. Zabíjíš, jako bys škrtal nepatřičné paragrafy v programu nepřátelské vlády. Tak možno zabít, — ale co já, — co třeba Soňa...

PETR: Mluvíš jak měšťák, redaktore! A takoví jste vy všichni, kteří jste se nenarodili s mozoly na rukou. Rádi řečníte na schůzích, rádi píšete úvodníky: Jen zmužile! Do boje, soudruzi! — Ale když k něčemu dojde, tak použijete vší té své školské nauky, abyste

nějak vysoce zdůvodnili svoji zbabělost. Nevěřím vám, — nejste nikdy proletáři. Ukaž! *Sáhne mu na ruku.* — Máš ji jako žába!

FILIP *zlostně:* Ale co ty, Petře, který dovedeš tak dobře podřídit své city své vůli, — nemyslíš, že by bylo potřebí jen maličko, jen trochu zvrtnout v tobě ten kahánek víry v možnost lepšího světa, — a byl bys vrahem, — zcela sprostým vrahem!

PETR: Kahánek víry! Sakra! Vždyť jsem to já sám, já celý a ještě víc než já. Ty řekneš »kahánek«, ty řekneš »zvrtnout«, — ale kdyby vyhasla ve mně víra v lepší nový svět, vždyť tím samým byl bych mrtev. Moje maso, mozek, srdce a ruce nejsou nic než to, jedině to.

FILIP: Závidím ti. Nezlob se. Sám bych chtěl být jako ty.

PETR *mručí:* A on řekne »kahánek« — »kahánek«!

FILIP: Nehněvej se. Jsem dnes rozčilen. To čekání! Vždy, když mám být klidný, — rozlamuji se samým neklidem. Kdy říkala Soňa, že přijde?

PETR: V šest hodin.

FILIP: Schází deset minut. To je dlouho, — strašně dlouho.

PETR: Deset minut je deset minut.

FILIP: Bude celá zkřehlá. A kamna nechtějí hořet. Tak mrzne, tak mrzne! Není ti zima?

PETR: Ne.

FILIP: Když jsem šel ráno ulicí, vše bylo pokryté ledem: chodníky, domy i tváře. Bolely mi z toho oči. Jako od polární záře. Vše mělo ostré, tvrdé hrany a studilo. Dnes v noci zdálo se mi o ohni v ledové krychli. Co ty o tom soudíš? Oheň a ledová krychle — není to divné?

PETR: Nemívám sny.

FILIP *dívá se z okna:* Soničky nikde! Chtěl bych, aby dnešní večer byl už pryč. —

Teď asi už je u něho. Možná na ni právě sahá, možná ji líbá, — oh, — bestie! Soňo, Soničko, tak jsme se milovali!

A co kdyby nepřišla?

PETR: Přijde.

FILIP: Kdyby ale v posledním okamžiku... Poslední okamžiky jsou jako propast. Nesmí se myslet, nesmí se dívat, abys přeskočil. Kdyby tak přece jen myslela a viděla. — A nepřišla.

PETR: Dala mi ruku. Je jiná než ty. Je jiná než já. Ale dovede se natolik vždycky přemoci, aby byla to, co musí být.

FILIP: Ale což — jestli policejní komisař si to rozmyslí? Pozná-li jí na očích, že vše je léčka. Prozradí-li se? Představ si, Petře, její ústa, odpovídající mu na jeho hnusné výzvy! Jak musí být silná, aby překonala odpor vůči němu! A ten odpor v sobě! A aby zabila...

PETR: Přemůže to.

FILIP: Jsou však taková vrcholná přemáhání, kdy člověk pro blaho ostatních obětuje své nejvyšší: duši, srdce a život. Nezbývá mu pak nic než prokletí.

PETR: Dokud žije, vždy něco zbývá.

FILIP: Nejedná se tu o tebe, ale o Soňu. Je mírná a milá. Broučkovi neublíží. Kdybys miloval člověka a ne jenom lidi, — tož by se ti vše dnes hroutilo v rukou. Má ruce jak květinky, jež rostou ze srdce samého. Ptávám se jí: »Soňo, proč je mi tak dobře mezi tvýma rukama?« Odpovídá: »Narostly pro lásku.« — A teď, — když pomyslím, že musí prvně těmato rukama zabít, cítím, jak ji to bude bolet. — Je mi smutno z toho všeho.

PETR: Myslím, Filipe, že muž nemá nikomu opakovat, co mu šeptá milenka. To jest jediný jeho soukromý majetek.

FILIP: Ty vždycky »má — nemá«, — co je to, když jsi vlečen!

Přál bych si, aby mezi těmi padesáti soudruhy, které dal Phlips zastřelit, byla její matka, otec, nebo já.

PETR: Hloupost!

FILIP: Aby se jí líp zabíjelo, — když už musí zabít.

PETR: Nezabíjíme ze zoufalství, — zabíjíme z naděje.

Ostatně, — kdo ví, jak je to s jejími rodiči. Je s námi přes půl roku a nikdo neví, odkud je.

FILIP: Ani mně nic neříká.

PETR: Co je nám po tom! Když ji soudruh Higgins přivedl do schůze, poznal jsem, že je statečná. To mi stačí.

FILIP: Díval jsem se tehdy na ni celý večer. Potom jsem s ní půl roku žil. A zůstala mi stále záhadnou, protože ji pořád miluji.

Hodiny bijí šest.

PETR: Měla by zde už být. *Dívá se z okna.* Je už docela tma. Rozsvěť!

FILIP: Ne, Petře, — ne!

PETR: Proč? Bojíš se světla?

FILIP: Ne, — ale nechci se dívat.

PETR: Skok přes propast?

FILIP: Snad...

Zvonek.

PETR: Ne propast, — jen hrdlo se podřeže. *Jde otevřít, na prahu se však obrátí.* Filipe, ne abys před Soňou mluvil tak jak se mnou! Ne litovat a za ni trpět, ale jít s ní, za ní až tam! Nesmí se nechat sama. — A rozsvěť! *Odejde.*

FILIP: *rozsvítí lampu u zrcadla. Protírá si nervosně oči a pozoruje se:* Ty bledý, — ty slabý! *Potom ustrne v očekávání, díváje se upřeně na dveře.*

VÝSTUP 2.

SOŇA *v kožešinovém límci s čepičkou potřísněnou sněhem vstupuje zleva:* Filipe!

FILIP *hledí ztrnule.*

SOŇA: Co se tak díváš?

PETR: Je nějaký zkřehlý, — dostane možná anginu.

SOŇA: Bolí tě něco? Máš orosené čelo. A oči, — tak divné, — ukaž!

FILIP: Ne, — nic mi není, Soněnko. Ale ty! Co ti říkal? Nesetkali jste se, viď? Nepřišel.

SOŇA *políbí jej:* Přišel.

FILIP: Přišel... a přijde sem za tebou. A... čím to tak divně voníš? Jakousi voňavkou, protivnou cizí vůní. On tě líbal, objímal, tam v parku u fontány. Bylo romantické, zahrát si na tanečnici před medvědem — he! *Směje se zlostně.*

SOŇA: Filipe!

FILIP: Petr říkal, že se ženy rády dotýkají nestvůr. Hleďme Petra, — znalce žen!

PETR: Pitomost! Nedbejte na něho, Soňo, — je potřeštěný. Svlékněte se. Není vám chladno? *Svléká ji kabátek.*

SOŇA: Ach, — ne.

PETR: Posaďte se k ohni a vypravujte. Nemáme mnoho času.

SOŇA *u kamen:* Co vám mám povědět? Nevím ani, jak to bylo. Nejspíše tak, jak jste to předpovídal. Jako bych spadla do vašich slov. Jenom ulice a sad byly divné. Dříve jsem si říkávala: Dojdu k tomuto stromu, jak je to krásné, že mohu k němu dojít! Dnes však jako by mě voda nesla kolem všech věcí.

PETR: Kdy přijde?

SOŇA: Říkal, že za půl hodiny.

PETR: Dobře. Uvedete ho sem. My s Filipem se zatím schováme vedle. Dám vám svůj nůž. Nepostačí-li, přijdeme my.

FILIP: My?

PETR: Tedy já.

SOŇA *tiše:* Ty nechceš, Filipe?

FILIP: Soňo, Soničko, — máš mě ráda? Máš mě stále tolik ráda?

SOŇA: Mám.

FILIP: Půjdu za tebou, všude půjdu za tebou.

SOŇA *smutně:* To jenom proto, že já tě mám ráda? Ne proto, že ty mě miluješ?

PETR: Myslím, že zde nemá co dělat vaše láska, soudruzi. K věci! Potom přijdu já — a pomohu ti. Vše musí být odbyto co nejtišeji. Má s sebou zbraň?

SOŇA: U pasu revolver.

FILIP: Snad o něčem ví...

SOŇA: Neví.

FILIP *prudce:* Jak to víš?

PETR: Mlč! Ví to líp než ty! Má tedy u pasu revolver. Spolkový odznak, který nosí na břiše. Nesundá-li ho a neodloží daleko, mohl by vystřelit. My musíme zabíjeti tiše.

FILIP: Úkladně.

PETR: Tiše a s uvážením, jako chirurg vyřezující sněť z nemocného těla. Nesmí vystřelit. Záleží to na vás, Soňo. Musíte způsobit, aby jej odložil, a potom — chtěl jsem vás toho zprostiti, ale nejde to — musíte bodnout tak hluboce, aby nevystřelil, ba aby ani nevykřikl. Přijdeme vám v každém případě na pomoc. Zavoláte.

SOŇA: Rozumím.

PETR *vloží ruce své do rukou jejích:* Nebojte se, Soničko! Cítím, že je to pro vás těžké. Ale sama víte, že není jiného východiska. Uvěřila-li jste jedenkrát nenávratně v lepší svět, musíte proti horšímu bojovat. Nebojte se násilí. Každý, kdo věří, užívá své síly. Kdo nejvíce věří, je nejsilnější. Nebojte se slovíčka: vražda. Potkáváte je každodenně, jenže v zakukleném, farizejském rouše. Každý tuberkulosní dělník, každá syfilitická nevěstka nosí ve svých prsou úkladnou ránu nožem. Na ránu ranou se odpovídá, ranami a krví žene se svět kupředu. Jsme přece vojáky nového světa a ne vyžilými žebráky nemocné myšlenky. Věříte-li, — není jiné cesty, — věříte-li, — musí to být.

SOŇA: Máte ruce jako nože. Musí to být. Potřebuji od vás slyšet, Petře, »musí to být!«, abych poznala, že

jinak nelze. I když je to pro mě vše jiné než pro vás.

PETR: Pro vás je to jiné?

SOŇA: Ano, — ale to nevadí. Jen pro mě je to jiné. *Usedá před zrcadlem a pudruje se.*

FILIP: Musíš být hezká!

SOŇA: Jsem bledá?

FILIP: Jako princezna, co usnula v rakvi skleněné a ledové.

PETR: Nechtěla byste trochu vína? Dojdu pro ně. Je vedle v pokoji.

SOŇA: Děkuji.

PETR *odejde.*

FILIP *přiblíží se zezadu k Soni. Dívá se na ni dlouho a zašeptá:* Soňo!

SOŇA: Vidím tě, Filipe!

FILIP: Nebojíš se?

SOŇA: Ne.

FILIP: Tebe to baví, že? Hrát si se smrtí. Zabít ve jménu lásky a lži. Že ano, Dalilo?

SOŇA: Jak máš zlý obličej, Filipe!

FILIP: Ne zlý, — nešťastný, — strašně nešťastný. Budeš se s ním líbat. A potom ... oh, *líbá jí ruce,* Soněčko, — jaké budeš mít rty? Budeš mě mít ráda?

SOŇA: Jak to?

FILIP: Potom.

SOŇA *složí hlavu do dlaní.*

FILIP *klečí na zemi u ní:* Ó ano, — budeš. Odjedeme daleko, strašně daleko a zapomenem. Viď, že zapomenem! Nu, — pověz přece! Nemluvíš. Proč nemluvíš? Jsi jiná. Proč? Jindy jsi brala mou hlavu do klína a ptala se: Už nebolí? A nebolelo. Dnes mě neslyšíš. A já trpím. Ne sebou trpím, — tebou, ty ... a co teprve bude, až, Soňo, holubičko! *Objímá jí nohy.*

Třeba to nebude na nás vidět. Vyjdem na ulici a nikdo se ani neohlédne. Odjedem do Varšavy a potom dál a dále. Budeme zcela obyčejní lidé. Budeme spát pokojně ruku v ruce. Tvé oči se zase rozzáří světýlky,

— nic, nic nepřijde, — obyčejní lidé, milenci. Že? Nebudeme o tom mluvit. Ale nesmíš ho líbat, víš? — No, — no, buď jen klidná. Petr ti nerozumí, viď? On neví, co to je. Neví, co je to pro tebe. On zabíjí jako stroj, ty jsi motýl a dítě. Já vím, jak je ti, jak trpíš a nic neříkáš. To je víc než zabít sebe. To je víc než smrt. Soňo! Soňo!

Bože, co to říkám! Ne, — já nic. Jsem u tebe a půjdu s tebou. Nebudeme o tom nikdy mluvit, přísahám. Konečně: Petr má pravdu. Proč by ta bestie měla žít. Jednáš dobře a spravedlivě. Nebude tě to trápit. Třeba budeš tím i...

SOŇA, *která po celý čas seděla s rukama sepjatýma, pokřižuje se.*

FILIP: Co děláš, Soňo?

SOŇA: Modlila jsem se.

FILIP: Ty? Nikdy jsem tě neviděl se modlit. Zač?

SOŇA: Za svoji duši.

FILIP: Ty věříš v Boha?

SOŇA *přikývne.*

FILIP: V Ježíše Krista?

SOŇA *přikývne.*

FILIP: »Boha-Nezabiješ?«

SOŇA: Ano.

FILIP: A zabiješ komisaře?

SOŇA: Ano.

FILIP: Co však s tebou bude, Soňo, když tak věříš?

SOŇA: Ztratím svou duši.

FILIP: A přesto to uděláš? Proti své vůli?

SOŇA: Člověk musí v životě cosi obětovat, aby život nekončil jím.

FILIP: Nesmíš, nesmíš. Ty sama nevěříš a nechceš tomu. Petr tě nutí.

SOŇA: Věřím — nevěřím, — cítím to. Oba jsme lidé starého světa a starých věr a proto padnem. Ale, Filipe, — budoucí svět má hypnotické oči a upřel je na mě. Nechci jen zemřít, — chci něco víc.

FILIP: Chceš se přelomit, Soňo!

SOŇA: Jsem žena a předjímám znamení nové doby: přemáhat se! Prokletím vedou cesty k Bohu, nenávistí k lásce. Modlila jsem se, poslouchala tebe, — a rozhodla jsem se.

FILIP: Nesmí to být!

SOŇA *hladíc ho po hlavě:* Musí, Filipe! Slyšel jsi někdy tak velké a krásné slovo v lidských ústech: to musí. Jako by Bůh do něho přicházel.

FILIP: Ne, Soňo! Při naší lásce! Nepřipustím to! *Vyskočí.* Utecme! Mám lístky do Varšavy. Rychle, rychle, než Petr přijde!

SOŇA *vrtí hlavou.*

FILIP: Nedám tě. Hrozně tě miluji. Což ty mě nemáš ráda? Myslíš, jako by mě tu nebylo. Ať vše se propadne, Soňo, — nejkrásnější svět vystavíme si mezi svýma očima.

SOŇA: Filipe...

FILIP: Pojď!

PETR *vstoupí s lahví vína:* Máte tam tmu, zdržel jsem se. A co ty?

FILIP: Petře... já... Soňa...

SOŇA: Bojí se o mne, Petře!

PETR: Nedělá nic jiného, než že se bojí a straší.

SOŇA: Viď, že se už nebojíš?

FILIP *sklesle:* Ne.

PETR *nalévá:* Napijte se!

SOŇA: Nalej si také, Filipe! *Petr nalévá i jemu.* Můj zlatý, — chtěla bych tě dlouho vidět, chtěla bych... *Mlčí.*

FILIP: Co mi chceš říci?

SOŇA: ...co bych ti chtěla říci? Že tě mám ráda. Ano... to.

FILIP: Máš v očích slzy.

PETR: Čas spěchá.

FILIP: Pláčeš.

SOŇA: Ne.

FILIP: Na naši lásku! I dnes, — slyšíš. Za tebou půjdu...

všude za tebou! I do propastí pekelných. Ale nelíbej ho příliš. Nelíbej ho víc, než musíš. Soňo! Ne, ne... připiji ti jen, aby ses vrátila. *Chtějí si přituknout.*

Zvonění.
Číše jim v rukou klesnou.

PETR: Rychle!
FILIP: Je zde.
SOŇA *vypije naráz svou číši:* Pij, Filipe!
FILIP: Nemohu.
SOŇA *béře i jeho číši a vypije ji do dna.*
PETR: Honem, k ďasu! *Béře láhev i sklenice.*
FILIP: Soňo! Polib mě! Ještě teď! Než přijde.
SOŇA: Proč ještě teď? Budu potom jinak líbat?
FILIP: Ještě teď, má čistá, neposkvrněná holuběnko.

Obejmou se.
Zvonění.

Petr vytrhne Filipa z jejího náručí a odvede do pokoje vpravo. Potom vrátí se k Soně. Vytáhne z opasku dýku a podá ji ji.

SOŇA *béře dýku:* A vy mě, Petře, nepolíbíte?
PETR: Já?
SOŇA: Ano, — vy.
PETR *po vteřinovém rozmyšlení:* Až potom. *Odejde.*
SOŇA *zastrčí dýku za ňadra a jde otevřít.*

VÝSTUP 3.

Komisař ALEXANDER PHLIPS *vstupuje zleva. Vyšvihlý elegán, uklání se, líbá ruku a podává kytici:* Jak jsem šťasten, madame!
SOŇA: Pospíšil jste si, pane.
ALEXANDER: Jsem vždy ve spěchu. Člověk, který je zaměstnán jako já, dovede vždy přijíti včas.
SOŇA *berouc kytici:* Díky! Voní nějak smutně. Zimní květiny, viďte!

ALEXANDER: Schválně jsem vám opatřil tyto. Myslím, že se k vám nejlépe hodí. A potom: — mám rád ženy smutné.

SOŇA: Proč?

ALEXANDER: Abych je mohl rozveselit. *Prohlíží si pokoj.*

SOŇA: To už jste asi mnoho žen rozveselil.

ALEXANDER: Nemnoho. To se jen říká. Ale máte to tu miloučké.

SOŇA: Velmi prosté.

ALEXANDER: Ale s vyhlídkou na celý svět. Já mám sice skvostně zařízenou kancelář, ale okna vedou do vězeňského dvora. Vidím tudy jen pár kriminálnických lebek za mřížemi. To abych měl střízlivé myšlenky, madame. Ale kdykoli přijdu k oknu s vyhlídkou, vždycky se ve mně něco probudí. Bůh ví, čím bych byl, kdybych žil v tomto pokoji.

SOŇA: Přestěhujte se! Máte dost peněz na byt s vyhlídkou.

ALEXANDER: Eh, — zvykl jsem. Teď už to nejde. Darmo by mě to znepokojovalo. A kam vedou tyto dveře, smím-li se ptát?

SOŇA: Do ložnice, prosím.

ALEXANDER *směje se:* Ach! Výborně! Velmi půvabné.

SOŇA: Směla bych vám nabídnout trochu čaje?

ALEXANDER: Prosím, — ale přijdete si sednout ke mně! *Usedá na pohovku.*

SOŇA: Nabízela jsem vám jenom čaj, pane!

ALEXANDER: A já vám jenom zákusky k čaji, madame!

SOŇA *hrozí mu prstem, připravujíc čaj na samovaru.*

ALEXANDER: Máte pěkné šaty a pěkné ručky. Neviděl jsem vás až včera. A večer jsem si vzpomněl na Shakespeara, *deklamuje:* Kdo kdy miloval, aby nemiloval na první pohled!

SOŇA: Prosím vás, snad to neplatí mně?

ALEXANDER *béře ji za ruku a chce ji posadit vedle:* Na první pohled!

SOŇA *vymykajíc se:* Druhý vás odstraší.

ALEXANDER: Nikoli! Přivru oči a uvidím vás zas. Běžela jste ulicí, div že jste do mě nevrazila na rohu kavárny. Byla jste udýchaná, vypadala jste jako člověk, který se zpozdil a úsilovně vymýšlí výmluvu. Dokonce cosi jste si šeptala. Ano, — těmito rty. Přál jsem si býti jedním tím slovíčkem, které jste vyslovovala.

SOŇA: Proč?

ALEXANDER: Abych byl mezi vašimi rty, má drahá!

SOŇA: Byl byste se možná dostal mezi zuby.

ALEXANDER: Chtěla byste mě překousnout?

SOŇA *s úsměvem:* I k tomu by bylo potřebí chuti.

ALEXANDER: Hleďme, — dravec! Jak dovede ranit! To jsem rád. Budeme se rvát, ano, šelmičko!

SOŇA: Od kdy bojují vojáci s ženami?

ALEXANDER: Od stvoření světa.

SOŇA: A budete střílet?

ALEXANDER *poklepávaje na revolver:* Jen v nejnutnější potřebě. *Se smíchem:* Což — jste-li revolucionářka! Jste sice na to příliš půvabná, ale dnes je už vše možné.

SOŇA: Když se smějete, jste velmi ošklivý.

ALEXANDER: Nezlobte se na mě! *Hladí ji po rameně.* Proč se tak chvějete? Nekoušu. Ne, ne, maličká! *Hladí ji po rukou.* Ach! Zde je moje místo, které mám u žen tolik rád, — zde proti lokti, kde se ruka ohýbá, — tak jemné, tak měkké, jako hnízdo pro rty. *Líbá ji tam.* Je zde modravá žilka. Cítím její tep rty. Srdce vám tluče, anděli, rychle, rychle, — kampak pospíchá na návštěvu? Neopozdilo se? Nevymýšlí výmluvy pro svoji zpozdilost? *Chce ji obejmout.*

SOŇA: Ne, — počkejte! Voda vře. Pusťte mne!

ALEXANDER *přelomí ji v náručí a dlouze políbí na rty:* Tak, — teď můžete jít.

SOŇA *jde bez hlesu, bledá stane uprostřed pokoje.*

ALEXANDER: Co je vám? Zlobíte se?

SOŇA *zachytí se stolu jako ve mdlobě.*

ALEXANDER *přiskočí k ní:* Je vám nevolno?

SOŇA *padá do jeho ramene.*

SOŇA *vzpamatovavši se:* Sirény fabrik. Dělníci jdou z práce. *Vzpruží se.*

ALEXANDER: Je vám už lépe?

SOŇA *zprostí se jeho objetí:* Nebylo mi nic. Hned připravím čaj.

ALEXANDER: Vždyť to nemusí být.

SOŇA: I musí. *Jde k samovaru.*

ALEXANDER *přistoupí k oknu:* V ulici se rozsvítila světla. Lidi nevidět. Jen jakási černá masa se dole pohybuje. Co je to?

SOŇA: Dělníci z továren a horníci.

ALEXANDER: To je jich tolik? Ani bych nemyslil. Chtěl bych je viděti zblízka. Jsou zlomeni, shrbení, ponížení. Revolucionáři! Mravenci! *Udeří pěstí na okenní rám.* Zvrtli jsme je pořádně.

SOŇA *nalévá mu čaj:* Jsou jich tisíce. Denně je vídám. Přicházejí ze všech ulic, z celého světa. Podobají se draku, kterému usekli hlavu. Povídá se, že byli poraženi. V Americe, Německu a Italii se dosud bijí. V Rusku zvítězili. Když se na ně dívám tímto oknem, zdá se mi, jako by pod nimi praskala zem. Neslyšíte, pane policejní komisaři?

ALEXANDER: Slyším mumlání. To asi spolu vyprávějí. Neslyšel jsem je nikdy mezi sebou.

SOŇA *podávajíc mu šálek a zákusky:* Nevíte, proč se bijí?

ALEXANDER: Je jich příliš mnoho a musejí se dát pobít, aby jich ubylo. Chleba je málo na této zemi, mátuško!

SOŇA: Říkají, že se bijí pro spravedlnost! Co o tom soudíte?

ALEXANDER *pije:* Máte dobrý čaj. Kde jste ho kupovala, prosím?

SOŇA: Ptala jsem se vás na cosi. Proč jste neodpověděl? Máte snad důvody?

ALEXANDER: Snad.

SOŇA: Strach?

ALEXANDER *zlostně:* Ne, — nemluvte hlouposti. Nepřemýšlím o takových věcech. Prostě proto, že nechci, rozumíte! *Směje se.* Nejspíš proto, že jsem se nenarodil s takovým oknem. Okno dělá člověka. Vaše vede do nebe, moje do kriminálního dvora.

SOŇA: Povídali ve městě, že jste na tom dvoře dal předevčírem zastřelit padesát revolucionářů.

ALEXANDER: Padesát vrahů a zlodějů. Zítra dám zastřelit dalších padesát.

SOŇA: Proč?

ALEXANDER: Z rozkazu.

SOŇA: Nepřemýšlel jste někdy o tom, je-li rozkaz správný?

ALEXANDER: Rozkaz je vždy správný.

SOŇA: Rozkaz — —. Ale odkud je správný? Je to hrozné, pane! Nešel jste nikdy v noci dlouhou ulicí? Jsou takové večery, kdy se oči utopí v tom, co vidí. Paláce, lucerny, měsíc, baráky, opilci i strážníci. Svět je rozházený jako opuštěná hračka! Člověk má touhu dostat to vše dohromady, postavit znovu a lépe. Některé věci jsou smutné, ale ještě smutnější jsou jejich vztahy. Díváte se, díváte, — oči vám se propadají do všech věcí světa jako do zamčených skříní — a na dně každé věci leží rozkaz. Zabíjíte rád?

ALEXANDER: Nerozumím vám, co říkáte. Tážete se tak proto, že máte ostříhané vlasy, nebo jste si je dala ostříhat proto, že se tak tážete?

SOŇA: Ne, — nezlobte se! Víte, — je to tak divné, když se na vás podívám a myslím si, že jste tolik zabíjel. Ukažte oči! Jsou modré jako moje. Ukažte ruce! Jsou bílé jako moje. A to je divné a hrozné. Kdybyste měl oči podlité, zsinalé, kdybyste měl ruce černé, zkroucené, krvavé, — nedělilo by to tolik. *Dívá se na své ruce.* Já mám tak slabé ruce!

ALEXANDER *sevře ji je a políbí:* Na lásku postačí.

SOŇA: Láska je nejtěžší věc, můj milý!

ALEXANDER: Láska je jenom věc krásná a vzdušná. Četl

jsem kdesi, že vše ostatní, co žijeme, je sen, který se o nás zdá jakési obludě. Láska je vytržení, vteřina hořící. Jinak je vše svinstvo. Nejlíp je na to nemyslet. Když si myslím, když si myslím — — ale sakra!

Zpívá: Když si myslím, mé děvčátko, na tebe... *Strhává si ji na klín.* Tak, — teď tě nepustím. Přikryji se tebou, abych nic neviděl. Teploučká, miloučká! *Líbá ji.*

SOŇA: Ne, ne!

ALEXANDER: Musíš! Čert vem všechno! Po nás ať potopa!

SOŇA *vytrhne se mu.*

ALEXANDER *prudce:* Pojď sem! *Udeří na opasek s revolverem.* Rozkazuji ti to!

SOŇA *dívá se na revolver:* Rozkaz je vždy správný. Dobrá, — ale máte tvrdý klín.

ALEXANDER: Od revolveru? Víš, to je holka, co mi pořád sedí na klíně, — a dosud věrně.

SOŇA: Bolel by mě, kdybych šla k vám.

ALEXANDER: Proč?

SOŇA: Žárlím.

ALEXANDER *přitáhne ji znovu.*

SOŇA *pohladí ho po hlavě.*

ALEXANDER *odepne opasek s revolverem a hodí do kouta.*

SOŇA *sedá mu na klín.*

ALEXANDER *mezi polibky:* Miluješ mne?

SOŇA *mezi polibky:* Musím.

ALEXANDER: Jsi měkká, teplá, bílá. *Rozepíná jí blůzku.*

SOŇA: Ne, — ne, — ještě ne!

ALEXANDER: Proč »ještě ne«?

SOŇA: Počkej chvíli! Pověz: jsi šťasten?

ALEXANDER: Jsem šťasten, děvče moje! Chtěl bych tě hníst jako těsto, kousat, roztrhat. Chtěl bych tě mít! Rozumíš? Musí to být!

SOŇA: Buď tedy šťasten, — nesmírně šťasten!

ALEXANDER: Proč to tak říkáš, — jako bychom se rozcházeli? —

SOŇA: Ne, — nic. Můžeš si mě vzít. Musí to být. A proto

beř co nejvíc, co nejsilněji, jak na celý život. Mám tě ráda, Alexandře. Rozkazuj!

ALEXANDER *vezme ji do náruče a odnese do ložnice.*

VÝSTUP 4.

Scéna prázdná. Po chvíli dveře vpravo se otevrou: Petr. Dveře vlevo: Filip. Oba stojí na prahu napjatě, bez pohnutí. Prvý se sevřenými pěstmi, rozvažuje a čekaje na okamžik, kdy by bylo třeba zasáhnout. Druhý jako ze sna vytržený, jako člověk, jenž si cosi hrozného uvědomuje.

FILIP *pochopiv:* Petře!

PETR *klade ruce na ústa.*

FILIP *nervosně vstupuje do středu pokoje, hmatá po stole, židli, jako by něco hledal:* Kde je Soňa?

PETR *postaví se do dveří vedoucích do ložnice.*

FILIP: Lampo, — ty jsi tu svítila! Kde je Soňa? Ježíši! Já to nesmím vědět, ale ono to přijde a já se to dovím... Petře! Soňo! Už to jde. Stoupá mi to do hlavy, tluče a vstupuje. Těžké jak olovo. Olovo náboje a krev. Soňo!

PETR: Tiše!

FILIP: Soničko, — holubičko. — Ne, nic se nestalo. Ne, ty jsi moje, vždyť já nic nevím, jenom pověz, kde jsi, — kde jsi?

Z hlubiny domu ozve se ryčný mužský smích.

FILIP *vzkřikne:* Oh! Teď to vím. Je s ním v ložnici. Kurva! On mi ji vzal. Zabít! Zabít! *Vrhá se ke dveřím.*

PETR *zastoupí mu cestu.*

FILIP *bez sebe:* Táhni! Jste všichni svině, všechno je prasáctví. A já musím, musím zabít!

PETR *rozpřáhne ruce:* Slabochu!

FILIP *vytáhne nůž a bodne Petra do prsou.*

PETR *klesne na práh, tělem přes celý vchod.*

FILIPOVI *vypadne nůž:* Můj bože! Já jsem tě zabil, Petře. *Klesne na kolena.* Hlavičko moje! *Bije hlavou o zem.* Je těžší než ty, světe, a přece se ani nepohneš, když do tebe jí udeřím. Tak, — do prachu, — jako červ, ještě víc, nevidět, — neslyšet. Nekřičte, ruce! Olovo a krev. Petře, — odpusť mi!

PETR *tiše:* Nepůjdeš přes práh?

FILIP: Ne.

PETR: Je dobře.

FILIP: Ublížil jsem ti mnoho? Bolí to, ach bolí. Strašně cítím, Petře, tvoji ránu. Blízko u srdce.

PETR: Nebolí mě nic. Jako by jiný za mě krvácel. Nemluvme teď o tom. Čekejme, jak jí to dopadne. Soňo! —

FILIP: Krev teče ti z prsou!

PETR: Silný je ten, kdo statečně zemřel. Člověk, který zabil v sobě tolik slabostí, že i své srdce zasáhl. Neboť srdce je slabost, Filipe.

FILIP: Co jsem to udělal? Nesmíš zemřít. *Připlazí se k němu.* Žij! Soňu si vezmi! Miluj ji!

PETR: Soňu? Pověz jí, Filipe, že...

Z ložnice ozve se strašný mužský výkřik.

PETR *vztyčí se, co možná nejvíce, tvář se mu rozsvítí:* Pověz jí, že jsem ji miloval! *Rozpřáhnuv ruce, padne na práh mrtev.*

FILIP: Petře! Soňo!

SONIN HLAS *z ložnice jako ozvěna:* Filipe! Petře!

FILIP *skoro šíleně:* Čí to byl hlas? To byl můj, zoufalý a ztracený! Proč se mi vrátil, nikoho nenalez? Proč je jen ozvěna na zoufalé volání, zoufalá ozvěna na zoufalý hlas?

VÝSTUP 5.

Soňa na prahu. Rozpuštěné vlasy, potrhaný šat, nůž.

SOŇA: Volala jsem vás. Kde jste? *Spatří mrtvolu na prahu.*

Nechápavě, jako dítě, pohlíží na ni a na nůž ve své ruce.
To já jsem ho zabila? Proč?

FILIP *mlčí.*

SOŇA: Mám nůž od krve, ruce od krve a on má ránu v prsou. Filipe, pomoz mi, pověz mi!
— Je tu ticho. Řekni něco, ať se probudím. Není nikdo živý, — což jsou jen mrtví?

FILIP: Zabil jsem Petra.

SOŇA: Ty?

FILIP: Strašně jsem zeslábl, když jsem poznal, že ležíš v náruči komisařově. Chtěl jsem jít a zabít. Jako zvíře odkopnuté od žrádla. Nepustil mě, — bodl jsem. Je mrtev a vzkazuje ti, že tě miloval.

SOŇA *vypustivši nůž z rukou:* Petr? *Klekne k němu.*

FILIP: Odjeďme rychle, rychle. Soňo, máš mne ještě ráda?

SOŇA *obrátí se a dívá se na něho.*

FILIP: Nedívej se na mé ruce, ale na mě!

Podívají se na sebe a oba skłopí oči.

FILIP: Mám falešné pasy a lístky do Varšavy. Pojďme pryč odsud! Daleko, daleko, ať zapomeneme. —

SOŇA: Alexander, co leží probodený na mé posteli, — mě měl, Filipe.

FILIP: Zapomenu.

SOŇA: Ne z lítosti. Milovala jsem ho. Kdybys byl ženou, pochopil bys, jak horoucí je potřeba dávat, když béřeme tolik, jako je život. Nezabila jsem víc, než jsem musela. Milovala jsem ho tolik, abych s ním měla dítě.

FILIP: Zapomenu.

SOŇA: Na Petra jsem v té chvíli myslela, aby dítě se jemu podobalo ve víře, lásce a boji. Alexandra komisaře v Petra dělníka jsem chtěla proměnit, abych, když vraždím, k smrti nezavraždila.

FILIP: Odjeďme! Odjeďme!

SOŇA *umývá si ruce:* Krev nepouští a neumím už milovat. Patříme mrtvým, Filipe. Jsme děti starého světa a

chvěli bychom se při každém pohledu na sebe. Tys zabil, — já jsem zabila. Každé slovo, každý dech by nám to opakoval. Dítě by se narodilo mrtvé. Neodjedeme spolu, — ale každý jinam!

FILIP: Soňo, — proboha ne, — cožpak mě necháš tu samotného?

SOŇA: Už než jsem šla zabít, věděla jsem, že spolu neodejdeme. Víš, co jsi říkal mi tu, — před zrcadlem? Tenkrát jsem pochopila, že až zabiji, — budeme pro sebe sami, — sami, — docela sami, i kdybychom žili nejtěsněji vedle sebe. Byla bych odešla s Petrem.

FILIP: Což ty mě už nemiluješ?

SOŇA: Zabije-li člověk člověka, — mrtvý v něm žije dál. Mrtvý by lehal mezi námi v posteli, — mrtvý by jedl s našeho stolu. Lžeš si, říkáš-li, že zapomeneš. Na vše lze zapomenouti, Filipe, ale na to, že jsme duše ztratili, — nezapomeneš. —

FILIP: Zde máš svůj pas a lístek.

SOŇA: A ty?

FILIP *hodí své dokumenty do kamen:* Zůstanu. Nemám kam jít. Všechno je zoufalství a křižovatka.

SOŇA: Policie přijde v několika hodinách.

FILIP: Počkám.

SOŇA: Zítra tě zastřelí.

FILIP: Zastřelí.

SOŇA *otevře dveře:* Za těmito dveřmi je svět. Pod jeho hypnotickýma očima jsme zabili a zhřešili. Na jeho rozkaz se rozejdeme. Slyšíš jeho hlas? Po kolejích mrtvol ujíždí od hvězdy k hvězdě. Nevykupujeme si štěstí, ale tebe, nesmírná jízdo, — která jsi víc než štěstí. Bez tebe zbahnil by svět na nebesích. Vidíš! Miliony hladových žaludků, dělníci z chatrčí, mozolnatá srdce, ponížení, revolucionáři a padlí, — to je dnes síla, kterou svět je hnán. Člověk padne, aby se stal světem, a svět žije, aby rodil člověka. Ať jsem prokleta a třeba i mrtva, musím sloužit dál. I mrtví slouží, i prokletí slouží, když oči světa se na ně upřely.

FILIP: Nevidím nic, Soňo, — a nevěřím v nic. Sbohem!
SOŇA: Sbohem, Filipe, — sbohem, Petře! *Odejde.*
FILIP *stojí nehnutě, — nato jde k oknu, — dívá se za ní; potom spustí žaluzii, vrátí se ke stolu, stáhne kohoutek u lampy, posadí se a sedí, jako by čekal, upíraje ztrnulé oči před sebe.*

Opona volně padá.

V Praze 1922

ÚVAHY, POLEMIKY, POSUDKY

REVOLUCIONÁŘI

Dnešek je zázračná doba. Rostou v něm nové oči. Spalují všechno staré nazírání tak rychle, že to až bolí. To, co jsme včera viděli, nás rozněcuje, — a objevuje se mnoho neviditelného. Přichází nová epocha zření. Vědí to všichni na přední stráži, — ba vědí ještě víc. I ruce zúčastní se nového zraku. Nastane velké přemísťování, neboť oko, které si bolestí vykoupilo nový názor, — nesmí býti uráženo. A toto odervávání věcí věky přissátých na určité místo pro novou svobodu ducha jmenuje se revoluce.

U nás ještě revoluce nebyla. V Rusku už je, a tak slavná, že ji všichni slyšíme. Víme, že přijde, poněvadž ji čekáme. Víme, že přijde, poněvadž faleš a zaslepenost ji nenávidí. Revoluce nepřichází, když všichni jsou pro ni, — ale když špatní jsou proti ní.

Ale přemýšlejme o těch, kteří čekají. Myslím, že je možno rozděliti je na dvě skupiny. První, to jsou ti, kteří čekají nového Boha a nové náboženství. Revoluce zdá se jim být hračkou. Je snadna jako zázrak. Přenese všechny do království božího na zemi. Ze světa zmizí všechno špatné. Každý člověk bude svatý.

Jejich síla spočívá, jak vidno, na věře. Věří v tak krásný zítřek, že jsou odhodláni všechno za něj položiti. Myslí, že ani špetka špatnosti nepřejde do nového řádu. Jsou enthusiasté. Hoří nenávistí k přítomnu a láskou k budoucnu. Říkají: musíme býti pro dnešek špatní, abychom byli pro zítřek dobří.

Ač tito proroci budou prvními při posvátném úkolu, — byla by revoluce ztracena, — kdyby všichni byli takoví. Přehořela by. Nesmíme zapomínat, že na světě i po nejčistších revolucích nebude jako v ráji. Prostě proto, že nezbylo by potom lidu pracujícímu — než zemřít nebo useknout si obě ruce. Nebylo by práce ani života. Ale hlavní u těchto revolucionářů je to, — že nedovedli by revoluci zabezpečit. Neučinivše po ní svět rájem, —

umdleli by při prvních neúspěších. Kdo si představuje, že učiní svět stokrát lepší, jest k smrti zklamán, zlepší-li jej jenom dvakráte. A tak revoluce byla by rozdmýchána, aby pro kouř zhasla. Vrátila by se reakce, která číhá bedlivě na první znervosnění věřícího.

Na štěstí je tu druhý druh revolucionářů, mnohem skeptičtějších a střízlivějších, — které neuvidíme ani dnes, ani zítra, ale pozítří. I ti chápou neudržitelné postavení kapitalistického režimu, ale revoluce nejeví se jim už tak slavně jako vzkříšení. Pojímají ji jako nesnadný boj proti přesile a nejsou bezpodmínečně ochotni uvěřit, že revoluce zvítězí. Kapitál je špatný, ale má obrovský počet námezdníků, kteří jej budou hájit. Proletariát bojuje o lepší zítřek, — ale není sám kapitálem do té míry zkažen, — že obstojí v revoluci? Z každé velké ideje tylo mnoho velikých padouchů, kteří si ji chtěli strčit do kapsy.

Nedůvěra k lidem je znakem těchto revolucionářů. Mohlo by se snad o nich říci, že nečekají na revoluci, — spíše že radí počkat s revolucí, kdyby totéž heslo nebylo řečí několika podplacených uspavačů.

Ale přijde-li velká revoluce, — pak i tito se vzchopí. Poněvadž nebudou docela nadšení, — budou disciplinováni, — a na disciplinu se musí v této době počítat. Víra dá věřícím revolucionářům takový hlas, — že tito pochybovační jej uslyší. Půjdou do boje a budou se bíti pro revoluci. Nebudou od ní očekávat božských zlepšení, — a proto uvidí i lidská zlepšení. A tak, když budou první si zoufat, že nedosáhli nebe, — budou druzí rozmyslně stavět, potěšení, že alespoň uviděli hvězdy. Neboť úkolem prvních je revoluci vésti, úkolem druhých je ji zachovati.

UMĚNÍ VŠEDNÍ ČI NEDĚLNÍ?

Je to otázka stará a natrápila se již mnoho generací. Co je obsahem umění? Nedělnost? Všednost? Či obojí? Neleží šedivost všedního života mimo okruh umění? Nezačíná jeho působnost až tam, kde člověk, vyprostiv se zpod břemene povinností a nutností, na několik světlých okamžiků povznáší se nad skutečnost? Nebylo by umění všední, které tak snadno vede k tendenčnosti, jen násobením toho, co už tu je v míře svrchované?

Tak a jinak bylo nadhazováno, když se přemýšlelo o obsahu a účelu umění. Kdysi bylo možno utéci od těchto otázek poukazem na svrchovanost tvůrčí. Dnes však tak nelze. Umění sestupuje s nezodpovědného nebešťanství k zodpovědnému lidství. Dříve tyto otázky nebyly také tolik citelné, neboť umění měšťácké, rostoucí z měšťáckého týdne, neznalo tak ostrého přechodu mezi nedělí a dnem všedním. Podívejme se na ty životy takových d'annunziovských hrdinů! Ti ve svém životě nedělali nic jiného, než že od neděle do neděle sváděli paničky, pořádali dostihy nebo pitky, chodili po obrazárnách, čtli krásně vázané knihy a z přejedení trápili se nad svojí duší a nad světem, který svojí všedností jim nevyhovoval. Zde bylo by snadno dokázati, že tito lidé, kteří chodili od krásy ke kráse, nepoznali krásu, ale plané estetičtění. Majíce všechny dny sváteční, žili ubohý všední život. Vždyť svátek v duši i v týdnu potřebuje šest dnů všedních, šest dnů práce, nesnází a přemáhání, aby uzrál.

Umění měšťácké odumírá. Nastupuje umění proletářské. V tomto, jako v samé jeho třídě, pojem neděle vedle dne všedního vystupuje mnohem ostřeji. Básník jeho zná tíhu práce a svátečnost odpočinku. To jsou znaky vnější. Vnitřním znakem pak je: víra a boj o nový lepší svět. Umění zasvěcuje se této víře i tomuto boji. Otázka všednosti či nedělnosti převádí se pak na to, zda má umění proletářské dělníku býti *zbraní* pro tento boj, nebo uklid-

ňujícím *obvazem* na rány. Tu umělec, vědom si svého úkolu při stavbě nového světa, pátrá po tom, jak by mu dostál co nejlépe. Individualistický lartpourlartismus padl; umělec nechce jen psát, ale hlavně: být slyšen. Dnes má býti slyšen *dělníkem-bojovníkem.*

Kam však spadá působnost umění v životě dělníkově? Kdy dělník čte? Kdy jde do divadla, kdy sáhne po obraze? A odpovědí bude: *po práci.* Umění tedy přichází k němu, když shodil břemeno všedního dne a zasedl k tichému stolu. Jeho svaly jsou vyčerpány železnými stroji, jeho nervy podrážděny. Dnešní práce je těžká, tvrdá a dělník ví, že pracuje víc proti sobě než pro sebe. Všední skutečnost je pro něho nejhorší, vždyť právě on hledá z ní cestu k jiné, spravedlivější. Proto právem ptají se mnozí theoretikové nového umění: Má umění znovu ho strhovat do tohoto všedního života? Má mu zase stavěti před oči jeho poníženost a bídu? *Má tímto ho ponoukat k boji?* Má ho přesvědčovat tím, čím už ho celý život dávno přesvědčil a co, staveno znovu a znovu před něho, vzbuzuje spíše jeho nechuť než sílu?

Je mnoho pravdy v těchto otázkách. Méně však by jí bylo v závěrech, které by z nich vyvozovaly jedinečnost nedělního umění. Neboť tyto otázky i závěry hodí se jen na tak zvané sociální romány a básničky, jejichž autor nevzmohl se na nic jiného než na jakýsi oficielní soucit, sentimentálně střižený dle všech pravidel bontonu. Tato »díla« nepatří vůbec do umění. Čtu-li takovou knihu, zdá se mi vždy, že autor ponížil smutné hrdiny a ozářil je papírovou svatozáří mučednictví jedině proto, aby sám mohl nad nimi okázale soucítiti, t. j. aby se kochal na sobě něčím, co obecně se za »dobrou vlastnost« považuje. Nebo taková sociální dramata v kinu! Přirozeně lid to nebaví a dává raději přednost hrabatům, bravurně přeskakujícím každou propast, a miliardářům, podnikajícím krkolomné cesty v automobilech, před ubohými dělníky, kteří po celých šest dílů nedělali nic jiného, než trpěli bezpráví, a které nakonec vysvobodí nějaká ministrova dceruška

nebo jiný deus ex machina. Bylo by však klamné vyvozovati z toho (jak se šmahem děje), že lid miluje měšťácké a aristokratické. Vše je zaviněno omylem filmových spisovatelů, kteří bohaté a mocné štědřeji obdařují energií než ostatní. Lidu se hrabě a milionář líbí proto, že jsou představováni jako lidé smělých činů, odvážných rozhodnutí, kteří si sami razí cestu ku svému štěstí; je chladný k chuďasům, protože jsou skreslováni co lidé pasivní. Hle, když pojednou se objeví film, který vypadá z obvyklé konvence, když zabouří na plátně Edy Polo, ani hrabě, ani milionář, ale americký cowboy, který dovede těchto svých darů také oslnivě užívati, zda nezíská srdce předměstí za jediný večer?

Toto je zjev hlubší, než se na první pohled zdá. Edy Polo, toť živoucí osud tohoto lidu. Přepadán se všech stran bandity, vystaven hrůzám a nesnázím, stotisíc překážek v cestě, — to není jen Edy Polo, ale i nadšený jeho obdivovatel pod samou plachtou předměstských kin. Ale proč nadšený obdivovatel? Protože Edy bandity rozmlátí na padrť, nesnáze a překážky překoná a nakonec dosáhne toho, po čem touží jeho statečné a nezmarné srdce. *To chce divák.* Vždyť přece hlavním znakem utiskovaného lidu není jen útisk a utrpení, ale *nezdolná snaha z útisku a utrpení se vymanit.*

Tento poznatek budiž nám klíčem k řešení všednosti či nedělnosti. Když přijdou ti, kteří budou tvrdit, že obsah umění má býti jenom nedělní, že má býti koupelí, procházkou do polí, květinou a ptákem, dejme si pozor, zda jejich umění nezavání příliš *idylou.* Hálka dnes křísit netřeba, neboť *bojující dělník světa* nepojímá svět jako idylu ani *v neděli.* Kdyby tu byly květiny, pole, lesy a ptáci, budou to jiné květiny a jiní ptáci, bude to vůbec jiná neděle, než jak si ji v měšťáckém umění představovali. Stojí v ní jiný člověk. Nechce romantického vytržení z konkretna a zapomnění. Chce *konkretní změnu konkretna.* Jeho každý sváteční okamžik těsně pojí se s těžkými hodinami, které ho do něj přivedly a které ho z něj také

vyvedou. Tento člověk za čímsi jde a chce to docíliti. Neděle a všední den jsou u něho zevně tak rozděleny a přece tolik se prostupují. Jsouť mu podobenstvím jeho boje a jeho vítězství. Jako kdysi sváteční štěstí unášelo lidi kamsi na nebesa a bylo jim zapomněním tohoto světa, tak dnes svátek je nejvyšším uvědoměním si jeho.

A umění? Velké umění má do sebe vždy cosi nedělního. Zní v něm zvony, ale i polnice. Docílí však toho umělec jen tím, že bude obsah svých děl stavěti ze šťastných a vybojovaných jevů neděle? Jevy jen *samy o sobě* spadají do oblasti svátku nebo všedního dne. Ony však v umění nerozhodují. Rozhoduje tu mohutnost umělcova. V ústech paumělce i nejsvětější jevy jsou blátem. V šedivých úkonech denních nalézá umělec jiskru boží. Neděle — květ na stvolu všedních dnů, vítězství — ovoce na haluzích bojů, tento věčný poměr, vztah a prostupování zachytí srdce umělcovo na všem. Dnes ne ve znamení stavu, ale ve znamení růstu.

Svátečnost jest znakem uměleckého díla; sváteční jevy však nejsou jediným předpokladem umělecké tvorby.

PROLETÁŘSKÉ UMĚNÍ

Z přednášky v kruhu »Varu«

Článek tento nebudiž brán jako osobní názor pisatelův. Je spíše programovým základem, tak jak jsme se na něm shodli s ostatními přáteli umělci. Byť naše osobní názory na jednotlivosti byly odlišné, nechceme je řešiti proti sobě, ale mezi sebou. V základě pak jsme jednotni. Tlumočím zde názory skupiny komunistických umělců Devětsil.

*

Pociťujeme neudržitelnost a nespravedlivost dnešního řádu a věříme v lepší přestavbu společnosti. Nacházejíce pevný a konkretní plán její v marxistických thesích, nazíráme na svět historickým materialismem. Proto nové umění je nám uměním *třídním, proletářským a komunistickým.* O možnosti jeho nechceme debatovati. Je nám věrou a skutečností. Jde nám o jeho znaky a růst.

Co je základním znakem nového umění? Krachem měšťáckého řádu padá jeho ideologie a s ní i měšťácké umění. Nazírajíce na svět marxisticky, nepoužíváme termínu »měšťácký« ve smyslu hanlivém. Říkáme-li »měšťácký«, myslíme skutečné umění vyrůstající z podmínek kapitalistického řádu XIX. a počínajícího XX. století. Mluvíme zde o dobrém umění, neboť špatné umění není umění. Do umění měšťáckého zahrnujeme i umění pokrokového či sociálního cítění, které zůstává svými formovými i uměleckými prostředky autentickým výrazem měšťáckého údobí. Přirozeně do něho počítáme všechnu bezradnost nesčíslných ismů, všech těch experimentů vyrobených cestou studené spekulace, jež za sebou se střídaly jako filmové obrazy a konec konců skončily v naprostém nihilismu.

Mladí umělci nechtějí *jen kritisovat* skutečnost. Ani *pohádkově malovati* budoucnost. Chtějí o budoucnost bojovati

a *boj* je jejich hlavním vztahem mezi dneškem a zítřkem, *boj* je to, v čem sráží se v jejich srdci přítomnost s budoucností. *Proto základním znakem nového umění je revolučnost.*

Co znamená revoluce v umění? Revoluce v umění je předem oprošťováním se od setrvačnosti umění starého a úsilím o nové umění proletářské. Umělec odhazuje kult osobního. Slučuje se v zástupu stejně bojujících. Organisuje se společenstvím myšlenky. Zde chce býti *slyšen.* Jeho tvůrčí postoj není mimo zástup, ale v něm, úplně v něm. Proto hlavní znaky umění proletářského jsou v přímém odporu se znaky umění měšťáckého. Naproti individualismu vystupuje *kolektivism,* naproti lartpourlartismu — *tendence.*

Co je kolektivism? Kolektivism je pojímání života nikoli jako akce určitých *jedinců,* ale *celků* spojených myšlenkou. Nezdůrazňuje se, čím jeden se od druhého liší, ale čím se navzájem pojí. A na tom se také staví. Už i poslední údobí umění měšťáckého snažilo se o odosobnění díla. Ve Francii vzniklá skupina unanimistů stanovila si to programem. Umělec proletářský do jisté míry její kolektivní názory přejímá. Nejsou mu však smyslem, ale jedním z účelů. Nestojí *nad* hnutím mas, ale v něm; cítění kolektivní není mu jen uměleckým experimentem, ale živoucí skutečností. Nechce umělecky vyjádřit jen *hnutí mas,* ale též *důvody a smysl* těchto hnutí. Prakticky kolektivism znamená vědomí třídní solidarity.

Co rozumíme tendencí v umění? Každé umění vědomé svého úkolu bylo tendenční. Proletářské je nad jiné tendenčnější, poněvadž si nad jiné svůj úkol uvědomuje a konkretně vyjadřuje. Nechce být lepeno s šikovnou moudrostí, nechce se zachovávati na obě strany, neříkajíc nakonec nic, — jako většina posledních děl umění měšťáckého. Jeho řeč budiž: ano, ano — ne, ne. Dnes, co nad to jest, od zlého jest. Tendenčností pak nerozumíme zveršování několika politických thesí, tendence není nám vnějším nátěrem, — ale *názorem a vnitřním pojetím.* U Smetany, Aleše a Nerudy nacionální tendence je zorným úhlem uměleckého vidu. Taková bude internacionální tendence umění

proletářského. Nedocílí se jí tendenčními objekty. Nebudeme hledat něco nového, nač bychom se chtěli dívat, budeme chtít *nově* se dívat.

Mluvím-li tu o tendenčnosti v umění, nemohu si odepříti citovat několik vět Havlíčkových, z jeho předmluvy ke kritice Tylova »Posledního Čecha«: »Obyčejně se říká, že je umění samo v sobě ukončené, že má za účel jen tvoření, že nemusí mít žádnou tendenci atd. To však jsou, jak se zdá, jen plané řeči, asi tak, jako když státy jeden od druhého neodvislé jsou a samostatné, avšak jen tak dlouho, pokud jeden druhý nepřemůže. Totéž platí i o tendenci v poesii. Snad mohou být poetické krásy, třeba by ani lidí na světě nebylo: po takových ale krásách také lidem nic není a býti nemůže. Mnohem praktičtější zdá se býti zásada: že jest poesie proto na světě, aby se lidem líbila. A to jest zrovna také nejlepší odpověď na všechno, co se kdy o tendenční poesii řeklo a říci může. Něco v lidské přirozenosti se věčně opakuje, něco se mění: něco se tedy vždy líbí a něco jen časem. Na každý způsob jest ale *tendenční poesie* lepší než netendenční, protože je víc: je totiž předně *poesie* a pak ještě něco víc. Rozumí se však, že musí být především opravdu *poesie*, neboť špatná poesie s nejlepší tendencí přece nebude nikdy tendenční poesie.«

Optimismus. Ze základních předpokladů nového umění vyplývá ještě jedna vlastnost; není sice specifickým znakem jeho, ale rostouc z jiných podmínek je mu jinou funkcí. Je to jeho *optimismus*. Romantismus rozdělil život na skutečnost a sen. Položiv nejvyšší ideu štěstí mimo možnosti tohoto světa, — zakotvil v pesimismu. Aby něco bylo krásné, muselo to být nedosažitelné. Nechtěl štěstí, — chtěl se trápit po štěstí. Chtěl být bohem nebo ďáblem, — ale nikdy člověkem. Proto žil se život ve znamení marnosti a umění bylo toho obrazem. Proletářská moudrost zná jen tento svět jako základnu života. Netouží po nebeském štěstí, chce lidské štěstí v rámci jeho možností. Napsal jsem už dříve na tomto místě, že s nezodpovědného nebešťanství sestupuje k zodpovědnému lidství a že chce kon-

kretní změnu konkretna. Ta je možná a lze ji lidskou statečností vybojovat.

Umění proletářské, nejsouc vnitřně rozekláno, je optimistické. Však pozor! Poslední výhonky měšťácké filosofie byly též optimistické. Jaký je rozdíl těchto dvou vlastností nazvaných jedním jménem? Jejich rozdíl, jak jsem již dříve podotkl, spočívá v jejich účelu. Jeden byl křídly, druhý je zbraní. Jeden byl shovívavostí, druhý je horoucností. Jedním je člověk nad svět nadnášen, druhým o něj bojuje. Nový optimismus totiž nespočívá ve víře v dokonalost *stojícího* světa, ale ve víře *v možnost jeho zlepšení.* Nevede člověka tedy, aby nad ním složil ruce v klín, vida na něm jen nejlepší. Je mu vírou v sebe, zárukou vítězství a tudíž *výzvou k boji.*

Období optimistická jsou období víry, pesimistická jsou malověrná, — až nihilistická. Předmětem naší víry není Bůh a bohové, ale člověk a svět. Středověk horoucně věřil v abstraktno. My věříme horoucně v konkretno. Nové umění proto bude realistické. Nikoli realismus F. X. Svobody, ale Ch. L. Philippa; nikoli formování vlastních dojmů a jevů, ale zkušenostní poznání věcí a lidí mimo nás. Neilusivní, ale objektivní. Nebude líčit a popisovat, ale podávat fakta, která budou skutečností. Poněvadž skutečnostní věci jsou si navzájem nepodobné, nesrovnatelné a nesouměřitelné, bude umělecké dílo, zejména výtvarné, jakožto nová věc, nový artefakt nesouznačné a nesouměřitelné se skutečnostmi ostatními. Dříve — v naturalismu a v realismu běžného slova smyslu (který byl vlastně naturalistický) — bylo jich nápodobou a přepisem.

*

Teď ještě několik slov k *rozvoji* proletářského umění. Nynější jeho stav (kdy jsme teprve na jeho prahu) a statické pojímání literární historie vedlo by k tomu, že proletářské umění je možné až v proletářském státě.

V této věci soudíme takto: až v proletářském státě je možná *proletářská kultura,* t. j. umění rozrostlé do slohové

šíře, — proletářské umění je však možné i dnes. Revoluce je jeho kontrapunktem. A její mentální oblast nespočívá jen v jejím provádění, ale též v přípravě na ni, — tedy nejen v budoucím proletářském státě, ale i v dnešku, který se připravuje jej vybojovat.

Nacházejíce se v zániku stylu jednoho a zrodu stylu druhého, nechceme nepozorovati, že umění nové, byť většinou negací, přece jen pojí se s uměním starým dle všech zákonů vývojového sledu. Ač je jeho protikladem, — z něho vyrůstá. Jde tu však o víc než o rozdíl dvou generací. Jako umění buržoasní je poslední etapou velké epochy životního stylu individualistického, — tak umění proletářské je zase jen předvojem velké epochy životního stylu sociálního souručenství.

Nazírajíce marxisticky i na proletářské umění, zjišťujeme, že je uměním přechodným. S ukončením období diktatury proletariátu zanikají společenské třídy. Se zánikem tříd padá i třídní umění proletářské. Nebo spíše než padá, — rozproudí se na všechny strany z úzkých mezí třídy a rozroste se v nové katedrály socialistické kultury.

Proletariát jsou dělníci nového světa. Umělci chtějí být dělníky nové krásy v něm.

1. Za nejnaléhavější otázky pro umělecké tvoření pokládám nejnaléhavější otázky dnešního života: *otázky sociálního soužití lidstva.* Umělecky řeší se přirozeně uměleckým dílem, jehož hodnota je závislá na schopnostech a hloubce prožití umělcova.

2. Nejmladší literární generace se ve svých dílech těchto otázek jen dotýká. Její nejlepší představitelé nepřetavili dosud var těchto problémů v nové umění, hotové obsahově a formově. Přiznali však jedno, což je nejdůležitější: *úsilí o takové umění.* Ač jsou na počátku své dráhy, mají svůj určitý směr — charakteristický znak, který je pojí a sympaticky odlišuje od všech přežvykovačů starých hodnot.

Pro ty, kdož skutečně jsou staří ve »staré« generaci, myslím, je jediný úkol: totiž zemříti. Jinak otázka generační nemůže býti zodpovídána paušálně, nýbrž od osoby k osobě. Neboť v tak zvané »staré generaci« je vedle Dyka a Procházky také Šalda a Nejedlý. Poměr mezi starým a individualistickým směrem a novým, radikálně socialistickým dle všech známek vstupuje do stadia boje. Je-li to nutno či nikoli, — je snad zbytečno rozhodovati. Myslím však, že i bojovný poměr nemusí být vždy destruktivní. Vyžaduje se tu ovšem poctivosti boje — ne záludných útoků, podezírání a falšování — a hlavně jakési inteligence, t. j. snahy rozuměti. Skutečného vítězství se však nedosáhne theoretickými disputacemi, ale živým, uměleckým dílem.

3. Nové umění je nám uměním třídním, proletářským a komunistickým proto, že hlavním jeho znakem je úzké sepětí s konkretním životem. Třídní zápas, boj proletariátu s kapitálem, úsilí o nový, spravedlivější a lidštější řád jsou skutečnosti tak gigantické a srdcem otřásající, že každý, kdo by chtěl jíti nad ně nebo mimo ně, nedokáže svoji citovou nezávislost (jak tvrdí A. Novák v »Lid. novinách«), ale to, že vůbec žádného citu nemá. Každé

opravdové umění bylo třídním v době svého zápasu, protože vždy o něco bojovalo, t. j. mělo zastánce a odpůrce. My dnes chceme bojovati a umělecky formulovati ideje a životní moudrost třídy proletářské, jediné to třídy, která má možnost růstu.

Činíme tak ve znamení komunismu, jsouce citově i rozumově přesvědčeni, že je dnes jediným poctivým, životaschopným a praktickým směrem lidského úsilí. To je dnes naše víra a musí být jediná, chceme-li od rozhodování a rozmyšlování (které může být kritické a skeptické) přikročiti k dílu. Komunismus je nám však více než politická strana, — a ne my, — ale naši odpůrci úsilovně snaží se na tuto jej okleštiti.

Útoky na komunismus, které jsou dnes hlavní nádivkou měšťáckých časopisů, nevynikaly nikdy šíří ducha ani povznešeným stanoviskem. Počet jejich rozšířil dr. Arne Novák v »Lidových novinách«, kde prudce zaútočil na můj článek o proletářském umění. Hned v nadpisu dopustil se jakési šikovnosti, neboť nazval můj článek *manifestem*. Jsem přesvědčen, že umění vybojuje si své postavení hlavně uměleckým dílem; *referát* svůj jsem konal a otiskl jedině proto, že jsem byl o to žádán. Arne Novák se diví, »že zvetšelý dějinný materialism je nám východiskem r. 1922«, tvrdí, že důsledky, které z něho vyvozujeme pro umění, přistřihují a omezují tvořivou volnost básníkovu ideově i látkově. Že náš nesnášenlivý fanatism ukládá mu službu třídě, politickému programu a revoluční akci. Ač doporučuje nám býti módnějšími co do filosofie, rozčiluje ho, že »programem chvíle« omezujeme tvůrčí činnost básnickou.

»Zvetšelý dějinný materialismus«, který dnes hýbe celým světem, který je základem nejvýznačnějších a mravně nejsilnějších skutečností člověka, jest jistě nesrovnatelně životnější než fráze A. Novákovy a ostatních měšťáckých intelektuálů o t. zv. »vnitřní svobodě umělcově«. Budete-li viděti zápas dvou lidí, z nichž jeden bojuje proti křivdě a je vám drahý pro své utrpení a statečnost, zatím co na druhém vidíte faleš, zbabělý úskok a koupenou sílu, — což *nemusí* vaše srdce v těch okamžicích milovat prvního a státi při něm? Dle řeči A. Nováka ukázala by se tím vnitřní nesvoboda a závislost na programu chvíle. Básník pracující dle jeho receptu by v těch pohnutých okamžicích svoji »vnitřní svobodu« dokázal tím, že by napsal idylickou sestinu s nadpisem třeba »Měsíc nad řekou«. A my dnes nevidíme zápas dvou lidí, vidíme zápas dvou světů, celý vesmír chvěje se pod jejich nárazy a naše srdce trne v úzkostech a zpívá v nadějích. Pravím: je slepý, kdo toho nevidí. Pravím: je bezcitný a ne »vnitřně svobodný«,

kdo nepochopí, kam musí jej srdce postavit v této hodině. Na básnících je, aby našli velikost doby. Nám se zjevila zde a není jí jinde.

Arne Novák má právo nevidět a neslyšet. Získal si ho svými kritikami o knihách nejmladších. Nemá však právo skreslovat řečené a se zlou tendencí zatahovat můj článek na pole jen a jen politické. Komunismus je víc než politická strana, víc než »Lidové noviny«, víc než A. Novák se svými »nezávislými umělci«, víc než program chvíle. Programem chvíle naopak je: komunismus co možná nejvíc hanobit. Ponižující pro umění není třeba i sloužit člověku-bratru v boji a utrpení, ale ponižující službou je mlátiti v kapitalistickém listě dle jeho programu slepě do všeho, co jen trochu cítiti komunismem.

V celém článku Novákově lze souhlasiti s jedinou větou. A ta poráží celý jeho článek. Totiž: »Umění jest ochotno sloužiti jenom potud, pokud služba ideji či tendenci zvyšuje a rozvíjí jeho mohutnost tvůrčí.« Na nás ovšem, dle něho, se toto obecné pravidlo nevztahuje, protože naše idea je komunistická a tendence též. Arne Novák totiž, jak se zdá, patří k těm lidem, kteří při pouhém slově »komunismus« ztrácejí hlavu. Kdyby dovedl zvážiti obsah tohoto slova u nás, nevyvozoval by z toho pro umění důsledky tak bezútěšné.

Co pak se týče první mé knihy, klidně mu přiznám, že je to kniha měšťácká. Měl-li jsem opravdově se tehdy vyjádřit, nemohl jsem jinak. Do jaké míry bude druhá proletářská, také nemohu zaručit. Doufám, že mi dovolí alespoň o to usilovat.

V »Národních listech« věnoval nám p. Scheinpflug také pozornost. K jeho článku, který je klidnější, ale zato mlhavější, lze po předeslaném připojit málo. Netvrdil jsem nikde ve svém referátě, že *zásady* třídnosti, tendence a optimismu jsou naše vynálezy. Naopak, poukazoval jsem, že vždy nebo velmi často umění prostupovaly. *Zásada* tendenčnosti není nová, ale určitá tendence je nová; optimismus není nový, ale nové je, z čeho roste, jaký je a k čemu směřuje; třídní

umění není nic nového, nová je však třída, která umění napojuje svojí krví. Že si umění třídní, proletářské a komunistické nedovede dobře představiti, je věcí jeho obrazivosti a našich schopností.

Nakonec radí nám p. Scheinpflug jediný prostředek, jímž prý může umění pracovati k uskutečnění komunistického plánu, totiž: mravní povznesení lidu. Zde zase se setkáváme se starým měšťáckým bludem: se spasitelskou, učitelskou a pastýřskou pózou »inteligenta« nad zástupy. Byli mnozí a já byl mezi nimi, kteří jsme si to kdysi tak představovali. Ale brzy jsme poznali, že ne lid od nás, ale my od lidu dříve se musíme učiti. Najdeme-li kde prostotu a sílu v mravnosti, lásce a touze, tak najdeme ji jedině zde: ovšem, musí přijít člověk k člověku — při řečnění s katedry poznáme jen vlastní moudrost. Mravního povznesení, myslím, bylo by více třeba právě na opačné straně. A nejvíce tam, kde volajíce po »mravním povznešení lidu«, rozumějí jím: služebnickou poslušnost.

Vážení přítomní!

Nepokládejte, prosím, můj úvod za přednášku. Na [illegible] přednášky o novém umění bych musil míti více času, než ty třídny. ~~Nechci nové umění kritiky konstatovat jaké je, aniž určovati, jaké by mělo být, či jaké bude~~ a hlavně musil bych se cítiti mnohem více theoretikem. Vzhledem pak k rámci večera nechci je kritiky hodnotit, aniž určovat jaké je, či jaké by mělo být. Hlavním bodem našeho sejtí je debata. Můj referát budiž jejím podnětem a ona zase budiž kritickou částí mé zprávy. Nepřináším svých osobních názorů, ale spíše programový základ, tak, jak jsme se na něm shodli se ovými přátely - umělci. Proto hned zprvu prosím o úpravu debaty v ten smysl, aby po přečtení mého referátu k případným otázkám mohlo se odpovídati z naší strany hned, - a nikoli souhrnně na konci večera. Tlumočím zde názory skupiny kommunistických umělců „Devětsil" a aby se debata příliš nerozbíhala předsílám ~~[illegible]~~ několik faktů, které z debaty vylučujeme, ježto jsou nám věrou a skutečností.

Pociťujeme neudržitelnost a nespravedlivost dnešního řádu a věříme v přestavbu společnosti. Nacházejíce pevný a konkretní plán této přestavby v marxistických thesích nazíráme na svět historickým materialismem. Proto nové umění je nám uměním třídním, proletářským a kommunistickým. O možnosti jeho

Hrodem

Největší bolestí a neštěstí chorobý je, že mít člověka, aby myslel jen na sebe, hradoval se jen o sebe a pozoroval jen sebe. Celý vesmír zažil se mu na jeho vyhublé tělo a co může být v tomto chudém a bolestném kosmu než jen bída a bolest! Poněvadž myslím, že existují jiná, zdrajnější utrpení, než tato osobní, – [illegible] slyším se, když pro a jen tato chorobá, která se zhrací ve světě, jako stín jednoho listu, – mi zachovuje vše. Toto by byla prvenina pro

Trápil li mě tedy nějaký problém, nebo bolest a nebo i radost (kaz a-sikrě vnímaná radost přesli hrnu hrnením utrpení) pokoušel jsem se vší jejím nemocnou zbavit tím, že jsem ji odpoutal od svého něhu a postavil mimo sebe tak, že mohla i kepe mě jít [illegible] přítelem. Literární učení o objektivnosti jsem toto nazývá [illegible], co možná nejdefinitivněji pořídil jsem [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] definitivněji pak jsem to nazvil, tím bolest přestala mě

MANIFESTY

Manifesty byly, jsou a budou jen Jany Křtiteli každého nového uměleckého evangelia. Předcházejí dílo a mají jako takové za úkol urovnávati pro ně cestu, t. j. vyzvednouti jeho *novum*, podtrhnouti *směr* a *vymeziti vztah* ke skutečnostem. Umělecké dílo (myslím tu dílo generace určitým způsobem organisované) snad usvědčí manifest, že se mýlil v theorii tvoření, v určení významu a výsledků, ale ať si, — vždyť nepsali jej kouzelníci, ale věřící lidé. V jednom však nemá manifest zklamati, má-li vůbec míti jaký praktický význam. A to v zásadním, které jsem už podtrhl a jež přeloženo do slov dneška zní: *propagace* a *provokace*.

Toto zase vyžaduje přímosti a jasnosti až do sebezapření a pisatelům bude tu více než jinde okleštiti se ode všech soukromých citečků, které vždy společnou věc zatemňují. Neplatí manifest umělcům, ale čtenářům, nesoudí se podle toho, co znamená, ale podle toho, co vyvolá.

Před půl rokem formuloval jsem na tomto místě umělecký a sociální názor komunistických umělců sdružených v Devětsile. Myslím, že podařilo se tehdy část veřejnosti přesvědčiti, že nové umění má právo býti nekompromisně socialistickým a že skutečně o to usiluje. To byla propagace. Ankety, debaty, novinářské výpady donutily leckteré neuchopitelné přiznati barvu. To byla provokace. Snad se nezmýlím, když celý poslední manifest Literární skupiny, o němž chci pojednati, budu pokládat také za jedno z posledních vybarvení, nebo lépe řečeno »nalézání barvy«.

Přišed na světlo boží jako druhý, obsahuje více výhrady než klady, více rozmělnění než stmelení, více tmy než světla. To stává se dnes, při opětném a sesíleném náporu reakce, dvojnásob nebezpečným.

Co obsahuje tento manifest?

»Jsme socialisté,« — *ale* »nevěříme, že na vývoj lidské společnosti působí jen jediný mechanický činitel — totiž

hospodářská výroba.« — »Náš socialismus je pevným vědomím nutnosti hospodářské revoluce,« — *ale* Marxův »mechanismus (předurčená nutnost průběhu vývoje světového k sociální revoluci hospodářské) a fatalismus je nám trudným zbytkem minula.« — »Chceme odstranit soukromokapitalistický řád, osvobodit proletáře, — *ale* osvobodit člověka vůbec i duchovně z nenávisti (třídní?), zloby, ztuchlosti srdce.« »Svou poesii budujeme na názorovém světě proletáře, — *ale* proletáře nového, čistého, neboť každou realitu dovršujeme věrou, utopií.« Končí pak: »Srdce! Srdce uprostřed! Tíhnutí ke středu! Synthesa. A zase: srdce! Hledejme je! Tvořme je! Dávejme je světu!«

Věty ty napohled vypadají velmi pěkně, ale přihlédneme-li blíže, poznáme, že jejich krása není jen povrchová, ale i zhoubná. V manifestě mluví se mnoho o dynamickém nazírání. Mnoho ho tam však není, aspoň ne tolik, kolik by ho bylo potřebí k dynamice tvorby. Neboť dynamika tvorby spočívá v tom, že zeď staví se na základy a střecha na zdi, že tedy nelze pokrývat střechu, dokud nemáme pořádných zídek. Každý polír by vypověděl z práce dělníka, který pro samé vzdychání po kobercích budoucího pokoje nechtěl by pracovat v blátě základů. Není to, pravda, tak poetické a krásné, ale *musí to být*, sic by všechna krása zůstala jen zbabělým pomyslem. To pak nazýváme službou. Když umělec ukázní svoji sílu a krev na čin, který je třebas jen předpokladem všech jeho tužeb.

Dokud budou třídy, bude třídní nenávist mezi nimi. Dokud budou třídy, bude v nich zatuchlost srdce. *Třídy* musíš nejdříve porazit, a potom zmizí ostatní. Dejme tomu, že by třídní nenávist mohla býti odstraněna za trvání tříd! Nic by víc neuškodilo proletáři než toto. Stal by se dobytkem s věčným jhem, neboť právě nenávist zachovává mu zde důstojnost lidskou. Třídní nenávist — síla, která jednou sama třídy povalí.

Proletář nový, lepší, čistší, — zdalipak to vůbec bude proletář? Zda člověk ověnčený imaginárními veličinami krásy, mravnosti a lásky nestane se spíše papírovým fan-

tomem nežli živým stvořením? Pro krásné utopie zapomínávalo se přítomných běd. Jen aby se posléze všechny ty utopie nestaly nezodpovědnou představivostí, romantickým, slabošským útěkem do vlastních snů právě v době, kdy umělec jako muž a voják je povinen stůj co stůj státi na konkretní půdě skutečna. Umění proletářské budiž jako proletářský život: bojovné, nehumanistické, dogmatické. Jen jeho víra a vnitřní pravdivost bude mu okrasou. Až jednou — tvrdili jsme tak už dříve — budou vybojovány podmínky novému sociálnímu životnímu stylu, rozroste se přes ohrady tříd i proletářské umění do slohové šíře umění sociálního. Potom bude lze mluviti o těchto věcech, protože bude možno je plnit.

A srdce? Myslím, že vyplývá ze samé funkce umění: mluviti k srdci. Továrny básněmi nesesocialisujeme, bohužel. Hospodářskou revoluci jimi také neuděláme a nebudeme se o to snažit. Ale voláme-li k srdci, hleďme, aby náš hlas v něm nezanikl, ale prošed jím, došel až do obou pěstí. Srdce stalo se dnes krásou příliš samoúčelnou, na niž celkem svět nic nedá.

Komunism jest obraz nového, lepšího životního stylu a marxism je plánem jeho vybojování. Utopistický socialism je mlhovina. Dá se roztáhnout a stáhnout dle potřeby. Dle manifestu obsahuje snad všechny socialismy mimo komunismus, protože ten jediný od theorie probíjí se k životní praxi. Ba tento socialism se natolik rozšířil, že (jak jsme se dočetli ve »Venkově«) bylo dovoleno J. Knapovi vpašovat do něho i jakýsi agrární humanismus.*

Když nějakou pronikavou myšlenku nafoukneme tak, aby každý se jí mohl trochu přikrýt, když jí ulomíme všechny hroty, když zbavíme se veškerého jejího risika a proneseme tento výsledek krásným hlasem, vzbudíme nadšení v národě československém. On totiž nad jiné má rád

* Dopis Knapův, otištěný ve »Venkově«, byl zaslán Lit. skupině ještě před vydáním manifestu s poznámkou, aby ona sama rozsoudila, může-li Knap při tomto kredu býti podepsán na manifestu.

zmoudření a umírněnost. U nás se to namnoze projevovalo v útěku od činu k jakémusi srdci, duši nebo morálce.

Proto vřele uvítal literární manifest v »Nár. listech« dr. Miroslav Rutte, řka, že »skoro týmiž slovy to říkal před třemi lety ve „Strachu z duše"«. (Knihu tenkráte podrobil za mladé kritice A. M. Píša a tuším k plné spokojenosti F. Götze.) Proto přišlo to vhod V. Dykovi v »Lumíru«, který dokonce tvrdí, že ten proletář zůstává v manifestě jen proto, aby kryl ústup, a že to s ním nemyslí vážně. A tak dostává se Literární skupině patronace nadmíru proletářské a socialistické.

Řekl jsem, že manifest soudí se dle toho, co vyvolá. Manifest Lit. skupiny vyvolal mylný dojem, že mladí se popravují. Upozorňoval jsem na to i na valné hromadě Lit. skupiny, jíž jsem se naposled jako člen zúčastnil. Tvrdil jsem, že *dnes* ze všech jejích projevů uváznou právě ta *»ale«*, neboť to, co stojí za nimi, říkává každý měšťák. Předstíraje touhu po nejlepším, zbavuje se povinnosti dělati dobré.

je thema přednášky soudr. Josefa Hory, básníka a redaktora »Rudého práva«, kterou pořádá klub místních vysokoškolských studentů dne 5. dubna v přednáškovém sále Národního domu. Soudruzi, kteří sledovali běh kulturních událostí v letech poválečných, jistě mají v dobré paměti, jak rozvířilo celou českou veřejnost, když mladí umělci označili nové umění za umění třídní, proletářské a komunistické. Živelná touha po spravedlivějším a lidštějším řádu, zrozená z války a poválečných běd, prostoupila všechna odvětví lidského ducha a jala se rozkládati staré, stojící hodnoty. A jako všude — tak i v umění. Umělec, dřív zakletý sám v sebe, odhazuje obřadný háv olympský a civilisuje se na dělníka. Chce spolutvořit nový svět. Vyschlé umění individualistické ovlažuje se mízou kolektivního socialismu. A zatím co všude jinde nový svět je v krutém boji se starým, zde je již jisto: nové umění buď bude sociální, nebo nebude vůbec. Toto je vědomí všech mladých našich umělců a jejich nejlepší díla stojí pod tímto praporem. Vítáme, že klub vysokoškolských studentů pozval právě s. Horu, aby o tomto promluvil. Je z těch, kteří nejdále dospěli. Není u nás knih mužnějších a proletářštějších, není u nás básní plnějších novou krásou nového světa nad jeho poslední dvě díla »Pracující den« a »Srdce a vřava světa«. On uskutečňuje první, co sám od básníka žádá: aby tvorba nebyla jen činem uměleckým, ale i sociálním. Proto není povolanějšího, kdo by osvětlil šera rodícího se umění nad tohoto, který dorostl jasu. — Soudruzi, kteří máte kdy a zájem, navštivte tento večer. Promluví k vám člověk, který je nejvíc váš a kterému vy nejvíc porozumíte. Přednáška bude doplněna případnými recitacemi. Vstupné je režijní, nezaměstnaní (na legitimaci) zdarma.

A. Kavoň: Ze zápisků zběhových. II. vydání u J. F. Bučka v Prostějově 1920.

Mezi naší zahraniční osvoboditelskou poesií zaujímá tato malá šedivá knížečka zvláštní místo. Není v ní patriotického nadšení učleněného v dunivé sloky, neslyšet v ní třesku zbraní a polnic, — je v ní jen trpkost, smutek a touha po víře — úděl to člověka, který ve chvílích, kdy by měl mít sto rukou a všechny rozdát, — jest sám.

Uprostřed bratří, rodáků —
jsi sám, tak sám — a cizí!
Skutečnost k zemi tě tiskne,
iluse každá mizí,
a jestli někdo výskne —
to nebyla radost. — To křičel žal!

Přece však některé básničky ukončí harmonicky, — ale zdá se, že onen výhled neplatí příštím dnům, ale daleké, velmi daleké budoucnosti.

Některé veršíky nelze nazvati v obecném smyslu básněmi. Neboť obecný smysl chce, aby bylo básněno jen o určitých věcech a určitým způsobem. Toto jsou ale zápisky; jejich cena leží v tom, že nikoli mrtvá estetická norma, ale těžké živé dny v zákopech, špitálech a cizích městech jsou jim spojující linií. »Recept na řízek«, »Reklama pro reservní špitál«, »Piantoni« jsou jakoby načrtány křídou na špinavé zdi italského špitálu. Jako by je tam vyryl prostý voják, který nemohl křičet. Nechtěl psát báseň — chtěl si jen povzdechnout. —

V době převratu, pod vlajícími prapory nenašla by jistě tato knížečka ohlasu. Nezná ani silných slov, ani hrdinných gest. Dnes, po dvou letech, — stojí již mnohem blíže.

To budiž důkazem její životnosti.

Jaroslav Seifert: Město v slzách. První verše s obálkou a dvěma kresbami K. Teigeho. Vydalo Komunistické nakladatelství R. Rejman, Praha I, Perštýn 6. Cena 9,50 Kč.

Když měšťáčtí kritikové zpozorovali, že mladé umění staví se téměř výhradně na třídní stanovisko socialistické nebo komunistické, počali dle svých schopností buď se mu vysmívati, nebo je odsuzovati. Básník má být nad stranami! Umělec má patřit všem! volali, zapomínajíce, že nikdy tomu tak nebylo a že právě největší umělci byli umělci třídní v tom smyslu, že jsouce bojovníky za novou a spravedlivější myšlenku, neměli za sebou všechny lidi, ale jen určitou jejich třídu, která tutéž myšlenku vyznávala a o ni bojovala a jejíž boj právě oni umělecky formulovali a posvětili.

Neboť básnické dílo roste vždy z doby básníkovy, obráží její bolesti a naděje. Utíká-li básník ze své doby, protože se mu zdá špatnou, svědčí to jen o jeho zbabělosti a špatnosti, neboť věci, doby a lidé nešťastní dvojnásob nám přikazují, abychom u nich setrvali. Proto dnes tuberkulosa, rána v boku vojínově, mozol na ruce dělníkově a bolestná touha po spravedlnosti v očích ponížených dojímají naše srdce více než všechny hvězdy, květiny a nádhery letních nocí, které jsou šťastny i bez naší pomoci.

Byla to právě válka, která přehodnotila v umění naši lásku. Chceme milovati to, co potřebuje lásky, chceme pomáhati tam, kde je třeba pomoci. Nové umění bude konkretní, protože se nebude zabývati mlhavými problémy kosmickými, proto bude i nenáviděno, nejsouc již jen slovem, které vždy se dá nějak obejíti, ale i tělem, které stojí, žije a jedná.

Statečným průbojem v tomto směru je Seifertova prvotina »Město v slzách«. Ano — město v slzách to bylo, co nutí básníka, že nad ním se zamýšlí a u něho zůstává, i když to ví, že pěknější by bylo z něho utéci kamsi ven, do polí mezi stromy, květiny a ptáky. Nezpíjí se povrchním ruchem jeho promenád a barů, ale strhává s něho tento pest-

rý cár civilisace, aby pod ním odkryl bolestné nitro, aby pochopil, že všechno, co v městě je, vyrostlo z milionů zbidačených rukou. Město jest mu hranatým obrazem utrpení, nechce se s ním laskat, chce ho dobýt pro spravedlnost. Z této statečnosti vyrůstají v jeho knize nejkrásnější sloky:

Svou slávou
nezvítězilo město nade mnou,
svým majestátem a velikostí mě neočarovalo,
miluji hvězdy, lesy, prameny, louky a květiny
a vrátím se v jejich náruč tajemnou,
však dokud z bratří mých trpěti bude jediný,
nebudu šťasten
a nespravedlnosti světa vzbouřen
dál jako teď,
opřen o zdi fabriky, budu se zalykat kouřem
a píseň svoji pět.

Seifert zpívá o vojáku invalidovi, o padlém Josefu Kuldovi a souchotinářských dětech z předměstí, o hřbitově, o padlých a raněných, o večeru na pavlači starého činžáku, o předměstské ulici. Nezůstává však jen na litování, dobře ví, že by bolestínství nestačilo, chce bídu vykoupit a mnohde ji i vykupuje.

Zde však chci se zmíniti o dvou nebezpečenstvích, kterým jako my ostatní mladí podléhá i Seifert ve své první knize veršů. Leckde vykupuje bídu jen napolo a v některých básních je to jen silné slovo, které nezachraňuje. Nebezpečenství u Seiferta se jmenuje: *revoluční pointa.* A jako vůbec každá pointa, tak tato teprve svádí k manýře. A manýra je smrtí básníkovou.

Neboť nechceme básně o revoluci, ale revoluční básně, kde revoluce je nejvnitřnějším smyslem, ale nikoliv bengálem na konci. Jako nebyly pokorny básně upletené ze slov »tichý, bílý, chudý a pokorný«, tak také nejsou revoluční básně prošpikované slovy »rudý, soudruh, revoluce!« Revoluce neleží ve slově, ale ve vnitřní statečnosti

a *kázni*. Básní, které formou a obsahem by znázorňovaly vnější chaos revoluce, máme u nás dost a dost. Jde nám teď o básně, které by měly její vnitřní vlastnosti, vždyť přece revoluce znamená nám logické vybavení myšlenky ve formě činu, který ji (myšlenku) uskutečňuje, — a nikoli náhodu nebo nehodu. Proto časem ztratí mnoho ze svého časového lesku básně jako »Modlitba na chodníku« a »Revoluce«.

Podotýkám znovu, že není to jen chyba Seifertova; tak hřešili jsme my mladí všichni v prvních svých verších. Byli-li jedni siláčtí, protože ještě nebyli silní, — byli druzí z téhož důvodu přepokornělí a jejich pokora byla zase šikovnou maskou, která kryla půvabně jejich vlastní slabost. Jen silný člověk může býti vpravdě pokorný.

Druhým všeobecným kazem, který neminul ni Seifertovu knihu, jest, že básně jeho jsou místy až přetíženy obrazy specielně biblickými. Připomíná mi to verše renesančních básníků, kteří své básně tak přetěžovali obrazy a příměry z antické mythologie, že se mnohdy zdálo, jako by byly inspirovány jedině znalostí tohoto oboru.

Tvoříme-li obsah svých básní z dnešní revoluční skutečnosti, musíme z téže skutečnosti tvořiti slova, obrazy a formu; dovoláváme-li se jakýchsi pravěkých pravd nebo obecných rčení, je i toto nutno činiti s patřičnou cudností, nemá-li se básnění zvrhnouti v manýru.

Poslední věci Seifertovy však ukazují, že i on dobře chápe cestu a že vyhne se těmto nebezpečenstvím. Věřím, že vedle Josefa Hory a A. M. Píši právě on vydoluje nejvíce rudy z doby, která se přes všechno úsilí zpátečníků a chamtivců počíná přelamovati do nové, lepší budoucnosti.

Jaroslav Seifert napsal pravdivou knihu. Proto si ji málokdo koupí z těch, kteří si knihy kupují, aby se jimi kochali. Na vás tedy je, soudruzi, abyste ji koupili a četli. Je stvořena z vašeho života, z vaší krve a z vašich pěstí a pro vás také byla napsána.

Hodlám na tomto místě referovati o knihách, které se zrodily z dnešní revoluční přítomnosti. Dílo básnické roste vždy z doby básníkovy a obráží její bolesti i naděje. Utíká-li básník z ní, že se mu zdá špatnou, svědčí to jen o jeho zbabělosti, neboť nešťastné doby právě jako nešťastní lidé dvojnásob nám přikazují, abychom u nich setrvali. Utíká-li ze své doby, utíká také ze života, který vždy byl jedinou základnou každé tvorby. Vždyť umění je pouze jedinou z jeho mnoha funkcí. Dnešek pak, nad jiné doby bohatší varem a mnohostí ožehavých problémů, nutí každého opravdového člověka, aby k němu zaujal určité stanovisko. Hodnotícím měřítkem mi bude *statečnost,* s jakou to ten či onen bude činiti na poli literárním.

*

Na prvním místě referuji o druhé sbírce básní *A. M. Píši* »*Nesrozumitelný svatý*« (vydal F. Svoboda v Nuslích jako VII. svazek edice Mostu) proto, že doba je hlavním klíčem k její uzavřenosti. Připomínal-li mi Píša ve své lyrické prvotině »Dnem i nocí« mládence, který přes skla mateřské světnice dychtivě pohlíží na svět a jehož vrozený temperament vybuchuje nejvíce do čtyř stěn pokoje, vidím jej v »Nesrozumitelném svatém« jakoby státi na prahu rodného domu. Vyšel z pokoje, stojí a dívá se. Mezi jeho smysly a svět neklade se žádná přepážka. Jsou to skutečné vichory, které mu čechrají vlas, je to skutečný svět, který se před ním zmítá, vlní, křičí, bouří, dere se mu do očí, útočí na jeho smysly, — celý *svět je v pohybu,* zatím co on ještě stojí a nechává své oči zmítati se pod ranami skutečna. *Aktivita* světa je taková, že sám zůstává ještě *pasivní,* že ohromen jeho pohybem nemůže a snad ani nechce uzákonit v sobě prudce tekoucí třísť bezprostředních vjemů. Dává se jimi unášet a vykřikuje svá nejosobnější vidění v exaltaci. Vnější popudy utkvěly v očích, nepřišly ještě do rukou, nezměnily se v čin. Den se mu láme v tisíce

filmových obrazů, vířících před ním v překotné rychlosti. Aby jej mohl zachytit a vyzpívat, odhazuje všechny otěže rytmu, klasického rýmu, ba i interpunkce. Nemyslím však, že Píša odložil interpunkci jedině proto, že by jí nechtěl, spíše proto, že by byla příliš jednostranná, neboť každý verš je u něho *vykřičníkem.*

Na prahu světa je nádraží
To je co nohy podráží
Směje se vábí a skrývá
Kdo by to řek
Na světě je tolik bílých drůžiček
Ale noc svatojánská je bludná a divá
Jiskry bys na nebi nespočet
Odnáší tě pryč doopravdy potěžkat svět.

Tyto poslední verše jako mnoho jiných svědčí, že byť by i byla hlavní cena knihy ve *vývoji,* přece jen si »Nesrozumitelný svatý« uplatní vždy své místo. Bude dokumentem *dobrého vývoje.*

Neboť Píša je též básníkem *nových očí.* Dovede svět viděti tak, jak svět chce, aby byl spatřen. Svět znásilněný válkou, bídou a kapitálem tolik toho potřebuje, že ti, kteří mají schopnost *viděti* to, čeho sice není, *ale co by mělo být,* nemohou pohlédnouti na nic, aby se jim to před očima nerozrůstalo svými možnostmi do nekonečna. V tom tkví u Píši ono naprosté prostoupení reality imaginárností, neboť on nevidí jev jen tak, jak stojí, on *konkretně vidí* i jeho *pohyb a vůli.* Proto s rozechvěním zahleděl se na člověka trpícího mučednictvím každodenní křivdy, proto nazval ho nesrozumitelným svatým, neboť v jeho bědných zástupech uviděl z bolestí vyrůstat jedinou sílu, která pohne světem.

Žebráku v tobě mu stavěli betlém

praví ve své úvodní básni a vidina tohoto mučedníka a hlavně bojovníka, jehož svatost roste do budoucnosti, prostupuje všemi jeho básněmi.

Doposud však »nesrozumitelný svatý« jest jen podnětem Píšových básní. Až vklíní pohyb svůj do pohybu světa a tisíců, až zúčastní se jeho zápasu nejenom jako nadšený divák, ale jako soudruh, bok po boku, nebude míti jen potřebu mluviti *o něm,* ale též *k němu. Společenství boje* zprostí jeho verše od všech příliš osobních zážitků, dá řád, smysl a nadosobní jasnost jeho slovům, že každý dělník — a právě on — bude moci knihu čísti, rozuměti jí a býti jí silným.

Knihu opatřil případnou obálkou dr. A. Ráž a úvodem opatřil F. Götz.

Prvotina *Jaroslava Seiferta »Město v slzách«* (s obálkou a dvěma kresbami K. Teigeho, vydalo Komunistické nakladatelství R. Rejman, Praha I, Perštýn 6. Cena 9,50 Kč) má tu výhodu před knížkou Píšovou, že je konkretnější a srozumitelnější. Jest také postavena na stanovisko *ryze třídní,* což (ač právě zde leží největší nebezpečenství Seifertova) slouží jí zase ku prospěchu. Velcí básníci všichni byli ve své době třídní v tom smyslu, že zápasíce o novou myšlenku, neměli za sebou všechny lidi, ale jen určitou část nebo třídu, která tutéž myšlenku vyznávala a o ni bojovala a jejíž boj právě oni umělecky formulovali a posvětili. Měšťáčtí kritikové ovšem volají: Básník má být nad stranami! Má patřit všem! — zapomínajíce, že nikdy tomu tak nebylo. Básník začne »patřit všem«, — až už své boje vyhraje, zemře — a je tak dlouho mrtev, že nemůže protestovati proti všem těm, kteří počítajíce s čítankovou slávou jeho jména (ne díla) a se setrvačností obecné úcty, beztrestně si dle svého přistřihují jeho pravdy, jeho myšlenky každý naráží na své kopyto, aby sloužily jejich zájmům a zájmečkům, ať jsou již jakékoli. Pěkným příkladem toho byly loňské oslavy Havlíčkovy.

Zápasili-li umělci předcházejících kulturních epoch o svůj poměr k bohu nebo ke kosmu, znamením dnešního umění jest zápas o poměr *člověka k člověku.* Byla to hlavně válka, která z lidské krve vyplavila tisíce otázek směřujících

k člověku, ne jako jedinci, ale ke kolektivu. Přehodnotila krásu, která ztrnula v kolejích několika estetických norem, přehodnotila lásku, která byla sensualistickým laskáním. Nové umění přestalo se zabývati mlhavými problémy kosmickými (které konec konců jsou jen modernějším útvarem pastýřské idyly), — stalo se navýsost konkretní, nejsouc již jen slovem, kterým se vždy dá nějak proklouznouti, ale tělem, které žije, bojuje a jedná.

Statečným průbojem v tomto směru je Seifertova kniha. Město v slzách — je to, co nutí básníka, aby se nad ním zastavil. Neobdivuje jako civilní futuristé krásu jeho civilisace, ruch továren a promenád, — řev strojů a elektrický proud života. Tito básníci, kteří sice přinesli novum v *objektech* krásy, zůstali až křečovitě věrni tradici ve způsobu, *jak* na krásu nahlížeti. Chtěli se prostě kochati. Umdlené milenky nahradili lokomotivami a rotačkami, pohlížejíce na ně se stejnou sensualistickou rozkoší a estétstvím. Kniha Seifertova je protestem proti nim; neulpívá na krásném povrchu, strhává tento pestrý cár civilisace, aby pod ním odkryl bolestné nitro města, aby pochopil, že všechna jeho nádhera a pýcha vyrostla z milionu rukou, které stále trpí. Nezpíjí se krásou civilisace. Zkušenost a lidské hodnocení ho poučily, že tyto stroje a továrny, které byly stvořeny na pomoc člověku, jsou dnes v zajetí a postaveny *proti němu*. A ač krásnější by bylo utéci někam do polí, přece jen zůstává při nich, chtěje jim vybojovati jejich svobodu a spravedlivý účel.

Svou slávou
nezvítězilo město nade mnou,
svým majestátem a velikostí mě neočarovalo,
miluji hvězdy, lesy, prameny, louky a květiny
a vrátím se v jejich náruč tajemnou,
však dokud z mých bratří trpěti bude jediný,
nebudu šťasten
a nespravedlností světa vzbouřen
dál jako teď,

opřen o zdi fabriky, budu se zalykat kouřem
a píseň svoji pět.

Po stránce umělecké nedosahuje všude kniha Seifertova knihy Píšovy. Bude mu stříci se, aby nepropadl značnému svému sklonu k verbalismu, který by ho mohl svést ke komunistickému veršování, které není lepší nacionalistického. Chci se zde též zmíniti o dvou nebezpečenstvích, kterým, jako ostatní mladí ve svých prvotinách, podléhá i on.

První a hlavní pojmenoval bych *revoluční pointou.* Jako vůbec každá pointa, tak tato nejvíce svádí k manýře. A manýra je smrtí básníkovou. Nechceme básně o revoluci, ale *revoluční,* kde revoluce je vnitřním smyslem, nikoli bengálem na konci. Básní, které formou a obsahem znázorňovaly vnější chaos revoluce, máme u nás dost a dost. A přece revoluce nám není náhodou ani nehodou, ale logickým vybavením myšlenky ve formě činu, který ji (myšlenku) uskutečňuje. Těmito vnitřními vlastnostmi revoluce, t. j. *statečností a kázní,* musejí býti naplněny básně vpravdě revoluční. Proto časem ztratí mnoho ze svého časového lesku básně jako »Modlitba na chodníku« a »Revoluce«.

Na dva způsoby hřešili všichni mladí ve svých prvních verších. Jedni nejsouce silní byli siláčtí, druzí z téhož důvodu přepokornělí a jejich pokora byla jen šikovnou maskou vlastní slabosti. Jen silný člověk může býti opravdově pokorný. Druhým všeobecným kazem, který neminul ani Seifertovu sbírku, jest, že básně své přeplňuje obrazy místy už specielně biblickými. Tvoříme-li obsah svých básní z revoluční skutečnosti, musíme tamtéž najíti i slova a příměry: obecných rčení a biblických obrazů je třeba užívati s patřičnou cudností, aby se báseň nezvrhla v manýru. To stane se tenkráte, když obrazy budou růst z myšlenky a ne, jak namnoze se dnes děje: myšlenka z obrazu.

Přes tyto nedostatky je Seifertova kniha dobrá a sta-

tečná; s Píšovým »Nesrozumitelným svatým« tvoří nejlepší dvojici knih, které v mladé naší literatuře vyšly.

Jindřich Hořejší: Hudba na náměstí. S obálkou Jos. Čapka, vydal Čin. Cena 12 Kč.

Hořejšího prvotina není dílem začátečnickým. Autor má za sebou dosti zkušeností životních i literárních a dovede ze své první knihy vymýtiti všechnu udýchanost růstu, kterou obyčejně trpívají prvotiny mnohých. Není u něho té obrazové akrobacie, která poslední dobou natropila tolik škody v poesii i mezi čtenářstvem; tam povýšila vtip nad myšlenku a tím už učila čtenáře povrchnímu čtení, neboť jsou vnitřně prázdná, chtěla alespoň oslňovati zevní krkolomností. Hořejší nepodlehl módním nehoráznostem. Zná francouzské mistry a jejich formální dokonalost. Staví své verše ve staré a solidní tradici. To by k jeho dobru ještě mnoho neznamenalo. Hlavní je, že ač formálně jinde, zúčastňuje se právě tím nejpodstatnějším boje o nové umění: totiž *obsahem.*

Na něm, jako na mnohých, kteří nevyrostli v dnešku, ale byli jím zasaženi uprostřed tvorby, ujasňuje se nám dosud temné zaklínění tvorby přítomné v českou literární tradici. V nich nacházíme svoru dvou oblouků, které, ač napohled odlišné, přece jen se do sebe zapínají a jdou jedním směrem. Jako Josef Hora od Neumanna, tak Hořejší (ač i v něm je mnoho neumannovského pathosu) od Tomana probíjí si cestu k dnešku.

Hořejšího kniha, jak už i nadpis ukazuje, vychází většinou z města. Hořejší jako Seifert jest jeho dítětem i otrokem, miluje je a nenávidí, prchá z něho a přec se vrací, protože:

Prach města jsi a v ten se obrátíš.

Ani jeho nebaví technické krásy a civilisační vymoženosti, tak svrchovaně tu nashromážděné, město jej přita-

huje svojí *lidskou pospolitostí*, která je základnou jeho hledání a výprav k novému, neindividualistickému člověku.

Nenávidí město, neboť se na něm křiklavě obrážejí hříchy města. Hle, tisíce lidí se sešlo, ale všichni jsou sami. Dotýkají se rameny, ale srdce zůstávají uzavřené. Denně se míjejí, nepoznávají se, nevidí se. Zevně spojeni rámem ulic a náměstí, vnitřně zůstávají si cizí, nenašedše v srdci svém společnou základnu bratrství, na níž by se sešli. Neboť jsou tu banky, herny, žoldnéři kapitálu, kteří povyšujíce jedny a ponižujíce druhé, rozdělují je od sebe,

mouchy se střetají s pavouky, tváří v tvář
nevěřící a lhář,
nasládlý úsměv a vzkypělá žluč,
dědičná tupost a jistota: Jen si bzuč,
má slina tě brzy omotá
a peníze dáš, a peníze dáš,
krev vezdejšího života.

Ale on také město *miluje*. Shromáždilo lidi, aby nakonec přece jen probudilo v nich vědomí solidarity. Miluje je ve zjevech věštících nové a lepší příští. Bloudí ulicemi a hledá ohniska, v nichž by se střetli mimojdoucí co lidé. Hledá vnější předpoklady, které by »srdci zatřásly jedinou vibrací«. Pátrá po impulsech, jež k sobě lhostejné jedince *citově spojí* ve vyšší jednotu, vyburcovavší v nich uspanou strunu lidského souručenství. Hledá a nalézá. Úraz na ulici, přejetý stařec spojuje dav úděsem »společných osudů a neštěstí«.

Květino lidského souručenství,
tu na dlažbě ulice, jež je tak pustá,
já viděl jsem prve,
jaks kvetla, jaks kvetla z krve.

Od společenství neštěstí pátrá básník po cestě k společenství ve štěstí. Neboť právě zde nejvíce otvírají se mu

brány do budoucna. V jeho »Hudbě na náměstí« květina lidského souručenství už nevyrůstá z krve, ale z veselé hudby, z radosti poslouchajících. Šedivé náměstí pohádkovitě se proměňuje v mýtinu:

Cos marně, srdce, tu hledalo,
vzduchem se chvěje.
Dav lidí, jak slunečný proud by je nes,
dobrovolně sem spěje.
Tvoří se kola a kola,
lidský les.

Každý tón nalézá sílu zaklínadla, syrová přítomnost padá s tváří jako maska. Zde básník teprve probojoval se ke dvěma veršům, které vlají nad jeho bolestnou knihou jako dva bílé prapory, zde teprve z bezútěšnosti duše vyrval si slavnou pravdu, která je vítězstvím, ale též novou výzvou k boji:

Života bído, Života bído,
ty nejsi dědičná!

Kniha je rozdělena poněkud nesourodě na dvě části (»Hudba na náměstí« a »Z vojny«). Bylo by jí též posloužilo, kdyby z ní byly vypuštěny některé básně, příliš statické, které si k pohybu pomáhají tím, že určitý jev patheticky rozdrobí do nesouvislých obrazů (»Duha nad městem«). Verš Hořejšího svojí prostotou a střízlivostí nejlépe vyniká v básních dějových. Ustrne-li na pouhé lyrice, stává se šedivým, místy až archaickým (»Mroucí město«). Všude však zůstává poctivý, maje pod sebou pevný myšlenkový základ. Neokouzluje, nelichotí. Nejvíce přesvědčuje, ač je mnoho cudné krásy v jeho hrdých a jednoduchých liniích. Měl-li bych jedním slovem vyřknouti soud nad touto knihou, řekl bych: *Je poctivá.*

Marie Majerová: Mučenky. VI. sv. knihovny Holubice. Cena Kč 20.

Mám-li se přiznati opravdu, nesahal jsem nikdy příliš rád po ženských románech a povídkách. Mimo několik světlých zjevů (právě tak jako u mužů) tonuly v prostřednosti; ale prostřednost jejich zdála se mi vždy nechutnější než mužská — aspoň v literatuře. Byli-li jejich mužští bližení chtění, neupřímní v pohledu na sebe a na svět, byly ony ještě chtěnější a neupřímnější. Z jejich nakadeřených slov, stále jako před zrcadlem se pohybujících, nejméně uslyšeli jsme bezprostřední tep ženského srdce. Vysvětloval jsem si to tím, že většina jich psala proto, že neměla na práci nic jiného. Patřila »ke společnosti«, z důvodů »společenských« byla postavena vždy více *mimo* život než mužové. Proto ty papírové názory na něj, falešné podtrhávání věcí vedlejších, proto většinou samé erotické příběhy, které (jak kdysi správně napsal Hora) pletly se stejně nemyslivou rozkoší jako jejich babičky punčochy. Světlý zjev Boženy Němcové zda giganticky nevyrůstal nad ně nejvíce proto, že stál a rostl jinde, na tvrdé pěsti života, kde každý teplý řádek byl vykupován hodinami bídy a vezdejších starostí! Myslím, že mnoho nabubřelosti a perversních kudrlinek opadalo by z děl takové Vikové-Kunětické nebo R. Jesenské, kdyby jim čas od času bylo popřáno drhnouti podlahu, jako to dělala Božena Němcová. Nehlásám ženskou méněcennost. Konstatuji jen, že dnešní společenský řád ubližuje ženě více než muži. Je vychovávána v těžším krunýři konvenčních lží, tíž je jí z něho vyváznouti. Odstavena od skutečného života je chudá, neboť pozbyla jeho skutečné hodnoty. Míním ovšem ženy prostředí měšťáckého, z nichž dnes fedruje se 90 procent ženských spisovatelek.

Bylo mi načrtnouti temné pozadí proto, abych zachytil všechno světlo poslední knihy M. Majerové, »Mučenky«, jež uměleckou kázní a nechtěností značně vyniká nad dnešní novelistickou produkci. Marie Majerová vidí smysl života ženina v lásce k muži a dětem. Ve čtyřech povíd-

kách, navzájem spojených růstem mravním i uměleckým, předvádí ženy v tomto smyslu poraněné. Čistota a výraznost dikce, cudné procítění zvláště v posledních povídkách vytvářejí knihu skutečné umělecké poctivosti. První tři povídky (z nichž prvá je neslabší celé knihy) jsou vlastně tragediemi žárlivosti, však všude jinak pojaté. Prostředí těch tří žen opravňuje autorku k tvrzení, že žárlivost, soukromoprávní názor na ženu a muže, jest tu z největších běd života ženina. Snad proto, že nepoznaly jiných. Válka, která je pozadím tří povídek této knížky, ukázala, že většina žen pro lásku trpěla jinak, hlouběji a statečněji než žárlivostí, která je namnoze slabostí, jíž podléhá, kdo nedovede milovat. Autorka v prvých třech povídkách jen letmo dotýká se těchto hlubin, v poslední však ponořuje se do nich hlouběji a staví na nich. V prošedivělé, ustarané paní z předměstí jako by ženu jiného světa postavila na scénu. Svojí prostou, pozemskou moudrostí rozleptává barevné a ploché štěstí své bývalé spolužačky, »šťastné dámy«. Tím lidštější je, čím širší je tíha života, která na ni padá. Za bolestmi předcházejících žen stály jen ony samy. Byly to bolesti nekontrolovatelné, tudíž snadněji umělecky vyjádřitelné. Za bolestí této paní stojí bolesti tisíců žen. Zde bylo umělci pohybovati se na poli positivním a ověřeném zkušeností. Tím těžší práce, tím větší také zásluha. Nutno přiznati, že autorka vytvořila právě zde nejlepší povídku knihy. Až na nepravděpodobnost konce a násilné jeho přelomení do mollové tóniny, jakoby pro nadpis knihy uzpůsobené.

Lev Blatný: Kokokodák. Výstřednost o 3 dějstvích. Vydalo Družstvo Mor. slez. revue v Brně.

Blatného groteska je plnokrevným sourozencem »Matěje Poctivého«. Neznamená to její uměleckou závislost na Dvořákovi a Klímovi, vždyť byla psána současně s ním. Groteskní ráz, který obě hry mají, je také vlastnějším útvarem Blatného než Dvořáka. V obou hrách ironic-

kým nožem převracejí se vnitřnosti doby. Bodá se na všechny strany, každý si odnáší svůj díl. Protože však na všechny strany se bije, tak rány brzy otupí a z řezavé ironie stává se legrace. Legrace je vlastnost zcela dobrá, je však dbát, aby nestala se jen kompromisním útočištěm. Hůř je bít na jednu stranu než na všechny. Nebojuje ten, kdo mlátí kolem sebe, praví Nietzsche. Nebojuje ani ten, kdo píchá vedle sebe. Řečené vztahuje se víc na Dvořáka než na Blatného, neboť — jak už jsem podotkl — »Kokokodák« je ve vývoji Blatného krok kupředu. »Matěj« u Dvořáka je skokem, — ale kam? Obě dvě hry (a tu zase vyzdvihuji »Matěje«) přinesly mnoho zdravého koření na vyčichlá prkna divadel a dle vyžehleného projevu »československých žurnalistů« zapustily svá žahadla leckde na pravém místě. Dvořák navazuje vědomě na starou tradici Tylových lidových her (ačli nepůsobí na něj revoluční básníci ruští, na př. Majakovskij), Blatný se nevrací. Experimentuje na stojící základně a vyjadřuje se expresionisticky. Nepodkládá hře tak pevnou filosofickou základnu (jsa na to ostatně sám) jako oba autoři »Matějovi« — a to je největší klad jeho knihy. *Filosofie* legrace není a nesmí být filosofií dnešního mládí. Když už pro nic, tož proto, že natolik se ve světě ještě nezklamalo, aby pro něj už teď musilo mít dlouhý nos nebo úšklebek. Bylo by možno se ostatně přít, je-li filosofie legrace vůbec nějakou legrací. »Kokokodák« má štěstí, že není dílem filosofie, ale nálady. Vždyť celá hra byla napsána za čtrnáct dní. Hra byla s úspěchem minulý měsíc provozována v Brně. Neměl jsem příležitosti ji vidět, proto o technické její síle (která je u divadla nejpodstatnější) nemohu vysloviti svého soudu. Knižním dramatem »Kokokodák« není, a teprve na jevišti vynikne pořádně jeho svalstvo a slabiny.

Nakonec: Tři *diváci* (vlastně čtyři a jeden) *z hlediště* podívali se na divadlo světa. Jeho dnešní var zdál se jim býti mumrajem. Ať už z veselého nihilismu nebo ze zklamání, nebo že je to prostě zábavné. A napsali: »Ze života hmyzu«, »Matěj Poctivý« a »Kokokodák«. První jsou

uznaní mistři a mají právo tvrdit, že se opírají o své zkušenosti tam, kde se nemistr opírá jen o lenoch židle. Příteli Blatný, stačilo by ti už dnes býti jen *divákem*, když ještě nejsi uznaným mistrem?

Zdeněk Kalista: Ráj srdce, prvotina veršů, nákl. Petra a Tvrdého v Praze.

Na jedné struně, v nejvyšších polohách, že mnohdy sotva zaslechneš tón, — zní verše Kalistovy prvotiny »Ráj srdce«. Jejich melodie zdá se jednoduchou, prostou písničkou kostelní, jakoby dětským hlasem provázenou. Ale brzy poznáš, co důmyslu, práce a přetavování stál každý verš, co vážení stálo každé slovo. Dítě zná několik slov, ale celý svět v ně obsáhne a proto jeho slova jsou širší a hlubší než kterákoli jiná. Zaslechneš-li je v těchto básních, poznáš, že básník to ví a že pro širokou *perspektivu slov* použil namnoze této nejprostší dikce. Jaké však má k tomu umělecké zdůvodnění? Má v sobě tolik prvotní živelné síly jako dítě? Je s ním spřízněn v pohledu, který svět dobývá?

Tu jest mi říci, aniž tím chci popříti hodnotu knihy, že nikoli. Není to mládí, spíše staroba. Není to květina luční, ale spíš chorý květ skleníkový. Melancholie je typickým znakem knihy a básně, jež chtějí růst, jinak nerostou ze své prsti. Bledá mlha se zavěsila básníku v oči, a když i o naději zpívá, nestaví ji z krve vezdejšího života, ale oddává se jí jako bezkrevnému snu. Zůstává melancholickým v radostech a vkusným ve svých bolestech. Ač jinak dívám se na svět a myslím, že je nutno jinak se na něj dívati, nechci popírati krásu některých básní této knihy, jimž melancholie byla víc než dekorací.

Těch dobrých básní je dosti. Bohužel však, že jen každá sama o sobě. V celku všechny ztrácejí ze svých půvabů. Pokory a svatosti je příliš mnoho, obírání se vlastními smutky také. Naslouchal jsi už dost jedné struně; chtěl bys slyšeti i zvuky ostatních. Básnička na půl stránky

může svědčiti o sevřenosti formy a myšlenky, ale je-li téměř celá kniha takovými vyplněna, začne ti to zavánět opatrností.

Je to však prvotina a vznikala r. 1920—21. Jako taková patří na přední místo mezi knihami mladých, které tou dobou vyšly. Jistotně dává, co však slibuje, těžko říci, neboť je do sebe uzavřena jako kruh hradeb. Básníkova mohoucnost rozhodne, bude-li mu »Ráj srdce« hradem či — vězením.

Miloš Jirko: Znící svět. Verše. Nákladem K. Beníška v Plzni.

Téměř všichni členové nejmladší generace literární vyšli ze společného tónu, ze společných lásek. Z šrámkovského a neumannovského sensualismu prosvěceného pokorou Jakuba Demla. Postupem tří let povětšině probojovali se k osobnějšímu výrazu. A ku podivu nejvíce ti, kteří ideově jsou si nejbližší. Seifert — Píša, oba osevači jednoho pole, ale jak každý jinak a nezávisle dovede říkati totéž kredo. Vybojovali si osobitý výraz, protože si vybojovali pevný a jasný názor na život, svět a umění, a byť by v názoru a cíli byli jednotni, jsou mnohotvární v jeho vyjadřování a ve svých cestách k němu.

Jsou však též básníci, kterým nepodařilo se doposud dopátrati se *svého* postavení vůči světu. Neuhádli jeho *směr*. Nebyli dosti citliví k jeho znamením. A snad: ani nechtěli to udělat. Stará pověra o »nevázanosti básnické« hodila se za masku jejich blaseovanosti. Zakoketovali si tu i tam, ale nikdy víc, nikdy hlouběji, nikdy opravdověji. Neprošedše výhní bolestí dneška a světlem jeho nadějí — nedovedli říci nic nového. A tak brali ze skutečnosti zase jen staré hodnoty dávno už literárně zužitkované, které sice kdysi byly pokrmem, ale dnes jsou jen přežvykováním.

Úkazem toho jest z největší části třetí kniha veršů Miloše Jirky »Znící svět«. Nikdo z mladých doposud tolik

knih nevydal, ale nikdo z nich toho nepověděl tak málo jako právě on.

Ve své prvotině »Duben« dovedl si uchovat jakousi osobitost a myslím, že je i dnes nejpoctivější a i nejlepší z jeho knih. V »Cestě« postavil se úplně pod kvoční křídla F. Šrámka, přibíraje místy Neumanna z »Knihy lesů, vod a strání«. V třetí knize najdete pak opravdu svět znící ze všech stran, mnohdy i kontrárních. Šrámek, Neumann, Toman, Křička, Fischer — všechny ty literární dojmy, všechny papírové nárazy našly v knize své místo. A tak, mělo-li by se mluviti o nějakém růstu, — tak by celý ten růst pozůstával v tom, že autor kopíruje stále více a více »uznaných lit. veličin«. Není divu, že kniha co do linie je úplně zpřerážená. Jedna, dvě, tři básně obstály by z celé sbírky. Nejméně však ty tak zv. sociální básničky (»Věřím«), kterými se chtěl kdysi přiblížit dnešku, na nichž pak nejostřeji obráží se povrchnost, krasořečnictví a falešnost módního gesta.

Josef Kopta: Od východu. Nákl. Družstva československ. legionářů Čin.

Dosavadní umělecké zisky sibiřské anabase nejsou zdaleka úměrny tomu, co by se čekalo od této etapy, která tolik rozrušila celé národní vědomí. Jen když vezmeme prosté skutečnosti, že tisíce nejlepších lidí bylo vyrváno z mechanické idyly maloměšťáckých domovů a postaveno v ohnisko světového dění a varu! Zda bylo kdy půdy příznivější pro zrod uměleckého díla, jež přerostlo by přes okresní hranice citečků a pověr v kosmický hlas světa a lidstva? A přece nenašlo se dosud nikoho, kdo by z propastí nadevropských problémů, z výhně hrůz a nadějí ukul dílo trvanlivější než vlastenecké fráze, lidštější a hlubší než rampové řečňování. Jistě byl heroismus v té době, — kdo však vyjádřil tento heroismus? Oficielní řečníci a státotvorní básníci hledají ho tam, kde nebyl; jejich dílo vás přesvědčí, že nemohli ve svých řinčivých slovech vy-

sloviti to, čím žili vojáci v dalekých tundrách sibiřských a jinde. Neboť ti jistě nežili plýtce a povrchně. Osvětlila to dokumentárně statečná kniha Kratochvílova »Cestou revoluce«. Ta však je příspěvkem historii. Pro umění dnes snad je příliš brzo. Snad až druhá třetí generace promluví za mrtvé. Snad, — snad, — dnes jsme rádi, když se nám dostane do rukou knížka, která dovoluje aspoň doufati.

Jednou z těchto knížek jest sbírka Josefa Kopty: Od východu. Příhody — píše autor skromně v podtitul. Také většina povídek jest líčením událostí, jež sám zakusil. Osobní vzpomínky, reprodukované jako takové, dělají na mě dojem méně zodpovědné práce, neboť tu umělec stavebně netvoří, jen vrství na sebe jevy, jak už kdysi následovaly, a má na pomoc intensivní sílu vlastního zážitku. V Koptově knize však chytí brzy něco, co dnes je dosti řídkým zjevem: nevtíravost. Ač všude je s vámi, není ho nikde více, než je potřebí. A přece promlouvá ze všech lidí a věcí. Čím víc jej jeho cudnost odvedla od všech bombastů a gest, — tím víc přiblížila jej tepotu lidského srdce. Proto mu věříte, proto jdete s ním, i když leckde zabředne do novinářských výplní. Proto najdete v něm jeho dobrá místa a těch je dost, abyste si ho oblíbili. Neboť jest tu mladický nepokoj, — rozhled na všechny strany, mnoho mučivých otázek a dosti poctivých pohledů. Vše pak jest pověděno bez úmyslnosti nebo obmyslnosti. Svojí vnitřní čistotou a věrou připomíná mi místy Josefa Knapa. Jest však o to mužnější, oč z těžších zkušeností vyrůstá, a o to hutnější, oč vážnější jest svět jeho dějů. Epika neutápí se v lyričnosti, neschne fotografickým hromaděním faktů. Při smutné situaci dnešní mladé prózy lze knížku Koptovu vítat a věřit nejen v ni, ale i v něho.

DON GIL

Španělská komedie o 5 obrazech. Podle Tirsa di Molina napsal Fr. Adler, přeložil F. S. Procházka. Poprve na Král. Vinohradech s výpravou a režií J. Weniga.

Adlerovo přepracování staré komedie španělské neporušilo nikde rázovitost doby, aniž vmísilo do díla jakýkoli prvek moderní či otázku, která by tě dnes znepokojovala. Proto posloucháš této laškovné hře jako starým hracím hodinám, které opravil hodinář, nahradiv ošoupaná kolečka kolečky o něco méně ošoupanými. Intrika jsou kolečka tohoto hracího stroje, lehký vtip jsou zoubky, jimiž se pohybují. Umění leží pak pouze v tom, že jednu intriku zapne do druhé, onen vtip naváže na jiný. Doña Juana z Burgosu miluje dona Martina. Ten však z rozkazu otcova má si hledat štěstí jinde — v Madridě u doňy Inéz, dcery bohatého Pedra. Aby žárlivá Juana mu námluvy nepřekazila, má v Madridě vystupovati pode jménem don Gil. Juana se to však doví, a aby námluvy překazila, převleče se za muže, předstihne Martina na cestě do Madridu a tam vydává se u doňy Inéz sama za Gila. Tím vznikne řada komických situací, jež se navzájem kříží, kombinují, že máš co dělat, abys postřehl pásmo dějové. Vše vrcholí pak v tom, že pod okny doňy Inéz sejdou se čtyři osoby vydávající se za dona Gila; don Ramon, žárlivý milenec Inézin, doña Laura, která se zamilovala do nepravého Gila-Juany, don Martin, kterého všude pokládají za lháře a podvodníka, a konečně Juana. Před spadnutím opony přirozeně Juana leží v náručí Martinovi, don Ramon vezme si Lauru — jen Inéz zůstane sama, ale nic si z toho nedělá. Klubíčko je rozpleteno. Divák se neptá na nic, protože zaplést a rozplést je celý smysl této hry. Herecké podání bylo vcelku vkusné a svěží. Hlavně pak sl. Gabrielová v roli žárlivé a důmyslné Juany. Výprava skoro prostřední, překlad vhodný.

M. Gorkij: *Na dně.* Hráno Moskevskými na Městském divadle vinohradském.

Výjevy ze života vpisuje Gorkij jako podtitul své hře »Na dně«. *Výjevy* — ne drama. To je místy předností, vcelku však záporem díla. Předností tenkráte, kdy na scéně obráží fotografie prudké a syrové skutečnosti, kdy přeletí slovo ražené ulicí, bídou, kolektivem ponížených. Záporem, kdy všecky tyto přednosti neorganicky spojuje, aniž tvoří vývojový, dramatický proud.

Gorkij sám žil na dně lidské společnosti, díval se kolem a vidění opisoval. *V opisu, ve věrohodnosti očitého svědka* leží jeho umění. Nejlépe uplatňuje se v povídkách, méně v románech, ale nejméně v pracech dramatických. Drama, které svojí trojrozměrností ze všeho písemnictví má nejblíže k výtvarnictví, — vyžaduje víc: úmysl a jeho provozovací logiku. Schopnost konstruovat, měřit, organisovat — tvořit. Toho Gorkij v této hře nedovede a proto se mu rozpadá na statické a zdlouhavé dojmy. V jednotlivostech najdete širou ruskou moudrost a krásu, ale tyto jednotlivosti jdou za sebou spíš jako lístky v notesu, ne jako sloupy katedrály.

Autor chtěl zachytiti prostředí tak, jak stojí, a to se mu podařilo. Ne on, ale doba činí tě z tohoto výsledku neuspokojeným. Lidé včerejška a krásné dámy dneška pociťují v lóžích a křeslech divadelní soucit a divadelní zajímavost. Tobě ale nestačí, že lidé na dně jsou bědní, — ty strašně chceš vědět, proč a co by jim pomohlo. To je dramatika tohoto prostředí, kterou však Gorkij zůstává dlužen.

Konečně on nechtěl psát drama a bylo by nemístné jemu vyčítati to, čeho si byl vědom. Snad lze jen říci, že Šmíd ve svém »Batalionu« (kde užívá téže fotografické metody) vedl si vědomě či nevědomě lépe a napsal jen *aktovku.* Neboť v tomto případě a při těchto prostředcích každé více znamená méně.

Co hlavně přitáhlo obecenstvo, byli herci. A věru nikdo nemůže zahráti »Na dně« lépe než Rusové. Tvoří tu takřka tolik, co sám autor. Každý nejnepatrnější pohyb, každé poškrabání se na zádech a zakašlání má tu důležitost autorových slov. Svým dotvořováním kryjí slabiny hry. Jejich souhra, t. j. organisace hry, je bezpříkladná. Všichni — od poutníka Luky po Aljošku obuvníka — dovedou se sobě tak podřadit, že nelze téměř nikoho jmenovat na prvním místě.

Mně nejkrásnějším momentem byl Luka při jídle. Hle, dědoušek pokorně sedí, jí a poslouchá. Celé Rusko zjeví se v tom okamžiku — a přece je to jen člověk s mírnýma, pozornýma očima a žvýkajícími dásněmi. Jako by chléb se v jeho ústech do moudrosti a lásky roztával, jako by země z něho promlouvala, když třebas říká:

»Odejdu na Ukrajinu. Slyšel jsem, že tam novou víru nějakou objevili. Chtěl bych to vidět — ano! Lidé pořád něco hledají, pořád něco hledají, pořád chtějí, aby to bylo lepší. Dej jim pámbu trpělivost.«

Naturalistická výprava byla pochybená. Nejvíce ve třetím jednání. Kdy už jedenkrát se pochopí, že čím více kulisy budou se okrajovat podle skutečných zídek a domů, čím více bude detailů, čím podrobněji, — tím větší bude dojem uskutečnění divadelnosti! A divadlo přece se hraje, aby diváci zapomněli, že se hraje a že jsou v divadle.

PRINCEZNA MALEINA

Pohádkové drama M. Maeterlincka o 5 dějstvích a 23 obrazech, provedeno žákyněmi reál. gymnasia, žáky gymnasia a reálky za režie prof. A. Dokoupila a J. Procházky, s výpravou prof. A. Doležela na prostějovském městském divadle 30. XII. 1922 — 1. I. 1923.

»Princezna Maleina« nevymyká se nijak z rámce ostatních Maeterlinckových her. Stavěna z hrůzy a snu, topí se v neurčitém a horečném prostředí nápovědí a zámlk. Věru

zdá se, jako by každá skutečnost odehrávala se na dně jezera, kde každá skutečnost rozplývá se do nazelenalých odstínů, každé světlo se láme a každá osoba je studená jako ryba. A každý čin, který se tu stane, jako kámen propadlý do hlubiny: strašidelně rozvlní celé prostředí. Zabíjí-li královna Ugliana, je potřebí hromů, blesků, bouře, stínů v koutě, vytí psů a všech těch náladových aparátů, které víc než hrůzou je cítiti zákulisím. Tvrdošíjná náladovost, vlekoucí se všemi 23 obrazy, stává se manýrou. Tříhodinná hrůza za každou cenu byla kdysi na intimních scénách pařížských považována za styl. Dnes hraná dětmi a poslouchána ponejvíce dětmi, unavuje. Člověk viděl na hercích i divácích potřebu vyskočit a zasmát se aspoň na chvíličku. Proto každé, sebenepatrnější gesto komické způsobilo živý ohlas. Proto též vložené mezihry byly nejšťastnějšími body večera.

Maeterlinck je úpadkem dekadence; hlubokomyslně v něm doznívá, co ještě prudce žili jeho předchůdcové Baudelaire, Verlaine a Rimbaud. Patří-li »Maleina« do řady jeho loutkových her, — tož ne pro dubovou srdečnost Matěje Kopeckého, ale pro dřevěnou topornost mrtvol. Proto je dětskému srdci tak vzdálena. Proto je také vzdálena srdci dneška.

Vzal-li nám večer něco z ilusí, které jsme o Maeterlinckovi měli, — obdaroval nás zase úctyhodnou ukázkou úsilí po stránce technické a režijní. Světelné obrazy, nahražující papírové kulisy, neměly jen tu výhodu, že mohly mžikem měniti scénu. Jejich půvab spočíval hlavně v tom, že prostoupily celou hru magickým živlem: světlem. Tím ji nadnesly, zduchovnily a učinily absolutní pohádkou, která nesnese hmoty ani *skutečnosti*. Tím ji úzce přiblížily Maeterlinckovu pojetí, jehož dramata jsou v podstatě stínové hry. Žel (a snad také bohudík!), děti zůstaly dětmi a nedovedly být stíny.

Mezi jednotlivé scény byly vloženy samostatné melomimické obrazy, aniž porušily plynulost hry. Zmínil jsem se už, že byly lepší než hra sama. Proč?

Předně: poněvadž měly více dramatického spádu než všechno Maeterlinckovo říkání.

Za druhé: poněvadž to, co autor ve hře přednášel dětem jako cizojazyčně, překládaly prostinkou mimikou dětem do jejich duševní mateřštiny. Proto nakonec odlouply se od vlastní dějové linie dramatu, a zatím co Maeterlinck nechával mrtvolu Maleininu povalovati se po zemi, — melomimické obrazy vedly její duši ve vší slávě na nebesa. A zcela správně: pohádka je pohádkou nejvíce pro svůj šťastný konec.

Ukázniti tři sta dětí (představte si je za kulisami, které lákají k tisícerým nezbedám!) na tyto výkony bylo prací znamenitou. Moderně vypraviti tuto hru (ke které dnes přistupují v Berlíně s jistými obavami) znamenalo odvahu, která zasluhuje ocenění. Divím se, že doposud nikdo na povolanějším místě tak neučinil, ač kdejaké nicotnosti bývá v místních časopisech věnováno místa dost. Prostějovské představení »Princezny Maleiny« nebylo sice vyrovnaným dramatickým večerem, ale bylo průbojným experimentem. Přineslo technické novinky, ukázalo schopnost, úsilí a oddanost k věci oněch účinkujících. To je hlavní. Jsou-li zde tyto vlastnosti, stačí jen vypátrati, do čeho se jimi opřít.

Symfonický koncert české posádkové hudby z Olomouce byl skutečně uměleckým večerem, z něhož všichni posluchači mohli odcházeti spokojeni. Dirigent, p. kapitán Josef Gedenk, orchestr plně ovládal a dovedl jej vyvážiti, což hlavně se ukázalo na Lisztově Es-dur koncertu, kde souhra s klavírem byla přesná, doplňující a ukázněná. Slečna Hrušková s elegantní lehkostí téměř přenesla se přes těžký svůj úkol a její číslo patřilo jistě mezi nejlepší čísla večera. Smetanovo »Z českých luhů a hájů« bylo poněkud nejisté a ve smyčcích i trochu rozladěné, ale lze to omluviti jakožto číslo první, kdy hráči i dirigent se seznamují ještě s akustikou plného divadelního sálu. Též Dvořákova symfonie »Z nového světa« měla svůj správný, rytmický spád, v němž zvláště se ukázala secvičenost dechových nástrojů. Slečna Gedenková skvělou virtuositou a ušlechtilým podáním zasloužila si pochvalu obecenstva v plné míře. Návštěva byla pěkná a Klub přátel umění může býti spokojen s výsledkem uměleckým i finančním. Jemu patří též uznání, že jak tímto koncertem, tak i jinými uměleckými večery rozsévá dobré zrno na půdě velmi málo oseté.

Bendl-Nešvera. Vysvětlovat význam a umění umělců méně proslulých jest zajisté těžší než objasňovati velké individuality umělecké, které hovoří samy o sobě. Nesnáz záleží v tom, že je nutno kriticky rozhodovat a pečlivě hledat rysy vlastní a vlivy prostředí. Na večeru Klubu přátel umění zhostila se tohoto úkolu čestně slečna Havránková. Její úvod byl stručný, přehledný a poutavý. Program byl vyplněn čísly charakteristickými; škoda, že nebylo možno předvésti ukázky zpěvů sborových, kterými by se teprve dokonale ukázaly profily obou těchto skladatelů. Dojem celého večera byl teplý a prostý, jako bývá v domě v čas milé návštěvy. Touto návštěvou byla tento-

kráte paní Nešverová, která poslouchajíc s námi, učinila, že slyšeli jsme dvojnásob. Neboť žena umělcova jest část jeho lásky a láska jeho jest celé jeho umění.

Foerster-Janáček. Předposlední programový hudební večer Klubu přátel umění nedosahoval výše večerů dřívějších; snad proto, že část účinkujících se omluvila a náhradní čísla že byla sestavena narychlo. Úvodní přednáška (kterou místo sl. Pospíšilové přednesl p. dr. A. Götz) byla poutavá a bylo v ní mnoho charakteristických postřehů zvláště ze života Foerstrova. Vystihnouti dílo umělcovo tak, aby mohlo býti plně a lidsky pochopeno, znamená vystihnouti jeho určité citové vztahy k okolí. Z těch totiž prýští celé jeho umění a v nich skrývají se i všechny klíče, kterými nejsnáze lze otevříti tajné a pohádkové dvéře jeho tvorby. Není hlavní pro Foerstra, že studoval u Dvořáka, mnohem hlavnější jest, že měl matku, kterou miloval. K tomu bylo v úvodní přednášce správně poukázáno.

Nejpodařenějším číslem večera byla II. věta Foerstrova kvarteta. V jejím podání se totiž ponejprv a jedině ukázal ten Foerster, o němž mluvil p. dr. Götz a kterého známe i z jiných zdařilejších předvedení. Janáček po celý večer byl zatlačen jaksi do pozadí. Zdá se mi, že ne proto, že tu byl méně významný, ale proto, že je příliš významný.

Nelze o něm ještě mnoho povídati, je nutno ještě dlouho jej jen hráti a o něm přemýšleti.

Po celou přednášku, ba i do prvních čísel trousili se do sálu zpozdilí. Možná, že tím dokazovali přátelství k umění, že »přece« přišli, ale nikterak se neukázali přátelskými vůči přednášejícímu a ostatním posluchačům, kteří přišli včas z přátelství k umění a z taktu vůči sobě.

Večer velkého a velký večer. K nám na venkov je zvykem nositi hudební poesii, která už ve městech odkvetá, nebo tu, která eskamotérsky se vyjadřujíc, neříká

ničeho. Ač všude jinde se jí vykazuje patřičné místo, přece mistr Kocian naplnil jí skoro polovic svého programu. Zařadil ji tam ze shovívavé dobráckosti vůči venkovskému obecenstvu, či lépe vůči své představě o venkovském obecenstvu. Jsou sice lidé, kteří naivně myslí, že velký umělec byl by ještě větší, kdyby uprostřed krkolomných pasáží skákal skrze obruče. Ale jen ten umělec, který věří, že *většina lidí* je taková, zasluhuje, aby tak i dělal.

Mistr Kocian postavil se u nás na místo virtuosů, kteří baví, aniž dojímají. Jest nutno si jedenkráte uvědomiti, že technika je teprve dokonalá, když je nepostřehnutelná. To jest možno ovšem jen ve skladbě seriosní, která chce říci více než ohňostrojovou pasáž. V Bachovi a Debussym ukázal mistr Kocian, že je velkým umělcem. Řekl-li jimi něco nového, neřekl ve valné části svého programu nic víc, než že má skvělou techniku a vycvičený cit, což je věc stará asi dvacet let.

Zcela jiný byl koncert České filharmonie. Přišli umělci, kteří *tvořili* tím, že pokorně zmizeli v myšlenkách dobrého díla. Způsobili, že jsme se ztratili v sobě pro krásné bloudění. Věřím, že nebáli by se přednésti u nás i nejmodernější i nejklasičtější věc, protože mají sílu ji přiblížiti. To, že se u nás do omrzení omílá probuzenský program, tkví v ospalosti nebo zbabělosti. Kdo předpokládá, že laické obecenstvo nepochopí novou dobrou věc, nechápe ji sám. Není nevychované publikum, které nemá příležitost správně slyšeti dobré věci, ale nevychovaný je ten, kdo nevychovává tím, co miluje.

Většina našeho českého uměleckého života tuční, protože se věší na záda dnešku. To, co se rodí, roste a klíčí, to se posuzuje pohrdlivým úsměvem. Nechci říci, že by dnešní umění bylo špatné, myslím jen, že by bylo nejšpatnější, kdyby pohrdalo stezkami do zítřků. Umění, po kterém přijde potopa, bude snad nejdokonalejší, ale mrtvé jako utržený květ.

Pražské Národní divadlo je v úpadku; všechny ostatní umělecké podniky závodí s kinematografy a kabarety

o výdělkářství. Jedině *Česká filharmonie* zachovává si v Praze čestné místo díky svému řízení. Snad mnoho prospěla i zdravá konkurence »Presta«, orchestru Uměleckého klubu. Česká filharmonie je nyní v nejlepší své formě a dnes, kdy kdejaký harfeník representuje za hranicemi české hudebníky *pod jejich úroveň*, máme útěchu, že toto umělecké těleso bude ve Švédsku representovati je jedenkráte *nad jejich úroveň*.

SATIRA VERŠEM A PRÓZOU

Já mám sílu, ty máš sílu,
sdružíme se v Devětsilu,
a tam ty a já a my
budem dělat programy.

NAPOMENUTÍ MLADÝM BÁSNÍKŮM

Jste-li už muži dospělí,
nemilujte se s anděly.
Andělé sic jak krásné ženy
potulují se oblohou,
však mají ňadra pouze z pěny
a děti rodit nemohou.
Tak hodí se jen pro mládence
ke skrytí jejich impotence.

KTERÉSI ŽENĚ CTIHODNÉ...

Kterési ženě ctihodné
se narodilo robě.
Porod sic přišel v pravý čas,
však v nepříhodné době,

neb tenkrát báby-sudičky,
co stály u almary,
shledaly, že jim nezbyly
už pro ně žádné dary.

»Robátko sotva zrozené,
k prsu se sladce přitul!
Nic právě pro tě nemáme, —
dáme ti tedy titul.«

A z kapsy ihned vytáhly
medaili tuze krásnou,
dobrému srdci podobnou
červení svojí jasnou,

a slavně jako vojáku,
jenž v bitvě ztratil nohu,
na prsa mu ji připjaly
a modlily se k Bohu.

»Ty budeš ze všech lidiček
nejlepší srdce míti
a budeš stále spokojen
v svém přelaskavém žití.«

Když děcko vzrostlo na chlapce,
bylo jak andílek milé,
všichni, kdož je spatřili,
vzkřikli: »Jak roztomilé!«

Rodina v mžiku poznala,
že dobré srdce chová,
z modrých oček mu čouhala
sudiček sladká slova.

Tenkráte v rodinách vážených
se na stranu česaly vlasy
a potom také se soudilo,
že dobré srdce svět spasí.

Proto se v rodině rozhodly
o chlapci všecky ženské,
že dají jej učit na Spasitele
do školy československé.

POVZDECH NAD »ORLÍMI« ČLÁNKY PANA F. P. V TRIBUNĚ

Kdybyste měly perutě,
mohly by z vás být dravci,
že máte jenom peroutky,
tož zůstáváte vrabci.

DIALOG NOVINÁŘSKÝ

Redaktor: Na to mám deník, bych ze všech sil
v něm přirozenosti své polevil.

Občan: Proč zveš to tedy deníkem,
když je to vlastně nočníkem?

»Krásná slečno,« pravil mladý muž, drže v rukou své srdce, »miluji vás tolik, že bych vám snesl modré s nebe.«

»Beru vás za slovo, ač mluvíte poněkud staročesky,« odvětila dívka. »Neboť teď, kdy jsem si přebarvila vlasy na sytě oranžovo, mohlo by mi i modré s nebe učiniti dobré služby. Zajisté, že slib svůj splníte, neboť mi to ještě nikdo neudělal.«

Mladý muž strčil zase své srdce zpět do kapsy, otřel si kapesníkem pot a boty, načež vzdálil se krokem tříčtvrtečným.

Bylo to 27. února, svět točil se kolem své osy a ve školách zpívali: »Přijde jaro, přijde.« Jinak bylo vše při starém už přes tisíc let, ale poněvadž v repertoiru Nár. divadla (který byl vyryt do kamenných kvádrů, aby vzdoroval věkům) objevila se novinka, přetřásalo se silně, že buď přijde znovu na zemi Vykupitel, anebo ceny divadelních sedadel stoupnou o 500 %.

Mladý muž octnuv se na ulici — přemýšlel. Posléze koupil si: »Večerník«, »Právo Lidu«, »České slovo«, »Národní listy« a »28. říjen«, aby si přečetl insertní část. Byl ale zklamán. Jednak nikdo modrého s nebe neprodával a za druhé byl při svém úsilovném čtení okraden o zánovní košili, kterou měl jen třikráte na sobě.

Aby se podnítil láskou k odvaze, vytáhl z kapsy své srdce, v němž byl přepečlivý linoleotisk jeho milé, třikrát do něho kousl a vydal se pátrati po Nebi.

Ulice byly jinak zšeřelé a chodci svítili si vzpomínkami. Strážníci mávali kyjem a v Obecním domě zpívali andělíčkové Hašlerovy písničky s provensálským přízvukem.

Mladý muž odhodlal se jíti k malířům. Bydleli v severních čtvrtích města (Praha L-CXII) v komínech ovinutých liliemi a petrželí. Dívali se do nebe a přemýšleli o nové výtvarné formě. Místo »*Nazdar!*« říkali si »*Howgh!*« a živili se pryží, která se postupem doby stala zbytečnou.

Mladý muž odebral se k mistru nejslavnějšímu. Voněl právě k dodekaedru a ovíval se třemi liniemi: černou, bílou a bezbarvou. Zaklepal a mistr ku podivu vpustil jej dovnitř. Mladý muž, ač neoholen, přece dovedl vyjádřiti svoji prosbu.

»Přál bych si modré s nebe,« pravil. »Slíbil jsem je své milé, která mimochodem žije. Ale přejete-li si, poprosím vás o radu.«

Mistr se zamračil a pravil:

»Usmívám se.«

Načež pokračoval: »Jste jistě v Praze cizincem. Doufám, že jste nepřišel z příliš reakcionářské hvězdy! Ostatně už 500 let nikdo se neopovažuje malovati nebe modré. *Die Welt ist da; es wäre sinnlos sie zu überholen!* Toto řekl Max Schneider. Namaloval jsem pomocí barev a rukou tuto větu!«

A ukázal mladému muži obraz překrásný.

Nebesář se zastyděl. Modrý nach proudil mu sem a tam, až ustrnul na knoflíku u vesty.

»Odpusťte,« pravil ostýchavě, »těžce jsem vás urazil. Nepřál jsem si to já, ale moje milá.«

»Je vaše milá žena?« tázal se mistr.

Mladý muž smutně přisvědčil.

»V tom leží ta chyba,« přikyvoval hlavou shovívavě mistr. »Jen ženy mohou si přáti modré s nebe. Tyto své bezohledné nároky uplatňují od té doby, co dostaly volební právo.«

Žíhané ticho položilo na mladého muže svoji mokrou ruku právě v té chvíli, kdy do pokoje vstupoval mistrův přítel, člen umělecko-výtvarně-politického klubu »*9 HP*«.

»Milý HP,« pravil mistr, »potěšte tohoto ubožáka!«

»Jsem sice individuelní anarchista,« počal onen vytahuje ze záňadří zrcátko a bombu, »ale pomohu vám. Pochybuji, že by vám v museích prodali nějaké obrazy s modrým nebem. Existují, pokud vím, jen dva exempláře v Britském museu. Žádný umělec se vám tak nezprostituuje, aby namaloval modré nebe. Používá blankytné modře výhradně

při malbě hysterických černošek. Nezbývá vám než se obrátiti přímo do nebe.«

Mladý muž se utišil a odporoučel se. Byl by si zjednal telefonní spojení s nebem hned u první telefonní budky, ale tu pronajala právě obec 4000 studentstva, aby zamezila bytové krisi. Poněvadž měl dostatečný úvěr u zahraničních bank, ujel prvním vlakem, aniž dal komu sbohem.

Mezi tímto kvetly u cest tramvaje a jejich pestíky promlouvaly pesimisticky o příštím zasedání v parlamentě.

Mladý muž zaklepal na bránu, na níž visela navštívenka (typy »Grafia«) se jmenem:

Sv. Petr

»Vážený pane Svatopluku Petře,« pravil vstoupiv do dveří, »koupil bych rád modré s nebe. Nemůžete mi stanoviti bližších podmínek?«

»S radostí,« pravil starší člověk, »pomýšlím již dávno je přiměřeně změnit. Prodám vám je za 3 slunce, 12½ měsíců a 2873 hvězdy.«

»Valuta vašich peněz je trochu vysoká,« osmělil se podotknouti zamilovaný.

»Neznepokojujte se, pane! Není dosud přesně zjištěna.«

Brzy byl obchod ujednán a nezbylo než vyřešiti, co zavěsiti prozatím na místo nebe. Náhodou měl mladý muž u sebe plakáty z footbalového zápasu S. K. Sparta versus S. K. Vršovice a »Dostihy chrtů a zajíců«, kteréžto plakáty, řádně rozprostřeny, klidně mohly pokrýti dokonce Grotnerovu sochu Svobody a nejen prostor zbylý na místě nebes.

Jsa hotov zaplatil, sbalil nebe do závinu a sestupoval tak dlouho do sebe, až se octl na Václavském náměstí. Ale už bylo ½8. a nezbývalo leč 24 do schůzky, kterou si se svojí milou ujednal na Národní třídě. Použil první tramvaje a skutečně dostal se na místo určení jen s půlhodinovým zpožděním. Nutno podotknout, že nebe se cestou tlakem se všech stran značně stisklo, takže se podobalo modrému umývadlu.

Krásná slečna tam stála na obou nohách s nějakým pá-

nem. Rozmlouvali spolu jen ve dvou dimensích, ale tvářili se tak hluboce, že kolemjdoucí soudili, že mluví o poslední knize F. Engelmüllera.

Mladý muž k nim přistoupil a řekl:

»Krásná slečno, — přinesl jsem vám nebe. Račte si s něj obrati to modré. Až budete hotova, oznamte mi to, abych vás mohl políbit.«

Slečna však mu odvětila:

»Tento pán, co mluví ve dvou dimensích, právě mi nabídl lásku a automobil. Vašeho nebe již nepotřebuji. Právě včera jsem si dala obarviti vlasy na jasmínovo. Jeho auto je barvy harmonické. Proto potřebuji jen je a jeho lásky, z které si, doufám, destilací opatřím několik litrů benzinu. Těším se, že mě opustíte, neboť jak pozoruji, silně postrádáte na svém těle košile.«

Ubohý muž odešel. V nejbližší kavárně proměnil své srdce za klobouk s vodním tiskem. Vbrzku odeslal své nebe do chemické čistírny Maxe Grotthause (Teplice-Šanov), aby mu je přebarvila na růžovo. Dráha dodala mu zpět jen ½ kg nebeské hmoty (ostatní se na dráze omylem uzmulo). Neopomenul vyráběti z ní pekelné stroje, které prodával za keťaské ceny v pátek a v úterý bolševikům. Jinak žil až do své smrti, při níž docela zemřel.

Pravidlo: Tamen est aliquid usu in malo.

Čili: Letos máme aspoň dvě nohy a nehty.

Po těžkých zkušenostech jsme konečně shledali, že nelze na tomto světě věřiti každému stejně. Každý zkušený a světa znalý člověk jinak na př. věří Karlu Havlíčkovi, jinak tomu, kdo mu po jeho smrti staví slavobrány. Jinak věříme tvrzení komediantovu, jinak tomu, co říká maminka při večeři.

Při dalším postupu svých zkušeností zjistíme, že nejen člověk, který mluví, ale i místo, z něhož je něco tvrzeno, má určitý vliv na naši důvěru. Stojí-li v museu nad nějakým kamenem nadpis »*Islandský vápenec*«, věříme v pravdivost tohoto tvrzení nesporně více než ceduličce ve výkladní skříni, která hlásá, že látka, na níž je upevněna, je »*pravá anglická*«. Ba jen krůček dovede změniti naši důvěřivost. Píší-li »Lidové noviny«, že paní Veselé se zaběhl pes, tak věříme, že se jí skutečně pes zaběhl. Ale píší-li o kousek dále, že v Rusku umřelo na bolševismus 10 milionů lidí, tak už vrtíme hlavami, ač rozdíl mezi oběma zprávami jest jedině ten, že jedna jest oznamována ve sloupci s návěštím »Rodinné a různé«, druhá »Politické události«.

Jiného rozdílu mimo tento místní není; může-li se mluviti pravda o zaběhlém psu, nemělo-li by se mluviti nejpravdivěji o životě a smrti milionů lidí? Postupem času vytvořila se celá řada institucí, z nichž každá mluví jazykem více méně pravdivým nebo nepravdivým. Lidé si na to zvykají, počínají nářečím rozuměti a ani se nehorší; obchodní běh světa jest dosud takový, že silácká lež platí víc než prostičká pravda.

Jednou takovou institucí jsou též nárožní plakáty. Stojí uprostřed města v křiku křižujících se ulic. Kolem nich rachotí vozy i automobily a statisíce lidí vleče tudy denně svůj osud. Proto i ony musejí napínati svůj hlas do krajnosti:

CIRKUS KOSSMY!
SKOK ZE IV. POSCHODÍ!
!! NEJVĚTŠÍ DIV XX. STOLETÍ !!

!

KALABRIA
je nejlepší!

!

KAŽDÁ DÁMA POUŽÍVÁ VÝHRADNĚ DELA!

Moudrý člověk postojí chvíli, čte a nezlobí se. Ani mu nenapadne věřit, že v cirkuse by uviděl největší div XX. století, že Kalabria jest nejlepší a že dámy užívají *výhradně* Dela. Rozumí řeči nároží. Ví, že za těmi plakáty stojí obchodníčci, kteří křičí, aby vydělali.

Mezi těmito inserujícími plakáty upoutá ho i jeden, který je stavěn s geniálností neobvyklou.

ČESKÉ VEŘEJNOSTI!

ČEŠTÍ KOMUNISTÉ PODPLACENI ULOUPENÝMI DIAMANTY!

CHTĚJÍ SPROVODIT REPUBLIKU ZE SVĚTA!

SOUDRUH SYNEK PŘIVEZL PYTEL DIAMANTŮ!

Fa: »Výkonný výb. československ. soc. dem.«

Rozumný člověk stojí, čte a nezlobí se. Rozumí řeči nároží. Ví, že za těmi plakáty stojí obchodníčci, kteří křičí, aby vydělali: majitel cirkusu, či Tusar-Bechyně et consortes.

Zítra možná zhotoví se nové plakáty. (Pravda se nalézá, leč se zhotovuje.) Možná i s obrazem:

SOUDRUH SYNEK SCHOVÁVÁ V NOCI NA DNĚ
PLUMLOVSKÉHO RYBNÍKA ULOUPENÉ DIAMANTY.
(Kresleno pod vodou dle očitého svědka.)

Mnoho a mnoho ještě uvidíme. »Výkonný výbor strany československé soc. dem.« (společnost s rozumem omezeným) má mnoho lží na skladě a hledá odbyt.

Kdo čte, rozumí pravdě na nároží. Líto je jen naivních duší a malých dětí, které z čistoty nebo hlouposti věří všemu o cirku, Kalabrii i detektivním románu, vylepeném na rohu, a kupletu pana Engelberta Kučery.

Neboť tento plakát právě tak blíží se kabaretu jako strana sociálních patriotů blíží se dnes Armádě spásy.

Zpíval-li kdysi kupletista v Červené sedmě:

. . . . . dneska u Armády spásy
člověk marně vzpomíná si,
jakej jsem byl mizera,
dyž jsem dělal frizéra —

může klidně zpívati na všech nárožích i jinak po vlasti československé p. E. Kučera:

. . . . . dneska u soc. patriotů
člověk vzpomíná si v potu,
jakej jsem byl hanebník,
dyž jsem bejval bolševik —

Armáda spásy dělá z kajícníků důstojníky. Die oficielních zpráv o ruské valutě jsou lépe placeni než sovětští komisaři.

UČ SE RADĚJI SATIŘE!

V nedávném čísle »Lidových novin« pan Jiří Haussmann, muž zajisté dobrotivý a moudrý, ve článku »Vzorný spisovník« všem mladým a národně-demokraticko-snaživým duším návod dal, »kterakže spisovatelem oblíbeným a přehojně čteným se státi, jakož i slávy a zisku sobě samému zjednati snadno a rychle možno jest«. V článku svém básnictví lyrické, dramatiku a lidové romanopisectví probírá a ke každému poučné poznámky přičiňuje, které o hluboké a snad i bolestné jeho zkušenosti svědčí. Proti článku samému nikdo námitky míti nemůže, neboť jest skutečně úplně vyčerpávající; — ozýváme-li se tuto, tak jedině proto, že slovutný spisovatel buďto z úctyhodné skromnosti, nebo z výše uvedené moudrosti opomenul se ve svém článku zmíniti právě o tom literárním odvětví, které pro učenlivé mladíky nejlepší budoucnost má — a které v učebnicích školských satirou bývá jmenováno. Nebudiž tedy tento skromný článeček nikterak brán jako polemika proti článku páně Haussmannovu, nýbrž naopak jako snaha pokračovati v něm a nadhozené rady a problémy dle možnosti doplniti.

Kdy je radno československé satiře se učiti?

Satiře československé je radno se učiti, když žák pokusil se o všechny odrudy umění slovesného, t. j. básnictví lyrického, dramatu, romanopisectví, — a když (ani dle návodu páně Haussmannova) svůj úmysl ke kýženému cíli přivésti nedovedl. Jsou ovšem mnozí, kteří po marných pokusech veškerého umění se zříkají a věnují se službě politické, praktickému lékařství nebo životu rodinnému, ale ti, kdož ohebnou páteř a neohebnou energii mají, — odhodlaně sahnou k tomuto poslednímu a neomylnému prostředku, — k satiře, tím spíše, že své satirické spiso-

vání klidně mohou sloučiti bez překážky i se svým zaměstnáním, asi právě tak, jako okresní hejtman může v neděli chytati ryby, praktický lékař chovati si podsviňčátka a člověk rodinný odebírati »Zvon«. Jmenovaná doba pak je příhodnou zvláště proto, že předcházející marné pokusy na poli literárním jsou nejlepším předpokladem satiry, neboť naplní duši nepochopenou trpkostí, žlučí a závistí, což jsou nejlepší zdroje inspirace pro toho, kdo chce psát československou satiru.

Proč satira u nás budoucnost má?

Satira u nás budoucnost má, protože jí od času K. Havlíčka a Nerudy nebylo a není. Pročež všechny spisy, které dle vnějších znaků (o nich bude doleji pojednáno) a vnitřních nedopatření svědčí, že za satiru mají býti pokládány, — u velké vážnosti všech demokratických redaktorů jsou. Neboť zajisté z pravé demokracie vyplývá nectnosti doby šikovně vypichovati, tím spíše, že pod záminkou jejich lze o své dokonalosti nejlépe hovořiti.

Jaká satira býti má?

Má-li satira obecného úspěchu míti, — musí (vedle žluče) býti odkojena pivem flekovského humanismu, — t. j. — má býti té snivé pokrokovosti, — jíž se nadchne každý bohabojný měšťan, vypije-li deset sklenic. Nechť zesměšní reakci habsburskou a katolickou, — nechť ostře pranéřuje nesmyslnost a zkorumpovanost radikálů. Stane-li se, že satirikovi vyběhne z pera satira sociálnějšího zabarvení, než je slušno, — tedy ať ji otiskne v časopise stroze nár. demokratickém. Vjede-li mu však do ní tendence ze »Staroslovana«, nechť ji uveřejní v »Čase« nebo »Právu lidu«. Tím se hroty ulámou a každý dobrý člověk bude přesvědčen, že »to tak zle nemyslel«. Listy radikální se k otisknutí satir nehodí. Ty slouží satiře za potravu.

Vnější znaky satiry

Nejtěžším úkolem satirikovým je způsobiti, aby čtenáři, čtouce jeho satiru, poznali, že to satira je. Při dnešní stagnaci myšlení a průmyslu je to úkol nesmírný. Markantní ukázku máme na příklad na časopisu, který musí dávati hned na první stranu nahatou ženskou a třípalcový nadpis »Smích republiky«, aby lidé ho mylně po přečtení nepovažovali za »Ústřední časopis českých funebráků«. Že článek za satiru považován býti má, používá se těchto pomůcek:

1. Napíše se pod něj zřetelně: Satira.

2. Uplatní se v něm několik vtipů, které obecně za vtipy aspoň 20 let uznávány jsou.

3. Doprovodí se humoristickými obrázky. (Toto v rozkvětu secese se už nedoporučuje.)

4. Celý článek píše se co nejtěžkopádněji; — nejlépe češtinou osvícenskou nebo veleslavínskou (ovšem kancelářskou), jejíž nynější koženost mimo jiné též svědčí o seriosním charakteru spisovatelově. Tento trik má u nás už jakousi tradici, neboť více než před třiceti lety používal podobného ve »Švandu dudákovi« jakýsi Vavřinec Lebeda, »starí grytický spisovatel hlauně přes dívadlo«.

5. Pro sebraná díla satirická jest ti taktéž způsobilého nadpisu voliti, ale tu nestačí slovo krátké a zvučné, jako dělávají to lyrikové (Zlost, Kost, Chvost); vynajdi si název delší, který by v sobě celý smysl tvé kritiky obsahoval, na př. »Zpěvy samohany« atd.

O čem satiru psáti jest

Na paškál satiry beř a) to, čemu nerozumíš,
b) to, v čem se ti nevedlo.

Ztratil-li jsi místo na poště, napiš satiru na liknavost pošty, vyhodili-li tě ze strany Modráčkovy, sesměšni »28. říjen«, odmítli-li tě v »Červnu«, — zarej statečně do »Června«. Zvlášť o moderní literatuře je výhodno psáti satiricky, ježto obsahuje a i b předeslané poučky.

Tu pak na mysli zvláště toto měj:

Je nutno, abys hned na začátku mladé básníky jako komunisty označil. Tím dostáváš státní záruku beztrestně povědĕti o nich, cokoliv špatného ti napadne. Uveď je do ošemetného vztahu s S. K. Neumannem a Šrámkem (nevadí, že jsi od nich nic nečetl — a že tomu tak není, — čtenář ví o tom tolik co ty), načež prohoď něco žertovného o kubismu, futurismu, expresionismu a infantilismu a volném verši. Bude se ti také věřiti, když povíš, že verše své píší mezi 15. a 17. litrem šampaňského, — na divaně v bordelu, kde se zžírají za diamanty, které jim poslal Lenin z Ruska, aby rozvrátili československou literaturu, jejíž ocelovou kostru statečně drží Jirásek a Machar a Q. M. Vyskočil.

AFORISMY

Pokora (solidarita?) je schopnost radostně regulovati své jednání ve prospěch celku.

*

Dekadentní básník by řekl:
Byla krásná tak, že už ji nemohu potkat.
A já říkám:
Byla tak krásná, že jsem ji musel potkat.

*

Nebýti lásky, lidé by zemřeli marnou touhou, že nemohou státi se tím, čím *chtějí* býti. Láska přišla na svět proto, aby každý poznal výsostnost zázraku. Že je právě *tím, čím je.*

*

Naše touhy se neuskuteční nikdy.
Ale naše vůle jde i za slovo »nikdy«.

*

Láska musí býti tvrdší nežli nenávist.

FRAGMENTY

NÁKAZA

Historie dědiny

I

Na posledních výběžcích Karpat, v tiché krajině západouherské, leží dědina Ágotha. Obklopena mírnými pahorky, přikrčena k vonící, travnaté zemi podobá se pokojnému dobytčeti. Hory nezadržují jen severní větry a nepohodu, — hory zadržují tu i čas. Ať si Evropa doutná, hřímá a propadá se do bolestných proměn, — zde je závětří a kupa dřevěných domků přežvykuje roky, které jsou si podobny jako stéblo stéblu. Proto také celá dědina stojí jako od věčnosti. Její život jde pevným korytem, jde všedně a pracně, ale jde pevně, neboť jeho síla je násobena setrvačností.

Obyvatelé jsou menší sedláci. Majíce poměrně stejně po majetku, dovedou se srovnat. Nejsou tak chudí, aby si záviděli, ani tak zámožní, aby lenivěli. Jsou si podobni v prostém štěstí, které je nejsladší v tom, že dnes je vše tak jako včera a že tak bude i zítra. Jest to kraj pro sebe, harmonický, uzavřený a skloubený, — a to ostatní je tu jen proto, aby nám do toho nic nebylo.

Ale svět vynucuje si svoji pozornost. Dědinka Ágotha, která tak šťastně zůstala pozadu za ostatními městy a dědinami, měla být vrácena do jejich stáda.

Nejprve stane se to tím, že stát vede kolem ní železnici. Zaplaví kraj podivnými lidmi, kterým vesničané nerozumí a jejichž život je jim strašný. Protože jim kradou drůbež, počínají nenávidět celou stavbu.

Hospoda je plna trhanů a nad stoly, kde pod svatými obrázky solidní dýmky oslavovávaly šťastný domov, — tam huláká všech pět světadílů a chvástá se svým tuláctvím.

Dědina churaví a stravuje vše těžce jako zkažený žalůdek. Konečně práce v okolí je skončena a všichni cizáci začínají se vytrácet. O samotě v poli, tři sta kroků od dědiny přibyl domek a u něho návěští:

Ágotha — zastávka
340 m n. mořem

Vlak ještě nejezdí, ale zabloudilá dědina je vřazena do pevniny a usměrněna k moři. Už není sama pro sebe. Jsou tu železné koleje. Chtěje nechtěje odvážejí mysle vesničanů a dědinka, překvapena dálkami, stává se ostýchavou, nejistou, jako dítě octnuvší se náhle o samotě.

*

POZNÁMKY

Lačnost života

I. Když jsem šel k lékaři — ulice —; cesta zpět: schody — ulice? — samota.

II. Zradíte-li mě někdy — pocítím to na sobě. Budete-li mi nevěrná — zabijete mě.

III. Nur Geduld? — Apatie.

IV. »Či máte snad někoho?«

»Mám.«

Odešel. — Poznala, že dala dost, aby srdce se vyprázdnilo. Dopis, který toho dne přišel, nechala na stole neotevřený. Ráno jej četla, a když dočetla, — nevěděla, co v něm. Viděla jen smědou tvář a — pokorné oči, které se tázaly: Či máte snad někoho? — Už neměla, — už neměla. (Pozor! viz II.)

V. Toho dne, kdy počalo mu být lépe, nemocnému za stěnou se přitížilo. Jako by zdraví na světě byla jen omezená míra; co jeden nabýval, musel ztratit druhý. Noci, kdy cítíš, že tvoje plíce se utišují jako pták, zatím co druhé bijí prasklým zvonem. Odpustíš? —

VI. Krise. 13. VII. pátek. Čekáš — čekáš — nedočkáš.

VII. I uzdravit se mohou jen ti, co mají peníze.

VIII. Balkon. Na místě, kde ležel jsi před 3 měsíci, — leží nový. Vzpomínáš, — jaks toužil po tichu? A přece řveš, hlučíš, zpíváš, že je ti líp. Bezohlednost zdraví? A nemocný leží tobě podoben a podobně myslí: podřezat toho zdravého.

IX. Návrat. — V polích mez. Potká je šťastné.

Zdraví měli soucit s tebou. Měj soucit ty se zdravými.

A odstranil se. —

(Poslední věta): Vzduch chutnal jako chléb a plíce jako tvrdé, zdravé zuby se do něho zakusovaly.

X. *Schwester* Mary: inženýr zemře jí v náručí. Lampa u země — 50 cigaret — černá káva, hořčice, koňak — spiritismus — kořalka. (Problém »mrtvého města«.)

XI. Je možno pro tebe žárlit na jiné muže. Nežárlím. Žárlím *na sebe*, že *tolik* na tebe musím mysliti.

XII. Vzpomínky — mrtvá minulost. Bolí, čím jsou krásnější a konkretnější. Není síly tvořit život z chvílí přítomných. Zabij vzpomínky! Ach, k tomu je třeba mít: naději. Nechci na tebe vzpomínat, má milá. Bylo by to velmi bohaté a velmi mrtvé *(královská mrtvola)*. I z toho nejbědnějšího dne lze přec jen něco postavit. Židle, květiny na stole, nová pokojská služka, — na pomoc!

XIII. Povídka musí mít v komposici díly dva, komponované na motiv: lačnosti života, a budiž vlastně harmonisací tohoto anarchistického citu.

Lačnost — *σωφροσύνη*.

Středem budiž ona krise u něho (II.).

Středem budiž ona krise u ní (IV.).

XIV. Nejvroucnější mé přání je: zůstat produktivním. Zůstat kolečkem, jež se hýbe, zoubkem, který zabírá. Jak znám teď životodárnou sílu práce! Je smyslem, cílem i prostředkem života. Mám-li ji, — mohu být vždy spasen. Jí nejvíc jsem člověkem, neboť ona je to hlavně, která spojuje lidi ve vyšší bratrský celek. Neschopnost práce vyřadí tě strašně a jsi sám. Teprve tehdy — bezruký a beznohý — mohl bych přemýšlet na sebevraždu. Myslím, že toto bylo by pro mě nejvyšším utrpením, neboť to, že *patřím* k všem těm lidem a že svojí prací *to cítím a vím*, — to je předpokladem mého života. Zabít se kvůli svým osobním bolestem je čin okamžitého zoufalství. Osobní bolesti jsou dočasné a přemůže je čas a zvyk. Neschopnost práce je choroba věčná a nadosobní. Zde — zabít to málo, co zbývá, — je mužným testamentem. (Dopis Píšovi 14. VIII. 23.)

XV. Dvě bolesti jsou jako dva ranění vojáci. Opírajíce se o sebe, — mohou dojít lazaretu.

XVI. Kapitánské znalosti: Víte, to jsou bonbony od Štěrby, — ale nejsem rád, že jsem je tam koupil, — lepší bývají u Bergmanna. Že na manévrech jich 7 zemřelo, — nevěděl.

XVII. Když jsem měl včera ty hrozné nervové bolesti, zdálo se mi, že mám hlavu do půl naplněnu slzami, protože mi slzy tekly samočinně vždy z toho oka, které bylo níže. A nebyl to *pláč!* 16. IX. 23.

XVIII. »Jde o váš život,« řekl mi dr. Kunsch, abych poznal, jak strašně málo je můj život můj.

Slunce na obloze slyšíš růst
jak zralý plod, a přetížená větev oblohy
se naklání, — je blízko u tvých úst

BEZ NÁZVU

Motto: Vší civilisace bylo použito k tomu, aby se civilisace zničila.

I. Zbohatlík na pobřeží Jižní Ameriky. Koupí patent (železo), — vyhodí dělníky. Skupuje pozemky. Je majitelem akcií tuzemské spol. i cizozemské. Jeho patriotismus. Celní válka.

II. Porada kapitalistů. Jeho nerozhodnost. 50 % — 50 %. Cizí diplomat. »Nejdřív sedli k sobě jako k šachu, potom se očichávali jak psi.« Jste vlastenec. (Platím daně.) — Výhoda a smlouva: úkryt pro ponorky. Torpedování přístavu, dělníci — vojáci. — Získá ještě dodávky střeliva. A tak moc peněz dokázala tento mrzký zázrak: že vojáci vyráběli kulky, kterými bude proti nim stříleno.

III. Napětí. *Výcvik:* (Vaněk). Automobilové neštěstí. *Ultimat.* Lest Aronesova. Voje zastavují se až u města. Strašné krveprolití. Leta války. Setrvačnost hrůzy. Posléze pád. Aronesovy oslavy. Odměna, stavba paláce, — inženýr rádce. *Obava.*

IV. Lid vrací se domů. Hrůza nacionální nenávisti. Bojí se vyjít a odejít, neboť se mu roztřesou kolena. Obklopen policisty. Všichni lidé by měli být mými strážníky. Zrcadlení souč. Samota. *Felton.* Důvěra. Konečný odjezd. Smrt.

TRAKTÁT O INDIVIDUALISMU, REALISMU A RELATIVISMU V UMĚNÍ

Umělecký proces je objektivisování subjektivních dojmů. Hotové dílo umělecké je takové, které žije mimo osobu autorovu. Čím žije umění? — Svojí sociální *funkcí*. Hodnota jeho neměří se poměrem mezi ním a autorem, ale poměrem mezi ním a těmi, kdo je vnímají. Neboť teprve oni dílo vpravdě dotvořují. Kniha stává se knihou, ne když je napsána, ale teprve tím, že je čtena. Autor tvoří jen dílo, — jeho hodnotu tvoří kulturní prostředí. Neboť dílo nežije tím, že je tvořeno, ale že je vnímáno. Na genialitě jednotlivcově pracuje kolektivní průměrnost, slávu jednoho jmena vytvořují tisíce bezejmenných. Genialita sama o sobě je individual. pověra. Je podmíněna prostředím. Svět žije, t. j. je v pohybu, a proto umění jedné doby není uměním doby druhé. Greco skutečně počal být umělcem až tehdy, kdy našel svoji dobu. Je to podivné, ale bude nám to srozumitelnější na příkladě a contrario. Kdyby dnes někdo maloval právě tak jako Raffael, přece jen nebude tomuto století geniem, jako byl Raffael době své. Neboť v tom je tajemství, že týž genius se v každé době jinak projeví. Že tedy podstatné rysy každému uměleckému dílu nedává individuum, nýbrž kolektivum

VARIANTY

DĚTI

Na světě je rozestřena červená maminčina sukně. Na ní hrají si dvě děti a nikdo by neuhodl, že jejich slepené copánky a nepatrné tvářičky jsou tu na úřední cestě.

Jsou žně. Pole jsou široká a na nich leží veliký modrý klobouk. Je dusno. Děti si hrají: hadřík a kvítko. Tatínci a maminky hrbí se v polích jak svežené kupky sena. Aby práce líp utíkala, čítají si prsty na bosých nohou. Pořád se diví, že jich mají pět jako ostatní. Šli jsme z města a zastavili jsme se u dětí. Byly tak ohromně nepatrné, že jsem je zpozoroval. Myslíte si, že jsou to děti? Moji přátelé si to všichni mysleli, ale já jsem poznal neklamně, že je to *odvodní komise.*

Tak se stalo, že co já jsem se díval na děti, všichni koukali na žací stroj »fy Kovařík, Prostějov«. Bylo kolem něho plno zlatého prachu, který štípal do krku. Ale otáčení koleček zajímalo. Hned nahoře, — hned dole. Protože dámy z města mají bílé šaty, — tak mladý strojník šel poopravit stroj. Když vystoupil před nás, bodlo ho v zádech. — Zašel zase za kulisy a myslil si, — že není herec. Ostatně měl smutné oči, — a děvčata, která k nám přistoupila (už musela někomu svěřit své tajemství), říkala, že je vdovec. Smutné oči se ale nedívají po každé smutně. Točily se dokola jako větrná růžice a říkaly: Moje!

Jenomže jsme nevěděli, platí-li to těm polím, nebo ženě, která zpívala a kladla do stroje svrchu náruče obilí. Moji společníci usuzovali, že je to navýsost nezdravé.

Když se nabažili stroje, — uviděli děti. Myslím, že je neuviděli tak nepatrné jako já, protože se nepodivili.

Dívky před sňatkem rády hladí děti. Moje přítelkyně (té si strojník obzvláště všiml) měla jednu ruku volnou a učinila tak. Ale co se stalo! Děti se schoulily tak, — jak to dělávají jedny kvítka v zahradě mojí stařenky. Proměnily se v broučky ztrnulé dotekem prstů. Ač byly hrozně tichounké — ani travička se kolem nich nepo-

hnula —, přece jsem slyšel, že si zašeptaly: »Neschopná.«

Bylo mně smutno. Neodvážil jsem se jich pohladit. Řekly by totéž. Bojím se totiž, že dosud nejsem dosti vysvlečen. K tomu je potřebí mít dobrou kůži. Potom: nemám dosti ještě let. Svět se se mnou otočil teprv dvacetkrát a ještě se mi málo točí hlava.

To jsem poznal a ustoupil jsem velmi zahanben, protože jsem všude tuze rád první.

Potom jsme odešli do jakési stinné zahrady. Ona byla veselá, — až jsem se divil. Nepoznala, že ji neodvedli. Můj bože, jak to bylo dobře! K smrti by se uplakala. O těch největších neštěstích člověk neví. Kdybych jí to byl i řekl, — odpověděla by: Za čtyři neděle.

Myslí, — chuděrka, — že každý se jí ptá, kdy bude mít svatbu.

Seděli jsme na jakýchsi okrájených trávnících. I zídka tam byla. Objala rukama kolena. Vykládala mi, jak zařídí si domácnost. Vila nad městem, světlé záclony, — vázy a kvítí. Ženich je šikovný. Vše jí obstará a může s ní objet celý svět.

Bylo mi zima v ústech. Nejmoudřejší maličtí, nechte nás přijíti k vám!

Přál jsem si býti Panem Ježíšem aspoň na jednu minutu. Ale že jsem byl jenom člověkem, — byl jsem dlouho smuten, protože měl jsem ji rád.

Večer jsme se vrátili do města.

Všude, kde bydlím, mám okno zrovna do nebe. Šest nocí po sobě potuloval se po něm měsíc. Sedmou noc jsem pochopil, že je to meč ohnutý na srdci.

Nespím samou radostí. Rozmlouvám se svaly. Cvičím se a doufám. Za rok půjdu zase k odvodu. Třeba už budu lepší. Třeba budu tak dobrý jako tatínci a maminky. Děti se nebudou ostýchat a přijmou mě jako rovného. Budeme si hrát celé odpoledne s hadříkem a pampeliškou. Večer, když půjdu domu, řeknou mi tiše: »Jsi odveden, chlapečku!«

Pak budu voják. Budu moci zabíjet a rodit a žít na věky.

Seděli jsme v zapadlé hospodě a rozmlouvali o ženách. Dlouho jsme o nich nemluvili, rádi se považujíce za dospělé a hodné vážnějších otázek. Snad právě proto jsme se tenkrát nad obyčej rozvášnili a museli každou čtvrtou větu začít znovu šeptem, neboť na konci třetí jsme dle ohlížejících se tváří sousedů poznali, že křičíme.

»Jak je to divné,« pravil mladý muž podobající se filosofu bez praktických zkušeností, »ale v každé epoše lidského myšlení musela být žena jinačí. Všimněte si homérské ženy ve starověku, mystické ve středověku, ženy romantické a dekadentní! Nejlépe se odrážejí v básnících. Jak musely být hrozné ženy začátkem tohoto století, — o nichž píše Wedekind, Przybyszewski a Strindberg. Hotové saně tenkráte pobíhaly po světě. A postavte proti nim typ dnešní ženy, která má v sobě cosi hamsunovského. Jak je naprosto jiná! Snad se mýlím — nezabírám se příliš tímto problémem —, snad všechny ty literární typy jsou jen básnické fikce. Ale proč básnické fikce jedné doby jsou si v základě tak podobny? Jistě by nebyly, kdyby se neopíraly o nějakou objektivní skutečnost. Snad ženy mají zázračnou vlastnost nejdokonaleji v sobě obrážeti svou dobu. To je věčně omlazuje a mění. Dle toho by byly živoucím dokladem historického materialismu.«

»V lecčems má pravdu,« přikyvoval chlapík, jehož zevnějšek svědčil spíše o nadání k filosofii praktické. »Onehdy — mi jedna holka — právě při tom nejroztomilejším okamžiku v náručí vzdychla a zadeklamovala: Já nejsem žena, já jsem strom!«

»Mýlíte se,« pravil třetí. »Žena je věčně táž. Každá doba všímala si na ní jen určitých vlastností. Právě těch, kterými se chtěla opíjeti. Nebylo ještě doby, která by ji obsáhla v celku. A nebude ani té doby. Neboť ženu nepochopíš v celém smyslu jejího života, protože je zázrak. Právě tak jako všechny ostatní věci na tomto světě.«

Snad kvůli těmto slovům zvedl hlavu černovlasý mládenec, který až dosud nervosně mlčel nad číškou absintu, a začal nám bez jakéhokoliv úvodu vykládati tuto příhodu o ženě, která se jmenovala Ilda.

*

Jako voják dostal jsem se za války na Černou Horu. Náš pluk byl ubytován v Plevlje, městečku obklopeném vysokými horami. Bylo to v zimě, když jsme tam dorazili, a všude ležely spousty sněhu. Po ulicích byly vyšlapány úzké, špinavé chodníčky těsně podél domů. Jinak vše bylo bílé, — nesmírně bílé.

Byla to smutná štace. Na nebi válely se stále černé mraky, celé noci sněžilo, ovzduší bylo vlhké a záblo jako stěny kamenné jeskyně.

Lidu v městečku bylo málo. Sem tam se ukázala jedna — dvě babky, nebo děcko přeběhlo přes ulic. Nikdo se nám nepodíval do očí. A i my jsme se báli pohlédnout jim do očí. Zdálo se nám, že bychom uviděli cosi hrozného.

Neboť nás nenáviděli. Na smrt nenáviděli. Člověk to cítil, když šel kolem nich, i z té sklopené hlavy i z těch rukou sevřených v kapse. Maně sahal rukama na pušku. Nenávist ho obklopovala ze všech stran, protlačovala se i kasárními zdmi, když večer seděl u svíčky a psal domů: »Maminko, — jsem zdráv!«

A přitom to vědomí, že není to nenávist slabochů, ale silných. Byly to ženy a děti mužů, kteří před naší přesilou ustoupili do okolních skal a lesů. Kteří nám nedali pokoje ani za dne, ani v noci. Napadali nás, jakmile jen jsme se pokusili vystrčiti jen růžky za hranice města. Byli srostlí s divokou svou vlastí a znali tajemství hor, skal, srázů a řek. Síla kamene, tajemství lesů a prudký let bystřin stály na jejich straně.

Ty ženy a děti měly jejich krev. Vojáci vycházeli jen v tlupách. Vyšli-li po dvou, sotva se vrátili. Vyšli-li po jednom, nevrátili se jistě.

Šedesátileté stařeny dovedly zezadu zastřelit tři muže.

Potom se daly klidně zabít se spokojeným vědomím, že dávají jeden život za vzaté tři.

My jsme čekali a čekali, sami nevědouce nač, rozpačití, mrzutí, prokřehlí. A pořád bylo ticho. Domovina byla tak beznadějně daleko, že připadalo zbytečným si říkat: proč jsem zde? — proč se biji? proč nepraštím s puškou a neodejdu? Voják je zaklet právě v ten okamžik, který je.

Jedenkráte však navečer byli jsme přepadeni. Hrstka komitů vynořila se jako ze země, vrazila do vojáků právě při rozdělování menáže, postřílela jich spoustu a zmizela dřív, než se kdo vzpamatoval, ve skalách za městem.

Náš velitel to považoval za drzost, na kterou je nutno odpověděti. Když zjistil dle očitých svědků, že komitů nebylo více než dvacet, dal druhého dne rozkaz celé setině, aby vydala se za město vyčistiti alespoň nejbližší okolí.

Do této setiny byl jsem zařaděn také já a tak se stalo, že toho rána jsem opustil Plevlji v plné zbroji v řadách ostatních kamarádů.

Šli jsme. Malátný voják, dívá-li se jen na nohy, nepozoruje v zimě, že uráží nějakou cestu. Země je bílá, celá bílá. Nemění se. Jen nohy se nad ní zvedají, zabořují se do sněhu a zanechávají marnou stopu. A voják si myslí: tato cesta asi nemá konce. Možná, že ani já nejdu, ale svět jde po mně. Neboť země je stále stejná jako vytrvalý chodec, zatím co moje nohy se proměňují v bolestivé krajiny.

Ale já jsem tenkráte nebyl unaven. Dřepění v Plevlji způsobilo, že jsem šel rád. Zadíval-li jsem se na nohy, tak bylo to jen proto, že jsem snil o krásných věcech, jako je chléb, maminka, milá a postel, cítě se bezpečným v pohybující se ohradě těl svých kamarádů.

Najednou uslyšel jsem výstřel. Z vysoka a z daleka. Maminka a ostatní krásné věci ztrácely se jako postřelené a já vzhlédl.

Byli jsme v jícnu bílého průsmyku. Nad námi dokola podkova skal. Byly tu jen dvě barvy: bílá a černá.

A zase výstřel. A zase rána.

Vojáci, kteří po úzké cestě z obou stran těsnané skalními srázy nemohli postupovati ve »švarmech«, — rozběhli se co možná daleko od sebe. Já jsem si lehl před nejbližší kámen, kryje se zaň dle směru rány.

Rány zhoustly. Jako když zaštěká.

Bzučící koule zaryla se do mého kamene. Ale z opačné strany, než jsem ji čekal. Z té, na níž jsem se schovával.

»Jsme obklíčeni,« řekl jsem si. A bylo mi ku podivu klidně. »Budeme zabiti.« Nasadil jsem pušku a střelil jsem bez míření. Proč, — nevím; vím jen, že jsem musel střílet.

Čas vůbec není. Tenkráte jsem to poznal. Konečně dostal jsem ránu a pozbyl jsem vědomí — — —

Když jsem se probral z mrákot, bylo už šero. Slyšel jsem sem a tam ještě výstřel. Nehýbal jsem se chvíli. Bylo mi jako spáči, kterému je těžko se probudit. V ústech jsem měl chuchvalce krve.

Koule, která mě trefila, zaryla se do mé polní lopatky, kterou jsem si kryl bok. Vytlačila tam dolík, ale dál neprorazila. Zato lopatka vlomila se mi do těla a prorazila několik žeber.

Ležel jsem asi hodinu. Rány utichly.

Zvedl jsem se a spatřil jsem na pláni černé skvrny. Byli to mrtví, kteří zůstali. Ostatní — a nemohlo jich být mnoho — se asi rozutekli. Anebo snad je zajali a mě tu nechali v domnění, že jsem mrtev.

Vstal jsem a opíraje se o pušku potácel jsem se po mírném svahu. Svah končil korytem říčky. Tato říčka jmenovala se Nefer-tara. Takové divné jméno. Kolikrát si ho říkávám — Nefer-tara a hned vybaví se mi v paměti naprosto jasná fotografie zamrzlého toku, hluboko vklíněného mezi dva vysoké břehy, plné balvanů a výmolů a prorev.

Zde jsem se setkal se dvěma vojáky. Oba byli též ranění a vlékli se jedním směrem. Připojil jsem se k nim bez slova a jal jsem se je sledovati zcela pudově. Nevěděl

jsem, kam jdou, a oni to snad nevěděli též, — ale bylo mi úlevou, že mohu sledovat čísi kroky, že kdosi za mne myslí, že kdosi snad mě vede. Byl jsem velmi unaven. Šel jsem mezi nimi jako zamrzlým, širokým zákopem.

Pojednou v naprosté blízkosti zaduněl výstřel. Voják přede mnou se skácel. Zahlédl jsem hlaveň pušky a vousatou tvář muže, který ležel skryt na vysokém břehu. Potom padla druhá rána z téže hlavně a voják za mnou se zřítil. Skulil jsem se do nejbližšího výmolu, předobře věda, komu by patřila třetí rána.

Výmol v říčním břehu podobal se granátové jamě. Zalezl jsem až do kouta. Položil jsem si pušku na kolena hlavní k otvoru. Bylo ticho.

Až náhle dolehl ke mně zvuk kroku. Muž s třetí koulí slézal s břehu do koryta řeky. Slyšel jsem, jak jeho tělo tře se o zmrzlou půdu a jak haraší kousky upadlého ledu.

Dovedete si představiti ten zvuk? Stále a stále se přibližoval. Cítil jsem pohled očí, které mě hledaly. Slyšel jsem řinkot skleněných úlomků. A slyšel jsem ještě nejhroznější hlas svého srdce, které se vytrhávalo z mých prsou poblázněnými a urputnými rázy.

V otvoru objevila se mužská hlava.

Nebyl jsem to já, ale moje křečovité srdce, které smáčklo kohoutek ručnice.

Vousatá hlava jako by se rozrostla do velikých rozměrů a pak zmizela. Tělo zadunělo.

Vyběhl jsem téměř bez sebe. Před jámou ležel muž tváří k zemi s rozpřáhlýma rukama. Černá, kožená čepice ležela vedle něho.

První můj pocit byl zcela bláznivý. Zdálo se mi, že nemám čepice. Sáhl jsem si na hlavu a skutečně, — moje čapka byla pryč. Shýbl jsem se pro čepici zastřeleného. Nasadil jsem si ji a utíkal jsem rovno před sebe. Bylo mi jedno kam.

Uslyšel jsem rychlé kroky za sebou a se stran. Než jsem se nadál, byl jsem v hloučku komitů. Zastavil jsem se.

Ale nikdo si mě nevšímal. Díky vyměněné čepici mysle-

li si zprvu, že jsem z nich. Až kterýsi na mě promluvil. Vzhlédl jsem, zakoktal cosi — a byl jsem objeven. Sebrali mi pušku a odvedli mě kamsi nahoru. Tam na malé náhorní mýtince byla hrstka zbylých mých kamarádů, kteří zůstali na živu. Byli též zajatí.

Posadili nás do kruhu a obklopili nabitými puškami. Sami usadili se opodál a rozdělali ohně. My jsme seděli zcela tiší na bílém sněhu a dívali jsme se do země. A země mlčela. Jen z hor, z protivných úpatí ozývala se táhlá volání, na něž odpovídali muži u ohně. Byla to znamení, jež dávali svým druhům, aby se shromáždili. A mezi těmito tvrdými hlasy tetelila se naše úzkostlivá srdce.

»Budeme zastřeleni,« šeptal můj soused, Maďar Imre Iház. Šeptal to velmi sklesle, ale přece jako otázku.

»Nevím,« odpověděl jsem.

Vstoupili mezi nás dva svalnatí Srbové. Dívali se na nás chvíli černýma očima. Začali nám prohledávat kapsy a brát vše, co se jim hodilo. Potom nám řekli, že budeme zastřeleni.

Jak jsem už pravil, — díval jsem se do země. Pamatuji se, že právě mezi mýma nohama ležela suchá větévka a dva kaménky. Spustil jsem se svýma očima hluboko do těchto věcí. Byly svědectvím mého života, neboť jsem je viděl a mohl se jich dotknout. Uvědomil jsem si jejich strašné bohatství. Myslel jsem si, — kdyby mě nechali žít jen s touto haluzí a s těmito kaménky, — jak by byl život krásný. Bylo mi dvacet let.

Do těchto myšlenek zazněl pojednou divný hlas. Dlouho jsem neslyšel takového. Byl to hlas ženy.

Vzhlédl jsem a spatřil hlouček nově přicházejících komitů. Všichni byli oděni v černé a šedivé hadry, jen dva v bílé, krásné trikoty. Muž a žena.

Dle chování ostatních a dle rozkazujícího vzezření mužova usoudil jsem, že je vůdcem.

Přistoupil hned k nám a zběžně na nás pohlédl.

Kruh náš se zhroutil do sebe a podobal se prstenu, jehož všechny oči byly vyloupnuty. Všichni byli tiší, jen

starý Turek naproti mně zanaříkal. Tu muž promluvil a my poznali, že naše smrt je zpečetěna.

Tenkráte přistoupila také žena. Viděl jsem, že je vysoká a pružná. Prohlížela si nás jednoho po druhém a cítili jsme, jak mražení prochází naším kruhem. Šla po nás svýma očima. A my jsme se styděli. Protože jsme nebyli muži.

Náhle jsem ucítil, jak její zrak zapjal se na mne. Viděl jsem veliké černé oči. Podobaly se hltajícím ústům. A byly nejsilnější věcí, kterou jsem kdy na světě viděl.

Blížily se ke mně. Rostly. Pod jejich napjatou blanou zazmítal se živelný děj. Cosi v nich vyrostlo. Dotkly se očí mých a mezi nimi narodil se osud.

To, co nastalo, — bylo mysterium.

Bílá paní vešla do našeho středu, vzala mě za ruku a vyvedla z kruhu mrtvých.

Náčelník pohlédl na ni a na mě. Sevřel ruce do pěstí a v očích se mu zablesklo. Překousl v zubech jakési slovo. Neřekl nic.

Žena mě držela za ruku. Galvanický proud z jejího těla přecházel na mě. Potom pohlédla na ostatní zajatce.

»Zastřelte je!« zavolala.

Turek začal bezmocně ječeti. Křičel, že má pět dětí a ženu. Objímal kolena mužů, kteří šli kolem. Bil holou a stařeckou hlavou o sníh.

Komiti svlékli všechny do naha. Postavili je do řady. Někteří padli na kolena hrůzou a únavou. Jiní hleděli netečně a nechápavě. Imre Iház podíval se na mě svýma černýma očima. Sklopil jsem hlavu.

Bílá paní dívala se na ně upřeně. Na jejich špinavá a žlutá těla, kosmaté hlavy, utlučené nohy a ponížená pohlaví. V jejích očích bylo cosi lačného a tvrdého. A stále mě držela za ruku.

Velitel povelel a muži střelili. Rány houkly kostrbatě. Jedna za druhou.

Žena, když vypíjela tuto podívanou, — stiskla mi ruku. Křečovitě, že by to až bolelo.

Potom se na mě podívala. A její tvrdý pohled náhle zvláčněl a oblehl mě ze všech stran divokými vlnami jako moře. —

— Tak jsem se zachránil jediný z celé setiny. Bílá paní důrazně promluvila s mužem, načež muž přistoupil ke mně. Zprvu na mě hleděl úkosem a ptal se mě, kdo jsem a odkud přicházím. Ale když se dověděl, že jsem Čechem, trochu zjihl.

»Tys brat a já brat,« pravil. »Moje žena tě zachránila. Zůstaneš s námi a budeš komitem.«

Přisvědčil jsem.

Vzali mě mezi sebe. Obvázali mi ránu a uložili v polorozbité salaši na zem pokrytou houněmi a ovčí koží. Dali mi nový kabát. Nasytili mě a napojili mě. Jednali se mnou téměř laskavě, ale přece jsem cítil, že mi nevěří. Dělali to jaksi z přinucení. Dvě velké, černé oči stály na prahu salaše a dávaly rozkazy.

Sotva mě položili, — usnul jsem. Vše na pár hodin zmizelo a já spal k smrti unaven, pooobaje se odstaveným, dřeveným neckám.

Když jsem se k ránu probudil, seděla žena vedle mě. Hleděla zase na mě svýma silnýma očima. Pocítil jsem strach. Krev mi stále ještě ucházela a byl jsem sláb. Měl jsem strach z toho, že ona je mojí ochránkyní. Můj život na ní závisel, — a ona byla žena.

»Jak se ti vede,« tázala se.

Mluvila srbsky. Rozuměl jsem dobře. Nemohl jsem ale odpověděti, maje ústa plná krve. Vyplivoval jsem ji a kýval hlavou.

Chytila mě za ruku.

»Bolí ti to?«

»Ne.«

»Přinesu ti mléko.«

Odběhla a vrátila se s krajáčem mléka. Podala mi jej až k ústům. Potom se dívala, jak piji.

Když jsem dopil, osušila mi rty.

»Chceš ještě něco?«

»Ne.«

Hlas její byl téměř přísný. Zdálo se, že mnoho rozkazuje. Sedla zase vedle mě a počala si potichu pískat.

Díval jsem se na ni. Měla pravidelný, jasný obličej a havraní vlasy. Nebyla z rodu těch mírných žen, které dovedou roztomile štěbetati u číšky čaje. Připomínala mi obraz Amazonky, který jsem viděl kdesi v knize. Byla to žena, která měla sílu muže. Muž nakládá se svojí silou dle jakéhosi logického, rozumového zákona, takže si to můžeme vysvětliti. Ale síla ženina je řízena čímsi pro nás nevysvětlitelným. Nebyl bych se divil, kdyby tato zpívající bojovnice přiložila náhle prsty k mému krku a uškrtila mě. Silný muž může udělati jen to a to. Silná žena všechno.

Ležel jsem na zádech a díval jsem se na ni. Měla lehce orlí nos a dravá ústa. Byl to obličej upřímný, — který se nedovedl přetvařovati. Neučil se tomu, neboť toho nepotřeboval. Mohla dělat vždy to, — co chtěla.

Díval jsem se dlouho a pozorně. Otočila ke mně hlavu.

»Kdo jste?« ptal jsem se tiše.

Usmála se.

»Žena.«

»Jak sem přicházíte?«

Přisedla blíže ke mně.

»Přišla jsem sem se svým mužem. Pomáhám mu střílet Rakušáky.«

»Náčelník je vaším mužem?«

Těžce přikývla.

Potom ale, jako by jí nedalo, — rozhovořila se.

»Jmenuji se Ilda. Je mi dvaadvacet let. V Bělehradě jsem studovala, ale nebavilo mě to. Vdala jsem se za důstojníka a šla s ním na vojnu. Je zde krásně. Mohu střílet, vařit a sešívat šaty. A rozkazovat.«

Rozesmála se.

»Jaký jsi slaboučký! Chlapeček! — že ti není víc než osmnáct!«

»Ne.«

»Byl jsi mezi samými starci. Tvůj obličej svítil mlékem z jejich vousatých tváří. Byl jsi mezi nimi jako svíčka. Neplakal jsi?«

Neodpověděl jsem.

Přiblížila svoje oči k mým ještě blíže a ptala se polo výsměšně:

»Neplakal jsi? — Neplakal jsi?«

»Proč jste mě zachránila?«

V očích se jí zablesklo. Přiblížila je mně strašlivě blízko a náhle přibila mě polibkem k zemi. Zatmělo se mi v očích a v ústech cítil jsem krev. Zavřel jsem oči; bál jsem se, abych otevra je, neviděl se ji vysmívati.

Zaslechl jsem jenom hlas:

»Neplakal jsi?«

A byl to zcela jiný hlas než před chvílí. Slova ztratila svého smyslu a byla řečena jen proto, že slovo není jen smysl, — ale též zvuk, — kterým může vytrysknouti všechen cit, jenž nemá v srdci už místa.

Dveře zavrzly. Vešel její muž. Zpozoroval jsem, že se zamračil.

»Ildo! —« zavolal.

Ilda se zachvěla. Zlostně a podrážděně. Potom se na něj pronikavě podívala.

Muž chvíli přemýšlel; — hledal, co by jí řekl. Zatím jeho obrví, křečovitě sevřené, se rozvíralo jako luk tažený úpornou silou. Přemohl se a řekl klidně, skoro ledově:

»Ildo, — hledal jsem tě.«

»Proč?«

Muž zase zaváhal. Potom řekl nejistě:

»Nešla by jsi se mnou?«

»Kam?«

»Jako vždy. — Na obchůzku.«

Přikročil až k nám a stanul u mé hlavy. Dveře nechal otevřené.

»Zavři!« nevrle řekla Ilda. »Venku je zima a táhne. Zde je nemocný.«

Muž ani sebou nepohnul. Zpozoroval jsem svaly na jeho osmahlé líci. Celá tvář skládala se z uzlů. Jeho otázka dosud visela ve vzduchu. Ilda na ni neodpověděla. Pohrávala si s prázdným krajáčem.

Nastalo ticho.

Muž položil ruku na moji hlavu. Ilda se rychle na něj podívala. Cítil jsem dlaň, prsty a zápěstí. Ruka se počala křečovitě svírati na mé hlavě. Zdálo se, že mi chce jedním pohybem přelomiti vaz. Přitom se díval na Ildu. Měl pohled navýsost rozzuřeného psa, který už ani neštěká. Silného, hrozného psa, — ale na řetěze.

»Jak se ti vede, chlapečku?« řekl chraplavým hlasem, toče moji hlavu více a více nalevo.

Nemohl jsem se pohnouti. Byl jsem příliš sláb ranou a únavou. A kdybych i byl docela zdráv, — byl by přece silnější. Byl to muž, který mě nenáviděl.

Ilda náhle uchopila ho za ruku a odtrhla mu ji.

»Co mu děláš bolest?« zasykla. Potom doložila pevným a rozkazujícím hlasem slova podobající se kaménkům stavebnice.

»Nechej ho!«

Muž mě pustil. Potom si nervosně zapjal límec u krku. Ještě něčím zazvonil v kapse a přistoupil ke dveřím. Na prahu se ještě zastavil.

»V poledne přijdeš za mnou.«

Ilda mlčela a hrála si dále s krajáčem od mléka. Dveře bouchly, až se chata zatřásla. Ilda podívala se na mě a usmála se zbledlými rty.

A tak jsme se chvíli na sebe dívali a já poznal, že někdo z nás musí zemříti. —

— Ležel jsem tři dny. Čtvrtého jsem vstal, ač má rána nebyla dosud zahojena. Kdykoli jsem se přemohl, začal jsem krváceti z úst. Přece však jsem vstal a chodil, soudě, že bude pro mě jistější, když budu stát na vlastních nohou.

Ilda byla většinu dne se mnou. Působilo mi to mnoho

strachu. Bál jsem se, že nás její muž zabije. Ten však se nás stranil, — jen chvílemi odněkud zablýskaly jeho oči. Věděl jsem, že bojuje se svojí žárlivostí a hrdostí. Styděl se žárlit na mě. Byl jsem chlapeček a on muž. Leckdy se se mnou dokonce zastavil a promluvil pár vět. Rozmluva ale brzy uvázla a on odešel nepřívětivě se usmívaje. Dělal to jedině kvůli tomu, abych já neopovážil se myslit, že mě snad nenávidí. Ale přesto viděl jsem, že hoří v něm plamen, který jednou přece jen vybuchne.

Ilda brala mě s sebou na hory. Chodili jsme sami dva, — ona napřed a já za ní. Sníh křupal jí pod nohama. Viděl jsem stále před sebou její krásné, pevně modelované boky a nohy.

Vlekla mě dolinami, skalami a roklemi, — až jsem se na smrt znavil. Potom mě brala kolem krku a táhla mě sněhem, mazlíc se se mnou krátkými a vtínavými pohyby svých rukou.

Divné mi bylo, že se nikdy neptala, kdo jsem. Ani jméno nechtěla vědět. Též o sobě mluvila málo. Z jejích úryvkovitých řečí vyrozuměl jsem toto:

Pocházela z nějaké venkovské osady poblíže Bělehradu. Z rolnické rodiny dosti zámožné, poněvadž její otec dal ji do Bělehradu studovat gymnasium. Chtěl z ní míti lékařku. Ale ona si studium zvlášť nezamilovala. Běhala raději po lesích s ručnicí nebo vařila na polním ohni pro honce a spravovala jim pušky i roztrhané oděvy. Ani společnost jí v Bělehradě nevyhovovala. Připadala si cizí na plesích, kde vše se jí předem vzdávalo. Dvakrát utekla domů, — dvakrát otec ji vrátil. Nastala světová válka. Brala ji jako východisko ze situace. Aby se dostala z nudného školaření, usmyslila si vdát se za důstojníka a jít s ním přímo do pole. Veřejnou dobročinnost sester Červeného kříže nenáviděla jako každý voják. Chtěla se dostat do ostrého života mezi chlapy, zbraně, krev a skály. Odloudila své přítelkyni snoubence důstojníka a učinila, že si ji vzal. Odešla s ním na frontu, a když byl přidělen k organisování komitů, tedy i tam. Říkala mi, — že ho

nemiluje. Ptal jsem se, milovala-li ho kdy? Řekla mi: Nevím, — a věřil jsem tomu. Byla z rodu vojáků — a o těch jsem již pravil, že jsou zakleti v okamžik, který právě je. Jen jedinkrát překročila hranice okamžiku, ale o tom až později.

Kdo by ji neviděl na vlastní oči, myslel by, že vše u ní dálo se ze známé ženské romantiky. Ale já mohu vsaditi na to krk, že nic jí nebylo tak na hony vzdáleno jako jakákoliv romantika. Byla až do krajnosti prostá a jsem přesvědčen, že vůbec nedovedla snít. Mluvila vždy konkretně a jasně, ač — jak jsem již dříve podotkl — nikdy se nedalo soudit, co hodlá napříště udělat.

Vše u ní vyplývalo z jakéhosi vnitřního přeplnění. Byla nabita nesmírnou silou, která ji hnala. Zdálo se mi, že všechno, co je v ženství statečného, dobyvačného a krutého, soustředilo se na ni. Jedině záludnosti postrádala. Ale to jen proto, že byla příliš silná a mohla se bít s otevřeným hledím. Mnozí z vás budou v ní viděti rysy zvrhlosti a dekadence. Pravda, — usmívala se, když vraždili nahé muže. Ale je nutno vzít v úvahu, kde se to dálo. Byla to vojna, železný a nemilosrdný život. Vraždění bylo tu tak prosté jako porody zde. V mírných a pořádných městech jsou přesně předepsány normy, kdy se můžeme smát a kdy plakat: — a to je zvrhlost a dekadence. Smála se, protože se chtěla smát. A konečně, kdo ví, *čemu* se smála. Když se žena dívá vám do obličeje a usmívá se blizoučko do vašich očí, — zda jste si kdy, mužové, jistí, — *čemu se směje?* Ó co byste za to dali, kdybyste mohli se vloupati do jejích očí a nalézti v nich pravou příčinu jejího smíchu! Ó co byste dali za to, kdybyste mohli sami sebe viděti, — neboť v těch okamžicích se vám zdá, — že se pod jejíma očima proměňujete v cosi malicherného, směšného, ubohého, — a vaše pěsti vám nabíhají a vy nebijete jimi do stolu nebo do očí jen proto, že cítíte, že by to bylo ještě ubožejší, malichernější a směšnější.

Je to přirozený běh života. Vnikáme-li příliš do něčeho, přilneme-li příliš citově k něčemu na tomto světě, — zda

nestává se to pro nás stále záhadnějším? Každá věc je tajemnější pro poznání, které jsme na ní učinili. Poměr mezi ženou a mužem bude prostý a jasný až tenkráte, kdy těžiště své lásky a svých činů přesunou ze svých srdcí na jiné pole. Je jedině otázka, — může-li se to státi.

Ostatně Ilda měla i krásné vlastnosti ženy v nejvyšší míře. Povím vám též, jak dovedla se obětovati. Obětavost je základním rysem ženské povahy. Je zcela jiná než u muže. Muž se obětuje, — věda o tom, že se obětuje, a jeho oběť je vždy výsledkem bojů mezi ním a mravním smyslem oběti. Žena se ale obětuje pro *radost* z oběti. Její oběť tryská přímo ze srdce, aniž se tkne tkání mozkových. Zdá se mi vždy, že cílem pro ni je oběť sama a ne ani to, co jí vykupuje. Muž se obětuje, aby něčeho dosáhl, žena proto, aby se obětovala. —

— Bylo to čtvrtý den mého pobytu mezi komity, když mi řekla jednou k večeru Ilda:

»Dnes v noci jdou muži na zvědy. Zůstaneš doma. Přijdu k tobě.«

Stalo se. Vytratil jsem se k večeru nenápadně a vrátil jsem se, až všichni byli pryč. Spával jsem sám stále v oné polorozbořené chatrči na kožených houních. Domnívám se, že i to bylo jejím dílem.

A Ilda přišla.

Svítil jsem malou svíčkou, která házela černá mihotající se křídla na dřevené stěny baráku. Zdálo se, že pokoj je pták raněný v letu.

Zavřela za sebou dveře a řekla:

»Ivane!«

Potom jala se svlékati. Bez jakéhokoli zdráhání nebo studu. Bílý svetr s ní sklouzl jako lupen s květu, když přijde vítr. Svlékala se a dívala se na mě.

Myslel jsem si:

— je tomu tisíce roků. Sedím v prehistorické jeskyni obklopen nesmírnou a neznámou džunglí světa. V rozsochatých stromech visí měsíc a pod obrovským kapradím

plíží se šelmy. A já mám ryšavou srst na prsou a na rukou, — a čekám ženu, — která chystá se býti mojí. Přišla z černého tajemství světa jako tajemství bílé. Svítí svými prsy, podobnými protahujícím se lvicím, — a bez ostychu rozprostírá přede mnou svůj klín, těhotný nezrozenými tajemstvími, — boji, — vítězstvími, vojáky a přemoženými. Neboť tenkráte se ženy dávají bez ostychu, když chtějí děti. Tenkráte odvrhují stud, když jsou silny svojí láskou a vědí, že dají toho ve svém objetí tolik, že není třeba to stupňovati a vydražďovati studem, bojem a zdráháním se.

To jsem si myslel, leže nepohnutě a přece se chvěje pod beraní kožíš. A ještě jsem si něco myslel: — tak také přicházejí ženy, když ony zmocňují se těla mužova. Zdálo se mi, že jsem se proměnil v ženu. Tichou a odevzdanou. Toužící po tom, aby byla brána, — sápána, rozlomena údery lásky.

Ilda blížila se ke mně a nebyla jen ona tajemstvím. Svojí blízkostí proměňovala v tajemství i mne.

Myslel jsem, že zhasne, ale neučinila tak. Chtěla milovati i očima.

Vklouzla za mnou pod pokrývku a přitiskla mě k sobě. Vše beze slova; jen se dívala — dívala.

Její pohyby byly pohyby veslaře, jenž odráží loď od břehu. Byl-li jsem jí lodí, — kam asi chtěla se mnou odplouti?

Její ruce oblehly mě ze všech stran plameny. Horečka vstoupla mi do hlavy a dravost do rukou. Bloudil jsem jimi po jejím těle, které jim ustupovalo prohýbajíc se a přissávajíc se k mým pažím.

Vzal jsem si ji.

Leže na ní, cítil jsem, jak chata letí. Jako pták nebo vlna. Z nekonečna — do nekonečna. A přitom jsem ucítil bolest: — bolest z naplnění. Nebylo v tom okamžiku nic, co bych nemohl obsáhnout, držel jsem v rukou ženu a svět se všemi hvězdami a záhadami. A byl bych jim rozuměl, kdybych nebyl ztratil smysly.

Posléze jsem poznával, že z úst řine se mi krev a stéká jí na hrdlo. Nezahojená rána zase se otevřela.

Ilda to cítila a vzpínala se pode mnou nutíc mě, abych si ji bral stále víc a více, jako by bylo jejím osudem bráti ode mne nejenom lásku, ale i krev.

Tak letěla naše chata nocí podobna ptáku-ohniváku. Když svítalo, — odešla ode mne. Zůstal jsem sám v těžkém spánku na tratolišti vlastní krve.

Přišel bledý den a zase noc. S nocí přilehla ke mně Ilda a s jitřenkou chorobný spánek. A mezi těmito přízračnými hodinami plula výhružná hlava muže, který mlčel ústy, ale vykřikoval svýma ostražitýma a bdělýma očima.

Ilda brala mě teď výhradně s sebou. Bez ostychu volala:

»Ivane, — pojď již!«

A já jsem šel za ní po neschůdných stezkách hor, dívaje se na podpatky jejích vysokých nohou, přemýšleje, kdo první z nás zahyne.

Budete se jistě ptáti, zda jsem ji miloval. Moje odpověď je značně znesnadněna tím, že nemohl jsem dělati nic jiného. Musel jsem si ji bráti každého večera až do úpadu; — proto jsem tenkrát nevěděl, miluji-li ji či ne. Věděl jsem jen, že vše, co se mezi námi děje, je struna napjatá až do krajnosti. Čekal jsem, kdy praskne.

Přemýšlel-li jsem o něčem, bylo to spíše o tom, zda miluje ona mne. Bylo zde mnoho toho, co svědčilo pro i proti.

Kdybyste znali výraz její tváře právě v tom okamžiku, kdy já zkřiven rozkoší a bolestí kropil jsem ji vlastní krví! Věděla, že trpím, — snad trpěla též, — ale potřebovala moji bolest. Tiskla mě k sobě tím více, čím prudčeji krev tekla. A přitom měla na dně svých očí nesmírný soucit nad námi oběma.

Co chodila ke mně, nespala ani jedenkráte se svým mužem. Svůj odpor vůči němu stavěla zcela zřejmě na odiv. Roztrhaní komiti zaraženě pohlíželi na ni a zlostně na mě. Neodvažovali se nijak zjevně zakročiti; čekali na

povel vůdcův. Ten chmuřil svůj obličej od rána do večera a neříkal nic.

»Nebojíš se, že tě tvůj muž zabije,« ptával jsem se jí.

Smála se.

»Mě — a zabít? Proč?«

»Že chodíš se mnou.«

»Proč bych s tebou nesměla chodit?«

Neodpověděl jsem.

»A což — jestli zabije mne?« ptal jsem se znovu.

»Tebe?« řekla tiše. Potom mlčela chvíli a na čele vystouply jí tři rýhy.

»Bojíš se?« zašeptala konečně.

»Nebojím,« řekl jsem jaksi neupřímně.

Podívala se na mě rozezleně a vzkypěla.

»Nebýti mě, byl bys už dávno mrtev.«

»Zachránilas mě proto, abys mě sama zabila?«

Zarazila se.

»A ty mě nemiluješ?«

Mlčel jsem.

Tu ona náhle sevřela mě prudce do náruče, a jako by se obávala mé odpovědi, rychle zasykala:

»Musíš mě milovat — i já tě mám ráda.«

Tenkráte jsem si myslel, že nemá ráda mě, ale svoji lásku. To je bolestný problém u všech mužů: nejdříve bojují o to, aby byli milováni, když i jsou milováni, trpí nejvíce nedůvěrou, jsou-li to oni, kteří jsou milováni. Vyrůstá jim největší nepřítel právě v lásce, kterou vystavěli mezi srdcem svým a ženiným.

Člověk si přeje býti milován a ne láska! Člověk se svými ranami, choutkami, přednostmi a zlozvyky. Člověk se svojí bědnou touhou býti milován. Člověk se svojí nedůvěrou v lásku.

Myslíte, že přijde jedenkrát doba, kdy jasně se ukáže, jste-li to právě vy lidé, kteří jste předmětem lásky? A nikoliv jakési přeludy vlastního srdce, — které by nakonec dokazovaly, že člověk nedovede milovati nikoho, mimo sebe. To by bylo strašné. Představte si, — jak člověk

by byl sám, úplně sám na celém světě. Jeho láska — lichotná fikce — proměnila by se v poušť, na níž by trčelo jeho vyschlé srdce v hromadě písku.

Ale vrátím se k vypravování.

Bylo tomu čtrnáct dní už od té doby, co jsem byl zajat. Bílý muž to vydržel. Poslední dny už mně přestal odpovídat na pozdrav a nepromluvil ke mně ani slova.

Ilda se rozkvetla. Byla v tváři rudá a do těla jí vtekla pružná a plíživá síla, takže se podobala ptáku a hadu zároveň. Já byl bledý a nemocný.

Celý den byla se mnou. Zvečera vlezla do mé chatrče zcela otevřeně, aniž to už komukoli skrývala. Poslední dobou trochu se mě vyptávala na mou minulost. Nejvíce chtěla vědět, kolik dívek jsem miloval.

»Jednu,« tvrdil jsem jí zprvu. Naprosto mi nevěřila a velmi se proto rozzlobila. Konečně jsme to usmlouvali na tři.

»A ta poslední, — ta tě čeká?«

»Jistě už zapomněla.«

»Ne, řekni, Ivane, — kdyby jsi se vrátil domů, — šel by jsi k ní? Ale vážně!«

»Nešel, Ildo. Zůstal bych ležeti doma na posteli dva roky. Jediná žena, na kterou myslím, je maminka.«

»A což ona — ta, kterou jsi naposled v Čechách miloval —, přišla by za tebou?«

»Myslím, že by nepřišla. Vždyť jsem jí z vojny ani nepsal.«

»A byla hezká?«

»Byla dosti hezká. Nepamatuji si na ni už dobře. Válka mi smazala mnoho hezkých hlaviček z paměti. Myslím ale, že se už vdala.«

»Byla hezčí než já?« ptala se Ilda upřímně a otevřeně. Ale nebyla to naivní otázka. Řekla to velmi vážně. Všiml jsem si, že měla oči smutné a divoké.

»Nebyla,« řekl jsem a byla to pravda. —

— Posléze přišla divoká noc, kdy vichřice podlamuje hlavy stromům a ponouká muže k tvrdým rozhodnutím. Ležel jsem zase v chatrči a čekal na Ildu. Nešla tenkráte dlouho a já v domnění, že už dnes nepřijde, nepokojně jsem usínal, zkolébáván skučením vichřice a praskáním haluzí, které třely se o sebe.

Již jsem spal, když se mě dotknula čísi ruka.

»Ivane, — obleč se!«

Byla to Ilda. Stála nade mnou jako bílý stín.

Podíval jsem se na ni udiveně, ale hned jsem vše pochopil.

»On tě chce zabít.«

Rychle jsem na sebe hodil halenu. Do ruky vtlačila mi nabitý revolver. Chystal jsem se jít ke dveřím.

»Ne, — tudy nemůžeš. Dveře jsou střeženy.«

»Jsem tedy v pasti,« zašeptal jsem.

»Vím o východě. Lezla jsem jím jedenkráte s mým mužem. Jen já a on o něm víme.«

Vzala mě za ruku a vedla po žebříku na půdu. Odsunula prkno, které zdálo se býti přepevně přibito, a ukázal se černý otvor. Vichřice zadula nám do obličeje.

»Tudy musíš seskočiti dolů. Je tam hromada sněhu. Dopadni tiše a utíkej!«

»Tento východ není střežen?«

»Ne. Vím o něm jen já a můj muž.«

»Přesto ale mohl jej dát střežit, — zvláště když věděl, že i ty o něm víš?«

»Ne. Myslí si, že ležím v jeho stanu svázaná. Ale mám dobré zuby. Překousala jsem provaz.«

»Ildo, — a co s tebou bude?«

»Běž, — není času!«

»Ildo, — on tě zabije! Uteč se mnou!«

»Ne. — Jsem Srbka.«

Podal jsem jí ruku a políbil jsem ji. Odtrhla se ode mne a řekla tvrdě:

»Běž!«

Seskočil jsem z okna. Sníh ztlumil moje dopadnutí.

Setrval jsem tiše chvíli na místě a potom jsem se plížil od tábora.

Když jsem byl hlouběji v lese, dal jsem se do běhu. Narážel jsem cestou na stromy, kameny a závěje. Ale běžel jsem maje hlavu polo v horečce a říkal jsem si:

Il — da. Il — da.

Když se rozednilo, našel jsem stezku, po které jsem se spustil. Cesta byla velmi namahavá a byl jsem už unaven. Pozdě odpoledne narazil jsem na první rakouskou četnickou stanici.

Byli v ní 4 vojenští četníci, kteří střežili tuto krajinu. Pověděl jsem jim svůj osud. Vyzvali mě, abych u nich přespal, že zítra půjdou se mnou do Plevlje.

Ale já znal komity a bílého muže. Věděl jsem, že přijde za mnou. Vykradl jsem se večer z chatrče, sebrav dříve strážmistrovi kožich, a ukryl jsem se opodál v lese mezi kořeny starého dubu.

Tam jsem ležel celou noc, chvěje se zimou a úzkostí. Tam se narodilo to, čemu dnes říkám: bílá paní. Tam jsem poznal, že Ildu miluji. Ildu, která mě zachránila, mučila a milovala až k smrti. Zapomněl jsem přemýšlet o tom, milovala-li mě, či svoji lásku, neptal jsem se už, *proč* mnohdy byla krutá. Poznal jsem, že tyto mučivé otázky a analysy jsou údělem těch, kteří nedosti milují. Ilda mě milovala a já ji miluji. To byla všechna moudrost, kterou jsem se zalykal a kterou jsem bral v její celistvosti, nedoveda si ji už rozkládati, jako zkušený nosič rozkládá si své břímě podél beder, aby se mu lépe neslo.

K ránu třeskly u četnické stanice výstřely. Poznal jsem, že mé tušení mě nezklamalo. Bílý muž přišel si pro mě. Přitisk jsem se k zemi a naslouchal táhlým ozvěnám ran, které se ploužily za ostrými výbuchy pušek.

Když rány utichly, spustil jsem se znovu dolu do údolí. Po tříhodinné cestě narazil jsem na první naše hlídky. Ty mě donesly do Plevlje. Moje síla byla vyčerpána v tom okamžiku, — když jsem se cítil zachráněným.

Ležel jsem v nemocnici. Dlouhý sál se špinavými lůžky.

Tři sestřičky věčně se o něco hašteřící. Zápach karbolu, potu a špatných obědů.

Ale já díval se do stropu, který se otvíral jako nebe. Byl jsem unaven a potřeboval jsem klidu. Proto se mi zjevovali na stropě andělé, kteří zpívali:

»Pokoj lidem dobré vůle.«

Sotvaže to dozpívali, proměnili se v Ildu a říkali:

»Plakal jsi, chlapečku?«

Měl jsem záchvaty nervosního pláče, který se střídal s dlouhým, horečným spánkem. Třetího dne jsem se natolik zotavil, že jsem si sedl na postel a pojedl trochu bramborové kaše. Toho dne přišel nový transport raněných. Většinou lehce. Usadili je v naší jizbě, kterou naplnili nezvyklým šumem.

Když byl večer a v koutě, kde hráli dva saniťáci nekonečné partie šachu, mrkala petrolejová lampička, — zaslechl jsem tento rozhovor. Nějaký vousatý domobranec se zavázanou rukou vykládal svému sousedu, který ležel na břiše:

» — jo, — když jsme chytali ty komity, — tak jsme ti přišli na ňákou pláňku, kde stál barák z prken. Já ti du do toho baráku a vidím, že tam cosi svítí. Kouknu blíž, — a kruci, — na zemi leží ženská, hubu otevřenou a v hlavě díru jako ve vratech. Někdo ji bouch zrovna u ucha z revolveru. Ale musila být sakra hezká. A nóbl. Měla na sobě tak fajnovej ancug, že jsem jí ho hned stáhl a schoval do baťochu. Ale to mně pořád vrtá v hlavě, — co ta ženská tam měla co dělat.«

»Je to élend s těma ženskejma,« přizvukoval druhý, — ležící na břiše.

A já jsem se natáhl na lůžku a přivřel oči; potom jsem chtěl zavolat, ale nemohl jsem. Jen jsem cítil, jak oči mi vytékají a řinou se mi po tvářích. Bylo kolem mě ticho, tak ticho jako na nějaké opuštěné hvězdě. —

— Potom jsem se uzdravil, — šel zase do pole, bojoval na mnoha frontách a konečně vrátil domů. Vše ostatní

jsem prodělal jaksi mimochodem, nezúčastněně, jako ve snu.

Teď jsem doma a žiji obyčejný spořádaný život. Ale jsem nemocen. Nervy mám v nepořádku a vojna vzala mi sílu, dřív než mi ji život dal. Proto jsem ztratil smysl pro všechno zde.

Čekám. Pořád čekám a nevím na co. Někdy potkávám bílou paní. Mnohdy na ulici se zachvěji, uvidím-li před sebou vysokou ženu v bílém šatě a s tváří vroubenou černým vlasem.

Je to Ilda, myslím si. Ale potom vzpomenu si na širokou ránu ve spánku a smutnou lampu v nemocničním sále. A jdu dál.

Válka je hrozné zlo. Ale jsou i jiná bojování. Nevěřím v mír. Stále budeme se bít a jde jen o to, abychom se bili pro sebe. Budeme se bít pro lásku, pro ženu, pro spravedlnost, — pro tisíce věcí. Které nepochopíme a neuskutečníme. Budeme je milovati a proto budeme pro ně bojovati. Ne pro vítězství, ne pro porážku. Pro boj.

Mrzí mě život, že žena, která se jmenovala Ilda, pověděla mi, že je záhada, jejíž pravdy se nikdy nedopátráme, a válka vzala mi sílu pro boj. Kdybych byl silný, bil bych se dál, i nevěře. Jsa sláb čekám a nikdy se nedočkám.

*

Skončil. Potom probrav se z napjaté ztrnulosti zastyděl se, že příliš mluvil. Rozpačitě zakašlal a sklonil se jako dřív nad sklenku absintu.

Mládenec náchylný k theoretickému filosofování chtěl něco říci, — ale zpozorovav včas nás, že by to bylo příliš nevhodné, — zavřel ústa dřív, než něco řekl.

POHÁDKA O JONYM Z CIRKUSU

Jony byl nejchudší dítě na celém světě. I bídné dělnické děti, co mají jen kousek chleba a celý dlouhý den vysedávají na prazích předměstských domků, byly proti němu hotoví boháči. Neboť Jony byl nalezenec, kterého jako třídenní robě matka pohodila ke dveřím kostelním, aby už nikdy ji neviděl. A tak — zatím co ostatní děti vstupovaly do světa z růžových kolébek nebo z měkkých náručí mateřských — ubohý Jony ležel před portálem kostelíka jako nějaký krejcar ztracený žebračkou.

Je pravda, vesničané se ho ujali, živili ho a nechali ho růst, ale každé sousto, které mu podávali, bylo hořké a tvrdé, neboť na světě byla bída, lidé byli lakomí, a dávali-li člověkovi něco, tak ne z lásky k němu, ale ze strachu před Bohem. Jony (tenkrát mu tak ještě neříkali) byl vychováván v chlévě; dostala ho na starost Aneža, služka od krav. Ta si s ním mnoho starostí nenadělala, mělať plné ruce práce jinde. Tak se stalo, že Jony, když mu bylo půl roku, spadl s lavičky, na kterou ho posazovali, a zlomil si žebro. Aneža s chasou nad ním vrtěli hlavou, ale potom usoudili, že to zaroste »samo od sebe«. Žebro sice zarostlo, ale Jony stal se hrbáčkem.

Nikdo by neřekl, že lidé jsou šťastni proto, že jsou na sebe si podobni. Nikdo by to neřekl z těch, co mají dvě dobré nohy, dvoje silné ruce, zdravé tělo, ústa, nos a oči. Jony však to věděl. Rostl, díval se kolem sebe, pozoroval a viděl, že nikdo nemá záda tak křivá a zlomená jako on. Na nikoho z vesnických chlapců se nepodobal a večer, když už bylo docela šero, každá babka zdaleka jej poznala. Hrb postavil se mezi něho a ostatní děti a vyřadil jej z jejich štěstí. »Hrbatý, hrbatý,« volávaly na něho děti a myslely si, že mají právo proto kdykoli ho udeřit. A přece jejich ústa a pěstě nepovídaly mu nic nového, neboť dávno poznal svoje neštěstí, když svýma očima vážil opálené a statné postavy hochů se svým zmrzačeným tělíčkem.

Jonymu bylo sedum let a pásával husy u kapličky za dědinou. Rukama objímaje kolena seděl na mezi a díval se do nebe. Zatím co ostatní děti na něm vídaly oblaka, — on viděl velkou tlamu nesmyslně se rozevírající na něho. Nevil věnečků, nedával se do zpěvu, — neboť toto všechno jsou věci, které se dělají společně, a on seděl sám.

»Proč nejsem jako ti ostatní?« ptal se sama sebe. »Proč nikdo se mnou si nehraje, nepromluví na mě vlídné slovo, proč mám na zádech hrb? Proč, proč?« Ale nebe s bílými oblaky mu nerozumělo zrovna tak jako ostatní. Samotný chlapec cítil pak na sobě ne osud, ale křivdu a bezpráví. Zdálo se mu, že mu kdosi ublížil, že kdosi zlý dlí za tímto nebem a všude. Vědomí nespravedlivého pokoření činilo jej popudlivým. Nemaje nikoho, komu by se svěřil se svým zoufalstvím, — napájel jím jen své malé srdečko a tak se stalo, že začal nenávidět všechny zdravé, hrající si děti a celý nehrbatý svět.

»Ten chlapec je zlý,« říkával pan učitel, když ho celého pokopal, dřív než se k němu mohl přiblížit s rákoskou. »Je posedlý ďáblem,« tvrdil katecheta, když ho kousl jedenkrát do prstu, nechtě se dát přehnout přes koleno. »Hrbatý, hrbatý,« volali školáci, ale hned se dávali na útěk, neboť rozběsněný Jony začal házet kamením a dovedl najít šifráky, které se zaťaly pod oko jako sekera.

Tak zeď, která mezi Jonym a ostatními lidmi počala se zlomeným žebrem, rostla ode dne ke dni. Jen jedenkrát se stalo, že se chtěl Jony jí prokousat, ale to zle dopadlo. Tím právě však začíná celá historie.

Bylo to na podzim, kdy chlapci pálili ohníčky a seděli kolem nich jako prstenky kolem zářivých drahokamů. Jony jako vždy seděl opodál. Nikdo ho nezval, nikdo nezavolal, a kdyby byl přistoupil, — odehnali by ho. Proto jen závistivě pokukoval kolem sebe přeje si, aby od těch ohňů chytl se celý svět a shořel na padrť i s Františkem, Marinou, Josefem a Karlem Hoškovým, kteří byli mu nejblíže a vyprávěli si jistě zajímavé historky, protože chvílemi se smáli, až se za břicho chytali.

Ale tu se stalo něco neobvyklého. Frantík, který ještě ráno píchal jej jehlou pod lavicí, přistoupil k němu a řekl tak, docela tak, — jako by byl obyčejným chlapcem:

»Chtěl bys si sednout s námi k ohníčku?«

Jony se zalkl neznámou slastí. Nemohl odpovědět, jenom přikývl.

»Můžeš přijít,« pokračoval Franta, »ale nejdřív musíš přinést brambory. Starému Rychtovi ještě na poli stojí. Běž a vytrhni pár kopců, ale ať tě nikdo nevidí!«

Jony šel. Nebyl by jen kradl, byl by třebas i zabil, aby si proklestil cestu k lidským srdcím. Bylo už šero a on protáhnuv se přes cestu zapadl do brambořiště jako křepelka. Vytrhl pět kopců, aby každý měl jeden. Potom plazil se opatrně nazpět.

Ale běda! Když šel přes cestu, kdosi ho uviděl — a nebyl to nikdo jiný než sám starý Rychta. Jony pustil se do běhu, ale vzápětí slyšel, jak těžké boty běží za ním. Dal se do polí přes meze a strniska, trna úzkostí, že každé chvíle dopadne na něho těžká, sukovitá hůl. Běžel, běžel — a utišil se až v lese, kde bylo ticho a tma.

Zastavil se. »Třebas mě nepoznal,« pomyslil si, »bylo už tma.« Potom ale vzpomněl si na stádo hus, na pantátu a na jeho řemen. Dostal jím už tolikrát, že se ho příliš nelekal. Proto rozhodl se vyčkat večera a vrátit se do dědiny, když pro nic jiného, tož aspoň proto, aby moh zítra říci Frantíkovi, proč brambory nepřines.

V chalupách bylo už rozsvěceno, když se plížil po návsi. Na dvoře nikoho nebylo. Chtěl vylézt na půdu a lehnout si do sena, ale když míjel okna hospodářovy světnice, uslyšel dva hlasy. Zalekl se, — neboť ten tvrdý, zlostný hlas znal. Byl to Rychtův.

»A víte určitě, že to byl on?« slyšel hlas hospodářův.

»Poznal jsem toho zloděje podle hrbu. A ostatně, říkal mi to Hušku Frantík.«

Jony zkameněl. Frantík to na něho pověděl? Oklamali ho, — podvedli ho? Co byl řemeň, pantáta, husy a Rychta proti této bolesti! Bylo mu hořko v ústech a jeho zmrza-

čená záda přitiskla jej k zemi jako červa. Nevystoupil na půdu. Vyšel ze statku tak tiše, jak do něho vklouznul. Upřel oči do tmy před sebe a rozhodl se, že uteče.

A tak znovu octl se v polích. Pod bezhvězdným nebem měl dosti času svůj záměr si rozmysliti. Bolest ze zrady pozvolna padala z jeho tělíčka, ustupujíc jinému, těžšímu břemenu: zlosti a pomstychtivosti. Půjdu do města, rozhodl se, ale jednou se vrátím a pak! Zvedl zaťatou pěst k nebi, ale pěstička ta byla malá, menší než nejnepatrnější hvězda. Celá těžká noc ze všech stran přitiskla se na ni černými mraky a dětská ručka spadla jako zlomená. A Jony plakal, jda silnicí, tiše a beznadějně, jako pláčí broučci.

Bylo ráno, když octnul se ve městě. Rachot vozů, tramvají, tisíce pobíhajících lidí pohltily ho, že chvílemi se sám sobě ztrácel a musel se zastavovat, rozhlížet, ba i ohmatávat, aby se našel. Brzy si však zvykl a bylo mu příjemně; neboť nikdo si ho příliš nevšímal. Chodil od výkladu k výkladu, prohlížel za nimi vystavenou krásu, dlouho se rozmýšlel nad bohatými a vzácnými předměty nevěda ani kam je zařadit. Bylo k polednímu, když stanul na velkém náměstí a spatřil zajímavou podívanou.

Veliké stany seděly uprostřed náměstí jako vzdušné balony chystající se co chvíli odletět do nebe. Mezi nimi stály vozy, zelené, červené, modré, překrásně natřené vozy zrovna pro anděly. A z celé té směsice pláten, vozů, koní, lidí zvedal se zvláštní šum a cizokrajná vůně, která Jonyho táhla blíž a blíže, až stanul před prvním a největším stanem.

Byl to cirkus.

Zde teprve počala pravá pastva pro Jonyho oči. Na plátně byly namalovány opice, papoušci, jezdkyně v stříbrném triku, zvířata podivuhodná s modrýma očima, tváře šašků hadovitě šklebily se skrze kořeny tropických palem a ledoví lvi bojovali se sekyrami Eskymáků. Přivřel-li jsi jen trochu oči, ulekl jsi se, že vše to není malba, že vše je živé, že všechna ta horoucí čeládka dere se

z plátna na náměstí a hrozí městu, že ho roznese na kopytech.

Nejživější ze všeho byla však dvojice tygrů namalovaná před samým vchodem. Jejich rozevřené tlamy a nenávistné oči byly malovány tak mistrně, že se Jony až zachvěl. To jsou zvířata, to jsou zvířata, myslel si rozechvěle pozoruje jejich pruhovaný hřbet, čelisti a zuby, které by rozkously svět jako shnilou pecku.

Jak jsou asi silná, statečná, jak mohou jediným máchnutím ocasu sraziti v prach každého, kdo by se opovážil k nim jen přiblížit, ne tak ublížit. Tady bylo něco, o čem snil, — a co se mu nedostávalo. Ó býti tygrem! Míti jejich tlapy, zuby a skok! Trhat a rozervat všechny Františkem počínaje. Splatit křivdy, kterými byl častován od prvního dne narození.

A tak Jony, hrbáček pokořený a oklamaný, před tímto barevným plakátem pocítil v srdci svém lačnost tygří. Zatoužil projet svojí hubenou ručkou jejich hřívou. Zatoužil být aspoň vedle nich, když ne jimi, a naslouchat jejich řevu prorážejícímu všechny mříže světa.

Stoje tak s rozevřenými ústy a svítícíma očima, nezpozoroval ani, že za ním stojí muž s americkou dýmkou v ústech a v jízdeckých botách. Teprve jeho smích uslyšel, smích, pod nímž ústa se zavřela, oči zhasly a on sám zvrátil se do sebe, neboť ten smích byl hrubý a platil jemu.

»Copak tu hledáš, trpaslíku?«

Jony neměl co odpovědět, — chtěl utéci, ale muž držel ho za ramena.

»Vyhlížíš věru směšně. I žirafu bys rozesmál. Kdopak ti přišil ta křídla na záda, — anděli?«

Jony sebou trhl a zle se podíval na muže.

»A jak se díváš, — až strach! Zdalipak jsi tu něco nekradl? Prsty dlouhé máš, kasu také,« — a počal mu prohledávati všechny kapsy, sevřev ho dříve případně mezi kolena.

To bylo už Jonymu moc. Napjal všechny síly, vyškubl

se a hop — přeskočil ohradu a nemaje v tu stranu jiného ústupu vyšplhal se po laně až na samu střechu stanu. Udělal to tak mistrně, že muž plácl oběma rukama si na stehna podivem.

»Slez dolů!« volal naň. »Nic ti neudělám.«

Když však jeho řeči nic nepomáhaly, vystoupil po provaze za ním a sundal ho. Jony čekal, že ho bude bít, a připravoval se na boj zuby nehty. Ale muž klidně ho postavil a otázal se:

»Kdopak tě tak naučil skákat?«

»Já sám,« odpověděl Jony zarputile.

»A čí jsi?«

»Ničí.«

Jony probudil mužův zájem. Ač vycítil na něm, že je to zlý člověk a že se ptá jej jen pro svůj vlastní prospěch, přece jen odpovídal na jeho otázky. Tak mu vypověděl vše, co ho sem přivedlo.

Muž bafaje z dýmky prohlížel si ho jako handlíř koně, při čemž se zvláštní zálibou utkvíval na jeho znetvořených zádech, a pravil:

»Nechtěl bys jíti k nám — do cirkusu?«

Jony se rozmýšlel.

»Vycvičím tě už na něco a vyděláš si peníze. Můžeš být i boháčem, ty skřečku!«

Chlapec na to nemyslel. Napadlo mu cosi jiného. Ukazuje polou nedůvěřivě a polou ostýchavě na obraz tygrů, zavěšený před dveřmi do cirku, tázal se:

»Máte tam skutečně ta zvířata?«

»Máme.«

»Tak já tedy k vám půjdu.«

A dal se vésti opáleným mužem podivuhodnou spletí vozů a stanů, aby se stal cirkusákem a aby byl tygrům blíže.

Jonymu nastala doba učení. Na žíněnce mezi dvěma plachtami přehýbal jej muž s americkou dýmkou přes svá kolena jako bič. Bylo mu naučiti se kozelcům na zemi i ve vzduchu, proplétati ruce a nohy tak, že se podobal

velkému uzlu masa, státi na rukou a na hlavě, — a hlavně krkolomnostem na visuté hrazdě, různým těm veletočům, spádům a sklopkám, které vypadají půvabně, když jsou prováděny urostlými muži, ale které vypadaly příšerně směšně, když je předvádí hrbaté dítě. Jonyho bolívala hlava a celé tělo, než se naučil je vyvracet z kloubů. Muž s dýmkou nešetřil ran, aby jeho svěřenec lépe pochopil, že země, která je dosti tvrdá pro ty, co po ní chodí, je ještě tvrdší pro ty, co na ni padají.

A tak ve volných chvílích mohli jste jej nalézti, kterak dřepí u tygří klece a tiše, tiše pohlíží na šelmy. To bylo jeho nejzamilovanější místo. Tygři, které před představením nechávali hladovět, aby vypadali divočeji, prohýbali své hřbety a řvali. To byla nejzamilovanější hudba Jonyho, nejkrásnější a nejlíbeznější píseň, to bylo celé jeho srdce v jediném výkřiku. Tenkráte přidával k řvaní šelem svůj slabý hlas a zdálo se mu, že to on — on rozechvívá celý stan a celý svět krvelačnými tóny.

V cirku bylo mnoho podivných lidí. Většina jich měla kosmaté oči a dlouhé vlasy. Byli namnoze hubení, špinaví a potrhlí, zvláště když se večer oblékali do postříbřených trikotů nebo livrejí pokrytých falešným zlatem. To proto, že dříve než odhrnuli oponu, která dělila oblékárny od cirku, museli nasadit na tvář úsměv, který jim s obličeje po celé představení padal jako špatně přidělaná paruka.

Čas ubíhal a Jony pozvolna vrůstal do cirkusového života. Poznal lidi, kteří odcházeli, a lidi, kteří se měnili. Projel spoustou cizích měst, ale z těch znal jedině předměstí, která si byla smutkem svých dělnických činžáků tak podobna, že si ani neuvědomoval, že cirkus dnes stojí jinde než včera. Už také minula doba jeho učení. Znal dosti, aby na plakátech, které křičely z každého rohu, stálo mezi ostatním:

Hrbatý Jony na hrazdě.
K popukání.

To znamenalo, že každého večera vbíhal do arény oblečen v černé cvičicí šaty s hvězdami po těle a sluncem na zádech, uklonil se na čtyři strany černým chechtajícím se masám, vyšplhal se na vysokou hrazdu a v samé kopuli cirkusu balancoval, kroutil se a přemetal, zatím co pod ním v ohradě narychlo zrobené pobíhali tygři a vyjíce podřizovali se bičům krotitelů. Byla to krásná podívaná a nejkrásnější pro dámy v hedvábí a pány v cylindrech, co seděli v první řadě, zrovna za bariérou, a upírali své uzívané oči na tygry a Jonyho, kroužíce přitom spokojeně prsty nad najedeným břichem.

»Ještě jednou!« volali, když Jony provedl svůj nejtěžší kousek a ztrnul chvíli v podporu oddechuje si. A Jony výkřiky bičován zrovna jako tygři — točil se poznovu, aby na všech stranách narážel na tisíce očí, a ve všech těch očích byla jejich radost a jeho hrb.

Po představení pak sedával u tygří klece pojídaje svou hubenou večeři rukama, které už tak tak se zvedaly. Sedával s ním tam starý šašek s namalovanou grimasou na obličeji. Červenou barvou měl rozšklebena ústa k ztrnulému smíchu. Barva pouštěla s jeho upocené hlavy a on říkával:

»Já pro ten svůj smích nemohu ani jíst. Vše si jím zamažu.«

Byl to zajímavý člověk. Jonyho upoutal nejvíce, když spatřil na jeho prsou tetování. Měl na nich vytetovánu velkou umrlčí hlavu a pod ní dvě kosti.

»To je památka na zemřelého bratra,« říkal Jonymu, »byl také v cirkusu clownem, jako já, ale srazil si hlavu při skoku. Vytetoval jsem si to, abych na něho nezapomněl. Byl to hodný člověk.«

»Vy umíte tetovat,« ptal se Jony.

»Umím.«

Jony několik dní přemýšlel, až jednoho večera po představení ptal se šaška:

»Nechtělo se vám nikdy skočit do obecenstva a zakousnout někoho, kdo se vám nejvíc směje?«

»To je divná řeč, chlapče,« povídá šašek, »vždyť proto jsme tu, aby se nám smáli. Já jsem tomu jen rád, protože« — staroch snížil hlas — »mně už se ani moc nesmějí. Stárnu. Cítím to, když chodím po rukou. Toho dne, kdy nikoho nerozesměji, — vykopne mě pán z cirkusu a budu na holičkách.«

»Ale proč tomu tak je! Proč ti se smějí a my ne. Proč jsou šťastní a bohatí, že si mohou nás koupit a bavit se našimi bolestmi! Proč jsem chudý a hrbatý, když ten, který si koupil podívanou na mě, je bohatý a rovný. Copak je to spravedlnost, aby jedni trpěli pro smích druhých?«

»Holečku, to jsem si také myslíval, když jsem byl mladý. Dnes už si to nemyslím. Svět je velký a my jsme malí. Co chceš proti němu zmoci, červíku?«

Jony zrudl v obličeji. Potom tiše pravil:

»Vytetujte mi na prsa tygra.«

Staroch se podivil. Když ale chlapec tolik naléhal, svolil. V tiché noci, kdy předměstí spalo, — vyrýval mu na hubená prsa jehlou tygří tvář. Na Jonyho kůži pracovalo se mu lehce a krásně. Jako by ne bodal, — ale dotykal se jí čarovným proutkem, aby se zvířata zjevovala. Jony svíral zuby, ale bylo mu přece dobře; z každého bodnutí jehly, z každého zatětí zubů rodilo se na jeho tělíčku kousek dravce. Všechna muka, zoufalství, co mlčela za mřížemi jeho žeber, počala vystrkovati své tváře přes mříže: a byly to tváře tygří.

Staroch, nadmíru spokojen nad svým dílem, — řekl Jonymu, spíše z legrace než doopravdy:

»Až budeš chtít, Jony, přijď zase.«

A Jony skutečně přicházel častěji, vždy, když byl rozezlen, ponížen a uražen, aby ke starým tygřím tlamám přidal nové. A tak, co čas ubíhal, jeho tělo plnilo se potvornými hlavami, že pomalu už nebylo místa, kam umístiti nové.

V ten čas přišla do cirku tanečnice Ester. Byla usměvavá a čistá jako z porculánu. Nosila na zádech zlatý cop

a pod čelem krásné modré oči. Tančila půvabně všechny tance, ale nejlépe tanec motýlí.

Jonymu bylo tehdy osumnáct let a proto, když spatřil poprve Ester, — zachvělo se mu srdce. Myslil nejdřív, že je to proto, že ona je jediná veselá mezi smutným cirkusáckým národem. Ale když přes skulinu v prkně, které dělilo oblekárnu od cirku, viděl její motýlí tanec, — zpozoroval, že se do tanečnice zamiloval.

Toho večera všichni tygři jako by usnuli na jeho prsou. Myslil si na Ester, na její bílé ruce a na stříbrné krajky její sukničky. Myslil si, jak by to bylo krásné, kdyby se ho dotkla jen konečkem prstu. Modří ptáci by mu snad vylétali z hrudi, nebo píseň. V nočním tichu nacházel nejkrásnější slova, kterými jí zítra poví, že ji má rád.

Ale den není noc a noc není den. Když šel kolem Ester, vše, co včera si myslel, rozbilo se mu na padrť. Když na něj pohledla a usmála se, vzpomněl si na to, nač včera zapomněl: totiž že je hrbatým. Jak by mě mohla milovat, — jak by mě mohla mít ráda? — myslel si a bylo mu velmi smutno. Odešel k šaškovi a dal si vyrýti zrovna nad srdce posledního tygra, — s rozšklebenou tváří a smutnýma očima. Byl to věru poslední, neboť více se tam už nevešlo.

Ale Ester tančila zase motýlí tanec a Jony se díval skulinou. A poznal, že ji miluje stále, tím víc, čím beznadějněji, tím víc, čím více jej bolela, neboť láska je milovat, — i když se nesmí milovat.

Při svém čísle na hrazdě byl neopatrný. Neviděl tygrů pod sebou ani tváří vyvrácených vzhůru. Viděl jen Ester, která stála za bariérou, a domníval se, že se usmívá, a to na něho.

Po svém čísle zastihl Ester v převlékárně. Seděla před zrcadlem a kadeřila se. Jony uviděv dvakrát její obraz, dvakrát ustrnul a zůstal stát na prahu, opřen o sloup, jako raněný.

»Co se na mě tak díváte?« ptala se Ester.

»Jste hezká.«

Ester se usmála a obrátila se k němu.

»Myslíte?«

»Máte takové krásné vlasy a ruce. Myslím, že i oči máte hezké, kdybych se do nich mohl podívat.«

»A proč byste nemohl?«

Jony svěsil hlavu. Ester se podívala na něj pozorně. Přistoupila k němu a pohladila ho po tváři. Potom se rozesmála a všecky věci v pokoji rozechvěly se jejím smíchem. I Jonyho srdce se rozveselilo.

Potom oblékla kabát a nasazovala si klobouček.

»Jdete někam?«

»Ano, — musím.«

»Smím jít s vámi?«

Ester se zamyslila — a potom řekla:

»Pojďte mě doprovodit.«

Vyšli do noci. V městských ulicích pluly bílé lucerny. V stromořadích bylo tma. Šli dlouho mlčky, až šumot usínajícího cirkusu docela utichl. Tu se Jony zeptal:

»Kam jdete, Ester?«

»Neptejte se mě, Jony,« odpověděla. »Jsme spolu první večer a vy se mě ptáte na to, co mě nejvíc bolí.«

»Nevěděl jsem, že vás to bolí.«

Přicházeli do středu města. Nízké, hrbaté domky byly vystřídány paláci. U jednoho se Ester zastavila.

»Vy zde bydlíte?«

»Ne.«

»Jdete za někým?«

»Ano.«

Jonymu se zachvělo srdce.

»Je to muž?«

Ester lehce přikývla.

»Ester,« řekl Jony nejtišším hlasem, »— chtěl jsem vám říci na rozloučenou, že vás miluji. Byla jste tichá a skoro smutná, — myslel jsem si, že i láska mrzákova vám poslouží. Neboť vás miluji, přes to, že jsem bídný, škaredý a směšný. Čím víc vás mám rád, tím méně jsem vás hoden, čím víc vás miluji, tím méně smím chtít, aby-

ste vy mě milovala. Při vás jediné nebeřu svoje neštěstí jako nespravedlivost, ale jako osud. Muž, ke kterému jdete, má krásný dům a je jistě rovný a krásný jako vy. Běžte ho milovat, Ester, — nesmím vás zdržovat, nesmím na vás žárlit, neboť on je jistě jiný a lepší než já.«

»Má peníze,« řekla Ester, »— a to je vše.«

»Vy se prodáváte?«

»Ano, — právě tak jako vy. Po vás chtějí krkolomné kousky na hrazdě, po mně chtějí lásku. Vy jim prodáváte svoje neštěstí, já své štěstí. Nevím, kdo jsme na tom lepší. — Vy můžete aspoň mi říci, že mě milujete, — já vám toho říci nemohu. Kdykoliv jsem to říkala, — neříkala jsem to ze své vůle; musela jsem, neboť mi zaplatili. A teď už to jinak nedovedu říci. Skoupili moji lásku až do smrti, Jony.«

»Ne, — ne, —« vykřikl, — »to nemůže být pravda!«

Zlá světla zaplála mu v očích. Snížil hlas a zasykal ostře jako had:

»Běžte! Milujte se s těmi, kteří mají peníze! Dokud budou zdraví a rovní, — nepromluvím vám do toho. Ale uvidím-li se vás někdy objímat s hrbáčem, — zabiji vás!«

Smutná Ester chtěla jej pohladit po tváři. On však uhnul, a nerozloučiv se, odcházel.

»Dívejte se kolem sebe — a odpusťte mi,« slyšel hlas za sebou.

Okna paláců přežvykovala tlumená světla jako cukrovinky. Břichatí opilci vlekli hubené dívky. V restauracích hrála hudba. Prsa ofrakovaných pánů hrbatila se pro svitky bankovek v náprsních kapsách. Třídy plné výkladních skříní, banky a lucerny smály se jako diváci v cirkusu.

Přešel most a octl se v předměstí. Umlkla hudba, zpěv, — uhasla světla. Z baráků rostlo ticho; — stotisíc dělníků dýchalo ve spánku. V špinavých jizbách, napěchováni po šesti, po sedmi, spali ti, co přes celý den stavěli paláce, kavárny, restaurace a světla. Vysoké komíny fabrik dýmaly jim do snů.

»Dívejte se kolem sebe a odpusťte mi.« — Jony vzpomenul na tuto tichou prosbu. Díval se kolem a viděl:

Nejsem jen hrbatý, — jsem také chudý. Hrb vyřadil mě ze zástupu lidí, — bída mě s nimi spojuje. Nejsem jen já sám, který na hrazdě v cirku metám kozelce pro radost pánů. Hle, — zde spí tisíce lidí, kteří to činí po celý den u pístů strojů, nad propastmi šachet a továren. Není Ester sama, která prodala lásku, aby páni byli šťastni. Zde spí tisíce žen, které po celý den probodávaly si ruce u šicích strojů, aby dámy mohly se těšiti krásnými obleky. Ó osude, který lidi rozděluješ, — ó bído světa, která je pojíš.

Jony se zachvěl; ze všech stran přicházely k němu vzdechy. Celé předměstí vlnilo se sny spících. Nebyly to vzdechy beznadějné, nebyly to sny smutné, — bylo to, jako by miliony kladiv vytepávalo na povrch světa:

»Kdy budeš, světe, spravedlivý?«

Hrbatý Jony šel středem ulice a sto tygrů z jeho prsou vylo na měsíc divokou odpověď.

*

Velké představení začalo v 8 hodin. Svítilny v cirku hořely v plném lesku, sluhové v livreji uváděli na místa. Cirkus se vzdouval jako mohutný žaludek stravující tučné diváky. U kasy bylo k umačkání. Hrazda visela nepohnutě.

Jony seděl neúčastně v oblekárně. Po celý den měl v hlavě pusto jako po těžkém snu.

Odešel ke klecím. Šelmy dnes byly mrzuty a zlostny. Ani jej nepoznaly a bily po něm svými tlapami. Hladověly po celý den, neboť dnes večer je poslední, velké představení a bylo potřebí, aby se ukázaly jak náleží.

Zatím v aréně bylo rušno. Provazolezci, akrobati, tanečnice, ohňostroje, krasojezdkyně, hudba. Potlesk a smích doléhaly až ke klecím, aby podrážděly šelmy k zuřivějšímu mručení. Jony uchýlil se ke své skulině, neboť blížil se čas, kdy měla vystoupiti Ester.

Skulina mezi dvěma prkny je bezvýznamná věc. Ale Jonyho oči, přitisklé na ni s láskou a vášnivostí, proměnily ji v zázrak. Zmizel ostatní svět, zmizely tváře diváků, — neboť skulina propustila ze světa jen nejkrásnější a to byla Ester, tanečnice líbezná, která tančila pro Jonyho.

Ester dotančila. Potlesk zavířil sálem. Jonyho hrdlo uchopila zezadu těžká ruka. Majitel cirku v holinkách a s bičem rozkazoval:

»Teď přijdeš ty na řadu.«

Jony přichází. Záclona se zvedá a on objevuje se tisíce očím. Nevidí je, — neboť jeho oči proměnily se v úzké štěrbiny, dost malé, aby neviděl cirkus, dost velké, aby viděl jen Ester. S Ester v očích, s celou těžkou láskou šplhá se nahoru na hrazdu. Sluhové narychlo stavějí mřížky kolem arény. Majitel staví se s bičem doprostřed a práská jím dle hudby. Hop, — hop, — tygři vbíhají.

Hrbatý Jony na hrazdě a tygři.
K popukání.

Číslo nastává. Jony se točí na kolenou a po paměti ohmatává hrazdu. Visutá hrazda počíná se houpati jako veliká taktovka, tygři basově mručí a bič flétnově šlehá.

Jony skáče a přemetá. Teď visí na jedné ruce a točí se podél ní. Cirkus se směje, neboť podobá se ředekvi visící za jeden kořínek. Jony však nevidí smích, myslí si na Ester.

Jony se zavěšuje v kolenou. Hrazda lítá víc a více. Jony, zavěšený hlavou dolu jako netopýr, — mává rukama a říká si: Milá...

Neponížíte nikdy dost člověka, aby nemiloval. Ale ponižujíce ho, dejte pozor, aby vás nezabil. Jony ze své výše náhle spatřil pod sebou bílý bod a srdce se mu zastavilo.

Vidí v lóži pod sebou Ester. Sedí na vykládaném křesle s velikou kyticí na klíně. Vedle ní sedí — hrůza! — Jony se polekal sám sebe. Vedle ní sedí *hrbáč*. Vypadá jako Jony, jenže se usmívá zlýma očima, vypadá jako Jony, jenže

místo jeho trikotu má na sobě černý frak, zlatý řetěz — a na prsou zlatý řád. Jednou rukou hladí ji po vlasech, — druhou strká jí za ňadra velikou bankovku. Bankovka vypadá jako ohromný pavouk a Ester nekřičí. Jony pak, — ztrnulý do napjatého ticha, slyší hlas hrbáčův, — hlas tisíců hrbatých měchů zlata, který praví:

»Stačí ti to, abys mě milovala?«

Do Jonyho udeřil blesk. Oklamala tě, — oklamala! Světe, spravedlnosti a lásko, — jsou chvíle, kdy se jmenuješ nenávist. Sto vytetovaných tygrů zařvalo na hrudi hrbáčově. Sto tygrů, hladových a krvelačných, vyrvalo se mu z prsou a střemhlav zřítilo se z kopule cirku do středu arény, vlekouc tělo za sebou. Jony se pustil hrazdy — — a spadl.

Těžký byl život Jonyho a ještě těžší pád. Výbuchem granátu zvedla se písková půda arény. A Jony ve mdlobách nevěděl — a neviděl, — že smečka skutečných tygrů, pobouřených jeho pádem, nalehla na mříže, zbortila je svými pruhovanými těly — a vrhla se do prvních řad diváků, aby rdousila, zakusovala, na cáry trhala ty, — pro jejichž potěšení po celý den hladověla.

*

Jony probudil se v nemocnici. Bílé postele, bílé stěny, a bílá těla jako oblaka na daleké cestě. Jonymu je lehko a usmívá se. Neví, že uřezali mu obě nohy, neví, že ztratil krve víc, než stačí k životu. Za štěrbinami obvazů svítí jeho oči, a on, ač leží bez hnutí, — pluje.

Lékař s velkýma brýlema a Ester se slzami v očích stojí u postele. V brýlích lékařových obráží se tiché podzimní odpoledne, a slzy Esteřiny jsou čisté a Jony domnívá se, že pláče štěstím.

Chtěl by jí říci: Chtěl jsem vás zabít, Ester, ale dobře, že jste se zachránila. Hlavně, že jsme se sešli a že je po všem. Teď spolu odjedeme a budeme se milovati.

Lékař v bílém plášti podobá se konduktéru nebeské tramvaje. Jony zve očima Ester: nasedat, má drahá.

Náhle však vzpomíná si na tygry na svých prsou. Leká se, že s nimi nesmí do toho krásného, mírumilovného kraje. Chce říci: Ester, položte mi ruku na prsa — a sejměte ty tygry. Necháme je zde. Jen se nebojte, — jsou tiší, jako koťátka, — a můžeme jim do misky nalít mléka.

Ale jeho ústa zpod obvazků nemohou promluvit. Ester však chápe. Klade mu ruce na prsa a říká:

»Jony, — milý Jony!«

A Jony používá svých posledních sil, aby zvedl hlavu — a sám se přesvědčil. Nerozeznává dobře ruce Esteřiny od obvazků a obvazky od své hrudi. Jediné však ví; že jeho prsa jsou čistá.

Uspokojen klade zase hlavu na podušku, — beře Ester a celý tichý, krásný svět do očí, — usmívá se a umírá.

POZNÁMKY VYDAVATELOVY

Druhý svazek kritického vydání Spisů Jiřího Wolkra zahrnuje kromě veršů všechny ostatní práce z doby autorovy tvůrčí zralosti, t. j. od jara 1920 až na sklonek básníkovy dráhy. Spolu s třetí a poslední knihou, kterou Wolker za svého života vydal, se svazkem *Tří her*, podává tedy především soubor jeho básnických próz a povídek, torso románu a deníkové zápisky, dále jeho theoretické úvahy, stati polemické a kritické. Navazuje na ně oddílem, kde jsme seskupili Wolkrovu kulturní a uměleckou satiru z této doby, a to nejen prózou, ale i veršem; potom přináší několik aforismů a nakonec jednak fragmenty z konce básníkova života, jednak varianty tří vypravěčských próz, jejichž rukopisná verse se tak liší od konečného textu, že se jevilo účelné otisknout ji v plném znění. Nezařazujeme sem však »výtažky z angl. časopisů o tamějším uměleckém životě«, které Wolker v listopadu 1920 psával — jak se o tom zmiňuje v tehdejších dopisech domů (viz Korespondence s rodiči, Praha 1952, str. 62, 63, 65) — do pražského časopisu Den, zprvu deníku, později týdeníku. Nezařazujeme je nejen proto, že nelze u nich — úhrnem běží asi o devět tu obšírnějších, tu menších noticek — vždy najisto dokázat Wolkrovo autorství, ale hlavně proto, že zpravidla berou zavděk právě jen reprodukcí zpráv z anglického tisku, které jenom výjimkou komentují šlehem proti kulturní nevšímavosti jeho časopisů nebo proti nakladatelské ziskuchtivosti nebo proti anglickému pokrytectví.

I tentokrát byly předchůdcem našeho vydání jednak první, posmrtná edice Díla Jiřího Wolkera (Praha 1924), která ve svém čtverém vydání přinesla již většinu prací obsažených v tomto svazku — dramatické práce však teprve od druhého vydání (Praha 1926) —, jednak a zejména pozdější, souborná edice Díla Jiřího Wolkra (opětovně vycházející za redakce Miloslava Novotného), která jejich počet podstatně obohatila hlavně z autorovy pozůstalosti. Práce, které zahrnuje tento náš svazek, naleznou se z valné části v jejím svazku prvním (Praha 1930) spolu s Wolkrovou zralou tvorbou veršem, zčásti však i v jejím svazku třetím (Praha 1931), zasvěceném juveniliím prózou, a to jednak v oddílu Povídky z let 1919—1923, jednak v oddílu Proslovy a essaye. Zhruba se řídíme — až na vytčený oddíl Satiry veršem a prózou — také uspořádáním oné předchozí edice, ale nově proti ní přinášíme všechny Wolkrovy divadelní a hudební referáty

z této doby, jednu ze satir, jakož i některé literární posudky, aforismy a fragmenty. Co se úpravy titulního archu všech *Tří her* tkne, cítil se vydavatel vázán výslovným básníkovým přáním, které mu oznámil v dopise ze dne 12. listopadu 1922 (viz Listy příteli, II. vyd., Praha 1951, str. 73) pro jejich první vydání, kde také bylo uskutečněno.

Při úpravě textu se v podstatě řídíme týmiž zásadami jako v prvním svazku. Ponecháváme tedy Wolkrovy hojné, ač ne vždy důsledné odchylky v kvantitě, na př. ve slovech *kláněti se, v plénkách, přivlékli, rozdát, vyjádřitelný, vypráhlý, vyprávěč — nalehati, namahavý, odkvetá, osevač, pohlednouti, poplacávati, prstenky, sahnouti, zaroveň* a *poprve* (které píšeme podle autora). Zejména časté a příznačné jsou tyto odchylky u samohlásek *i* a *u*, ať jde o délku, na př. *chvilička, knoflikář, kývadlo, stříhnouti se, na plicích, plýtce, pohnůtka, přemisťovati, příhrádka, umývadlo, úsilovně, zaúzditi, žalůdek*, nebo o krátkost, na př. *domu, dolu, křižový, odruda, ukol, užlabina, zbidačený*. Zachováváme i kolísání jako *jméno — jmeno, výhružný — výhrůžný*, jež neplyne vždy jen odtud, že v tisku autorovi namnoze znormalisovali jeho odchylky (najisto v textu tištěném knižně, tam s jeho souhlasem, a pravděpodobně i v textu uveřejněném časopisecky), nýbrž jeví se nejednou i v samých Wolkrových rukopisech, při čemž odchylky bývají tu i jinde častější v konceptech nebo v průpravných rukopisech než v čistopisech; jednotíme však v *Nejvyšší oběti* psaní *dveře*, a to ve shodě s rukopisem. Upravujeme také délky ve tvarech zájmen, kde je u autora kolísání (píšeme na př. *s ním, u ní, jí, jejích, s vaším* místo podob s krátkou samohláskou a 1. pl. *moji* místo pův. psaní s délkou). V cizích slovech psaní délek normalisujeme, ponecháváme však *betlém, blůza*. — Hláskovou podobu slov neměníme tam, kde je odrazem výslovnosti; zachováváme na př. podoby *dřevený, okleštili, podsviňčátko, pošmistr, povznešen, šmyčec*. Zachováváme psaní předpony *se-* ve slovech jako *sesocialisovati, sestárnouti* a kolísání v předložce *s — z, se — ze* ve výrazech *s obou stran — z jedné strany, se všech stran — ze všech stran*: proti tištěným textům, opět normalisujícím, Wolker sám tu užívá převážně, ač nikoli pravidlem, předložky *z*. Jinak ji ponecháváme i tentokráte všude tam, kde lze její užití zdůvodnit rázem básníkovy představy, upravujeme však autorovo psaní tam, kde je rozpor s představou navozenou významovým slovesem, jako na př. *padal šátek s ramena; barva pouštěla s jeho upocené hlavy*. Psaní předpony *s-, z-, vz-* normalisujeme *(zorganisovati, zúčastněný, vzmoci se)*. — Neupravujeme ovšem tvary slov a ponecháváme na př. autorův 2. sg.

popele, 4. pl. *mysle*, 2. sg. *z něj*, 2. os. *kdyby jsi si*, nářeční 2. sg. *mezi*, 4. sg. *přes ulic* a odchylku ve shodě ve výrazech jako *jedny kvítka*. Slovesný výraz *aby jste* píšeme však *abyste*. — Interpunkci doplňujeme — zejména v textech tištěných z průpravného rukopisu nebo z konceptu — na místech syntakticky nezbytných; krom toho také tehdy, když časopisecký otisk proti rukopisu nerespektoval autorovo příznačné psaní čárky před pomlkou.

Řídíme se těmito zásadami také jak ve variantách, tak v různočteních. I tento svazek přihlíží v nich vedle knižního vydání, v němž vyšly jen *Tři hry*, k původním časopiseckým otiskům a k rukopisům, pokud se na dnešní dobu dochovaly. Jsou to jednak čistopisy, jež byly nebo měly být předlohou k tisku, jednak a hlavně průpravné rukopisy nebo koncepty; dochovaly se buď v básníkových obvyklých sešitech — označujeme je pořadovým číslem, kterým je opatřili vydavatelé této edice —, anebo v jiné podobě, jak uvádíme v dalších zevrubných poznámkách. Pokud se tam o nich nepraví jinak, jsou psány perem, a to na autorově oblíbeném modře obdélníčkovaném kancelářském papíru formátu 14,5×23, a jsou nyní uloženy na ministerstvu kultury v Praze. Skrovný ostatek rukopisů je buď v archivu básníkovy matky, paní Zdeny Wolkerové (dále jen: v archivu ZW), nebo v Městském museu v Prostějově (dále jen: v MP); tam jsou také uloženy dopisy básníkovi adresované, z nichž citujeme, kdežto Wolkrovy dopisy jsou v majetku adresátů nebo jejich pozůstalých. V rukopisech, které v tomto svazku buď přímo tiskneme — ve Variantách —, nebo k nim přihlížíme v různočteních, není na několika místech sdostatek jasné, zda si tam autor přál nový odstavec; předpokládáme jej v takových případech všude tam, kde je zdůvodněn situací a kde předchozí řádka rukopisu je přitom neúplná.

Značky, kterými označujeme rozmanité texty, ať tištěné, ať rukopisné, uvádíme buď v úvodním výkladu k jednotlivým oddílům svazku, nebo přímo úvodem k poznámkám o jednotlivých pracích, kde zároveň jmenujeme základní text vždy na prvním místě. V různočteních, kde opět zaznamenáváme jen odchylky od textu, který tiskneme, postupujeme právě tak jako v prvním svazku těchto Spisů. Jen u prací, které tiskneme podle jediného dochovaného rukopisu, uvádíme v různočteních jeho původní znění, autorem škrtnuté nebo opravené, beze značky rukopisu; užíváme jí v takových případech jen tehdy, když chceme vlastní úpravu, kterou uvádíme na prvním místě, odlišit od znění v autorově rukopisu, které pak s příslušnou značkou klademe za hranatou závorku na druhé místo. V různočteních všímáme si tentokrát

interpunkce jen v závažných případech, zvláště v textu dramatických prací; obdobně tam, kde jde o dva tři koncepty — rovněž u divadelních her —, pomíjíme nejen jejich odchylky v koncovkách infinitivu (*ti* — *t*) nebo u první osoby mn. č. (*budeme* — *budem*), v tvarech *jest* — *je* nebo v umístění zvratného *se*, *si* (příznačně bývá ve shodě s nynějším usem častěji v konceptu nežli v čistopise), ale i obdobně nepodstatné odchylky v pořádku slov. Znění autorem škrtnuté klademe v různočteních — pokud je tam výslovně neoznačujeme jinak — do špičatých závorek.

Spolu s těmi, jimž poděkoval již v prvním svazku, vděčí vydavatel tentokrát znovu zejména pracovníkovi Ústavu pro českou literaturu, prof. Rudolfu Skřečkovi, a to nejen za mnohou radu a pomoc při zpracování tohoto svazku, ale i za jeho kontrolu.

Str. 7 POVÍDKY

Úvodní oddíl svazku zahrnuje — až na pohádky a trojí satiru — všechny dotvořené vypravěčské práce z období Wolkrovy tvůrčí zralosti, tedy také zlomek projektovaného románu *Polární záře*, jeho první kapitolu *Muž bez barvy*, protože sama o sobě značí uzavřený celek. Analogicky k Wolkrově tvorbě veršem jeví se jaro 1920 rovněž tady hranicí autorova zralého období, ačkoliv se rýsuje — povídkami *O Františku muzikantovi* a *Jarní den* — o něco dříve, již v půli dubna toho roku. Svědčí však pro ni patrně odlišný ráz, kterým se obě povídky liší od Wolkrovy dosavadní vypravěčské prózy, třebaže i do nich ještě, jmenovitě do druhé z obou, zalehnou její motivy a tóny. Lišíme se tímto členěním od souborné edice Díla Jiřího Wolkra, pořízené Miloslavem Novotným, jež už od prvního vydání řadila ty dvě povídky spolu s další prózou *Děti* do třetího svazku (Praha 1931), zasvěceného Wolkrovým juveniliím prózou, kdežto ostatní pořad tohoto našeho oddílu — nadto i satiru *Modré s nebe* — přinesla v prvním svazku (Praha 1930) spolu s jinou básníkovou tvorbou z období tvůrčí zralosti; až na prózy *Modré s nebe* a *Chlapec* vyšly tyto další povídky také již v druhém díle první posmrtné edice Díla Jiřího Wolkera (Praha 1924), v jejím čtverém vydání. Prózu *Děti* tu přinášíme v jejím definitivním rukopisném znění, kdežto souborná edice Díla Jiřího Wolkra, uspořádaná Miloslavem Novotným, ji napořád tiskla podle dřívější rukopisné verse, kterou otiskujeme ve Variantách. I konečné znění prózy *Děti* však už vyšlo — s podtitulem Próza

z pozůstalosti — knižně, a to dvojmo v téže úpravě: nejprve je vydali Miloslav Novotný a Václav Petr pro »účastníky VI. bibliofilského večera dne 8. listopadu 1930«, po druhé vyšlo 3. ledna 1931 jako soukromý tisk Václava Petra na paměť sedmého výročí Wolkrovy smrti. Rovněž předchozí povídky *O Františku muzikantovi* a *Jarní den* vyšly — obě podle rukopisu — pod společným názvem Dvě prózy z pozůstalosti jako soukromý tisk, který vydal Kmen, klub moderních nakladatelů v Praze, pro návštěvníky přednášky Miloslava Novotného (a jeho péčí) na matinée Jiřího Wolkra v Městském divadle na Král. Vinohradech dne 1. března 1931. Pořadí povídek v tomto oddílu se řídí chronologií jejich vzniku, doloženou daty v rukopisech nebo — tam, kde se rukopis nedochoval — údaji v autorově korespondenci; kde ani těch není, jako u próz *Sestra* a *Chlapec*, řadíme je podle posloupnosti, ve které byly uveřejněny.

Autor sám, pokud známo, na knižní vydání těchto povídek a próz — ať souborné, ať ve výběru — nepomýšlel; nezmiňuje se o nich ani v onom dopise z 5. listopadu 1923 (Listy příteli, II. vyd., Praha 1951, str. 112—113, dále jen *LP*), kde činí disposice o své literární pozůstalosti. Valnou většinou je sám — buď hned, nebo později — uveřejnil po časopisech: v prostějovské Stráži lidu (*SL*), v Kmenu (*K*), Dni (*D*), Červnu (*Če*), Čase (*Č*), Rudém právu (*RP*) a Proletkultu (*Pro*). Valnou většinou je základem našeho vydání časopisecké znění, od něhož se uchylujeme k rukopisům — pokud se dochovaly — všude tam, kde běží o patrné tiskové nedopatření; kromě toho také tehdy, když časopisecký otisk nerespektoval básníkovo příznačné psaní čárky před pomlkou — jako u próz *Služka* a *Muž bez barvy* —, aniž ovšem takové odchylky uvádíme v dalších údajích o různočteních. U próz, které tiskneme podle rukopisu, řídíme se — dochoval-li se dvojí — zněním definitivním. Většinou se dochovaly rukopisy i k prózám časopisecky tištěným; až na jedinou výjimku jsou to však vesměs rukopisy průpravné, jež pravděpodobně značí střední článek mezi konceptem a čistopisnou předlohou pro tisk, z nichž ani tato, ani onen se nedochovaly. Ve dvojím případě — *Děti* (jak již pověděno) a *Ilda* — liší se takové průpravné rukopisy od konečného znění ať rukopisného, ať časopiseckého do té míry, že je celé přinášíme v oddílu Varianty. Údaje o jednotlivých rukopisech podáváme v poznámkách k jednotlivým prózám.

Str. 9 *O Františku muzikantovi.* Stráž lidu III, č. 105 (3. října 1921), str. 1—2 (*SL*), pod šifrou *R.*—; rukopis (*R*), datovaný na

konci *16. IV. 1920, Prostějov*, je psán odzadu na str. 18—34 (jen na sudých) v školním linkovaném sešitě č. 32 s modrými deskami — na první stránce je tam báseň v próze *Barvy* z 29. září 1919 — a je označen touže šifrou jako časopisecký otisk, k jehož sazbě byl zřejmě předlohou. Protože je časopisecký text pln tiskových chyb, bereme tentokrát výjimečně za základ autorův rukopis, a to bez oprav a úprav, které v něm inkoustovou tužkou uskutečnil prof. Jan Kamenář (Wolkrův někdejší učitel češtiny, jenž pravděpodobně také zprostředkoval uveřejnění povídky v prostějovském listě KSČ, kde sám byl spolupracovníkem) a které přešly i do časopiseckého otisku. Pokud jeho odchylky od znění námi otištěného vyplynuly z těchto Kamenářových zásahů, označujeme je v údajích o různočteních *SL* (*K*); ale nevyznačujeme tam ani podružné, očividné tiskové chyby časopiseckého textu, ani jeho odchylky v odstavcování, jež zavinilo neporozumění rukopisné předloze. —

Str 9: 3 od deváté *pův. R*; 4 doprovázel *SL*; 7/8 na konservatoři <už> dlouho, *R*; 7/8 Na konservatoři byl jistě dlouho, *SL*(*K*); 9 Frantíkovi, *SL*; 12 na předměstí. *SL*; 14 v kinu, *SL*; 16 nic dobrého <ani pro něj>. Měl *R*; 18 odešla; nějaký pán si ji vzal do chambru a pohřešoval potom hodinky. Zůstal *pův. R*; 18 sám a jen málokdy k ránu *pův. R*; 20 <začala zvykat> navykla *R*; 20/21 <často ji odpuzoval,> začal ji odpuzovat, *R*; 21 velmi unaven. *pův. R*; 23 přicházeli, <hosté> odcházeli, *R*; 27 v kuželně. *SL*(*K*); 28 musel hodně přitlačovat *pův. R*; 29 smyčec, *SL*; 30 na něj <jen> volaly: *R*.

Str. 10: 5 kterých měl asi *SL*; 8 když <jich> je hrál *R*] když jej hrál *SL*; 8 poprvé, *SL*(*K*); 9 než je zavře. *SL*; 12 ale jeho nijak *SL*(*K*); 15 hodil židlí. *pův. R*; 15 <Ale> A tak *R*; 16/17 jako ponurý rozum uprostřed výskotu, zpěvu a bujné *pův. R*; 17 zpěvu bujné *SL*; 19 býti smutnější, i když *pův. R*; 21 že <mu> se vytáhlý *R*; 21/22 že se ho vytáhlý konservatorista zeptal: *SL*; 25 ani kam jít,« *SL*(*K*); 29 <»Víte,> Konservatorista *R* (*viz str. 11, 3*); 34 a z něho vyndal *SL*(*K*).

Str. 11: 3 tvoří divné světy. *SL*; 4 po celém světě. *pův. R*; 8 zvědavý *SL*(*K*); 11 v Representačním] v representačním *R*, *SL*; 16 že ani nemají čtvrtinu *SL*; 19 klaněli *SL*; 24 prstech. <A tu teprve stál jako slepý> Hosté *R*; 29 Rokoko. *SL*; 29/30 by to dýkou *SL*; 30 Bavil jiné *SL*; 31 hudba ho už *SL*(*K*); 31 nemohla bavit. *SL*; 31 Některá pokoření *pův. R*; 34 <František se nudil.> Okolo *R*; 34 Okolo něho stále plno *SL*; 35 / *str.* 12, 1 Bylo *až* králové. *připsáno v R na sousední str. 21*; 37 a <oni> byli *R*; 37 bohati *SL*.

Str. 12: 8 v děkovné *SL*; 10 na umělce, <kteří hrají> kterým *R*; 13 <Potom si naladil> Naladil si housle *R*] 13 Naladil housle *SL*.

Str. 13 *Jarní den.* Rukopis v témže sešitu č. 32 (viz předchozí poznámku), rovněž odzadu na str. 2—16 (jen na sudých), na konci s datem *17. IV. 1920.* V dalších údajích uvádíme původní znění, které autor v rukopise upravil perem nebo později tužkou. —

Str. 13: 8 »A tak on ti, Toničko, mi říkal, že mám utéci z domu. Víš, seděli jsme; 22 jak dříve za časů; 28 že <se bavíš jen> máš; 30 honem <začala> ucouvla.; 33/34 a to že je nejhroznější vražda na ženě.

Str. 14: 4 si ji <přikryli> učinili hříchem, aby <si na ni ví[c]> je víc; 6 dělal dle <svého srdce> toho,; 8 dbáti na <někoho> jakousi; 15 do daleka <stálo> bylo viděti; 23 Tam ti mě; 24 A tam; 29 že pro mě <jednou p[řijede?]> už; 30 Odjedeme prý do Švýcarska;

Str. 15: 2/3 na olšovických vrších <je už roz> kvetou <už> třešně.; 9 V jejích; 11 *nový odstavec původně se začínal jen:* Potom se stalo, že za čtrnáct dní Tonička zmizela náhle a její maminka (*na nynější znění doplněno a upraveno na sousední str. 5*); 13/14 její otec <chodil> křižoval dlouhými <pokoji> kroky podlahu,; 21 <Ani> Tonička; 24 do Vídně. <Několik lidí> Když šla; 27 byl zase jarní

Str. 16 *Děti.* Zde tiskneme podle čistopisu, jenž zřejmě byl určen pro tisk a dochoval se na šesti čtvrtkách nelinkovaného papíru; v záhlaví škrtl autor své jméno a nahradil je šifrou —*R*. Krom toho se dochovalo ranější znění, datované dnem *25. VII.* [1920] *Sv. Kopeček,* jež pro časté odchylky přinášíme v oddílu Varianty (str. 311 a 465). — *Původní znění čistopisu: Str.* 16: 5 neuhodl, že <je to odvodní> jsou tu; 13 nepatrné, <až> že; *str.* 17: 8 vysvlečen. <Ruce se mi trochu třesou, protože jsem onehdy pil černou kávu.> A potom:

Str. 19 *Sestra.* Kmen IV, č. 36 (18. listopadu 1920), str. 421—422 (*K*). Rukopis se nedochoval. — *Str.* 21: 13 protože ta jí už] protože tu jí už *K*.

Str. 23 *Chlapec.* Den I, č. 20 (28. listopadu 1920), str. 10—11 (*D*). Rukopis se nedochoval. — *Str.* 23: 16 Měl s sebou] Měl sebou *D*; *str.* 24: 6 A poněvadž byly zvyklé štěstí,] A poněvadž byli zvyklí štěstí, *D*; *str.* 25: 3 noci:] noci. *D*.

Str. 26 *Universitní knihovna.* Červen IV, č. 9 (2. června 1921), str. 132—133. Rukopis se nedochoval. Z Wolkrovy korespondence vysvítá, že napsal tuto prózu po 9. březnu 1921, když se vrátil z Prahy domů po první právnické státnici, k níž právě studoval v prostorách, o nichž tu pojednává: »*sedím v universitní* (t. j. knihovně — pozn. vyd.), *kterou po týdenních prázdninách zas otevřeli, a dřu a dřu a dřu.*« (Jiří Wolker, Korespondence s rodiči, Praha 1952, str. 72, dále jen *KSR.*) V dopise z 10. června 1921 se potom zmiňuje, že v Kmenu (omylem místo v Červnu — pozn. vyd.) má »*jednu prosaickou psinu, experiment psaný už v březnu. Neumannovi* (t. j. redaktorovi Června — pozn. vyd.) *se ale velmi líbila a otiskl ji, ač jsem ho od toho zrazoval*«. (Tamtéž, 83.) Proč to asi Wolker činil, lze se dohadovat podle jiného jeho dopisu z 1. června 1921, kde předem ohlašuje její uveřejnění v Červnu a důtklivě přitom upozorňuje, že ta »*březnová povídka*« je »*stará věc*«, která »*nemá co dělat s mojí novou drahou*« (*LP,* 25), t. j. s drahou, na kterou se dal po své knižní prvotině *Host do domu.*

Str. 30 *Ilda.* I. kap. Čas ze dne 20. listopadu, str. 5—6, II. kap. 27. listopadu, str. 5, III. kap. 4. prosince 1921, str. 5—6, vždy v příloze Besedy Času (*Č*). Čistopis, který byl předlohou časopiseckého tisku, se nedochoval, jen předchozí rukopis (*r*), ještě bez dedikace, datovaný *Praha 23. X.—3. XI. 1921* a do té míry odlišný, že jej otiskujeme v oddílu Varianty (str. 313 a 456). Dedikace *Kostovi* platila autorovu příteli, básníku Konstantinu Bieblovi, onomu »*černovlasému mládenci*«, podle jehož vyprávění byla povídka napsána. Wolker se jí opětovně dotýká v dopisech rodičům. Že pravděpodobně na ni se vztahuje jeho poznámka z 30. října 1921: »*Píši teď ryze kalendářní povídky do novin*« (*KSR,* 88), svědčí pozdější zmínka v autorově dopise matce ze 17. listopadu, že půjde do redakce Času dělat »*korekturu své povídky*«, která »*je psaná docela dle starého osvědčeného způsobu, — takže se bude i tatínkovi líbit*«. (Tamtéž, 93.) — *Str.* 40: 2 vtínavými *r*] vtíravými *Č*; *str.* 46: 28 třeskly *r*] *chyba:* březkly *Č.*

Str. 49 *Stařec.* Rudé právo ze dne 25. června 1922, Dělnická besídka, str. 1—2 (*RP*). Dochoval se jen průpravný rukopis (*r*), datovaný (zřejmě v Praze) dnem *11. XI. 21* a psaný na sedmi listech, autorem očíslovaných. Na jejich rubu je buď ojedinělá připomínka, nebo přeškrtané zlomky ranější verse, a to jednak na rubu 6. listu nedopsaná věta *Okolo nich bylo ticho, snad jen vlak, který v daleku jel, bylo*

možno zaslechnout, —, jednak na rubu posledního listu tato pasáž:

Starý seděl nehybně a tiše. <Cítil vždy strach> <Musel vždy přemáhat svůj strach před touto vyhlídkou. Rovina pod nimi byla zamlklá a tajemná. Rozsetá světla dávala tušit sta a sta životů, plánů a lidí.> <Jakási nesmírná síla> Ve tmách kdesi hřměla nádraží, hučely sirény, blyskaly se kavárny, věznice, kostely a bordely. A mezi nimi statisíce lidí rvalo se o život. Starý Sova <cítil> strach, který si nemohl vysvětliti. Rovina pod ním byla tmavá, tajemná a silná. Cítil, že by jí byl přemožen, kdyby do ní sestoupil. Seděl tedy na dřevěné lávce před svým domkem a svírán <svojí> bezmocností svého stáří vztekle hovořil k ženě:

»Vidíš, tam to je město. Kolik světel, — tolik neřestí.

Z obou těchto zlomků zároveň vysvítá, že titulní hrdina neměl být v oné dřívější versi samojedinou postavou povídky. —

Str. 49: 3 Protože dědina *r*; 3 hory, <viděl sta[řec]> která *r*; 4/5 roviny, <měl stařec ze svých oken> viděl stařec ze svých oken *r*; 5 říkali mu *r*; 7/8 tichá, jako by ležela pod vodou. *r*; 8 babiček <proplulo návsí jak> s <velkými> nůšemi *r*; 9 ryby; večer *r*; 9/10 zmrtvělo, jen *r*; 10 *na konci odstavce si autor perem načrtl poznámku:* Stalo-li se co ve světě — jako ozvěna. *Poznámka nastiňuje obsah dalšího odstavce* 11—14, *jenž v r chybí*; 15—18 *jsou v r až za odstavcem* 26—28 *a autor je provází znamením in margine, jež naznačuje, že je buď chtěl přehodit na nynější místo, nebo také přepracovat*; 15/18 kostnatý stařec s holou lebkou a dlouhými bílými vousy. <Na své veliké stáří byl ještě statný; jen noh[y]> Musil býti kdysi velice statný. Opíraje se o svou sukovici vlekával své zmožené tělo kolem domů a po krajích lesa. Byl stále zamračen <a jeho oči> a očima bezútěšně bloudil, jako by něco hledal <na co chtěl>. *r*; 19 Sova žil *r*; 19/20 o něho, <nestál> stál on ještě méně o ně. *r*; 20 žil nejméně třicet *r*; 22 že odešel z města *r*; 23 vysvětlovali si ovšem každý *r*; 26/27 Za několik let však jeho zvláštnost vypelichala, stal se *r*; 27/28 osady, zrovna jako kaple u kostela nebo tři lávky na návsi. Jen maminky někdy křikly na dovádivá děcka: »Že na tebe zavolám starého Sovu!« Ale i děcka se toho pomalu přestávala bát. *r*; 29 u okna své jizby. *r*; 30 byla malá zahrádka, *r*; 30/31 která se příkře svahovala dolů. *r*; 31/32 přehlednouti celou rovinu s nesčíslnými *r*; 32/33 a polemi. V pozadí pak, mezi *r*; 35/*str.* 50, 1 <házelo> dohazovalo město svoji záři <tak daleko, že se dotýkala až> až *r*.

Str. 50: 1/2 jimi co mdlý *r*; 2 nábytek starcův. *r*; 3/4 které <byly> starobou *r*; 4 zvláště *r*; 5/7 starému psu, kterého volají, a který ne-

může hnouti se z místa. *r*; 7 <Podobal se> <Seděl, seděl, —> Seděl <potmě> na nízké *r*; 8 potmě pokojem <hmataje> kolem stolu, <hma[taje]> opíraje se *r*; 9 pod ním hřměla nádraží, houkaly sirény, blyskaly se *r*; 10/13 Nikdo je v celé dědině neslyšel mimo něho. Do jeho uzamčeného ticha prolamoval se <z roviny strašný, neurvalý život,> neurvalý a silný hlas roviny, kde se statisíce lidí rvalo o svůj život. *r*; 13/15 Statisíce *až* boj. *chybí v r*; 15 A stařec *r*; 15/16 naslouchal, — <všechny hodiny v domě zastavil, aby svým ti[káním?]> aby mu *r*; 16 ani vzdálené oddychování *r*; 16/17 které <odvážely> kdesi v daleku prořezávaly se černou nocí. *r*; 18 Sova byl *r*; 19 mu už přestalo *r*; 19/20 a ještě jednu <strašlivou> nesmírnou <touhu> vůli: <chuť> žít. *r*; 21/23 <lomcovala> lomcoval jím jeho <prastará vůle.> odvěký pud. Toužil se znovu a zase zmocniti toho světa pod sebou, — <znovu vydati se dolů.> Slyšel volání, která ho lákala: *r*; 24 na chléb *chybí v r*; 24/25 hníst svojí rukou do nehvvalých *r*; 25/26 které si ukoval v tom velkém tichu a samotě. <Mohl být vojevůdcem> *r*; 27 Cítil v sobě sílu *r*; 28/29 Nacházel ve svém mozku nejstrašlivější plány finančníka, který by *r*; 30 hárala láska a znal slova, kterými by *r*; 31 co říci zástupům, *r*; 32 <chtěl vést> vedl k vítězství revolučními *r*; *za* 32 *škrtnuta v r nedopsaná věta* Vše se mu jevilo jako *a potom nedopsaný odstavec:* Ležela před ním surová hmota, která volala po jeho rukou. Cítil, že <on> je sochářem, že chce ji hníst, chce se s ní rvát, zmocňovat se jí divokými boji. A zatím nemohl sebou ani pohnouti. Jeho fantasie měla; 33/*str.* 51, 2 Potom *až* sen. *v r chybí, ale na rubu předchozího listu 2 si tam autor perem poznamenal:* Prohlíží si svoje údy!

Str. 51: 2/3 Byly to strašlivé sny, s kterými bojoval tu na život *r*; 3 museií *r*: 4 že snv zabíieií se jen tím, kdvž se *r*; 5 stařec. <Jeho vůle> Byla-li *r*; 5 věčně *chybí v r*; 6 <strašlivé> pudové přitahování *r*; 6/7 tělo jen umáčeným hadrem, které polepovalo ztrouchnivělé kosti. Musil poznati, že *r*; 9/10 hned u kříže za dědinou <pod tíhou>. Nepoložil by své ruky na ni, ale ona by se do něho zavěsila <svými ram[eny]> nesmírnými rameny svých polí, <luk> lesů a měst, až by mu popraskaly všechny jeho stařecké kosti. *r, kde poté autor dodatečně připsal tuto poznámku, zhušťující smysl dalšího odstavce:* Odešel z ní jedině proto, že cítil, že by byl přemožen.; 11/16 *chybějí v r, kde místo nich byl původně nynější odstavec str.* 52, 5/7, *ale autor jej zde škrtl:* Zatím rovina jiskřila tisíci světel, dědiny <válely> spaly jako těhotné ženy u silnic a města vybuchovala <povstáními> revolucemi jako <prac[hárny]> zapálené prachárny. *r*; 17 *první*

věta chybí v r; 17 <Stařec byl> Byl sám. Měl kdysi pět synů a ti *r*; 17 všichni *r*] všickni *RP*; 18 v dole, *r*; 18/19 cestovatel v Africe, *r*; 19 čtvrtý se zřítil z aeroplánu, *pův. r*; 20/21 Poslední jediný měl *r*; 21/22 po smrti otcově stal se dělníkem v hamburských dokách. *r*; 22/23 Tento *až* světa. *v r chybí*; 23/24 Tento vnuk posílával Sovovi jednou za rok lístek a každý měsíc peníze. *r*; 25 dopisy <četl> rychle *r*; 26 na očích, neboť vzbuzovaly v něm marnou závist. *r*; 27/28 černochy a Angličany. Uviděl moře *r*; 29/31 stříbrnými rýhami transatlantických parníků. A konečně uviděl sebe <hmatajícího> v potopené jizbě s chraplavými pendlovkami, *r*; *mezi* 31 *a* 32 *škrtnut v r odstavec v jádře identický s odstavcem* 37/*str.* 52, 1/4: Tu vybíhal ze svého domku a vláčel se po lese. <Slyšel, že> V zimě i v létě potkávali ho vesničané v těžkých vysokých botách <podobají[cího se]> a se sukovicí, podobajícího se člověku, který <hodlá> koná dalekou cestu.; 32/34 A škrcen <nelítostnou> neúprosnou skutečností <křičel jako> zoufale křičel bázlivě do ticha čtyř stěn: »Pomoc! <Pomoc> Chci *r*; *mezi* 34 *a* 35 *škrtnuto:* Tu přibíhala stará *r*; 35/37 Nikdo mu nepřicházel na pomoc a on se pozvolna uklidňoval. Posléze vybíhal ze svého domku, aby vláčel se lesem. *r*; 37 V zimě *r*] V zimě, *RP*.

Str. 52: 1 vesničané v těžkých botách *r*; 2 dle vzezření podobného *r*; 2/3 který <má> hodlá proniknouti <nejtemnější> nejnebezpečnější krajinou, a dle chůze *r*; 5 jiskřila tisícem světel, *r*; 8 že jednoho dne zaklepal *r*; 8 na vrata *pův. r*; 9/10 ani na začátku roku. <Sova> Stařec *r*; 13 dlouho jej <přehrabával> přendaval *r*; 14 rozrostl se a vyplnil celou jizbu. Sovovi se trochu třásly *r*; 15 je <těžký jak> stále těžší *r*; 17 s napětím všech sil *v r chybí*; 18 vnuk, <dělník> Frant. *r*; 22 dvacet <dva> pět let,« řekl si, *r*; *mezi* 23 *a* 24 *škrtnut v r odstavec:* Náhle se mu před očima vybavila rovina. Uviděl na ní miliony zástupů v modrých halenách. Miliony zástupů a miliony kladiv. Země praskala pod jejich tíhou.; 25 *v r není nový odstavec*; 25 A uviděl <rovinu> pod sebou rovinu světa rozvířenou jako moře při bouři. <Zmítala se> *r*; 26 kladiv a zvonů. *r*; 27/28 komíny a <miliony dělníků v umaštěných hadrech.> dělníky, strážníky a zbabělce. *r, kde nato škrtnuta věta:* Uviděl zemi křičící, že dnes chce býti zmocněna ve znamení bídy.; 28 bědných *v r chybí*; 29/30 miliony, kteří <brali ji> stavěli se v odpor buď proto, že z ní ztloustli, *r*; 31 přilepovali <svatozář> papírovou *r*; 31/32 by nebylo *r*; 34/36 A uslyšel veliký hlas země, který křičel na všechny statečné: *r, kde* Uviděl *až* křičela: *chybí*; 37 mě dnes zmocněte, *r*; *mezi* 37 *a str.* 53,

1 *škrtnut v r nedopsaný odstavec:* Udělalo se mu jasno. Poznal i on, že ač je stařec, je — též mužem. Rozpřáhl ruce a objal jimi obzor jako ženu. Dříve trpěl tím, že chtěl se zmocniti sám

Str. 53: 1 *další nedopsaná věta v r škrtnuta:* Nechtěl už sám se zmocňovat; 2 *v r není nový odstavec*; Stařecky <ždál> toužil kdysi zmocniti se <země> světa *r*; 3 lze <země> světa se zmocniti způsobem *r*; 4 jak on <to> chce. *r*; 5 který ho volal *r*; 5/6 Slyšel své srdce, které bubnovalo *r*; *mezi* 6 *a* 7 *škrtnuto v r:* A poznal spravedlivě, že jeho tělo už se; 7/9 *obě věty jsou v r přehozeny a mezi nimi škrtnuta nedopsaná věta:* Tentokráte ale dovedl říci; 7 mužů <silných> mladých a svalnatých. *r*; 8 Jeho svaly <a tělo> však *r*; 9 ruce se třásly. *r*; 14/15 jako <ztrouchnivělou> zrezavělý meč. *r*.

Str. 54 *Služka.* Kmen V, č. 5—6 (listopad 1922), str. 87—93 (*K*). Wolker zadal povídku do soutěže, kterou Kmen v prvním, březnovém čísle téhož ročníku vypsal na původní prózu a jejíž lhůtu v dvojčísle 2—3 prodloužil do konce června 1922; v soutěži, jejíž porota se skládala z F. X. Šaldy, Karla Vaňka, tehdejšího redaktora Kmene, a vydavatele tohoto svazku, sklidila Wolkrova povídka druhou cenu v částce 500 Kčs. Čistopis, jenž byl předlohou časopiseckého otisku, ani tentokrát se nedochoval, jen průpravný rukopis — zhusta opravovaný, jen výjimečně tužkou —, a to ve dvou školních linkovaných sešitech v měkkých modrých deskách. V prvním z nich, v sešitě č. 42 (*S* 42), kde na první stránce je rukopisný začátek *Pohádky o Jonym z cirkusu*, je psán odzadu na str. 2—34 (jen na sudých) a úvodem datován — na zadním přídeští — *Praha 20. VI. 1922*; ve druhém sešitě — č. 43 (*S* 43), kde na prvních dvou stránkách je zlomek *Nejvyšší oběti* — je psán rovněž odzadu na str. 22—32 (rovněž jen na sudých) a na konci provázen datem *Praha 25. VI. 1922.* V *S* nese povídka původní název *Cizinec*; pod ním se Wolker o ní zmiňuje ještě 15. srpna 1922 (*LP*, 65), takže jej změnil asi až před časopiseckou publikací. Přes data, nahoře citovaná, jež v rukopise *S* vymezují dobu, kdy jej Wolker psal, připravoval tuto povídku patrně již dříve, hned po vyhlášení soutěže. Neboť pravděpodobně jen na ni se může vztahovat jeho zpráva z Prostějova ze dne 30. března 1922 o *»té závodní* (t. j. soutěžní — pozn. vyd.) *povídce«*, že ji *»začal psát«* (*LP*, 58). A jaký význam jí přikládal, je patrno z jeho dopisu z 16. července 1922, kde v souvislosti se zmínkou, že vše ho nyní žene *»spíš k prose než k básni«*, podotýká: *»a já myslím, že „Cizinec" je pro mě jakýmsi počátkem.«* (Tamtéž, 63.) —

Str. 54: 8 <na kterých> které *S*; 10 A když *S*; 11 prostoupit *S*; 16 týden visel mu z kapse <jako prapor na zlomeném stožáru>. *S*; 16/18 <Ze šesti> Šest oken vyvrhlo šest sítí světla na zvlhlý chodník a majitel firmy pan Halouzka used si <za> do nálevny *S*; 19 zaroveň *v S škrtnuto*; 20 A do světelných sítí začali se *S*; 21/22 pomocníci v šatech, které se jim zařezávaly do překrvených těl, krejčíři, co dostali dnes výplatu, nezaměstnaní pepíci, dělníci z českomoravské strojírny, umytí *S*; 23/24 které <zavřely skříně> už umyly černé schody *S*; 25/26 ji nepustila, protože zítra, v neděli, má *S*; 26 pan rada Winter, — a tu bylo třeba *S*; 27 lesklých nádob, *pův. S*; 29/30 A potom: Mařka musela psát také dopis domů, — dopis, který <sice měl dohromady> neměl víc slov *S*; 31 ale který dal daleko víc *S*; 32/33 se umyjí jen tak, a hned se zase zablátí, ale slova musejí *S*; 33/34 protože <je budou doma u nich číst> budou po nich chodit doma u nich čtyři *S*; 34 po celý měsíc *v S chybí*; *mezi* 34 *a* 35 *v S škrtnuto:* Ale tím se stalo, že když Mařka vstoupila do sálu, polapena sítěmi světla, —; 35 Ale tím se stalo, *S*; 35/*str.* 55, 1 po svých dvou nohách, neboť Vojta nečekal. *S*.

Str. 55: 1/2 Ani *až* k Halouzkům. *chybí v S*; 2 byl vojákem u kanonýrů *S*; 3 Když se řekne v 8 *S*; 3/4 tak v 8 jsou na místě, ale nečekají déle než *S*; 4/6 Mají příliš drahý čas, a vypustí-li je z kasáren, nevydrží na jednom místě. *S, kde* Nedovedou *až* čekáním. *chybí*; 7 *v S není nový odstavec*; 7 čekat u Halouzků, myslila si *S*; 8 jí jaksi stydno, *S*; 9 vždycky šla s »pánem«, že »pán« rozmlouval *S*; 10 a »pán« platil. *S*; 10 měla na ni *S*; 11 kolena má *S*; 13 jí *v S chybí*; 13 Marie nebyla nikdy v <prales[e]> tropickém *S*; 14 dobře, neboť husté *S*; 16 vypražené obličeje, — *S*; 18 bylo tropičtější a žhavější *pův. S*; 20/21 stem číhajících nebezpečí, šla kolem propastí a šelem, — *S*; 25 neznámé zemi, — *S*; 27 vypila jakoby úkradkem, *S*; 28 Ve víru tančících *S*; 29 I Lída od komisařů *S*; 31 poznala jednoho staršího *S*; 31/32 směje, když chodí nakupovat, — a <než> když dopila *S*; 35 vina, že nepočkal. Já *S*; 36 čekala tři čtvrtě hodiny. *S*; 37 on je starý *S*; 37/*str.* 56, 1 Možná mě viděl předvčírem *S*.

Str. 56: 1/2 co má tak krásné vlasy. Možná, že šel za jinou, beztoho tím poslední dny vyhrožoval. *S*; 3/4 jako <růžencem> zrnkami růžence, sedíc za neprostřeným stolem. *S*; 4 těch *v S škrtnuto*; 7/8 Před očima objevily se jí kytice květin, které dnes *S*; 8 na trhu, jakási radost *S*; 9 a ohlédla se *S*; 11 její mladý a dychtivý *S*; 12 s očima cizince. *S*; 13/14 byli <známí> krajani, kolovalo v nich mnoho její krve, — tento jediný *S*; 15 dřív *S*; 16/17 knoflíček u man-

žet odlišoval *S*; 17 od všech ostatních, *S*; 18/19 zatím co oči ostatních odrážely světelnou *S*; 20 skály stály pod bledým *S*; 21 za nimi a přece *S*; 23 Mařka, — je jistě *S*; 25 *v S nezačíná nový odstavec*; 25/27 ale v prsou to tlouklo kladivem. A zase uviděla květiny a zase krev zavířila jí tělem. *S*; 28 k němu *až* bezvýhradně *v S chybí*; 31 sametový a měkký jako pohovku. *S*; 33 tu a já *S*; 34 snad *v S chybí*; 36 řekla Marie — a *S*; 37 zavolal hned číšníka. *S*.

Str. 57: 2 měkce zašeptla *chybí v S*; 3 jedno. Na *S*; 4 Marie však nechtěla. *S*; 4 Nakonec však *S*; 5 přinést *S*; 6/8 Od těch chvil <dívala se Marie do očí> zachytla [se] Marie očí cizincových jako rostlinka. Přestaly jí být skálou, našla v nich dosti živné prsti, *S*; 8 růst *S*; 15 Byl jsem v Jižní Americe, v Rio Janeiro *S*; 17 vyrostl až ke stropu *S*; 18 zašeptla. *S*; 19 jsem ho všude *S*; 20 na místě *S*; 21/22 Je to *až* mě to. *v S chybí*; 22 *za předposlední větou odstavce je v S škrtnuta tato nedopsaná pasáž:* Utekl jsem z domova jako chlapec <Víte měl jsem zde děvče a to si vzalo jiného. Nemohl jsem to vidět. Byl bych ji musel zabít.>, ale domov mi běžel pořád v patách. Ať jsem byl kdekoliv, musil jsem na něj mysliti. Nelehl jsem večer dřív, dokud jsem si neuvědomil, na které straně leží, abych sám mohl <se> tím směrem se položit hlavou.

»Proč jste se nevrátil?«

»Nesměl jsem.«

»Proč?«

Cizincova tvář zbledla a zdálo se, že je starý, strašně starý, starší než smutek na zemi. Pohladil jí ruku, potřel si horečně spánek; 23 z místa na místo.« *S*; 24 tedy *v S chybí*; 28 projedeme, *S*; 29 unavení.« *S*; 30/32 v obličeji a Mařka se rozesmutněla. Pohladila *S*; 33 »A nemáte *S*; 34 zemřeli,« *S*; 34/35 odpověděl *až* očekával, *chybí v S*; 35/36 <že> je těžko nazývat *S*; 37 tak jsme měli *S*.

Str. 58: 1/2 Ale když <jste> jsme <plula> pluli po lodi, tož jsme věděli, *S*; 2/3 všude <milé> holky, *S*; 4 s náma, *S*; 4/5 přeříznuto. <Zapomněly na nás, když jsme bouchli dveřmi.> Nač *S*; 5/6 mysleli, když ony nemyslely *S*; 7/8 na tom to hlavní. Ale ony *S*; 9/10 a nemohli *až* žádat. *v S chybí*; 13 »— <vzpomenu> budu na vás myslit, *S*; 15/17 »Člověk je jako mrtvý, když si nikdo na něho nemyslí. Tak jsem to kolikrát cítil: jako mrtvý. <On sám si nestačí, aby žil.« Cizinec byl bledý a jeho křídové ruce byly pohřbeny> Zvláště večer, *S*; 17/18 <Tu jsi docela mrtvý, nemáš> Nemáš, na kterou stranu myslit, nemáš kam jít; — loď jede *S*; 19 Věřte, <člověk sám> samotný *S*; 20 *jen:* Je mrtev. *S*; 21 Máře *S*; 22 ruku kolem <ramena> hlavy, *S*;

22/24 jej svými mozolnatými dlaněmi a zašeptala: *S*; 27 cizinec, který se chystal vstát z mrtvých, pravil pohlédnuv do očí *S*; 30/31 podél pasů k <ňadrům> ňadru, a sevřev <pokornou holubici mléčného masa>, <vzdychl si> vydechl zhluboka, jako *S*; 33 kterým však dokonale *S*; 34 Mařka byla *S*; 35 utíkal a oni vstali, *S*; 36 bok vedle boku. *S*.

Str. 59: 2 došli tiše k domu a zastavili se u dveří. *S*; 5 svůj pokojíček *S*; 6/7 zrcadlo a starý věšák, který se nikam nehodil. Jednomu by tu bylo <smutno> těsno, dvěma však volněji. *S*; 8 chodíval *S*; 8/9 Lojza a nejprvněji *S*; 9/11 Po každém *až* usínala. *v S chybí*; 12 tito tři *S*; 12/13 když stejně i jemu šly rty *S*; 17 Máňa, *S*; 18 nejvíc <to>, že to muselo *S*; 19 Ale když octla se *S*; 20 cizincových, u okna] cizincových u okna, *K*] cizincových, v okně *S*; 20 objevily se tři hvězdy. *pův. S*; 20/24 Dívala se Marie na tři hvězdy a poslouchala tichému hlasu cizincovu. <Tichému hlasu, který byl provázen rukama> Tento <tichý> hlas nepřicházel jen z jeho úst, byly to i jeho ruce, které promlouvaly, — neboť Marie poslouchala celá, — a nejvíce svými dvěma ňadry, které se daly hnísť <dvěma dlaním>, jako by chtěly do sebe přijati všechen smutek hlasu, který k nim <promlouval> hovořil z těla cizincova. *S*; 25 byla podívala mu *S*; 26/28 ona dívala se na třpytivou hvězdu a do srdce vcházel jí nesmírný soucit a láska. *S*; 31/32 při mytí nádobí, při česání a nejvíce na trhu, kde prodávají krásné květiny. *S*; 33 Aby jsi, — *S*; 33/34 po které <ponesou tě> půjdeš. Aby jsi nebyl smrtelně sám, ale dvojitým životem živý. *S*; 35 mělo cokoliv *S*; 36 mysleti, *S*; *mezi* 36 *a* 37 *autor připsal v S* 42 *na sousední str. 32 odstavec:* Už nejsi mrtvý, jsi jenom nenarozený a projdeš mým pohlavím jako dítě, abys se znovu narodil.; 37 se rozevřela *S*.

Str. 60: 2/3 ale <proto, že> ze setrvačnosti spíš, — *S*; 6 složila své ruce kolem jeho krku *S*; 6/7 přijala jeho tělo do sebe *pův. S*; 7 věrněj *S*; 7/8 hrob, který přijímá tiché nebožtíky se všemi bolestmi, hříchy a nadějemi. *pův. S*; 8/12 Leželi *až* »Nezapomenu.« *v S chybí, ale autor tam tužkou dodatečně připsal vsuvku a spolu heslovitě vyznačil obsah další pasáže:* Nezapomeneš.; 13 A tu *v S chybí*; 13 <nesmírnou> pohlavní *S*; 15 srdci, a jata *S*; 16 a náhle znehybnělo, *S*; 17 uslyšela <vzdech deroucí se> rozedraný vzdech, *S*; 18 z jiné *S*; 21/22 hlavu, která jí bezvládně ležela na ramenou, <zvedla> zvedala ji *S*; 25 *v S chybí*; 26/30 hlavu, která jí padla na ňadra <jako těžký kámen do hlubin jezera.>, těžší nad kámen. Nehýbala sebou, nemohouc se hýbati, nezakřičela, nemohouc zakřičeti. Ležela chvíli ztrnule,

až náhle si uvědomila, že tělo mrtvého je dosud vklíněno do těla jejího; <i sundala jej a tělo bezvládně padlo vedle ní.> Napjala *S*; 31/32 drželo ji pevně nohama, jako by *S*; 32/33 zoufale *v S chybí*; 33 zmocnila se jí, *S*; 34/36 I když konečně zprostila se těla do té míry, že leželo vedle ní hlavou přes pelest, — poznala, ubohá, že nesundala je — a že nikdy je nesejme. *S*; 37 dvakráte přešla *S*.

Str. 61: 1 křičet a svíjet se *S*; 1 přikazovala jí <temná komora s mrtvolou neznámého.> hrůza *S*; 2 <radila hvězda> křičela hrůza *S*; 3 Marie vzala *S*; 6 bledla ustupujíc <komínům> šerým *S*; 7 Marie, nehybná a přece chvějící se po celém těle, dívá se rozevřenýma očima, jako pták, *S*; 8 Cítí, že odchází *S*; 8/9 Do *až* cizinec. *chybí v S*; 9/11 Odchází od svých dvacetiletých ňader, od svého radostného lůna, — od celého těla, které <kvetlo> tak prudce *S*; 13 Ona to neví a neřekne nikomu; *S*; 14/15 pod pokrývkou. <Zemřela na místě, které jest ženiným životem.> Je hrozně poraněna v tom, čím žije žena. Jako by *S*; 15 jí odtékala — je zima, je zima. *S*; 17 že již to ví. *S*; 20/21 <Nebude smět nikoho už milovat.> Nikdo už nepřijde, aby ji miloval. Věčně musí mysleti na tuto hroznou noc, která její tělo proměnila na hrob, věčně musí býti věrná mrtvému. Jak by mohla tedy otevřít náruč, aby na něho nemyslela? Jak by mohla tedy oddati se <lásce> jiné lásce, *S*; 22 hrůzou, <že každý> aby *S*; 23/24 Neumřel *až* nepřišli. *chybí v S*; 25 a je to jen láska, čím žije žena. *pův. S, kdežto nynější znění je tam* (v *S* 43) *připsáno tužkou na sousední str. 27*; 26/31 v ní už ničeho, jen mrtvý cizinec <na kterého bude muset mysliti do skonání světa>. Dokud hýbal rukama a po moři se plavil, — nikdo naň nemyslil a on cítil se mrtvým, neboť samotný člověk si nestačí, aby žil. Teď leží s nehybnýma rukama na katafalku, — ale žije prudčeji než kdykoli jindy. <Nic jiného není Marie než myšlenka> <On od tebe život, — ty od něj> Srdce služky *S*; 31/32 které naň věčně musí vzpomínat a které pro něj všechnu lásku ztratí, — *pův. S*; 33 *poslední věta odstavce chybí v S, kde místo ní:* Slíbila na něho mysliti a nezapomene.; 34 otevírají. *S*; 34/35 Cosi *až* křičí: *v S chybí.*

Str. 62: 1 Mařka *S*; 1/2 v mlhách šedivou paninu tvář <chvějíc se>. *S*; 2 doléhá celý kruh *S*; 3 křik, sta úst *S*; 3 obrácených; *S*; 4 ze všech stran, zvedá *S*; 5 chtěla tím *S*; 6 pod bílou pokrývkou *S*; 7 rysuje se ztuhlé tělo cizincovo, *S*; 9/10 padá se židle, dává se do hrozného pláče, v tisíci slzách roztéká se světem <protože ne mrtvý, ale mrtvá zbyla> <A všichni přítomní,>. *S*; 11 Žádný <pak> z přítomných, *S*.

Str. 63 *Muž bez barvy.* Proletkult I, sv. 2, č. 12 (18. října 1922), str. 179—183, a č. 14 (1. listopadu 1922), str. 210—213 (*Pro*). Průpravný rukopis této první kapitoly (*r*), nadepsaný názvem zamýšleného románu *Polární záře*, datovaný na konci *1. VII. 22* a zhusta opravovaný — jen zřídka a dodatečně tužkou —, dochoval se na 35 listech autorem očíslovaných, na jejichž rubu poskrovnu bývá dřívější znění nebo autorova poznámka tužkou: na rubu 9. listu se taková připomínka *Čas se zastavil mezi* (další tři slova jsou nečitelná) bezpochyby vztahuje k výjevu s hráči, jiná je na rubu 21. listu: *Cizinec sedící po straně.* Týká se zřejmě *Kryštofa Judase,* jenž v *r* zůstal bez jména, označován jen jako *cizinec* nebo *neznámý* nebo *námořník.* Ani v rukopisné pozůstalosti autorově, ani v jeho korespondenci, dotud známé, není stopy po tom, že by se byl pokusil v románu pokračovat. Ostatně sám jeho fragmentárnost — ač s akcentem nadměrně sebekritickým — nepřímo předvídal už tehdy, když se zmiňoval — v prostějovském dopise z 19. prosince 1921 Lvu Blatnému — teprve o jeho projektu: »*Mám na mysli také celý román, ale sotva ho kdy dostanu z mysli na papír. Neschází mi jen čas, — ale i vytrvalost a síla. A to jsou překážky mnohem horší.*« Nicméně již v dopise z března 1922 píše Konstantinu Bieblovi: »*Já teď dělám prosu ze severního pólu. Mám teprve začátek, ale bude to „přísná divočina", neboli nezvalovsky „imaginární realism".*« (Listy dvou básníků, Praha 1953, str. 35, dále jen *LDB.*) Další dějový průběh románu prozradil básníkův druh z Devětsilu, Karel Schulz, v stati Severní záře: »... daltonický muž, pro něhož Jih, tento orkestr barev a světel, nebyl než šedí a mdlobou odstínů, odjíždí k Severu, aby v přísných mlhách, pro každého bezbarvých, spatřil barevné fata morgany, které jeho zraku odpíralo jižní slunce.« (In memoriam Jiřího Wolkera, Praha 1924, str. 48.) Původně chtěl Wolker tuto první kapitolu uveřejnit právě v Revolučním sborníku Devětsil (Praha 1922), ale z obou dopisů, jež mu psal redaktor sborníku Jaroslav Seifert jednak 19. srpna, jednak 27. září 1922, vysvítá, že ji tam pro její obsáhlost nemohli pojmout, dožadujíce se zato od Wolkra uzavřené povídky. —

Str. 63: 8 který *r*; 10 snad by na něj *r, kde pův.* 10/11 snad by chvíli se zájmem patřil ven, —; 11/12 tak jak *r*; 12/13 domovnice a dvě báby pod okny, tři *r*; 16 Tomáš si usedl k oknu a obouval *r*; 21 všechno *r*; 22 nenašel ničeho. *r*; 23 »<Kdes> Kam *r*; 24 Vzdychla bolestně a polo *r*; 29 a zase přivřela. *r*; 29/30 že Tomáš se obléká. *r*; 30/31 k tomu však síly. *r*; 31 ještě byla *r*; 32 ještě před zrcadlem *r*; 33 <Mluvil> Promluvil, *r*.

Str. 64: 1 chtělo se *r*; 3 »Nepřijdeš-li, — nepřijdu *r*; 4 myslela si *r*; 4 on si myslí, *r*; 5 pořád tak ráda. *r*; 9 jí dělalo dobře, když *r*; 10 <má> může mít *r*; 11 téměř mateřsky. *r*; 14 do ulice. *r*; 15 Byl šedivý den *r*; 15/16 kolem chodníků se leskly *r*; 16 A také *r*; 17 Tomáš strčil *r*; 18 vdechl *r*; 18 aby <se trochu> vyhnal všechny *r*; 19 Jako by mu celá *r*; 21 Zakašlal se *r*; 22 Moře dnes podobalo se *r*; 27 se i díval kolem sebe a byl *r*; 28 <otevřela> rozloupla *r*; 29 pověděla. *r*; 29/30 Neboť maje cíl, — měl by směr, maje směr, měl by určitý zájem, a maje zájem, měl by se co tázat. *r*; 31 *v r není nový odstavec*; 32 směru a zájmů; plul v zástupu jako *r*; 32/33 uprostřed rybníku. *r*; 33 a bez myšlenky. A proto <celý> ten celý, pestrý *r*; 34/35 klubko, beztvaré *r*] klubko beztvaré *Pro*; 37/*str.* 64, 1 v kufrech, trámech. Hekajíce pod zavazadly, *r*.

Str. 65: 3 ještě tři <franky> marky, — a *r*; 3 oběd a večeři. *r*; 3/4 přeměňovat své náklady v zážitky, *r*; 4/6 <Mohli> Obtěžkávali očima všechny věci, neboť měly pro ně smysl. Dalo se jimi vydělat. <Obtěžkáva[li]> Vážili <jimi> očima *r*; 7 rozvažovali je na šťastné *r*; 9 <působili, že> podněcovali *r*; 9/10 ze svých masitých rukou *r*; 10/11 zda dali jim dost, *r*; 11 svoji nenávist *r*; 11/12 Bohužel, — oni nedali nikdy dost, — a tak *r*; 12/13 <zmítající se přístavem> vzdouvající přístav *r*; 13 mnoho <co dělati> <mysliti> na práci, *r*; 16 a barvy od sebe *r*; 18 boky dvou obchodních *r*; 19 člověkem jejich těsta. *r*; 22 jimi; — jako by *r*; 23 Proto byl *r*; 24 transatlantických lodí *r*; 25 Černý kouř vystupoval do výše, — tam se rozkládal *r*; 27 *odstavec v r pův. začínal pravděpodobně větou, kterou autor škrtl na rubu 5. listu:* Tomáš si vzpomněl, že má nějaké obsílky si do večera vyřídit, a dal se směrem ke skladištím.; 28 Počal pozvolna *r*; 29 denních procházek. *r*; 30 A nakonec *r*; *mezi* 30 *a* 31 *škrtnut v r začátek nového odstavce:* Elektrické lampy pluly v odlehlých uli[cích]; 31 myslel, *r*; 33 mohli jí projíti, — *r*; 35 Paláce, boháči a hotely *r*; 36 do kamenné půdy úpatí. *r*; 37/*str.* 65, 1 elektrických <lamp> nárožních svítilen *r*.

Str. 66: 1/3 <rozplývala se do mlžnatých kol a v lepkavém, syrově prosyceném ovzduší večera podobala se roztrouseným žabím vajíčkám> jádrem plamene obaleným lepkavou mlhovinou podobala se žabím vajíčkům plovoucím ve ztuchlém rybníku. *r*; 3 tu jíti sám, a hlavně *r*; 4 <Město> Přístavní *r*; 6 světa, <přijímalo též> aby *r*; 6/7 přijímalo s tím i všechny jejich pudy, neřesti, kterými se tu <po plavbách> vybíjeli, *r*; 9 berouce sebou *r*; 9 činů i zločinů. *r*; 10/11 po čtyřech ošoupaných schodech. *r*; 11/12 Veden jsa světlou štěrbi-

nou ve dveřích a směsicí *r*; 14 Tři <lampy> petrolejové *r*; 14/15 <a okolo polityých> u polityých *pův. r*; 15 přinešené *r*; 18 šest sedm] šest, sedm *Pro*] šest, sedum *r*; 19 v dřevěných náručích *r*; 20 starých stromů. Doposud plno však nebylo, — *r*; 22 Za vysokým pultem baru *r*; 24 o těch ostatních <nevěděla,> mohla *r*; 26 znala, věděla, *r*; 27 vindry, — a usmála-li se, — tak to bylo něco *r*; 28 Tom minul ji, *r*; 28/30 a jí možná se to <právě> líbilo, jistě ji to však dojalo a hleděla na něj očima ještě černějšíma, potřepávajíc *r*; 35 dle vzezření <soudě námo[řník]> polo *r*; 35 kupec. <Ani tu Tomáš nepozdravil.> <Tomáš> Na stole *r*; 36 lahve, peníze a karty. *r*.

Str. 67: 4/5 slov, — a *r*] slov a *Pro*; 5 ztichl, pitomě žmoulaje *r*; 9/10 <o té ženské> o jedné ženské *r*; 10 která mu platí, *pův. r*; 11 spát. *r*] spat. *Pro*; 13 na sebe všichni mrkli: *pův. r*; 14 *v r není nový odstavec*; 14/15 a vše začalo se točit na jinou stranu. *r*; 15 ve své falešné hře *pův. r*; 17 zmlkli, *r*; 18 <Tu pak začal tlusťoch> A tlusťoch *r*; 18/19 Hromada peněz na stole začala se rozlézati k jeho spoluhráčům. *r*; 19 v tváři *r*; 20/21 ale už sám, — a pak pustil se *r*; 24 na spáncích, *r*; 24/25 zcela nezúčastněně a <hrál> švindloval *r*; 27 bez vší *r*; 28 komořího, za nedělních nekonečných odpolední, — *r*; 30 nevěřil, že by mohla mít vůbec konec. *r*; 31/32 A přece *až* jiného. *v r chybí*; 33 vzhlédl, ale zcela maně, k pultu *r*; 34 Přejel přes její oči, jako by *r*; 37 A když *r*.

Str. 68: 1/2 Lucy, že ta poslouchá. Potom zase se sešel s jejíma očima, a ty byly na něho upřeny tak *r*; 4 <Ptá> Neptá *r*; 4 myslel si, *r*; 5 a tázavý pohled. *r*; 5/6 však náhle zasmála a zakřikla <to, co už od ní slyšel tisíckrát říkat jejím zákazníkům, kteří jí šeptali do ucha>: *r*; 8 slyšel už Tom od ní mnohokrát, neboť to byla *r*; 10 vrátil se ke hře. *r*; 14 blondýna *r*; 15 k jeho <tváři> upocené *r*; 16 »Jeje, tobě to utíká, tatíku!« *r*; 17 Tím tlusťocha <ponoukla> dohřála ještě *r*; 18 pěstěmi *r*; 18 ho ke hře. *r*; 19 zvedli těžké *r*; 19/20 dívali se na ně *r*; 21 *v r nezačíná nový odstavec*; 21/22 Upoutali na sebe pozornost, což není dobré, myslil si Bob. *r*; 22 Muž, který šeptal si s Lucy, *r*; 23/24 Wielandovými *r*; 25 dle *až* krčmě *chybí v r*; 26/28 nazvat sprosťákem, zbít a vyhodit, — a usedl opodál. Přinesl si tam i svoji sklenici *r*; 30/31 Ten blondýn *r*; 32/33 dobře, dívá-li se jim *r*; 36 oběma pěstmi *r*; 37 vyhrát nazpět. Byl by ztropil <velkou> výtržnost, *r*.

Str. 69: 2 nezakroutili mu jimi, — až v nich zapraskalo. *r*; 3 se slzami v očích začal prosit. Ať chvilku ještě *r*; 4 půl hodinky, *r*; 6 byste i to, co máte, *pův. r*; 6/7 <pitomče,> pitomečku,« tišil jej

Grün. *r*; 8 naříkal a plakal jako *r*; 10/11 z jedné strany <a vyvedli>, okázale zaplativše i jeho útratu, — *r*; 12 z kloubů *v r chybí*; 13 seděl, — <sám> pod petrolejovým lustrem, *r*; 14 zpěvy *r*; 15 vstupovaly <jeho> mu prázdnýma očima do prázdného *r*; 18 *v r nezačíná nový odstavec*; 18/19 potom poposedl <ke stolu> [k] blízkému *r*; 21 zeptal se ho. *pův. r*; 22 kývl hlavou. *r*; 22 se dvěma *r*; 23 bledší a světlejší, oč osmahlejší a rozpryskanější byla *r*; 24 do hovoru, *r*; 25 z pohodlnosti, *r*; 27/28 <Opilost zmocňovala se všech.> Neurčitá mlha opilství padala na mozky lidí, — což je dráždilo <k prudkým hovorům> <k hovorům prudkým jak nůž.> a povznášelo. *r, kde dále škrtnuto tužkou:* Měli radost z <oné> neurčité clony, která kladla se na všechny věci, lidi, — <lampy> a lámala smysl jejich vět, ale tím více křičeli, jako by těmi tvrdými a vášnivými slovy dala se strhnout.; 29/31 Námořníci u zdi s lesklýma očima jako ryby vykládali holkám dobrodružství <cest> zámořských cest. Říkali jmena *r*; 31/32 vychutnávajíce všechny zvuky cizích *r*; 33 svých udatností, *r*; 34 a <věřili> objímajíce holku a lahev <věřili, že mluví> krvavě *r*; 35 ze skladu pod oknem cloumali se *r*.

Str. 70: 2 co námořníkům *r*; 3/4 ba oni <viděli to slovo> je viděli, — a <dívali se na něj tak> přissáli se na ně očima tak, že jim <na nich> *r*; 4 kol spánků *r*] kol spánku *Pro*; 4 vyrazily červené žilky. *r*; 5 mluvili rukama a šeptem a <záludně se usmívali jako dohořívající lampy.> ohýbali *r*; 7/8 všech, — nepřemohl slova, jako nepřemohl dřív svůj příchod, — *r*; 9/14 *pův. v r:*

»Jste tu sám, pane?«

<»Nejsem,« odpověděl> Tom znovu pokýval hlavou.

»Asi na někoho čekáte?«

11/12 Tom <vzal> vytáhl sirky a podal je neznámému. Potom vzal si <cigaretu> z nabídnutých cigaret <a čekal, až> a dal *r*; 12 zapáliti též. *r*; 13 jste tu tak *r*; 19 »Já jsem z daleka.« *pův. r*; 20 *v r pokračuje:* povídá Tom.; 21 nemusel seděti *r*; 23 jsme spojeni *r*; 28/29 člověk má přece nějaký zájem. *r*; 31 *jen:* Tom neodpověděl. *r*; 33 toužil po tom, aby *r*; 34/35 Je to *až* přání. *chybí v r*; 35/36 Byl to šikovný *r*; 36 Sotvaže jsme *r*; 37/*str.* 71, 1 vlezl do první hospody a tam propil svůj plat do posledního. *r*.

Str. 71: 2 vždy před samým odjezdem a naříkal *r*; 3 že už mu *r*; 5/6 prořezat, — <a že si kou[pí]> aby mu zbyly peníze. *r*; 6 Jenom *až* zrcátko. *chybí v r*; 7/8 slyšel jenom: »Poslouchej ty, — mám *r*; 8/9 se zasouváním, <nebo> či bez?« nebo něco *r*; 9 i o tom zdálo. *r*; 10/11 že si koupí zrcátko s holicími potřebami, — <byl by zabil ho

a sebe. Neměl by smyslu života.> nevím, co by se stalo. *r*; 12 všecko vždy dřív, *r*; 13 prodávají. <To máte tím, že než> *r*; 13/15 Ono, *až* nepřemoh. *v r chybí*; 15/16 A tak ho to drželo, až umřel loni *r*; 16/17 vždycky <veselý> plný života, a myslím, jenom *r*; 18 <A> <Dívejte se, — každý má něco takového. A lepší věci.> Jsou přece lepší *r*; *mezi* 19 *a* 20 *v r škrtnuto:* »Ten chlapík — lhal, — povídám vám, pane.«; 20/21 přemýšlel, na skladníky,] přemýšlel na skladníky, *Pro*, *r*; 21 kteří rozpáleni špatným vínem do ruda řvali: *r*; 25 To on si *r*; 26 před námi *r*] před vámi *Pro*; 28 *před předposlední větou odstavce škrtnuto v r:* Ale ono to není pravda.; 28 *před poslední větou odstavce je v r:* To je všechno z háklivosti.; 32 tak *až* jmenuji *v r chybí*; 34 ostatně, kdo *r*] ostatně kdo *Pro*; 35/36 koule, — neviděl jsem ho nikdy zdaleka, <a na severním pólu jsem> — myslím si, *r*; 36/37 byste a pil byste tak klidně *r*.

Str. 72: 3 lampionový průvod, pane. *r*] *chyba:* lampionový průvod paní. *Pro*; 4 kolébalo *r*] kolíbalo *Pro*; 5 žluté, červené, modré, — *r*; 6/7 Člověk by řekl, že *r*; 8 na krásná zelená pole <u mého rodiště> ve Floridě, *r*; 8/9 na žluté písčiny Sahary, *r*] na suché písčiny Sahary, *Pro*; 9/10 nebe v Marseilli. *r*; 10/11 pane, — když jsem se díval na ty *r*; 13/16 protože <jsem právě byl propuštěn z věznice v Rusku,> právě jsem přišel z ruských dolů, kde jsem <seděl> pracoval pod zemí skoro tři roky. A to víte, když člověk vyjde z těch černých šachet a má je dočista za sebou, *r*; 16 než to zasluhuje. *r*; 17 přesto <tvrdím> s vámi *r*; 19 řekl *v r chybí*; 20 Ale já vám říkám, *r*; 20 *Za slovy* není barvy. *je v r škrtnuto:* Je jenom zdání barvy. Není pestrosti ve; 21 kdysi a kdesi *r*; 22 Co je to nudy dnes? *r*; 23 slily *r*; 24 žít <jedna> barva?« *r*; 26 výpachy těl *r*; 26 bezútěšným čaděním] bezúčelným čaděním *Pro*] bezútěšným světlem *r*; 29 z lahve, *r*; 30/31 <co> jak očekával, proto *r*; 31 a zavolal: *r*; 32 »Přines mi něco *r*; 32/33 jak tohle!« *r*; 34 Cizinec zatím *r*; 36 dříve *r*; 36/37 řešívají se nejtěžší problémy života. *pův. r.*

Str. 73: 1 sklenicí *r*; 3 svoji tvář, *v r chybí*; 3/4 moře <a>, země, dům s holuby, — všechnu souvislost věcí a lidí, — viděl v ní, že má *r*; 5 seděl *r*; 5 <Jeho oči> Opřen o lokty o stůl *r*; 8 a vesmíru *r*; 9/10 Byl to prostý *r*; 11 A přece nemohl *r*; 12 prudce <jeho> mu tělem, *r*; 15 čtrnáct mužů statečných! *r*; 16/17 co se v něm dělo. *r*; 18/19 Bylo už pozdě a u pultu nebylo hostí. Proto Lucy přisedla k Tomovi, *r*; 22/25 Myslila *až* mlčel. *chybí v r*; 25 Tom přikývl, *r*; 28/29 na Tomovu ruku, a neodtáhla jí ani, když cizinec dozpíval *r*; 30 »<Nemáte> Ztratil jste *r*; 30/31 Nemáte jich venku ani v sobě,

pane. *r*; 31/32 Ano, *až* ztratí. *chybí v r*; 33 Co <vy o tom myslíte, slečno?> ty o tom myslíš, děťátko?« *r*; 34 Lucy nemyslela o tom nic, protože horlivě tiskla Tomášovu ruku. *r*; 34/*str.* 74, 4 Usuzovala *až* promluvil: *v r chybí.*

Str. 74: 6 mudrc <A jste přitom nezletilec.>, to jest *r*; 7 s nima *r*; 8 štěstí a <že je> neštěstí, dobro a zlo, *r*; 9 na dvě přihrádečky, *r*; 10 rozdělovat *r*; 11 sem a spravedliví *r*; 12 není spravedlivých *r*; 13 není černých *r*; 14 z toho jenom bláto. *r*; 16 ho měl, *r*; 17 povídám, pane, — když mi bylo tak 20 *r*; 18 všechno, *r*; 18 chtít. Měl jsem peníze, *r*; 19 nebyl jsem *podle r, v Pro omylem vynecháno*; 20 všechno *r*; 20 o čem tady leckdo *r*; 21 to jsem mohl *r*; 21/22 každý den k snídani. *r*; 22 A unudilo mě *r*; 22/23 unudil ten domek s holubníkem. *r*; 24 *v r není nový odstavec*; 24/25 A pak jsem to ztratil, — nebyl jsem <o to> tím nešťastný, — *r*; 25 všechno, *r*; 26 a nemaje všechno, nemohl *r*; 26/27 Zchudl jsem, bydlím v činžáku za 25 <fr.> marek *r*; 28/29 mají dnes tak málo jak já, *r*; 31 staví *r*; 32 všechno jsem to kdysi *r*; 33 Nemělo to ani barvy, ani slasti. *r*; 34 všechno *r*; 35 <Chtěj[í]> Touží *r*; 35 o čem jsem se zkušeností přesvědčil, *r*; 36 jako jejich bída.« *r*; 37 ještě déle, *r*.

Str. 75: 1 jako by pro ni vůbec *r*; 2/3 měla svůj úmysl a ten byl: odvléci *r*; 5 s vámi tuze špatné,« odpovídal rozvážlivě blonďák. *r*; 6/7 vám není už pomoci?« *r*; 8 stav věcí nemocí, — *r*; 9 Ale tu, myslím, byste mi pomoci nemohl.« *r*; 10/11 Jste, myslím, dlouho ve městě. *r*; 11 vítr a skály. *r*; 12 tu potom stane *r*; 13 *v r chybí a místo toho je tam tato pasáž:* Tomáš neodpovídal. Lucy <třela mu ruce>, vyhrnuvši rukáv kabátu až po špinavou košili, třela mu ruce mazlivými, vtíravými pohyby. Ale on seděl jako nemocný mezi dvěma lékaři, neuvědomuje si ani, že <tito dva> oba tito lidé jej jaksi milují a chtějí každý svým způsobem zachrániti. *r*; 14 odtud,« pokračoval neznámý, »— a hodně *r*; 15 tu *v r chybí*; 15/16 <Naše loď také jedenkrát uvízla na půl roku> Bylo se mi jednou také pozdržeti přes rok v New Yorku. A byl jsem, *r*; 16 blízko <toho> tomu, co vy. *r*; 19 krejcaru <ale vždycky> a hledal jsem *r*; 20/21 dal něco do úst, — právě tolik, abych *r*; 23 jenom *r*; 24 věci, jenomže jsem na ně nebyl dost *r*; 26/27 zájmu, skoro na ničem, — a věřte, i když jsem dělal *r*; 28 být *r*; 30 propíjejí *r*; 30 v nichž se sní *r*; 31 jásá se *r*; 32 <A> Našel jsem *r*; 33 <ze> se mě *r*] ze mě *Pro*; 33/34 jako stará hadí *r*; 34/35 tedy nejlepší, kdybyste šel pryč.« *r*; 36 usmál. <Kam?> Lucy *r*; 36 nahla *r*.

Str. 76: 1 Mám teď nový *r*; 2 Je sice v suterénu, *r*; 2/3 A *až* sama.

chybí v r; 3 Pujdeš se mnou, — ukáži ti něco moc legračního, — Ela *r*; 5/7 nehodí, překousla větu a řekla: »Nebo ti *r*; 7 Utržíš *až* hodně. *chybí v r*; 8 včerá *r*; 8 brilanty, *r*; 9 *předposlední věta odstavce chybí v r, kde místo ní:* Chtěla jsem si koupit šaty, ale dám ti ho.; <Tomáš odtáhl prudce její ru[ku]> <Tomáš shodil její ruku> Tomáš odtrhl *r*; 10/11 obrátiv se k cizinci, ptal se *r*; 12 *po první větě odstavce v r:* Dá se vůbec někam dojít? Je vůbec taková dálka, která by mě přesvědčila o opaku?; 13/14 Byl *až* stejné. *v r chybí*; 14/15 pro toto přesvědčení bych si musel jít až do pekel.« *r*; 16 <Cizinec> Neznámý se zamyslil. *r*; 16/17 Náhle oči se mu rozsvítily a on *r*; 18/19 *druhá věta v r chybí*; 20/23 *v r:*

»A která země by to byla, jež by byla dosti daleko od této špíny?« <pravil> ptal se ironicky Tomáš.

Neznámý se <zamyslil> divně usmál a pak <pronesl tiše> postavil tiše, jakoby na <stříbrném> podnose, dvě bílá slova:

»Severní <pól> točna.«

24/25 neboť neznámý odtahoval jí Tomáše *r*; 25/26 *místo poslední věty v r:* Stále dál a dále. A toto bylo už nebezpečné. *r*; 27 »Severní pól? Jsou už nalíznutej, *r*; 27 <Kdopak> Komupak *r*; 28 severní pól!« *pův. r*; 29 Ale tato dvě slova prořízla *r*; 30 <nožem> ostřím *r*; 30 sekera. *r*; 31/32 bílou, bílou, bílou *r*; 34 určitý <představivostí>. *r*; 34/35 Potom ale, protože byl orthodoxním nevěřícím, — potlačil ho násilně v sobě, — zašklebil se, *r*; 37 S čímpak *r*; 37 <Copak> Což *r*;

Str. 77: 1/2 Toto žvanění se zde zakazuje, *r*; 5 kamarád, s nímž jsem lovil jednou velryby. *r*; 6 <A> On *r*; 7 s sebou! <A kam?> Právě *r*; 8 A tu mi *r*; 9 <profesora> kapitána Nordkissena *r*; 10 na severní pól. *pův. r*; 11 třináctého muže a ne a ne ho najít. *r*; 12 se na to *r*; 12 když teď tři *r*; 13 <Byl bych se dal> Přesto byl bych se dal s nima, *r*; 15 leccos uvidět. *r*; 15 Vy se jistě o život *r*; 16 Já vás zítra u Mikkelsena doporučím. *r*; 17 Neuškodí, řeknete-li mu, *r*; 19 Ano či ne *r*; 20/21 ale zároveň si uvědomoval, že je to zbabělé. *r*; 22 *v r* Tomáš *pokračuje:* Ale lze o tom přemýšlet.« *r*; 23 *první* Judasova *věta v r tedy samozřejmě chybí*; 23 Myslím si, *r*; 24 Anebo *r*; 24 při nejmenším *r*] při nejmenším, *Pro*; 24/25 A což, — zkuste <toho jako léku> — třeba to bude pro vás *r*; 27 »Blbost!« *r*; 29 v ledu? *r*] u ledu? *Pro*; 29/30 Tady si ho najde taky dost, — když bude chtít. *r*; 32 Starý námořník se však *r*; 32/33 což ještě přes celý večer *r*; 35/36 mlčet, praví japonské přísloví. A je *r*.

Str. 78: 1 jednati *r*; 2/4 jehož ruce <naučily ji slabosti> řekly

jí to, co už celý život ji učil, vyplázla alespoň jazyk. *r*; 5 všechnu svou pozornost k Tomáši, neboť o toho *r*; 7/9 »Ne, ne, že ne, Tome!« Ale on unaveně ji odsunul jako prázdnou sklenici a hleděl ztrnule <do polozpustlého lokálu. Obraz však počal růsti.> před sebe. To však, co viděl, nerostlo mu před očima, *r*; 9/10 polozpustlý lokál u přístavu, *r*; 10 špíny a ssedlina *r*; 10/11 nesmírný pás čistoty, tichá *r*; 12 Ne beztvará smíšenina, *r*; 14/16 přemáhal, aby to v sobě potlačil, obraz stále rostl mu uprostřed zemdlené hlavy. Ale přece, rozhodnout se bylo *r*; 16 Těch deset *pův. r*; 17 na něj *r*; 18 Je to všechno *r*; 21 nebo ne?« znovu tázal se neznámý. *r*; 22 Tomáš zatřásl hlavou, *r*; 22 jí zatřáslo. *r*; 24/26 Neboť *až* času. *v r chybí*; 27/28 co změnilo,« řekl Tomáš se skloněnou hlavou. »Je to všude stejné. *r*; 29/34 Lucy se zmocnila jeho ruky. Jako kočka se k ní lísala. Tohoto Tomáš nepozoroval. Poznal až, že náhle se jí pustila a že se zachvěla. *r*; 35 Stála před pultem ve svém *r*; 36 a <hledala> pátravě se dívala znavenýma očima. Byla asi také trochu *r*.

Str. 79: 1 přibližovala se *r*; 2 objevilo se cosi, podobného vzteku. *r*; 3 namahavě. »<Už máš dnes dost> On *r*; 6/7 po Lucy a neznámém a potom *r*; 7 Tomovi *chybí v r*; 8 domu, — spát.« *r*; 9 Lucy <však> dopálená, *r*; 9/10 chopila se znovu ruky Tomášovy, přitiskla se k němu a zašeptala: *r*; 11 s ní, — pojď se mnou?« *r*; 12 se podívala na ni *r*; 13 *v r* Anna *pokračuje:* Nenahýbej se k němu.«; 14 »Nechte si to,« vztekle jí odpověděla Lucy. *r*; 16 tedy *r*; *místo* 20 *je v r:*

»Slíbil jsem jí to.«

»Proto?«

»Ano.«

21/22 »<Vždyť jsi před chvílí říkal, že není nic> Proč bys chodil, — když je <všechno to všude stejné> všechno jedno a všude stejné?« ptala se Lucy, *r*; 22 *v r* Lucy *pokračuje:* »Já mám domů blíž.«; 23 znovu *r*; 26/27 do teď <byla kusem masa, —> pro pár marek musela se změniti *r*; 29 si dopřávali *r*; 30/31 netoužila ani tak býti ženou — jako otrokářem. <Křivda nás> Aby se křivda vyrovnala, *r*; 32 přes spravedlnost a proto Anna *r*; 33/36 »Že nepůjdeš, ty svině? Musíš. Musíš. <Kdo si tě živil> <Já jsem si tě zaplatila už> Kdo tě živil už skoro po tři roky? <Zaplatila> Nezaplatila jsem si tě celého až do tvé smrti? Kdo ti dá zítra jíst? Myslíš, že ta? Vyhodí tě, jenom co s ní slezeš. Pojď!« *r*.

Str. 80: 1 »Hehehe,« chichtavě smála se *r*; 2 ale *až* zbabělého, *v r chybí*; 4 Není jisto, jak to Lucy myslila, — Tomáše však ta slova bodla. *pův. r*; 4 *druhá věta v r pokračuje:* která ho tvrdošíjně

táhla za rukáv, a <obrátiv se k ní volnou> zakřičel:; 5 »Pusť mě!« *r*; 6 »Nepustím!« *r*; 7 Tu Tomáš obrátil se k ní a <volnou rukou> rozmáchnuv se *r*; 8 po tváři. *r*; 11 na <to> ni kalnýma očima, ale hned zas je klidně obrátili ke svým sklenicím. Jen jeden z nich poznamenal: *r*; 12 chytla, — *r*; 12/13 Potom *až* sklenicím. *chybí v r*; 14/15 a nohy *až* opřít *chybí v r*; 16 <Neviděla dobře> Neviděla před sebe; *r*; 17/18 plnily jí <celé> břicho i srdce, <stoupaly> vystouply jí *r*; 18 <Dusila se,> Křičela, *r*; 19/21 »Což ty tak, — a mně? Za všecko, co jsem ti udělala, potvoro! Bože můj, — nebýt mě, byl by chcípl jako pes. Lenoch a povaleč vycákaná, — to jsem si od něho vysloužila.« *r*; 22 mě *r*; 22 zasykal *r*] *chyba:* zavrkal *Pro*; 23 Neboť sbíhali se z okolních *r*; 23 nejpozdnější *r*] nejpozdější *Pro*; 23/24 hosté. Jeden *r*; 24 z které *r*; *mezi* 24 *a* 25 *v r odstavec:* Anna chtěla se vzpřímit. Ale v hrdle jí cosi dusilo, co musela vyplivnout, aby se neuškrtila. Byl to vztek.; 25 mě ráda!« — řvala skoro *r*; 25/26 »teď řekne: Měj mě *r*; 28 u mě *r*; 30 myslel, — *r*; 30 *za slovem* ráda. *autor v r dodatečně připsal:* (smála se); 30/31 Že *až* do chřtánu. *v r chybí*; 32 mě bil, *r*; 33/35 Já vím, že mě neměl rád, — ale co? Žil se mnou, protože myslel, že já ho mám ráda. <Dělalo mu to> *pův. r*; 33 Neměl mě *r*; 34 ráda mě. Hlupák, — pitomec, — jelimán. Těšil se *r*; 35 Věřil. *v r chybí*; 35/*str.* 81, 3 jsem mu to dopřála. A nebylo to pravda,« Anna celá zesinala v obličeji, — »lhala jsem mu to všechno. *r*.

Str. 81: 3/4 Proto, že mně *r*; 4 když jsem <si myslila> viděla, že někdo si myslí o mně, že ho *r*; 6/7 *v r nový odstavec:*

Rozesmála se hysterický:

»Kde bych to já vzala v sobě! On tomu věřil. A šel na lep. Proto byl u mě; ne že jemu bylo dobře, ale mně!

7 *slovem* Dyť *začíná v r nový odstavec*; 8 po kolenou, — »můj špás, — *r*; 9/14 Kupovala *až* bankovek. *chybí v r, ale autor si tam na rubu listu 32 tužkou poznamenal:* Rozhází peníze! Ať jsi ještě dnes koupen.; 15 žid *chybí v r*; 16/17 na ulic. *r*; 18 Neznámý po celou *r*; 18/19 beze slov a díval se upřeně na Toma i na Annu. Chvílemi jím škubalo, *r*; 19 vždy *r*; 20/21 a mezi nimi třemi zavládlo divné, trapné mlčení, prolomil je: *r*; 23 netající se radostí nad svým vítězstvím, žďuchla *r*; 24 ulisně *r*; 25 ke mně, — miláčku.« *r*; 26/27 společně s námořníkem. *r*; 29/30 *jen:* »Ohlaste mě zítra,« řekl Tom, »pojedu.« *r*; 32/34 *v r jen:* Potom se rozešli do rozsvěcující se noci, zanechavše pod lucernou Lucy, stvoření; 35 samotinké na tomto šedivém světě. *r*; 35/37 zůstalo *až* potřebovat. *v r chybí.*

Z pěti pohádek, jež Jiří Wolker napsal v údobí své tvůrčí zralosti a jež shrnuje tento oddíl našeho svazku, klade se u prvních tří otázka jejich pořadí. Posmrtná edice Díla Jiřího Wolkera (1924) je ve svém druhém oddílu — v jeho čtverém vydání — řadila tak, že po pohádce *O milionáři, který ukradl slunce* následovaly pohádky *O kominíkovi* a *O knihaři a básníkovi,* kdežto souborná edice Díla Jiřího Wolkra (Praha 1930) — její první svazek — zprvu přejala ono pořadí, ale později seřadila tyto první tři pohádky podle posloupnosti jejich časopiseckého uveřejnění, takže tam po pohádce *O knihaři a básníkovi* následují pohádky *O milionáři, který ukradl slunce* a *O kominíkovi.* Naše edice zachovává toto pořadí, ač ne bez pochybnosti, zda odpovídá také posloupnosti, v níž tyto pohádky vznikaly. Vyplývá tato pochybnost jednak z datace rukopisů, ovšem kusé, protože se nedochoval právě rukopis pohádky *O knihaři a básníkovi,* jednak z údajů samého autora. V dopise z Prostějova ze dne 1. července 1921 totiž Wolker praví: »Píši teď pohádky. Jsou mi jakousi průpravou a zatěžovací zkouškou. Napsal jsem tři v Praze: „O milionáři, který ukradl slunce", „O básníku a knihařovi" (název se tu liší od definitivního titulu — pozn. vyd.), „O kominíkovi". Teď píši „O vojácích a andělech".« (*LP*, 32.) Pohádku naposled jmenovanou nejenže Wolker neuveřejnil, ale nezůstalo po ní stopy ani v jeho rukopisné pozůstalosti. Co se ostatních tří tkne, jsou data pohádek *O milionáři, který ukradl slunce* a *O kominíkovi* známa z dochovaných rukopisů: obě napsal v Praze — první dne 20. června, druhou dne 27. června 1921 —, když se tam dne 18. června vrátil z pobytu v Trenčanských Teplicích, jak vysvítá z téhož dopisu. Podle celého jeho kontextu je nejvýš pravděpodobné, že od tohoto dne až do svého odjezdu do Prostějova, tedy v druhé polovině června 1921, napsal v Praze všechny ty tři pohádky, t. j. také pohádku *O knihaři a básníkovi*; méně se zato podobá pravdě, že by byl Wolker napsal tuto pohádku v Praze ještě před cestou na Slovensko, kam odjel dne 5. června 1921. Protože však rukopis pohádky *O milionáři, který ukradl slunce* nese již datum 20. června, těžko si lze představit, že by byl pohádku *O knihaři a básníkovi* napsal ještě předtím, t. j. 19. nebo dokonce 18. června. Spíše se možno domnívat, že vznikla až ve dnech od 20. června do 27. června, jehož datem je označena pohádka *O kominíkovi.* Odtud by pak vyplývalo toto pořadí: *O milionáři, který ukradl slunce, O knihaři a básníkovi, O kominíkovi,* které se zároveň shoduje s pořadím,

ve kterém tyto pohádky uvádí Wolker v citovaném dopise, psaném ještě za čerstvé paměti; to, že pohádka *O knihaři a básníkovi* vyšla v Čase dříve než pohádka *O milionáři, který ukradl slunce* v Červnu, by nemusilo přitom padat na váhu, již proto, že dr. Antonín Hartl, jenž tehdy redigoval beletristické nedělní Besedy Času, hleděl získat mladé autory i brzkým uveřejňováním jejich příspěvků, kdežto na stránkách Června samozřejmě nebyli vzácností. A konečně zaslouží povšimnutí, že se pořadí naposled vytčené shoduje také s pořadím, ve kterém Wolker obě první pohádky — »o milionáři, o knihaři« — jmenuje v onom pozdním dopise, už z Tatranské Poljanky, ze dne 5. listopadu 1923 (*LP*, 112), kde činí poslední pořízení o své literární pozůstalosti. Když tam uvažuje o knižním vydání veršů, jež napsal po sbírce *Těžká hodina*, zmiňuje se též o eventualitě, že by mohly vyjít v jedné knize spolu s pěti pohádkami, jež přináší tento oddíl našeho svazku. Že již dříve pomýšlel na jejich knižní soubor, arci doplněný, vysvítá z dopisu, který 5. srpna 1923 psal z Tatranské Poljanky českému překladateli svých básní do němčiny, G. Štorchovi, a kde si posteskl: »Chtěl jsem letos složit II. státnici, dokončit knihu balad a knihu pohádek a osud mi to tak zhatil!«

Všech pět pohádek uveřejnil autor sám po časopisech: Čas (*Č*), Červen (*Če*), Země (*Z*), Rudé právo (*RP*). Až na pohádku *O knihaři a básníkovi* — jak už pověděno — dochovaly se ke všem ostatním rukopisy, k pohádce *O kominíkovi* však jen kuse. Jsou to vesměs rukopisy průpravné, jež nebyly předlohou časopiseckého tisku, a aspoň zčásti se lze zase dohadovat, že značily střední stupeň mezi konceptem tužkou, jehož zlomek se dochoval jen k *Pohádce o Jonym z cirkusu*, a čistopisem pro tisk. U téže *Pohádky o Jonym z cirkusu* se její průpravný rukopis do té míry liší od konečného, časopiseckého znění, že jej celý tiskneme v oddílu Varianty.

Základem našeho vydání je časopisecký text pohádek, od něhož se uchylujeme k rukopisnému znění rovněž jen tehdy, když se v časopise jeví patrná tisková chyba nebo když tam setřeli příznačné autorovo psaní (čárky před pomlkou). V následujících údajích o různočteních neuvádíme odchylky v infinitivních koncovkách (*ukrást* — *ukrásti*) a v umístění zvratného *se* a *si*.

Str. 85 *O knihaři a básníkovi.* Čas ze dne 10. července 1921, str. 5—6, příloha Besedy Času (*Č*). Rukopis se nedochoval. V prostějovském dopise ze dne 1. července 1921 (*LP*, 32) Wolker udává, že napsal tuto pohádku spolu s dvěma jinými — *O milionáři, který ukradl slunce*

a *O kominíkovi* — předtím v Praze, takže i o ní se možno dohadovat, jak už nahoře pověděno, že tam vznikla jako obě ostatní v druhé půli června 1921, když se autor vrátil z pobytu v Trenčanských Teplicích, kde prodléval ve dnech 5.—18. června. Vzápětí po jejím časopiseckém uveřejnění se o ní zmiňuje v dopise ze dne 12. července 1921 Konst. Bieblovi: »*Je chybná, — vidím to teprve teď. Nu, chybami se člověk učí.*« (*LDB*, 14.) — *Str.* 86*:* 33 a s jakými] a jakými *Č.*

Str. 93 *O milionáři, který ukradl slunce.* Červen IV, č. 16 (21. července 1921), str. 222—224 (*Če*), s podtitulem *Pohádka.* Dochoval se průpravný rukopis (*r*), nadepsaný *Jiří Wolker: Pohádka o milionářovi, který ukradl slunce* a datovaný na konci *20. VI. 1921*; je psán po jedné straně na sedmi listech autorem očíslovaných, z nichž je šest listů obvyklého autorova papíru, ale dvojnásobného formátu (23×29), kdežto sedmý list má nelinkovaný papír formátu o něco menšího (21×29). Na rubu třetího listu si autor tužkou načrtl jednak verše *Dialogu novinářského* (viz str. 282 a 458), jednak — obráceně — první dva verše *Balady z nemocnice* a latinský název choroby jejího hrdiny (viz Spisy Jiřího Wolkra I, str. 159 a 267); krom toho si tam poznamenal jméno *Jackie Horei,* které si snad připravoval pro některou z postav románu *Polární záře,* jehož název — rovněž tužkou — se tu čte na rubu čtvrtého listu. —

Str. 93*:* 4/5 všechno bohatství země. Nebylo <ničeho,> nic, *r*; 5 Bydlel *r*; 8 jako spíše odporná. Na celém těle *r*; 9/10 které mu po celý den mokvaly a přes noc jej děsně pálily. *r*; 12 z nejjemnějších látek *r*; 12/13 s hedvábnými peřinami. *r*; 14 ustavičně *v r chybí*; 14 ale jeho nemoc den ode dne pokračovala. *r*; 15 zastihne i oči. *r*; 15/16 nejvíce obával, neboť mohl-li zakrýti *r*; 17 těle, <bylo souzeno> bylo toto *pův. r*; 17 muselo *r*; 19 že požádá o radu lékaře. *pův. r*; 20 neptal o radu, *r*; 22/23 kteří <mu> všichni mu záviděli *r*; 23/24 nezaradovali se z toho a necítili *r*; 25 A ostatní *r*; 26 pohlížejíce *r*; 29 *v Če není nový odstavec*; 31 že nikdo se o ní nesmí dověděti. *r*; 32 nechám popraviti. *r*; 35 přiměřeně *v r chybí.*

Str. 94*:* 3 že přišla jeho *r*; 7 <A> Svlékl se *r*; 7/8 rozmáčknuté *r*; 9 zachvátil veliký hnus. *r*; 9 myslil si, *v r chybí*; 10 zabit, zašeptal si, — já, *r*; 11 *za druhou větou odstavce škrtnuta v r nedopsaná věta:* Má-li se to už státi, nechť se *r*; 11 <sí[lu]> moc *r*; 13 pořádně draho. *r*; 14 »poradím vám dobrý lék *r*; 16/17 <nejen> ne jen tu trochu slunce, kterou dostávají ostatní a která se podobá almužně, —

vy *r*; 18 i slunce za ně můžete koupiti a snésti *r*; 19/20 A tam když se s ním uzavřete na nějakou dobu, *r*; 20/21 jeho zdravodárné dobroty, — *r*; 22/24 *poslední tři věty odstavce v r chybějí*; 25 neuvěřil by *r*; 26 byl před smrtí! *r*; 27 »A nevíte, *r*; 30 <Lékař domluvil> Když lékař *r*; 30/31 Vdově zatím byl doručen jeden šek na slušnou sumu a sirotkům *r*; 33 a pouzdro na pera s nadpisem: *r*; 35/36 <jak nejlaciněji získal by slunce.> jak získati nejlaciněji slunce. *r*; *mezi* 36 *a* 37 *jsou v r tyto čtyři odstavce:*

Dal se vynésti s částí svých pokladů na vysokou horu, aby promluvil s tím, komu slunce patří.

Zavolal: Pane Bože, říkají, že jsi vyrobil slunce. Je-li tomu tak, — prodej mi je! Všechno toto bohatství tobě dám, jestliže <sejmuv> sejma slunce s nebe odevzdáš mi je.

Ale Bůh se neobjevil. Bylo pochmurné počasí, jen černí ptáci těžce vznášeli se pod mraky.

Bůh není člověk, řekl si milionář. <Člověku se zdá mé> <Člověk> Od člověka mohu koupiti všechno za své <bohatství> peníze, ale od Boha nikoli. Cítím, jak mi začínají oči otékat. Cítím, že musím míti slunce. Nuže, — zmocním se jej, aniž se koho budu tázat. Ukradnu je.

Původní nedopsaná a škrtnutá verse této pasáže je v r na rubu 6. listu:

Dal se vynésti na vysokou horu, aby promluvil s tím, komu slunce patří.

Zavolal: Pane Bože, říkají, že jsi vyrobil slunce. Je-li tomu tak, — prodej mi je. Dostaneš ode mne mnoho peněz a jsa všemohoucí můžeš vyrobiti druhé. Beztoho je na světě mnoho vlažných a nevěřících, kteří tímto novým tvým

37/*str.* 94, 1 Dal vystavěti ohromné lešení. Sta inžinýrů zbudovalo velkolepý *r*.

Str. 95: 3 ze všech zemí světa *chybí v r*; 4 slunečko, *r*; *mezi* 5 *a* 6 *škrtnuta v r nedopsaná věta:* Milionář dal vytisknouti plakáty a novi[ny]; 8/9 uzavřeli vše železobetonovými zdmi. *r, kde další tři slova chybějí*; 10 *v r není nový odstavec*; 12 Ve tmě *r*; 12/13 myslil si, — co mu ubylo z jeho majetku. Já *r*; 14 <Odnesu všechny> Nezůstane *r*; 14/15 odnesu všechny hvězdy a <zavru si> přidám *r*; 16 A brzy *r*; 18 udělám jej *r*; 19 krásný a nesmrtelný. *r, kde poslední slovo věty chybí*; 20/21 znásilnit svět jako ženu a on bude rád, že je znásilněn, — *r*; 21/22 silné a zdravé muže. Sláva! *r, kde poslední věta odstavce chybí*; 24 už *v r chybí*; 24 veliká červená *r*; 25 nebo *r*; 28 s elektric-

kými lampičkami *r*; 30 a rozchodu. *r*; 31/34 Stotisíc luceren plálo na nárožích. Na dědinách vytahovali *r*.

Str. 96: 4 a všechno, co *r*; 6 nikdo nepřišel *r*; 7 ve městech byli lidé více a více *r*; 15/16 Jeho vládu a krutost snášel nejvíce *r*; 19/20 že 79 procent *pův. r*; 20 *v r slova v závorce chybějí*; 21 lidí <zemřelo pod sluncem.>, kteří *r*; *mezi* 29 *a* 30 *škrtnut v r odstavec:*

Osvobozený národe, zachovej klid! Nevěř nikomu, kdo říká opak. Chceť lovit v kalných vodách. Apelujeme na Tvoji vyspělost! Apelujeme na duši a <humanismus!> humanitu! Ten, kdo by si přál viděti slunce a přáním svým rušil klid, tomu budou vypáleny oči, aby si na tmu lépe zvykl. Neboť pořádek vede k Bohu a vláda hodlá střežiti spravedlnost rukou železnou.

30 Ti, kdo *r*; 30 přečtli *r*; 31 neklidni dále. *r*; 34/35 Už jí víc nenašel. *r*.

Str. 97: 2/5 přepevně zamknul a nechal ještě trčeti klíč v zámku, aby nikdo se nemohl dívat. *r*; 7 myslel si *r*; 10/11 štěstí. Na mně jest, abych bral jeho součet, když všechny ostatní jsem *r*; 11/12 jaké <veliké> nesmírné štěstí, snésti *r*; 13 *v r škrtnuto*; 14 Ale to neškodí. <Vše špatné> Velkou *r*; 15 mě *r*; 16 oči, rty, prsa *r*; *mezi* 16 *a* 17 *v r škrtnuto:* Slunce pálilo.; 17 zevně i zevnitř. *r*; 19 do stříbrné řeky. *r*; 20 z ledu a sněhu. *r, kde další věta chybí*; 20/21 nejsilnější, <tvrdý a> nejbohatší a nesmrtelný. *r*; 22 nevydržím to už. *r*; 23 *jen:* Půjdu, utíkám... *r*; *mezi* 23 *a* 24 *v r škrtnuto:* Slunce pálilo.; 24 <Milionář> Nahý ubožák *r*; 25 ke dvéřím. *r*; 26 že by je] že by jej *Če, r*; 29 v kamenné hrudi, — *r*; *mezi* 30 *a* 31 *opět v r škrtnuto:* Slunce pálilo.; 31 se zbortilo jako shnilý strom *r*; 32 štěstí všech lidí! *r*; 35 z něho jen hromádka *r*; 36/*str.* 98, 2 Pot dělníků, kteří stavěli tuto budovu pro jeho pýchu, stal se sarkofagem a slunce ukradené jeho nemocnou ctižádostí bylo <hromničkou> velikou svící *r*.

Str. 98: 6 zmizejí *r*; 8 jako ohromný, vzdušný balon. *r*; 12 a aby všichni *r*; 12 *odstavec v r pokračuje:* Nikdo však neměl peněz, aby jimi hradil <náklad, který by dělalo> ten náklad, neboť všechny peníze milionář schoval a nikdo nevěděl kam.; 14 donese slunce na oblohu? *r*; 18/19 »Nosíval jsem <mnohdy> mnohokrát už lidem *r*; 20 tak veliký tlumok, — že se až divil. *r*; 20/21 abych to slunce *r*; 23 za nima *r*; 24 *jen:* vrátíme...« *r*.

Str. 99 *O kominíkovi.* Země II, č. 10—11 (25. srpna 1921), str.

350–353, příloha Chaloupka (*Z*). Průpravný rukopis (*r*), datovaný na konci *27. VI. 1921, Smíchov,* byl psán po jedné straně na devíti listech autorem očíslovaných, z nichž se však nedochovaly list druhý a sedmý; dochované listy mají autorův obvyklý papír obvyklého formátu, a to až na poslední list nelinkovaného papíru, a vesměs byly v půli roztrženy. Krom toho se dochoval celistvý list obvyklého papíru a formátu, autorem označený číslicí 7, kde je — rovněž perem — všeho všudy jen nedopsaná úvodní věta odstavce: *Vzlykal tolik, že kominík* (viz str. 102, 33); list zřejmě pochází z jiného rukopisu, pravděpodobně jde o odložený zlomek čistopisné předlohy pro časopisecký tisk. Hned na rubu prvního listu si Wolker v rukopisu *r* tužkou fragmentárně načrtl

Traktát o kabátu

Kabát je kabátem i bez knoflíku.

Knoflík kabátu nic víc nepřidá, spíš ubere, protože se do něho kvůli němu musí udělat díra.

Str. 99: 3 *jen:* lidé, kteří <nosí> mají *r*; 5 chytnou *pův. r*; 5 na něco, o čem si přejí, aby je to potkalo. *r*; 5 jim *v r chybí*; 6/7 protože to lidé dělají už odedávna a budou to dělat, dokud budou umounění kominíci chodit *r*; 8 nebylo *r*; 9 všichni lidé <mohou být šťastni, dokud>, kteří mají knoflíky <a pokud všichni kominíci nevymřou.>, mohou být šťastni, pokud kominíci nevymrou. *r*; 10 Potřebují *až* kominíka. *v r chybí*; *mezi* 10 *a* 11 *škrtnuto v r:* Ale což ti lidé, kteří nemají knoflíků?; 15 které vystavovaly zakuklené panímámy *r*; 15/16 svatého Jakuba *v r chybí*; 19/20 ani u <kalhot> roztřepených kalhot žádného knoflíku. *r*; 21 nedávají to, — co je nejlepší. *r*; 21/22 když je dostal, byly *zde se končí první list rukopisu r, kdežto text dalšího dochovaného listu 3 se potom začíná na naší*

str. 100, 8 *slovy* kterým nerozumí; 12/14 <A> Jeník pak, najeda se, — upadl do takové blaženosti, že zapomněl i na <štěstí i> knoflík a věřil, že si své štěstí dobyde i bez <knoflí[ku]> něj. *r*; 15 Když ale večer *r*; 17/18 tu <se> mu počal před očima zase tančiti toužený knoflík se všemi svými báječnými vlastnostmi. *r*; 18/19 kolem jednoho knoflikářského *r*; 19 za výkladem <knof[líky]> celé *r*; 20 vojenské a tu *r*; 21 Jedny byly celé *r*; 21 písmenami, *r*; 23 čtyři <velké> viditelné *r*; 23/24 byly ukryty v lesklý kovový plášť. *r*; 26 jako zázračné magnety. *r*; 27 Ty jistě *r*; 27/28 myslel si Jeník, ale na ty se sotva kdy zmůžu. *r*; 29 Přesto ale díval se *r*; 32 <Beztoho z tebe> Nekouká *r*; 34 Myslela, *r*; 37 hadru <jako> s deseti *r*.

Str. 101: 1 i <zlá> tvář zlé prodavačky *r*; 4 jedenkrát, *r*; 4/5 na

kabátě <překrásný> právě ten krásný *r*; 6 nejenom *r*; 7 že onen krásný knoflík visí na nitce *r*; 8 zachvělo, když si pomyslil, *r*; 8/9 mohla dívenka *r*; 10 mohl mít <zlatý zámek na skleněné hoře, kávu s houskou a ptáka ohniváka> to, co by chtěl. *r*; 11 zatočil za ní a <šel tak,> sledoval ji, aniž s ní oči spouštěl. *r*; 12/14 Knoflík děvčátku upadl, zrovna když vstupovala do dveří nízkého domku, a zůstal ležeti na dlažbě, aniž to ona zpozorovala. *r*; 16 sama byla <ochuz[ena]> zbavena *r*] samo bylo zbaveno *Z*; 18 *jen:* Zvedl *r*; 19 Slunce na něj svítilo a rozzářilo jej na drahokam. *r*; 19 jej ale schoval *r*; 21 šlo *pův. r*; 21 nepozorovalo. *r*; 22 rohem <a>. *r*; 22 donesl *r*; 23/24 z hader, na kterých *r*; 24/25 byl s prací hotov *r*; 26 Ale tu si *r*; 27 někde teď asi pláče, protože ztratila jediný krásný *r*; 27/31 Možná, *až* pryč. *chybí v r*; 31 že nikdy už <ho> jiného nenabude, *r*; 32 on ho vzal. *r*; 33 jí ho vrátit? *r*; 36 <Zítra jí> Až <se> mi <vypl[ní]> přinese *r*; 36/37 jí ho vrátím a třebas i *r*; 37/*str.* 102, 2 myslel si — ale ruce se mu třásly při přišívání. *r*.

Str. 102: 4 že lidé by příliš na něho hleděli, *r*; 6 zacláněl <rukou> trochu *r*; 8 Chodil, chodil, chodil a *r*; 13 stisknul *r*; 14 rozbušilo v prsou *r*; 16 *v r není nový odstavec*; 17/18 knoflík stále víc a více. *r*; 19/20 tak si to budu přát, — myslil si. *r*; 21 Pod jeho černými *r*; 23 Jeník a zavřel oči, polohlasně slabikuje šťastná slova: *pův. r*; 26 a svíraný Jeníkovou *pův. r*; 27 zůstal mu v rukou i <s ocás[kem]> se stopkou nití *r*; 31/32 knoflík <a věřil,> ku svému štěstí. *r*; 35 tak bílý, jako on byl černý. *r*.

Str. 103: 3 *slovem* »Chtěl *začíná v Z nový odstavec*; *řádkou* 5 *se končí 6. list rukopisu r, kdežto další, 7. list se nedochoval*; 9/10 jej s sebou] jej sebou. *Z*; 33 *poslední větou odstavce se v rukopisu r začíná text listu 8*; 33 Beztoho Lídě je *r*; 34 zakývla *r*; 34 zablesklo v očích. *r*; 35 velikou *r*; 36 masa, <které> aby mu neunikla. *r*; 36/37 nesestupovalo <maso> jídlo do žalůdku, *r*; 37 do srdce <jako>. *r*.

Str. 104: 1 kominářem. *pův. r*; 2 to znamená dělat štěstí lidem. *r*; 3/4 knoflíku, — neboť on nose je, nemůže je sám brát. *r*; 5 *v r není nový odstavec*; 6/7 co kominář, nemůže nikdy se chytit *r*; 7/8 přáti si ku splnění to, *r*; 10 začazených *r*; 10/12 neboť vyčistil komíny jako klícku a jídla, která se pod nimi *r*; 15 *první věta odstavce v r chybí*; 15 <Kominík jej> Pan *r*; 16 jej měla *r*; 17 Ach, — *r*; 17 odpustila, nejen že jí vzal *r*; 17/18 odpustila, že jí vzal kdysi knoflík, a byla by mu odpustila, kdyby si byl vzal i ji samu. *pův. r*; 19/20 Neboť od té doby uplynulo mnoho let a <Jeník byl velký jako buk a Lída

jako břízka.> Lída vyrostla na břízku a Jeník byl velký jako buk. *r*; *mezi 20 a 21 škrtnuto v r:* Jednou se stalo, že čistil komíny na novém domě, vedle něhož stál starý zpráchnivělý barák. Když Jeník protáhl všechny komíny nového domu, — všiml si, že na starém domě *tento nedopsaný odstavec, jímž se končí 8. list rukopisu r, značí bezpochyby součást jeho původního znění, které pak autor přepracoval, jak patrno odtud, že poslední, 9. list téhož rukopisu, zahrnující poslední dva odstavce pohádky, je psán na jiném papíře a jiným způsobem*; 21/22 Vypadá sice jako každý ostatní kominík, — *r*; 22/23 a dá je *r*; 23 schází, — *r*; 26 Až budou mít všichni lidé *r*; 26 knoflíky, — *r*] knoflíky — *Z*.

Str. 105 *Pohádka o listonošovi.* Čas ze dne 25. prosince 1921, str. 7—8, příloha Besedy Času (*Č*). Z průpravného rukopisu (*r*), datovaného na konci *15.—17./XII. 21, Prostějov,* dochovala se jen druhá půle, začínající na naší str. 109, 27, a to listy 9—15, autorem samým očíslované; vysvítá z tohoto rukopisu, resp. ze škrtů v něm, že Wolker zřejmě kvůli dedikaci změnil původní hrdinčino jméno *Evička.* Zmiňoval se o této pohádce opětovně ve svých dopisech z Prostějova kolem vánoc roku 1921, tak na př. dne 19. prosince Lvu Blatnému, když se omlouval, proč mu tak dlouho neodpovídal: »*Psal jsem totiž do vánočního čísla „Času" pohádku a musel jsem s ní býti hotov co nejdříve.*« Potom 4. ledna 1922 psal Svatovi Kadlecovi: »*Že se Ti má pohádka v „Čase" líbí, jsem velmi rád, ač se i divím. Neboť bylo to dílo na objednávku a psal jsem je takřka levou rukou.*« —

Str. 105*:* 15 ulice,] ulice *Č*.

Str. 108*:* 29 mu je budu] mu ji budu *Č*.

Str. 109*:* 27 Bylo to právě měsíc od onoho dne, kdy listonoš psaní obdržel, když do města vjel <veliký a> krásný automobil *r*; 28 kolem něho hned mnoho zvědavců, *r*; 29 tak podivuhodně krásný *r*; 29/30 v městečku *r*; 30 A z něho *r*; 35 Ale nikdo nevěděl, <ani koho tím míní,> kdo je jeho otcem, tím méně, kde je. *r*; 36 že přijedu. Snad nezemřel do té doby?«; *po druhé větě odstavce začíná v r nový odstavec*; 36/37 A šel rychlým *r*; 37 zahnul <ulicí> v ulici *r*.

Str. 110*:* 1 domu *r*; 1 bydlel *r*; 3 v zahradě *r*; 4 *druhá věta odstavce v r chybí*; 5 zavolal <muž> osmahlý *r*; 6 příliš znenadání. *r*; 7 slaboučkým srdcem, *r*; 8 *odstavec v r pokračuje:* Staří lidé nesnesou velkých radostí.; 9 zašeptal, ale jen tichounce, jako z veliké dálky. *r*; 11 ve tváři *r*; 11/12 *jen:* že všichni dlouho tomu nechtěli věřiti. *r*;

14/18 o mém příchodu. <Jistě nedostal mého dopisu ani mých peněz. Kdyby to byl věděl, byl by se na mě pozvolna připravoval.> <Psal jsem mu> Dal jsem mu psáti z Ameriky proto, že jsem věděl, *r*; 19 *před předposlední větou odstavce škrtnuta nedopsaná věta:* Chtěl jsem ho připravit; 19/20 mého dopisu ani mých peněz. Kdo *r*; 20/21 který dopis ukradl a mého *r*; 23 nedodal mu *r*; 23/24 »Ale myslel jsem, že oznamuje mu vaši smrt. <Bál> *pův. r*; 24/25 a zdálo se mi, že <uvnitř leží slovo smrt.> oznamuje *r*; 25 pane *v r chybí*; 26 Odpusťte mi, prosím, proboha, — *pův. r*; 27 že jsem tak neudělal *pův. r*; 28/29 vytáhl *až* před očima *chybí v r*; 30 zakřičel. <»A vrah.«> »<Zabil jste> Ukradl *r*; 31 byly také peníze <Zabil jste mého otce>, které *r*; 33/34 musel <vraždit> zabíjet, pro něž jsem ztratil *r*; *místo* 35/36 *v r:* Listonoš <byl bledý> zbledl bolestí. *r*; 37 pokračoval Američan. *r*; 37/*str.* 111, 2 »Vy zabil jste (Vy *připsáno dodatečně*) mého otce, protože jste ho nezpravil o mém příjezdu. Do vězení s vámi!« *r*.

Str. 111: 4 ho ani ke slovu, *r*; 5 věřil. *r*; 5/6 stála jako jindy za plotkem, *r*; 6 s velikou *r*; 7 *poslední věta odstavce pokračuje:* neboť byla jen slabá dívenka a ostatní byli silní, vousatí chlapi. *r*; 8 listonoše a odsoudili *r*; 9/11 Nikdo *až* do smíchu. *v r chybí*; 12 *v r nezačíná nový odstavec*; 12 veliké lešení *pův. r*; 13 sám *v r chybí*; 13/14 velikou šibenici a určili den popravy na velký trh, *r*; 14 aby všichni, kdož *r*; 15 cítili při pohledu *r*; 16 zadostiučinění, hříšníci pak aby *r*; 18 listonoše teď haněli *r*; 18/19 pro něho nalézti *r*; 19/20 *jen:* Nejvíce <bába> ona jednozubá vdova, co <u ní bydlel> se od ní přestěhoval k stařečkovi, *r, kde* té *až* jazyků *chybí*; 21/22 zástupové, aby zhlédli tuto vzácnou podívanou. *r*; 22 bylo <nabito> černé lidmi, <v oknech> z oken *r*; 23/24 a copatí měštěníni, ba <i na střechách leckde stálo> i střechy byly *r*; 25 *v r není nový odstavec*; 25/26 koupili si místa pod samou šibenicí, <kterážto zdála se jim> což zdálo se přiměřené jejich důstojnosti. *r*; 27/28 jako mladí hadové propletali se zástupem, *r*; 29 Vůbec celé náměstí bylo plno ruchu, řvavy, *r*; 30 *poslední věta odstavce chybí v r, kde však:* života <čekajíc na smrt> <podíva[nou?]>.; 31 *v r není nový odstavec*; 31 Ve výklenku starého činžáku, nad hlavami *r*; 32 bledá jako březnové jitro, ruce *r*; 32 v očích leskly se jí dvě slzy. *r*; 33 zatroubili, zvony se rozzvonily. <Vyvedli> Dva <vojáci> četníci *r*; 34 za nimi *r*; 35 ve svém černém uboru, *r*; 35/36 ztichlo jako na povel, *r*] ztichlo na povel. *Č*; 36 prostovlasý, shrbený, díval se *r*; 37/*str.* 112, 1 hledal a čekal, ale nenalézal. *r*.

Str. 112: 1 přečetli mu rozsudek. *r*; 2 chce-li ještě něco říci. *r*; 3/5 rukama po hrdle, jako by tam hledal hlas, který mu utrpením vyschl, a pak <zajikavě> upřev *r*; 5/6 zajikavě pronesl: *r*; *mezi 6 a 7 v r původně a škrtnuto:*

Neukradl jsem dopis pro peníze. Nezabil jsem stařečka, ale chtěl jsem mu pomoci.

Je mezi vámi, zástupové, alespoň jeden, jediný člověk, který by věřil, že

7/11 *má pak v r toto konečné znění:*

»Při Bohu spravedlivém, — neukradl jsem dopis a nezabil starečka. Nikdo mi nevěřil, komu jsem to říkal, a odsoudili mě k smrti. Nebojím se smrti, bojím se jenom té samoty, ve které umírám.

Je mezi vámi, zástupové, jediného člověka, který by věřil tomu, co povídám?«

10 nevinu?] nevinu! *Č*; 12 mu bylo *r*; 13 ruce jako při modlitbě a <prosil> opakoval *r*; 14 ještě zoufaleji *v r chybí*; 15 *první věta v r chybí*; 15/16 *jen:* Ani jediný, ani jediný mi neuvěří? *r*; 17 se ani nepohnul. *pův. r*; 17 Mlčel. *chybí v r*; 18 <Tu> Padl listonoš <až> na samu *r*; 18 z největší poníženosti a bídy: *r*; 20 A tu *r*; 20/22 který zazvonil *až* věznici *v r chybí*; 24 *první věta odstavce pokračuje:* všichni se zatřásli a ztrnule <ohlédli se za hlasem.> se ohlédli. *r*; 24/25 Bylo *až* ohlédnouti. *chybí v r*; 26 mu vběhl nach a obrátil se *r*; 28 *v r není nový odstavec*; 28/29 přicházel z výklenku starého činžáku, kde stálo děvčátko, které dívalo se *r*; 29/30 na dav, <le-š[ení]> šibenici *r*; 31 *v r není nový odstavec*; 31 *první věta odstavce tam chybí*; 31 Všichni uviděli její veliké, *r*; 32/33 které se rozrůstaly do dvou modrých <světel> jezer, všem zdálo se, jako by ty oči byly už větší *r*; 33/34 všichni cítí, *v r chybí*; 34/35 spadli, jako by se v těch očích utopili. Nemohli sebou ani hnouti, stáli upřeně *r*; 36 pohledem děvčátka. *r*; 37 Helenka <a>, sklouzla *r*.

Str. 113: 1 a <šla na lešení za listonošem. Zástup dělal jí cestu jako tenkráte moř[e]> vkročila *r*; 1 Zástup se před ní *r*; 2/3 nikdo se neodvažoval ani hlesnouti. Helenka prošla náměstím, vystoupila *r*; 5 *jen:* »Pojď!« *r*; 7 *v r není nový odstavec*; 7 Soudcové, *r*; 7 <zástupy> kat, zástupy, *r*; 8 výrostci <, vše bylo> zakleté stáli jako hračky *r*; 9/12 Byli tím tak zaraženi, že nevěděli, co si mají počít. Řekla-li Helenka: »Ustupte nám z cesty!«, ustupovali a poslouchali tak, jako by to nebylo děvčátko, ale nejmocnější pán z nejmocnějšího světa. *r*; 13 A než *r*; 13 zmizela Evička i *pův. r*; 14 z mrákot, pomalu přicházeli *r*; 15/16 provedli! Vždyť jsme ho měli

oběsit!« zvolal konečně soudce, který stál u šibenice. *r*; 17 *v r není nový odstavec a poslední tři slova chybějí*; 19/20 hnali se ulicemi za město *r*; 20 listonoše a Evičky. *pův. r*; 21 *v r není nový odstavec a první věta chybí*; 21 Ale jako by *r*; 22 <Nikde je už> Zmizeli a nikdy <je nenašli.> už *r*; 23 Vypravovalo se potom mnoho po městě *r*; 24 o děvčátku sirotku Evičce <která rozkazovala>. *r*; 24/25 Každý si její moc vysvětloval jinak. *r*; 26 že to byl anděl. *r*.

Str. 114 *Pohádka o Jonym z cirkusu.* Rudé právo ze dne 24. prosince 1922, Dělnická besídka, str. 1—3 (*RP*), se čtyřmi kresbami Otakara Mrkvičky. Z rukopisů se především dochoval začátek konceptu tužkou — aniž je jisto, zda v něm autor jinde pokračoval —, a to na první stránce linkovaného školního sešitu č. 42 v měkkých modrých deskách, který je, počínajíc už druhou stránkou, odzadu popsán rukopisem povídky *Cizinec* (viz pozn. k str. 54). Začátek konceptu, nadepsaný už definitivním názvem pohádky, zní:

Jony byl nalezenec. <Nikdo nevěděl> <Nepoznal otce, ani matky,> Našli jej vesničané jednoho rána na prahu kostela. Nikdo nevěděl, kdo ho tam pohodil. Jeho několikadenní zkřehlé a špinavé tělíčko vypadalo <tak> žalostně; bylo zabaleno v <několik> tolik hadříků, že bylo potřebí dobrých očí, aby pod těmi cáry nahmataly člověka. Pantáti se sukovicemi, báby v černých šátcích skláněli se nad ním jako nad smutnou věcí. Mnozí byli i dojati, ale báli se své dojetí vyslovit, neboť potom by jim nezbylo nic než vzít si dítě na krk. A tenkráte panovaly zlé časy a každý myslil jen na sebe. Proto celá dědina nejvíc se omezovala na nadávky krkavčí mámě.

Krom toho se dochoval průpravný rukopis perem (*r*), datovaný *Sv. Kopeček 21. VIII. 1922*, jehož znění je však do té míry odlišné od konečného, časopiseckého textu, že je celé přinášíme v oddílu Varianty (viz str. 335 a 470). Ale upravujeme podle něho časopisecké znění všude tam, kde se lze najisto domnívat, že se do časopiseckého textu vloudila tisková chyba; že se to stalo tentokrát nejednou, výslovně si posteskl autor sám. Po prvé se o této pohádce zmiňuje v dopise ze Sv. Kopečku ze dne 15. srpna 1922: »*Pracuji sice chvílemi na „Pohádce o Jonym z cirkusu", ale vidím to sám, že je to jen slepenina chvilkových úsilí.*« (*LP*, 65.) Obdobně odtamtud píše Konstantinu Bieblovi dne 23. srpna, řka, že se tam rád stýká se čtyřmi sestřenkami a bratrancem, jimž všem je asi dohromady tolik co jemu, a kvůli nim že napsal pohádku »O Jonym z cirkusu«: »*Ta, bohužel, za nic nestojí, neboť je to práce příštipkářská.*« (*LDB*, 43.) Nato 6.

září odpovídá z Prostějova Jaroslavu Seifertovi, jenž ho dva dny předtím narychlo žádal o příspěvek do knížky pohádek, připravované — a neuskutečněné — Devětsilem: »*Pohádku jednu mám, ale potřebuje řádného přepracování. Najdu-li k tomu chuť a čas, pošlu ji co nejdříve.*« Zřejmě měl tehdy jen rukopis *r*, kdežto konečné znění pohádky pořídil až v prosinci pro časopisecký tisk. Píše dne 18. prosince z Prostějova Josefu Horovi, že mu posílá »*slíbenou pohádku do vánočního čísla Rudého práva*«: »*Bojím se, že je dlouhá, a velmi nerad bych byl, kdyby se musela půlit nebo sázet petitem. Je-li to tedy možno, dej ji, prosím, vysázet celou a slušným písmem (kdyby tak Mrkvička chtěl k ní udělat obrázky!).*« Praví, že »*maje na ni jen den volno*« (studoval už tehdy pilně k druhé právnické státnici), psal ji rychle; předvídá, že »*proto tiskař tam nadělá hrozně chyb*«, a dodává: »*Ty chyby by mě mrzely kvůli dětem.*« —

Str. 114: 14 Aneži.] Aneši. *RP*; 17/18 Aneža s chasou nad ním vrtěli hlavou, ale potom usoudili, *r*] Aneša v chaosu nad ním vrtěla hlavou, ale potom usoudila, *RP*; *str.* 115: 12 hvězda. *r*] hnízda. *RP*; 24 chystající se *r*] chystajíce se *RP*; *str.* 116: 34 Tak *r*] Pak *RP*; *str.* 117: 22 mrzákova] nuzákova *RP*; 24 krvelačnými tóny. *r*] krvelačnými stony. *RP*; 33/34 že cirkus dnes *r*] že dnes *RP*; *str.* 118: 12 ztrnul *r*] stanul *RP*; *str.* 119: 32/33 přidal *r*] předal *RP*; *str.* 120: 28 stále, *r*] stále *RP*; *str.* 121: 8 nasazovala si klobouček. *r*] nasazovala klobouček. *RP*; *str.* 122: 25 žaludek stravující *r*] žaludek, stravující *RP*; *str.* 123: 31 podél ní. *r*] podle ní. *RP*.

Str. 125 ZÁPISKY

Shrnujeme pod tento společný název — vydavatelův — dvojí záznamy, které si Wolker psal jednak ještě v lednu 1923 doma v Prostějově, tedy nedlouho předtím, než propukla jeho nemoc, jednak až v zápasu s ní v Tatranské Poljance. U prvních z nich, *Objevů*, je zřejmé, že sotva je zahájil, nepokračoval už v předsevzetí, vytčeném v úvodu k nim, kdežto u druhých se lze jen dohadovat této fragmentárnosti, ostatně typicky vlastní — tu více, tam méně — deníkovým záznamům takového druhu. Nezasahuje však v tomto případě samo jejich znění do té míry, aby bylo lze zdůvodnit jejich zařazení do oné části svazku, která je zasvěcena vysloveným fragmentům. Druhé z obojích zápisků, jež jsou v rukopise bez názvu, nadepsali jsme citátem z autorova textu *Poznámky z nemoci*. Po prvé je vydal

Václav Petr jako soukromý tisk s názvem Zápisky z nemoci (Praha 1927), s nímž také vyšly v posledním, čtvrtém vydání první edice Díla Jiřího Wolkera (Praha 1929). S týmž názvem pak opětovně vycházely — a rovněž už *Objevy* — v prvním svazku souborné edice Díla Jiřího Wolkra, uspořádané Miloslavem Novotným, a to již od prvního jejího vydání (Praha 1930). Obojí zápisky tiskneme podle rukopisu v básníkových sešitech. Ač úvodem k prvním z nich výslovně napsal, že je jakožto průpravné skizzy pro eventuální příští literární zpracování nepíše pro tisk, sotva lze jak o nich, tak o *Poznámkách z nemoci* pochybovat, že přesahují význam pouhého dokumentu.

Str. 127 *Objevy*. Rukopis na str. 1—7 v linkovaném školním sešitě č. 46 v tuhých, rudočerných deskách (*S*). Na úvodní stránce je motto z Ruskina, na druhé jen datum *18. I. 1923*, jež se krom úvodní pasáže opakuje pod každou z dalších tří próz. — *Str.* 127: 10 kterým] kterými *S*; 27 Proto sklonila hlavu, když se blížila. *pův. S*; *str.* 128: 12/13 uvidělo <muže> poprve *S*; 14 *v S odstavec původně pokračoval větou:* Dívala se do tváře osudu.; 17 starý <nemluví>, druhý *S*; 18 jde tlustá, naparáděná *pův. S*; *str.* 129: 3 myslil, že to není zbožnost, ale já *pův. S*; *po* 5 *škrtl autor v S poslední odstavec:* Neboť: jenom »co božího jest, — dávejte bohu!«

Str. 130 *Poznámky z nemoci*. Rukopis tužkou na str. 1—13 v linkovaném školním sešitě č. 49 s měkkými modrými deskami, o 24 str., dále už nepopsaném (*S*). Rukopis je bez názvu, nadepsali jsme jej tedy citátem z poslední věty úvodní pasáže; jako motto si autor do štítku sešitu napsal poslední sloku z básně *Nemocný*, a to v předposledním verši v původním znění (viz Spisy Jiřího Wolkra I, str. 277, poznámku k str. 179) a s nepatrnou interpunkční odchylkou v prvním verši. — *Str.* 130: 9/10 a proto co může *pův. S*; 12 osobní, — <a poněvadž> stydím se, *S*; 23 bolest počala méně] *zřejmě přepsání:* bolest přestala méně *S*; 25 ji libovolně rozmnožovat. *pův. S*; *str.* 131: 13 Bylo upocené šero, *pův. S*; 33 na <cestě ke Sv. Kopečku.> Sv. Kopečku, *S*; *str.* 132: 12 a <proto jsem> ptal *S*; *str.* 133: 7 nemocen, <když> a z vděčnosti *S*.

Tato třetí a spolu poslední kniha, kterou Jiří Wolker za svého života vydal, vyšla na sklonku února 1923, v úpravě a s frontispicem malíře Otakara Mrkvičky, básníkova druha z Devětsilu, v počtu tisíci výtisků, a to jako první svazek knihovny Mladí autoři, vydávané nakladatelem Fr. Svobodou v Nuslích. Jak vysvítá z básníkova dopisu ze dne 27. prosince 1920, adresovaného redaktorovi týdeníku Den, jenž tehdy o vánocích přinesl první ze Tří her, aktovku *Nemocnice*, hodlal se Wolker hned vzápětí pustit do dalších dvou a už tenkrát pomýšlel na to, vydat je knižně pospolu s názvem *Tři aktovky*; uskutečnil se však tento záměr teprve později, když časem přibyly k *Nemocnici* další dvě hry. První zmínka o jeho realisaci se ozve v básníkově korespondenci až 23. února 1922, kdy spolu se zprávou, že pracuje o nové hře, t. j. o poslední ze Tří her, o *Nejvyšší oběti*, praví: »Chci ještě letos vydat v jedné knize tři jednoaktová dramata: Nemocnice — Hrob — Nejvyšší oběť.« (*KSR*, 104.) Znovu se o tom úmyslu zmiňuje dne 30. března, řka, že kdyby měl hotovo poslední z nich, měl by »do tisku připravenu knihu aktovek«. (*LP*, 58.) Ale teprve v dopise z 15. srpna (tamtéž, 66) vydavateli tohoto svazku uvažuje konkretně o možnostech knižního vydání, uváděje už konečný jeho název Tři hry. Praví, že mu je St. K. Neumann slíbil vydat v Komunistickém knihkupectví a nakladatelství (pravděpodobně v Edici Proletkultu, kterou tam tehdy Neumann řídil), ale že sám je na pochybách, zda by se tam hodily, ježto jsouce teprve bojem, »dosud nejsou bojem vítězným«. A táže se adresáta, kde jinde by knihu, kterou by rád měl »do vánoc venku«, bylo lze vydat. Obdobně píše — dne 6. září z Prostějova — redaktorovi téhož nakladatelství, Jar. Seifertovi: »Co se týče těch tří aktovek, tož myslím, že bude třeba Ti je nejdřív ukázat«, protože — jak opakuje — neví, zda by se hodily do nakladatelství strany. Z týchž rozpaků odkládá — v jiném dopise z 12. září (*LP*, 70) — rozhodnutí až do svého návratu do Prahy. Ale již o dva dny později posílá z domova tehdejšímu redaktorovi knižnice Mladých autorů, jímž byl shodou okolností vydavatel tohoto svazku, kladnou odpověď (*LP*, 71) na nabídku, aby Tři hry vydal jako její první svazek; uvažuje již o jeho úpravě i formátu, podotýkaje, že rukopis však bude moci odevzdat až po návratu do Prahy, kolem 10. října. Den poté píše již odtamtud domů (*KSR*, 117), že kniha vyjde do šesti neděl, 22. října se těší, že už do tří týdnů (tamtéž, 119), a na listopad ohlašuje její vydání také v poznám-

ce, kterou provázel ukázku z *Nejvyšší oběti*, uveřejněnou téhož dne v Rudém právu. Ale jak vysvítá z jeho dopisu ze dne 12. listopadu (*LP*, 72—73), kde zároveň stanoví svá přání o úpravě knihy, dostal tehdy teprve její sloupcové obtahy ke korektuře, kdežto stránkovou pak — dopisem ze dne 23. listopadu (*LP*, 76) — svěřil raději redaktorovi knižnice, jen aby vydání uspíšil. Přesto se Wolkrovo přání, aby kniha vyšla ještě téhož roku, ještě do vánoc, nesplnilo. Důtklivě proto urguje dne 11. ledna 1923 (*LP*, 81) její vydání a znovu v dopise ze dne 22. ledna, kde však už zároveň vyslovuje obavu, aby »censura ji nezaškrtila v těchto dobách« (tamtéž, 85). Ještě naléhavěji se ta obava, plynoucí po atentátu na tehdejšího ministra financí, dr. Aloise Rašína (dne 5. ledna 1923), ze samého námětu poslední ze Tří her, ozývá v básníkově dopise ze dne 9. února (*LP*, 87). Praví tam, že mu víc než o sebe jde o nakladatele, aby mu ze zabavení knihy nevznikla peněžitá újma. »Psal jsem mu o těchto starostech . . . ,« a to v dopise z Prostějova ze 4. února 1923, kde úvodem cituje Bieblovu zprávu, že »Seiferta vláčí po soudech kvůli jakémusi nevinnému článku v Sršatci« (t. j. v satirickém listu strany Sršatec, který Seifert tehdy redigoval) a že »vůbec prý se chystá v tisku taková persekuce, jaké prý dosud nebylo«. Obává se tudíž, aby nepostihla také jeho knihu, aby v »nynější potřeštěné době nesvezl se i po ní některý státotvorný censor« a nezpůsobil nakladateli finanční škodu. Kdyby vskutku hrozilo takové nebezpečí, navrhuje Wolker nakladateli, aby buď sečkal s vydáním Tří her na doby klidnější, anebo poslední aktovku z knihy vypustil, ač jeho samého by takové řešení mrzelo. Přesto se pro ně — v dopise z 21. února — nakonec rozhoduje, byť zřejmě s těžkým srdcem, jen »ať už jedenkrát — třebas jakkoli — dojde kniha konce«. (*LP*, 91.) Ale krátce nato už Tři hry vyšly v původním složení i znění, bez újmy pro nakladatele i pro autora. Dne 5. března (*LP*, 92) oznamuje Wolker z domova, že už dostal autorské výtisky knihy, a libuje si její úpravu i v dopise z 10. března (tamtéž, 93), kde spolu s povděkem nad tím, že už konečně vyšla, vyjadřuje nervositu z očekávání, »kde a kdy se odněkud na mě vyřítí«. V tomto smyslu doporučuje o dva dny později nakladateli, aby »do národně demokratických listů« a »vyloženě reakčionářských« recensní výtisky knihy neposílal, neboť »tam by na ni nešli s kritikou, ale se zákonem na ochranu republiky«.

Co se jevištního provedení Tří her za básníkova života tkne, není přímého dokladu, že by u první z nich na ně konkretně pomýšlel. Zato jak v poznámce, která provázela ukázku z *Hrobu* v časopise

Divadlo, tak předtím ve zprávě téhož listu (II, č. 15, str. 3) ze dne 13. června 1922 »o dramatické tvorbě nejmladších« se praví, že tato Wolkrova hra »byla zadána Městskému divadlu na Král. Vinohradech, dramaturgu K. Čapkovi«. Není jisto, zda se k tomuto pokusu vztahuje zmínka v básníkově dopise domů již ze dne 30. října 1921 o »velikém literárně-dramaticko-finančním plánu« (*KSR*, 88), jímž se zanáší, a rovněž se lze jen dohadovat, že snad k tomu Wolkrovu kroku také přispěla příznivá recense, kterou o jeho knižní lyrické prvotině napsal Karel Čapek (Lidové noviny ze dne 12. října 1921, str. 7), navrhující prý ho za ni dokonce — jak se Wolker z doslechu zmiňuje 13. listopadu 1921 (*KSR*, 91) — na státní cenu. Dopisem ze 17. března 1922 pak vinohradský dramaturg básníka požádal, aby ho, až se vrátí do Prahy, navštívil »ve věci svého Hrobu; zajímá mne, ale potřeboval by většího přepracování« — a o tři měsíce později, 16. června, psal Wolker domů, že téhož dne jde »na nějakou premiéru do Vinohrad (byla to komedie španělského dramatika Tirso di Molina Don Gil — viz str. 265), hlavně abych si mohl pohovořit s Čapkem ohledně „Hrobu"«. (*KSR*, 115.) K jeho jevištnímu provedení však nakonec nedošlo, pravděpodobně proto, že se autor neodhodlal k požadovanému přepracování. A tak se Wolker dožil inscenace jenom poslední ze Tří her, a to zásluhou svého druha z Devětsilu, Jindřicha Honzla, jenž mu 8. října 1922 píše, že by litoval, kdyby ji neviděl na jevišti, »protože je divadelní a dobře proveditelná«. A hned mu předkládá návrh, jak by ji bylo lze přivést na scénu, a to tak, aby ji zahráli dobří herci a aby ji uviděli »po prvé dělníci komunisté«. Představuje si, že by Proletkult, osvětová instituce KSČ, pronajal »na jeden večer divadlo — v Národním by večer možná nedostal, ale za zkoušku by to stálo — ve Švandově divadle nebo v Tylově nebo Uranii« (byly to tehdy podružné scény: první z nich byla tam, kde nynější Realistické divadlo Zdeňka Nejedlého, druhá je nynější Divadlo Na Fidlovačce a třetí bývala v Holešovicích — pozn. vyd.) a že by tam bylo lze nastudovat hru s herci, které by sám autorovi poradil i sehnal. »Já sám bych rád režisérsky dal se do práce... Aby nezůstalo na aktovce, mohl by se večer doplnit buď recitací, nebo tím, co bych navrhl a co bys snad přijal. Neumannovi (t. j. St. K. Neumannovi, jenž byl tajemníkem Proletkultu — pozn. vyd.) v radě Proletkultu tuhle věc přednesu a doufám, že ji přijme rád.« S povděkem ji přijal především básník sám, jemuž »toto řešení« — jak psal 11. října domů — bylo »jistě nejsympatičtější, zvláště když pro tendenci hry nebylo valné naděje pro její přijetí na některé z oficielních scén«.

(*KSR*, 117.) Jedenáct dní později oznamuje, rovněž domů, že představení bude začátkem prosince (*KSR*, 119), ale již tehdy a znovu v pozdějším prostějovském dopise — z 12. listopadu (*LP*, 73) — vyslovuje obavu, aby je censura nezmařila. Premiéra *Nejvyšší oběti* se konala — za autorovy přítomnosti — dne 11. prosince v Tylově divadle v Nuslích za režie Jindřicha Honzla: představení úhrnem odpovídalo citovanému jeho návrhu, i samým pořadem, v němž byly předneseny také ukázky z Wolkrových veršů jednak Dědrasborem (Dělnickým dramatickým sborem), jednak Helenou Malířovou (viz Zdena Wolkerová, Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky, II. vyd., Praha 1951, str. 181—185).

Po druhé vyšly Tři hry jako třetí díl posmrtné edice Díla Jiřího Wolkera, a to teprve v jejím druhém vydání (Praha 1926), znovu pak v jejích dalších dvou vydáních; od roku 1930 opětovně vycházely v prvním svazku souborného Díla Jiřího Wolkra, uspořádaného Miloslavem Novotným. Základem této naší edice je první knižní vydání Tří her (*Kn*), od jehož znění se uchylujeme k dřívějším textům zpravidla jen tam, kde běží o zřejmá tisková nedopatření, která autor při korektuře přehlédl. O rukopisech a časopiseckých otiscích pojednáváme úvodem v poznámkách k jednotlivým aktovkám.

Str. 137 *Nemocnice*. Den I, č. 23 (27. prosince 1921), str. 6—10 (*D*), na konci údaj: *V Prostějově 12. prosince 1920*. Třebaže básníkovi bezpochyby tanula již dříve na mysli, vysvítá z tohoto data, že svou *vánoční hru* napsal na poslední chvíli právě pro vánoční číslo týdeníku Den, jehož býval pravidelným spolupracovníkem. Přímo to přiznává jeho redaktorovi v dopise ze dne 14. prosince 1920, kde praví, že přijel z Prahy domů, do Prostějova, na vánoční prázdniny nemocen, že týden musil strávit na lůžku a že hru psal v horečce po celou noc; zároveň tam vyslovuje přání, aby byla v listě uveřejněna najednou, nikoli na pokračování. Rukopis, který byl předlohou časopiseckého otisku, se nedochoval. Sám autor ho neměl už ani tehdy, když připravoval knižní vydání *Tří her*, jak patrno ze zmínky v jeho tehdejším dopise (*LP*, 71), že musí někdejšímu redaktorovi Dne napsat o číslo, kde *Nemocnice* vyšla; odtud zároveň vyplývá, že časopisecký otisk aktovky byl předlohou jejího knižního vydání (*Kn*). V pozůstalosti se nalezl jen zcela zlomkovitý koncept bez nadpisu (*r*), psaný tužkou na třech stránkách (21,5×21, v archivu ZW), jenž úryvkovitě sahá od naší str. 141, 25 do str. 146, 33; na čtvrté stránce si autor poznamenal jen několik narážek z našich stran 141—143:

I. [*t. j.* První nemocný]: Kdyby
II. [*t. j.* Druhý nemocný]: Všiml jsi si
I.: Copak ti říkala ta dáma
II.: Mám tři svíčky
I.: Chtěl bych vědět

V dalších poznámkách samozřejmě nevyznačujeme detailně rozdíly v interpunkci mezi konceptem a pozdějším textem, přihlížíme k nim však mezi *Kn* a *D*, pokud v *D* nejde o zřejmá tisková nedopatření a pokud nevyplývají odtud, že se v *D* zpravidla nerespektovalo Wolkrovo příznačné psaní čárky před pomlkou. —

Str. 141*:* 24/25 *první věta a poznámka v r chybějí*; 30/*str.* 142, 4 *v r chybějí, a tedy tam str.* 142, 5 *chybí též označení osoby.*

Str. 142*:* 7 mi to jen *D*, *r*; 10/16 Tamhle *až* Směje se. *chybí v r*; 15 Oni mají *D*; 17/19 Tam, — *až* kousek. *chybí v r*; 21 vánoce, lidé! *r*; 23 nějak *chybí v r*; 24 *poznámka chybí v r*; 27 odešla. — Proč mi *r*; 29/34 *v r chybějí*; 35 papíru. *D*, *r*.

Str. 143*:* 1/2 I hvězdy *až* máme. *v r chybí*; 3 *poznámka v r chybí*; 6 brzy umře. *r*; 6/16 Jinak by *až* nepůjde. *v r chybí*; 13 přece. *D*; 19/24 *v r chybějí*; 29 slavnostně. *D*, *r*; 30 Nic tě nebolí? *r*; 32/33 Když jsem *až* nejvíc. *v r chybí*; 37 Mně dnes bolí *D*, *r*; 37/*str.* 144, 5 Kdyby *až* dovnitř těla. *v r chybí.*

Str. 144*:* 9 *místo poslední věty v r:* Dnes je Štědrý den. *Zato tam dále chybějí* 10/11; 10 syfilis ve třetím stadiu. *D*; 14 nešťastní. *D*, *r*; 15 *až str.* 145, 12 *v r chybějí*; 17 barů a v neděli *D*; 18/19 Dělal jsem to, co se mi chtělo dělat. *D.*

Str. 145*:* 3 ty prokleté *D*; 13 *poznámka v r chybí*; 19 obvaz *r*; 21 *a* 25 *poznámky v r chybějí*; 28 jsem nemocný. *r*; 31 ve tmě. *D, jakož i r, kde je další věta:* Nic mi neuděláte?; 32 *a* 33 *v r chybějí*; 36/*str.* 146, 22 *v r chybějí, takže tam na* 35 *navazuje str.* 146, 23 *slovy:* Dnes je; 37 Neudržíte jí. *D.*

Str. 146*:* 1/2 jí neudržíte *D*; 32/33 Rozžíhá *až* třetí. *v r chybí*; 33 *větou* Za každého z nás jedna. *se koncept r končí.*

Str. 147*:* 8 Mám *D*; 11 že tu jsou *D.*

Str. 148*:* 2 štědrý] Štědrý *Kn*, *D*; 13 kruh rodící se *D*; 18 a ty sestoupíš *D*; 19 a půjdeš *D*; 29 jmeny *D.*

Str. 149*:* 4 k tobě posvátnou cestou, *D*; 5 mi přeletovalo. *D*; 7 aby jsi mi *D*; 19 čekat; *D*; 25 aby byla *D.*

Str. 150*:* 1 uhnilo jako *D*; 16 Od té doby on už *D*; 16/17 vojáčky. | A byl *D*; 21 dnes na Štědrý večer *D*; 24/25 nehraje, | zanechávají *D*; 28 v domě, *D.*

Str. 151: 4 rukama *D*; 8 Jak bys si se mnou mohl hrát, *D*; 14 *chyba:* tulák — *D*; 15 hlava omotaná bílými povijany *D*; 19 a nepotřeboval bych se *D*; 23 vláček, co jezdí *D*; 26 ať nezameškáme, *D*.

Str. 153 *Hrob.* Prvních šest scén vyšlo v časopise Divadlo II (IX), č. 16 (27. června 1922), str. 1—3 (*D*) s názvem *Vstupní scény dramatu Hrob*, s obojím mottem hry a pod čarou s poznámkou: *Hra byla zadána Městskému divadlu na Král. Vinohradech.* Další scény, sedmou, osmou a devátou, uveřejnil Wolker v Hostu I, č. 3 (prosinec 1921), str. 41—49 (*H*) s názvem *Tři lyrické scény z dramatu Hrob* a s dedikací *Svému otci*, načež tam následuje, před vlastním textem scén, toto vysvětlení:

Vnitřek kostela proměněného v lazaret. Okna rozbita, některé sloupy zborceny. V pozadí hrobka posledního vévody s nápisem:

Já žil a umřel. Chodče, stůj
a věz, že zemřeš také ty,
nech na pokoji popel můj,
sic zemřeš — Bohem prokletý.

Obsah předcházejícího:

Město je stíháno válkou, bídou a tříměsíčním slunečním úpalem, který vysušil všechny studny. Kněz s kazatelny prohlašuje přestrašenému lidu válku a sucho za trest boží, protože prý zemi a nikoli nebe chtěli učiniti cílem svého života. Slibuje lidu ještě větší tresty a pohromy, až z vyprahlé země zvedne se mor. Zatím generál na bojišti vítězí a předesílá posla. Lid přijímá vítězství ona neúčastně. Chce vodu, chce pít. Mezi raněnými je přinesen do chrámu též umírající hrobník, který pochovával vévodu. Blouzní, že ví o vodě. Nechce ale o ní povědět nic určitého. Generál přichází sám a je nepozorovaným svědkem výkřiků hrobníkových i beznadějnosti ostatních. Rozpálen svým vítězstvím, rozhořečněn svou silou — sám chce pít. Násilím vynutí na hrobníkovi slova: Pramen je v hrobě! a vypouští jej ze svých rukou uškrceného. Lid je zděšen. Generál ale rozrůstá se do strašné velikosti. Nad ostatní, nad Boha, nad sebe. Není pro něj nic, než on sám. Jde k hrobu, aby jej rozdrtil, ukojil svou žízeň a zvítězil nad svým vlastním vítězstvím. Právě v tom okamžiku, kdy rouhavou rukou dotýká se hrobu, klesne mrtev k zemi. Dlouho utajovaný mor v něm vybuchl. Všichni uprchnou — jen lékař zůstane.

V pozůstalosti se dochovaly tři rukopisy, psané — a většinou také opravované — perem po jedné straně listů vesměs očíslovaných autorem samým. První z nich, jenž byl nejprve předlohou pro otisk prv-

ních šesti scén v časopise Divadlo (*R 1*, v údajích o různočteních *R*), má 20 listů v obalu, na jehož první stránce je název časopiseckého otisku, obojí motto a text časopisecké poznámky pod čarou. V rukopise jsou rozličné poznámky a zásahy inkoustovou tužkou, nikoli autorovou, jež se týkaly grafické úpravy časopiseckého znění (*D*) a zejména v něm důsledně rušily odstavce v promluvách jednotlivých postav; později byly takovéto zásahy v rukopise škrtnuty, zřejmě pro sazbu knižního vydání (*Kn*); pro ni také je tento rukopis na obalu označen tužkou jako Hrob I. Ježto tedy časopisecký otisk (*D*) soustavně nedbá autorových odstavců — právě tak jako autorova psaní čárky před pomlkou —, neuvádíme už tyto jeho odchylky v dalších detailních poznámkách. Z toho, co pověděno, zároveň plyne, že *R 1* byl předlohou nejen pro *D*, ale i pro *Kn*, jak ostatně vysvítá i z autorova dopisu ze dne 14. září 1922 (*LP*, 71), kde se při přípravě knižního vydání *Tří her* zmiňuje, že napřed musí rukopisy *Hrobu* »sehnat u Honzla«, t. j. u Jindřicha Honzla, jenž byl tehdy redaktorem listu Divadlo. Teprve pro knižní sazbu byla jména osob v *R 1* podtrhána červenou tužkou, jevištní poznámky zelenou; krom toho zaslouží povšimnutí, že třetí až šestá scéna byly tam autorem zprvu mylně označeny jako druhá až pátá. Rukopisná předloha pro časopisecké (*H*) ani knižní znění dalších tří scén se nedochovala, zato je v autorově rukopisné pozůstalosti předloha pro knižní sazbu zbývajících scén kusu, desáté až třinácté (*R 2*, v údajích o různočteních rovněž jen *R*), provázená na konci datem *9. X. 1921*. Má 17 listů, vložených zas v obalu, na jehož titulní stránce je kromě názvu hry (k němuž je tužkou připsána číslice III., zřejmě na znamení, že běží o třetí část předlohy pro knižní sazbu) a podtitulu *Hra o jednom dějství* také obojí motto. Patrně to byl úvodní obal pro rukopis celé hry a podle toho, že k autorovu jménu je tam tužkou připsána Wolkrova pražská adresa, pravděpodobně v něm básník posílal rukopis *Hrobu* buď Jindřichu Honzlovi, nebo vinohradskému Městskému divadlu. Konečně se krom *R 1* a *R 2* dochoval průpravný rukopis celé hry (*r*); jen druhá scéna v něm ještě chybí, a tím si lze vysvětlit autorovo mylné číslování scén v *R 1*. Rukopis má 39 listů, na jejichž rubu bývají tu a tam autorovy poznámky a připomínky, hlavně tužkou, na konci rukopisu je údaj: *9. X. přepracováno.*

Zřejmě tím autor mínil přepracování prvního konceptu celé hry, ještě notně syrového, jehož text není ani rozvržen do scén. Koncept je psán tužkou ve třech nelinkovaných školních sešitech (*S 36*, *S 37*, *S 38*, v údajích o různočteních vesměs jen *S*), jen na lichých strán-

kách, kdežto na sudých nezřídka bývají autorovy poznámky, připomínky, doplňky, někdy také přepracované znění původního škrtnutého textu; zejména pokud jsou psány perem, vznikly pravděpodobně tehdy, když autor z tohoto konceptu psal rukopis *r*. První ze tří sešitů, o 36 str., má ve štítku autorův podpis, na titulní stránce název hry a podtitul *Hra o jednom dějství* spolu s poznámkou dole: *Začato 1. IX. 1921 na Sv. Kopečku*; autorův koncept tam sahá až do prvních dialogů mezi Lékařem a Evou v 8. scéně. V *S* 37 koncept pokračuje a zahrnuje ještě většinu 12. scény, přitom však autor původní znění 10. scény z větší části přepracoval a tuto novou její versi napsal na konec celého konceptu do dalšího *S* 38, str. 9—17, kde ji nadepsal *Přepracovaný III. díl.* Na předchozích stránkách 1—7 přináší tento sešit — úhrnem o 30 str., z nichž str. 21—30 jsou odzadu popsány autorovými úlohami ze studia franštiny — koncept zbývajících částí hry, provázený na konci údajem: *27. X. 1921.*

Jak vidět, datace se neshoduje. Buď se Wolker zmýlil v datu 9. října na konci *R 2* a *r*, nebo v datu právě citovaném, což se víc podobá pravdě, třebaže ani básníkova korespondence nepodává jasnou odpověď na tuto otázku. Za předzvěst toho, že po *Nemocnici* pomýšlel na nový dramatický pokus, lze snad pokládat zmínku v dopise ze dne 17. března 1921 někdejšímu redaktorovi Dne: »*Přemýšlím o dramatě.*« Ale teprve 5. srpna 1921, když mu ohlašuje, že se z domova chystá na Sv. Kopeček, vyslovuje už konkretní předsevzetí: »*Dám se tam do dramatu.*« Ještě však 28. srpna — v dopise témuž adresátovi, již ze Sv. Kopečku — je rozmrzen nad tím, že »*stále se chce pouštět do dramatu*«, ale že »*nemá dosud dosti statečnosti a síly*«. Nicméně krátce nato, již dne 2. září — tedy zhruba ve shodě s datem uvedeným v *S* 36 —, odtamtud oznamuje: »*Předevčírem jsem se dokonce pustil do toho dramatu,*« a podotýká, že jeho skizzu, kterou právě dělá, bude »*muset spíše krátit a hutnit než postupně rozšiřovat k definitivnímu znění*«. (*LP*, 43—44.) V půli měsíce — v dopise z Prostějova dne 15. září Svatovi Kadlecovi — se zmiňuje: »*Já teď pracuji v potu tváři na dramatě. Načal jsem ho na Sv. Kopečku v posvátné atmosféře; proto teď to s ním jde tíže; jako se vší prací ve městě.*« A obdobně si 17. září stýská, že vše, co na Sv. Kopečku začal, zůstalo stát. »*I drama. Ale až mě to dopálí, vrhnu se na to se zoufalým vztekem. A zdá se, že už mě to dopálí brzo.*« (*LP*, 47.) A po několika dnech — přesné datum bohužel chybí — píše Konst. Bieblovi: »*Sem tam potýkám se se svým dramatem. Nemohu to dělati pořád, neboť bych se velice podobal řezníkovi. Moje drama je totiž navýsost krva-*

vé.« Úhrnem se lze dohadovat, že Wolker napsal aktovku *Hrob* — v konceptu tužkou (*S*) a rukopis *r* — ještě doma, před svým odjezdem — v půli října — do Prahy, kde poté pracoval o konečném znění hry. Snad se k tomu vztahuje zmínka odtud v dopise z 30. října (*KSR*, 88) o *»velikém literárně-dramaticko-finančním plánu«*, který má v hlavě, který se zdárně vyvíjí a který by doma mohl být za 14 dní hotov, ale k němuž nemá v Praze dosti klidu a soustředění, takže jej musí odložit na vánoční pobyt doma, — a dojista zpráva z 28. listopadu 1921, že přepracovával *»dlouhatánský dramatický příspěvek pro 3. čís. Hosta.* (*KSR*, 94.)

Pro početnost textů, k nimž se v dalších poznámkách přihlíží, podáváme tam údaje o různočteních jen ve výběru. Zejména co se interpunkce tkne, uvádíme jen odchylky v *D*, *H*, *R* — nikoli v *r* a *S* —, a to jen takové, které mají význam pro intonaci věty. Obdobně pomíjíme v *r* a *S* odlišné odstavcování a podružné odchylky v slovním tvaru (na př. země — zem), u infinitivních koncovek (na př. odejíti — odejít) i v pořádku slov, na př. pokud jde o umístění zvratného *se*, které se charakteristicky shoduje s nynějším usem spíš v konceptu hry než v jejím konečném znění. —

Scéna 1. *Str.* 159: 1 Po zemi leží ranění na slámě. *pův. S*; 2 jsou rozbita a sloupy místy střelami zborceny. *r*] jsou roztřískána a sloupy místy zborceny. *S*; 2 v pozadí uprostřed hrobka *S*; 3 Uprostřed *až* brána. *chybí v r a S*; 3/4 <Chvílemi> Dunění děl v daleku. *S*; 4 S kazatelny kněz. *S*; 4 Na kazatelně arcibiskup mluví k hloučku vychrtlých *pův. S*; 4 Dole hlouček vychrtlých *r*, *S*; 5 starců *chybí v S*; 6 *v S chybí*; 8 spletli *S*; 8/11 *třetí a čtvrtá věta v r a S zprvu přehozeny*; 9 kolem bran města po tři měsíce. *S*; 10 vašeho mamonu *r*, *S*; 10/11 vaše stavení a sýpky <vystaveny ranám> roztříštěny v ssutiny od nepřátelských děl. *S*; 11 vaší nenávisti, — *r*, *S*; 11/12 vaši synové a vy sami *r*, *S a pův. R*; 13 *jen:* ran a vředů, *S*; 14 nečistým hovadům *S*; 15 smiluj se nad námi! *S*; 16/18 Ode dne *až* pastýřova. *v S chybí, zato na sousední str. 2 připomínka:* Začít smrtí vévodovou. *a na str. 4 věta:* Po jeho smrti postavili jste republiku a znepřátelili si celý svět.; 16 Od té doby, co *r*; 16/17 vaší nepravosti. *r*; 18/19 Mluvili jste rouhavé řeči *r*, *S*; 20 ráj, mnozí peklo. *r*, *S a pův. R*; 21 Tu chtěli jste *r, jakož i S, kde za touto větou škrtnuto:* O tom snili jste při lahvích vína a plných mísách.; 22 na svoji duši, *S*; 22 letí jinam. *pův. S*; 23 jen <průchodním domem> vlhkým průjezdem *S*; 25/26 Až konečně vzkypěla vlna jeho hněvu. Bůh na vás udeřil. *S*; 28/29 Všimněte si jen, jak zachránil *r*] *jen:* Aby zachránil *S*; 29/30 Po-

volal si je *r a také S, kde však nezačíná nová věta*; 30 k sobě, <ze Sodomy a Gomory, v předvečer války,> dříve než *r*; 30 než počal stíhati tresty hříšné. *S*; 30/31 Dal *až* rodině. *v S chybí*; 31/*str.* 160, 1 Pamatujete si, *S*.

Str. 160: 2 A mezi nimi *r, S*; 2 i sám *S*; 3 Zatím co on dlí *S*; 4/5 Bůh na vás seslal. *pův. r*; 5 Oh, *S*; 5/8 *poslední* Knězova *věta tvoří v R a r nový odstavec*; 6 neb obtížení trestem *R*] neboť obtíženi trestem *r*] neboť <nejste hodni dnes toho> obtížení jsouce trestem *S*; 7 <ani> dotknouti se ani hrobky toho, *r*] ani dotknouti se toho, *S*; 10 přísný. Bůh je navýsost spravedlivý. *S*; 11/12 radovánkami a ohňostroji. *r, S*; 13 vyrovnati *S*; 13 jsou s to úkol *D, R, r, S*; 14 jste dosáhli? *S*; 14 Ó v blescích *r*] Ach v blescích *S*; 16 otepe *R, r, S*; 18 loví *S*; 18/19 urovnati, — *S*; 20 si rovni, *r, S*; 22/24 Stařec: *až* tobě: *chybí v r a S*; 23/24 moudřejším? *D, R*; 24 A hněv *r, S*; 25 nové a nejstrašnější. *r*; 26 *v S chybí*; 27 Už víte, hříšní, proč Bůh povelel slunci, *r*] *v S jen:* Bůh povelel slunci,; 28 do morku kostí, *D, R*] až do morku kostí, *r, jakož i S, kde pův.* vysušilo; 28/29 už po šedesát dní <plní svůj> poctivě plní *S*; 29 věrně *v r chybí*; 29/30 Po celých *až* nepršelo. *v r a S chybí*; 31/32 s vyprahlým srdcem? *pův. S*; 33 napojíte *D, S*] ukojíte *r*; 33 matky, *chybí v r a S*; 33 Kněz *pokračuje v r:* Jen slzy máte, — a i ty brzy vám dojdou. *a v S:* Jen slzy máte, hříšní, — a brzy ani těch míti nebudete, neboť i ty na prach spálí ve vašich očích Hospodin.; 34/*str.* 161, 2 *chyběji v r*, 34/*str.* 161, 10 *chybějí v S*.

Str. 161: 3/4 Dřív jste mě nechtěli slyšet a smáli se mým <hroznými> výstrahám. Och, *r*; 4/5 v skrytu zhanobený *D, R*; 5/8 Jak jsem *až* metlo boží, — *chybí v r*; 8 Ó metlo *R*] Ó, metlo *Kn, D*; 8 Konečně přišel, — konečně je tady. O, jak jsem žíznil po něm. *r*; 9/10 *v r chybějí*; 11 ale *v r chybí*; 11/12 popadalo jako mouchy na hradbách a v předměstí, — statisíce vás teprve popadá, *S*; 12 <neboť> až *R*; 12 Mor a Cholera. *S*; 13 na této zemi, — *S*; 14 *v r a S chybí*; 15/16 *v r a S jen:* Lid se modlí. — Dunění děl.

Scéna 2. *chybí v r i v S, ale v r si autor na konec předchozí scény připsal tužkou:* Kněz sestoupí. Stařec. *a na rubu listu 2:* Kněz sestoupí s kazatelny a přijde stařec. Lid u něho hledá útěchu. A on ji dává.

Str. 161: 19 namahavě *R*; 31 tiší? Povězte mi, sestro *D, R*; 33 nemocní, — *D, R*; 33/34 ustrašení. *D, R*.

Str. 162: 4 trestá! *D*; 12 tvrdil pravý opak. *D*; 17/18 zanechavše mě *D, R*; 19 kolem mě *D, R*; 26 se mi udělalo *D*; 32 kdy *v D a R chybí*.

Str. 163: 5 mha, — *D, R*; 6 jí.« *D, R*; 17 je láska, — a láska je to, čím člověk strádá. *pův. R*; 22 Přijde mor? *pův. R*; 29/36 *do kalendářního zápisníku na rok 1921 si Wolker pod názvem* Hrob *na str. 74 poznamenal a škrtl:*

ŽENA: Vy vůbec o tom *k slepci* nemůžete mluvit. Vám je hej, — protože to nevidíte.

Kdežto na předchozí str. 73 je tam celá pasáž v tomto znění:

ŽENA *ke slepci:* Jak vy můžete o těch věcech mluvit, když jich nevidíte. Jak vy můžete znát jejich hrůzu. Mlčte raději. Vůbec dnes slepci jsou na tom nejlépe.

VOJÁK MRZÁK: Tak si vypíchejte oči, matko!

ŽENA: Kuš!

Str. 164: 2 nás, ubohé. *D.*

Scéna 3. *Str.* 164: 5 *v S chybí*; 6 vpotácí se několik *S*; 7 a raněných *chybí v r a S*; 8 *a* 10 *jen* Sanitní voják: *r, S*; 9 tu žádného. *D, R*] tu už žádného. *S*; 12 Nikdo neví, který je opravdu mrtvý a který opravdu živý. *S*; *mezi* 12 *a* 13 *v r jevištní poznámka:* Ranění z bojiště. *a v S:* Ranění bez nosítek a na nosítkách.; 13 Raněný do hlavy: Dejte *S a pův. r*; 13 kousíček *S*; 15 Druhý raněný: *S*; 15 Hoří mně *r*; 15 hlava. *D, R, r*; 15 I mně hoří v hlavě. *S*; 15 Potopte mě! *r*] Chtěl bych ji celou potopit do vody. *S, kde následující poznámka chybí*; 16 Eva k raněným: *r*] Žena k vojákům: *S, kde pak nadále* Žena *místo* Eva; 17 lékaře Jana Filipa? *pův. S*; 18/22 Desátník: Viděl jsem ho před hodinou před hlavním útokem. Stál jsem vedle něho. Ale o páté zatroubili <a my jsme vyrazili. Dnes byl> k útoku. Vyrazili jsme a už jsme se neviděli. Byla mlha *S*; 19 A nevíte, *r, kde následuje další věta:* Povězte mi, povězte!; 20 a zmizel mi *r*; 21/22 Stál *až* za námi. *chybí v r*; 23 Nevíte, *S, kde* vojáčku *chybí*; 24 Víc toho tam leží, než stojí. *r*] Víc tam toho venku leží, stařečku! *S*; 25 Voják raněný do nohy: *r*] Desátník: *S*; 25 je ďábel *r, S*; 25/26 ďábelský plán. *r, jakož i S, kde je dále škrtnuto:* Sebral všechny síly, kde se vůbec dalo. Zdá se, že má něco hrozného za lubem. Důstojník tvrdí, že se to dnes rozhodne. A teď — — slyšíte, —; 26 bitvu. Všechny nás hnal *S*; 27 dobytek. A teď, — myslím, se rvou. Já jsem zůstal *S*; 28 že slunce mi spadlo na hrb, — *r*; 28/29 že na mě spadlo slunce, a zatím jsem si zvrtl nohu. *S*; 29 zatím mi *R, r*; 32 *a* 33 *v S chybějí*; 32 A vy *r*; 33 Voják raněný *D a pův. r.*

Str. 165: 2 už *v r a S chybí*; 3 Dřív než se mu *r, S*; 3 rozuteče! *D, R*; 4 Šeptem: *v S chybí*; 4 o těch hrozných desercích? *S*; 5 Voják raněný do hlavy: *D, r a pův. R*] První raněný: *S*; 5 Nemluv, — hlu-

páku. *S*; 5/6 bysme utíkali? Všude je to stejné. Nejlíp je zůstat *S*; 6 utíkali! *D, R*; 7 Však *až* přijde. *chybí v S*; 8 já jsem to *r, S*; 8/9 Byl jsem *až* v lafetě. *v S chybí*; 9 mám oheň v hlavě. *r*; 9 mně *S*; 10 *v S chybí*; 11 přes *chybí v S*; 12 krapku *D, R, r, S*; *mezi* 12 *a* 13 *v S:* <Matka: Nedala jsem malému> <Nemám mléko pro dítě>; 13 Raněný na zemi: *S*; 13/14 Nelži, couro, samas to vychlastala! *S*; 14 viď? *v r chybí*; 16/17 kapičku, malou kapičku vody? Zde pro dítě. Hleďte, *S*; 18 *jen:* Sanitní voják: *r*] Voják: *S*; 18 mrtvé, *S*; 19 hubu, pse! *r, S*; 19/20 *před poslední větou poznámka:* Tiše k sestře: *S*; 20 kapičku vody. Kdyby *S*; 22 Dejte *až* pokoj! *chybí v r, jakož i v S, kde také chybí následující jevištní poznámka, zato tam* Ošetřovatelka *pův. pokračovala:* Všechny studny vyschly.; 23 Vidíte, jak to *D*] Hleďte, — tak to *r, S*; 23 pořád *r, S*; 24 lehnout na zem *S*; 25 to hněv boží. *S*.

Scéna 4. *Str.* 165*:* 26 *v S chybí*; 27/28 přinášejí doprostřed kostela na smrt raněného, s nimi jde lékař. *S*; 28 později kněz *v r chybí*; 30 *mezi první a druhou* Starcovou *větou v S škrtnuto:* Zemřeme jako vítězi i jako poražení.; 30 kulkou anebo chcípnout *r*] kulkou, nebo zemřít *S*; 32/*str.* 166*:* 1 Zapomněl jsem, co stálo v knihách; neboť nemám *r*] Zapomněl jsem, co jsem se učil z knih, neboť nemám *S*.

Str. 166*:* 2 a obvazků. *r*] ani obvazků, kterými <bych mohl vám dle svého umění pomoci.> jsem se naučil lidem pomáhat. *S*; 2 ruce, právě tak jako vy, a ty jsou prázdné, zatím co vaše jsou plny ran. *S*; 3 *v S chybí, takže tam* Lékař *pokračuje větami z* 4/5; 3 bez nohy *D*; 3 více *D*; 4 lékařem! *D*; 4 ten, který *S*; 6 *v r a S má druhá věta totéž znění jako první*; 7 *poznámka v r a S chybí*; 7 *v S je* 8 *až za* 9, *takže tam* Kněz *pokračuje větou z* 9; 9 vás u sebe *r*; 10 *v S chybí*; 11/12 *v S:*

VOJÁK TĚŽCE RANĚNÝ *strhává své obvazky; šíleně:* Kdo žízníte? Ke mně přistupte, kdo jste obtíženi! Já jsem lékařem. Já znám mast na vaše rány! Já vím o vodě, — o celém prameni, o velké záplavě, o stříbrné peřeji, o vodě, o vodě nebeské!!!

Po straně si autor k poslední větě později poznamenal: Přepracovat.; 11 a zakřikne *v r chybí*; 15 ho mluvit! *S*; 16 Žena s dítětem *S*; 16/17 *jen:* Pověz pro mě a pro mé dítě! *S*; 18 Na smrt raněný: Vím *S*; 19 Věřte mně, *r, S*; 20 umírám. *D, R, r, jakož i S, kde před další větou je věta:* Ach, můj Bože, — dej, ať nezemru, dokud nevypovím.; 23/28 *chybějí v r,* 23/33 *v S*; 25 Kněži, — kněži, — *D a tak tam i dále*; 29/33 Dal-li *až* ať mluví! *chybí v r*; 34 Měl bys raději mysliti na své

hříchy v této hodině. *r* (Kněz *tam těmito slovy navazuje na svou první větu z 29*) *a S*; 35 Raněný, lékař drží jej, aby nespadl: Myslím *S*; 35 na své hříchy i *r, S*; 35/*str.* 167, 1 Chci říci to, co jsem zadržoval *S*.

Str. 167: 1 měsíce. *D, R, r, S*; 1 Oh, toho *r, S*; 2 či nepovědět! D] či nepovědět. *R, r*] nebo nepovědět? *S*; 3 já jsem, *r*; 3/4 *v S chybějí*; 5 Vy si myslíte, *r, S*; 5 zatím jen rozvažuji, *r*; 6 slovem? *r, S*] slovem. *Kn, R*; 6/21 Nepovím, — *až* pověz! *v S chybí*; 7 povím, — zabiji vás. *r, kde 7/21* a sám *až* pověz! *chybí*; 7 zemru co *R*] zemřu co *Kn*] zemru jako *D*; 13 kněz! Člověk posvěcený! *D*; 16/21 *původní, škrtnuté znění v R je tam na rubu 16. listu:* Pohleď jen kolem sebe a celé svědomí ti řekne, že můžeš mluvit. My chceme pít, tak strašně pít, že musíme pít. Hleď, moje dítě, — což i proti tomu neviňátku stál by Bůh? *Zbytek pasáže se shoduje s nynějším zněním*; 21 nemůže! *D*; 22 můj, dej mi *r*; 22 *jen:* Bože, jsi-li na nebesích, dej mi znamení! *S*.

Scéna 5. *Str.* 167: 24 *v S chybí*; 26 Raněný zvedá se na nosítkách do nadlidské výše. *r, S*; 26 *místo druhé věty v S:* Pohnutí.; 28 Svět je náš! *připsáno v S na sousední str. 18*; 28 jsou rozbiti na padrť. *S*; 28 na padrť! *D, R*; 29 kraj kolem města mokvá *S*; 30 si *chybí v r*; 30/31 Spát celé dny a měsíce, abyste si odpočinuli za všechny krvavé roky. Ale teď dejte *S*; 32 Pověz, jak se vše zběhlo! *S*; 33 To je dílo generálovo. *S*; 33 To on *r*; 33/*str.* 168, 1 Útok by se již byl zhroutil na Zelených kopcích. Byl to on, který vběhl do prvních řad <a křičel>, když se hroutily. *S*.

Str. 168: 1 Řval jako *D*] Zařval jako *r*; 1/2 Byl to on, který strhl hrstku *S*; 2 hrst *r*; 2/3 Ah, střezte se *S*; 3 *jen:* On je hrdina. On je skoro Bůh. *S*; 3/4 vyhýbají a šrapnely jsou jen <gloriolou> svatozáří kolem jeho hlavy. *S*; 4/5 Ale ne, — nic víc nepovím. *r*] Ale ne, — neměl jsem to říkat. *S*; 5 Zakázal mi. *chybí v r a S*; 5 Rozkázal mi říci *r*; 5/6 Rozkázal mi, že nemám říci víc než: vítězství! Ostatní že poví sám. Přijíždí za mnou. *S*; 7 k sakru, už dejte *r*; 7 Ale teď dejte mi už, k sakru, pít! *S*; 8/10 *druhá a třetí věta v S přehozeny*; 8/9 Zdaž je vám, mrzáci, nemocní, hladní a žízniví, líp teď, *S*; 11 dál *chybí v r a S*; 11 ten, jehož *r, S*; 13 Běž k sakru, *S, kde místo této první věty, dodatečně napsané na sousední str. 20, zprvu bylo:* Nevím, co žvaníš, kněže. Cesta, kterou jsem běžel, pálila jak peklo a jako tvé oči.; 13/14 mi vyschly a hlava se mi *pův. v S*; 14 sklenici a vodu! *r, S*; 15/18 *chybějí v r a S*; 19 Lid: Raněný *S*; 20/21 *chybějí v S*; *v r je mezi 20 a 21 škrtnuta pasáž:*

náhle: Lékaři, uzdravím se, nebo zemru? Mluv pravdu!

VÝROSTEK: Smrt ti kouká z očí, stařiku.

HROBNÍK: Hleď, zde je má rána. V týle. Hluboko jde. A co krve vyteklo. Zemru?

LÉKAŘ: Všichni lidé se rodí v krvi, ale jen muži v krvi umírají.

HROBNÍK: <Zemru?> Tak tedy zemru?

LÉKAŘ: *mlčí.*

21 o vodě, starče! Dej *r*; 22 Hrobník křičí: *r*; 22 Já *až* zemru. *v r chybí*; 22/23 Raněný blouzní: Budiž toto znamení. Povím vám, než zemru. Než mě pochováte, jako já *S*; 23 Zemru — zemru, — pochováte mě, *r*; 23/24 Vždy jsem sázel *S*; 24 nerostly, a *S*; 25 *v S není nový odstavec a chybí úvodní poznámka*; 26 hrob. Jako *r*] hrob. Hluboký jako *S*.

Scéna 6. *Str.* 168*:* 27 *v S chybí*; 28 *jevištní poznámka v r už na konci minulé scény*; 28 tiše stane *S*; 28 a naslouchá *chybí v r a S*; 29 Raněný: Sedum *S*; 29 Sedum *R, r, S a všude dále*; 30 mrtvi. *D, r, S*; 30/31 Těžce *až* umru. *v r a S chybí, místo toho v r jen:* Ó, jak je mi těžké tajemství sedmi lidí! *a v S spolu s předchozí větou:* Já ještě žiji a tíha tajemství padla na mě. Ježíši Kriste! —; 32 *v S není odstavec a chybí úvodní poznámka*; 32 jsou jako oblaka, *S*; 33/*str.* 169, 1 Vidíte! *až* průvodě. *chybí v r a S, místo toho v obou:* Slyšíte zpívání?

Str. 169*:* 1 průvodu. *D*; 2 a silná. *D, R, r*; 2/3 byl bys jí v pohybu zastavil. *r*; 2/3 *v S poslední dvě věty chybějí, místo nich jsou tam tyto věty, kterými* Hrobník *pokračuje i v r:* Z oblak prší! Slunce kdosi zapálil. Cítím kolem sebe oheň, ale sám jsem ve tmě. *a to jen s tím rozdílem, že r má v poslední větě místo spojky* ale *spojku* a; 5 *chybí v r a S*; 6 starče, *chybí v r a S, v obou také chybí druhá věta, zato v S zahajuje* Posel *větou:* Oči se ti proměňují.; 7 Vidíte vítěze! — Žebrá. *r*] Vidíš vítěze, — před chvílí dobyl světa a teď žebrá pro trochu vody. *S*; 8 Řekni svému *S*; 8 hrdina. Skoro *r, S*; 9/13 *v S chybějí*; 10 *v r chybí poznámka*; 14/17 *v S:* Pochovával jsem Vévodu. Má hluboký hrob. Hle, jeho rakev si přichází pro mě. Kolébá se na čtyřech stříbrných nohách. Proč jste tak ticho, ubožáčci. Zpívejte. Při Kristu Ježíši vím o vodě. *Ale na sousední str. 22 autor připsal — pravděpodobně později — toto pokračování* Hrobníkovy *promluvy:* Při Kristu Ježíši o ní nepovím! Mrtvé mstí Bůh. *A nad tím si tam zapsal:* Poznámka pro přepracování: Hrobař ať vidí v choré imaginaci nejdřív pochovávání Vévodovo, potom ať prohlásí, že ví o vodě.; 15 Lidé, — lidičky! *r*; 16 To *až* nadýmá! *v r chybí*; 18 *v S chybí*; 19 přistoupí náhle, *r*; 19/33 *v S zprvu jen:*

GENERÁL *vytrhne lékaři nemocného a zařve:* Kde je?
HROBNÍK: Tam — *ukáže na hrob* — — v hrobě. <*Zemře.*>
GENERÁL *jej vypustí z rukou a on padne mrtev do nosítek.*

Zděšení v lidu.

Později si autor na sousední str. 22 načrtl rozšířené znění výjevu:
GENERÁL: Kde je? *Uchopí jej.*
HROBNÍK: Generále, neptejte se, nebo zahynete.
GENERÁL: Babo, — cítíš v mých rukou sílu, která se nikdy nelekala. Čím bych mohl teď zahynouti? Pověz!
HROBNÍK: Nepovím.
GENERÁL: Tedy dovedu svýma rukama z tebe vymáčknout tajemství. *Sevře ho v hrozné objetí.* Pověz, — nebo tě zabiji!
HROBNÍK *v posledním tažení:* Tam v hrobě!

Pravděpodobně ještě později si autor na téže stránce perem poznamenal pod touto pasáží (viz v tištěném znění str. 169, 28): Hrobník: Budu mlčet jako hrob.; 21 *v r chybí*; 23/24 *v r jen:* Babo, — cítíš v mých rukou sílu, která by se kdy čeho lekala? Pověz!; 25 *v r chybí*; 30 jej rukama kolem *r*; 30/31 přes tvá zbabělá ústa. *r*; 32 — je pramen. *r*; 34 jste ho, *r, S*; 35 *v r a S chybí.*

Str. 170: 1 oživil jsem v něm *r, S*; 2 *druhá věta v r a S chybí*; 3/4 *v S jen:* Rozhlíží se. *zato na sousední str. 22 poznámka:* Mrtvý musí být odnešen.; 5 Ach vy *S*; 6/7 Přicházím ze středu svých vojáků, kteří *r a pův. S*] Přicházím ze středu těch, kteří *S*; 7 světa. *D*] svět <aby zavedli na něm železný řád spravedlnosti>. *S*; 9 na mne, — *D*; 9 jedním plamenem. *S*; 10 Vítězství! *v r a S chybí*; 12 <Vyrostl jsem> Pobil jsem nepřátele a z jejich mrtvol unikají poslední kapky krve. Potoky *S*; 13/15 Zatím co *až* vody. *chybí v r a S*; 13/14 vojáci zpilí nadšením pronásledují *R*; 15/16 *věta začínající se citoslovcem* Oh, — *následuje v r a S až za další větou*; 15 A bude *r, S*; 16 Brzy se krev jejich vypaří v rudé *r*] <Nechť si slunce praží.> Brzy <vystoupí> vypaří kovově rudé *S*; 17 způsobil ten déšť. *S*; 17 dešť. *R*; 18 žalůdky *R, r, S*; 18 a zbabělé *r*] a bezzubé *S, kde* 17/18 *pův.:* Naplní se vaše studny, naplní se vaše žalůdky. Naplní se vaše bezzubé; 19/20 *v S:* Stařec: Bezbožně mluví. Bezbožně mluví. Hrůza poslouchat!; 22/23 žízeň horečně se prolamuje *r, S a pův. R*; 23/24 před hodinou *S*; 25 ještě šíleněji. *r, S*; 25/27 Prokletí *až* žízeň. *chybí v S*; 25/26 i nad vlastním vítězstvím. *r*; 27 A proto *r, jakož i S, kde předtím škrtnuto:* Zbabělci, kteří jste se lekli; 27 Jsem vítěz (*mezi obě slova autor nadepsal* voják) a nebudu *S*; 28/29 Že *až* hrobě? *chybí v S, kde autor pokračoval nedopsanou a škrtnutou vě-*

tou: Utišil jsem dřív žízeň vítězstvím nad lidmi, — utiším ji i teď vítězstvím nad <vaším strachem> ufňukanou horečkou, <nad vašimi zbabělými srdečky, které přísahají>; 30/34 *v S chyběji, takže tam pak místo* Chlapce Generál *sám:* čte nadpis na hrobě vévodově; 35/*str.* 170, 2 *v D tištěno nikoli v podobě veršů.*

Str. 171: 2 zemřeš Bohem prokletý. *D, R, r*] *v S pův.:* zemřeš třikrát prokletý. *a autor si tam znění nápisu ještě zvlášť napsal — i s opravou tohoto původního znění — na přídeští sešitu*; 3 Staženka *S*; 4 *chyba:* nepohněvej Boha! *D*; 5 zemřeš Bohem *D, R, r*; 5 Generál směje se: Haha, já že bych zemřel — prokletý? *S, kde dodatečně vepsáno právě tak jako* 6 (*kromě poznámky*) *a* 7; 8/9 Stařena: *až* místo? *chybí v S*; 9 Co *až* místo? *chybí v r*; 10/11 kostmi a masem žebroví kostela *r, S*; 12 Kde jsi, *až* Bože? *chybí v r a S*; 13 Vítěz, který žízní. *r a S*; 14 A ty, šedivá mrtvolko v uschlé rakvi, — ty se mi chceš stavěti v cestu? *S*; 16 ty se mi chceš stavěti *S*; 17 co není. *S*; 17/18 Neboť není nic *r, S*; 18 ohmatati <svýma> rukama, co mohu sevříti *S*; 19 strašlivě *r*; 19 je mi tak dusno, je mi tak strašlivě *S*; 20 Uhněte z cesty, — vítěz *S*; 22 svoji *chybí v S*; 22/23 když mimo tebe není nic víc *D, R, r*; 24 červíčku, *S*; 25 *v S na závěr poznámka:* Jde k náhrobku, srazí na kolena lékaře.; *mezi* 25 *a* 26 *v S:* Lékař: Zahyneš, generále! *a na sousední str. 28 připsáno:* Žena lékařova: Můj Bože!; 26 a část lidu: Ať *r*; 28/29 Generál na prvých schůdcích zavrávorá a dunivě dopadne na zem zčernalý v obličeji. *S*; 28 na prvním stupni hrobky *R, r*; 28 zčernalý *r*; 30 Lékař skloněný nad ním: *r*] Lékař, skloniv se nad mrtvolu, vyděšeně: *S*; *mezi* 30 *a* 31: Zděšení. Hluk. *r*] Zděšení v zástupu. *S*; 31 *jen:* Hlasy: Prchněte, — *r, S*; 32/33 Nákaza... — Všichni zahyneme. — Rouhal se. Trest boží. — Prchněte — přemožení. *S*; 34/35 a slepce, *až* nepovšimnut *je v R připsáno tužkou a chybí v D, r, jakož i v S, kde místo toho:* a jeho ženu, která sedí schoulena v koutě.

Scéna 7. *Str.* 172: 1 *v S chybí*; 2 Zemřel. Strom *H, r*; 2 Zemřel. V okamžiku jako strom rozdrcený bleskem. *S*; 2 A já jsem cítil *pův. S*; 3 každý jeho krok, *S*; 3 blížil se ke svému *r*; 4 A nemohl *r, S*; 4/5 nikoho, kdo *H, r, S*; 6 sám *v S chybí*; 7 v obličeji, opuštěný ode všech, nenáviděné semeniště bacilů, <postrach> smrti. *S*; 7 opuštěný ode všech z hrůzy. *pův. r*; 8 *za slovem* nemluvil, *škrtnuto v S:* neboť tvým úkolem bylo zabíjeti a mým; 8 <tě> tvoji sílu *r, S*; 9 ran tvých vojáků. *S a pův. r*; 9/10 když jsme zůstali sami, — samotni v tomto černém světě, — *S*; 10 a 13 na mě *r, S*; 11/12 které jimi nemůže projít. *H*] které mi chceš povědět. *r, S*; 12 Co *až* pově-

dět? *v r a S chybí*; 12/13 Zdá se mi, jako by přecházela z tvých úst na mě ohromná tíha; jsem tu *S*; 14/16 Hle, — *až* zdechlinu. *chybí v S, kde místo toho jen:* Nemám ji s kým rozdělit.; 14/15 i ti nejtíže zranění vybelhali ven pološílení *r*; 15/16 I *až* zdechlinu. *chybí v r, kde si autor dodatečně mezi řádky připsal jen připomínku:* I zbabělí; 17 *v S pův.:* já jsem lékař a znám; 17/18 mrtvý, nemocný! *H*; 19 *v S nezačíná nový odstavec a jeho první věta je tam podtržena*; 21 právě *chybí v r a S*; 21 aby vyrval jsi *r*; 21/22 aby vyrostlo první písmeno záchrany. *S, kde tato i další věta je dodatečně připsána na sousední str. 30*; 22 už jsi *r, S*; 23 Je mi, *r, S*; 23 by jsi *r*; 23 jehož nebyls s to, *r, S*; 24 na mě. *r, S*; 25/26 vás, lidská ústa, *r, S*; 26 krvavým ranám, které *S*; 29/30 ve vás, jako je studna v lese a les v jejích zrcadlových vodách. *r, jakož i S, kde pův.:* jako <studna lesní> <studna, obrážející lesy a nebe.> studna v lese

Scéna 8. *Str. 172:* 31 *v S chybí*; 32 žena lékařova, *chybí v r, kdežto v S celá poznámka*; 33 mi <ústa,> oči *S*; 33 Abych <mluvil,> viděl *S*.

Str. 173: 1/2 a má bolest je *S*; 3/4 Proč postavils mrtvého *S*; 4 a hrozné slovo k jedinému *r, S*; 5/6 Nemohu *až* napojen. *chybí v r, jakož i v S, kde místo toho:* Věřím v tebe. Proč zabil jsi [toho], kdo věře jen v sebe, v tebe nevěřil?; 6/7 Proč zabil jsi jej právě v tom okamžiku, kdy silou *S*; 7 svoji žízeň? *r, jakož i S, kde zájmeno podškrtnuto*; 8 *v S věta pův. pokračovala:* snad to byl tvůj pokyn, že někdo jiný je vyvolen, že ten, kdo ... *ale autor si dodatečně poznamenal na sousední str. 32:* to mu [lékaři] řekne Žena v návalu zlosti nad mrtvolou.; 9 Žena lékařova: *S, kde nadále pak jen* Žena:; 9 tiše *chybí v r a S*; 9 Petře, — Petře! *S*; 10/11 *chybějí v S, ale na sousední str. 32 si tam autor poznamenal:* Lékař neslyší první volání.; 10 neslyše jí *chybí v r*; 12 zmateně *chybí v r*; 12 Kdo jsi? *S*; 13 Žena bolestně: Ty *S*; 13 nevidíš, — ty mě *r, S*; 13/14 Toho *až* miluje. *chybí v r a S*; 14/15 Jsem tvoje, žena, která tě miluje, a milenka, která tě čeká. A ty jsi mě nepoznal. *r*] Jsem tvoje žena, kterou jsi nepolíbil <celé dlouhé> tři měsíce, jsem tvoje milenka, která <umírá touhou po tvých rtech> umírala <přes noc v úzkostech o tebe> pro tebe v úzkostech <a přes noc v bolestné touze po tvých rtech>. Jsem ta, která tě konečně nachází na strašném místě, z něhož všichni <uprchli> hrůzou uprchli, — <ta, která> a pokorně čeká, že ji najednou uvidíš, zavoláš <a>, obejmeš <svýma ramenoma> a přitiskneš k srdci. — Jsem ta, kterou jsi nepoznal. *S*; 16 Lékař u ní: To *S*; 17/19 Z veliké *až* morem. *v S chybí a místo toho je tam tato*

pasáž, škrtnutá až na první větu: Ah, poznávám tě podle tvého červeného šátku. <Ten červený šátek, který měla jsi na sobě kterého[si] krásného dne v polích.> Neměla jsi ho na hlavě tenkráte, když jsem tě po prvé potkal?

ŽENA: Ano, měla. Pamatuješ se? Pamatuješ se na onen krásný den v polích u Nového Světa? Pamatuješ se na řady zlatého obilí, na zelenou mez, hlas skřivánčí a měkkou, poddajnou trávu?

LÉKAŘ: <Je to tak daleko jako> <Pamatuji se> Ne, — nevzpomínej. Je to tak daleko. Tyto tři měsíce položily mezi tenkrát a dnes velikou dálku. Anebo snad daly mi jiné oči. Tvůj šátek svítí z daleka jako hvězda. Mnoho jsem prožil.

18 jen *chybí v r*; 20 Jsi *až* vidím. *v S chybí.* 20 Jenom tebe *r*; 20 Oh, — nepřestals *r*] A nepřestals *S*; 21 Jak dlouho *r, S*; 21 Celé *až* měsíce. *v S chybí, místo toho věta (viz* 18 *v našem textu):* Kdo miluje, bojí se o srdce toho, koho miluje.; 22 že ty nechceš *r, S*; 22/23 v ulicích, nemocnicích i za městem. *r*] po ulicích, nemocnicích, za městem. *S*; 23/24 Zdálo se mi, že tvé srdce, *r*] Zdálo se mi, jako by tvé srdce, *S*; 24/25 pevně třímala v rukou, *S*; 25 vytéká mi z nich jako voda *r*] vytékalo mi z nich jako voda *S*; 27/30 *pův. v S:* I mně se zdá něco podobného. <Abych dovedl snésti utrpení, příliš smísil isem se v zástupu stejně bídných a bídnějších. Abych mohl pomoci> Bída a touha pomoci vehnala mě do zástupu bídných a ještě bědnějších <a spájela mě s nimi ve veliké společenství>. I moje srdce roztavilo se v ohni tohoto velkého společenství, aby rozteklo se mezi ně na všechny strany. Nedovedu dnes sebe vyřaditi; ztratil jsem se sám sobě a vím, že tak muselo být. *S výjimkou první věty je celá tato pasáž škrtnuta perem a místo ní na sousední str. 34 připsána první věta nynějšího znění. In margine věty* Bída a touha pomoci *připsal autor otazník a na str. 34 si poznamenal věty:* Ztratil jsem se mezi nimi. Nalezení bude v činu. *jimiž už anticipoval* Lékařova *slova na str.* 177, 5/6; 28 které pro sebe *H, r*; 28 si držeti. *r, S*; 29 sami sobě. *r*] sami v sobě. *Kn, H*; 29/30 roztavila do zástupu stejně bědných. Vím, že muselo tak být. *r*; 31 *začíná S* 37; 31 Že muselo? — o ne, — nemuselo. *r*] Že tak muselo být, — oh ne, — ne, — nemuselo. *S*; 31 nebývala přišla *S*; 32 u mě. *r, S*; 33 mohla střežit *r*; 33 mohla střežit, doma, mezi svojí náručí, *S*; 33 vpíjet se *r*; 33/34 byla bych mohla vpíjet se <tak hluboko do tvých očí> tvýma očima hluboko do tvé duše, *S*; 34 znát *r, S*; 34 vycítit *r, S*; 35 řídit je *r*; 35/36 řídit je svou láskou a ženskou důvtipností tak, *S*; 36 nikdy *chybí v r a S*; 37 Neboť chci, *r, S*; 37 abys ty byl *S*.

Str. 174: 5 *v S místo první věty:* Ne, — <toho jsem neřekl>. Miluji tě. Jinak tě miluji.; 7 Ne, ty mě nemiluješ. *S*; 10 jsem se vždy štěstím *S*; 12 Ne. Říkáš *S*; 12 tak přísně. Jako bys mě *r*] tak přísně. Tak přísně, jako bys mě *S*; 13 Velká láska není labužnictví, velká láska je přísná. *pův. S, kde konečné znění se shoduje s nynějším, ale na sousední str. 2 si autor poznamenal:* Ne ty, ženo, se domáháš velké lásky, a l e j á.; 14 jsem za tebou, abych *S*; 15/16 Abych si tě odvedla zajatého svým <sladkým> poselstvím. *S*; 17/18 jsem se nedotkl tvého těla, ale nezapomněl jsem je. Proměnil jsem je ve svých *S*; 18/19 Proměnil jsem sálavý plamen v bílý obvaz. *r, S*; 19 obvazem.] obrazem. *Kn, H*; 19/20 mezi ranami a chtěl jsem je zahojiti. *S, kde další věta chybí*; 20/21 a musel jsem *až* slabostí. *chybí v r*; 22 Můj bože, — *r, S*; 22/23 mluviti, — že ti nerozumím. *r, S*; 23 neptáš se mě, — *S*; 24 *v S místo první věty:* Podej mi ruku, ženo.; 24 o velké *H, r*] v slavné *S*; 26 S Bohem? O nikoli! *r*; 26/27 Ne s bohem, — s mrtvolou, — s morem! Se zpupným belzezubem, který *S*; 28/29 smrt a žízeň. Který i tebe mi odňal, přeměnil a zničil. Který se rouhal — <pes> psina ďábelská —, a zpitý vlastní krví, poslintal *S*; 30 *v S chybí, takže tam* Evina *řeč pokračuje*; 32 může se uctivě jej *r*] může se hrobu *S*; 33/34 Ó, jak ho nenávidím i po smrti! *r, S*; 35 Lékař říká si: Jen *r, kdežto v S poznámka chybí*; 36 Věřím. *v S škrtnuto*; 37 miluješ a musíš milovat! Ó Petře, — *S*; 37/*str.* 175, 1 klečím teď před tebou *S*.

Str. 175: 1 býti *H, r, S*] být *Kn*; *mezi* 3 *a* 4 *škrtnuto v S:*

Petře, — <bylo to> předvčírem <v noci, když> zaklepalo na mé srdce.

<Petře, bylo to> Včera <v noci, když> do něho vešlo, zcela otevřeného.

<Petře, bylo to> Dnes v noci <kdy> promluvilo.

Za 4 *škrtnuto v S:*

<Mám v sobě tvůj život.> Neopustíš mě!

Ve svém životě mám i tvůj život.

Ó, neodejdeš mi, nezemřeš mi. *Vběhnou si do náruče.*

5 sklesle *chybí v S, kde však* 5/6 *jsou až za* 15; 5 mě *H, r, S*; 7/12 *chybějí v S*; 10 jsme ho *r*; 10 Předvčírem *r*; 12 A dnes *r*; 13 Ach ženo, — jak jsi strašlivě dobrá. *S, kde nad touto větou připsáno:* Ty že máš dítě, ty že máš dítě!; 13/14 jsi přišla říci mi to *r*] přišla jsi mi <povědět> říci to *S*; 15 *v S věta pokračuje:* jako ozvěna jde za hlasem, který volá.; 16 neodejdeš, — teď zůstaneš u mě, —

musíš, — dítě *S*; 17 zemřela, — my bychom *S*; 18 mrtví. *H, r*; 18/19 Ne, — teď vyplňuješ moje náručí *S*; 19/20 moji náruč, *r*; 19 velká, živoucí *r a S, v obou chybí další poznámka a v S věta pokračuje:* ó svatá hodino. <Cítíš jak rostou mé prsy, jak proměňují se>; 20 tě a hmatám *S*; 21 slyšeti můžeme to, *S*; 22 cítiti můžeme to, *S*; 22 ale hmatati můžeme jen *S*; 23 *v S místo posledních dvou vět jen:* Jsi a jsi můj!; 24 Vem si *r*; 24 Zde máš moje ústa, zde prsy, a oběma rukama <uchop> <obejmi> sevři *S*; 25 a ber *S*; 25/26 *pův. v S:* žízním, c e l á jsem žízeň, jediná, strašlivá, neukojitelná žízeň. *kdežto nynější znění dodatečně na sousední str. 6*; 27 Okolo chrámu jde procesí. *S*; 29 ó Pane] o pane *Kn, r, S*; 30 *a* 32 My všichni lidé žízníme *pův. v S;* 34 *v r a S chybí*; 35/36 Slyšíš, — to jsou oni. Hlasy volající. A já se ozývám. Já se musím ozvati. *S.*

Str. 176: 1 *v S jen první věta:* Nevolají tebe.; 3 *druhá věta v S:* Já jsem ten, který je slyší. *S*; 4 Docela malé dítě uprostřed *r*] Docela malé naše dítě uprostřed *S*; 5 A ty mě *S a pův. r*; 5/6 Dotýkáš se téměř mého srdce, laskáš je ve zlatých [?] rukou. A oni *S*; *mezi 7 a 8 škrtnuto v S:*

LÉKAŘ: Osvobodit pramen.

ŽENA *vykřikne hrozně:* Ne!

8 Oh ženo, *S*; 8/9 na mě a sestup hluboko očima *r, S*; 10 Jak *až* sílu! *chybí v S*; 10 o svoji *r*; 10 Čím víc *S*; 11 tím více jsem sám a tím více se bojím. *r*; 11/12 tím víc jsem sám, neboť musím se s nimi *S*; 12 s nimi *chybí v r*; 12 z druhé *r, S*; 13 *slovy* Bylas mi *začíná nový odstavec v r, kdežto v S je už před těmito slovy zahájen větou, jež v dalších textech chybí:* Láska ležela mezi námi.; 13/14 *před slovy* V tvých očích *je v S a pův. i v r věta:* Na bílé posteli hořel náš svět.; 14 *jen:* Viděl jsem *S a pův. r*; 15/16 jabloně, květy, oblaka, věci tiché a obtížené krásou. *S*; 15/16 těhotné <krásou a> štěstím. *r*; 16 *za dvojtečkou:* nic jiného na světě není mimo tvé oči, které jsou můj <svět> vesmír. *r*] *jen:* tvé oči pohltily svět. *S, kde poslední věta odstavce chybí*; 18 A náhle *r, S*; 18 Proč stotisíc ran *r*] Stotisíc ran *S*; 19/22 na nosítkách a ubožáci řvali mi do úst a očí svoje bolesti. To už nebyl svět v tvých očích. <To nemohlo být v tvých laskavých očích.> V tvých očích nemohl nikdo umřít *S*; 20 svoje bolesti? Či aby mě *r*; 22 nebo přijící. *r*; *mezi* 24 *a* 25 *si autor v S na sousední str. 8 připsal, ale pak škrtl:* Ne ty, ale já se dožaduji lásky.; 25 A i toho *r, S*; 25 ho dobýti *r*] se ho zmocniti *S*; 28 líbezná jako *r*] líbezná, jako *Kn, H*; 28 Láska, která je mezi mužem a ženou, je líbezná a měkká jako *S*; 29 a svoje bolesti. *S, kde poté škrtnuto:* Ale svalila se na ně

ohromná tíha. Bolesti všech. Radosti všech. Tato naše láska je rozdrcena.; 30 všech, — slyšelas, *S*; 32/33 Láska potřebuje velkého světa a celý svět bez mezí. *S*; 33 světa, — bez mezí. *r*; 33 na hoře. *S, kde ostatek věty chybí*; 35 pojď se mnou a pomož *S*; 35 pomož *r*; 36 mezi všemi. *r*] mezi všemi *a připsáno:* námi, ať to, co mě váže, je mi ničím. *S*; 36/*str.* 177, 4 Ne ty *až* navzdory. *chybí v S, kde si však autor na příští str. 12 takto načrtl smysl chybějící pasáže:*

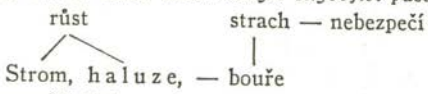

37 *pův. v r:* o vyšší lásku.

Str. 177: 1/4 nebeře mě jen tak, jak <jsem> stojím <pro potěchu svých smyslů>, — ale tak, jak rostu, se všemi výhonky, se všemi haluzemi, i s těmi, a snad hlavně pro ty, — které vyrůstají <navzdory vichřicím, bouřím a blesku.> na nejvyšším vrcholku vichřici navzdory. *r*; 5/6 *obě věty si autor načrtl už v S* 36, *na str.* 34 (*viz pozn. k str.* 173, 27/30), *a znovu nyní v S* 37, *už na str. 2, tentokrát perem:* Ztratil jsem se. V činu budiž mé nalezení.; 5 Říkal jsem ti před chvílí, že jsem se ztratil *S*; 5 opětné moje *S*; 8 *pův. v S:* Osvobodím vodu.; 10 Ne, Petře, — pro Ježíše Krista ne! Jdeš *S*; 12 příkazu. *r, jakož i S, kde* Lékař *pokračuje:* Bůh ve mně žízní. *a po straně autor připsal, ale škrtl:* I já žízním žízní veškerenstva. Je mi, jako by Bůh ve mně žíznil. (*viz* 19/20); 13 se sebe svoje šaty: *r, S*; 13 Petře, *až* nesmíš! *chybí v r a S*; 13 Petře, Petře, z tvých *r, S*; 14 strašlivá žízeň. *r*] nejstrašlivější žízeň. *S*; 15 zůstala čistá a plná *r*] zůstala čistá a plná a krásná *S*; 15 po dny hladu a bídy. *S*; 16 Oh, *S*; 16/17 čarovnýma *chybí v S a pův. v r*; 17 skály *chybí v S*; 19 a sebe bych jím *S*; 19/20 Ale jen já nežízním. *S*; 20 Osud ve mně žízní. *H*; 21 *první dvě věty chybějí v S*; 21 O, nechoď *r*; 21 Hrob je mrtvý. *S*; 21/22 Hrob nedá vody. *S, kde i v r mezi touto a další větou:* Já jsem dvojitý život.; 22/23 *v r i v S napořád tvary* mě; 24 *v r i v S poznámka chybí, zato v r:* Bože, Bože, — dej mi sílu, ať vytrvám! *kdežto v S jen:* Bože můj!; 25 Hleď, — válka je skončena. Odjedeme *S*; 26 Kde je zelená tráva, květiny a ptáci. *S*; 27 V něm *až* dítě. *chybí v S*; 27/28 Budu tě milovati. Budu ti sloužiti *r*] Tam tě budu milovati. Budu ti sloužiti *S*; 28 jarní sen. A ty budeš *r, S*; 29 s dítětem, rýti v zahradě, zalévat štěstí a číst radostné knihy. *S*; 30 *v S chybí, takže tam* 29 *navazuje přímo na* 31, *ale na sousední str. 12 si autor načrtl:*

LÉKAŘ: Milovati v růstu je více než milovati věčně.
Láska je něco stále nebezpečného.
O jak je dobře, když o nás se bojí.
Muži zženštilí v objetí.

30 *v r si autor dole pod čarou k této* Lékařově *větě poznamenal:* Ať připomene: je nutno pomáhati, — i když nelze pomoci. Je nutno pomáhati, — i když Bůh by nechtěl.; 31 *první věta v S chybí*; 31/32 Odejdem strašně daleko a už se nevrátíme. *r*] Odiedeme, odjedeme a už se nevrátíme. *S*; 33/34 Byli *až* nehřešíme. *v S chybí*; 33 plní *H, r*; 33 neřestí *r*; 34 a ani nezhřešíme. *r*; 34/35 Jenom když my sami jsme *S*; 36 že toto *S*.

Str. 178: 1 mě. *r, S*; 2 Neboť na muži *S*; 3 součet svého *S*; 3/4 je velká proměna. *S*; 4/5 Každý musí projíti životem a změniti něco. *S*; 5 *a* 6: beře *r, S*; 6/7 Dostal jsem *S*; 9 Ano, toto jest láska, a to taková, která vystoupila ze zdí srdce na světlo dne. *S*; 10 od lásky, která *r, S*; 11 Vše veliké *r*; 11 Neboť vše veliké na tomto světě je viditelné všem jako *S*; 13/14 *v S chyběji*; 13 <Co chceš ode mne, Petře? Nerozumím. Bojím se každého slova.> Nerozumím ti, Petře. Co chceš ode mne? *r*; 14 a <to je vše> střežit. *r*; 15 Ty jsi mojí bolestí, protože nechápeš, — dítě je mojí radostí, protože se narodí a pochopí. *S, kde* Jdu. *je škrtnuto*; 16/18 *v S:*

ŽENA: Zapřísahám tě, Petře, — při našem prvním políbení.
LÉKAŘ: Jdu.
ŽENA: Zapřísahám tě při naší noci svatební.
LÉKAŘ: Jdu.
ŽENA: Zapřísahám tě při životě svém a při životě dítěte, které se ze mne narodí.

16 tě, při naší *H*] tě, Petře, při naší *r*; 19 Lékař: Musím. Odstrčí *r, S*; 19 a jde se sepjatýma rukama k hrobu. *S*; 20/21 Ne! Ty nesmíš zahynout! Tebe miluji! *r*] Ne, ty nesmíš zahynout. Ty nesmíš! Tebe miluii. *S*; 21 A proto... proto já otevru *S*; 21 ty nezahynul. *r, S*; 23 Předběhne jej, vyskočí *S*; 25 *a* 26 *jsou v S přehozeny: za* 26 *poznámka* Omdlí *a* 25 *tam zní:*

LÉKAŘ *přiskočí, aby ji pomohl zpod kamene, který odsune:* Ženo, — ženo, — Evičko! *Odnáší ji v náručí a pokládá ji na slámu v popředí jeviště.*

29 ó Pane!] ó pane! *Kn, H, r, S*; 34 *v r a S chybí*; 35 vyprostí ji zpod kamene: *r (v S poznámka chybí)*; 35/*str.* 179, 2 Lékař: Evičko, — probuď se, — čím bych tě vzkřísil? Otevři oči! Ne, nic, — nic se ti nestalo. Byl to zázrak. Jsi celá. Nemáš rány na svém těle. Kámen *S*.

Str. 179: 1 Bolí? *až* ne! *v r chybí*; 1 Ne, nic — nic se nestalo! *r*; 3 jako celá krvavá. Můj Bože, jak je strašlivo být člověkem! *r, jakož i S, kde je* strašlivé; 5/6 *v S:*

ŽENA *nemohoucně se vztyčuje, zírá ztrnule před sebe, tiše:* Srdce mi puklo!

LÉKAŘ: Srdce — srdce.

ŽENA: Dítě ve mně <zemřelo.> zabili! *Šíleně vzkřikne.* Je mrtvé, mrtvé, už nehýbá *atd.*

7 do mě *r, S*; 9 nejsi věčné světýlko, — *r, S*; 11 Evo? *r, S*; 12 Běž, — pryč! Nedotýkej se mě. Ty jsi ďábel. Vyrostly ti dvě dýky místo rukou. Dva hadi místo očí. *S*; 13 jde Bůh. Jakou má směšnou čepici. Pozdrav vás pán Bůh, *S*; 14 *poznámka v S chybí*; 15 *poznámka v r a S chybí*; 15 Tys ho zabil. Kamenem! *r*] Kohos to zabil? Proč jsi ho zabil? Kamenem. *S*; 15/16 Bůh *až* kamenem. *v S chybí*; 16 <člověka> dítě *r*; 16/19 vhodili po mně chlapci <maličkým kamenem> kamínkem. Zasáhli mě pod copánkem. Krev crčela potůčkem. *Další věta chybí. r*] tož po mně vhodili jednou chlapci kamenem. Zasáhli mě pod copánkem. Krev běžela potůčkem. To nebyla krev, to byla červená mašle. *S*; 19 uzounká červená *H*; 20/21 do mě tak velikým balvanem. Dívejte se, jaký ten Bůh drží kámen. Chce <mě udeřit> ho na mě spustit. Takový strašlivý, těžký kámen. Hrůza. *r*; 20/22 *v S jen:* A ty do mě takovým balvanem?; 23 *poznámka v S chybí*; 23/24 Nedotýkej se mě, — nedotýkej se mě! Ty jsi muž práce, ty jsi muž činu. *S*; 24 Ty vše *r, S*; 24 co *až* rukou *chybí v S*; 25 jsi do rukou ženu *S*; 25 a odevzdals *r, S*; 25 Já *až* čin. *chybí v r a S*; 25/26 *jen:* Hrob s mrtvým děťátkem. *r, jakož i S, kde je další věta:* S maličkým, se zavřenýma očima.; 26/27 Udělej *až* bestie! *chybí v S, kde místo toho nový odstavec:*

Petříčku, Petříčku. —! *Svíjí se po zemi a bije hlavou o zem.*

27 Ó ty] Ó, ty *Kn*] O ty *r*; 28 Lékař s hrůzou: Evo, — ženo moje! *S*; 29/37 *v r:*

EVA *vstává:* Jak je tu chladno! Jak je tu tma! A já půjdu ke světlu. Tra-la-la. Do nové země. Tam, kde se tančí a pije. I srdce se napije, až bude celé utopené. Vím také o prameni. Je ve světě. Půjdu za ním. *Zpívá:*

Do světa,
kde růže rozkvétá,
do světa kulatého!

Odběhne.

a v S:

ŽENA *vyskočí a směje se:* Veliká světla se rozsvítila. Už jdu. Tralala. Zatancujem si a rozveselíme se. A napijem se. Napijem se strašlivě, až budeme celí utopeni.

Hej skleničko skleněná,
hej tvářičko červená!

Srdce je utopenec. A já vím také o prameni. Já půjdu také hledat pramen.

Do světa, —
kde růže rozkvétá!
Vyběhne z chrámu.

31 které potkám, *H.*

Scéna 9. *Str.* 180: 1 *v S chybí*; 2 *v r a S chybí první věta poznámky*; 2 Lékař klečí. *r*] Lékař klečí uprostřed chrámu. *S*; 3 *chybí v S, kde místo toho:* Ztratil jsem se sobě a ztratil jsem své.; 4 bajonetem, ani *pův. v r*; 4 <Nebyl jsem raněn mečem> Velký Bože, nezraňuješ mě mečem, ani vražednou koulí, <poranil jsi mě> ale *r*; 5 sláb, až *H, r*; 5 Pochybuji. *v r a S chybí*; 7/16 Zjev se *až* ne. *v S chybí*; 7 Jsem sám. Ó, neunesu tohoto břemene. Klesnu, ač vím, že nesmím. Neboť jsou hroznější věci než smrt, když člověk v něco věří. Bože, zjev se mi aspoň jako *r*; 9 statečným! — Ó Bože, promluv *r*; 10 *pův. v r:* ať <slyším> v hlase tvém utopím všechny; 10 Neboť <nemám už> nevím, *r*; 12 Bůh dnes trpí víc *r*; 12/15 Ó těžká *až* věří. *zde v r chybí, viz pozn. k* 7; 17 *v S chybí, v r jen:* Modlí se.; 18/32 *v S:*

Věčné světlo,
<knote napájený> ráno napájená krví
boha jediného
a lidí všech.
K tobě se modlím <ve> ze své úzkosti,
protože vidím,
že jedině ty jsi se mnou zůstalo
na celém světě.
Byť by vše byla marnost nad marnost,
<ty zůstaneš> ty vždy zůstaneš <v očích našich>,
věčná touho vpřed,
živote!

Autor celé škrtl, in margine poznamenal Přepracovat! *a na sousední str. 22 napsal jednak tuto poznámku, provázenou otazníkem:*

V ě č n é s v ě t l o

Oči člověka jsou světlo vnitřní. Pro jeho myšlenky a t o u h y.

Věčné světlo symbolem světla zevnějšího. Světlo pro jeho činy. *jednak tyto dva verše:*

Věčné světlo,
zakrvácený svědku odvěkých bolestí lidí

Předtím už na str. 20 — proti začátku 9. scény — si poznamenal: Apostrofa světla věčného!; 18 *pův. v r:* Ó věčné; 23/24 statečných! | Ty *r*; 27 Ó krvavě *r*] Ó, krvavě *Kn, H*; 28/29 soudruhů, | byť vše *r. Krom toto se k* 26/32 *dochoval další rukopis tužkou na ústřižku stránky* (14,3×16,3, *v archivu ZW*), *jehož znění se shoduje s textem, který tiskneme*; 33 a schoulí se v koutě neviděn. *r, jakož i S, kde dále škrtnuta nedopsaná pasáž:* Byl jsem rozpolcen. Abych mohl žít, musila jedna půle zvítěziti. A druhá

Scéna 10. *zní v S, t. j. v S* 37, *str. 23—31* (*na lichých*), *původně takto:*

Vstoupí hlouček lidí se lucernami.

STAŘEC: Všichni jsme mrtví. Už tomu neutečeme. Smrt. Smrt. Smrt.

DÍVKA *ustrašená:* Mor zachvátil všechna předměstí. Lidé se skáceli jako posečení kosou. Jsme obklíčeni nemocí se všech stran.

<DĚLNÍK: Kdyby bylo alespoň léků, —>

<ŽENA: Kdyby už slunce přestalo zítra pálit a nastal stín. Studny daly by vodu.

VOJÁK: Kdyby byla aspoň kořalka.

DĚVČE: A není pomoci.

STAŘEC: Ne. Naprosto ne. Mor je mezi námi. Jsme už všichni nakaženi. Vzduch je přesycen zkázou.

BABIČKA: Slyšeli jste, že kněz bude tu sloužit teď mši? Aby usmířil Boha.

VOJÁK: Bůh už zemřel.>

ŽENA: A neunikneme? Není možno utéci někudy? <Zeptejte se lékaře.

Lékaři, pověz. Zachraň nás!>

PRVNÍ VOJÁK: Dejte nám pít! Žízníme! Vodu!

DRUHÝ VOJÁK: Nebo kořalku, která by spálila vše i žízeň.

DÍVKA: Hleďte, mrtvý generál. Hrůza. Utecte. (*zde dodatečně připsáno:* Odstraní jej. *Na další str. 26 poznámka perem:* Odnést generála. *a předtím na str. 18:* Co mrtvý generál? *a na str. 20:* Mrtvý generál?)

STAŘENA: Kam bys utekla, — mor je všude.

ŽENA: <Pane, zachraň nás!> Zachraňte mé dítě!

<LÉKAŘ: Sám hledám záchranu.>

DÍVKA: Pohleďte, pohleďte, — hrobka je otevřena. *Jde k hrobce.*

STAŘENA *zachycuje ji:* Nepřibližuj se! Proboha nepřibližuj se.

ZÁSTUP: Hrobka je otevřena. Kdo ji otevřel? Vizte rozdrcený kámen.

SESTRA OŠETŘOVATELKA: Nohy mi klesají. Jsem znavena k smrti. Je mi dusno, — hořím. *Klesá.*

PRVNÍ VOJÁK: Černá už?

DRUHÝ VOJÁK: Ještě ne. <Až za chvíli.>

OBČAN *vběhne do sálu:* Nakažení jdou sem. Sbírají se do velkých zástupů a jdou ke kostelu. Nikdo neví, co chtějí. Jaké mají hrozné oči. Utecte!

STAŘEC: A kam?

OBČAN: Jinak zemřeme.

STAŘEC: Zemřeme.

ŽENA S DÍTĚTEM: <Lékaři, nakažte> Nakažte nemocným, ať sem nechodí. Ať zůstanou venku. Ať mor sem nepřijde.

STAŘEC: A kdo z vás ví, je-li zdráv. <Všichni> Kdo? Možná, že všichni jsme mrtvi.

VOJÁK *s amputovanýma rukama:* Já jsem už mrtev. Já jsem na druhém světě! Hýbám se a ani o tom nevím.

PRVNÍ VOJÁK: Já jsem živ, protože žízním.

OBČAN: Ach ta strašlivá žízeň. Ta jediná má muka života.

VOJÁK *s amputovanýma rukama:* A kdo vám řekl, že po smrti je konec utrpení?

STAŘEC: Modleme se!

DÍVKA: Mám vyprahlo v krku. Těžko mluvím.

OŠETŘOVATELKA: Pomozte!

OBČAN: Kam uložíme nemocné?

DRUHÝ VOJÁK: Ať si každý lehne tam, kam padne.

STAŘEC *křičí:* Ach, — už mě to svírá. Tady u krku. Matičko Boží! Pusť mě, pusť mě. *Drží se za krk a padá.*

STAŘENA: Vidíte ho! Už ji má.

<STAŘEC: Vidím nebesa otevřená! Vidím Krista přicházejícího v bílém rouše. Vidím — ha, co vidím. Jeden Kristus, dva Kristi, tři, — deset Kristů, dvacet. Stotisíc ran od krvi. — Stotisíc nakažených!

Vejdou nakažení morem.

HLASY LIDU: Nechoďte sem. Prosíme vás. Zůstaňte venku!>

STAŘEC *umírajíc:* Vidím nebesa otevřená. V očích hoří mi světlo. Hurá, hurá! Už jsem v nebi. Bílá oblaka, — andělé. A kde je Bůh.

OBČAN: Nakažení jdou. Utecte!

Lid rozprchne se do koutů kostela.

STAŘEC: A Boha nikde, aby mě uvítal. Byl jsem dobrý křesťan. Ježíši, — Ježíši, — kde jsi? — Chtěl bych, abys měl mnoho ruk a abys mě všema hladil! Pojď, —

Ale již tam, v S 37, si autor na str. 24 dodatečně poznamenal Přepracovat *a pod to si načrtl, na jaký způsob:* Zdraví utekou před morem nakaženými do chrámu a zabarikádují se. Morem nakažení před dveřmi [*nečitelné slovo*] o vstup. Není jim povolen. Až náhle stařec padne morem. Tou dobou též nakažení rozrazí dveře. *Toto později přepracované znění 10. scény napsal autor až na konec celého rukopisu S, a to v S* 38 (*v dalších poznámkách uvádíme jen jako S'*), *na str. 9—17* (*jen na lichých*) *a s názvem* Přepracovaný III. díl.

Str. 181*:* 1 *v S chybí*; 2 Venku hluk. Vběhne *S*; 3 Mladík *místo* Desátník *v S a tak tam i dále*; 5/6 Skoro celé předměstí. Skoro celé město. *S a pův. r*; 6 obklíčeni se všech stran. *S*; 7/9 *v S chybějí*; 7 *v r chybí, ale autor na rubu předchozího listu 27 poznamenal tužkou:* Vojáci vrátivší se z fronty přinesli mor.; 7 co přišli *R*; 8/9 *v r jediná věta:* Mor se rozšířil jako požár po celém kraji.; 10 mrtví. *R, r, S*; 10 Stařec *v r a S pokračuje:* Smrt. Smrt. Smrt., *zato v obou* 11/13 *chybějí*; 15 Zavírají s rachotem *r, S*; 16 strašlivé. *S*; 16/17 Viděli *až* rány? *v r a S chybí*; 17/18 Mají hnisavé vředy na tvářích a *r*] Jsou hrozní se svými hnědými boulemi na tvářích a *S*; 18 se dotknou — umírá. *S*; 19 Voják *místo* Desátník *v S a tak nyní tam i dále*; 19 A nepovolí *S*; 19 Vyzkoumejte to, vojáci! *r*; 19 Podívejte *až* vojáci! *chybí v S*; 20 Postavme ještě *S*; 20/21 pokusí-li se vniknout dovnitř. *r, S*; *mezi 21 a 22 v S:* Raněný: Nemám ruku, ale budu se bránit nohama.; 23 *v S ještě další věta:* Kam chceš utéci?; 24/25 Desátník: Aspoň ho <odneste> odneseme. Třeba do kaple. Kdo se nebojí? *r*] Mladík: Aspoň ho odneste. Kdo se nebojí? Odneseme ho do kaple! *S, kde právě tak jako v r následuje jevištní poznámka:* Čtyři mužové odnášejí generála.; 26 *v R pův.:* Je morový.; 26/31 *v r chybějí, v S místo nich:* První nosič: Ten je těžký.; 32 Jak má *r*] Hleďte, jak má *S*; 33 Druhý nosič: To *S*; 34 *v r a S chybí.*

Str. 182*:* 1 Stařena: Nerozbijí morem nakažení *S*; 1 Je jich *S a pův. r*; 2 *jen:* Voják: *S*; 2 <zdrávi.> zdraví. *R, r*] zdraví. *S*; 3 z vás *S*; 4 Pohleďte, hrobka je otevřena. *S, kde poté poznámka:* Jde k ní.; *mezi 4 a 5 v S:* Stařena: Nepřibližuj se! Proboha, nepřibližuj se!; 5/7 *v r pod jediným heslem* Hlasy: *a právě tak v S, kde třetí věta zní:* Hleďte, náhrobní kámen je na zemi.; 8/9 *v S chybějí,*

kdežto v r škrtnuta další věta: Nevíme nic a nemůžeme nic.; 10 *a* 11 *jen:* Voják: *S*; 10 O jak bych *r, S*; 11 aspoň *chybí v S, kde je zato další věta:* Aby vše spálila na padrť.; 13 *je v r před* 12; 13 jdou sem! O jé, já je slyším, já je vidím. *S*; 14/15 *v S chybějí, v r jsou mezi* 9 *a* 10 *a poznámka tam chybí*; 16/*str.* 183, 7 *v S:*

HLASY: Co je, snad už nejdou?

OBČAN *dívá se skulinou:* Jdou, — jdou sem. Ohromné zástupy. Ty oči, — ty hořící oči.

VOJÁK *nabíjí pušku:* Připravíme se k boji.

DRUHÝ VOJÁK: Postřílíme je jako psy.

17 Staženka: Buď *r, kde druhá věta chybí*; 19/21 *v r chybějí, ale autor si tam od konce 9. scény tužkou připomíná na rubu listů 27, 28, 29 a 31:* Slepec!; 20 přichází. Ó budiž *R*; 24/*str.* 183, 7 *v r chybějí*; 25 Ó věděl *R.*

Str. 183: *8 v r a S mezi* 10 *a* 11; 8 jdou si *S*; 8 pro živé. *r, S*; 9 A co *r, S*; 10 *v S jen:* Chlapec: Nevím. *krom toho pro r viz poznámku ke str.* 182, 8/9; 12 mrtví? *R, r, S*; 13 *v r a S chybí*; 14 První voják: *r*] Voják: *S*; 15 Druhý voják: *r*; 15 mně *r, kde pův.:* protože mě bolí přeseknutá noha; 15 *v S:* Občan: Už jsou tu!; 16 na dveře. *r, S*; 18 Otevřte, otevřte! *r, jakož i S, kde bez hesla a před* 17; 19 Voják u vrat: *S a pův. r*; 19 *v S škrtnuta druhá věta:* Odejděte.; 20 rozbijeme vrata. *r, jakož i S, kde nadto jevištní poznámka:* Hrozné rány.; 21 Voják: *S a tak tam i dále*; 21/22 *v r a S jen třetí věta, před níž v S škrtnuto:* Budeme střílet.; 23 *v r a S jen* Hlasy: *a tak v obou i dále*; 23 *v S další dvě věty škrtnuty:* Vodu! Vy máte vodu!; 24 *v r a S chybí*; 25 *v S je ještě druhá věta:* Odejděte!; 26 *v S místo druhé věty pův.:* Máš vodu a nechceš dát. Rozbijte bránu! *pak místo toho:* Říkali nám, že v hrobce je pramen. *což pův. také v r*; 27 z hrobky <teče> vytryskl *r*; 27/28 Kdo *až* napít. *chybí v S, kdežto v r chybí jen poslední věta*; 29 <Neteče.> Nevytryskl. *r*] Není tu vody. *S*; 29 Přísaháme. *r*; 32 ji chcete vypít. *S*; 34 *v r a S druhá věta chybí.*

Str. 184: 1 Nikdo nás nezastřelí. *r*] Nás nikdo nezastřelí. *S*; 2 mrtví. *R, r, S*; 3 *v S poznámka chybí*; 4 Je nutno jednat. *r, S*; 5 Chceme *až* Musíme. *v S chybí*; 5 A chceme žít. *r, kde další věta rovněž chybí*; 5 v nerozbornou jednotu. Tak odoláme *S*; 7 Je třeba *až* statečnosti. *chybí v r a S*; 7 Je třeba zvoliti vůdce. *S*; 10 *v S chybí*; 11/12 Vyčkáme tu, než zemrou, a to nebude *S*; 12 K tomu *až* síly. *v r a S chybí*; 13 Hlas: Ale vniknou-li *S*; 15 Vystoupí 4 ozbrojení vojáci. *r*] Vystoupí vojáci. *S*; 16 brána praskla, — *r*; 16/17 Kdyby

se nakaženým podařilo prolomit dveře, — dám vám rozkaz. *S*; 17/18 Rychle *až* nevnikl. *chybí v r, jakož i v S, kde místo toho jevištní poznámka* Rány na dveře se stupňují *a* Vojáci: Budeme.; 18 nevniknul. *R*; 19 *v r jen první slovo, kdežto v S celé chybí*; 20 zvenku: *r*; 20 *v S chybí*; 21 Vy ostatní kupte barikády. *S*; 21 u vrat. *r*; 21 u brány *v S chybí*; 21/23 Ze všeho *až* život. *chybí v S, kde místo toho jen:* Buďme statečni.; 22 obrazů *a* soch *v r chybí*; 24 silni. *r, S*; 24/25 Musíme zvítěziti. *r, jakož i S, kde však věta pokračuje:* i kdyby jich bylo třikrát tolik.; 25 My máme *S*; 26 Oni jsou *S*; 27 dotknou — umírá. *S*; 28 Nesáhnou *až* na ně. *chybí v S*; 28 oni *chybí v r*; 28/29 Nedotkneme se jich rukama, ale železem. Hurrá. *S*; 30 Zdá se *až* praská. *v S chybí*; 31 Hurrá, — kdo nám odolá. *S*; 31/32 Jsme silni. Jsme zorganisováni. Jsme zdraví. *r a S, v nichž obou další věta chybí*; 32/33 Jen pojďte, smrtelné příšery, — *r*] Ó pojďte sem, <kostlivci> smrtelné příšery, — *S*; 33 na nás *chybí v S*; 33/34 Jen *až* ach... *chybí v S*; 35 mě chytá *r*; 35/*str.* 185, 3 *v S:*

Ach, — kdo mě chytá kolem krku? Kdo mě to tiskne *rány*, kdo mě to bije do hlavy! Matičko Boží! Pusť mě, pusť mě! *<Drží se za prsa a padá.>* To není brána, — to jsou má prsa! *Padá k zemi.*

Str. 185: 1 Venku rány, brána praská. *r*; 2 Pusť mě! Pusť mě! *r*; 3 Padá k zemi. *r, S*; 4 Už má mor, už ho má. *r*] Už ji má, — už ji má. *S*; 6 <Vojáci> Odhazují zbraně <a prchají do kouta>. *S*; 7 *v S chybí*; 8/30 *v r, kde autor k počátku této pasáže připsal in margine otazník tužkou:*

DESÁTNÍK: Nebesa se otvírají. V očích světla se podpalují. Já nejsem nemocný. Já nemám mor. Já jsem svatý, — na nebe vzatý!

HLASY UVNITŘ: Nakažení! Nakažení!

DÍTĚ: Maminko!

Zdraví rozprchávají se do koutů kostela.

DESÁTNÍK: A Boha nikde, aby mě uvítal. Byl jsem dobrý křesťan. Ježíši — Ježíši — kde jsi? Pojď!

Brána se zřítí.

8/30 *v S:*

VOJÁK: Vidím nebesa otevřená. V očích hoří mi [smrt?]. Já nejsem nemocný. Já nemám mor. Já jsem svatý, — na nebe vzatý!

Rány na dveře.

HLASY ZVENKU: Otevřte!

STAŘEC: Už je otevřeno. Už jsme mrtvi.

VOJÁK: Hurrá, hurrá. Dobyli jsme nebe. Bílá oblaka, — andělé! A kde je Bůh.

OBČAN *brána se zřítí:* Nakažení! Nakažení jdou! Utecte!
14 <Mám mor.> Proč ode mě *R*; 26 křesťan. <Vidím nebe.> Hleďte, *R*.

Scéna 11 *je opět v S* 37. *Str.* 186*:* 1 *v S chybí*; 2 Nakažení vejdou. Zatarasí svým počtem vchod. *pův. r*] Nakažení morem vejdou do kostela. Vpředu jeden v bílém rubáši. *S*; 3 Desátník: Hle — *r*] Stařec: Hle, — *S*; 3/4 prvnímu *chybí v r a S*; 4 Desátník *v r a* Stařec *v S pokračují:* Ježíši Kriste, — já jsem umřel a jsem velmi unaven.; 5/8 *chyběji v r a S*; 9 (*Desátník*) křičí: Co to vidím? *r*] (*Stařec*) křičí: Ha, co to vidím. *S*; 10/11 dva — tři — deset — sto — tisíc! *r a S*; 11 Tisíc Kristů přichází. Tisíc ran v boku a dva *S*; 12 Sevře prvního nakaženého kolem nohou. *r*] Chytí prvního morem nakaženého kolem krku. *S*; 13 Ježíši Kristové, *r*; 13 Ježíši Kriste, já jsem k tobě přišel do nebe. *S a pův. r*; 14 *poznámka chybí v r i S*; 14 Žízním! *r, jakož i S, kde mezi* 14 *a* 15 *je:* Dítě v zástupu: Maminko, — já se bojím.; 15 Desátník: *r a tak tam i dále*] Stařec: *S a tak tam i dále*; 15 Posadíš *S a pův. r*; 16 První nakažený: Já mám mor! Já mám mor! *r, S*; 17 Ty budeš kralovati *S a pův. r*; 18 *v S škrtnuta poznámka:* Padne a zemře.; 19 *v S chybí*; 19 Druhý nakažený: *r*; 19 vodu. *R, jakož i r, kde druhá věta zní:* Nemají.; *místo* 20/21*:* První nakažený: Zde zůstaneme. Zde zemřeme. *r*] Druhý morem nakažený: Zde zůstaneme. Zde se položíme. Zde umřeme. *S, kde mezi* 21 *a* 22 *je:*

PRVNÍ MOREM NAKAŽENÝ: Nedotýkej se mě. Já mám mor!

STAŘEC *strašně se směje:* <Ježíš Kristus> <Ty máš mor! Ježíš Kristus umírá na mor! Chachacha!> Kristové mají mor. <Kristové> Bohové žízní. Kdo jim dá pít, když sami si dáti nemohou.
22 První morem nakažený: Nemáte vodu, — nemáte vodu? Jsme jako hořící *S*; 23 *třetí věta v S pokračuje:* a srdce je v jednom plameni. <Nevíme, kdo zapálil.>; *mezi* 23 *a* 24*:*

DRUHÝ NAKAŽENÝ: Kdo nás zapálil? Kdo byl žhářem? *r a obdobně pův. v R, kde však mluví* První nakažený *a druhá věta chybí, kdežto v S mluví* Třetí morem nakažený *a obě věty jsou přehozeny.*

NAKAŽENI: Vodu! Vodu! Pro Boha živého! *r a pův. R, kdežto v S mluví* První morem nakažený *a jen:* Vodu, — vodu! *V r se touto pasáží končí scéna 11, kdežto v R táž pasáž měla původně pokračování, které se čte, škrtnuto, na rubu listu 12:*

ŽENA: Nechte nás! Nedotýkejte se nás při matkách, které vás zrodily. Při dětech, které jsou zdrávy.
24 *chybí v S, kde jen poznámka:* Nemají vodu.; 25/*str.* 187, 2 *v S:*

DRUHÝ MOREM NAKAŽENÝ: Lehněme tu. Lehněme u vchodu chrámu. Jako žebráci. A pojděme.

DÍTĚ: Maminko, maminko!

OBČAN: Nikdo z nás neuteče, — položili se u vchodu.

HLASY MOREM NAKAŽENÝCH: Černá mi ruka. Boule mi narostla na prsou jako černá růže. Hoří, — hoří. — Hasiči. Slyšíte troubení? Vodu. — Dejte nám vodu. — Chci žít! Bože náš!

LÉKAŘ *vystoupí doprostřed.*

26 ji někde uschovali. *R*; 32 zemru *R*] zemřu *Kn.*

Str. 187: 2 Vodu pro Boha *R.*

Scéna 12. *Str.* 187: 3 *v S chybí*; 4 Kněz v slavnostním mešním rouchu. *r*] Vstupuje kněz oděný v slavné mešní roucho. *S*; 6 Přicházím, abych <sloužil mši> se pomodlil za vaše hříchy. Abyste *S*; 8 *jen:* Mladík: *S a tak i dále*; 8/9 Popros Boha o to, *r*; 8/9 Pomoz mi, kněže, popros Boha, — žil jsem *S*; 9/10 Já bych chtěl *S*; 12/13 Modli se, — abys přišel do nebe! *r, S*; 14/16, *jež v S pův. chyběly, jsou tam dodatečně připsány na sousední str. 34*; 14 Kněže, <nejkrásnější představou nebe je pro mě> teď mojím nebem je sklenice vody. Uviděl bych v ní <oblaka, louky, hvězdy, — celý život> anděly a Boha. *S*; 15 víc než sklenice vody. *S*; 16 by teď méně, kdyby bylo něco jiného. *r*] by méně pro mě, — kdyby bylo něco jiného. *S*; 17/21 Ale kdybych měl skleničku vody, tak bych jistě oživl. Skleničku vody, ve které plují oblaka, louky a květiny. Proč mi Bůh nechce dát skleničku vody? *S, kde poslední dvě věty chybějí*; 17/20 Uzdravil bych se *až* Pít! *chybí v r*; 22 *jen:* Odejdi, — rouhači! *r*] Odstup ode mne ty, který se rouháš! *S*; 23/24 Budu se modlit, abyste *r, S*; 24 čistí *R, r, S*; 24 jako nemluvňátka. *r, S*; 24/26 Vždyť *až* světa. *chybí v r a S*; 26/27 Tam — v ráji najdete mír a pravou potěchu. *r*] Tam — v ráji naleznete mír a boží potěchu. Spadnou s vás okovy tohoto slzavého údolí. *S*; 28 mne *r, S*; 28 drazí lidé! *S*; 28/29 Zde chci zůstat, na tomto světě. S děckem! *r, jakož i S, kde však druhá věta chybí*; 30 *v S místo první věty:* Čím máte zalepeny oči!; 30 Což nevidíte, *S*; 30/32 celý tento hrozný život je jen sen (*v S je* snem) — a že pravý a skutečný život sídlí nad hvězdami? *r, jakož i S, kde však věta pokračuje:* mezi Bohem a anděly.; 33 neboť vás miluji. *r, S. Nato následuje:*

DÍTĚ: Maminko — maminko — neodcházej! *škrtnuto v r*] Maminko, — maminko, — máš-li mě ráda, zůstaň se mnou! *S*

ŽENA: Jak bych mohla od tebe odejít, andílku! *škrtnuto v r*] Zůstanu, můj andílku! *S.*

33 Proto klekněte *r*; 33/34 Kněz: A pročež klekněte na kolena, vy ubozí, nemocní a žízniví. Klekněte a modlete se! *S*; 34/*str.* 188, 2 budu prositi Krista, aby jste zemřeli spaseni. *r*] budu celou svojí duší prosit Krista, syna Boha jediného, abyste zemřeli spaseni. *S*.

Str. 188: *mezi* 2 *a* 3 *v S:* Nakažení: Chceme se uzdravit.; 3 Žebráci: Chceme *S*; 5 *poznámka v r a S chybí*; 5 Malověrní. I v posledních *r*] Malověrní, — což i v posledních *S*; 5/6 dáváte ďáblovi přístup do svého srdce? *S*; 6 Podívejte *až* sebe! *chybí v r a S*; 7 Proč jste nakažení? *R*] Proč trpíte nemocí? *r*] Proč trpíte bez moci? *S*; 8 Bůh vás potrestal. *S*; 8/10 a chce *až* sám *chybí v r a S, v nichž místo toho:* Nepomůže vám teď. *r*] A nepomůže vám teď. *S*; 11/12 Nuže, — je na dosah vašich rukou. Nebožtík hrobař *S*; 12 nebéřete ji?] nebéřete ji. *Kn*] nebeřete ji. *R*] nebeřete si ji? *r*] nenaberete si jí? *S*; 13/20 *v S:* Protože Bůh položil na ni svoji trestající ruku. Proč zabil na místě zpupného generála? Protože vám zakázal [*sic!*], abyste protrpěli si trest svůj až do konce. Zdaž na tomto není sdostatek zřejmá jeho vůle. Kdo se odváží z vás jíti proti Bohu?; 13 *jen:* — Protože Bůh přímo z ní křičí na vás *r*; 15/16 Sic *až* skutek. *chybí v r*; 18/19 si svůj trest protrpěli do konce. Zdaž zde není sdostatek zřejmá jeho vůle. A proto *r*; 20 jíti proti Němu. *R*] teď jíti proti Bohu? *r*; 22 přinese vám vody? *r*] se odváží z vás jíti pro vodu? *S*; 23 vystoupí ze skrytu: *r*] vystoupí, klekne doprostřed chrámu a zavolá: *S*; 24 Kněz zděšen: *S*; 24 Jak? Ty lékaři — *R*] Jak, — ty lékaři, — *r*] Jak, — ty <se odvážíš jít> lékař a *S*; 25 proti Bohu, — jdu proti *S*; 26 *jen:* odešel z tohoto pomníku. *S*; 27 kdo nedosti *r, S*; 27 uctívají ho *r, S a pův. R*; 30 *v S první věta chybí*; 30/31 Tak *až* zabil! *v r a S chybí, místo toho v obou:* Rouhá se, — zabijte rouhače!; *mezi* 32 *a* 33 *v S:*

DÍVKA: Lékaři, nezahyň!

DÍTĚ: Vodu! Vodu!

33/36 *v S dodatečně na sousední str. 38*; 34/35 naučení, kněže, z více, než ty sám *r*] naučení z více věcí, kněže, než sám *S*; 35/36 Každý *až* k cíli. *chybí v S*; 36 proto jdu. *S*; *mezi* 36 *a str.* 189, 1 *škrtnuto v R:*

KNĚZ: Lékaři, pravím ti ještě po dobrém: Nechoď! *V dáli dunění hromu.* Slyšíš, — výstraha. Bude-li Bůh chtít, sešle přívaly vody v jediném okamžiku a spasí všechny.

NAKAŽENÍ U DVEŘÍ: Ohromný mrak jde po nebi.

KNĚZ: To je mrak jeho hněvu.

Str. 189: 1 Nepůjdeš! *S*; 2 Lékař vstává. *r, S*; 3 jestli hrobař mluvil *S*; 4 Lékař zvedá ruce k nebi: *r*; 4 Stůj při mně! *r, S*; 5

kterým] který *R, r*; 5/6 Blázne, — což myslíš, že země dá pramen, <který by ukojil tuto pozemskou žízeň, — která je věčná> kterou [*sic!*] mohou ukojit jen nebesa? *S*; 7 Žízeň je bůh. A bůh sestoupil *r, S*; 7/8 aby byl slyšen a viděn a přijat. *pův. S*; 9/14 *chyběji v r i S, ale v r si autor na rubu předchozího listu 35 napsal:* Poznámka k dešti: Člověk se musí nejdřív obětovat, aby Bůh mohl spasiti.; 14 *další věta v R škrtnuta tužkou:* Tak stojí psáno, myslím.; 16/18 Nechci se vrátiti jako lékař, který nemůže pomoci, ale jako pramen vody živé. *r*] Nechci se vám vrátiti jako lékař, který nemůže pomoci, chci se vám vrátiti jako pramen, který žízeň nasytí. *S*; 18 v jiné, šťastnější podobě. *R, kde další dvě věty škrtnuty tužkou:* Tak, — jako pramen vody živé. Chci se vrátit jako pramen.; 19 otevřeného hrobu. *S*; 20 Učiníš-li jen krok, — *r*; 20 ještě jen jeden krok, — <pak proklínám tě Bohem spravedlivým> prokleji tě. *S*; 22 Maminko, — dej mi pít. *S*; 23 *v S poznámka pokračuje další větou:* Ticho.; 25 *v S jen:* Z hrobu vytryskne vysoko pramen. Hřímání.; *touto řádkou se končí koncept v S 37 a pokračuje v S 38, kde se 20/25 opakují, a to již v témže znění, ve kterém je tiskneme, až na to, že v 20 chybí* ještě *a že v 25 první věta zní:* Strašlivé hřímání a blesky.; 26 Bouře — Bouře! *S, kde následuje jevištní poznámka:* Strašlivé mraky vstaly na nebi.; 27/33 *chyběji v r i S, místo toho v obou mluví* Kněz, *a to v r:* Bůh přichází sám. *a v S:* Bůh přichází v blescích a hromech.; 28 žízeň *R*; 30 zastřel <slunce> celé *R*; 34 *chybí v S.*

Str. 190: 1 Vidíme *r*; 1 *v S zní celé:* Ale pramen! Vidíme pramen! Voda! Voda!; 2 kdo *r*; 2 Prokleji vás všechny, kdož se k prameni přiblížíte. *S*; *místo* 3/6 *v r:* Lid hrne se k pramenu: Pojďte se napít! *a v S:*

NAKAŽENÍ U DVEŘÍ: Prší! Prší!

HLAS: Krev mrtvých! (*Celou řádku připsal autor dodatečně perem.*)

LID *hrne se k pramenu:* Pojďte se napít!

7 Ale proud tryská ze hrobu *S*; 8 Rány se mi s těla slupují. *r*] Moje rány se mi slupují s těla jako listí na podzim. *S*; 8 *mezi první a druhou větou je v r a S:* To nebyl lékař.; 10/13 *v r a S chyběji*; 10 místo! *R*] místa! *Kn*; 14 Kněz u oltáře: *S*; 14 Buďtež *r, jakož i S, kde pův.:* Proklínám vás jmenem Boha, který jest vyšší život. Všichni jste prokleti!; 15 v základech *chybí v r*; 15 *první věta v S:* Blesk udeří do chrámu.; 17 *v S chybí*; 18 Utecte! Utecte! Chrám se řítí! *r*] Utecte. Utecte — chrám padá! *S*; 19/20 *chyběji v r, jakož i v S, kde škrtnuto:*

MLADÍK: Zachraňte všichni své životy, neboť můžeme pít!

NAKAŽENÝ: Venku je strašlivý liják. Celý svět je jediným nápojem naší žízně. Uzdravíme se.

A na sousední str. 2 si autor poznamenal: Kněz řve o záchranu, ale nikdo ho nedbá, až umře.; 21/22 a *až* všechny *chybí v r, kde místo poslední* Mladíkovy *věty je:* Zachráníme se!; 21/22 *v S jen:* Zachraňme se! Zachraňme se! I venku je voda. <Celý svět je jediné napojení naší žízně!>; 23/27 *chybějí v r a S*; *mezi* 28 *a* 29: Všichni vyběhnou z chrámu. *r*] Všichni vyhrnou se z chrámu. *S*.

Scéna 13. *Str.* 190: 29 *v S chybí*; 30 padá dolu. Blesky. Brana *S*; 31/33 Je *až* déšť. *chybí v r a S*; 33 dešť. *R*.

Str. 191: 1/2 Žena lékařova vběhne do chrámu prostovlasa a promáčená. Hlas její zápasí s blesky a hromem. <Není to hlas šílený,> Je to hlas zpola *S*; 3/*str.* 192, 11 *v S* (*kde si autor proti druhé půli této* Eviny *promluvy na sousední str. 6 poznamenal:* Nebudeš nikdy tak hrozný, světe, abychom se na tobě znovu nerodili.):

Ó veliký dne, kdy člověk kameny do pěstí sevřel,
aby z nich vypustil stromy jak zelené ptáky do nebe vzletající. —
Ó životě, veliká touho, která se proměňuješ
v to, po čem toužíš!
Vidím velikou louku a stromy a pramen
podobný lidskému srdci, které tryská a napájí,
vidím zástupy pocestných lidí ze všech stran přicházející
s žízní a vyschlým hrdlem, aby se napojily.
<Ó člověče, žízni a prameni,
božská trojice se navzájem prostupující
ve hmotu nesmrtelnosti, —>
Zdaž tvrdost tohoto světa není důkazem vaší nesmrtelnosti,
neboť <zemřely> uhnilo by vám srdce a ruce, kdyby
nebe na zemi sestoupilo a vše bylo tak dobré a stálé, —
že by nebylo možno to zlepšit a změnit.
Toto je život a láska:
žízeň, která ze sebe vystaví pramen
pro všechny žíznivé.

Vidím velikou louku a stromy a pramen,
zástupy pocestných lidí ze všech stran přicházející
a já jdu s nimi, neboť se blíží
i <moje> hodina mého napojení.

Pije s dlaní vodu.

Kdo málo dává, pro pochvalu dává,
kdo mnoho dává, sám v daru svém zmizí.

Hromy a blesky.

Hle, děti zpívají, — děti, které se rodí,
budoucí touhy, žízně a lásky,
<a já též zpívám a já též zpívám
zpěv veliký, slavný a nekonečný,>
dnes hroby se mění v prameny, —
já byla hrob a <stávám se> je ze [mě] pramen,
<stávám se> je ze mě pramen a do vrchu tryskám.
Hle, děti zpívají, — děti, které se rodí,
<a já zpívám s nimi> aby dospěly, zemřely a znovu se zrodily,
<a já zpívám také,
protože jsem mezi nimi>
a já jsem mezi nimi, zpívám také,
protože musím a chci,
protože rodím se!
Ó rodím se!

Chrám se se strašlivým rachotem zhroutí v ssutiny.

3 *Eva v r pův. začínala:*

O, křičte, zpívejte a radujte se, lidé celého světa,
neb zas přišel veliký den, kdy člověk do pěstí kameny sevřel
4 podobný velkému srdci, *pův. r*; 6 s žízní a velikou touhou, aby *pův. r*; 7 Ó veliký *r*] O veliký *Kn, R;* 7 do pěsti *r*; 9 ó životě, *r*] ó, životě, *Kn, R;* 9/10 ó životě, veliká touho, která se proměňuješ | v to, *r*; 11/13 *v r:*

Lidé,
tento svět <je> kulatý a tvrdý
<a proto nesmrtelný důkaz> je důkazem naší nesmrtelnosti,
14 uhnily by vám *r*; 16 že by nebylo možno to zlepšit a změnit. *r*; 17/18 Toto je život a láska: | žízeň, která ze sebe *r*; 20/21 *v r:*

Tento svět je kulatý a tvrdý,
ale nebude nikdy tak tvrdý,
22 se znovu nenarodili. *r*; *místo* 23 *v r:*

Vidím velikou louku a stromy a pramen,
zástupy ze všech stran přicházející,
24/25 s nimi, neboť se blíží | i hodina *r*.

Str. 192: 1 ze mě *R, r*; 2 je ze mě pramen a do vrchu tryskám. *r*; 10 prořezuje *R*; 11 *zní v r pův.:* Ó rodím se! *a je tam pův hned*

za 7, před jevištní poznámkou, která tam pův. zněla jen: Chrám se s rachotem zřítí v ssutiny. *Ale později autor na rubu předchozího listu 38 napsal nové znění, jež se s textem, který tiskneme, shoduje až na to, že* 8 *i v něm chybí a* 9/10 *zní takto:* Chrám řítí se v ssutiny, zatím co ona je rozřezuje jediným slovem.

Str. 193 *Nejvyšší oběť.* První výstup vyšel v Rudém právu ze dne 22. října 1922, Dělnická besídka, str. 1 (*RP*) v čele s názvem a podtitulem hry, seznamem osob a údaji o místě a čase děje, jakož i s úvodní jevištní poznámkou, ale bez dedikace a motta, zato pod čarou s poznámkou: *Hra tato vyjde příští měsíc nákladem F. Svobody v Nuslích a připravuje se scénicky pro divadelní večer pražského Proletkultu.* Rukopis (*R*), jenž byl předlohou knižního znění (*Kn*), dochoval se v linkovaném školním sešitě č. 41 v polotuhých černých deskách a o 47 volných, neočíslovaných listech, popsaných po jedné straně; je psán i opravován perem, jen zcela výjimečně se v něm vyskytují korektury tužkou. Ve štítku sešitu je spolu s autorovým jménem název a podtitul hry, rukopis sám přináší jen vlastní její text. Naopak jen dedikace a samozřejmě text se str. 197 chybí v konceptu tužkou (*r*), jenž se dochoval v školním linkovaném sešitě č 40 v měkkých modrých deskách; jen výjimečně je opravován také červenou tužkou. Na štítku je s autorovým jménem název kusu, podtitul *Hra*, na úvodní stránce znovu název, nynější podtitul, seznam osob — autor tam dělníkovo jméno Petr opravil na Ivan, kdežto v samém textu mu vrátil jméno Petr — a údaje o místě a čase příběhu; na druhé stránce je jen motto; koncept *r* má 40 stran a sahá jen do půle třetího výstupu. Aniž na něj navazují, podávají jiné dva koncepty, pravděpodobně ranější a psané rovněž tužkou, zlomek zbývajících částí hry. První z nich, jenž zahrnuje konec čtvrtého a začátek pátého výstupu, je na prvních dvou stránkách v linkovaném školním sešitě č. 43 (dále jen *S*), nenadepsaném, v měkkých modrých deskách a o 32 stránkách; další čtyři listy, jež snad obsahovaly pokračování tohoto konceptu, jsou vytrženy a na str. 22—32 (jen na sudých) je odzadu psán konec autorovy povídky *Cizinec*, později nazvané *Služka.* Zprvu se s tímto konceptem *S* kříží další koncept *K*, jenž sahá od začátku pátého výstupu až do konce hry a dochoval se na prvních osmi stránkách v sešitě téhož typu (v archivu ZW), kde pak na str. 16—38 jsou odzadu koncepty k *Baladě o námořníku.* Nynější motto hry zvolil autor zřejmě později, protože do kapesního kalendáříku na rok 1922 (v MP) si na str. 61 poznamenal: *Největší možná*

oběť, kterou můžem něčemu přinésti, jest, když tomu obětujeme spásu své duše. Motto mé aktovky »Nejvyšší oběť«.

V žádném z rukopisů se nevyskytuje vročení knižního textu *V Praze 1922*, zato v konceptu *r* je na titulní stránce přesnější údaj: *14. II. 22.* Že vskutku tehdy začal básník psát tuto poslední ze *Tří her*, vysvítá zároveň ze zprávy v jeho pražském dopise ze dne 23. února 1922, že *»pracuje zase na novém divadle«* (*KSR*, 104); ale práce se tentokrát nezvykle protáhla. V dopise z Prostějova, ze dne 30. března, se básník zmiňuje: *»Divadlo spí, — ač rád bych je likvidoval«* (*LP*, 58), ještě 16. července píše, rovněž odtamtud, že *»dodělává divadlo«*, ale že *»je to příštipkařina«* (tamtéž, 63), a 15. srpna, že třetí ze *Tří her* je *»v prvním psaní«* (*LP*, 66). Když už připravoval jejich knižní vydání, podotýká — v prostějovském dopise ze dne 14. září 1922 —, že musí *»třetí hru celou opsat a upravit«* (*LP*, 71).

V dalších podrobných poznámkách si všímáme zas jen závažných odchylek v interpunkci, zejména u konceptů, kde ji v údajích o různočteních zároveň sami doplňujeme — otazníky — jen v případech zcela nesporných; rovněž pomíjíme odchylky, jež v *RP* vyplynuly odtud, že se tam při autorově psaní čárky před pomlkou rušilo buď jedno, nebo druhé z obou znamének. —

Výstup I. *Str.* 201: *1/2 v r jen:* Pokoj. *a pod tím:* <Ivan> <Petr> Petr a Filip.; 1 dveře. *RP, R*] dvéře. *Kn*; 1/2 Pozdní, říjnové *pův. R*; 4 Filip chodí pokojem *RP, r a pův. R*; 4 s rukama složenýma na zádech: *r*; 6 musila *RP*; 7 Nechť to *RP, r a pův. R*; 7 udělá. Ó ta bestie! *r*; 8 Petr stojí u okna: *RP*] Petr sedí klidně u kamen: *r a pův. R*; 9 holky! *RP*; 9/10 To bylo něco jako osud, co je skládalo dohromady. *r*; 10/11 prohrály *r*; 11/13 staly se komisařkami, — neměl-li, — byly z nich kurvy. Není každý tak statečný *r*; 14 doprovázel ji až *r*; 15/18 Představ si, Petře, — jeho, který dal zastřelit padesát našich soudruhů, který má plnou tlamu krve, násilí a vražd, představ si, jak jde kolem tebe a říká ti slova sladká jak bonbony. Ubohá! *r*; 16 <tu> tlamu krve, násilí a vražed, *R*; 19/20 vyprávěla. Hned včera večer. <A potom jsme se usnesli> Poznal jsem *r*; 20 nám sám *r*; 21/22 byla jednou z hlavních vůdkyní *r*; 23 jak chroust *r*; 25 Myslila na to i *r*; 26 Musil *RP*; 26 Teprve jsem ji o tom přesvědčil. *r*; 27 zblízka. <Aby prý poznala> <Ženy se rády dotýkají> *r*; 28 rozkoše dotýkati se *RP, R, jakož i r, kde* Petr *pokračuje:* Nenapadlo ji, že by ho mohla zabít. Chtěla ho poznat.; 30 jsem jí já, chtěl jsem, aby sama poznala, že musí. *r*; 31/*str.* 202, 4 tento člověk je vrahem padesáti našich nejlepších soudruhů, které

zabil proto, že chtěli svět lepší. Ale nejde o to, že zabil jen je, — při prvé příležitosti bude zabíjet znova <protože je za to placen>. Je to bestie, která se živí lidskou krví, ne že je za to placena, ale že je toho lačna. Tisíckrát chtěli jsme ho odstranit, nikdy jsme neměli příležitosti. Dnes se tobě dala do rukou. *r*.

Str. 202: 1 Věříš, že *pův. v R, kde i dále* Petr Soně *původně tykal*; 3 zabíjel *RP*; 4 Ty věříš *r* (*a pův. R*), *kde* Petr Soně *soustavně tyká, aniž to dále vyznačujeme, leda ve spojitosti s jinou odchylkou*; 5 musíte <tedy> odstranit *R*; 4/6 *až do konce odstavce:* jednáme. Musíš chtít tedy přelomit každého, kdo jde proti nám. Je žijícím zlem a nepravostí. Máš možnost ho zabít. Musíš tak udělat ve prospěch ostatních. *r*; 8 A co ona? *r*; 12/14 jsem hned plán a pokračoval jsem: Řekl ti, že tě bude zítra čekat u vchodu do sadu. Ty tam půjdeš. Proměníš se na chvíli v tu ženu, *r*; 16 ... dětskýma očima —. *R*] Dětskýma očima. *r*; 17 tisíc *r*; 19/21 aby jsi v něm nenáviděla nejen <onu> nespravedlnost řádu, který zastává, ale i člověka. Ty člověka musíš nenávidět, abys byla silná. <Povedeš ho> Až *r*; 21 zešeří, *RP*; 22 doprovázet. *RP, R, jakož i r, kde věta pův. pokračovala:* a <blýskat> kroutit si knír.; 22 U dveří staneš a *r*; 23 jak mu podáš *r*; 23 On řekne: *RP a pův. R*] A on řekne: *r*; 25 nalehat, *R, r*; 25 a kroutit si *r*; 27 Sama přijdete nahoru, — *RP, R*] Přijdeš navrch, — *r*; 27 tam tě budeme *r*; 28/29 Filipem. <A až přijde> Abys byla ještě silnější. *r*; 29 Napomádovaný, *r*; 32 Co je ti? *r*.

Str. 203: 1 a falešné *R, r*; 3 Vezmi *až* děravá. *v r chybí*; 5 Béře *až* pasy. *v r chybí*; 5 Beře *R*; 7 těžko, Petře? <Nikdy než usneš?> *r*; 8 musilo býti. *RP*; 9/11 třebas než usneš, nevzpomeneš si na to všechno? Není ti, jako by můra ti ležela na prsou? Není ti, jako bys přece byl proklatý? *r*; 11 proklatý? *RP a pův. R*; 12 Sentimentalita, — konečně nikdy jsem nevraždil, vždy jsem jen bránil většímu zlu. *r*; 13 Ale <zde> vždyť *r*; 14 Ne, — <zde> vždy *r*; 14 vždy šlo *RP, R, r*] vždyť šlo *Kn*; 14 *v r* Petr *pokračuje:* Odstřeloval jsem vždy divokou.; 15 A cítil jsi, že máš k tomu *r*; 16 Ano. Ten kdo bojuje, vždycky má právo *r*; 16/17 zabít. Vítězství se nevyfňukává. *pův. R*] zabít. Ale ten, kdo chce si spravedlnost jen vyfňukat, — ten ho ovšem nemá. Ale jen proto, že nemá sílu. *r*; 18 Ne, nemyslím v boji. V boji lze *r*; 19 připraveně, úkladně, — c h l a d n ě, Petře. *r*; 20/23 *jen:* Dnes už se nebojuje ohněm, — <dnes se bojuje> ale ledem. *r*; 22/23 připraveně, rozmyslně. *RP*; 24 tak silný, Petře, jen proto, že jsi *r*; 25 jako skála *RP, r*; 25/26 v moři; — já mám v sobě plno pórů *r*; 26 d o m ě *R*] do mě *RP, r*; 26 jen *r*; 27/28 tolik vůle, abych

r; 29/30 protože celý svět jsi si zjednodušil *r*; 31 vlády. <Nezabíjíš lidi, —> Tak *r*; 33 jako měšťák! A takoví *r*; 34/35 *mezi druhou a třetí* Petrovou *větou v r:* Inteligenti!; 36 vzmužile! *R, r*; 37 což použijete <svého chytráctví> vší té své školské nauky a naučeného chytráctví, abyste *r*.

Str. 204*:* 1 vysoce skryli svoji *pův. r*; 2 nikdy opravdovými proletáři! *r*; 2 Vezme mu ruku. *r*; 3 Máš ji vlhkou, jako *r*; 3 žába. *RP*; 5 vůli, — *r*] vůli — *Kn, RP, R*; 5 že <je> by *r*; 6 trochu převrhnout v tobě *pův. r*; 7/8 byl by jsi vrahem, — zcela obyčejným vrahem. *r*; 9 *druhá věta v r a pův. i v R:* Krucifix!; 9 to jsem *r*; 11 v ten lepší *r*; 12 vždyť tímtéž byl bych *RP*; 12/13 mrtev, vždyť <nejsem nic, jen to> moje maso, *r*; 13 není nic jen to. Jen to, jedině to. *r*; 14 ti, Petře. *pův. r*; 14 *druhá věta v r chybí*; 14 Chtěl bych být *r*; 15 *poznámka chybí v RP, R, r*; 16/18 Nehněvej se na mě. Jsem dnes takový rozčilený. To čekání! Vždy, když na něco čekám, když mám být klidný, — jaksi se přelomím. *r*; 18 řekla *r*; 23/24 A ta kamna nechtějí hořet. A tak mrzne, tak mrzne. Tobě není zima? *r*; 26 po ulici, *r*; 26 pokryto *RP*; 27 od toho oči. *r*; 28/30 Víš, — vše mělo tvrdé, ostré hrany a studilo, ale přece jen ze všeho sálalo jakési světlo. Dnes v noci se mi zdálo o ohni v krychli ledové. Oheň v krychli ledové. Není to divné? *r*; 31 *v r* Petr *pokračuje:* Co je nám po nich.; 32 Soněčky nikde. Raději bych chtěl, aby *r*; 33 pryč! *RP*; 34 *v RP ani v r není odstavec*; 34 Ale teď už je u něho, možná na ni sahá, *r*; 35 Soněčko, *R*; 35 Soněčko! Tak jsme *r*; 37 *v RP není odstavec.*

Str. 205*:* 4 abys přeletěl. *r*; 5 viděla — a *RP*; 6/8 A je jiná než ty. V jejím ženském těle hoří cosi nezkrotného. Když ji vidím, je vždycky jako v boji. S námi, s ostatními a nejvíc s a m a s e b o u. Vím, že má toho v sobě víc než já. <Má v sobě i něco z tebe.> Je široká jako země a má i něco z tebe v sobě. <Ale přemáhá> Přemáhá se však svým rozhodnutím. *r*; 9/10 což, jestli ten — policejní komisař — jestli si to rozmyslí. Jestli jí pozná na očích, že je to léčka. Jestli se mu nějak prozradila. *r*; 11 odpovídající na jeho *RP*] jak mu odpovídají na jeho *r*; 12 silná. Aby *r*; 13 v sobě! *v r podškrtnuto*; 15 Ale jsou taková *r*; 15/17 člověk <třebas pro ostatní lidi> pro blaho lidí <přemůže v sobě i to nejvyšší,> obětuje své nejvyšší: duši, srdce a <svůj> život, — a nezbude mu nic, jen prokletí. *r*; 17 mu však nic *RP a pův. R*; 18 žiji, vždy něco mi *r*; 19/21 Je taková milá. Ani broučku neublíží. Znám ji tak dobře <Petře> a miluji ji. Kdybys miloval <ji jako> člověka a ne <jako> jenom *r*; 22 Má takové bílé a krásné ruce. Jako květinky, co rostou *r*; 22

jako květinky, *RP*; 22 co rostou *RP, R*; 23 Onehdy jsem se jí ptal: *r*; 24/27 Řekla mi: »Protože mi narostly pro lásku.« A teď, když si pomyslím, že ona bude první, která musí zabít, cítím, jak ji to bude strašně bolet. A je mi teskno. *r*; 29 mu <říká> šeptá milovaná žena. To jest jeho jediný *r*; 31/32 Ty vždycky říkáš »má« — »nemá« a nevíš, že člověk také někdy musí. *r*; 32 vlečen! — — *RP*; 33 *v RP a r nezačíná nový odstavec*; 34 komisař Phlips *r*; 34 matka, její otec, *r*; 35 Jaké hlouposti! *r*; 36 O nikoliv. — Aby se jí líp zabíjelo <Vždyť ona zabíjí čistě z vůle> <rozumu>, když už musí zabít. Není jako ty — a bude-li <zabíjet> vraždit z rozumu, — zlomí ji to. *r*; 37 *celá věta v r chybí.*

Str. 206: 1 Kdo ví, co je s jejími *r*; 1 jak <to bylo> je *R*; 1/2 s námi už přes půl *r*; 3 mně nikdy o nich nemluví. *r*; *mezi* 3 *a* 4 *v r:*

PETR: Nevíme, z kterého kraje pochází.

FILIP: Ani do kterého zajde.

4 *první věta v r chybí*; 4/6 Když ji přivedl soudruh Higgins poprve do tajné schůze, — poznal jsem hned po ní, že je statečná žena. Víc o ní však nevím. *r*; 7 tehdy *v r chybí*; 8/9 záhadnou a plnou čehosi nevýslovného. Až do včerejška. *r*; 9 ji stále miluji. *RP*; *mezi* 9 *a* 10 *v r:*

PETR: Jsou lidé, kteří přejdou před našima očima a zapálí.

FILIP: Je zima.

Místo 11/12 *v r:*

PETR: Už by zde měla být.

FILIP: Mám na rukou studený pot, jsem jako žába. Tos říkal ty.

PETR *dívá se z okna:* Je už tma, — docela tma. Rozsvítíme.

13 Ne, Petře, proboha ne. *r*; 15 Nebojím se, ale *r*; 17 Snad. *RP, r*; 19 <Ještě ne, — to jen Soňa přichází.> Ne propast, — jen prasečí hrdlo *r*; 19/20 ale přede dveřmi se obrátí. *r*; 21 tak jako *RP*; 21 se mnou. <Ty musíš jít s ní> Ne *r*; 22 sama! — *RP*; 22 Nesmíš ji nechat samu. — *r*; 24/25 rozsvítí, pohlédne do zrcadla, přetře si oči: *r*; 25 Potom, ač všecek se chvěje, ustrne *r*; 26 upřeně *v RP chybí*; 26 dveře. *RP, R, r*] dvéře. *Kn.*

Výstup 2. *Str.* 206: 27 *v r chybí*; 28/29 v límci z kožešin, turistické šaty: *r.*

Str. 207: 2 ukaž se! *r*; 3 Ne, nic, — nic, Soněnko. *r*; 7 voňavkou. Cizí vůní. *r*; 10 Směje se nepříjemně. *r*; 12/13 Hleďme Petr, — znalec žen. A já jsem mu skoro nevěřil. *r*; 14 Zase pitomosti. *r, kde od tohoto výjevu* Petr Soně *rovněž vyká*; 14/15 je dnes nějak po-

třeštěný. *r*; 15 chladno, že ne? *r, kde další poznámka chybí*; 19 Soňa zimomřivě se protahuje u kamen: Co *r*; 20 Nejspíš tak, Petře, — jak *r*; 20/22 bych byla spadla do vašich slov. <Jako by mě voda nesla.> Jenom ta ulice a ten sad byl divný. Dříve jsem si vždy řekla: Dojdu k tomu *r*; 23/24 dojít. Ale dnes jsem nedošla. Dnes mě jako by voda nesla *r*; *mezi* 26 *a* 27 *škrtnuto v R:*

PETR: Je ozbrojen.

SOŇA: Má revolver.

a v r škrtnuto:

PETR: A jste připravena?

SOŇA: Zabíti?

PETR: Pak máme nejvyšší čas.

SOŇA: Měl u pasu revolver. Ptala jsem se ho, — bojíte se mě? Říkal: Ne, — ale chci se bránit. A smál se.

FILIP: Revolver u pasu? Snad všechno ví.

SOŇA: Neví, —

FILIP: Jak ty to víš.

PETR: Ty, prosím tě, nemluv. Ví to jistě lépe než ty. Měl revolver u pasu. To je jejich spolkový odznak, který nosí na břiše. Až přijde, musí si ho sundat.

28 schováme do vedlejších pokojů. *r*; 28 *za třetí* Petrovou *větou škrtnuto v R:* Vy už ho zatím nějak; 28/29 <Máš tu nůž, Soňo?> Dám vám svůj nůž. Vy musíte bodnout první. Potom přijdeme my. *r*; 31 <Ano> Tedy aspoň já. *r*; 33 Filip bledý jako stěna: Soňo, řekni, — máš *r*; 33 Soněčko, — *R*; 35 Soňa smutně: Mám. *r*; 36 za tebou. Všude *r*.

Str. 208: 1 *poznámka v r chybí*; 1 A to jenom *r*; 1/2 ráda, a ne proto *r*; 4 Mluvme k věci. *r*; 4 já — a pomohu] já, — a pomohu *Kn, R*] já a pomohu *r*; 5 odbyto co] odbyto, co *Kn, R, r*; 5 *poslední věta v r chybí*; 5 má sebou *R*; 6 Když jsem s ním šla, měl u pasu revolver. Ptala jsem se ho: — Bojíte se mě? Řekl: Ne, — ale chci se bránit. A smál se. *r*; 7 Revolver u pasu? Snad o něčem ví. *r*; 8 Neví... — *r*; 9 Jak ty to *r*; 10/12 Ty, prosím tě, nemluv. Ona to ví jistě lépe než ty. — Měl tedy revolver u pasu. To je jejich spolkový odznak, který nosí na břiše. To kombinuje situaci. Nesundá-li ho a neodloží-li ho daleko, až sem přijde, — mohl *r*; 12 A my *r a pův. R*; 15 Ne, tiše *r*; 15 Tiše a s vážností jako *pův. v R*; 15/16 chirurg, když otvírá tělo člověka, aby z něho vyřízl sněť. *r*; 16 To záleží *r*; 17 Musíte <bodnout hluboce, — tak aby ani> jej donutit, aby ho odložil. *r*; 17 A potom *R, r*; 17/18 potom — chtěl] potom, —

chtěl *Kn, R*; 17/18 potom, — vidíte, chtěl jsem *r*; 18 to — musíte *R*] to, — musíte *Kn*; 18 ale teď to nejde, — musíte *r*; 19/20 nevykřik. *R*; 19/20 tak hluboce, aby byl mrtev. Kdybychom přišli my, uslyšel by naše kroky a kdo ví, — byl by třeba šikovnější než my. Chopil by se zbraně a prohráli bychom to. Nezbývá, než abyste zabila sama. Přijdeme vám *r*; 21 *v r chybí*; 22 *pův. v r:* Myslíte si, že mi pomůžete? *kdežto nynější znění dodatečně červenou tužkou*; 23/35 *v r* (*autor tam po straně označil celou tuto pasáž vlnovkou, zřejmě na znamení, že ji chce přepracovat*):

PETR *vloží svoje ruce do jejich:* Ano, Soničko. Jen se nebojte. Vím, je to pro vás těžké. Ale sama víte, že není jiného východiska. Nemusím vás přece přesvědčovat o tom, proč bojujeme. Vsadili jsme všichni na to svůj život a to je nejvíc. <A potom: víte dobře, že těch> Nebojte se násilí. Viděla jste jistě do života dosti, abyste poznala, že jediným mužným pravidlem je splácet ranu ranou. Nezabijeme-li policejního komisaře, zabije on zítra nás. A my musíme žít, protože nežijeme pro sebe. Protože musíme ještě mnoho udělat na tomto světě. Nebojte se slovíčka: vražda. Nebyl úkladnější vraždou soud, který odsuzoval soudruhy k smrti? Není úkladným vrahem on, který klidně a rozmyslně velel střílet do lidí u zdi? <protože křičeli> <Nebudeme-li se na zabití soudru[hů?]> Na to se musí odpovědět. Každá humanita by tu byla zbabělostí <Jakýpak soucit s netvorem>, která by jen posílila jejich krvelačnost. Musíme jim nahnat hrůzu. Musíme ukázat, že tu jsme, živí <lidé> vojáci nového světa a ne vyžilí žebráčci nemocné myšlenky. Není jiné cesty, — věříme-li v sebe, — a zabijete-li, zabíjíte pro tisíce životů. Musí to být. 23 <Ano, Soničk[o]> Nebojte se, *R*; 24 *pův. v R:* Vím, že je to; 36 jak nože. *R*] jako nože, Petře. *r*; 36/37 Potřebuji vás slyšet: musí to *r*.

Str. 209*:* 1 I když, — Petře, je pro mě vše jiné, jiné než *r*; 3 Ano, Petře, — ale *r*; 3 pro mě *v r podškrtnuto*; 3/4 *poznámka v r zní:* Svléká se a <upravuje se> rozsvěcuje svíce před zrcadlem.; 6 bledá. *r*; 7/8 v té skleněné <skříni> rakvi. V rakvi skleněné a ledové. *r*; *mezi* 8 *a* 9*:* Soňa pudruje se. *r a pův. R*; 9/10 *třetí věta zní v r:* Bude dobře, když vypijete skleničku. *Následuje poznámka:* Odejde.; 11/12 *v r chyběji*; 13/14 *poznámka v r chybí*; 14 Soňo! <Ach, Bože, Soněčko, —> *r*; 18 Hrát si až na smrt. *r*; 18 ve jmenu *R*; 21 strašlivě *r*; 22 Soňo, Soněčko, — *r*; 23 A budeš *r*; 27 *poznámka v r chybí*; 28 strašně daleko. Na konec světa a zapomenem. *r*; 29 No, — *r*; 29/31 Nemluvíš, — proč nemluvíš? Proč jsi celá jiná? Jindy jsi brala mou hlavu

na klín a přejela ji rukama, — a ptala jsi se: *r*; 32/33 Ne sebou, tebou trpím, — tebou, ty... a teprve co bude: — až... Soňo, — *r*; 34 vidět na nás, — vyjdeme *r*; 35 neohlídne. *R, r*; 35/36 Odjedem *až* dále. *chybí v r*; 36 dál a dál. *R*; 36 docela *r*; 36/37 spát zcela pokojně, *r*; 37/*str.* 210, 1 světýlkami, — *R*; 37/*str.* 210, 1 Budeš mít zase ty oči se světýlkami, dva trpaslíci budou v tvých očích běhat s lucernami, — a nikdy nic nepřijde, — *r*.

Str. 210: 1/2 milenci. Že nikdy nic nepřijde? Nebudeme *r*; 2 víš! *R, r*; 3 klidná, tichá. *r*; 3/5 On neví, co to je. On tě nezná tak dobře, jaká jsi bývala. Motýl a dítě. On neví, co to je pro tebe. On zabíjí jako stroj. Ale já vím, *r*; 6 neříkáš, — vždyť to musí být nejstrašnější: to je víc než zabít *r*; 8 Bože, bože, — co to *r*; 9/10 přísahám *chybí v r*; 10 Vždyť konečně: *r*; 11 Dobře uděláš a spravedlivě. *r*; 12 tím budeš i... *r*; 13 po celý čas <hleděla do zrcadla,> seděla s rukama sepjatýma v klíně, *R*; 13/14 *v r jen:* Soňa se křižuje.; 17 Ty jsi se modlila? Nikdy *r*; 17 A zač? *r*; 23 V »Boha — Nezabiješ?« *R, r*; 27 Ale co s tebou *r*; 28 Modlila jsem se a slyšela jsem tě <Filipe>. Modlila jsem se z veliké bolesti. Za chvíli se už nebudu moci modlit, — a... ztratím svou duši. *r*; 29 *druhá věta v r chybí*; 30/31 *v r:* Člověk musí člověku něco obětovat. A na mě přišlo, abych obětovala to nejvyšší. Věřím v Boha a miluji člověka, Filipe. <A někdy> Někdy chce každý něco jiného. A že jsem žena, — tak jdu za těmi, které miluji, — i když mě to zlomí. *A po straně, podélně, autor si poznamenal:* Je jakási souvislost mezi Bohem »nezabiješ« — a láskou.; 31 *v R škrtnuta další věta:* Na mě přišlo, abych obětovala duši.; 32/33 Ne, Soňo, — nesmíš to udělat, — je-li tomu tak. Vždyť nejedná se tu o lidi, ale o jakýsi program, — o jakousi novou filosofii <A nenutí-li tě srdce, abys tak učinila, — nesmíš — se zahubit. Vždyť ty ani nejsi přesvědčena, že by to pomohlo.>, na základě které tě Petr nutí zabíjet. Sama tomu nevěříš. Ty se chceš jen překonat. *r*; 34/37 Oba dva jsme lidé staré doby a proto padnem. Ale nechci jenom padnout, — chci ještě něco víc. — *r*.

Str. 211: 1 Soňo? *r*; 2/5 *v r:* Ne, — chci padnout v boji. Kdyby to všechno nebylo pravda, — <kdyby mě i Bůh> a přes to, že Bůh mě zatratí, — musím tak jednat. Jsem dítě staré doby, ale natolik přece jsem žena, abych cítila <znamení na obzorech a na horách>, že blíží se cosi velkého a slavného, — jako by Bůh někde jinde byl než na kříži a na nebi. Jsem žena a předjímám znamení doby: přemáhat sebe! <Zabiji ho, Filipe, — protože mi je to nejtěžší.> <Nejsem si> <Zabiji proto, že je mi to nejtěžší.> <Zabiji člověka pro

lidi, abych žila proklatá.> Nejsem jako Petr, — který je dělníkem nového světa, nedovedu tak přitesávati sekyrou jako on, abych se sama neporanila. Zabiji člověka pro lidi, — <abych dál žila proklatá> ale sama tím v sobě zemřu. Modlila jsem se, Petře, — a poslouchala tebe. *Předposlední věta dodatečně škrtnuta červenou tužkou*; 6 Ne, — to nesmí být. *r*; 7/8 To musí být. Slyšel jsi někdy tak veliké a krásné slovo v ústech člověka: *r*; 9 do něho Bůh všemohoucí *r*; 10 Skočí. *r*; 11 Utečeme. Rychle, — než *r*; 14 Ne, já tě nedám. Já tě tak strašně miluji. Což ty mě už nemáš *r*; 15/17 Ať všecko spadne, Soňo, — vytvoříme si svět mezi svýma očima. *r*; 21 *před poslední větou v r:* Zapomněl jsem tu sirky.; *mezi 22 a 23 v r:* Petr upřeně se na něho dívá.; 23 o mě, *R, jakož i r, kde věta pův. pokračovala:* abych prý špatně nezabila.; 25 se nebojíš už? *r a pův. R*; *mezi 26 a 27 v r pův.:*

PETR *nalévá číše:* Kde máte nůž?

SOŇA: Na srdci.

PETR: Ostrý.

SOŇA: Až bolí.

Škrtnuto a místo toho:

SOŇA: Co jste tam tak dlouho dělal, Petře?

PETR: Hledal víno.

SOŇA: A co ještě?

PETR: Brousil nůž. Napijte se.

27 poznámka v r chybí; 28/29 *v r:*

SOŇA: <Komu na zdraví?> Nalej si také, Filipe.

FILIP: <Sobě> <Lásce.> Proč?

SOŇA: Abych se ti mohla ještě podívat do očí. *Nalijí si a dívají se na sebe.* Můj zlatý, — chtěla bych tě dlouho vidět. Dlouho, dlouho vidět, — *věta zůstala nedopsána*;

30 chceš říct, Soňo? Jsi taková smutná. Jako vlaštovka na podzim. Jako bys odlétala. *r*; 31 Filipe, — co bych ti chtěla říct?... ruka se jí zachvěje... že tě mám *r*; 33 <A máš> Máš v očích slzy, — Soněčko. *r*; 35 A pláčeš. *r*; 37 slyšíš, — i dnes. *r.*

Str. 212: 1 všude za tebou půjdu, — i do propastí *r*; 1 Ale nelíbej *R*] Ach, nelíbej *Kn*; 1/3 Ale *až* přitúknout. *v r chybí, místo toho jen:*

Na naši lásku. *Chtějí si přitúknout.* Abys se mi vrátila.

Ale autor si tam poznamenal Žárlivost!!! *Jeví se potom v konečném znění* Filipovou *zmínkou* o Sonině *líbání*; 5 Číše klesnou podťaty. *r*; 8 Soňa vezme mu číši z ruky, vypije obě dvě. *r, kdežto hrdinčina slova tam chyběji*; *místo* 9/11 *v r:*

PETR: Rychle do vedlejších pokojů. *Beře sklenice a lahev.*

FILIP: Soněnko...

PETR: K ďasu, — honem!

10 beře *R*; 11 <Rychle do vedlejších pokojů!> Honem, *R*; 11 Beře lahev *R*; 12 *první věta v r chybí*; 12 Než to přijde. *r*; 13 Ještě teď. Proč ještě teď? Víš, Filipe, — že potom budu *r*; 14 moje bílá, čistá, — holubice! *r*; 17 z náručí Sonina a odvede ho do pokoje. *r*; 18 k Soni. *R, r*; 19/22 *pův. v r:*

SOŇA: <Máš> Máte, Petře, sílu všechno unést?

PETR: Ano.

SOŇA: I mě u n e s e š, Petře?

PETR: I tebe, Soňo.

Po straně si autor načrtl: Chtěla bych tě políbit, Petře, — *a pod tím:* Až p o t o m; 19 *poznámka v r chybí*; 19 beře *R*; 22 *první poznámka v r chybí*; *mezi* 22 *a* 23 *v r:* <Soňa vytáhne ze záňadří dýku.> <drží dýku.> <Soňa zvedá dýku před očima.> Soňa drží v rukou dýku. Zvonění.

V ý s t u p 3. *Str.* 212: *mezi* 24 *a* 25 *v r:* Soňa, komisař Alexander Phlipps.; 25/26 Alexander, vyšvihlý elegán, <klaní> líbá ruku a podává kytici: *r*; 29/30 je tak zaměstnán jako já, dovede si vždy pospíšiti. *r*; 31 *v r za první větou poznámka:* Voní. *a* Soňa *tam pokračuje:* Ale voní nějak smutně. <Nějak pohřebně.> Zimní

Str. 213: 1/2 jsem koupil vám pohřební květiny. <Mám rád> <Myslím si> Myslil jsem si, že vám by lépe slušely. A potom: *r*; 6 *v r otazník na konci věty dodatečně červenou tužkou*; 7 Alexander dívá se z okna: *r*; 7 Nemnoho. *R, r*] Ne mnoho. *Kn*; 8 *v R* Alexander *původně pokračoval:* Mám rád takové tiché pokoje. Bydlíte tu sama?; 9 <Ano.> Velmi *R*; 9 Soňa srovnává květy do vázy: *r, kde* Soňa *po své jediné větě pův. pokračovala:* Tak — tak, pohřební květiny.; 10/11 sice překrásně zařízenou *r*; 11/12 do dvora. *r*; 12/13 Vidím *až* za mřížemi. *chybí v r, kde místo toho:* Není <odtud> odtamtud nic vidět.; 14/15 s vyhlídkou, — něco se ve mně *r*; 17/18 Proč se nepřestěhujete. Myslím, že byste si mohl koupit byt i s vyhlídkou. *r*; 19 *v r za druhou větou poznámka:* Posadí se na divan.; 19/23 Darmo *až* půvabné. *v r chybí, ale hned na počátku 3. výjevu tam autor in margine podélně připsal:* Poznámka: vložit, že dveře střední vedou do ložnice.; 21 Alexander *v R pův. pokračoval:* Vypadají tak půvabně!; 23 Ah! *R*; 25 ke mně. *R, r*; 26 *v r chybí poznámka*; 27 Soňa, rozžehujíc pod samovarem: Nabízela *r*; *místo* 28/29 *v r:*

ALEXANDER: Nuže, — pak nabídnu zase něco vám já.

SOŇA: Vy mi něco nabídnete, — copak?

ALEXANDER: Zákusky k čaji. *Směje se.*

SOŇA *připravuje šálky:* Jste velmi laskav.

ALEXANDER: Já vždycky, madame.

30/32 pěkné šálky — a pěkné ručky. A vlasy a oči. Neviděl jsem vás, — až včera. A vzpomínám si na Shakespeara: *r*; 34 *nynější znění je v r červenou tužkou dodatečně, kdežto pův.:* Vy mě tedy milujete?; 35 beře *R, r*; 35 a usazuje vedle sebe: *r*; 36 pohled. *R, r*; 37 Soňa: Třeba vás ten druhý odstraší. *r.*

Str. 214: 1/3 <Na ten přivřeme oči.> O nikoliv. Přivru oči. Přivru oči, — a uvidím vás zase. Tak jak napoprve. Běžela jste ulicí a div že jste do mě nevrazila. Bylo to na rohu u kavárny Standard. Byla jste udýchaná a... myslím, že jste si na něco myslila. Byla jste jako člověk, *r*; 4 usilovně *R*; 4/5 usilovně hledá <omluvu, která by se> výmluvu. Dokonce jste si cosi *r*; 5 *v r mezi předposlední a poslední větou:* Chtělo se mi velice vědět, co si myslíte.; 6 *v r poslední věta pokračuje:* a jež jsem neslyšel.; 9 Soňa: Mezi rty a mezi zuby <chlapečku>. *r*; 10 Snad byste mě nechtěla *r*; 11 Soňa: Nevím, nevím, — i k tomu je potřebí chuti a té dosud není. *r*; 12/13 Hleďme, — vy jste i dravec. Smutné ženy jsou nejhorší dravci a jemné ženy dovedou nejbolestněji raniti. To jsem rád, šelmičko, — mám <rád> vás rád ještě víc. Budeme se rvát, ano? *r*; 16 *v r předchází věta:* Myslela jsem si, že jsou statečnější.; 17 Alexander, dívaje se na revolver, legračně: Jen *r*; 18/19 Se smíchem: *až* možné. *v r v tomto znění chybí, místo toho:*

SOŇA: <Máte veliký revolver.> Mluvíte úřední řečí a máte veliký revolver. To jste si ho na mě přinesl.

ALEXANDER: Nosím ho s sebou vždy. (*Další dvě věty dodatečně škrtnuty červenou tužkou.*) Víte, — já musím. Neodkládám ho nikdy z dosahu rukou.

SOŇA: Proč? Máte strach před někým?

ALEXANDER: To je už tak zvyk. V dnešní pohnuté době nevíte, co vás potká. Což kdybyste byla revolucionářka — a probodla mě dámskou jehlicí, sotvaže jsem vstoupil. Jste na to sice příliš půvabná, ale věřme ženám!

21 <Je to krásný> Nezlobte se *r*; 21/22 Pročpak se tak chvějete. Už se tedy nebudu smát, a když mně bude tuze do smíchu, — tak zhasnu. Ne, *r*; 23 Ah! *R, r*; 23/24 je to moje místečko, — toto mám tolik u žen rád, — *r*; 25 tak měkkounké jako hnízdo. *r*; 25/26 *za poznámkou:* Zvolna, jako ptačí. Jeden, dva, tři. Je zde žilka, — modravá. *r*; 27/28 anděli, — a rychle, — kampak utíká na návštěvu. A neopozdilo

se? *r*; 30 Voda už vře! <Přinesu čaj.> Pusťte *r*; 30 mě *R, jakož i r, kde věta pokračuje:* ať mohu... ne, ne! *A následuje poznámka:* Brání se.; 31 v náruč a dlouze ji políbí *r*; 32 můžete teprve jít. *r*; 33 jde, aniž hlesne, bledá, a stane *r*; 37 Soňa tiše <složí hlavu na jeho rameno:> padá *r*.

Str. 215: *mezi* 1 *a* 2 *pův. v r:* Alexander: Co to?; 2 Sirény továren. *r*; 3 Vzpruží se, nach vjede jí do tváří <zprostí se jeho ramen>. *r*; 5 Soňa <usměje se klidně> pevně se usměje, zprošťujíc se jeho ramen: *r*; 5 *první* Sonina *věta v r až dodatečně červenou tužkou*; 5 <Připravím vám> <Ihned> Hned *R*; 5/6 Počkejte, — musím vám udělat čaj. *r*; 7 Musíte? — Vždyť to *r*; 8 *poznámka v r chybí*; 9 Na ulici *pův. R*; 9 se rozsvítila *R*] se roznítila *Kn*; 9 Na ulicích už rozsvítili *r*; 10 Lidi ani nevidět. Jenom jakási černá masa se pohybuje dole. *r*; 11 *se končí koncept r*; 13 tolik. *R*; 13 nemyslel. *R*; 14 poníženi. *R*; 16 jsme jich *pův. R*; 17 mu *v R škrtnuto*; 28 maťuško! *R*; 29 pro spravedlnost. *R*.

Str. 216: 1 hlouposti! *R*; 5 moje <na dvůr> do *R*; 6/7 předvčírem *R*; 17 kdy *R*] kde *Kn*; 18 opilci a strážníci! *R*; 23 do <všeho> všech *R*; 23 do zamčených krabic, — *pův. R*; 24 *před poslední větou škrtnuto v R:* Svět je rozkaz, život je...; 31/32 podlité a sinalé, *R*.

Str. 217: 4 ale sakra! *R*] ale, sakra! *Kn*; 9 Musíš. *R*; 16 To je od revolveru. *pův. R*; 16 to je holka, co *R*] to je, holka, co *Kn*; 17 na klíně; — a *R*; 21 Alexander <směje se> přitáhne *R*; 23 hodí ho do kouta. *pův. R*; 25 mě? *R*; 27 bílá, — *R, kde poté škrtnuto:* Soňo, chtěl bych tě válet jako těsto.; 27 Rozpíná *R*; 33 měť! *pův. R*; 34 <Musí to být.> Buď tedy šťasten, — <hodně> nesmírně *R*; 36 *v R chybí závěrečná pomlka.*

Výstup 4. *Str.* 218: 5 na chvíli prázdná. *pův. R*; 7 rozvažuje <a> čekaje *R*; 11 na ústa: Pst! *pův. R*; 14 do dveří vedoucích *R*] do dveří, vedoucích *Kn*; 18 olovo náboje *R*] olovo, náboje *Kn*; 25 Oh! *R*] On! *Kn*; 30 ruce: <Ty nesmíš zabíjet, zbabělče> Slabochu! *R*.

Str. 219: 1 bože! <Olovo a krev.> Já. *R*; 4 udeřím! *R*; 6 odpust *R*; 13 *před poslední větou škrtnuto v R:* Byla slabá a proto statečná. — Jen slabý může být statečný.; 18 *se začíná koncept S*; 18 Filip: <Petře, — člověče nej> Co *R*; 18/24 *v S:*

FILIP: Petře, člověče nejstatečnější. Co jsem to udělal? Já slabý, bídný! Nesmíš zemřít. A přece tvá rána, vím, k smrti krvácí. *Vzpřímí se.* Žij, Petře, — žij! Soňu si vezmi. Opravdu, — dám ti ji a odejdu.

Já jsem jí nehoden a tobě dvojnásob. Já nesmím milovat. Vezmi si Soňu a miluj ji ty!

PETR: Miluji ji a...

Vzádu ozve se strašlivý mužský výkřik, který rozlehne se celým domem.

PETR *vztýčí se, co může nejvíce, tvář se mu rozsvítí jako u vytržení, potom ale široce rozpřáhnuv ruce, padne na práh mrtev.*

20 *první věta pův. v R:* Miloval jsem ji.; 22 vztýčí se, *R*; 22 rozsvítí <jako u vytržení>: Pověz *R*; 25 Filip zoufale: *S*; 26 Hlas Sonin z pozadí jako *S*; 26 Filipe, *R*, *S*; 27 *před první větou v S škrtnuto:* Ozvěna. Ty, člověče ztracený, zoufáš si a voláš o pomoc — a hlas se ti vrací. Není odpovědi ve světě. Ničeho není ve s[větě]; 27 můj hlas zoufalý *S*; 28 vrátil, proč nikoho nenalez? *S*; 30 *v S* Filip *pokračuje:* <Petře, —> Proč, Petře, Soňo!; *mezi* 30 *a* 31 *v S:*

HLAS SONIN *zoufalý*: <Filipe! Petře!> Petře! Filipe!

FILIP *chce se připlazit ke dveřím, ale marně snaží se pohnouti.*

Dveře se otevrou, na prahu Soňa.

Výstup 5. *Str.* 219: 31 *koncept S pokračuje a začíná se koncept K*; 32 šat, v ruce nůž. *K*; 33/*str.* 220, 2 *v S:*

SOŇA *zakrvácená, v ruce nůž. <Mrtvola Petrova u jejích nohou.> Dívá se poloblouznivě kolem sebe. A spatří mrtvolu Petrovu u svých nohou. Nechápavě se dívá na ni, na své krvavé ruce a nůž:* Volala jsem vás.

Tiše, nechápavě, jako dítě, ukazujíc na Petra: Já jsem ho zabila? Proč, Filipe?

33/*str.* 220, 2 *v K:*

SOŇA *tiše:* Volala jsem vás, Petře a Filipe, kde jste? *Spatří mrtvolu Petrovu na prahu a zachvěje se.* <Petr? Mrtev! Zabit?> *Nechápavě a jako dítě pohlíží na něj a na nůž ve své ruce:* To já jsem ho zabila? Filipe, proč?

Str. 220: 1 Nechápavě, jako dítě, pohlíží] Nechápavě, jako dítě pohlíží *Kn*, *R*; 4 od krve a ruce *K*; 4/5 Mám nůž a ruce od krve, — a on má ránu v těle. Já jsem ho jistě zabila, nebo něco se *v konceptu S, který se touto neúplnou větou končí*; 5 *mezi první a druhou větou škrtnuto v K:* Něco se stalo a já nevím, jsem jako ve snu zmatená. Já jsem ho zabila, kdo jiný!; 5 Filipe, pomoz mi, pověz mi! *R*] Filipe, pomoz mi, pomoz mi! *Kn*] Pověz mi, pomoz mi! *K*; *mezi* 5 *a* 6 *v K:* Filip mlčí.; 6 Soňa: Tak je tu *K*; 6/7 probudím. Je mi, jako bych nebyla. Cožpak nejsi ani ty, — ani nikdo živý, — cožpak jsou jen mrtví? *K*; 8 *v K:*

FILIP: <Já jsem ho zabil, Soňo.> *Chvěje se a vzlyká.* Zabil jsem Petra, Soňo!

9 Ne, Filipe, to přece není možné. Proč? *K*; 10 Nechtěl mě pustit za tebou. Strašně jsem *K*; 11/12 Jako žárlivé zvíře, které odkopli *K*; 12/13 Je *až* miloval. *chybí v K, kde místo toho:*

SOŇA: Filipe!

FILIP: Jak je to hrozné, milovat <Soňo>! <Já z lásky jsem chtěl tě zabít, — on z lásky tebe nechal zabíjet.> Je to býti silným, — je to být slabým? A on — *ukazuje na Petra* — tě miloval, Soňo.

14 *v K jen:* Soňa: Petr? *a poznámka:* Nůž vypadne jí z rukou.; 14 Klekne k němu a políbí jej. *pův. R*; *mezi* 14 *a* 15 *v K:*

FILIP: V z k a z u j e t i t o. — <Řekl to před smrtí.> Víc než já, víc než ty sama bys unesla.

SOŇA *sehne se nad mrtvým:* Tys mě miloval, — a nepolíbil. Petře, — milenče nejsilnější, — jak bych teď potřebovala, abys mi řekl: musí to být.

15 mě *R*; 15/21 *v K:*

FILIP: Soněnko, — dušičko bílá, — jak strašně samas mi zůstala. Odjeďme odtud, — rychle, — rychle.

SOŇA *jde k umyvadlu, aby se umyla:* Krev nepouští.

FILIP: Jsem také od krve. Třeba je dobře tak, jsme oba stejní a uneseme se. Máš mě ráda, Soňo? Máš mě ještě ráda?

SOŇA *dívá se na své ruce a mlčí.*

FILIP: Nedívej se na ruce, ale na mě!

SOŇA *podívá se na Filipa, — ale oba sklopí oči.*

FILIP: Cos viděla, Soňo!

SOŇA: <Krev> *mlčí.*

FILIP: Krev? Ne, — ne, to se nám jenom tu zdá, — v tomto hrozném domě. Venku bude líp. <Zapomeneme na vše>

SOŇA: Nebude, Filipe.

FILIP: Proč?

22/23 Už nemohu milovat. Patřím mrtvému. Zapomněl bys, že Alexander, co leží probodený na mé posteli, mě měl, Filipe? *K, kde* Soňa *má ještě další větu:* Musela jsem se mu dát, když jsem měla zabít.; 24 Filip chvěje se: *K*; 25 Ne, nemyl se, Filipe, — to nebylo oddání se z lítosti. Milovala jsem ho v ty okamžiky. Kdybys *K*; 26 jaká je hrozná potřeba *K*; 26/27 bereme *R, K*; 27 jsem ho víc, *K*; 28 jsem ho tak, abych *K*; 30/33 V těch okamžicích, kdy jsem svírala svá ramena kol jeho hlavy, nemyslela jsem na tebe, Filipe, — protože jsi mě opustil, než jsem šla zabít. Na tebe, Petře, jsem myslila, abych já,

<žena> člověk rozpolcený světem do dvou polovin, z nichž každá jinak hledá cestu k Bohu, — abych já, žena nejistá, kolísající v těchto velkých hodinách, počala dítě, které by tobě bylo podobno ve víře, v lásce a v boji <o nový svět>. Alexandra komisaře v Petra dělníka chtěla jsem proměnit, abych, když duši pro vraždu zatratím, — aspoň něco svatého zůstavila. *K*; 30 v ty chvíle *R*; 34 <Odjedeme!> Odjeďme! *R*; 34 Odejdeme, — odejdeme! *K*; 35/36 Soňa: Neodejdeme spolu. <Já nejsem dnes nic víc než smutný obal na dítě, které snad ze mě se zrodí.> Tobě nemohu být ničím, leda neštěstím. Jsme oba děti *K*.

Str. 221: 3/4 poslední věta v K: Každý jinam odejdeme, Filipe.; *od 5 až do konce hry v K:*

FILIP: Soňo, ne, proboha ne, — cožpak mě zanecháš samotného?
<SOŇA: Filipe, ty jsi muž a ne žena, ale svět je tvým domovem. *Obléká se.*

FILIP: Svět! Kašlu na svět, proklínám svět, — proklínám všechno! Marnost, marnost! Proč věřit věrám, které zabíjejí! Bože, běž, je-li ti lépe. V Petrově kapse máš lístek i pas. Já neodejdu. Proč jsem chtěl věřit, doufat a milovat, když všechno mě to zlomilo a zabilo. Běž, — běž, — je-li ti lépe. Já zůstanu.

SOŇA *podávajíc mu ruku:* Ty neodejdeš?

FILIP: Ne. Nemám kam.

SOŇA: Přijdou a zatknou tě.

FILIP: Co víc?

SOŇA: Zastřelí tě.>

SOŇA: Musím, Filipe, —

FILIP: Ty mě už nemáš ráda?

SOŇA *u otevřených dveří:* Co to znamená světu, — který je za těmito dveřmi, — mám-li tě ráda nebo ne? Co bychom z lásky své mohli v něm stvořit my malověrní? Rostli jsme láskou a láska nás zlomila, — musíme mít sílu ještě dáti jí sbohem. <Ty zůstaneš, Filipe?> Nezabije člověk člověka, aby sám sebe nezabil. Ale jsou chvíle, kdy musí to být.

FILIP: Sbohem, Soňo!

SOŇA: Ty nepůjdeš odsud?

FILIP: Nemám kam. Neznám tohoto světa za dveřmi. Není nic než já. A já jsem zoufalství a křižovatka.

SOŇA: Policie přijde v několika hodinách a zatkne tě.

FILIP: Ať přijde.

SOŇA: Zítra tě zastřelí.

<FILIP: Zastřelí. Běž, Soňo, — ty ještě můžeš!
SOŇA *na prahu se obrátí:* Sbohem, Filipe, — sbohem, Petře.
FILIP: Ano.
SOŇA *odejde.*>

VÝSTUP 6.

Filip. — Lampa.

FILIP: Zastřelí.
SOŇA: Sbohem, Filipe, — sbohem, Petře! *Odejde.*
FILIP *stojí nehnutě, — nato jde k oknu, — dívá se za ní, potom se vrátí, stáhne kohoutek v lampě, sedne a ztrnule hledí před sebe.*
11 sebe. <Zabije-li člověk člověka, mrtvý> Byla *R*; 16 zapomnět, *R*; *26/27 v R pův.:* Sbohem, Filipe! Za těmito dveřmi je svět a jeho magický pohled proniká až k nám. Upřel na nás čtyři své hypnotické oči, — *škrtnuto, znovu napsáno a znovu škrtnuto:* Za těmito dveřmi je svět, Filipe. Jeho hypnotické oči se na <nás> mě upřely a pod jeho očima <stali jsme> stala jsem se tím, čím <jsme> jsem.; 32 žalůdků, *R*.

Str. 223 ÚVAHY, POLEMIKY, POSUDKY

Tato část svazku zahrnuje všechny dotvořené theoretické a kritické práce Jiřího Wolkra z údobí jeho tvůrčí zralosti, t. j. jeho zásadní úvahy, polemické stati a kritická pojednání o knižních novinkách, divadelních představeních a hudebních večerech. Mezníkem je nám i tentokrát jaro 1920; nejranější jsou v tomto oddílu autorovy prostějovské hudební referáty z března a dubna téhož roku.

Knižně vyšly Wolkrovy theoretické úvahy a kritické stati, a to jen ty, které uveřejňoval v časopise Var, teprve v posmrtné edici Díla Jiřího Wolkera (Praha 1924), v jejím druhém svazku, a potom znovu v prvním svazku souborné edice Díla Jiřího Wolkra (Praha 1930), redigované Miloslavem Novotným; třetí její svazek (Praha 1931) nadto přinesl — v oddílu Proslovy a essaye — rukopisnou úvahu *Revolucionáři* a stať *Nová česká poesie a socialismus* (s vydavatelovým názvem O přednášce Josefa Hory), později ještě stať *O literární příští*; obě vyšly v jiných časopisech. Naše edice přináší proti oběma předchozím navíc jednak referát o Kavoňově sbírce veršů a první Wolkrův posudek o Seifertově knižní prvotině, jednak všechny referáty divadelní a hudební. Jádrem ovšem nadále zůstávají úvahy a posudky otištěné od půle února do prosince 1922 v časopise

Var: teprve tam Wolker nalezl nejen tribunu, ale přímo podnět k soustavnější činnosti theoretické a kritické, když ho tam k pravidelné spolupráci vyzval redaktor listu, Zdeněk Nejedlý, s nímž se Wolker seznámil a k němuž s úctou přilnul jako posluchač jeho universitních přednášek (viz Zdeněk Nejedlý, K diskusi o Wolkerovi, Var I, 1948, č. 4, str. 97; O Jiřím Wolkrovi, Var II, 1949, č. 3, str. 65; Jiří Wolker, Var III, 1950, č. 4—5, str. 97). A s jakým povděkem přijal Wolker učitelovo pozvání k spolupráci ve Varu — musil jí zanechat, na sklonku roku 1922, jen pro naléhavé právnické studium a později pro nemoc —, vysvítá z opětovných zmínek v samé jeho korespondenci. V dopise ze dne 29. ledna 1922 oznamuje domů: »Včera jsem mluvil s Nejedlým. Budu lit. referentem ve Varu. Jsem z toho rád.« (*KSR*, str. 99.) A nato dne 2. února píše: »U Nejedlého jsem byl a hovořil s ním. Velmi mě potěšilo, že ony dva referáty, které jsem mu napsal, se mu líbily a že se mnou počítá. Bude to dobrá, neodvislá tribuna, která mi umožní jednak vytříbit se i na kritickém poli, jednak přijdu lacino ke knihám, které vyjdou a jichž bych se při svých hubených příjmech musel s bolestí odřeknout.« (Tamtéž, 102.)

Pořad oddílu jsme učlenili tak, že po zásadních, event. polemických statích přinášíme soubor knižních posudků, který jsme nadepsali názvem rubriky, v níž většina z nich byla uveřejněna ve Varu. Poté jsme zařadili posudky divadelní a konečně hudební (tyto jsou vesměs podepsány jen šifrou *J. W.*), sami označivše ty i ony společným názvem. V každém z těchto pododdílů řadíme práce v něm zastoupené chronologicky podle toho, jak vycházely tiskem; přitom se lze ze zmínky ve Wolkrově korespondenci dohadovat, že posudky ve Varu vyšly někdy nejen později, ale i v jiném pořadu, než byly napsány.

Až na úvodní stať *Revolucionáři*, kterou tiskneme z rukopisu, vyšly všechny ostatní v časopisech: Prostějovský rozhled (*PR*), Stráž lidu (*SL*), Var (*V*), Most (*M*), Rudé právo (*RP*). K divadelním a hudebním referátům se rukopisy nedochovaly; k některým z ostatních statí se dochovaly buď průpravné rukopisy perem, nebo jen koncepty, psané perem i tužkou a zpravidla fragmentární. U prací časopisecky uveřejněných je základem naší edice vždy znění tištěné, jež opravujeme jen tam, kde jde o očividnou tiskovou chybu. Rovněž je upravujeme všude tam, kde nepochybně setřelo příznačné autorovo psaní čárky před pomlkou, aniž takové úpravy vyznačujeme v dalších poznámkách; neuvádíme tam v údajích o různočteních ani rozdíly mezi tištěným a rukopisným zněním v infinitivních koncovkách, v umístění zvratného *se* a *si*, v tvarech *je* a *jest*.

Str. 225 *Revolucionáři.* Rukopis po jedné straně na čtyřech autorem očíslovaných listech nelinkovaného papíru o kvartovém formátu, uložených v obalu z téhož papíru. Na první stránce obalu je krom názvu úvahy, opakujícího se v čele samého rukopisu, totéž datum, kterým je rukopis opatřen na konci: *11. VI. 1920.* V dalších údajích uvádíme původní znění rukopisu, autorem škrtnuté nebo opravené. — *Str. 225:* 23/24 Nemyslí, že ani špetka špatnosti přejde; 25 Hoří nenávistí k dnešku a láskou; 28 <Ale bylo> Ač; 30 Neboť nesmíme; 31 Snad prostě proto,; *str. 226:* 15 <Každá veliká idea měla> <U každé velké ideje> Z každé velké ideje; 25/26 pro <ni.> revoluci.; 26/27 očekávat zázračných výsledků, — a proto; 30 revoluci <rozní[tit]> vésti,

Str. 227 *Umění všední či nedělní?* Var I, č. 8 (15. března 1922), str. 251—254 (*V*). Rukopis se nedochoval; jen v rukopise přednášky *Proletářské umění* (viz další poznámku) je — na rubu str. 3a — začátek čistopisného znění, který však autor později zřejmě zavrhl a listu jinak nepopsaného použil pro rukopis přednášky. Text fragmentu zní:

Umění všední či nedělní?

Umění šlo s člověkem a před člověkem. Jednou rukou drželo ho za ruku, druhou mu ukazovalo cestu.

Str. 230: 4 kdysi sváteční štěstí] kdysi svátečné štěstí *V.*

Str. 231 *Proletářské umění.* Var I, č. 9 (1. dubna 1922), str. 271—275 (*V*). Rukopis, jenž byl předlohou časopiseckého tisku, se nedochoval, zato rukopis znění, ve kterém Wolker projev původně přednesl *v kruhu »Varu«*, zprvu deklarovaném jako Volné sdružení »Varu« (t. j. čtenářů listu Var, viz Var I, č. 5, str. 168). Přednáška se konala dne 13. března 1922 v pražském Akademickém domě ve Spálené ulici a Wolkra k ní vyzval Zdeněk Nejedlý, redaktor listu Var, jehož literárně kritickým spolupracovníkem byl Wolker od února téhož roku. Na pořadu večera měla být původně přednáška samého Zdeňka Nejedlého Javořina a náš poměr k Polsku (viz Var I, č. 7, str. 232), takže Wolker musil svůj projev připravit narychlo, jak vysvítá z jeho dopisu ze dne 12. března 1922: *»Mám zítra veřejnou přednášku o „novém umění" ve schůzi Varu... Poněvadž jsem takových věcí dosud nedělal, — jsem si sám nejistý. Pracuji stále na své přednášce, neboť teprve před 3 dny mi ji Nejedlý uložil a nebylo možno ji nevzít, když jsem nechtěl ukázat slabost či zbabělost.«* (*KSR*, 105—106.) Tři dny nato se omlouvá Lvu Blatnému, že mu dlouho neodpovídal: *»Měl*

jsem totiž ve veřejné schůzi „Varu" mluvení o „proletářském umění". A to víš, — že takovému „theoretiku", jako jsem já, — sestavení (na něž jsem měl jen tři dny času) její vyčerpalo všechen čas a smysl.« Rukopis přednášky (*r*), na konci s datem *13. III. 1922*, dochoval se na devíti listech autorem očíslovaných, naposled číslicí 8, protože třetí stránka je v něm dvojmo (3a, 3b); je opravován perem, méně tužkou, oběma si v něm autor podtrhával důležitá slova. Text je v *r* učleněn tak, že pasáž *Co je základním znakem nového umění?* je tam označena jako první část (číslicí *1*), pasáž *Co znamená revoluce v umění?* jako část druhá (*2*), kdežto oba další odstavce *Co je kolektivismus?* a *Co rozumíme tendencí v umění?* jako její pododdíly (písmenami *a* a *b*); třetí část pojednává o *optimismu*, čtvrtá a poslední část o *rozvoji* proletářského umění. Časopisecký název a podtitul v *r* samozřejmě chybějí, rovněž řádky 3—9, zato je rukopis přednášky zahájen tímto úvodem:

Vážení přítomní!

Nepokládejte, prosím, můj úvod za přednášku. Na sestavení přednášky o novém umění bych musil míti více času než <ty> tři dny. <Nechci nové umění kriticky hodnotit, jaké je, aniž určovati, jaké by mělo být, či jaké bude> A hlavně: musel bych se cítiti mnohem více theoretikem. Vzhledem pak k rámci večera nechci je kriticky hodnotit, aniž určovati, jaké je, či jaké by mělo být. Hlavním bodem <naší sešlosti> našeho sejití je debata. Můj referát budiž jejím podnětem a <debata> ona zase budiž kritickou částí mé zprávy. Nepřináším svých osobních názorů, ale spíše programový základ, tak, — jak jsme se na něm shodli se svými přáteli-umělci. Proto hned zprvu prosím o úpravu debaty v ten smysl, aby po přečtení mého referátu k případným otázkám mohlo se odpovídati z naší strany hned, — a nikoli souhrnně na konci večera. Tlumočím zde názory skupiny komunistických umělců Devětsil. A aby se debata příliš nerozbíhala, předsílám <že o možnosti> několik faktů, které z debaty vylučujeme, ježto jsou nám věrou a skutečností.

Tu i tam, úvodem jak k přednášce, tak k časopiseckému textu, Wolker shodně zdůrazňuje, že v nich tlumočí názory skupiny komunistických umělců Devětsil, jejímž byl tehdy členem; že tedy jeho projev nevyjadřuje jen osobní názor autorův, nýbrž programový základ, na kterém se shodl s ostatními přáteli umělci, t. j. že je plodem kolektivní spolupráce. Jak tomu bylo, vylíčil Karel Teige, čelný člen Devětsilu, již ve vzpomínce otištěné — bez nadpisu — krátce po bá-

sníkově smrti ve sborníčku In memoriam Jiřího Wolkera (Praha, na jaře 1924, str. 39—40): »Nemluvil tu za sebe, chtěl mluvit za Devětsil, s Nezvalem, se Seifertem, jenž tehdy připravoval svou podrobnou přednášku o proletářském umění, jež je úvodním článkem sborníku Devětsilu, s Píšou a se mnou probíral svůj proslov, debatovali jsme, stylisovali formulace. Wolkerovi vážně a upřímně záleželo na souhlasu těch, jichž jménem mu bylo mluviti.« Když se pak na jaře 1927 rozpředla v šestém ročníku Hosta, v číslech 8 a 9—10, polemika mimo jiné též o účasti některých členů Devětsilu na Wolkrově programovém projevu, Teige tam, v stati Manifest Jiřího Wolkera o proletářském umění (Host VI, č. 9—10, str. 265—266), opakoval: »O tom manifestu jsme v Devětsilu tehdy pospolu hovořili — a bylo nás více... Wolker napsal manifest jako určitý výsledek rozhovorů s Píšou, Seifertem, Nezvalem — (vždyť jednou odpoledne jsme se tím zabývali u mne v bytě) — a za mé spoluúčasti, poměrně snad nejvydatnější.« Co do merita i formulace byla Teigova účast na Wolkrově proslovu proti skrovnému podílu ostatních vskutku nejzávažnější, kromě autorovy ovšem. On sám ji tehdy vcelku po pravdě vyznačil, když jako svůj příspěvek označil zhruba tyto pasáže: str. 231, 11—31; str. 232, 13—20 k slovu *přejímá.*; str. 234, 17—29; str. 235, 6—14. Důvodně velmi sporný se v onom výčtu jeví výhradný Teigův nárok na pasáž str. 232, 26—str. 233, 3, jejíž formulace a akcenty znějí naprosto wolkrovsky (nejednou přímo doslovná jejich obdoba se vyskytuje již v předchozích Wolkrových statích nebo dopisech), právě tak jako v dalších partiích projevu básníkovo zásadní přiznání k realismu. Ostatně Teige v citovaném článku sám podotkl, že se v některých větách projevu prolínají Wolkrovy a jeho formulace do té míry, že je navzájem nelze přesně vymezit; zároveň dodal, že prý citát z Havlíčka přejal Wolker z úvodní studie ve sborníku Devětsil (Nové umění proletářské, Revoluční sborník Devětsil, Praha, na podzim 1922, str. 5—18), »jejíž rukopisy mu byly dány částečně k disposici«. Ale příznačně také doznal, že Wolker v tomto programovém projevu vyslovil i své nejvlastnější názory, mimo jiné také ty, s kterými on — Teige — již tehdy nemohl zcela souhlasit, na př. v otázce optimismu proletářského umění. Takovéto rozpory mezi Wolkrem na jedné a Teigem a jeho stoupenci na druhé straně, které se namnoze obrážejí i v tomto kolektivním projevu, prohloubily se později do té míry, že přiměly Wolkra k vystoupení z Devětsilu, jehož členové v čele s K. Teigem se čím dál víc odkláněli od zásad proletářského umění. —

Str. 231: 11 lepší *v r chybí*; 12 plán této přestavby *r*; 15 debatovat nechceme. *r*; 15/16 *předposlední věta odstavce v r chybí*; 21 které vyrůstá *pův. r*; 24 Do měšťáckého umění *r*; 25 sociálního smýšlení, které *pův. r*; 26 a uměleckými *r*; 28 ismů <v nichž jako v tisíci zažloutlých listech opadává> a všech těch *r*; 29 spekulace <Mladí umělci pak seznávajíce, že nestačí jen>, které za sebou *r*; 32 *v r není nový odstavec;* 32/33 Nestačí jim pohádkově *pův. r.*

Str. 232: 1 boj je to, který je jejich hlavním *r*; 3 základním rysem nového *pův. r*; 4/12 *zní v r* — na rubu *str. 4, původně označeném jako str. 3 — nejprve:*

Co znamená revoluce v umění?

Revoluce v umění je předem oprošťováním se od <všech setrvačných> setrvačnosti forem umění starého a usilím o nové umění proletářské. Umělec — dělník krásy slučuje se s ostatními dělníky světa. Nekřičí jako jedinec rouhavá hesla proti světu, — <ale jde v zástupech tisíců železným krokem> neide mu o smělost myšlenky, ale o smělost činu. Organisuje se společenstvím myšlenky. Z toho vyrůstají některé znaky umění proletářského, které jsou v přímém odporu se znaky umění měšťáckého. Naproti individualismu vystupuje kolektivismus — naproti lartpourlartismu — tendence.

Potom na str. 3b:

Co znamená revoluce v umění?

Revoluce v umění je předem oprošťováním se od setrvačnosti (forem a obsahu) umění starého a úsilím o nové umění proletářské. Umělec odhazuje kult osobního i nadosobního. Slučuje se v zástup stejně bojujících <dělníků>. Organisuje se s <nimi> ním společenstvím myšlenky. <Umělecký> Tvůrčí postoj je tedy v zásadě jiný. Proto i hlavní znaky umění proletářského jsou v přímém odporu se znaky umění měšťáckého. Naproti individualismu — vystupuje kolektivism, — naproti lartpourlartismu — tendence. Umělec nechce jen psát, ale hlavně býti slyšen. A dnes chce být slyšen dělníkem-bojovníkem.

V předposlední větě, která je bezmála citátem z úvahy Umění všední či nedělní? (*viz* 228, 3/5), *autor první slovo škrtl a spolu vyznačil, že jak tato, tak i poslední věta mají být zařazeny zprvu za čtvrtou, poté již za třetí větu odstavce. Nakonec však i toto znění cele škrtl a napsal na str. 3a nové, v rukopise r konečné*; 5 oprošťováním se *r*] oprošťování se *V*; 5 od setrvačnosti sil umění *r*; 6/7 *třetí věta odstavce v r pokračuje:* osobního i nadosobního. *r*; 7 *za třetí větou odstavce jsou v r další dvě věty:* Nechce jen psát, ale hlavně: být slyšen. Dnes pak

chce být slyšen dělníkem-bojovníkem. *Obě autor v tištěném textu vypustil, zřejmě proto, že úvaha* Umění všední či nedělní, *z níž jsou, jak už pověděno, citovány (viz pozn. k 4/12), krátce předtím vyšla tiskem rovněž v listu Var*; 7 Slučuje se <s ním> v zástup *r*; 7/8 Organisuje se v celek společenstvím *r*; 8 Zde *až* s l y š e n. *v r chybí*; 9 mimo <něj> tento zástup, *r*; 9 Proto i hlavní *r*; 11/12 k o l e k t i v i s m u s, *r a tak tam všude dále*; 14 akce] akci *V, r*; 15 Nezdůrazňuje to, čím *r*; 16 ale to, čím se pojí. A na tom také *r*; 17 udobí *r*; 17 snažilo se ze všech sil o odosobnění *r*; 19/20 Umění proletářské do jisté míry jeho kolektivní *r*; 20 Není mu to však *pův. r*; 22 jen *v r chybí*; 24/25 Prakticky znamená kolektivismus vědomí *r*; 28 nad jiné *v r chybí*; 29 konkretně ho vyjadřuje. Nechce být lepeno onou šikovnou *r*; 30 neřikajíc *r*; 32 Neboť dnes, *r*; 33 Tendenčností jeho nerozumíme *r*.

Str. 233: 1 Nesmí se jí doci[lovat] *pův. r*; 1 *před poslední větou odstavce v r:* Básně o revoluci nemusí být básně revoluční.; 3 *odstavec pokračuje v r větami:* Třebas stará themata, ale nazíraná s jiného hlediska! Stavíme-li se dnes proti civilismu v poesii, — nevylučujeme z básní těch strojů, důmyslů a nádher civilisace, kterými se kdysi umělci zpíjeli, — ale vylučujeme toto zpíjení se. Nazírajíce na vše ve vztahu k člověku, nemůžeme při vší kráse důmyslu a strojové mechaniky zapomenouti, že dnes toto vše jde více p r o t i člověku než pro něho.; 4 *v r není nový odstavec*; 4/5 o tendenčnosti, <připomínám tu i slova Havlíčkova> nemohu si odepříti připomenouti několik slov Havlíčkových, *r*; 6/23 *text citátu, ne vždy přesný (viz Vysvětlivky) v r chybí*; 24 *první věta v r chybí*; 26 jest <též> mu *r*; 27 *čtvrtou větou odstavce začíná se v r nový odstavec*; 28 sen. <Tím zakotvil v pesimismu.> Položiv *r*; 29 bylo něco *r*; 31 trápit pro štěstí. *pův. r*; 33 *slovy* Proletářská moudrost *začíná se v r nový odstavec*; 35/*str.* 234, 1 *místo předposlední věty odstavce v r:* Z nezodpovědného nebešťanství sestupuje k zodpovědnému lidství. Chce konkretní změnu konkretna.

Str. 234: 3 *v r není nový odstavec*; 5 byly také optimistické. *r*; 5 <byl> je *r*; 5/6 vlastností, nazývaných jedním jmenem? *r*; 6 *pátou větou odstavce se začíná v r nový odstavec*; 8 Jeden je shovívavostí, *r*; 10 *před třetí větou od konce odstavce je v r:* Jeden je statický, druhý je aktivní.; 12 tedy k tomu, aby nad světem složil *r*; 13 jen to nejlepší. *pův. r*; 16 *za první větou odstavce škrtnuto v r:* Naše víra není náboženská, —; 17/18 věřil horoucně *r*; 19 bude proto *r*; 20 ale realismus Ch. L. Philippa; *r*; 20 nikoli umělecké formování *pův. r*;

23 skutečností, a poněvadž *r*; 25 zejmena *r*; 27 ostatními, kdežto dříve v naturalismu *r*; 28/29 *závorky v r chybějí*; 29 napodobou *r*; 31 kdy stojíme teprve *pův. r*; 32/33 vedlo by <k tomu> ke zdání, že proletářské *r*; 34 *v r není odstavec*; 34 V té věci *r*.

Str. 235: 1/2 možné však i dnes <tedy před proletářským státem.>. Revoluce je kontrapunktem nového umění. *r*; 3 též v její přípravě, — *r*; 6 v době zániku *r*; 10 *jen:* Jde tu však o něco víc. *r*; 16/17 S pádem diktatury *pův. r.*

Str. 236 *O literární příští.* Most I, č. 8—9 (duben 1922), str. 113 až 114 (*M*). Rukopis se nedochoval. Název je názvem ankety, do níž Wolker přispěl touto statí, která tam — jako všechny ostatní příspěvky — byla nadepsána jen autorovým jménem. Anketu uspořádala na jaře 1922 redakce měsíčníku Most, pozvala k ní »řadu osobností literární a kritické obce« a jejich odpovědi uveřejnila v dubnu a květnu v číslech 8—9, 10—11. Popudem k anketě byl právě Wolkrův programový projev o proletářském umění (viz předchozí poznámku) a její otázky zněly:

1. Jaké otázky pokládáte dnes za nejnaléhavější pro umělecké tvoření? Jak je řešiti?

2. Co soudíte o snahách naší nejmladší literární generace, jak se projevují jejím dílem? Jakým úkolům mají dostáti generace starší? Je nutno, aby poměr staré a mladé generace byl bojovný nebo družně spolupracovnický?

3. »Nové umění je nám uměním třídním, proletářským a komunistickým.« (Jiří Wolker v 9. čísle Varu z 1. dubna 1922.) Co soudíte o této tendenci?

Str. 236: 23 poctivosti] poctivost *M*.

Str. 238 *Ochránci umělecké svobody.* Var I, č. 11 (1. května 1922), str. 355—357 (*V*). Z půle — až do str. 239, 10 — dochoval se koncept bez nadpisu (*r*), psaný — po jedné straně — inkoustovou tužkou na čtyřech autorem očíslovaných listech, vytržených z bloku (13×15). Jmenovitě na útok Arna Nováka reagoval Wolker i v korespondenci, a to vzápětí v dopise ze dne 12. dubna 1922 (*LP*, 59), kde hned úvodem praví: »*... v dnešních „Lidových novinách" zuřivě se na mě za můj článek (přednáška o prolet. umění) vrhl Arne Novák ... Je to dokument měšťácké slepoty.*« Lituje, že bude moci odpovědět ve Varu až 1. května, a dodává, posléze ironicky: »*Případ A. N. nepřekvapil, — překvapuje jen, že jeho článek, — kterým se uvádí* (t. j. v Lidových

novinách — pozn. vyd.), *je tak slabý, nabubřelý a zfalšovaný, — že by to člověk do jeho genia neřekl.«* Znovu se Wolker o Novákově výpadu zmiňuje 18. dubna 1922 Konstantinu Bieblovi: *»V Lidovkách cuchal mě velmi těžce Arne Novák... Zabedněnost Arnů et consortů není nám novým poznatkem, — a tak celá ta kampaň má více příznak čehosi planě halasného; — a polemikami to kumšt nevyhraje.«* (*LDB*, 38.) —

Str. 238: 2 dnes jedinou nádivkou *r*; 3 nevynikaly také nikdy *r*; 4 <Do řad všech těchto> <Do jejich řad> Jejich <řady> počet *r*; 4 dr. *v r chybí*; 5 novinách«, v nichž prudce *r*; 6 *druhá věta odstavce v r pokračuje:* který jsem v tomto časopise uveřejnil. *r*; 7/9 šikovnosti, — nazvav můj článek (který nebyl než podnětem k debatě literárního večera ve Varu a byl otištěn jen na žádost <posluchačů> přítomných) — manifestem. <Upozorňuji ho dodatečně, že tuto halasnou a planou formu falešně podkládá mu jenom on, — a že já jsem velmi pevně přesvědčen, — že umění proletářské, jako> Nepsal jsem žádný manifest, — <byl to výklad názorů, na něž jsme byli tázáni, —> a podkládá-li mu A[rne] N[ovák] tuto planou a halasnou formu, činí tak jen z důvodů zlehčovacích. <Upozorňuji ho, že jsem pevně přesvědčen (aspoň pro sebe), že> Jsem pevně přesvědčen, že umění může vybojovati své postavení jedině uměleckým dílem, — a přednášku jsem konal *r*; 10 *slovy* Arne Novák *se v r začíná nový odstavec*; 10 Arne Novák tvrdí, *pův. r*; 11/12 r. 1922«, a tvrdí, *r*; 12 odvozujeme *r*; 15/17 A ačkoliv doporučuje nám módnější filosofii, než je Marxova, — píše dále, že omezujeme tvůrčí činnost básníkovu pro její myšlenkové výboje bezohledné k programům chvíle. *r*; 18 *v r není odstavec*; 20/21 skutečností dneška, — jest jistě nekonečně životnější *r*; 21/22 a ostatních měšťáckých intelektuálů *v r chybí*; 24 pro svoje utrpení *r*; 25/26 vidíte <jen> zbabělost, faleš a smrt, — což *r*; 26/27 v těchto okamžicích milovati prvého a pomáhati mu dle svých schopností? Dle řeči Arne Novákovy a nevhodně užitého Schillerova citátu — ukázala *r*; 28/31 V těch chvílích by nezbylo asi básníku, aby svoji »vnitřní svobodu« dokázal, nic jiného než sednout a psáti nějakou idylickou sestinu třeba o »Měsíci nad <vodou> řekou«. *r*; 32 *slovy* A my *začíná v r nový odstavec*; 32 nevidíme jen zápas *r*; 32/33 dvou světů, — země chvěje se jim pod nohama a naše srdce *r*; 33 nárazy] *pravděpodobně chyba:* názory *V.*

Str. 239: 1 kdo neví, kam *pův. r*; 2/3 *poslední dvě věty odstavce chybějí v r*; 4/5 *druhá věta odstavce zní v r:* Vydržel si je třicetiletou činností kritickou.; 8/10 se svými polobožskými a »nezávislými«

umělci. Programem chvíle naopak je: *těmito slovy se fragmentárně dochovaný rukopis r zároveň končí*; 17 tendenci *podle citovaného originálu*] tendence *V*.

Str. 240: 1 nového,] nového; *V*; 17/18 »po mravním povznešení lidu«, *podle citovaného originálu*] »po mravném povznešení lidu«, *V*.

Str. 241 *Manifesty*. Var II, č. 1 (1. prosince 1922), str. 15—18 (*V*). Dochoval se jen koncept (*r*), psaný — a hojně opravovaný — inkoustovou tužkou na rubu bankovního formuláře: má sedm listů (14,5×22), očíslovaných autorem 2—8; první list chybí, takže fragmentární koncept stati (viz o ní zmínku v doušce Wolkrova dopisu ze dne 12. listopadu 1922, *LP*, str. 74), začíná až jejím druhým odstavcem. Na šestém listu dole je rovněž tužkou napsána i škrtnuta tato autorova předběžná poznámka:

Manifest = propagace, — provokace (— útok).

Jak vyhověl man.[ifest] lit.[erární] sk.[upiny] tomuto úkolu?

Str. 241: 14 Toto pak vyžaduje *r*; 14/15 do sebezapření, a pisateli bude *r*; 15/18 od všech osobních citečků <Nepíše se>, které by věc zatemňovaly. <Nepíše se> Neplatí přece manifest <pro> umělcům, ale čtenářstvu a nesoudí se *r*; 18 *dvakrát:* dle toho, *r*; 19/21 Před půl rokem nahodilým sběhem okolností stal jsem se pro forum externum mluvčím <literární> skupiny komunistických umělců Devětsil. *r*; 21 podařilo se <mi> nám část *r*; 23 skutečně *v r chybí*; 23 To by byla *r*; 24 debaty a výpady *r*; 25 »neuchopitelné« *r*; 25 <A> To by byla provokace. *r*; 26/28 když řeknu, že <celý> i manifest Literární skupiny, o kterém právě zde chci pojednati, je jedním z posledního vybarvování, *r*; 29 *v r není odstavec*; 30/32 než stmelení a tak stává se v době dnešní, která <znovu> podléhá opět sesílenému náporu <sil> reakčních sil uměleckých a politických, sám spíše reakcí než akcí. *r*; 34/*str.* 242, 12 *původní, nedopsané znění tohoto odstavce je v r škrtnuto:* Předně: jsme socialisté. Ale »<ač> věříme, že hospodářská přeměna, třeba je prvou a nezbytnou podmínkou ozdravění světa, přece sama o sobě nepovede k lepšímu životu, nepůjde-li ruku v ruce s ní vášnivý kult mravních hodnot, lásky, humanity, revoluce lidských srdcí, jejímž posledním cílem je velké kosmické sbratření lidstva. Neboť my nevěříme, že na vývoj života lidské společnosti působí jen jediný mechanický činitel — totiž hospodářská výroba. My nevěříme také v dějinný fatalismus, v předurčenou nutnost průběhu vývoje světového k sociální revoluci hospodářské«. — »Chceme-li opravdovou spásu světa

Str. 242: 3 předúrčená *r*; 8 zatuchlosti *r*; 9 nového, lepšího, čistšího, neboť *r*; 10 A končí: *r*; 13/15 *první věta odstavce v r chybí*; 15 mluví se velmi mnoho *r*; 16 není, jistě ne tolik, *r*; 18/21 že <nepokrývám zaroveň střechu, dokud nemám zdi,> zeď vyrůstá ze základu a střecha ze zdi, — tedy že <nemohu pokrývat> nepokrývám střechu, dokud nemám pořádných čtyř zídek. A každý <řádný> polír vypoví z práce dělníka, kdo pro samé *r*; 22/23 nebude chtít pracovat v blátě základů. Snad to není tak poetické *r*; 24/26 *místo posledních dvou vět odstavce je v r jen:* Toto vědomí podřízení růstu díla z myšlenky je právě služba, kterou si mladé umění přikládá.; 27/34 bude i třídní nenávist. <Bylo by zhoubné> <Ji> Od ní samé člověka neosvobodíš. A kdyby to šlo, byla by to nejhorší věc pro člověka, neboť by se stal dobytkem s chomoutem na věky kolem krku omotaným. Neboť právě nenávist je z největších sil, které z třídnosti rostou, aby ji posléze rozbily <a jako taková>. *r*; 35 *v r není nový odstavec*; 35 lepší a čistší, — zdalipak to bude vůbec *r*; 36/*str.* 243, 2 *druhá a třetí věta odstavce jsou v r přehozeny*; 36 A zdali člověk, ověšený imaginárními *r*.

Str. 243: 1/2 Zda pro krásnou utopii socialismu, t. j. to, co přijíti má, — nezapomeneme všech jeho nynějších běd? *r*; 2 *za třetí větou odstavce škrtnut v r nový odstavec tohoto znění:* Jsou věci na světě, které se dají změniti, — ale jsou i takové, které se změniti nedají. <Myslím, že i po revoluci lidé budou se střílet z nešťastné lásky, podléhat nemocem,> I po revoluci budou se lidé střílet z nešťastné lásky, <umírat> trpět a umírat. A tak bude vždycky, dokud budou lidmi. S absolutního hlediska, myslím, změní se k <dobru> lepšímu jen nepatrně. Změnivše hmotnou hospodářskou základnu, změníme jen j e j í ideologickou nadstavbu. <Štěstí můžeme> Lidské štěstí — a o to se tu hlavně jedná — můžeme regulovati, jen pokud můžeme regulovati jeho podmínky; — a které, mimo oněch hmotných, — <máme v> můžeme mít v rukou?; 2/5 Nestane se posléze ona utopie nezodpovědnou představivostí, romantickým útěkem do neskutečna právě v době, kdy umělec jako <člověk> voják je *r*; 6 na konkretním poli <dneška> skutečnosti? *r*; 6/20 Umění *až* nedá. *v r chybí, ale autor si tam — zřejmě dodatečně — zapsal perem dvojí připomínku. První připomínka se již podle značky, kterou je provázena, vztahuje k chybějícím posledním čtyřem větám v* 6/13 *a zní:* Sociální (*její druhé slovo je nečitelné*). *Druhá připomínka* Srdce *obdobně heslovitě vyznačuje námět chybějícího dalšího odstavce* 14/20; 21/22 Socialismus <marxistický> jest jasný obraz nového světa a marxis-

mus je plánem jeho vydobytí. *r*; 22/23 socialismus *r*; 24 Dle manifestu skupiny obsahuje *r*; 25/26 ten snad jediný ze všech theorií počal se proměňovati v praxi. Ba dokonce tento socialismus se tolik rozšířil, *r*; 28 do něho jakýsi *r*; 29/30 Když některou myšlenku nafoukneme tolik, aby každý se ní mohl *r*; 33 v národu československém. Neboť on nad jiné *r*; 34/36 *v r chybějí.*

Str. 244: 1/2 A to u nás namnoze se projevovalo, že se uteklo od činu k jakémusi *r*; 2 nebo hluboké morálce. *r*; 3 Proto z duše uvítal *r*; 5 v knize »Strach z duše«. *r*; 5/7 *věta v závorce v r chybí*; 8/9 v manifestě zůstává *r*; 9/10 to *až* vážně. *v r v uvozovkách*; 11 proletářské, socialistické a utopistické. *r*; 12 manifest nesoudí se dle toho, co znamená, ale dle toho, co vyvolá. *r*; 13/14 *druhá věta odstavce v r chybí*; 15 které jsem se naposled co člen *r*; 16 jejích socialistických projevů *r*; 17 říká obyčejně každý *r*.

Str. 245 *Nová česká poesie a socialismus.* Stráž lidu V, č. 27 (3. dubna 1923), str. 2 (*SL*): podepsáno šifrou *w*. Dochoval se jen koncept, psaný perem po jedné straně dvou listů (*r*). Podle plakátu uloženého v archivu Josefa Hory (v majetku Zdenky Horové v Praze) konala se jeho přednáška v Prostějově až dne 6. dubna 1923; v témže archivu se dochovaly dva Wolkrovy korespondenční lístky, z nichž v prvním — ze dne 22. března 1923 — žádá Horu, aby mu napsal, o čem bude mluvit a jaké verše se mají recitovat, ve druhém ho seznamuje s železničním spojením a končí: »*Nevíš ani, jak se těším.*« (Viz také Zdena Wolkerová, Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky, II. vyd., Praha 1951, str. 197, a *LP*, str. 92 a 93.) O Josefu Horovi samém psal Wolker z Tatranské Poljanky dne 26. srpna 1923 Vladimíru Zelenému, že nad něho nezná »*muže poctivějšího a básníka novějšího a hlubšího*«. — 1 socialism *r*; 3/4 Klub zdejších vysokoškolských *r*; 5 Národního] národního *SL*, *r*; 5 *druhou větou se začíná v r nový odstavec*; 6 mají ještě v dobré *r*; 7/9 *jen:* jak bouřlivě <tento> problém umění a socialismu rozvířoval celou českou uměleckou veřejnost. *r*; 11/12 rozkládati <všechny> zastaralé <a> stojící hodnoty. Jako všude — *r*; 13/14 odhazuje svůj obřadný ornát a civilisuje se *r*; 16/17 jinde jsou hodnoty <staré> nové ještě v boji s hodnotami <novými> starými, — zde je již nezvratně jisto: *r*; 17/18 nové *až* vůbec. *podškrtnuto v r, kde potom škrtnuta nedopsaná věta:* Tak tomu bylo konečně <vždy,> u každé stylové epochy umělecké, která vyrůstala nad osobní rozmary tvůrců k; 18/19 anebo nebude vůbec. <Proto všichni mladí umělci bez výhrady> Toto

jest vědomí všech našich mladých *r*; 19/20 díla <leží> jsou právě uskutečněním tohoto vědomí. *r*; 20 *slovy* <Proto> Vítáme, *začíná se v r nový odstavec*; 21/22 s. J. Horu, aby promluvil o těchto skutečnostech. Neboť on je <právě> z těch, kteří nejdále dospěli na této cestě. *r*; 24/25 řvava *r*; 25/27 první to, co žádá od básníka: aby <umělecké dílo> báseň nebyla jen činem uměleckým, ale <hlavně> i činem sociálním. Proto není nikoho povolanějšího, kdo osvětlil by *r*; 28 *slovem* Soudruzi, *začíná se v r nový odstavec*; 29 máte čas a zájem, navštivte všichni <onen> tento večer. *r*; 30 člověk <váš>, který *r*; 31 *předposlední věta v r chybí, ale autor si pod rukopisem poznamenal:* Recitace.

Str. 246 *A. Kavoň: Ze zápisků zběhových.* Prostějovský rozhled X, č. 27 (10. července 1920), str. 5 (*PR*): podepsáno šifrou *J. W.* Rukopis se nedochoval. — 25 jsou jakoby načrtány křídou] *chyba:* jsou jakoby načnilé rány křídou *PR.*

Str. 247 *Jaroslav Seifert: Město v slzách.* Stráž lidu IV, č. 7 (24. ledna 1922), str. 1—2 (*SL*). Dochoval se jen koncept inkoustovou tužkou na pěti stránkách, s autorovým jménem na konci. V dopise z Prostějova ze dne 12. prosince 1921, kde děkoval autorovi posuzované sbírky za její výtisk (viz také Spisy I, 299, vysv. k str. 122), Wolker praví: »*Ačkoli jsem nikdy kriticky, t. j. objektivně, hodnotiti knihu se nepokoušel, — napíši o „Městě v slzách" do zdejší „Stráže lidu". Počkám však ještě na „Nesrozumitelného svatého", abych vás mohl vzít s Píšou dohromady. Bude se mi to dělat lépe; sklouznu-li na jednom, — opru se o druhého.*« Wolker uskutečnil tento záměr teprve posudkem *Dvě nové knihy básní* v časopise Var (viz další poznámku). —

Str. 247: 1/4 *v r chybějí, místo toho jen v závorce* Nacionale, *t. j. posuzované knihy*; 3 Perštýn] Pernštýn *SL*; 5 měšťáčtí intelektuálové zpozorovali, *r*; 6/7 stanovisko radikálně socialistické <nebo> a komunistické, *r*; 8 nebo ho odsuzovati. *r*; 9 všem, tvrdili, zapomínajíce, *r*; 11/12 umělci třídní, poněvadž nebyli <jen> krasořečníky, ale bojovníky za novou a spravedlivější myšlenku. *pův. r*; 13/14 jejich část, nebo třídu, která o tutéž myšlenku <se bila> zápasila a jejíž boj <básník právě umělecky formuloval> právě *r*; 14 bojovala] bojovali *SL*; 15 *za poslední větou odstavce škrtnuta v r nejprve slova* Neboť básníci nejsou krasořečníci *a pak* Neboť opravdový básník; 16 *v r není nový odstavec*; 17/18 Utíkali-li někteří básníci do minulosti

(Karásek ze Lvovic) proto, že jejich doba se jim zdála hnusnou, — *pův. r*; 18 pak svědčí to jen o jeho zbabělosti, neboť *r*; 20 *druhá věta odstavce v r původně pokračovala:* a pomáhali tam, kde je potřebí.; 20/21 Proto dnes <pro nás> rána v boku vojínově, tuberkulosa v domcích na předměstí, mozol na ruce a *r*; 22/23 ponížených <pro nás má> má dnes v našem srdci daleko větší <cenu> význam než *r*; 24 nocí. <Chceme milovati to, co potřebuje býti milo[váno]> Hvězdy a květiny jsou šťastny i bez nás a nepotřebují naší pomoci, rány nezhojené a lidé nešťastní *pův. r, aniž byla věta dopsána*; 25/26 *první věta odstavce v r chybí, místo ní je tam jen autorova poznámka perem* Válka; 27 Proto nové *r*; 29/30 bude i nejvíce nenáviděno, protože nebude jen slovem, jež vždy *r*; 32 <V tom směru> Jako jeden ze statečných průbojů v tomto směru vítáme Seifertovu prvotinu *r*; 32/33 prvotina] *chyba:* prostora *SL*; 33/36 *jen:* <Nepřistupuje k ně[mu]> Ano, město v slzách jest to, co nutí básníka, aby u něho zůstal. *r*; 36/*str.* 248, 1 Nezpíjí se jeho ruchem, promenádami, lesklým a křiklavým rejem civilisace <jako to dělali kdysi básníci civilisace>. Nehledí na jeho pestrý povrch, — <v samém jeho nitru nachází pro sebe příkaz> k jeho bolestnému nitru upírají se jeho oči, *pův. r, věta je nedopsána*; 36/37 <jeho> jen povrchním ruchem <jeho> promenád a barů, *r*; 37/*str.* 248, 1 s něho pestrý *r*.

Str. 248: 1/2 odkryl jeho bolestné nitro, aby pochopil a ukázal, že všechno, *r*; 2/3 zbidačených rukou, které přes den prodávají se ve fabrikách boháčů a za nocí propadají se do smutku předměstí. *r*; 3/4 *pův. v r:*

Hranatý obraz utrpení
je město

praví básník.; 3/4 utrpení, a proto u něho zůstává, ne aby se jím laskal, je obdivoval, ale aby ho dobyl pro spravedlnost. *r*; 18 *odstavec začínal v r původně větou:* Seifert písní svojí vykupuje právě slzy města.; 18/19 Kuldovi, o souchotinářských *r*; 20 raněných vojácích, o večeru *r*; 20 starého činžáku *v r chybí*; 21/27 Nezůstává ale jen na litování těchto věcí. <Chce je též vykoupit. A proto> <Nezpívá o nich jenom, mnohde je i vykupuje.> Seifert však dobře ví, že nestačí o těchto zjevech jen zpívat, — chce je i vykoupit. Mnohde se mu to daří, <mnohde> jinde <zase> však stane v půli cesty, ale leckde je to jen slovo, které nezachraňuje. *r*; 28/33 Nebezpečenství *až* na konci. *v r chybí, ale in margine si autor poznamenal* manýra; 33/*str.* 249, 1 <Neboť není revoluční básní ta, která> Jako <není pokornou básní> nejsou pokornými básněmi ty, kde je »bílý, tichý,

chudý a pokorný«, tak také <není revoluční básní> nejsou revoluční ony, které končí vždy »rudá, revoluce« atd. Neboť revolučnost neleží ve slovech, ale ve vnitřní k á z n i a statečnosti. *r.*

Str. 249: 1/6 místo čtvrté a páté věty odstavce je v r připsáno in margine: Básní, které vyjadřují chaos revoluce, máme dost a dost. Bude nutno psát takové, které ukážou statečnost a kázeň její.; *9 v r není nový odstavec; 9/10 první věta zní v r:* Jest to ovšem chyba, kterou hřešili ve svých [*nečitelné slovo*] verších nejen Seifert, ale my všichni mladí <, — jedni siláctvím, druzí zase zpokorněním>.; 11 ještě *v r chybí*; 12 a <jejich> tato pokora *r*; 13/14 maskou jejich slabosti, neboť jen silný *r*; 15 *v r nezačíná nový odstavec*; 15/20 Rovněž jednou z všeobecných chyb je <přetížení básní>, že básně jsou místy přetíženy obrazy specielně biblickými, <což mi připomíná anglické básníky z doby Elisabetiny, kteří své básně tak přeplňovali obrazy z řecké mythologie, že u mnohých se zdá, jako by byli inspirováni jedině znalostí tohoto oboru.> asi tak jako kdysi v době renesance byly básně přetěžovány obrazy a příměry <ze starověké> z antické mythologie. *r*; 21 *v r není odstavec a* revoluční *tam chybí*; 22/23 musíme též z této skutečnosti <vyvážit> tvořit slova a obrazy, a dovoláváme-li se *r*; 24 je nutno činiti tak s patřičnou *r*; 26 *na začátku odstavce škrtnuto v r:* Toto by byly asi chyby; 26/28 on chápe dobře cestu, kterou musí mladý básník jíti, a věřím <pevně>, že on vedle *r*; 28 právě *v r chybí*; 28/29 <přinese> vydoluje nejvíce ryzí rudy *r*; 34 abyste knihu koupili <a>, četli a utužili se ní. *r*; 35/36 *poslední věta v r chybí.*

Str. 250 *Dvě nové knihy básní.* Var I, č. 6 (15. února 1922), str. 191 až 195 (*V*). Rkp. se nedochoval. — *Str. 252:* 14 Perštýn] Pernštýn *V*; *str. 253:* 14 v o b j e k t e c h] v o b j e k t i v e c h *V*; *str. 254:* 14/15 formou a obsahem znázorňovaly] formou a obratem znázorňovaly *V.*

Str. 255 *Jindřich Hořejší: Hudba na náměstí.* Var I, č. 7 (1. března 1922), str. 229—231. Rkp. se nedochoval.

Str. 258 *Marie Majerová: Mučenky.* Var I, č. 11 (1. května 1922), str. 354—355; bez podpisu, ale v obsahu ročníku pod Wolkrovým jménem. Dochoval se jen tento fragment konceptu, psaný inkoustovou tužkou do poloviny stránky:

Načrtl-li jsem temně pozadí, — tak proto, abych zachytil každé

světlo poslední knihy M. Majerové »Mučenky«. Přísnost, uměl. kázeň, nechtěnost — zvedají ji vysoko nad průměrnou výrobu dnešní novelistické výroby. Čtyři povídky o ženách, — o jejich těžkých hodinách jest <obsahem> obsah knihy. <Hlavním smyslem života ženina jest láska k muži a dětem. Proto i zde může být nejkrutěji poraněna.> <Hlavním smyslem života ženina jest láska k muži a dětem. Všechny čtyři ženy-mučenky — jsou v tomto smyslu poraněny. A všechny čtyři povídky vyrůstají jedna z druhé mravně i umělecky.> Marie Majerová vidí smysl života ženina v lásce k muži a dětem, — zde jsou též poraněny její hrdinky.

Str. 259 *Lev Blatný: Kokokodák.* Var I, č. 12 (15. května 1922), str. 388—389 (*V*). Rkp. se nedochoval. Autorovi hry, svému příteli, psal Wolker dne 15. března 1922: »*Do Tvé knížky jsem jen nahlédl, budu ji číst až doma, — kam pozítří odjíždím. Těším se již na to, — ale mnohem raději bych ji viděl hrát. Neboť samo nahlédnutí mi už ukázalo, že je to skutečné divadlo, t. j. že plný její účin tkví až v divadelním provedení.*« — *Str.* 259: 31 plnokrevným] polokrevným *V*; 34 s ním.] s ní. *V*; *str.* 260: 3 řezavé] řezané *V*; 17 Majakovskij] Majakovský *V*.

Str. 261 *Zdeněk Kalista: Ráj srdce.* Var I, č. 15 (1. července 1922), str. 482—483 (*V*). Rkp. se nedochoval. Viz pozn. k str. 278. — 10 kostelní,] kostelní *V*.

Str. 262 *Miloš Jirko: Znící svět.* Var I, č. 15 (1. července 1922), str. 483—484. Rkp. se nedochoval.

Str. 263 *Josef Kopta: Od východu.* Var I, č. 19 (15. října 1922), str. 608—609 (*V*). Rkp. se nedochoval. — *Str.* 264: 9 *vypouštíme údaj o nakladatelství* (Nákl. Činu), *jejž Wolker za názvem knihy opakoval, ač jej uvedl už v záhlaví posudku*; 28 hutnější,] *chyba:* tuhnější, *V*.

Str. 265 *Don Gil.* Rudé právo ze dne 18. června 1922, str. 6; podepsáno *J. W—r.* Na korespondenčním lístku ze dne 16. června 1922 psal Wolker domů (*KSR*, 115): »*Dnes jdu večer na red. lístek* (t. j. na redakční vstupenku Rudého práva — pozn. vyd.) *na nějakou premiéru do Vinohrad, hlavně abych si mohl pohovořit s Čapkem ohledně „Hrobu".*« (Viz pozn. ke str. 135.)

Str. 266 *Výjevy ze spodiny života.* Rudé právo ze dne 26. října 1922, str. 7. Dne 22. října 1922 psal Wolker domů: »*Dnes jako jindy Hora* (t. j. Josef Hora — pozn. vyd.) *mi dal redakční vstupenku* (t. j. do divadla — pozn. vyd.) *z Rudého práva. Vynasnažím se dostat se týmž způsobem na Moskevské, kteří jsou enormně drazí.*« (*KSR*, 120.)

Str. 267 *Princezna Maleina.* Stráž lidu V, č. 4 (12. ledna 1923), str. 4 (*SL*). — *Str.* 268: 8/9 náladovost,] náladovost *SL*; 9 obrazy,] obrazy *SL*; 26/27 obrazy, nahražující] obrazy nahražují *SL*; *str* 269: 4 jako cizojazyčně,] jakož cizojazyčně, *SL*.

Str. 270 *Symfonický koncert*... Prostějovský rozhled X, č. 11 (20 března 1920), str. 4.

Str. 270 *Bendl — Nešvera.* Prostějovský rozhled X, č. 12 (27. března 1920), str. 4.

Str. 271 *Foerster — Janáček.* Prostějovský rozhled X, č. 15 (17. dubna 1920), str. 4.

Str. 271 *Večer velkého a velký večer.* Prostějovský rozhled X, č. 16 (24. dubna 1920), str. 4.

Str. 275 SATIRA VERŠEM A PRÓZOU

Navazujíce na předchozí oddíl svazku, shrnujeme zde ty Wolkrovy práce veršem i prózou, v nichž satirickou kritikou nebo polemikou účtoval s poměry a událostmi, institucemi a osobami v životě ať speciálně uměleckém, ať vůbec kulturním. Proto jsme sem pojali také verše *Kterési ženě ctihodné*..., ač v obou dosavadních edicích Wolkrova díla byly zařazovány mezi ostatní jeho práce veršem z této doby, jichž sám knižně nevydal: přímo literární osten má totiž i tato satira, v níž si zmužnělý již básník ironicky dobírá — řezaje do vlastního masa — víru, že *dobré srdce svět spasí*, víru, kterou sám předtím vyznával v období sbírky *Host do domu.* Ze čtyř epigramů knižně vyšly první dva (*Devětsil* a *Napomenutí mladým básníkům*) již v posmrtné edici Díla Jiřího Wolkera (Praha 1924), v jejím prvním svazku mezi ostatními verši z básníkovy pozůstalosti, kdežto v prvním svazku souborné edice Díla Jiřího Wolkra (Praha 1930, dále jen *Nov I*),

redigovaném Miloslavem Novotným, tvořily spolu s dvěma dalšími zvláštní oddíl Literárních epigramů. Próza *Pravda a nároží* vychází knižně tentokrát po prvé, kdežto obě ostatní vyšly teprve v souborné edici Díla Jiřího Wolkra, a to první z nich v prvním jejím svazku, v oddílu Povídky, kdežto druhá v třetím svazku (Praha 1931), v oddílu Proslovy a essave. Přinášejíce prózy za verši, řadíme ty i ony podle doby jejich vzniku, stanovené u epigramů namnoze jen přibližně.

Většinou byly práce do tohoto oddílu pojaté uveřejněny časopisecky buď ještě za básníkova života — Neboisa (*N*), Sršatec (*Sr*) —, nebo posmrtně v listu Trn. K polovině z nich se dochovaly rukopisy, a to jednak čistopisy — u dvou epigramů — v sešitě č. 46 (*S* 46), jednak ranější rukopis perem nebo koncepty perem i tužkou. Práce, jež autor sám časopisecky uveřejnil, přinášíme podle tištěného znění, opravujíce v něm jen zjevná tisková nedopatření, kdežto ostatní tiskneme dílem podle rukopisu, dílem podle posmrtného otisku nebo podle dosavadních edic, jak blíže uvádíme a zdůvodňujeme v dalších poznámkách.

Str. 277 *Devětsil.* Sršatec II, č. 48 (12. října 1922), str. 2 (*Sr*), jen s šifrou *J. W.*; rukopis, jenž byl předlohou tohoto časopiseckého tisku, se nedochoval. Poněkud odchylné znění (*E*), ve kterém epigram vyšel jednak v první, posmrtné edici Díla Jiřího Wolkera (Praha 1924), jednak i v souborné edici Díla Jiřího Wolkra (Praha 1930) — tu i tam v prvním svazku —, mělo pravděpodobně základ v jiném, ranějším rukopisu, rovněž nedochovaném. I to přispívá k dohadu, že epigram vznikl mnohem dřív, než byl časopisecky uveřejněn, pravděpodobně již roku 1921, v době, kdy autorův poměr k Devětsilu byl notně kritický, jak se to obráží i v jeho tehdejší korespondenci (viz na př. *LP*, 33); ostatně rokem 1921 datoval tento epigram — patrně podle čerstvé ještě vzpomínky — už vydavatel posmrtné edice Díla Jiřího Wolkera (Praha 1924, sv. I, str. 189). — 1 *dva verše:* Já mám sílu, | ty máš sílu, *E*; 2 v Devětsilu, *E*] *chyba:* ve Devětsilu, *Sr*; 2/3 v Devětsilu. | A tam *E*.

Str. 278 *Napomenutí mladým básníkům.* Trn I (1924) č. 1, str. 16, posmrtně s mylným nadtitulem Jediný epigram Jiřího Wolkera a s karikaturou hrdiny epigramu, již nakreslil Otakar Mrkvička; rukopisné znění, které bylo předlohou tohoto časopiseckého tisku, se v básníkově pozůstalosti nedochovalo. Zato se v ní (v archivu ZW) nalezl rukopis odlišného znění, psaný po jedné straně čtvrtky nelinko-

vaného papíru, rukopis jakoby určený pro tisk, s autorovým jménem a s nadpisem *Napomenutí básníkům na rok 1922* (*r*). Nejen podle tohoto názvu, ale zejména ze situace, která byla epigramu přímým podnětem, lze se dohadovat, že vznikl pravděpodobně v druhé půli roku 1921: jeho terčem totiž byl dosavadní přítel a tehdejší spolubydlící Wolkrův Zdeněk Kalista, popudem rostoucí ideová a literární roztržka s ním, jak se o ní tehdy zmiňuje básníkova korespondence (viz zejména *KSR*, 90). Z vytčených důvodů a také asi podle živé ještě vzpomínky datoval vydavatel posmrtné edice Díla Jiřího Wolkera (Praha 1924, sv. I, viz str. 195) tento epigram rokem 1921 a zároveň jej chronologicky zařadil (tamtéž, str. 153) za epigramatické verše, o nichž pojednává předchozí poznámka. — 4 vznášejí se oblohou, *r*; 6 dětí *r*; 7—8 *v r:*

Hodí se jenom ke mládenci,
jenž tím chce skrýt svou impotenci.

Str. 279 *Kterési ženě ctihodné*... V prvním svazku jak posmrtné edice Díla Jiřího Wolkera (Praha 1924), tak potom souborného vydání Díla Jiřího Wolkra (Praha 1930), redigovaného Miloslavem Novotným, vyšly tyto verše podle rukopisu z básníkovy pozůstalosti, který se však na dnešní dobu nedochoval. Podle údajů v edici nejprve jmenované zůstaly v rukopise bez názvu (viz tam str. 154 a 186), vznikly roku 1922 (tamtéž str. 189) a jsou tam v básních z Wolkrovy pozůstalosti zařazeny mezi *Baladu z nemocnice* ze dne 11. prosince 1921 a báseň *Samota* z Velkého pátku, t. j. 14. dubna 1922. Tiskneme je podle *Nov I*, str. 101—102.

Str. 281 *Povzdech nad »orlími« články pana F. P. v Tribuně.* Tiskneme jako *Nov I*, str. 391, podle čistopisu v *S* 46, str. 8, kde na předchozích sedmi stránkách je rukopis *Objevů* (viz pozn. ke str. 127), datovaných dnem 18. I. 1923. Je vskutku možné, že epigram vznikl až po tomto datu, ačkoliv stati Ferdinanda Peroutky, na něž zejména míří, vyšly v kapitalistickém deníku Tribuna již ve dnech 6. a 8. ledna téhož roku: byl to feuilleton O té avantgarrde rrrévolutionairre, pamflet proti tehdejšímu uměleckému mládí, hlásícímu se k marxismu a revolučnímu dělnickému hnutí, jmenovitě pak proti tehdejším členům Devětsilu, mezi nimi také proti Wolkrovi, a to pro jeho projev *O literární příští* (viz str. 236) a básně *Balada o nenarozeném dítěti* a *Dvojzpěv noci* (viz Spisy I, 105—109, 164—165). Z básníkova dopisu ze dne 22. ledna 1923 (*LP*, 85) totiž vysvítá, že Wolker zprvu za-

mýšlel odpovědět na Peroutkovy útoky rovněž článkem — ve Varu —, ale že si to později rozmyslil z důvodů, jež uvádí v témže dopise. Tiskneme epigram podle dochovaného rukopisu proto, že pokládáme toto znění za autentičtější nežli znění — snad jen ústně tradované —, ve kterém posmrtně vyšel v časopise Trn I (1924), č. 2, str. 15:

Kritik Peroutka
Z pozůstalosti Jiřího Wolkera

Kdyby měl perutě,
byl by to dravec,
že má jen peroutka,
je z něj jen vrabec.

Str. 282. *Dialog novinářský.* Čistopis v témže *S* 46, rovněž na str. 8, za epigramem, o němž pojednává předchozí poznámka. Řídíme se tímto pořadím — z něhož by plynulo, že také tento epigram vznikl po 18. lednu 1923 —, ačkoli to není zcela nepochybné; je možné, že byl napsán už dříve. Wolker si totiž načrtl — tužkou — jeho koncept bez nadpisu (*r*) již do průpravného rukopisu *Pohádky o milionářovi, který ukradl slunce,* datovaného dnem 20. VI. 1921 (viz pozn. ke str. 93), a to na rubu jeho třetího listu. Načrtl si jej tam zřejmě později, právě tak jako koncept prvních dvou veršů *Balady z nemocnice,* jejíž čistopis je poté datován dnem 11. prosince 1921 (viz Spisy I, 267); sotva lze ovšem předpokládat, že by epigram pocházel rovněž už z té doby. — 1 Redaktor: *v r chybí*; 1 deník, — *r*; 3 zveš ho tedy *r.*

Str. 283 *Modré s nebe.* Nebojsa III, č. 47 (19. listopadu 1920), str. 374—376 (*N*), pod pseudonymem *F. X. Press,* vytištěným pravděpodobně mylně místo autorem zamýšleného *E. X. Press.* Rukopis se nedochoval. Wolker se o této satiře zmiňuje v pražském dopise ze dne 28. listopadu 1920 Jaroslavu Krejzlíkovi: »*Literárně pracuji velice. Snad ani ne tak pracuji, jako tisknu. Zdá se, že mi trochu stoupl kurs, což značí, že mě vbrzku někde zřežou. Vítr vane od „Moderní revue" a od nově založeného lit. výtvarného klubu Devětsil, kterého jsem si pod pseudonymem dobral v předposledním čísle „Nebojsy".*« — *Str.* 283: 6 *a str.* 284: 25 modré s nebe] modré nebe *N*; *str.* 283: 22 modrého s nebe] modrého nebe *N.*

Str. 287 *Pravda a naroží.* Stráž lidu II, č. 85 (2. srpna 1921), str. 2—3 (*SL*); rukopis se nedochoval. Podepsáno šifrou *R.*, obdobně jako povídka *O Františku muzikantovi* anebo čistopis prózy *Děti*

(viz poznámky ke str. 9 a 16). Nejen tato šifra a nejen sám slovesný ráz této satirické črty svědčí o Wolkrově autorství, ale i vzpomínka prof. Jaroslava Krejzlíka v Ostravě, jemuž vydavatel vděčí, že ho na tuto dosud neznámou Wolkrovu prózu upozornil. — 18/19 mezi oběma zprávami jest] mezi oběma jest *SL*.

Str. 290 *Uč se raději satiře!* Koncept pod pseudonymem *E. Jerry* — na čtyřech stránkách básníkova obvyklého papíru, ale tentokrát dvojnásobného formátu (23×29) — je psán i opravován perem, jen výjimečně jsou tam korektury tužkou (*r*); v nedochovaném čistopise poslal Wolker satiru do Rudého práva, kde ji však neuveřejnili. Satirický pamflet Jiřího Haussmanna Vzorný spisovník, jejž si tu vzal Wolker na mušku a podle něhož opravujeme také citát v *r* (str. 290, 7), vyšel v Lidových novinách dne 21. prosince 1921 (knižně v Haussmannových Divokých povídkách, Praha, v květnu 1922, str. 43—47). Wolker reagoval zřejmě vzápětí, protože se již v dopise Konstantinu Bieblovi ze dne 25. prosince (*LDB*, 28—29) zmiňuje o této své satirické polemice a ohlašuje, že vyjde v Rudém právu. Svaty Kadlece se pak v dopise dne 4. ledna 1922 — rovněž z domova — přeptává, zda pravidelně čítává Rudé právo: »*Neviš, byla-li tam otištěna satira „Uč se raději satiře" od E. Jerry? To jsem psal já.*« Nejen z té oné narážky, ale z celého tenoru této satirické polemiky s Haussmannovou satirou je zřejmo, že Wolker mířil nejen na ni, ale vůbec na dosavadní postoj jejího autora, jak se jevil jmenovitě v Haussmannově sbírce satirických veršů Zpěvy hanlivé (Praha 1919), v jejích výpadech jak proti Velké říjnové revoluci, tak proti revolučnímu dělnickému hnutí u nás. Ale již tam, v závěrečné poznámce, Haussmann podotkl, že zatím mnohé své názory, na př. právě »o ruské revoluci, zásadně změnil«. A vskutku další vývoj, patrný nejen v protireakční, ale přímo protiburžoasní a protikapitalistické satiře jeho posmrtně vydané sbírky veršů Občanská válka (Praha 1923), vedl Jiřího Haussmanna ideově po bok druha o dvě léta mladšího, Jiřího Wolkra, s nímž byl nakonec spjat i údělem téže nemoci a předčasné smrti, umíraje rok před ním, dne 7. ledna 1923. V dalších údajích uvádíme původní rukopisné znění, jež autor škrtl nebo opravil. —

Str. 290: 7 zjednati snadno a rychle *podle citovaného originálu*] zjednati a rychle *r*; 9/10 *jen:* o hluboké jeho zkušenosti; 10/11 Proti <obsahu článku> článku; 13 že výše uvedený spisovatel; 15 ve svém <populá[rním]> článku zmíniti <o jednom> právě o tom; 17 v <slovesných> učebnicích školských; 22/23 Proč učiti se raději

satiře?; *mezi 23 a 24 škrtnuto (nedopsaná věta):* Satiře je radno raději se učiti, protože ničemu jinému se naučiti nemůžeme. Nechť žák <zkusí> pokusí ve všech oborech umění slovesné[ho]; 25 umění literárního,; 28 nedovede přivésti.; 31 kdož pevnou páteř

Str. 291: 1/2 i s životem praktickým, asi; 2/3 může v sobotu chytati; 4 <Doba pak> Jmenovaná doba; 6 jsou <nejbezpečně[jším]> nejlepším; 11 protože jí <nikdy vpravdě ne[bylo]> od času; 16 *před poslední větou odstavce škrtnuto:* Tyto poměry způsobily, že u nás se vyvinulo přísloví: Jednooký mezi slepými králem.; 17/18 vypichovati a pod záminkou jejich o své dokonalosti; 21 odkojena <mlékem> pivem; 22/23 <může> má býti té mírné pokrokovosti, — v <jaké> jejímž stylu hovoří asi <pan Br[ouček]> měšťan,; 23/25 sklenic <piva>. Nechť <pranéřuje katolickou> zesměšní reakci habsburskou a katolickou, — nechť ostře pranéřuje <ukvapené radiká[ly.]> nesmyslnost a <hlavně> zkorumpovanost; 26 satira <trochu příliš> <poněkud sociálního> sociálnějšího; 27/29 nár. demokratickém. Budou ho dobrodušně pokládat za nadšence, který chce zreformovat stranu v rámci strany. Vjede-li mu však do satiry tendence ze »Staroslovana«, nechť ji zase otiskne v časopise mírně socialistickém.; 31/32 *místo nynějšího znění předposlední věty odstavce zprvu:* Časopisy radikální se vůbec pro satiru nehodí, ježto slouží satiře za potravu, nikoli za *škrtnuto, pak:* Do časopisů radikálních se satira neposílá *a znovu škrtnuto*; 32 *místo poslední věty pův.:* Satira jich používá jako *věta zůstala nedopsána.*

Str. 292: 2 je <aby satirou> <nějakým způsobem své dílo> způsobiti,; 5/6 na <humor[istickém]> časopisu <»Smích republiky«, který musel si dát už smích tučným písmem na první stránku, a pod ní nějakou nahatou>, který musí dáti si hned na první stranu <jednu nahou nebo> nahatou; 8/9 *poslední věta odstavce nejprve:* <Dobrým> Důrazným znakem satiry též bývá psáti ji *škrtnuto, pak:* Doporučuje se psáti satiru proto jazykem doby probuzenské *a znovu škrtnuto*; 18/20 *původní začátek poslední věty odstavce škrtnut:* Starší čtenáři pak si asociací vzpomenou, že tohoto triku používal před 20 lety ve »Švandu dudákovi«; 19/20 používal <ho> podobného; *mezi 21 a 22 škrtnut mezititul* O čem satiru psáti jest!; 30 nadávej na liknavost; 32 nevedlo-li se ti v »Červnu«, —

Str. 293: 3 Tím <zvlášť získáš si přízeň čtenářstva a bude ti věřeno ja[ko]> <a budeš ode všech na milost přijat jako Engelbert Kučera.> <bude ti vše věřeno jako E. Kučerovi.> dostáváš; 8/9 a <dětském žvatlání> infantilismu a volném verši.

Podáváme tu několik rukopisných výroků, jež se vyskytují v pozůstalosti Jiřího Wolkra — buď na okraji jeho básnických rukopisů, ale bez přímé spojitosti s jejich textem, nebo v jeho deníkových zápisnících — a jimž je společná aforistická ražba, aniž lze ovšem tvrdit, že autor měl ten útvar vždy přímo na mysli. Rozumí se, že by se jejich počet dal bohatě rozhojnit aforisticky znějícími citáty nejen z básníkovy korespondence, ale z celého jeho díla ať veršem, ať prózou.

První aforismus je psán perem na zadním přídeští sešitu *S* 34, nadepsaném *16. VI. 1920 — 3. X. 1920* a zahrnujícím Wolkrovu lyrickou žeň z té doby (viz Spisy Jiřího Wolkra I, str. 225).

Druhý je v básníkově kapesním kalendáříku na rok 1920 v hnědých deskách, str. 29 (v archivu ZW); je datován *31. X. 1920* a autor si tam k němu připsal: *Jaké štěstí, že jsem byl před dvěma lety dekad.[entním] básníkem!* Do kapesního kalendáříku na rok 1921, str. 32 (v archivu ZW), si jej Wolker přepsal v tomto znění:

L. P. 1917 Byla tak krásná, že už ji nemohu potkat.
31. X. 1920 Byla tak krásná, že jsem ji musel potkat.

Tempora mutantur et nos mutamur in illis. (Časy se mění a my se měníme v nich. — pozn. vyd.)

Třetí aforismus je v témže kalendářním zápisníku, str. 53, datován dnem *12. XI. 21*, a rovněž čtvrtý, na str. 61, s datem *1. VII. 21.* I jej si autor později přepsal — do kapesního kalendáříku na rok 1922, str. 54 (v MP) — v tomto jakoby už dialogicky rozpředeném znění:

Dejme tomu, že naše touhy se nikdy neuskuteční.
Pak tedy je vše marné.
Ó nikoli!
Naše vůle jde i za pojem »nikdy«!

A konečně poslední z těchto aforistických výroků si Wolker načrtl tužkou na lístek z útržkového bloku in margine konceptu k veršům 65—71 z fragmentu *Rosa Luxemburgová* (viz Spisy Jiřího Wolkra I, str. 291).

Jen první aforismus vyšel už knižně, a to spolu s jiným z dřívější doby, v třetím svazku souborné edice Díla Jiřího Wolkra (Praha 1931), v oddílu Aforismy.

Fragmentární koncepty, jež shrnuje tento oddíl svazku, pocházejí vesměs ze sklonku básníkova života, z doby od půle června 1923, kdy marně prodléval na léčení v Tatrách. Vznikaly ve chvílích úlevy za básníkova zápasu s tvrdošíjnou, zákeřnou chorobou, jejž deníkové *Poznámky* přímo obrážejí; ale i ve fragmentu povídky *Nákaza* se zračí popudy, které autorovi poskytl pobyt v tatranském prostředí. Jedině její koncept je psán ještě perem, a to odzadu v nelinkovaném školním sešitě č. 47 (*S* 47) v polotuhých šedočerných deskách, kde na začátku — za titulním listem s nápisem *Tuberkulosa. Leták.* — je rukopis básně *Stud* (viz Spisy Jiřího Wolkra I, str. 263 a 264 až 265). Časové pořadí dalších tří fragmentárních konceptů nelze najisto stanovit. Všechny tři — *Poznámky*, kde se deníkové zápisky ze sanatoria prostupují s průpravnými připomínkami k připravované povídce *Lačnost života*, dále úryvkovitý nástin jiné nepojmenované beletristické práce, pravděpodobně rovněž povídkové, a konečně torso theoretického pojednání — jsou už napořád psány jen tužkou, a to v linkovaném školním sešitě č. 48 (*S* 48) v tuhých modrých deskách, kde spolu s konceptem básně *U roentgenu* jsou i rukopisné zlomky veršem z téže doby básníkova pobytu v Tatranské Poljance (viz Spisy Jiřího Wolkra I, str. 265 a 283). První dva fragmenty vyšly teprve za redakce Miloslava Novotného v souborné edici Díla Jiřího Wolkra, a to v jejím třetím svazku (Praha 1931), v oddílu Povídky z let 1919—1923, kdežto druhé dva zlomky uveřejňujeme po prvé.

Str. 301 *Nákaza.* Fragmentární koncept povídky je psán — a zhusta opravován — perem v *S* 47 odzadu na str. 138—148 (jen na sudých), z nichž str. 143—144 (s původním zněním druhého odstavce) jsou vytrženy. V dalších údajích uvádíme původní znění rukopisu, autorem škrtnuté nebo opravené. Značku rukopisu (*S*) uvádíme jenom tam, kde se od jeho konečného znění liší text, který tiskneme. —

Str. 301*: 14/17 až na první dvě věty, jež se shodují, zněly další v původní versi, autorem nedopsané, takto:* <Majíce dost, aby nezáviděli, nemají však tolik, aby tvrdá práce je neučinila tvrdými.> Nejsou tak chudí, aby byli závistivými, ani tak bohatí, aby leniveli. Podobni jeden druhému, rodí podobné, přissáti k tomuto kousku půdy, nepouštějí; 16 zámožní,] zámožni, *S*; 18 jako <zítra> včera; 18 *před poslední větou odstavce škrtnuto:* Neboť sladkost štěstí leží jim v jeho pevnosti: <lze je vypočítat.> Jest tu veličinou matematic-

kou a lze je vypočítat.; 18/19 Jest to <svět> kraj pro sebe, <který nechce mít nic se světem ostatním,> harmonický,; 22 která <se> tak šťastně <odloučila od ostatních míst světa> zůstala; 25 kterým obyvatelé nerozumí; 27 nenávidět <železn[ici]> celou stavbu.; 27 *za poslední větou odstavce škrtnuto* (*viz str.* 302, 5/8): Ale koleje jsou už tu. Chtěje nechtěje <unášejí> odnášejí je do světa a dědinka překvapena dálkami stane se náhle ostýchavou jako dítě v samotě.; 28/29 pod svatým barvotiskem; 29 oslavovávaly jedno šťastné místo, —; 31 Dědina churaví <a do spokojených rodin plíží se> a stravuje

Str. 302: 4 <Dřív by> Už; 5 Jsou tu ocelové koleje.

Str. 303 *Poznámky.* Rukopis tužkou v *S* 48, str. 1—5. — *Str.* 303: 8 Či *v S původně chybělo*; *str.* 304: 19 spasen. <Neboť ta> Jí *S*; 29 je <prokletí> choroba *S*.

Str. 306 *Bez názvu.* V témže *S* 48, na str. 139—140 (psáno odzadu), Wolker si heslovitě a úryvkovitě, písmem namnoze těžko čitelným, načrtl tužkou sujet nepojmenované práce, pravděpodobně spíš vypravěčské než dramatické, takže i římské číslice v rukopise značí spíše její kapitoly nebo jednotlivé úseky nežli dějství hry. K projektu, který autor už ani fragmentárně nezpracoval, vztahuje se v rukopise motto na sousední str. 141. — 15 *místo prvních dvou vět bylo v rukopise původně jen slovo* Válka.

Str. 307 *Traktát o individualismu, realismu a relativismu v umění.* Fragmentární koncept tužkou, rovněž v *S* 48, odzadu na str. 129—130. — 9 *za sedmou větou je v S škrtnuto:* A tak hodnotu její netvoří <jen> sám autor, ale teprve čtenáři. Kdybychom chtěli vykládati *věta zůstala nedopsána*; 19 Raffael, <nebude tomuto> přece *S*.

Rukopisný text, který tiskneme, je bez názvu; název, kterým jsme jej nadepsali a o němž ovšem rovněž není jisto, zda byl definitivní, je na jedné z předchozích skizz k této studii, vesměs zlomkovitých, které se naleznou v témže sešitě. První z nich, na str. 138, je nadepsána Traktát o objektivismu, realismu a relativitě v umění *a zní:*

<Dost subjektivismu v umění i v kritice! Nechtějme zdůrazňovati to, čeho je vždy dost —>

Individualistický výklad umění může nám vysvětliti tvůrce, ale ne umění samo. <Poněvadž pak v pravém umění osoba tvůrcova je zbytečná,> <[Poněvadž pak pravé umění osobu] tvůrcovu pohltí

a učiní ji samu o sob[ě]> Poněvadž pak hotové umění je život o sobě, je při něm osoba autorova zbytečná. Jen umění nehotová a nedochůdná potřebují <k výkladu> ku svému výkladu osobu tvůrcovu <neboť ve své nehotovosti podobají se>.

Druhá skizza, nadepsaná názvem, který tiskneme, je na nedopsané str. 136:

Individualistický výklad umění byl výkladem statickým a mohl nám vysvětliti jedině tvůrce. Poněvadž pak pravé umění začíná tam, kde pupeční šňura mezi autorem a dílem je přeříznuta a dílo ž i j e, — je osoba autorova ve výkladu hotového umění celkem zbytečna.

Na další str. 135 autor patrně pokračuje:

Velké umělecké dílo pohlcuje <osobu> individuum tvůrcovo. Kniha není knihou, když je dopsána, ale teprve, až je čtena. Sílu umění můžeme měřit jen v jeho funkci. (*In margine této věty si autor zkratkovitě poznamenal:* proto objekt [ivisace]!)

Genius sám ze sebe je pověra. <Genialitu tvůrcovu tvoří celý veliký kultur[ní]> <Na genialitě tvůrcově pracují tisíce bezejmenných lidí.> Genialita je podmíněna celým kulturním komplexem v určité době. Na slávě jednoho jmena pracuje tisíce bezejmenných.

Na str. 134 je tato jediná věta:

Síla uměleckého díla měří se v jeho f u n k c i.

A konečně na str. 132 tento zlomek:

Hotové umělecké dílo je takové, které vykládá sebe samo a osobu autorovu pohlcuje. Aby mohlo sebe samo vykládati, je třeba, aby bylo o b j e k t i v n í (proces umělecký je vlastně objektivisování sub.[jektivních] dojmů, t. j. takové, *věta zůstala nedopsána.*

Str. 309 VARIANTY

K próze *Děti*, k povídce *Ilda* a k *Pohádce o Jonym z cirkusu* dochovaly se průpravné rukopisy perem (*r*), jež aspoň v některém případě značily střední článek mezi konceptem tužkou a čistopisem určeným pro tisk. Všechny tři se však do té míry liší od konečného textu těchto prací — ať už se dochoval jen v čistopise, jako u první z nich, nebo byl podle nedochovaného čistopisu uveřejněn časopisecky jako u druhých dvou —, že zde tyto ranější rukopisné verse raději otiskujeme v plném znění. Přitom je řadíme chronologicky, podle dat v jejich rukopisech. V dalších údajích uvádíme původní znění, jež autor v rukopise *r* škrtl nebo opravil (jen pořídku tužkou). Svoji

úpravu, pokud jí výjimečně bylo třeba, vyznačujeme jako obvykle tak, že ji beze zkratky uvádíme před rukopisným zněním, označeným jen v takovém případě výslovně zkratkou *r*.

Str. 311 *Děti* (viz str. 16 a 357). Toto ranější rukopisné znění, datované na konci *25. VII.* [1920], *Sv. Kopeček*, dochovalo se na str. 3—13 (jen na lichých) v školním linkovaném sešitě č. 33 v tuhých černozelených deskách, jinak nepopsaném. —

Str. 311: 2 rozestřena modrá maminčina; 5 a nebe na nich leží jako veliký; 6 kvítko. <Kdo jste myslel, že jsou to> Tatínci; 15/16 kolem něho moc zlatého; 17 koleček <bylo> zajímalo.; 20 v zádech. — <Vrátil se zase> Zašel; 26 svrchu otýpky obilí.; 32/33 tak, — <jako jedny kvítka v> jak to dělávají

Str. 312: 8 *na konci odstavce škrtnuta nedopsaná věta:* Ona byla; 9/10 byla velmi veselá, —; 14 ptá <na její svat[bu.]>, kdy; 17 Držela si kolena v rukou.; 17/18 jak <krásně> zařídí si domácnost. <Světlé záclony,> Vila; 21 Nejmoudřejší <maličtí! Nevěděl jsem, co říci> maličtí,; 27/28 Sedum nocí; 32 maminky.] maminka. *r*; 33 ostýchat <a řeknou mi: Schopen!> a přijmou; 36 *první věta odstavce zprvu chyběla*; 36 <Pak teprve budu> Budu moci

Str. 313 *Ilda* (viz str. 30 a 358). Rukopis (*r*), podle něhož autor teprve pořídil čistopis, který byl předlohou časopiseckého tisku, dochoval se na 37 očíslovaných listech, na jejichž rubu tu a tam bývá dřívější znění, výjimkou také — na rubu 2. listu — připomínka tužkou: *Minarety. Turkyně.* Listy jsou uloženy v obalu z téhož autorova obvyklého papíru, kde na první stránce kromě autorova jména, názvu a podtitulu *Povídka* je vročení *Praha: 23. X.—3. XI. 1921*; na konci rukopisu je datum *Praha 3. XI. 1921.* —

Str. 313: 3 jsme už tento problém nepřetřásali, rádi; 4/5 jsme při tomto rozhovoru nad obyčej se rozvášnili a museli jsme každou; 6/7 dle <tváří> ohlížejících se; 9 v každé době; 12 *za druhou větou odstavce škrtnuto:* Jako by právě v ní nejvíce srážela se znamení doby. Svědčí to o historickém materialismu.; 12 To nejlépe se odráží; 13/14 století, — ty, o nichž; 17 Jak je to cosi naprosto jiného!; 18 problémem —, ale snad; 20 podobny? <Mnohý se> Jistě; 25 přikyvoval mládenec, jehož; 26 <více> spíše; 29 *odstavec pův. pokračoval větou:* Dopálilo mě to tenkrát.«; 35 věci ostatní

Str. 314: 2 dosud zatvrzele mlčel; 6 ubytován v <městečku> Plevlje,; 10 bílé, — strašlivě bílé.; 12 bylo stále vlhké; 14 tam se

ukázala] tam ukázala *r*; 20 *za čtvrtou větou odstavce škrtnuto:* Mně se přidržoval bajonetu.; 22 když večer vojáček seděl; 25/26 před <námi> naší přesilou ustoupili <ale napadali nás ze všech> do okolních; 27 Srostlí s divokou krajinou, napadali

Str. 315: 1 zabít s radostným vědomím,; 11 vzpamatoval, <v lesích?]> ve skalách; 19/20 voják dívá se jen na nohy a nepozoruje, že; 23 *před předposlední větou odstavce škrtnuto:* Možná, že to ani není cesta.; 28 A zadíval-li; 30/31 bezpečným v pohybující se] bezpečným <v ohradě těl> pohybující se *r*; 33 Ale moje maminka; 35 v jícnu bílé doliny.; 36 skal. <Na skalách černý> Byly

Str. 316: 1 kteří <nemohli> po úzké cestě <postupovati jinak než v> z obou; 9 A nasadil; 9/10 střelil jsem do neurčita bez míření.; 15 ještě ránu.; 19/20 ale neprorazila <kovovou stěnu.> dál.; 20 lopatka vrazila se mi; 20/21 prorazila tam několik; 22 <Rány> Ležel; 23 <Vstal jsem> Zvedl jsem; 28 korytem řeky.; 31/32 jasná, fotografii podobná představa zamrzlého toku, <k němuž vede z> hluboko vklíněného mezi <mírný svah a> dva

Str. 317: 4 Šel jsem <uprostřed> mezi nimi <dotýkaje se čapkou> jako; 6/7 hlaveň pušky <která se přímo dotekla jeho obličeje> a vousatou; 7 na <břehu> vysokém; 9 výmolu, <neboť> předobře; 12/13 *předposlední věta odstavce původně chyběla*; 14 kroku. <Ten, co zastře[lil]> Muž; 28/29 *jen:* Čepice ležela; 30 <Dodnes nevím proč> První; 31/32 skutečně jsem zjistil, že moje čapka je pryč.; 34 *odstavec původně pokračoval větou:* Jen utíkat jsem musel.

Str. 318: 3 a vřadili mě; 3/4 Tam <byl hlouček> na malé náhorní mýtince <byl zástup> byla; 4/5 kteří nebyli zabití.; 10 volání <To byly hlasy ostatních komitů, kteří>, na něž <volali> odpovídali; 17 Potom začali; 18 *před poslední větou odstavce škrtnuto:* Mně vzali paklíček tabá[ku.]; 24/25 Uvědomil jsem si strašné bohatství těchto tří smutných věcí.; 27 *před poslední větou odstavce škrtnuto:* A nový. Stále nový.; 27 *poslední věta odstavce pův.:* Nebylo mi tenkrát plných dvacet let.; 30 *odstavec pův. začínal slovy:* V hloučku komitů, který právě přibyl, byly dvě postav[y]; 31/32 jen <dvě postavy mezi nimi> dva v <bílých, krásných trikotových šatech.> bílé; 33/34 *odstavec pův. začínal:* Dle solidnosti oděvu jsem usoudil, že jsou to; 35 *odstavec pův. pokračoval:* Poznali jsme smrt v jeho očích.; 37 <Starý Turek> Všichni

Str. 319: 1 naproti mně nesměle zanaříkal.; 1/2 muž něco promluvil a my poznali smrt v jeho ústech. <Zkameněli jsme.>; 3/5 První dojem, který jsem o ní měl, byl, že je vysoká a pružná. <Cítili jsme,

jak jde po nás očima. Od jednoho k druhému. Mrazení přecházelo> Smála se. Šla po nás svýma očima. Cítili jsme, jak mražení přechází z jednoho na druhého, dle toho, jak jde *věta je nedokončena (tento a předchozí dva údaje jsou z dřívější rukopisné verse, zaznamenané v r na rubu 17. listu)*; 9 <ústům> hltajícím; 11 ke mně a rostly. <Cítil jsem,> Pod jejich; 12/13 Jako by <tam> náhle tam cosi vyrostlo. Její oči dotkly se mých očí; 14 Tu <se stal> nastal akt, který podobal se starověkému mysteriu.; 15/16 Bílá paní šla přímo proti mým očím do našeho středu, — podala mi ruku a vyvedla mě z černého kruhu.; 17 <na ni> pohlédl na ni; 24/25 holou <hlavou> a stařeckou; 30 <Paní> Bílá paní; 36/37 Paní vypila tuto podívanou jako labužník sklenici dobrého vína. Snad trochu nedočkavěji.

Str. 320: 1 podívala na mě.; 4 — <A> Tak jsem se <stal komitem> zachránil; 5/6 s mužem a muž se mnou.; 11 *v r pův. pokračuje:* Dali mi pušku a nový kabát. Obvázali mi ránu. Vzali mě mezi sebe. Nasytili mě, napojili mě. Jednali se mnou téměř laskavě, ale cítil jsem, že mi nevěří.; 12/13 a uložili na <podlahu> <zem pokrytou houněmi> v polorozbité; 13 a koží.; 18 *za první větou odstavce škrtnuto:* Zmizelo všechno. I mrtví i živí.; *mezi 20 a 21 postupně škrtnuty tyto dva odstavce:*

Probudil jsem se k ránu krví, která znovu se mi nahrnula do úst. Vyplivl jsem ji.

Ráno jsem se dlouho probouzel. Otvíral jsem chvílemi oči do jakéhosi ostrého světla. Proto jsem je zase zavíral *věta zůstala nedopsána*; *mezi 26 a 27:* <Kývnul jsem hlavou.> <Nemohl> <Rozuměl jsem>

Str. 321: 6 *za druhou větou odstavce je škrtnuto:* Černé obrví a černé řasy působily, že vypadala bojovně.; 7/8 <Byla to> Připomínala mi obraz jakési Amazonky,; 11 vysvětliti. <Ale u ní nebylo mož[no]> Ale; 17 obličej strašlivě upřímný, —; 32 jsem cosi studovala,; 32/33 *místo čtvrté věty odstavce bylo původně:* Pocházím z venkova a nedovedu sedět na jednom místě. Tatíček chtěl mít ze mě lékařku nebo filosofku. Nebavilo by mě to. Dovedu dobře střílet a vařit a zašívat roztrhané cáry. Tak jsem se vdala a vzala jsem si důstojníka. Také truc v tom byl. Chodila s ním vážně moje přítelkyně, která se mi zprotivila. Vzala jsem ho jí. Jen proto, — jen proto! — Šla jsem s ním do války. Organisuje tu komity.

Str. 322: 2 »A byl jsi; 4 A neplakal jsi?« 6/7 a ptala se, smějíc se:; 12/13 oči< a cítil jsem jenom>; bál jsem se,; 16 před chvílí. <Byl to

hlas, který> <Tato slova> Slova; 17 smyslu. Byla; 18/19 zvuk, — <do kterého lze vložit> kterým může vytrysknouti vše, co nemá už v srdci místa.; 22 »Ildo! —« řekl tvrdě.; 24 podívala pronikavým pohledem.; 25 pozoroval jsem, že hledá, co by jí řekl.; 31 »Půjdeš se mnou?«

Str. 323: 2 *za třetí větou odstavce škrtnuto:* Nedostal odpovědi.; 4 <Hrá[la]> Pohrávala; 7 *za druhou větou odstavce škrtnuto:* Muž držel ruku na mé hlavě.; 15 i byl <silen> docela zdráv, —; 18 zasykla a potom; 27 A Ilda; 32 zahojena. <Krvácel jsem> Kdykoli; 34 že bude to pro mě

Str. 324: 12 před sebou její] před její *r*; *mezi* 13 *a* 14 *škrtnuto:* Vyprávěla mně o sobě málo. A nikdy se mě neptala, co jsem a kdo jsem. Až jen jedinkrát.; *mezi* 17 *a* 18 *škrtnuto:* O sobě vyprávěla mi málo.; 24 ona si toto studium; 28/*str.* 325, 10 *původní znění na rubu pozdějšího listu 21:* vzdávalo. Ostatně těžko si na to všechno vzpomínala teď v pustých černohorských skalách. Aby se dostala z nudného školaření, usmyslila si vdát se za důstojníka. Tehdy už byla vojna a ona věřila, že s ním bude moci <se dostat> do pole. K živelnému životu mezi chlapy, zbraně, krev a skály. Kdo by ji neznal, — myslil by, že byla to ženská romantika. Ale <nescházelo> nebylo jí nic více vzdáleno než jakákoliv romantika. Byla <ohromně> úplně prostá a myslím si, že nedovedla vůbec snít. Myslím si, že vše u ní dálo se jen proto, že byla nabita *věta zůstala nedopsána.*

Str. 325: 2/3 vojáků, — o nichž jsem; 4 hranice <přítom[ného]> okamžiku,; 15/16 krutého, sestoupilo na ni.; 18 *za pátou větou odstavce škrtnuto:* Ti, kdo by se domnívali, že byla dekadentně založena, —; 19 Pravda, — smála se,; 21 Byla to vojna tenkráte, železný a nemilosrdný život mezi skalami smrti.; 23 jsou pevně předepsány; 29/30 pravou příčinu k smíchu!

Str. 326: 6 i jiné vlastnosti; 20 A stalo se.; 22/23 houních. Zdá se, že i; 31 jako <list> bílý lupen; 34/*str.* 327, 6/7 — je tomu *až* přemoženými. *původně psáno v minulém čase.*

Str. 327: 3 Zasvítí; 4 prsy, <které se podobaly lvicím> podobnými protahujícím se; 10 a <popříti> vydražďovati; 23 Vše dělala beze slova; jen; 28 do hlavy a <srdce se rozbušilo> dravost; 32 letí. Letí jako pták; 33 *místo třetí věty odstavce původně:* Uprostřed těla probudila se mi strašná věc. Možná, že to byla bolest, možná, že radost. Bylo to příliš veliké, než bych to mohl pochopiti. Cítil jsem, že veliká záplava prýští ze mě na ni, že se sléváme v jeden mohutný proud *věta je nedokončena*; 33/34 ucítil velikou bolest: —

Str. 328: 1 Potom jsem poznal, že; 2 za hrdlo.; 4 jejím osudem <býti osetu nejen> bráti; 8 vlastní své krve.; 10 <A v tomto> A mezi těmito; 11 plula <hlava> výhružná; 12 <křičel> vykřikoval chvílemi svýma <očima> ostražitýma; *mezi 12 a 13 škrtnuta věta:* »Kdo z nás zahyne?« — ptal jsem se sám sebe.; 19—22 *autor si tuto pasáž průpravně načrtl již dříve na rubu listu 24:* Budete se ptáti, miloval-li jsem ji já? Na tuto otázku je dosti těžko odpovědět, ježto můj poměr k ní byl z velké části více vnější nutností než vnitřní. <Věděl jsem> Myslel jsem si: kdybych ji nemiloval, — zemřel bych. <Toto> Že jsem ji miloval, — pochopil jsem až teď.; 21 *za druhou větou odstavce škrtnuto:* Musel jsem ji milovati.; 21/22 do krvavého úpadu; —; 24 A čekal jsem,; 26/27 pro, ale i; 28 <vidě[li]> znali výraz <jejích očí> její tváře; 36 zaraženě na ni pohlíželi

Str. 329: 1 vůdcův.] vůdců. *r*; *mezi 2 a 3 škrtnuto:* Ilda se mě nikdy neptala, co jsem. Až jedenkráte. *Zprvu chtěl autor následující hrdinovu otázku pravděpodobně uvést pasáží, jejíž zlomkovitý začátek je na rubu téhož listu 28:* A zase zlézali jsme spolu hory a skály, <a objímali se krátce a tvrdě pod>; 5 A proč?«; 6 se mnou.«] se mnou?« *r*; *mezi* 8 *a* 9 *škrtnuto:* »Nenávidím ho. Ví, že se mi omrzel, a stojí stále vedle mne. Ví, že jsem si ho nebrala z lásky.; 9 mne?« tázal jsem se po chvíli.; *mezi 12 a 13 škrtnuto:* »Co by mi pomohlo bát se. Nebýti tebe, byl bych už dávno mrtev. Pro tebe. Tys; 20 mě <do> prudce; 24/28 nejdříve *až* ženiným. *in margine vlnovka autorovou tužkou*; 25 milováni, a když i jsou; 26 nejvíce <tím, že nedůvěřují tomu, že jsou to právě oni,> <nedůvěrou v to, že jsou to právě oni,> nedůvěrou k tomu, jsou-li to oni,; 30 ranami, vředy, choutkami,; 34 lidé, kteří <se milujete?> jste; 37 *před předposlední větou odstavce škrtnuto:* Trápím se tím i teď mnoho.

Str. 330: 10 Já jsem byl; 12 skrývala. <Bylo to pro> Poslední; 13/14 Nejvíce <ji bavilo, —> chtěla; 15 <říka[l]> tvrdil; 15 zprvu. <ale dle zlého> <ale dle zle nedůvěřivých pohybů jejích rukou a dle jejích> Naprosto; 16 proto na mě rozzlobila.; 32 Ilda <tak> upřímně

Str. 331: *2 po první větě odstavce škrtnuto:* Čekal jsem na Ildu. Dlouho marně; 5 zkolébáván <nárazy vichřice a> skučením vichřice a <nárazy> praskáním; 12 <»Můj> »On; 19/20 půdu. <Odsunula prkno a> <Hmátla na> Odsunula; 25 »Ne. Řekla jsem ti, že víme o něm jen dva. On a já.«

Str. 332: 4 na stromy, keře, kameny; 7 *na začátku odstavce škrtnuto:* K ránu jsem narazil na; 9/10 na první <četnickou> rakouskou

četnickou; 15 za mnou. <Ukradl jsem> Vykradl; 16 dříve jednomu strážmistrovi; 20 miluji. <K ránu třeskly u četnické stanice výstřely. Poznal jsem, že mé tušení mě nezklamalo. Přišli si> Ildu, která mě zachránila, <milovala,> mučila; 21/22 o tom všem, milovala-li mě, či <lásku> svoji lásku, <zapomněl jsem, že> neptal

Str. 333: 5 zjevovali <and[ělé]> na stropě; *mezi* 6 *a* 7 *škrtnuto:* Za tři dny přišel jsem k sobě.; 12/13 přišla nová zásilka ran[ěných.]; 16 <hořela> mrkala; 20 *odstavec pův. začínal:* — »Tak my jsme ti teda, kamaráde, chytali ty komity.; 22 že něco tam; 31 jsem se tiše natáhl

Str. 334: 8/9 uvidím-li <ženu před sebou> před sebou; *mezi* 13 *a* 14 *škrtnuto:* Válka je hrozné zlo. Snad nebyla to přímo ona, která mě zničila, neboť jsou mnohá bojování na světě.; 14 *za druhou větou odstavce škrtnuto:* Která nás zničí.; 16/17 pro ženu <a pro tisí[ce]>, pro spravedlnost, —; 21 že svět je záhada,; 25 <Muž domluvil.> <Domluvil.> Skončil.; *za* 30 *další dva odstavce škrtnuty:* Mluvili-li jsme dřív velmi hlasitě o ženách, — přemýšleli jsme teď tak <strašlivě> tiše o životě, lásce a osudu, že pánové u vedlejších stolů počali zase k nám otáčeti hlavy a myslili si:

Co zase tam mají ti mladíci?

Str. 335 *Pohádka o Jonym z cirkusu* (viz str. 114 a 386). Průpravný rukopis (*r*) — datovaný na konci *Sv. Kopeček 21. VIII. 1922* a přepracovaný později v definitivní rukopisné znění, jež bylo předlohou časopiseckého tisku — dochoval se na 25 neočíslovaných listech (22×29), na jejichž druhé straně je text bankovního formuláře. Přesto si autor na tomto potištěném rubu tu a tam načrtl připomínky k rukopisu, jež uvádíme na patřičném místě v dalších údajích; k závěrečné pasáži této rukopisné verse, k scéně v nemocnici, vztahuje se již na rubu listu 21 autorova poznámka: *Utečeme spolu. Kdo miluje, věří, že někde je krásná zem.* —

Str. 335: 2/3 I nejchudší dělnické děti,; 6 jako třínedělní robě; 8 nebo aspoň z měkkých; 13/14 a dávali-li ubožákovi něco,; 15 před Bohem. <Tenkráte Jonymu říkali> Jony; 18 A tak se stalo,; 22 *na konci odstavce škrtnuta věta:* A zde začíná teprve celá historie.; 24 *za první větou odstavce škrtnuta nedopsaná věta:* Nikdo by to neřekl, kdo sám nezkusil, jak to je, když; 26 Jony však <který rostl s hrbem na zádech — a kterého> <kterého jeho hrb> to; 27 nemá <na zádech> záda; 29 <Jeho> Hrb; 32 *před poslední větou škrtnuto:* A přece: kdyby ani nic nebyly říkaly,; 34 rozvažoval

Str. 336: 3/4 vídaly oblaka a dávaly se do zpěvu, — on viděl; 4/5 na něho bezbranného. Nevil; 6 *na konci odstavce škrtnuto:* <Zatvrzoval> Tenkráte měl dvě cesty před sebou. Buď propadnout žebrácké tuposti, strkat pokorně svůj hrb zdravým pod nos a vyžebrávat <z něho> na něj almužnu, — nebo vzepřít se proti světu,; 9 Ale <nikdo neodpovídal a chlapec> nebe; 11 pak <křivdu> na sobě; 12/13 kdosi zlý dlí] kdosi je zlý dlí *r*; 25/26 počala růst se zlomeným; 27/28 to dopadlo v jeho neprospěch. <Je to však> Tím právě; 31/32 nezavolal <a proto jen závistivě pokukoval>, a kdyby

Str. 337: 21 Zastavil se a přemýšlel. 22/23 na <svoje> stádo hus <a>, na pantátu <a na jeho řemen.>. <»Dostanu řemenem> Dostal; 24/26 *poslední věta odstavce pův. jen:* Proto rozhodl se potichu pro návrat do dědiny.

Str. 338: 3 že uteče někam na konec světa a ještě dál.; *mezi* 3 *a* 4 *škrtnuto:* A tak poznovu ocitl se v polích pod bezhvězdným nebem. Noc byla mu dlouhá a měl tedy dosti času si svůj záměr rozmysliti. »Nevrátím se sem už nikdy,« myslel si, — »a obrátím se do města. Tam je víc domů, ulic a lidí, tam lépe se skryji se svým neštěstím.; 4/5 Pod bezhvězdným nebem noc byla dlouhá a měl; 18 neboť nikdo si ho] neboť kdo si ho *r*; 22 spatřil <veliký tábor> zajímavou; 23 stany <jako vzdušné balony> seděly; 28 Jonyho <přivedla až k samému> táhla; 35 lvi <objímali> bojovali; 37 ta <čeládka> horoucí čeládka

Str. 339: 9 *odstavec začínal pův. větou:* Jony, pokořený, hrbatý a oklamaný chlapec, pocítil v srdci velkou touhu k těmto krvežíznivým šelmám.; 9 Jak byly silné,; 9 silná, statečná,] silné, statečné, *r*; 34 <Ruce máš> Prsty <máš> dlouhé máš,

Str. 340: 2 vyšplhal se <na lano, které tam viselo z jednoho> po laně; 3 Udělal to věru tak; 31 *na začátku odstavce škrtnuta nedopsaná věta:* A tak se dostal Jony

Str. 341: 1/2 a hlavně krkolomnému cvičení na visuté; 4 prováděny] prováděna *r*; 4 které vypadaly] která vypadala *r*; 7 Pravda, muž; 8 pochopil, <a chlapec pochopil> <a chlapec poznal,> že země; 11 *za první větou odstavce škrtnuto:* Divné a strašlivé myšlenky plazily se mu hlavou.; 15 Jonyho, <který> nejkrásnější; 16 <A tu> <Tu> Tenkráte chlapec přidával; 21 když <je> se večer; 23 *k poslední větě odstavce se pravděpodobně vztahuje autorova poznámka na rubu předchozího listu* 10: úsměv jako mříže; 32/33 Naučil se dosti,; 33 které každý týden křičely; 34 *nejprve* stálo: *a pak* stálo mezi ostatními čísly:

Str. 342: 1 každého večera <po tanečnici Mimě a před lamželezem> vbíhal; 4 hrazdu, aby v samé; 5 přemetal mezi dvěma hlubinami, dvěma nelítostnými propastmi nebe, zatím co; 9/10 své unavené oči; 13/14 Jony <bičován výkřiky zrovna jako tygři dole> výkřiky; 15 na <sádelné oči, veselící se z jeho> tisíce; 20 *před předposlední větou odstavce nedopsáno a škrtnuto:* Měl ústa rozšklebená do hrozného smíchu, ale ten smích byl namalován; 25 nejvíce <tím>, když; 26 na jeho prsou kdysi tetování.; 28 *odstavec pův. začínal:* »Je to památka,« říkával, »po mé nebožce ženě. Když umřela *věta zůstala nedopsána*; 34/35 po představení <požádal šaška> ptal se

Str. 343: 4 A toho dne,; 9 bolestmi! <Proč jsme tak ubozí, že musíme> Proč; 11 je to spravedlivé, aby; 11/12 druhých?«] druhých.« *r*; *mezi* 12 *a* 13 *škrtnuto:*

<Šašek řekl:> »To není spravedlnost, to je osud,« řekl šašek a smál se namalovaným úsměvem.

»A zůstane tak, — povězte, — zůstane tak na věky?«

»Nevím.«

<Nikdo ke mně dosud nemluvil jako k ro[vnému?]>

»Myslíte, že si nikdy nepomůžem, že nikdy nepřijdem mezi lidi jako rovní k rovným? Všiml jste si někdy, jak se usmívají mezi sebou a jak se smějí na nás? To není smích, to je výsměch! <Oh, byli ke mně tak> Myslíte, že si někdy pomyslí, že vy, který je obveselujete, jste člověk? Ale kdež, — jste jim věcí, hračkou, legrací, která se hýbá za jejich peníze. Byli ke mně tak málo lidmi, že bych chtěl být zvířetem. Sžírám v sobě tolik vzteku, že bych <chtěl> rozsápal svět na kusy. Protože je nespravedlivý.« *K třetí větě tohoto škrtnutého odstavce se vztahuje autorova poznámka na rubu předchozího listu 12:* Smích — výsměch.

28/29 Jonymu, spíše] Jonymu; spíše *r*; 31 *odstavec pův. začínal:* Z žertu však stala se pravda. Nebylo to poprve a naposled. Jony přicházel častěji,

Str. 344: 5/6 mezi tím smutným cirkusáckým národem, s nímž tak dlouho žil.; 13 nebo krásná píseň.; 13 *před poslední větou odstavce škrtnuta slova:* A usínaje, přísahal si,; 13/14 nacházel <slova> nejkrásnější; 17 pohledla <— poznal, že je hrbáč, akrobat a mrzák> a usmála se,; 20 vyrýti <na jediné> zrovna; 34 na prahu, <jako> opřen

Str. 345: 6 pozorně a pochopila.; 10 Ester oblékla; 13 s vámi?«] s vámi.« *r*; 15 *v r není odstavec*; 23 *před první větou odstavce škrtnuto:* Minuli předměstí a; 30 *v r není odstavec*; 36 *za třetí větou*

odstavce škrtnuto: Přes to, že nesmím chtít, abyste mě milovala. Neboť vy jste *věta zůstala nedopsána.*

Str. 346: 4 Ester, — <já na něho nesmím> nesmím vás; 7 »Vy se mu prodáváte?«; 11 lepší, — vy či já. — Vy můžete; 24 *na rubu předchozího listu 17 si autor tužkou poznamenal:* Dívejte se kolem sebe, až půjdete domů.; *mezi* 25 *a* 26 *škrtnut odstavec:* Jony šel. S hlavou sklopenou, s rukama v kapse. Bledý měsíc stál nad městem a sto tygrů na Jonyho těle vylo z těžkého smutku. <Paláce zářily> Okna paláců <překusovala> žmoulala sladké, tlumené světlo jako cukrovinky. Potkával bohaté opilce a smutné dívky. Řeka pod mostem byla černá, jen tři nábřežní lucerny do ní se spouštěly po zlatých řetězích. <Neboť vedl>; 30 lucerny <— vše se smálo zamračenému člověku, který šel> smály se; 32 *na začátku odstavce škrtnuta věta:* Jony šel středem ulice a sto tygrů na jeho těle vylo na měsíc.; *mezi* 37 *a str.* 347, 1 *škrtnut odstavec:* Jony se zachvěl. Ze všech stran přicházely k němu vzdechy. Ale nebyly to vzdechy utrpení a zoufalství, — <byly to vzdechy> [byl to] dech šelem, které prodírají se v noci prérií.

Str. 347: 2 na <tento tichý> tuto; 8 lásku, <Potkal jsem tisíce žen,> aby páni; 10 mohly <míti> se těšiti; 15/17 smutné, -- <ocelová kladiva vzdoru> bylo to, jako by miliony kladiv bušilo na povrch světa: <»Uděláme tě, světe, lepším a spravedlivým> »Kdy; 19 na měsíc svoji odpověď.; 23 U kasy bylo plno.; 26 *za druhou větou odstavce škrtnuto tužkou:* A potom: neviděl Ester, — celý den neviděl Ester. Třel si rukama svá kolena a myslel si: kdyby se na mě aspoň zezadu podívala. Zavřel oči a snažil si ji představit. Marně. Viděl paláce, chatrče — a celou včerejší noc.; 33/34 aby podráždily tygry k zuřivějšímu; *mezi* 35 *a str.* 348, 1 *škrtnuto tužkou:*

Když šel kolem vchodu, náhle ji spatřil. <Byla už připravena k tanci.> Byla bledá, bledší než hvězda z falešných kamenů, co měla <pod> na čele. Přistoupil k ní.

»Ester, — odpusťte mi!«

Usmála se. »Už je odpuštěno.«

»A mohu jít zase dnes s vámi?«

»Ne, Jony, — dnes to nelze,« zachvěla se. »Ale budu dnes tančit pro vás, — zcela jistě, — abyste se nezlobil.«

»Máte mě ráda, máte mě trochu jen ráda, Ester?«

<Do ohlušujícího pleskání, které>

Plachty cirku se nepohnuly, když dívka zašeptala:

»Chtěla bych se zabít, Jony!«

Jony nechápal. Ale <plachta se> vchod do arény se už otevřel a Ester na špičkách vplula doprostřed cirku, uklánějíc se na všechny strany. Nejvíc pak směrem k jedné lóži, odkud byla na ni hozena kytice drahých, oranžových květů.

Str. 348: 1 *začátek odstavce zněl nejprve:* Dřevěná skulina mezi dvěma prkny byla zapomenutá jako rána na mrtvém. Ale Jonyho oči na ni položené oživily ji, že stávala se rájem. *Autor škrtl jak toto, tak i druhé znění:* Nebýti Jonyho očí, byla by skulina mezi prkny bezvýznamnou.; 3 ji v hotový zázrak.; 3 *před poslední větou odstavce škrtnuto:* Viděl v ní Ester, krásnou a milovanou, — Ester, která pro něj tančí.; 3/4 tváře cirku, — neboť; *mezi* 6 *a* 7 *škrtnuto tužkou:* Ester má nohy motýlí a oči podobné ptákům. Stále ti odlétá, Jony, tisíc hvězd obletěla, — a přece zůstává v štěrbince přitisklé k tvým očím. O zázračná štěrbino, zapomenutá mezi prkny, a přece nemající hranic na tomto světě.

Ester dnes tančí tak krásně jako nikdy. Není ve světě stromku tak útlého, květiny tak líbezné, jako je ona v tomto okamžiku. Jako by tančila tanec tvého srdce, hrbáči z cirkusu.

Tančí pro mě, myslí si Jony a zapomíná na smrt i život. Zapomíná proto, že miluje. Zapomíná na vše, neboť vše obsahuje: smrt, život, nenávist i pokoru nejpokornější.

Musím tě milovat, Ester, tanečnice běloloktá, neboť jest mi to souzeno. Kdyby celý svět navzdory se stavěl a Bůh mi zakázal, — nemohu jinak. Přilétáš ke mně z velikých dálek a já jsem připraven tě přijmouti. Na svá prsa si tě položím jak na zemi rajskou a tygři změní se v konvalinky.

11 A Jony; 14 A s Ester; 21 hrazdu. <Hrazda> Visutá hrazda; 22 tygři <nízce> basově; 25/26 myslí si na to, co poví Ester.; *mezi* 26 *a* 27 *škrtnut začátek nového odstavce:* Ale náhle jeho oči; 29 říká si: <Ester, Ester> Milá...; 32 spatřil <bílý> pod sebou; 33 Vidí <dole> v lóži; 35 A vedle

Str. 349: 10/11 hrbáčově.] hrbáčového. *r*; 11 tygrů, <divokých,> hladových; 11 krvelačných,] krveláčných, *r*; 15 a <dunivý pád a> ještě; 15/16 Jako granátem zvířená zvedla se; 25 <Štěrbinou obvazu> Za štěrbinami; 29 jsou tak čisté, že Jony

Str. 350: 10 *mezi první a druhou větou odstavce škrtnuto:* Nerozeznává dobře, zda jsou to ruce Esteřiny či jeho skutečná prsa; jediné ví, že jeho prsa jsou čistá,; 13/14 na podušku, — <dívá se> beře Ester <do svých očí> a celý; 14 do svých očí, — usmívá se a umírá.

10, 5 *»tonstück«* — hudební skladba, zde však, jak i z uvozovek i ze souvislosti zřejmo, hudební šlágr; 35 *Debussy* — Claude Debussy (1862—1918, čti debysy), francouzský skladatel, průkopník hudebního impresionismu, vyznačujícího se smyslem pro lyrickou náladovost.

16, 17 *»fa Kovařík, Prostějov«* — firma Kovářík, později Wichterle a Kovářík, v Prostějově byla továrna na hospodářské stroje.

26, 2 *Zorganisovali jsme se na základě nedostatku uhlí, svítiva, bytu, knih a blížících se státnic.* — Autor má na mysli tehdejší studentskou bytovou krisi, postihující zejména chudé studenty; avšak i on studovával v někdejší čítárně pražské universitní knihovny — vcházelo se do ní napravo v průjezdu z nynějšího náměstí Primátora dr. V. Vacka — jak před svou první právnickou státní zkouškou, kterou skládal v březnu 1921, tak i později, aby v zimních měsících ušetřil drahé topivo. Opětovně se o tom zmiňuje v dopisech rodičům, na př. dne 9. února 1921 si stýská: »Mimo jiné nepříjemnosti nejvíce se mě dotýká ta, že universitní knihovna, jediný teplý útulek, kde jsem mohl studovat, — je zavřená.« (*KSR*, 69—70.)

27, 28 *usucapio pro herede* (čti usukapio) — tímto pojmem z římského práva (značí vydržení vlastnického práva z titulu dědictví) a další citací vědeckého názvosloví, jmen, matematických a chemických vzorců hledí autor náznakově ukázat, jak se v čítárně universitní knihovny shromažďovali ke studiu posluchači rozličných fakult a studenti nejrozmanitějších oborů. Jsou tu zastoupeny: studium jazyků (*tel quel*, čti kel, fr. = ledajaký, beze změny), technika (*traversa T* — t. j. ve tvaru T), psychologie (*herbartovská apercepce* — Herbartova nauka o osvojování představ; Johann Friedrich Herbart, 1776—1841, německý filosof), historie (*Jošt Moravský* — nar. 1351 jako mladší bratr Karla IV., po jehož smrti se stal moravským markrabím), chemie (*deriváty toluolu* — hojně došly praktického upotřebení v chemickém průmyslu; toluol — aromatický uhlovodík; deriváty — sloučeniny odvozené chemickým pochodem), přírodopis (*pilořitky* — čeleď bylinných vos s rovnými tykadly), medicina (*encephalomalacia* — změknutí mozku; vzniká ucpáním některé cévy, nejčastěji to bývá právě *arteria fossae Sylvii*), znovu právo, tentokrát církevní (*přímus farní* — vyznačoval a zajišťoval výhradní farářova práva k duchovním úkonům v jeho farnosti), a matematika ($\sqrt{-1}$).

30, 17 *typ ženy, který má do sebe mnoho hamsunovského* — typ ženy živelně vášnivé a rozmarné, hrdě nezávislé a odvážně energické, přilnulé k přírodě a svobodě, jehož příkladem byly hrdinky norského romanopisce Knuta Hamsuna (1860—1952): nepochybně se k němu hlásí také titulní hrdinka povídky Wolkrovy; 28 *jsou snad muži loupežníci?* — pointa básně Fráni Šrámka Dívka ze sbírky Splav.

31, 6 *Plevlje* — měla v době, kdy se příběh odehrává, na šest tisíc obyvatel srbského jazyka a většinou mohamedánského vyznání; k Černé Hoře byla přivtělena teprve bukureštským mírem r. 1913, předtím náležela k Turecku; 11 *komiti* — vlastně předchůdci nynějších partyzánů; původně se tak — od druhé půle minulého století — jmenovali v Makedonii a v Bulharsku členové revolučních komitétů, organisujících odboj proti turecké nadvládě, později na celém Balkáně bojovníci za svobodu ať proti tureckému jhu, ať za první světové války proti rakouským a německým okupantům.

51, 3 *Věděl, že sny musí se zabít...* — viz Baladu o snu, Spisy I, 126, v. 119.

58, 19 *Věřte, samotný člověk si nestačí...* — viz báseň Samota, Spisy I, 162, v. 17—20.

67, 29 *whist* — anglická hra v karty.

81, 5 *já Anna Vichová, knížka číslo 805!* — Míní se úřední knížka s pořadovým číslem, které mívaly ty řemeslné nevěstky, jež byly policejně zaregistrovány a kontrolovány.

85, 24 *bledý knihař Bertin* — viz Wolkrovu báseň Svatý Kopeček, Spisy I, 50, v. 91.

86, 15 *Radost nad radost a všechno je radost* — obměna biblického »marnost nad marnost a všecko marnost« (Káz. 12, 8).

93, 34 *historie o králi Midasovi* — o fryžském králi podle řecké báje: protože se protivil božskému rozhodnutí, narostly mu za trest oslí uši, které zakrýval korunou; věděl o tom jen králův holič, ale protože nesměl tajemství vyzradit, pošeptal je aspoň do jámy, kde rostlo rákosí, a to je pak prozradilo svým ševelem.

95, 16 *banka Ego* — i jejím názvem chtěl autor vyznačit boháčův egoismus: ego (lat.) = já.

96, 4 *sirky Helios* — Helios byl v řeckém bájesloví bůh slunce.

105, 2 *Helenka Hartlová* — dcerka dr. Antonína Hartla (1885 až 1944), literárního kritika a historika, jenž tehdy řídil Besedy Času, nedělní beletristickou přílohu deníku Čas. Wolker tam uveřejnil také pohádku O knihaři a básníkovi i jiné práce veršem a prózou; přitom se s dr. Hartlem přátelsky sblížil.

112, 22 *bílý prapor na černé věznici* — bílý prapor se vyvěšoval na věznicích tehdy, když tam nebylo vězňů.

127, 4 *John Ruskin* (1819—1900, čti džon raskin), anglický myslitel, obíral se nejen otázkami kultury a umění, zejména výtvarného, ale i problémy hospodářskými a společenskými, a to rovněž s idealistického hlediska, s něhož také podroboval kritice kulturní zhoubnost vzrůstajícího kapitalismu. Citát, kde se školou rozumí umělecká škola, umělecký směr, je z Ruskinova díla The Two Paths (1859) a v jeho českém překladu (Dvě stezky, přel. V. A. Jung, Praha 1909, str. 15) zní: »... nebylo nikdy žádné velké školy, která by byla hlavně nesměřovala k tomu, aby co nejvěrněji vyjádřila nějaký velký fakt.«; 21 *Držovská ulice* — v Prostějově, nyní Olomoucká třída, jmenovala se podle toho, že vede k vesnici Držovice.

128, 24 *prof. Jeřábek* — Julius Jeřábek, byl profesorem češtiny na prostějovské reálce.

131, 1 *fenacetin* — lék podávaný při vysokých teplotách; 17 *kerlub* (z něm. Kohlrabi) — nářeční tvar slova kedluben; 33 *Svatý Kopeček* — výletní a poutní místo u Olomouce: Wolker tam býval již od dětství a později, do posledních let, tam trávíval prázdniny a chvíle oddechu, a to ve vile, kterou tam měli rodiče jeho matky, manželé Skládalovi; viz báseň Svatý Kopeček, Spisy I, 47; 35 *tertium comparationis* (lat., čti tercium komparacionis) — shodný znak dvou jevů, které se přirovnávají, na př. v básnické obrazotvornosti.

132, 7 *stařenka Skládalová* — básníkova babička s matčiny strany; viz vysv. k 131, 33 a báseň Pohřeb, Spisy I, 128; 22 *Samotišky* — vesnice na úpatí Svatého Kopečku; 25 *bratři Čapkové* — Karel a Josef: s prvním se Wolker seznámil jako s tehdejším dramaturgem Městského divadla na Král. Vinohradech, když tam zadal hru Hrob (viz pozn. na str. 391), druhý vytvořil obálku k jeho básnické sbírce Těžká hodina.

133, 11 *kastel* (z lat.) — menší tvrz; 19 *Ó ty Poljanko!* — připomínají tato slova v závorce, že i zde se ve Wolkrově snu obráželo cosi z pobytu v tatranskopoljanském sanatoriu, kde si však — podle údaje básníkovy matky — naopak přál pokoj s balkonem, aby tam mohl prodlévat na lehátku; 23 *La mort! | Sans elle | jamais l'éternité n'apparaîtrait nouvelle.* (Smrt! Bez ní by se věčnost nikdy nejevila novou.) — tak přesně znějí verše Emila Verhaerena (1855—1916), francouzsky píšícího belgického lyrika a dramatika flámského původu, v básni Sur les grèves ze sbírky Les Forces tumultueuses (1902). Do jaké míry se tento aforismus stal Wolkrovým vyznáním, ano pří-

mo štítem ve chvílích nejkrušnějších, vysvítá rovněž odtud, že jím — v témže neúplném znění, bez příslovce jamais (= nikdy) — uzavřel dne 8. listopadu 1923 v Tatranské Poljance i svoji závěť, kde praví: *Sám bych si z duše přál, aby tento papír stal se zbytečným cárem a já byl vrácen k práci a k životu. Smrti však se nebojím, neboť na ni nevěřím, neboť* načež znovu cituje ony Verhaerenovy verše (viz publikaci Závěť Jiřího Wolkera, Prostějov 1952). Znal je ze studie F. X. Šaldy Émile Verhaeren, která vyšla úvodem k českému výboru z díla belgického básníka (Mnohonásobný lesk, Praha 1917, str. 32) a kde ty gnomické verše, nejprve francouzsky citované, jsou přeloženy takto: Smrt! Bez ní věčnost nezdála by se nová. — Důkazem pro tento původ Wolkrovy citace je básníkův kalendářní zápisník na rok 1923 (v MP), kde si z téže Šaldovy studie vypsal — rovněž v originále — ještě jiné, obdobně aforistické Verhaerenovy verše. K Wolkrovu zájmu o belgického básníka dojista přispělo, že jeho ctitelem u nás a překladatelem býval — už před první světovou válkou — St. K. Neumann, v jehož překladu Wolker také spatřil »překrásné Verhaerenovo drama „Svítání"« v Městském divadle na Král. Vinohradech. Jak na něj působilo, psal 28. listopadu 1920 Jaroslavu Krejzlíkovi: »Od těch dob, co jsem to viděl, nechce se mi jít do divadla, neboť nechci si pokaziti jedinečný dojem, jaký tato hra na mě udělala.«

157 *nadpis na hrobce Shakespearově* — jen domněle: verše, jež Wolker s tímto údajem cituje, jsou totiž na dlažbě stratfordského farního kostela vytesány do kamenné desky nad hrobem neznámého nebožtíka a jen proto, že po obou jeho stranách jsou pochovány Shakespearova žena a dcera, přisuzovala dávná pověst i hrob i nápis Shakespearovi; jeho náhrobek je tam však o kus dále, ve zdi kostela, a s jiným, dvojím nápisem, latinským a anglickým. Viz o tom v Knize o Shakespearovi (I, 794—797, Praha 1941) z péra Františka Chudoby, jenž tam čtyřverší, kterého Wolker důvodně užil jako motta ke své hře, uvádí v tomto znění:

Good frend for Jesus sake forbeare,
To digg the dust encloased heare!
Bleste be the man that spares thes stones,
And curst be he that moves my bones.

A překládá je takto: »Příteli dobrý, chraň se pro Ježíše Krista kopat prach zde uzavřený! Žehnáno budiž člověku, jenž ušetří těchto kamenů, a kletba tomu, kdo pohne mými kostmi.«; *Předmluva ke »Kapitálu«* — jde o Předmluvu k prvému vydání, datovanou v Londýně

dnem 25. července 1867; Wolker z ní cituje podle českého překladu I. svazku Kapitálu, který pořídili Theodor Šmeral a Ludvík Tošner (Praha 1913, str. VIII) a který měl ve své knihovně; citovaná věta tam zní: Trápí nás nejenom živí, nýbrž i mrtví!

176, 13 *V tvých očích jediných...* — viz Báseň milostnou, Spisy I, 121, v. 1—5; 20 *Aby mě přesvědčili, že je něco...* — viz tamtéž, v. 10—15; 32 *Láska nemůže být...* — viz Baladu o ženě, bohu a muži, Spisy I, 155, v. 94—96.

193 *Antonín Dokoupil* (1887), zprvu Wolkrův profesor češtiny na prostějovském gymnasiu, později přítel, k němuž Wolker nad jiné přilnul (viz *LP*, 22). Dokoupil vydatně přispěl k jeho růstu v uvědomělého komunistu a spolu k jeho vývoji od poesie chlapeckých ilusí z období Hosta do domu v mužného básníka Těžké hodiny, usilujícího o umění ideové, realistické a bojovné. Ne náhodou mu tedy Wolker připsal právě tuto ze Tří her; v době, kdy se kniha sázela, psal do Prahy: »Prosím, — přehlédni, — je-li u poslední hry („Nejvyšší oběti") věnování (A. Dokoupilovi). Záleží mi na tom, aby tam bylo...« (*LP*, 76.)

199 *Kvartet F dur, op. 135* — z roku 1826; nad jeho poslední větu nadepsal Ludwig van Beethoven slova: Der schwer gefasste Entschluss (Těžké rozhodnutí) a pod ně: Muss es sein? Es muss sein! Es muss sein! (Musí to být? Musí to být! Musí to být!) Rukopis i všechny dosavadní tisky Nejvyšší oběti mylně uváděly, že citovaná slova jsou z Beethovenova Kvarteta cis moll, op. 13 (rovněž omyl: správně op. 131).

213, 32 *citát ze Shakespeara* — je verš z páté scény třetího dějství komedie Jak se vám líbí, z rozmluvy pastýřky Foebe s pastýřem Silviem; Wolker jej uvádí ve vlastním překladu.

227, 17 *d'annunziovští hrdinové* — míní se postavy italského romanopisce a dramatika Gabriela d'Annunzia (1863—1938), jenž se podstatnou částí svého díla jevil představitelem úpadkové, dekadentní literatury; přitom se politickým smýšlením i veřejným působením — zejména za první světové války a po ní — shodoval jako hlasatel italského imperialismu s fašismem.

228, 3 *lartpourlartismus* — z fr. l'art pour l'art = umění pro umění: úpadková zásada, že umění jest samo sobě účelem, aniž má společenskou funkci.

229, 10 *Edy Polo* — filmový herec, hrdina cowboyských dobrodružství v amerických filmových seriálech; Wolkrův vrstevník, František Němec, věnoval mu ódu ve sbírce Zelené demonstrace (Praha 1921).

231, 8 *Devětsil* — vlastně Umělecký svaz Devětsil, byl založen v Praze na podzim roku 1920 jako sdružení tehdejší poválečné umělecké mládeže. Wolker se k jeho působení stavěl zprvu zamítavě (viz epigram Devětsil, str. 277), a teprve když se Devětsil programově přihlásil k revolučnímu dělnickému hnutí a spolu k zásadám proletářského umění, vstoupil do něho v březnu 1922; ale ani tehdy ne zcela bez výhrad k devětsilovskému pojímání a uskutečňování oněch zásad (viz *LP*, 75), jak ostatně vysvítá i z úvodu k tomuto Wolkrovu projevu. Již v lednu 1923 však z Devětsilu vystoupil, když se o něm přesvědčil, že čím dál víc zabřídá do kosmopolitismu a formalismu.

232, 18 *unanimisté* — stoupenci unanimismu (z fr. unanime = jednomyslný, jedné duše), uměleckého směru, jenž vznikl ve Francii v letech před první světovou válkou: v duchu Durkheimovy sociologie, ale prý nezávisle na ní, usiloval zachytit kolektivní »duši« hromadných útvarů, na př. ulic nebo měst, a zejména lidských skupin, stmelených však nikoli třídním vědomím, společnou myšlenkou, uvědomělým úsilím, nýbrž spjatých jen náhodně a přechodně jednotícím popudem, zájmem nebo dějem; zdůrazňoval tak nicméně — proti individualismu — pocity lidského soužití a soubytí. V theorii i praxi byl jeho průkopníkem a hlavním představitelem lyrik, prozaik a dramatik Jules Romains (* 1885, čti romén), jehož unanimisticky založené práce, zejména vypravěčské, pronikaly brzy po světové válce v překladech i k nám: povídky Na březích Villete, 1920; román Kdosi umřel, 1921. Na Wolkra, jenž si tehdy tento román liboval, zapůsobil unanimismus zejména v próze Universitní knihovna (viz str. 26).

233, 5 *několik vět Havlíčkových, z jeho předmluvy ke kritice Tylova »Posledního Čecha«* — citované věty jsou z Havlíčkovy Kapitoly o kritice, samostatné to úvahy, kterou otiskoval v České včele roku 1846, kdežto kritiku Tylova Posledního Čecha tam uveřejnil už roku předchozího. Wolkrův omyl vznikl pravděpodobně tím, že v III. svazku Spisů Karla Havlíčka (Praha 1908) za zásadní Kapitolou o kritice, otištěnou tam úvodem, vzápětí následuje — v čele souboru Havlíčkových kritik — právě posudek Posledního Čecha. Ale i do citace Havlíčkových vět se Wolkrovi vloudily některé nepřesnosti, nehledíc ani k podružným odchylkám: 14 u Havlíčka *ta sada* m. *zásada*; 18 za slovy *se věčně opakuje* chybí *a vždy stejné zůstává,*; 21 má být *ještě o něco*; 35 *Napsal jsem už dříve na tomto místě* — v časopise Var, v úvaze Umění všední či nedělní?, viz str. 227, 13.

234, 20 *Charles-Louis Philippe* (1874—1909) — francouzský prozaik, básník chudoby, jenž — jak sám pravil — »zvláště rád měl to, co

trpí«. S odvážnou pravdivostí a spolu s vroucím citem zobrazoval úděl životních ztroskotanců a společenských vyděděnců, uražených a ponížených. Překladatelsky k nám uváděn na sklonku první světové války a po ní, mocně zapůsobil na tehdejší literární mládí, zejména románem Bubu z Montparnassu, jehož překlad vycházel v prvním ročníku Neumannova listu Červen (1918—1919, viz vysv. k 292, 32); knižně vyšel jako úvodní svazek v edici téhož listu (1919); 26 *artefakt* (z lat.) — umělý výtvor, na rozdíl od přírodních tvarů.

235, 2 *kontrapunkt* (z lat.) — spojení dvou samostatných melodií v jeden celek; 2 *mentální* (z lat.) — myšlenkový.

236, 17 *vedle Dyka a Procházky* — míněn Arnošt Procházka (1869 až 1925), literárně kritický mluvčí české dekadence, literatury úpadkově aristokratické, zakladatel a redaktor Moderní revue, která byla jejím orgánem; i politicky byl tehdy hlasatelem reakce; 34 *A. Novák v »Lid. novinách«* — v jejich čísle ze dne 12. dubna 1922, str. 7, bezuzdně napadl Wolkrův programový projev Proletářské umění (viz str. 231) statí Manifest »proletářských« básníků.

238, 4 *dr. Arne Novák v »Lidových novinách«* — viz předchozí vysvětlivku; 31 *idylická sestina s nadpisem třeba »Měsíc nad řekou«* — sestina je strofický útvar s vyumělkovaně složitou soustavou rýmů, takže si tu Wolker spolu s šosáckou idyličností bral na mušku také formalismus. Zároveň názvem té pomyslné sestiny ironicky narážel na stejnojmennou komedii Fráni Šrámka, která se tehdy — od 1. února 1922 — dávala v Městském divadle na Král. Vinohradech; jak odmítavě o ní Wolker soudil — právě pro resignovanou idyličnost, ve které si tam liboval básník kdysi revoltující —, vysvítá z jeho dopisu otci ze dne 23. února 1922: »Ten „Měsíc nad řekou" chci ve Varu zřezat.« (*KSR*, 104.)

239, 25 *Co pak se týče první mé knihy* — básnické sbírky Host do domu, na niž závěrečná pasáž Novákova výpadu podjatě narážela slovy o »něžném lyrikovi«, jehož »chlapecký optimismus zdál se výrazem teplého měšťáckého zátiší, prosyceného rodinnou dobrotou«; 30 *p. Scheinpflug* — spisovatel Karel Scheinpflug, tehdy redaktor Národních listů, polemisoval tam dne 16. dubna 1922 — pod svou novinářskou značkou ksg. — s Wolkrovým projevem Proletářské umění úvodníkem téhož názvu.

241, 19 *na tomto místě* — v časopise Var, v programovém projevu Proletářské umění (viz str. 231, 8); 24 *ankety, debaty, novinářské výpady* — ty, k nimž zavdal podnět Wolkrův projev, o kterém se zmiňuje předchozí vysvětlivka: byla to na př. anketa měsíčníku Most

(viz str. 446, pozn. k stati O literární příští) a z novinářských výpadů na př. ony, s kterými sám účtoval v předchozí stati Ochránci umělecké svobody; 26 *manifest Literární skupiny* — vyšel s názvem Naše naděje, víra a práce a s datem 1. září 1922 v jejím měsíčníku Host, v čele prvního čísla druhého ročníku (říjen 1922, str. 1—4). Brněnská Literární skupina vznikla v září 1921, zprvu jen jako sdružení mladých spisovatelů, ideově i umělecky namnoze různorodých, a tedy bez jednotícího programu. S tou podmínkou se také Wolker, jenž se účastnil jejího založení, stal jejím členem a spolupracovníkem Hosta (viz *LDB*, 23, a *LP*, 47—49). Ale vystoupil z ní, jakmile o rok později valná hromada Literární skupiny přes jeho protest přijala ono programové prohlášení, pro všechny její členy závazné, jež Wolker v této stati podrobil zásadnímu kritickému rozboru. (Viz *LP*, 68—70.)

241—242 *citáty z manifestu Literární skupiny* — nejsou všude přesné. Nehledíc k drobnostem, má být: 241, 34 na vývoj života lidské společnosti; 242, 5 zbytkem minulých dob.«; 242, 6 ale i osvoboditi člověka vůbec i duchovně z nenávisti, zloby, zatuchlosti srdce.«; 242, 9 proletáře nového, lepšího a čistšího,; texty v závorkách jsou Wolkrovy.

242, 36 *imaginární* (z lat.) — pomyslný.

243, 7 *nehumanistické, dogmatické* — prvním pojmem měl Wolker na mysli — proti manifestu Literární skupiny, kde se zdůrazňoval »kult mravních hodnot, lásky, humanity«, horovalo se o »čistých srdcích, přeplněných láskou a humanitou« — právě umění znající se k třídnímu boji a druhým pojmem mínil ideovou jednoznačnost a zásadovost; 9 *tvrdili jsme tak už dříve* — v programovém projevu Proletářské umění (viz str. 235); 27 *ve »Venkově«* — dne 22. října 1922, str. 14.

244, 3 *v »Nár. listech« dr. Miroslav Rutte* — jejich literární kritik, napsal v článku O nový socialismus (13. října 1922, str. 1—2): »již roku 1920 ve své knize Strach z duše formuloval jsem a místy téměř doslovně, mnohé z problémů a názorů, jež přináší manifest Lit. skupiny«; 5 *knihu tenkráte podrobil za mladé kritice A. M. Píša* — statí Kniha ze strachu a o strachu v časopise Červen IV, č. 3—6; 7 *František Götz* — literární kritik, byl tehdy vůdčím theoretikem Literární skupiny; 7 *přišlo to vhod V. Dykovi v »Lumíru«* — z 19. října 1922 (XLIX, č. 8, str. 445—446), kde v článku Manifesty s povděkem konstatoval, že manifest Literární skupiny značí »radikální odklon napravo«, třebaže »neobešel se bez kanonády, která má krýti ústup«; 13

mladí se popravují — ironická slovní hříčka: míněno jednak tak, že se sami mravně odsuzují, jednak že se dávají napravo; 14 *na valné hromadě Lit. skupiny* — viz vysv. k 241, 26.

245, 25 *co sám od básníka žádá* — v posudku Wolkrovy sbírky Těžká hodina (Kniha sociální poesie, Rudé právo ze dne 27. října 1922, str. 7) psal o ní Josef Hora jako o »opravdovém básnickém činu«, jenž, »doufejme, bude východiskem k další, zmužnělé tvorbě autorově, která nebude jen činem uměleckým, ale i sociálním...«

246, 2 *A. Kavoň* — pseudonym Wolkrova učitele a přítele Antonína Dokoupila (viz vysv. k 193), jenž sám byl literárně činný, po časopisech i knižně; kromě této sbírky veršů, jejíž první vydání vyšlo rok předtím, vydal už dříve i později jednak dramatické práce, jednak knihy vypravěčské prózy.

248 *v ukázce ze sbírky Město v slzách* — z její Básně úvodní, má být správně: 11 v jich náruč; 14 nespravedlivostí; 16 opřen jsa o zeď

250, 33 *exaltace* (z lat.) — vzrušení.

251, 25 *imaginárnost* — viz vysv. k 242, 36.

252, 10 *dr. A. Ráž* — JUDr Arnošt Ráž (1884—1925), básník, strýc Konstantina Biebla a Wolkrův přítel. V raných sbírkách veršů (Intimní tragoedie a Byly večery, obě 1903) byl křehkým lyrikem ironického stesku a náladového zasnění, zádumčivě rozjímavého; verše, jež pak uveřejňoval — pořídku — po první světové válce a jež byly laděny jejím zážitkem, nově se vyznačovaly oproštěnou notou vroucího soucítění s utýraným, poníženým lidstvím, kultem láskyplného srdce a snem lidského sbratření, přilnutím k prostému, tichému bytí a steskem po ztraceném ráji dětství — tedy motivy a tóny, pro které v něm tehdejší mladí lyrikové uctívali staršího druha, ano předchůdce, oceňujíce — zejména v jeho dřevorytech — i Rážovu výtvarnou vlohu; 11 *F. Götz* — viz vysv. k 244, 7; 32 *loňské oslavy Havlíčkovy* — roku 1921, k stým narozeninám.

253, 3 *sensualistický* (z lat.) — smyslový; 6 *pastýřská idyla* — míní se umělecký žánr, příznačný pro úpadkové epochy umění: unikajíce pravdivému znázornění společenské skutečnosti, libovali si jeho pěstitelé — ve službách vládnoucí třídy — ve vyumělkovaných obrazech z domněle šťastného, pokojného a spokojeného žití prostého lidu uprostřed přírody; 11 *civilní futuristé* — stoupenci futurismu (z lat. futurus = budoucí), uměleckého směru, jejž několik let před první světovou válkou založil a jehož vůdčím představitelem byl italský spisovatel F. T. Marinetti (1876—1944). Wolker však zřejmě nemá na mysli jenom je, nýbrž všechny ty tehdejší básníky, kteří se proti

dosavadní tradici obdobně zaněcovali velkoměstským světem novodobé civilisace: objevovali její novou krásu, obdivovali se jejím technickým vymoženostem, opájeli se její prudkou a hlučnou dynamikou. Snad právě to chtěl vyznačit přívlastkem *civilní*, jenž však rovněž vyjadřuje pojem širší. Civilností se totiž vyznačovaly i jiné směry tehdejšího mladého umění, odhalujíce kouzlo prostého, denního občanského života, jenž se zdál dosavadní poesii podnětem a námětem málo poetickým. Průkopným hlasatelem a osobitým básníkem těchto zásad — samozřejmě bez formalismu futuristů i bez buržoasně nacionalistických a protisocialistických tendencí, jež učinily Marinettiho předchůdcem a posléze stoupencem fašismu — byl u nás před první světovou válkou St. K. Neumann, notující, zejména ve sbírce Nové zpěvy, chválu jak technické civilisace, tak občanského života a soužití.

253—254 *ukázka ze sbírky Město v slzách* — táž, o níž se zmiňuje vysv. k 248, jeví kromě odchylek od básníkova textu, jež už tam byly vytčeny, ještě tuto další v 253, 33, kde má být správně: dokud z bratří mých

254, 5 *verbalismus* (z lat.) — záliba v přemíře slov, mnohomluvnost.

255, 31 *verš ze sbírky Hudba na náměstí* — pointa básně Květnový den, zní správně: Prach města jsi, v ten se obrátíš!

256, 22 *verš ze sbírky Hudba na náměstí* — z básně Úraz na ulici, zní správně: Srdce se třesou jedinou vibrací.; 26 *verš z téže básně:* společných osudů, společných neštěstí.

257, 5 *ukázka z titulní básně sbírky Hudba na náměstí* — rovněž není citována přesně. První dva verše tam znějí: Cos marně tu, srdce, jindy hledalo, | vzduchem teď chvěje.

258, 17 *jak kdysi správně napsal Hora* — Josef Hora v Rudém právu ze dne 29. května 1921 (Dělnická besídka, str. 3—4), v třetí části své kritické stati Knihy českých spisovatelek. Wolker si odtamtud vlepil do svého kalendářního zápisníku na rok 1921 (str. 46, archiv ZW) výstřižek právě této zásadní závěrečné pasáže: »Některé české spisovatelky vůbec nedovedou si představiti lásku než jako „dravou touhu krve a šílené splynutí těl" a z tohoto sviňstva bez lásky a chlípnosti [sic!], bez osudné vášně, z tohoto náhodného a bezútěšného páření se vyrábějí „romány" a povídky se stejně nemyslivou rozkoší jako jejich babičky punčochy pro vnuky z klubka bavlny. Kdyby jim někdo zakázal psáti o milostných pletkách, nedovedly by napsati o jiném deset souvislých vět.«

259, 31 »*Matěj Poctivý*« — »fantastická lidová veselohra« Arnošta

Dvořáka a Ladislava Klímy: premiéru měla dne 22. února 1922 ve Stavovském divadle, téhož roku vyšla knižně.

260, 7 *praví Nietzsche* — pravděpodobně měl Wolker na mysli slova z třetího dílu jeho knihy Tak pravil Zarathustra (přel. Otokar Fischer, II. vyd., Praha 1920), z kapitoly O starých a nových deskách: »Miluji statečné: není však na tom dost, abys kolem sebe mlátil. Mlať si, ale věz do koho!«; 13 *projev »československých žurnalistů«* — Československá obec novinářská protestovala dne 25. února 1922 proti uvedení komedie Matěj Poctivý dopisem ředitelství Národního divadla, kde je žádala, aby »šetřilo respektu k stavu novinářskému a nedopustilo, aby na scéně Národního divadla karikovaly se postavy novinářů a činily z nich typicky podplatné živly«; 17 *Majakovskij* — Vladimír Majakovskij (1894—1930), vůdčí sovětský básník; Wolker má zřejmě na mysli jeho protikapitalistickou dramatickou satiru Misterija Buff, kterou psal v revolučním roce 1917 a dokončil příštího roku; 18 *vyjadřuje se expresionisticky* — expresionismus (z lat. expressio = výraz), formalistický umělecký směr, rozmáhající se již v letech před první světovou válkou, původně a zejména v Německu, liboval si v odtažité stylisaci a ve výrazu prudce vzrušeném, až křečovitém a křiklavém; u nás přechodně zapůsobil nejen na Lva Blatného, ale i na jiné brněnské členy Literární skupiny (viz vysv. k 241, 26), zejména přičiněním jejího theoretika Františka Götze (viz vysv. k 244, 7); 28 *provozována v Brně* — po prvé dne 27. února 1922 v tamním Národním divadle, na scéně jeho Starého divadla; 36 *»Ze života hmyzu«* — komedie bratří Čapků, vyšla knižně roku 1921, pražskou premiéru měla dne 8. dubna 1922 v Národním divadle.

261, 16 *dikce* (z lat.) — způsob vyjadřování.

262, 13 *šrámkovský a neumannovský sensualismus* — míní se poesie Fráni Šrámka, zejména ve sbírce Splav (1916), a St. K. Neumanna, na př. ve verších Knihy lesů, vod a strání (1914), vyvěrající ze smyslového okouzlení (viz vysv. k 253, 3), ať přírodního, ať milostného; 27 *blaseovanost* (z fr.) — netečnost.

263, 34 *státotvorní básníci* — míněno ironicky; jako státotvorné posměšně byly tehdy u nás označovány zejména vládní politické strany, které svou kapitalistickou politiku a zpronevěru na zájmech pracujícího lidu maskovaly heslem státotvorného úsilí.

264, 3 *kniha Kratochvílova »Cestou revoluce«* — správně: Cesta revoluce; jejím autorem byl Jaroslav Kratochvíl a vyšla roku 1922.

265, 3 *Tirso di Molina* (1572—1648), pravým jménem Gabriel Tellez, náležel vedle Lope de Vegy a později Calderona k předním a nej-

plodnějším španělským dramatikům své doby; 4 *Friedrich Adler* (1857 až 1938), pražský německý spisovatel a překladatel, také z češtiny; přebásňoval díla starých španělských dramatiků, jeho zpracování komedie Don Gil pocházelo z roku 1902.

266, 2 *Moskevští* — proslulé Moskevské umělecké divadlo; jeho soubor vystupoval od jara 1921 pohostinsky v Praze, v Městském divadle na Král. Vinohradech; 32 *Šmíd* — František Leopold Šmíd (1848—1915), pražský kabaretní písničkář a zpěvák, autor sólových výstupů a divadelních her, z nichž nejznámější byl právě »obrázek z ovzduší alkoholu«, *Batalion*. Wolker jej pravděpodobně poznal nedlouho předtím doma v Prostějově, kde byl dne 22. března 1922 hrán ochotnickým Intimním jevištěm.

267, 16 *úryvek ze hry Na dně* — je citován z překladu Bořivoje Prusíka (II. vyd., Praha 1918, str. 69); 27 *Maurice Maeterlinck* (1862 až 1949, čti máterlink), belgický spisovatel flámského původu, píšící francouzsky, přechodně působil, zejména svými hrami, na Wolkrovy mladistvé literární pokusy, hlavně dramatické; jeho drama *Princezna Maleina* (1889, čti maléna) přeložila do češtiny Marie Kalašová (Praha 1894); 29 *Antonín Dokoupil* — viz vysv. k 103 a 246, 2; 20 *Jan Procházka* — byl tehdy profesorem dívčího reálného gymnasia v Prostějově; 30 *Alois Doležel* — akademický malíř, působil od roku 1919 jako profesor kreslení na prostějovském reálném gymnasiu.

268, 18 Charles *Baudelaire* (1821—1867, čti bódlér), Paul *Verlaine* (1844—1896, čti verlén) a Artur *Rimbaud* (1854—1891, čti rémbó) — francouzská trojice t. zv. »prokletých básníků«, v nichž rovněž u nás vzývali své učitele stoupenci *dekadentní* (z fr. décadence = úpadek) poesie, nazývané tak pro její úpadkové zásady a rysy.

270, 22 *Nešvera* — hudební skladatel Josef Nešvera (1842—1914) působil od roku 1884 v blízkosti Wolkrova prostějovského domova v Olomouci, kde byl ředitelem kůru a kde také zesnul; 27 *slečna Havránková* — Marie Havránková, tehdy učitelka na prostějovských dívčích školách, pianistka; učila Jiřího Wolkra od jeho osmého roku hře na klavír.

272, 2 *mistr Kocian* — profesor pražské konservatoře Jaroslav Kocian (1883—1950), světově proslulý virtuos na housle.

273, 3 *Umělecký klub* — založil v Praze roku 1917 skladatel a dirigent Vladimír Šak; vytvořil při něm symfonický orchestr, který řídil a který se později jmenoval Šakova filharmonie, ale již roku 1921 se rozpadl; *Presto* byla koncertní agentura v Praze, rovněž Šakova, spojená s hudebním nakladatelstvím a tiskárnou; 7 *bude ve*

Švédsku representovati — míní se tehdejší zájezd České filharmonie do Švédska.

277 *Devětsil* — viz vysv. k 231, 8; Wolker si ironicky dobírá jeho tehdejší zálibu v okázalých programových projevech, rychle se přitom měnících: »k čemu to bubnování, střelba, paráda a rachejtle!« psal v dopise dne 1. července 1921 (*LP*, 33) o »devětsiláckém čísle«, t. j. o předchozím čísle týdeníku Červen (IV, č. 12 ze dne 23. června 1921, viz vysv. k 292, 32), jehož obsah i uspořádání vyhradila redakce tehdejším členům Devětsilu.

283, 14 *repertoir Národního divadla* — Wolker tu naráží na jeho tehdejší konservativní ztrnulost; 21 *»28. říjen«* — pražský deník, tehdy orgán t. zv. pokrokových socialistů, protimarxistické skupiny, která se roku 1919 za vedení Františka Modráčka odštěpila od sociální demokracie a založila vlastní stranu; 26 *linoleotisk* — tištěný z linoleorytu, jenž byl tehdy oblíbenou technikou mladých výtvarníků; 29 *strážníci mávali kyjem* — uniformovaná policie dostala tenkrát u nás místo poboční zbraně gumové obušky; 30 *Hašlerovy písničky s provensálským přízvukem* — narážka na tehdejší frankofilskou módu vlastenčící buržoasie; 34 *»Howg!«* — slovo, kterým v indiánkách jejich hrdinové obřadně končívali své promluvy.

284, 2 *voněl právě k dodekaedru* — kousavá narážka na kubismus (viz vysv. k 293, 8), na jeho zálibu v geometrických tvarech: dodekaedr (z řeč.) = dvanáctistěn; 13 *nikdo se neopovažuje malovati nebe modré* — Wolker si zde (viz 284, 36/285, 1) dobírá protirealistické tendence tehdejší malířské módy, zejména expresionistické (viz vysv. k 260, 18), kterým namnoze podléhali jeho mladí výtvarničtí vrstevníci; odtud vzápětí citát z *Maxe Schneidra*, theoretika německého expresionismu, jehož knihu Expressionismus im Drama Wolker četl; 26 *volební právo* — aktivní i pasivní, dostaly ženy u nás v plné míře teprve po zániku monarchie, v prvních dobách republiky; 30 *»9 HP«* — častá tehdy posměšná přezdívka Devětsilu, viz vysv. k 231, 8 a k 277; 32 *individuelní anarchista* — narážka na anarchistické nálady tehdejší radikální mládeže, také umělecké.

285, 6 *bytová krise* — postihla v Praze tehdy, za prvních let po válce, také chudé studenty z venkova, viz str. 26, 3; 11 *typy »Grafia«* — míní se typy tiskařského písma; Grafia byla tehdy co do úrovně přední, nejpokročilejší pražská tiskárna.

286, 3 *Ferdinand Engelmüller* (1867—1924), český malíř krajinář; ale Wolker zřejmě tu posměšně mínil jeho bratra, Karla Engelmüllera (1872—1950), a to jako spisovatele salonních milostných povídek;

24 *Tamen est aliquid usu in malo* — latinské rčení: přec i ve zlu je něco užitečného.

288, 12 *mezi těmito inserujícími plakáty* — v Právu lidu ze dne 10. července 1921 křivě obvinil Engelbert Kučera, bývalý tajemník dělnické rady Velkého Brna, některé funkcionáře a členy KSČ, že ještě před jejím založením přijali nebo přivezli ze Sovětského svazu vysoké peněžní částky a klenoty na komunistickou propagandu a na »zničení republiky«. Kučerova nařčení vzápětí vyvrátil tisk strany v čele s Rudým právem. A výkonný výbor KSČ vydal dne 21. července 1921 prohlášení, kde konstatoval, že »ani nynější komunistická strana, ani dřívější soc. demokratická levice nikdy neucházela se ani nepřijala žádné peněžní podpory ze zahraničí, tudíž ani z Ruska či z Maďarska (jak dříve bylo tvrzeno), a že veškeré pověsti v tomto směru šířené jsou pouhou lží«. Vedení sociálně demokratické strany se však nespokojilo s časopiseckým uveřejněním Kučerových nařčení, nýbrž je dalo plakátovat po celé republice, také v Prostějově, což bylo Wolkrovi jedním z přímých podnětů k této próze. Týž prostějovský orgán KSČ, Stráž lidu, kde ii básník otiskl, psal dne 21. července 1921 (II, č. 80, str. 2) ve zprávě Tonoucí se stébla chytá: »I na prostějovských nárožích vylepili pravičáci Kučerovo „odhalení".«; 18 *Synek* — Jan Synek, tehdy odpovědný redaktor Stráže lidu, prostějovského listu KSČ, a spolu důvěrník KSČ v Olomoucké župě, byl Kučerou (viz předchozí vysvětlivku) nařčen, že přivezl z Ruska na komunistickou propagandu »33 velkých diamantů«. Wolker zde i dále ironicky naráží na odezvu, kterou mělo toto nařčení v Prostějově u nepřátel KSČ a která je patrná ze zprávy Ofensiva lží, uveřejněné ve Stráži lidu (rovněž dne 21. července 1921, str. 2): konstatuje se tam, že prostějovský soc. dem. list Hlas lidu po Kučerově nařčení obvinil Synka z útěku, ač ležel nemocen u sestry v blízkém Plumlově.

289, 18 *Armáda spásy* — reakční náboženský filantropická společnost; byla založena roku 1865 v Londýně, roku 1878 se zorganisovala podle vojenského vzoru (se stejnokroji, vojenskými hodnostmi atp.). Vytkla si za cíl boj proti bídě hmotné i mravní, vpravdě však, financována kapitalisty, potlačovala v jejich obětech pomocí náboženské propagandy třídní vědomí a odpor proti vykořisťovatelům. Rozšířila se v kapitalistických zemích, u nás se usadila v roce 1919; 19 *Červená sedma* — kabaretní sdružení, původně studentské, působilo zprvu po venkově, od roku 1917 v Praze, kde v letech 1918—1921 mělo vlastní scénu.

291, 4 »*Zvon*« — konservativní literární týdeník, vycházel v Praze

v letech 1901—1941; 28 »*Staroslovan*« — reakční pražský týdeník, jehož »staroslovanství« bylo černosotněnsky kontrarevoluční.

292, 7 »*Smích republiky*« — pražský rádoby humoristický list nízké úrovně a zpátečnické tendence; 20 *ve* »*Švandu dudákovi*« *jakýsi Vavřinec Lebeda* — byl to Ignát Herrmann, jenž pod tímto pseudonymem a způsobem parodujícím starobylý sloh (jako Haussmann v pamfletu, na nějž Wolker reaguje) a neumělý pravopis psával v letech 1887—1903 a znova roku 1913 ironické divadelní posudky do humoristického časopisu Švanda dudák, který tehdy sám řídil; knižně vyšly ve dvou svazcích Z poslední galerie (Praha 1939); 24 *Zlost, Kost, Chvost* — tak se Haussmannův pamflet, s nímž tu Wolker satiricky polemisuje, posmíval názvům dvou tehdejších literárních měsíčníků Host (viz vysv. k 241, 26) a Most (viz pozn. ke str. 236); první z nich mladí spisovatelé sami vydávali, do druhého namnoze přispívali; 26 »*Zpěvy samohany*« — ironická narážka na Haussmannovu sbírku satirických veršů Zpěvy hanlivé (Praha 1919); 31 *strana Modráčkova* — viz vysv. k 283, 21; 32 »*Červen*« — čtrnáctideník, později týdeník, vycházel v Praze v letech 1918—1922 za redakce St. K. Neumanna zprvu jako radikálně socialistický a posléze komunistický list, jenž na svých stránkách sdružoval tehdejší literární a politickou mládež; jeho spolupracovníkem byl také Jiří Wolker.

293, 4 *uveď je do ošemetného vztahu s S. K. Neumannem a Šrámkem* — t. j. Fráňou Šrámkem; Haussmannova satira se posmívala mladým spisovatelům pro jejich přilnutí k poesii obou spisovatelů; 8 *kubismus* (z fr. cubisme) — tak byl, zprvu jen posměšně, nazván novodobý umělecký směr, zejména výtvarný, a to podle geometricky zjednodušených obrazců a tvarů, k nimž směřoval v obrazech, plastikách, architektuře; vznikl ve Francii kolem roku 1907. Kubisté zdůrazňovali mnohost pohledu na předmět, který zároveň rozkládali v jeho základní prvky, lineární, plastické, barevné; z těch pak vytvářeli nové, umělé celky, protože nechtěli, jak říkali, napodobovat přírodu, nýbrž vytvářet novou, svébytnou skutečnost, nesouznačnou se skutečností přírodní: běželo tedy o směr úpadkově protirealistický, formalistický; 8 *futurismus, expresionismus* — viz vysv. k 253, 11 a 260, 18; 8 *infantilismus* (z lat. infans = nemluvně, dítě) — v tomto případě ta tendence umělecké tvorby, která se po první světové válce jevila také v našem mladém umění, ať slovesném, ať výtvarném — u samého Wolkra ve sbírce Host do domu —, zálibou v dětsky naivní představivosti a prostotě výrazu; 11 *za diamanty, které jim poslal Lenin z Ruska* — viz vysv. k 288, 18.

303, 7 *Nur Geduld* — Jen trpělivost, slova, jež Jiří Wolker slýchal z úst dr. Michaela Guhra, německého vedoucího lékaře v tatranskopoljanském sanatoriu, a která po něm s trpkou ironií opakovával; 22 *I uzdravit se mohou jen ti, co mají peníze* — viz *LP*, 103; 33 *Schwester Mary* — německá ošetřovatelka v tatranskopoljanském sanatoriu, kde se Jiří Wolker léčil.

304, 13 *σωφροσύνη* (řec.) — rozvážnost, skromnost, poslušnost; 30 *dopis Píšovi* — místy odchylného znění: viz *LP*, 103—104; 35 a 36 *Štěrba* a *Bergmann* — správně Berger, tehdy dvě známé pražské cukrárny.

305, 5 *dr. Kunsch* — zástupce vedoucího lékaře v tatranskopoljanském sanatoriu.

307, 16 *El Greco* (kol 1541—1614), vlastně Domenico Theotocopuli, malíř řeckého původu, byl ve Wolkrově době ceněn expresionisty (viz vysv. k 260, 18) pro nadsmyslný přísvit a vzrušený ráz svých maleb, křečovitě deformujících postavy a tvary; 18 *a contrario* (lat., čti á kontrárió) — proti tomu, naopak; 19 *Raffael* — Raffaelo Santi (1483—1520), proslulý italský malíř, architekt a sochař renesančního období.

313, 14 *Wedekind, Przybyszewski a Strindberg* — německý dramatik Frank Wedekind (1864—1918), polský spisovatel Stanislav Przybyszewski (1868—1927) a švédský romanopisec a dramatik August Strindberg (1848—1912) ztělesnili ve svém díle onen úpadkový typ ženy-běsa, o kterém se vypravěč zmiňuje v definitivním znění povídky Ilda, viz str. 30, 16; 29 *Já nejsem žena, já jsem strom* — úvodní verš básně Fráni Šrámka Advent ve sbírce Splav.

336, 24 *šifrák* (z něm. der Schiefer = břidlice) — úlomek břidlice, v širším smyslu ostrý kámen, jakým se dá dobře házet.

337, 9 *kopec* — trs brambor.

DOSLOV

Jiří Wolker i v době své tvůrčí zralosti spojoval tvorbu veršem jednak s vypravěčskou prózou, jednak s dramatickými pracemi; nebývalou však měrou se k nim nyní přidružily též theoretické úvahy a kritická pojednání. Vyznačovalo se takovou mnohostranností již mladistvé údobí Wolkrova vývoje a již tehdy se v ní zračila nejen tvůrčí ctižádost, ale samo bohatství jeho nadání. Wolker jím nyní vychází zároveň vstříc tehdejší situaci mladého literárního pokolení, nikterak sice chudého lyricky, zato dychtivě vyhlížejícího talenty ať vypravěčské, ať dramatické a spolu naléhavě pociťujícího potřebu theoretického ujasnění, které by dalo pevný směr jeho dráze. Jestliže přitom vypravěčské ani dramatické výtvory mladého básníka nedostihly jeho poesie co do zralosti, hodnoty a závažnosti, jestliže zpravidla utkvěly ve stadiu hledání a pokusu, podněcuje to zajisté k tím palčivějšímu stesku nad předčasným jeho odchodem, nad intencí a vlohou zplna neuskutečněnou; ale nikterak to neospravedlňuje jejich časté přezírání. Zasluhují si — spolu s jeho theoretickými a kritickými statěmi — důtklivé pozornosti již pro průkopné úsilí, kterým v nich nejednou razil cestu příštímu vývoji, nehledíc ani k tomu, že charakteristicky dokreslují autorův profil; že poskytují klíč k plnějšímu poznání jeho básnického odkazu, s nímž bývají úzce spjaty popudem, námětem i laděním; že vydávají svědectví o jednotě jeho vývoje a zároveň — přihlédneme-li k deníkovým zápiskům — i o jednotě jeho lidské a umělecké osobnosti.

Jako v poesii Jiřího Wolkra jeví se i v jeho vypravěčské próze plynulý přechod mezi mladistvými pokusy a obdobím zralosti, přibližně se začínajícím rovněž na jaře 1920. Tam i zde — v Jarním dnu — obdobné ovzduší studentských lásek, šrámkovsky cítěné probouzení jara, a povídka O Františku muzikantovi má co do pohledu i slohu nepo-

chybné předznamenání jak v Hypochondrovi, tak už v Nepochopeném. Ale zároveň se tu ozvou nové akcenty, vyvěrající z autorovy zkušenosti po příchodu z venku do Prahy, ze smíšených pocitů, které tam prožíval ve styku s mládím namnoze módně revolučním společensky i umělecky: odtud v obou povídkách — i v satiře Modré s nebe — osten ironie, nejednou paradoxně přihrocené, ať proti frázi domnělého společenského buřičství, ať proti póze umělecké modernosti. Zároveň se v nich zračí úsilí o kázeň a hutnost vypravěčské zkratky, zhušťující drama lidského osudu do jediné příhody. A v povídce O Františku muzikantovi zatím přímo vrcholí ona ponorná, přerušovaná linie dosavadního Wolkrova vypravěčství, směřující k předmětnému a realistickému zobrazení skutečnosti, společensky typickému i kritickému: ne nadarmo pojal Stanislav K. Neumann právě tuto povídku do svého výboru z Wolkrova díla. Na jejím hrdinovi, poháněném nouzí a zlákaném penězi, znázornil Wolker tichou, nekrvavou, anonymně všednodenní tragiku zmařené schopnosti, zasutého citu, lidství do té míry otupělého, že si už ani neuvědomuje svou bídu: vyhmátl jím typ, příznačný pro podmínky kapitalistického světa. A ztělesnil v nich typický úděl bytostí za živa pohřbených, jenž je poté z ústředních motivů jeho básní i próz. Spolu tu nalezl svět, jenž je zejména pro jeho prózy nadále charakteristický, svět periferie, prostředí barů, ovzduší z pomezí nebo ze středu polosvěta: hlásil se jím k příkladu milovaného autora Bubuho z Montparnassu, Charles-Louis Philippa.

Další próza, Děti, má ještě východiskem konkretní příhodu; ale tím spíš je zřejmo — také na rozdílu mezi původní a konečnou versí —, jak její postavy i výjevy Wolker už stylisuje do odtažité symboliky. Spolu s dvěma ostatními — Sestrou a Chlapcem — tvoří tato rozjímavá črta trojici, kterou je zastoupena nová fáze, vlastně epizoda Wolkrovy prózy, a již z jejich názvů vysvítá, že se tu pohybujeme ve sféře týchž bytostí a vztahů jako ve Wolkrově poesii z Hosta do domu nebo v jeho tehdejší hře Ne-

mocnice. Nechť přitom běží o parafrázi biblického výroku o těch maličkých, jejichž je království nebeské, nebo o představu dítěte, které se rodí pro spásu světa, nebo o chlapeckého syna člověka, revoltujícího ve jménu lásky k životu a lidem, — napořád se tu čistý, vroucí svět dětství a mládí jeví v odporu, nejednou ironicky zahroceném, proti starému světu dospělých, nevyřčeně souznačnému s kapitalistickým světem bez srdce, bez lásky a lidství. Nejen takovými a podobnými motivy jsou tyto prózy spřízněny s poesií Wolkrovy knižní prvotiny, ale samým lyrismem, místy přímo jeho kadencí: podávajíť místo předmětného obrazu skutečnosti jen subjektivní zpověď a symbolickou vidinu, pohrávající nápady svévolné fantasie. Wolker tu vlastně navázal na někdejší svoji zálibu v básni prózou, arci jinak nyní laděné, blízké jak slohem, tak duchem tehdejší próze expresionistické. Abstraktnost tehdejšího básníkova humanismu, pro nějž bylo příznačné jak opětovné oznívání křesťanského bájesloví, tak obměna proslulého hesla Komunistického manifestu — Živí všech zemí, spojte se! —, obráží se v zabstraktnělém rázu těchto stručných próz, v nichž se místo realistického znázornění skutečnosti setkáváme leda se stínohrou extatických představ a místo konkretních postav jen s alegorickými typy, jejichž schematičnost neroztaví ani vroucnost autorova pathosu. Vyznívá tato episoda Wolkrova experimentování na jaře 1921 prózou Universitní knihovna, jež rovněž vyjadřuje — tentokrát přímo se satirickou příchutí — odpor mladých, chlapeckých bytostí, zas jakoby za živa pohřbených, proti klausuře studia; ale nadto zaujme postupem, jakým zachycuje jejich hromadný úděl a analysuje jeho pocity. Ač je to jen ojediněle zjevný doklad toho, jak se Wolker tehdy zhlédl na unanimismu, podobá se pravdě, že jeho příklad působil pod povrchem hlouběji: že kultivoval básníkův bytostný cit družnosti, vzrůstající až v pocit lidského soubytí, jenž se v kontrastu s kletbou a hrůzou samoty opětovně pak ozývá jak ve Wolkrově poesii, tak v jeho vypravěčské próze.

Sám v ní byl za této episody poplaten pochybným »expe-

rimentům expresionismu«, jak to později charakterisoval (KSR, 104). A syt poté lyrické subjektivnosti i ve verši, natož v próze, stojí Wolker v létě 1921 před samým problémem epiky. Je k ní poháněn touhou po předmětnosti a hlouběji — je to charakteristicky po prosinci 1920 — jednak poznáním, že si jí žádá sama doba, doba společensky revolučních hnutí, jednak zároveň vlastním bojovným aktivismem, k němuž se tehdy uvědoměle vyvíjí a jenž v epice spatřuje nejsourodější výraz činorodého dění. Wolker pociťuje její potřebu zprvu spíše ve verši nežli v próze, nicméně právě oklikou přes ni »prosekává se k epice« (LP, 32) svých balad: nejprve pro ně jsou mu »průpravou a zatěžovací zkouškou« (tamtéž) pohádky, jež tehdy píše a jež v jeho próze mají analogický význam přechodu jako báseň Svatý Kopeček v jeho poesii. Ústrojně jimi jednak navazuje na pohádkovou obrazotvornost z Hosta do domu, jednak jimi už směřuje — samým živlem mimolidských sil — právě k baladickému ovzduší. Citovým popudem přitom byla básníkova láska k dětem, zřejmá zejména za styků s malými příbuznými o prázdninách na Svatém Kopečku, kde jim hrával loutkové divadlo a vyprávíval pohádky. A tak se nově procitlá Wolkrova záliba v tomto žánru pojí s milovanými místy jeho vlastního dětství, jimž zasvětil stejnojmennou lyrickou skladbu: ne nadarmo se jak v ní, tak v první z těchto pohádek vyskytne postava knihaře Bertina, jež tam měla skutečnostní model.

Pohádky jsou tehdy Wolkrovi především školou samé fabulace a spolu konkretní vypravěčské názornosti, jaké se dožaduje dětský posluchač nebo čtenář. Tak se v nich, právě v pohádkách, uskutečňuje básníkův vědomý návrat k vypravěčskému realismu — i tady namnoze s naturalistickými prvky —, a to měrou, jakou s básníkovým společenským uvědoměním vzrůstá jeho smysl pro společenskou skutečnost, pro její třídní rozpory, pro její křivdu a bídu. Počínajíc tklivým příběhem první z těchto pohádek, kde ještě doznívá křesťanské blahoslavení chudoby a boží milosti, přímo se v nich rýsuje Wolkrův ideový vývoj, ať

na př. obměnou golgatského výkřiku »Člověče, proč jsi mě opustil!«, nebo alegorickou satirou na boháčovo titánsky zpupné sebezbožnění, ať karikaturou brutálního amerikánského zbohatlíka nebo pointou, že jedině na světě bez bídy mohou být lidé vpravdě šťastni. Takový je »mravně sociální obsah« (LP, 32) jeho pohádek, a není-li divu, že právě v nich jsou nadále hrdiny dětské bytosti, je rovněž příznačné, že jsou to nyní výslovně chudé, opuštěné děti, a spolu: tito sirotci a nalezenci nejenže v nich nejhůř strádají údělem křivdy a bídy, ale přitom už samy srdnatě odčiňují zlo a bojují proti bezpráví. Obdobně je charakteristické, že dospělými hrdiny — v kladném smyslu — jsou tu napořád lidé pracující, zástupci zaměstnání lidsky prospěšných a společensky užitečných. Ani pohádky neznačí nový žánr u Wolkra, avšak ten tam je jeho někdejší wildovsky krasoduchý, melancholický svět vysněných králů a princezen: směřujíc nyní k lidové notě a napojena činorodým optimismem, Wolkrova pohádka se zároveň — lze-li tak říci — odpohádkovuje, realisticky zcivilňuje, nejvíc v humorem prohřáté pohádce o kominíkovi, nemluvíc ani o příběhu Jonyho, jenž náleží už do jiné souvislosti. Značíce takto přechod k příštímu Wolkrovu vypravěčství, předjímají tyto pohádky již také jeho ústřední motiv samoty, která staví člověka — ať už je mu kletbou nebo trestem — mimo sám život.

Na prahu poslední fáze Wolkrovy prózy zazní ten motiv již v Ildě, kterou se Wolker na podzim 1921 vrací k povídkovému útvaru, a to napoprvé příznačně příběhem z druhé ruky. Mluví-li sebekritický autor svrchu o této povídce, o její konvenčnosti, tedy pravděpodobně již pro její schema milostného trojúhelníku, nadto snad i z pocitu, že v ní nechal ležet ladem motiv, který si zasloužil ústředního místa: námět národně osvobozenského boje. Proč ho však — kromě baladického ovzduší — zlákal právě tento příběh vášně a smrti, bylo pravděpodobně to, že v jeho hrudi udeřil na někdejší strunu. Neboť ač je hrdinka výslovně uváděna v kontrast s typem, v němž si libovala dekadence,

právě jí jest příběh poplaten dusným, křečovitým, mučivým rázem milostného vztahu mezi oběma protagonisty. Vyvěrá z pocitu cizorodosti, která dělí obojí pohlaví, tedy z trýznivého pocitu nepoznatelného tajemství ženiny bytosti, její matoucí nevypočitatelnosti. Hlouběji odtud plyne sužující pochybnost, zda jsme vůbec s to postihnout druhou bytost, natož ji milovat, a zda tedy naše láska není jen formou sebelásky, odsuzující nás k neprodyšné samovazbě ve vlastním já. Nuže, tím víc bije do očí, jak Wolker v této povídce, v níž nelze přeslechnout ani akcenty odporu proti pokrytectví měšťácké společnosti, již účtuje s takovými pocity: jak je překonává poznáním, že »poměr mezi mužem a ženou bude prostý a jasný, až těžiště své lásky přesunou ze svých srdcí na jiné pole«, až jim »láska nebude cílem, ale jedním z prostředků života«. Je to v jádře táž výzva »musime se jinak milovati«, která se tehdy ozývala ať z veršů Těžké hodiny, ať z dialogů Hrobu. Opětovně se nyní vyskytují takové motivické, ano přímo slovní analogie mezi Wolkrovou mužnou poesií a prózou. Povídka Stařec, v níž Wolker už zplna ztělesnil typ bytosti za živa pohřbené v zakletí samoty, neanticipovala z Balady o snu — takřka doslovně — jen ústřední její sentenci. Neboť i ten borkmanovský kmet, který se sžírá bezmocnou touhou nadále se podílet na životním dění a víc: individualisticky panovačnou choutkou podmaňovat si svět a po svém jej hníst, — i ten si nakonec uvědomí, že se ho lze zmocnit jedině způsobem, jaký svět právě chce a potřebuje, t. j. jedině bojem proti křivdě a bídě po boku milionů vykořisťovaných. Jak toto poznání, tak rozhodnost, s kterou hrdina vyvozuje důsledek z vědomí, že již není s takové poslání, nebyly s hrdinovým jménem bez ironického ostnu proti básníkovi, v němž Wolker cítil typického protichůdce svých představ o mužnosti lidské i básnické, samo nebezpečí impresionistického podléhání náladám a dojmům, a tedy nebezpečí ideové vratkosti: Antonín Sova mu je očitě ztělesnil zejména tehdy, když dementoval společensky revoluční smysl svých Slok spisovatelům. Přitom Wolker

prozaik po prvé tu přímo narazil na motiv třídního boje a proletářské revolty, aniž se mu zatím ať zde, ať ještě v Muži bez barev stal námětem ústředním.

Neběží však jen o motivické shody mezi Wolkrovou mužnou poesií a prózou: v jeho povídkách z této doby se napořád zračí — od jejich šerosvitného ovzduší až k slovním paralelismům —, že je psal básník baladik. Sama povídka Stařec notně lyrickým laděním značí přitom vlastně krok nazpět na Wolkrově cestě k notě vpravdě vypravěčské; ale mezi ní a ostatními pracemi, už z roku 1922, leží básníkovy výroky, že vše ho nyní žene »spíše k prose« (LP, 63), ba dokonce, že »básně už psát neumí« (LDB, 35), — výroky, jež spolu s rozmachem k románu dokládají, jak nebývale se nyní soustřeďoval k epice prózou. Zároveň v ní, jako ve své dramatice, vědomě směřoval k »novému realismu«, ohrožován přitom dvojím nebezpečím, thesovitosti a naturalismu, zřejmým zejména v povídce Služka. Již původní její název Cizinec prozrazuje, jak se mu v jejím světoběžníkovi vyhranil typ bytosti za živa mrtvé losem samoty, z níž se hrdina hledí tentokrát vykoupit — proti Ildě — právě milostným citem; sama konkretní nezdůvodněnost hrdinova údělu přispívala však nad touto povídkou k pocitu thesovitosti. A chtěl-li autor vyvážit její nebezpečí až drastickým naturalismem výjevů, jejichž přímo pathologická výjimečnost jest ovšem na štíru s realistickým principem typičnosti, sám se z ní na druhé straně usvědčoval přebroušenou měrou, s jakou si nakonec po paradoxním způsobu pohrával s motivem bytosti za živa mrtvé a posmrtně živoucí. Tato záliba v metodě paradoxu, v níž se vzdělával u vzývaného kdysi Oscara Wilda, ale která arci hloub vyvěrala z Wolkrova dramatického způsobu vidění a myšlení, nejeví se jen v ražbě jeho vět. Proniká i do jeho pojetí vztahů a situací, ano do stavby celých příběhů, už předtím v povídce Jarní den a nyní znovu v projektovaném románu, jehož torso spolu s povídkou O Františku muzikantovi značí nejzávažnější plod Wolkrova vypravěčského realismu. Neboť i zde vyhmátl a spo-

lu soudil v jeho hrdinovi, nihilistickém výlupku panské třídy, celý společenský typ: typ příživníka, jenž už proto — vzpomeňme básníkovy chvály práce — je odsouzen k údělu bytosti lidsky liché a za živa mrtvé; člověka bez přátel a lásky, bez zájmu a cíle; »slepce a cizince«, jemuž život i svět zlhostejněly a zšedly. Teprve když na polární výpravě, bok po boku s ostatními členy posádky, v jejich středu — jako hrdina básně Moře — prožije na život a na smrt zápas s přírodou, teprve tehdy nabude pro něho život smyslu a svět barvitosti, paradoxně právě v končinách sněhu a ledu: takový měl být příběh a smysl nedopsaného už románu.

Ani v něm Wolker v jádře nepřekročil mez kritického realismu; ale poslední jeho dotvořená próza, Pohádka — jen podle jména — o Jonym z cirkusu, značí nápověď jeho dalšího růstu, slučujícího již realistický smysl pro společenskou skutečnost, pro její třídní rozpory a konflikty, s bojovnou ideovostí. V příběhu nalezence, odchovaného bídou a ústrkem, nejenže básník ztělesnil poznání — souběžně formulované tentokrát v theoretické úvaze — o třídní nenávisti jakožto přímo podmínce lidské důstojnosti v hrudi utištěných, ale nadto: cítí-li se jeho hrdina samým fysickým znetvořením odsouzen k vědomí liché samoty, jemuž marně dychtí uniknout ať přátelskou družbou, ať milostným citem, — překonává je právě vědomím bojovné třídní solidarity se všemi utištěnými a vykořisťovanými. Jeden z těch, kdo by kdys bývali podnětem a předmětem básníkova soucitu, vyrůstá nyní v uvědomělého, vášnivého hlasatele vzpoury proti společenskému bezpráví — tak se tu nakonec rýsuje ideová linie Wolkrovy vypravěčské prózy. A nechť jakýkoli by byl její další vývoj, nejen motto, ale i ráz vildracovsky pojmenovaných Objevů dokazuje, že by nadále směřovala k realismu; že by nadále — v odporu proti subjektivismu — vyjadřovala básníkovo úsilí o předmětnost, v němž mu posléze ani osobní utrpení nebylo překážkou, ale jen novou pobídkou. Konkretně se motivů a rysů příštích jeho prací lze jen dohadovat nad jejich troskami nebo plány, ať pokusu o zachycení hromadného bytí

a dění nad povídkovým fragmentem Nákaza, anebo obrazu krvavých společenských konfliktů nad nepojmenovanou synopsí, o níž nesnadno říci, zda je nástinem záměru vypravěčského nebo dramatického.

Již z toho, že Jiří Wolker z dramatických prací tohoto období sám uspořádal knižní soubor, je vidět, že se mu spíše pojily v celek než mnohotvárná tříšť vypravěčských próz. A je důkazem cílevědomějšího úsilí, s kterým k nim přistupoval, že již nad první aktovkou pomýšlel na jejich triptych. Přitom i tyto Tři hry měly předhistorii v jeho mladistvých náběžích, jejichž pohnutkou nebyla jen ctižádost pokusit se i v této oblasti, ale bezpochyby sama dramatická vloha, prozrazující se posléze i v jeho baladických verších. Nových podnětů se jí dostalo po Wolkrově příchodu do Prahy, a to jednak jejím divadelním životem, poznamenaným tehdy vpádem expresionismu, jednak stykem s těmi staršími spisovateli, kteří se vyznačovali buď náruživým kultem dramatu, nebo zároveň zkušeností v jeho formě a technice. Prohlašoval-li Wolker nad svou Nemocnicí, že je jeho dramatickou prvotinou, zametaje tak stopy za dřívějšími pokusy, nejenže tím apeloval na shovívavost posuzovatelovu, ale nadto měl pravdu potud, že po prvé při ní snad pomýšlel na jeviště, jak patrno z její závěrečné situace, vypočtené na optický účin. Nechť se však tato hra jakkoli liší od Wolkrových mladistvých náběhů, namnoze poplatných uctívanému kdysi příkladu Maeterlinckovu, přec na ně zároveň navazuje náladovým přísvitem rozechvívajících vzpomínek a předtuch. Jeví se tato jednota Wolkrova vývoje v samých Třech hrách, a to měrou, jakou navazují jedna na druhou přes svoji vzájemnou rozdílnost, v níž se zároveň obrážejí jednotlivé fáze básníkovy dráhy.

Napsána na vánoce 1920, je první z Wolkrových Tří her prostoupena nejen motivy, ale samým lyrismem jeho Hosta do domu, takže místo dialogu vpravdě dramatického je nesena melodií vroucích zpovědí nebo apotheos, jejichž věty rytmem, ba i bezděčným rýmem co chvíli připomenou

verš, až v něj přímo přecházejí. Samo štědrovečerní ovzduší této »vánoční hry«, ovzduší křesťanských legend, svátečního míru a smíru, v němž se strastiplný svět překouzluje v dětinný ráj srdce, plný rodinné shody, — nedovolilo ani zárodek dramatického konfliktu. A ani v tomto výjevu ze »života mučedníků«, tří na smrt nemocných, pobratřených svým losem, neozve se výčitka viny nebo žaloba na nezaviněný úděl, nýbrž jen pokorná odevzdanost do osudu. Ani tady není vlastně zla nebo tragiky, nýbrž jen neštěstí, které je popudem láskyplného soucítění, jen blahoslavené utrpení, rovné očistě: sami se proměňujíce v chlapecké bytosti, prožívají ti nemocní své znovuzrození, k němuž je přes práh smrti provází láska »ve třech osobách«, charakteristická trojice mateřské něhy, milostné oddanosti a dětského citu. A není tu tedy vlastně ani smrti, jak obrazně napovídá důvtipně pojaté finale. Tato víra, která básníka neopustila ani v jeho závěti, víra v život věčný, souznačný s neutuchajícím pohybem, v němž se vždy znovu obnovuje a obrozuje, zde ještě samou láskou, — je zároveň svrchovaným a jednotícím motivem Wolkrových Tří her.

Druhá z nich, Hrob, o rok pozdější, má v jeho vývoji obdobný význam jako Svatý Kopeček nebo pohádky. Jako v nich o epickou notu, Wolker zde usiluje — vědom si své dosavadní »přílišné lyričnosti« (LP, 43) — o drama v pravém toho slova smyslu, chtěje si prozatím aspoň vycvičit »na tom trochu ruce« (tamtéž). Ale vyvěrá toto úsilí hloub: jako o epice analogicky mohl básník, na nějž mocně působil prosinec 1920, prohlásit i o dramatu, že sama doba je chce, doba zostřených třídních konfliktů a revolučních otřesů, která se v této jeho hře obráží nárazem protichůdných společenských zásad a sil. A spolu: v dramatu, v zápasu jeho hrdiny, hledal Wolker sourodý výraz pro lidský a ideový přerod, který právě v té době sám dramaticky prožíval od chlapeckého snění k bojovné mužnosti, od křesťanského humanismu Hosta do domu k socialistickému humanismu Těžké hodiny; ne nadarmo sem co chvíli zaléhají — místy zas doslovně — motivické ohlasy její ly-

riky i baladiky. A nechť zde Wolker nadále utkvívá v oblasti náboženských představ a symbolů, hrdinovou postavou se již cele přiznává k tomuto vezdejšímu světu; zároveň vyjadřuje už vědomí společenského zla, vědomí sociální bídy a křivdy, a činorodou solidaritu s těmi, kdo jí strádají. Účtuje tu nejen — jako v Pohádce o milionáři — s nadlidsky a nelidsky titánským individualismem, jenž se stravuje sám v sobě, ale právě i s nadsmyslnou pověrou náboženskou jako pomocnicí panského útisku, hlasatelkou mocného boha mocných, která sliby nebes nebo hrozbou pekel hledí zkrotit ty, kterým se zachtělo ráje už na zemi. Zároveň však Wolker soudí — charakteristicky v postavě slepce — také vlastní minulost, její ilusionistickou a kvietistickou důvěru v boha lásky, jenž zázračně sestoupí do lidských srdcí. Neboť »člověk se musí obětovat, aby Bůh mohl spasit«, a tedy: nejen už láskyplný cit, ale i čin, láska proměněná ve skutek a práci, protože jedině jimi se člověk podílí na díle života, na jeho věčném pohybu kupředu, na jeho přerodu z nižší podoby do vyšší, — tak to staronově zní z tohoto Wolkrova »tažení proti smrti«, jehož hrdina odvážně promění hrobku v pramen života pro zástupy sužovaného lidu. Podněcován vědomím své sounáležitosti, ano svého soubytí s nimi, nedbaje hrozeb ani kleteb, přemáhaje pokušení milostné idyly a sobeckého štěstí, obětuje vlastní život, aby je zachránil od hrobu, od zmaru: právě tím vítěz i nad vlastní smrtí, ztělesňuje básníkův typ hrdinské mužnosti.

Odboj tragického hrdiny proti zákonu i »těžká hodina« jeho vnitřního zápasu; kontrast i konflikt společenských sil a světových názorů; pohnuté ovzduší války a obležení, živelní katastrofy a morové rány — tak se zračí Wolkrova cesta k dramatu v této hře, o níž sám si žertem posteskl, že si nad ní připadá málem »jako řezník«, jak je »navýsost krvavá«. (LDB, 23.) Má přitom nejeden rys a motiv styčný s tehdejší dramatikou, a to jednak s dramatikou expresionistickou — postavami pojatými jako symbolické typy; extatickým vzrušením, jež proměňuje věty ve vášnivé vý-

křiky nebo v hymnická vyznání; visionářským přísvitem »horečného snu« a spolu drásavým naturalismem davových scén, — jednak s obdivovaným Verhaerenovým Svítáním a se Zástupy F. X. Šaldy. S prvním je spřízněna samou základní situací, s oběma jak palčivou tehdy otázkou vztahu mezi jedincem a lidovým množstvím (Wolkrův lékař přitom opačně nežli Šaldův Lazar roste jako Verhaerenův rek k pocitu plnosti života nadosobního), tak patrnou tendencí k dramatu davovému. Přesto nebude sporu, že básníkův zájem posléze pohlcuje — přímo na újmu komposiční úměrnosti — především drama ústředního hrdiny, do něhož hleděl předmětně promítnout prvky i proces vlastního přerodu. V tomto smyslu nezapře ani tato hra, dějstvující se mimo určitý čas a prostor, v podstatě lyrický rys zpola zpovědi, zpola vidiny: odtud i její ráz symbolické dramatické básně, za niž ji označoval (»drama a báseň zároveň«) sám autor, přiznávaje po této stránce její příbuznost se Zástupy, ale popíraje svoji závislost na nich (v dopise Lvu Blatnému dne 19. prosince 1921). Nicméně jak vášnivým pathosem myšlenky, tak visionářskou silou obraznosti značí Hrob relativně nejcennější kus Wolkrovy dramatiky. Hodnotil ji podobně již Julius Fučík, jenž zároveň po právu zdůraznil, že v době, kdy česká dramatika jen zrcadlila rozklad buržoasního světa, aniž z něho znala výhled a východisko (vzpomeňme Wolkrova posudku o komedii Lva Blatného Kokokodák), byli to právě oni dva, Šalda a Wolker, kdo positivně tvořili již z ducha nové společenské víry. Oba pak také — každý nezávisle na druhém a po svém — příznačně směřovali od symbolismu dramatické básně k slohu dramatu realistického. V tomto smyslu tedy Wolker označil obě dosavadní ze svých Tří her za »přežitek« (v dopise Jaroslavu Seifertovi dne 6. září 1922), a maje na mysli i poslední z nich, úhrnem je charakterisoval jako cestu — obdobnou té, po níž se ubíral i v próze — »od expresionismu k novému realismu« (KSR, 104): v něm posléze spatřoval jedinou metodu socialistického umění, ideového a stranicky bojovného.

Psána právě v době programového úsilí o ně, Nejvyšší oběť počítá již s lidovým hledištěm a znázorňuje konkretní situaci přímo z revolučního boje dělnického hnutí. Wolker v ní hledí postihnout příznačné prvky a typy soudobé společenské skutečnosti: do jaké míry, vysvítá odtud, že aktovka připomene obdobné motivy pozdějšího Olbrachtova románu Anna proletářka, ať už jde o zneškodnění policejního kata revoltujících dělníků, nebo o analogii postavy Petrovy a Toníkovy, nebo o otázku intelektuálova vztahu k dělnickému hnutí. Zároveň však úzce navazuje na předchozí hru ústředním rozporem křesťanského a socialistického humanismu, příznačným pro bytost autora samého, který jej tu ztělesnil protikladem dělnicky pevného, věcného, energického Petra a inteligentsky slabošského neurasthenika Filipa. Vlastní hrdinkou konfliktu je však tentokrát žena, která, stojíc mezi oběma muži, prožívá jej mezi oddaností k revolučnímu hnutí a svou náboženskou vírou, mezi revolučním »musí se zabít« a křesťanským učením Nezabiješ! Prohřešujíc se proti němu a přinášejíc tak v jeho smyslu nejzazší oběť vlastní duše, uskutečňuje hrdinka básníkův příkaz, že člověk musí přemoci své já, své staré já, aby se stal tím, čeho je objektivně, společensky zapotřebí; opakuje básníkovo poznání, že »člověk musí cosi obětovat, aby život nekončil jím«, a v tomto duchu nechce naplano zaniknout spolu se starým světem, jehož bytostí se cítí přes horoucí víru v příští nového světa. Srovnávána v kuse — pro své poslání — s Dalilou, jeví se co do situace ještě spíš bliženkou biblické Judity Hebblovy; zároveň se však od ní liší způsobem, jenž je hlouběji charakteristický pro rozdíl mezi jejím básníkem a dramatikem minulého století, vyjadřujícím leč krisi individualistického pocitu životního. Neboť Wolkrova Soňa nepociťuje ani výčitky nad tím, že milostně vzplanula k muži, jehož jest jí na smrt nenávidět, ani hrůzu proto, že bude matkou jeho dítěte; ale jako by ho chtěla přímo odškodnit chvílí milostného štěstí před smrtí, a zejména: nesouc jeho dítě pod srdcem, těší se vědomím, že až »k smrti nezavraždila«, a spolu nadějí, že ko-

misařovo dítě vychová k obrazu dělníka Petra. Tak se tu poznovu ozývá motiv proměny života z nižší podoby do vyšší, na které se zakládá jeho věčný pohyb kupředu, ta »nesmírná jízda«, která je »víc než štěstí«, než osobní sobecké štěstí, a jejíž apotheosou i tato hra vyznívá.

Popudem k formulaci hrdinčina vnitřního sváru byla Wolkrovi tentokrát — jak Jindřich Vodák (Symboly a jejich obsah, Čas ze dne 13. prosince 1922, str. 4—5) prstem ukázal — ruská literatura (viz i hrdinčino jméno!) teroristického podzemí, s níž sem arci vniká i problematické ovzduší individuálního teroru. A zejména: vzhledem k tehdejším autorovým intencím tím spíše se pociťuje převaha, jakou v této konversační hře, příznačně hledící k intimní psychologii niter a vztahů, nadále má myšlenková problematika autora samého na újmu typičtějšího obrazu společenské skutečnosti, jejích podstatnějších konfliktů, které se vlastně dějstvují za kulisami. Spolu se skrovnou mírou typičnosti v tragickém pojetí ústředního konfliktu vyplynula odtud i citelná strojenost citové psychologie hrdinčiny, přebroušené ještě víc než složitost vzájemných vztahů v ústřední trojici. A kamenem úrazu byla sama situace, kdy oba diskutující muži »klíčovou dírkou idei« — pověděno slovy Otokara Fischera (Staronoví, Národní listy ze dne 13. prosince 1922, str. 4) — přihlížejí k tomu, jak policejní komisař »jejich společnou lásku za příčinou svého odpravení smí znásilnit«. Nebyl-li si Wolker přímo konkretně vědom takových slabin poslední ze Tří her, přece si sebekriticky — jak býval zvyklý — uvědomoval, že i ona jako obě předchozí je zatím jen bojem, aniž už je »bojem vítězným«. (LP, 66.) Proto se je zdráhal vydat v nakladatelství strany: ve všech třech sám spatřoval teprve postupnou průpravu, pro niž si — s prozíravostí sobě vlastní — volil právě rozměr aktovky.

Ideový a umělecký přerod od chlapeckého ráje srdce z Hosta do domu k bojovné mužnosti Těžké hodiny, k její socialistické nebo — tehdejším termínem pověděno — pro-

letářské poesii, prožíval Jiří Wolker nejen s dramatickým napětím, ale zároveň s nebývalou uvědomělostí, jejíž stopy se zprvu naleznou zejména v jeho korespondenci. Sám tak ztělesnil to, co pokládal za důležitý rys nového, socialistického umění; že si totiž »nad jiné svůj úkol uvědomuje a konkretně jej vyjadřuje«. S touto uvědomělostí, v niž se konkretně vyhranila jeho citová sympatie k »tomu, co se rodí, roste a klíčí«, staví se nyní Wolker na posici dělnické třídy, která, jak poznal, jediná »má možnost růstu«; hlásí se ke komunismu, protože »je dnes jediným poctivým, životaschopným a praktickým směrem lidského úsilí«; osvojuje si světový názor vědeckého socialismu, marx-leninské učení historického materialismu, jež mu objasňuje vývojové zákony společnosti, tedy i uměleckého tvoření, poměr mezi společenským bytím a duchovním životem. Konkretním popudem k zamyšlení nad těmito otázkami bylo mladému básníkovi jak vítězství dělnické třídy nad kapitalismem na Rusi, tak nástup revolučního dělnického hnutí doma. A vodítkem mu přitom byly jednak úvahy i výtvory sovětských hlasatelů nového, socialistického umění, jež k nám rostoucí měrou pronikaly, jednak jejich obdoby a ohlasy u nás, kde nové, t. zv. proletářské umění mělo průkopníky zejména v St. K. Neumannovi a Josefu Horovi a stoupence právě v mladém pokolení.

Nuže, Jiří Wolker se jim nyní staví po bok jak svou tvůrčí praxí, tak zásadním poznáním, že »umění měšťácké odumírá« a »nastupuje umění proletářské«, jež vyrůstá, napojeno revoluční myšlenkou socialismu, ze světa a života dělnické třídy, aktivně se účastní zápasu o nový společenský řád a vyjadřuje nové, socialistické lidství. Takto konkretně si nyní Wolker uvědomuje společenskou funkci umění, požadavek, aby umělecká tvorba byla činem nejen uměleckým, ale i společenským, aby bojovala o nový svět a spolutvořila jej. Uvědomuje si zároveň odpovědnost, která odtud plyne: opětovně si nyní vydává sebekritický počet ze své dráhy i tvorby, ujasňuje si zásady nového umění, jeho metodu i formu, jeho žádoucí vlastnosti, a to nejen

pro sebe, ale posléze i pro své druhy. Neboť cítě se účastníkem kolektivního úsilí o nové umění, pociťuje zároveň spoluodpovědnost za jeho správnou orientaci a zdárný vývoj; hlásá je a vykládá, hájí je ať polemikou, ať satirou nebo epigramem, jejichž ironický vtip je druhou tváří jeho pathosu. Taková byla hlubší pohnutka — nejen tedy snaha »vytříbit se i na kritickém poli« (KSR, 102) —, proč tehdy soustavně píše jednak zásadní pojednání, jednak kritické stati, kde aplikuje a spolu si ověřuje vyznávané zásady, nechťsi zprvu prohlašoval, že se necítí theoretikem ani kritikem. Je zásluhou Zdeňka Nejedlého, že podnětně vystihl tuto pohnutku i vlohu svého žáka a že mu ve svém listě Var poskytl příležitost k jejímu uskutečnění. Studie a posudky o literatuře, které tam Wolker roku 1922 uveřejnil, značí jádro této jeho činnosti; dřívější hudební recense byly jen příležitostnou episodou právě tak jako posudky divadelní, ač ani tyto ani ony nebyly — v zásadních formulacích — bez významu.

I v nevšedním stupni Wolkrova společenského vědění a ideového uvědomění, které se zračí v jeho theoretické vyspělosti, jest hledat vysvětlení, proč tak brzy zaujal vůdčí místo v tehdejší proletářské poesii. A spolu důvod pro to, že právě on se nemohl posléze zpronevěřit jejím zásadám a intencím. Zhuštěně je shrnul v programovém projevu Proletářské umění, kde zejména zdůraznil a zdůvodnil jeho společenskou revolučnost a bojovnou tendenci, jeho odpor jak proti individualistické výlučnosti, tak proti jakékoli metafysice, jeho realistickou konkretnost a činorodý optimismus. Nechť byl ten projev namnoze dílem kolektivním, Wolker se v jádře znal k jeho meritu, z něhož ostatně mnohé sám formuloval už v dřívějších úvahách a recensích, ať na př. poznání o třídním základu umění v třídní společnosti, anebo odpor proti tendenci jen zevní, proti pouhé revoluční pointě. Názorem, že proletářské umění nemá pohádkově malovat budoucnost, nýbrž konkretně o ni bojovat, dokonce v tomto projevu polemisoval s jednou z dřívějších theorií téhož Devětsilu (s theorií »předobra-

zů« příštího socialistického života), jehož jménem nyní mluvil. A přímo přes odpor jeho čelného představitele označil životní optimismus jako závažný rys proletářského umění, a to proti romantickému dualismu, obrážejícímu rozpory kapitalistického světa pesimisticky prožívaným konfliktem mezi skutečností a snem, snem ilusivním, konkretně neuskutečnitelným. Socialistické umění je naopak prodchnuto úsilím o »konkretní změnu konkretna«, vírou v její možnost — odtud tedy jeho činorodý optimismus a také jeho realismus, který však Wolker neuvádí v mechanický protiklad proti romantismu, jak právě bývalo zvykem buržoasní estetiky. Ze slov, že nové umění má vyjadřovat i to, co »by mělo být«, vysvítá, že revoluční romantismus pokládal Wolker za nezbytný rys socialistického umění. A není to zdaleka jediný důkaz, jak tvořivě promýšlel, průkopně rozvíjel a obohacoval jeho theorii u nás.

Nejpodstatnější složkou v úsilí o ně, o umění kvalitativně nové, je mu obsah, tedy revoluční socialistická ideovost. S jejího hlediska podrobuje zásadnímu soudu i ty předchozí dílčí umělecké proudy, jejichž relativní přínos nepopírá, ať už to byl unanimismus, jeho zájem o hromadný život, anebo civilisační poesie, která se průkopně zaněcovala novodobým technickým světem. Ale právě ve spojitosti s ní Wolker zdůrazňuje, že novému umění nejde především o nové objekty, nýbrž o nový pohled, a právě proti jejímu sklonu k mašinismu obdobně vyzdvihuje, že socialistickému umění jest středem zájmu člověk, poměr člověka k člověku, nové, neindividualistické lidství. Ideová zásadovost, nesrovnatelná s jakýmkoli kompromisem a oportunismem, splývá Wolkrovi s bojovnou stranickostí socialistického umění: nikoli »vnitřně svobodný«, nýbrž bezcitný, lidsky netečný je mu ten, kdo by chtěl lhostejně stát stranou v boji mezi křivdou a spravedlností o společenskou budoucnost světa. V tomto duchu nejenže účtuje s pověrou o nadstranickosti umění, o umělcově vnitřní nezávislosti, ale míří také proti oficiální humanitě, která hleděla za-

střít třídní rozpory a de facto odzbrojit bojovníky třídního boje. A s téhož hlediska zavrhuje jak t. zv. sociální umění, které bralo zavděk soucitem s oběťmi společenského zlořádu a proti němuž vztyčuje už požadavek kladného, činorodého hrdiny, tak i onu literaturu ze sklonku buržoasní epochy, která ve vztahu ke společenské skutečnosti zaujímala postoj pouhého diváka, domněle se bavícího a vpravdě nihilistického. Důsledný odpůrce relativismu, Wolker opětovně žádá na novém umění, aby jeho řeč jednoznačně zněla ano, ano — ne, ne. Stěžejním postulátem a kriteriem uměleckého tvoření, ačli nemá upadnout do eklekticismu, je mu »pevný a jasný názor na život, svět«: jak je umělec v souzvuku se společenským pokrokem; jak opravdově a intensivně umí prožít životní skutečnost a společenské dění; jak statečně k nim dovede zaujmout »určité stanovisko«, a to přímo ke skutečnosti a dění své doby. Neboť uniká-li z ní, uniká ze samého života, který »vždy byl jedinou základnou každé tvorby«, a nezbytně propadá jalovému epigonství. Wolker potírá takový únik ať ke kosmickým dumám nebo do idylického zátiší, zásadně soudí jak bezkrevnou skleníkovost mladého lyrika, tak mátožnou stínohru maeterlinckovské dramatiky; naopak pro pravdivost, plnost, typičnost, s jakou kriticky zobrazují životní, společenskou skutečnost, klade povídky M. Majerové nad literárství jejích vrstevnic.

Právě socialistické umění, jež chce být zbraní v zápase o nový společenský svět a podílet se na jeho stavbě, musí se podle Wolkra vyznačovat »úzkým sepětím s konkretním životem«, neznajíc romantického útěku z reality, ať už k slabošským ilusím nebo k fantaskní utopii. Nejenže musí po pravdě skutečnost zobrazovat, ale chtějíc ji zároveň nově spolutvořit, musí být »navýsost konkretní« i tehdy, když se zaněcuje snem; jedinou jeho metodou může být realismus. K požadavkům bojovné ideovosti a realistické metody se Wolkrovi do třetice druží postulát lidovosti: konkretně mu přitom tane na mysli — jak zřejmo z kontextu jeho vývodů — pracující lid třídně uvědomělý,

dělnická třída, její revoluční předvoj. V tomto smyslu hlásá, že socialistické umění, samozřejmě prosté jak individualistické výjimečnosti, tak subjektivistického narcismu, nesmí stát nad lidem, nýbrž »v něm, úplně v něm«; musí splynout a ztotožnit se s ním, vyjadřovat jeho život a zápas, jeho pospolité myšlení a cítění. Nesmí však jen »mluviti o něm, ale též k němu«; má-li tedy být slyšeno »dělníkem-bojovníkem«, plyne odtud Wolkrovi další zásadní požadavek: aby bylo jasné a srozumitelné. Proto Wolker žádá na něm i kázeň a dokonalost formy, domáhá se jejího souladu s obsahem, když se za ním opožďuje; ale zároveň odsuzuje formalismus, zejména obrazovou akrobacii, kdy myšlenka roste z obrazu, ocitajíc se v područí pouhých nápadů.

Nuže, takové jsou zhruba zásady, požadavky, měřítka, jež Wolker hlásá, brání a uplatňuje ať v obecných rozpravách, nebo polemických statích, nebo kritických pojednáních. Dospívá k nim v nejužší spojitosti s vlastní tvůrčí praxí, v níž sám jim hledí býti práv a kterou sám jimi měří a váží; neváhá v jejich duchu říznout ani do vlastního masa, účtovat s vlastní minulostí, ať s jejím kultem láskyplného srdce nebo maeterlinckovské dramatiky. A dotváří se jich jak proti zásadám a hlediskům buržoasní literární theorie a kritiky, tak proti dobovým omylům samých theoretiků socialistického umění, nejen domácích, třebaže sám ještě občas podléhá těm i oněm. Na příklad ze sarkastické pointy v polemice Uč se raději satiře! nebo z reservované zmínky o Dvořákově návratu k tylovské tradici je zřejmo, jak na Wolkrův vztah ke kulturnímu dědictví tehdy ještě působilo jednak stanovisko proletkultovské, jednak pověra modernosti; nicméně dává-li zároveň Boženu Němcovou za příklad českým spisovatelkám, rýsuje se tu již cesta, která ho zanedlouho přivede k poznání, že socialistickému umění jest navázati na klasickou tradici národního umění, lidovou a realistickou, — cesta, po níž posléze sám prakticky došel k zásadě umění socialistického obsahem a národního formou. Myslitelsky nadaný theoretik, důvtipný

a břitký polemik, jeví se Wolker v řádce zejména svých literárních posudků kritikem bystrého postřehu a zásadně na kloub jdoucích soudů, jenž uměl jak zvážit vlohu posuzovaných autorů, tak v zárodku postihnout — jak ukázala budoucnost — i nebezpečí jejich příští dráhy. Nic na tomto úhrnném hodnocení Wolkrova kritického nadání nemění ani ten onen omyl v konkretním soudu. Byla to jen mýlka žertovné příchuti, když se v pisateli těchto řádek domníval spatřovat naději naší tehdejší lyriky; zato v posudku jak samé hry Maxima Gorkého Na dně, tak její inscenace Moskevskými hůř nebyl práv jedné ani druhé, nechť mu přitom šlo o vymezení zásadního stanoviska. Nedocenil především ani smysl ani hodnotu ani význam té hry, podléhaje jednak dobové záměně realismu s naturalismem, jednak apriorní, jednostranné představě o dramatickém útvaru; jestliže nadto srovnával vysoce umělecké dílo ruského klasika se Šmídovým kolportážně sentimentálním a naturalistickým rührstückem, ba dokonce mu jej dával za příklad, — zjevně tu šlo o naprosté nedorozumění.

Ale přes takové dobově podmíněné omyly a přes to, že jeho formulace pochopitelně nebyly vždy sdostatek určité a přesné, není sporu, že Jiří Wolker byl spolu se St. K. Neumannem čelným a nejpokročilejším theoretikem rodícího se socialistického umění u nás. Namnoze předstihl i své učitele měrou, jakou postihl základní principy progresivního uměleckého vývoje a předjal už stěžejní zásady socialistického realismu. Není tedy dnes pochybnosti ani o tom, že theoretické a kritické stati Jiřího Wolkra jsou vedle jeho poesie nejzávažnější složkou jeho odkazu. Podněcují nejen k politování, že předčasná smrt mu nedovolila zplna rozvinout toto nadání a poslání, jehož stopy se naleznou i ve fragmentech z dnů nemoci, ale také a zároveň k představě, kolik by si byli jeho druhové a vrstevníci uspořili bloudění, kdyby si pozorněji všímali těchto jeho prací. Po léta však přezírány jako podružná, bezmála okrajová složka jeho díla, došly pozdního docenění teprve v do-

bě, kdy se naše slovesné umění, uctívajíc v Jiřím Wolkrovi příklad a předchůdce, vyvíjí v duchu zásad, které již on programově hlásal a tvořivě uskutečňoval.

A. M. Píša

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

Frontispice Oldřicha Lasáka: Jiří Wolker (kresba 1921).

Za str. 64: Rukopis povídky O Františku muzikantovi.
Rukopis románového fragmentu Polární záře.

Za str. 112: Rukopis Pohádky o milionářovi, který ukradl slunce.
Dvě z kreseb Otakara Mrkvičky k Pohádce o Jonym z cirkusu ve vánočním čísle Rudého práva roku 1922.

Za str. 192: Ukázka z konceptu hry Hrob.
Frontispice Otakara Mrkvičky ke knize Tři hry a oznámení o premiéře hry Nejvyšší oběť, které přinesl týdeník Proletkult dne 6. prosince 1922.

Za str. 240: Rukopis přednášky o proletářském umění.
Rukopis Poznámek z nemoci.

OBSAH

POVÍDKY

O Františku muzikantovi 9
Jarní den 13
Děti 16
Sestra 19
Chlapec 23
Universitní knihovna 26
Ilda 30
Stařec 49
Služka 54
Muž bez barvy 63

POHÁDKY

O knihaři a básníkovi 85
O milionáři, který ukradl slunce 93
O kominíkovi 99
Pohádka o listonošovi 105
Pohádka o Jonym z cirkusu 114

ZÁPISKY

Objevy 127
Poznámky z nemoci 130

TŘI HRY

Nemocnice 137
Hrob 153
Nejvyšší oběť 193

ÚVAHY, POLEMIKY, POSUDKY

Revolucionáři 225
Umění všední či nedělní? 227
Proletářské umění 231

O literární příští 236
Ochránci umělecké svobody 238
Manifesty 241
Nová česká poesie a socialismus 245
Literatura
A. Kavoň: Ze zápisků zběhových 246
Jaroslav Seifert: Město v slzách 247
Dvě nové knihy básní 250
Jindřich Hořejší: Hudba na náměstí 255
Marie Majerová: Mučenky 258
Lev Blatný: Kokokodák 259
Zdeněk Kalista: Ráj srdce 261
Miloš Jirko: Znící svět 262
Josef Kopta: Od východu 263
Divadlo
Don Gil 265
Výjevy ze spodiny života 266
Princezna Maleina 267
Hudba
Symfonický koncert 270
Bendl — Nešvera 270
Foerster — Janáček 271
Večer velkého a velký večer 271

SATIRA VERŠEM A PRÓZOU

Devětsil 277
Napomenutí mladým básníkům 278
Kterési ženě ctihodné... 279
Povzdech nad »orlími« články pana F. P. v Tribuně 281
Dialog novinářský 282
Modré s nebe 283
Pravda a nároží 287
Uč se raději satiře! 290

AFORISMY

295

FRAGMENTY

Nákaza 301

Poznámky 303
Bez názvu 306
Traktát o individualismu, realismu a relativismu v umění 307

VARIANTY

Děti 311
Ilda 313
Pohádka o Jonym z cirkusu 335

Poznámky vydavatelovy 351
Vysvětlivky 475
Doslov 491
Seznam obrazových příloh 512

KNIHOVNA KLASIKŮ
SPISY JIŘÍHO WOLKRA
Svazek druhý

PRÓZA A DIVADELNÍ HRY

Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p., jako svou 294. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1954. Šéfredaktor Jan Řezáč. Odpovědný redaktor a korektor Vladimír Reis. Technický redaktor Jindřich Šťastný. Z nové sazby písmem garmond Old Style vytiskly Brněnské knihtiskárny, n. p., provozovna 2, Brno. Vydání první, náklad 15 400 výtisků

Cena brož. Kčs 16,15, váz. Kčs 22,—
1. 10. 1953

301 13 7 — 18192/53/SV 2 — 294 — 8 % — Sazba 26. XI. 1953. — Tisk 13. IX. 1954. D 03597. — 13,93 plánovacích archů, 26,72 autorských archů, 27,29 vydavatelských archů. Papír 7209-51, formát 84×108 cm, 80 g

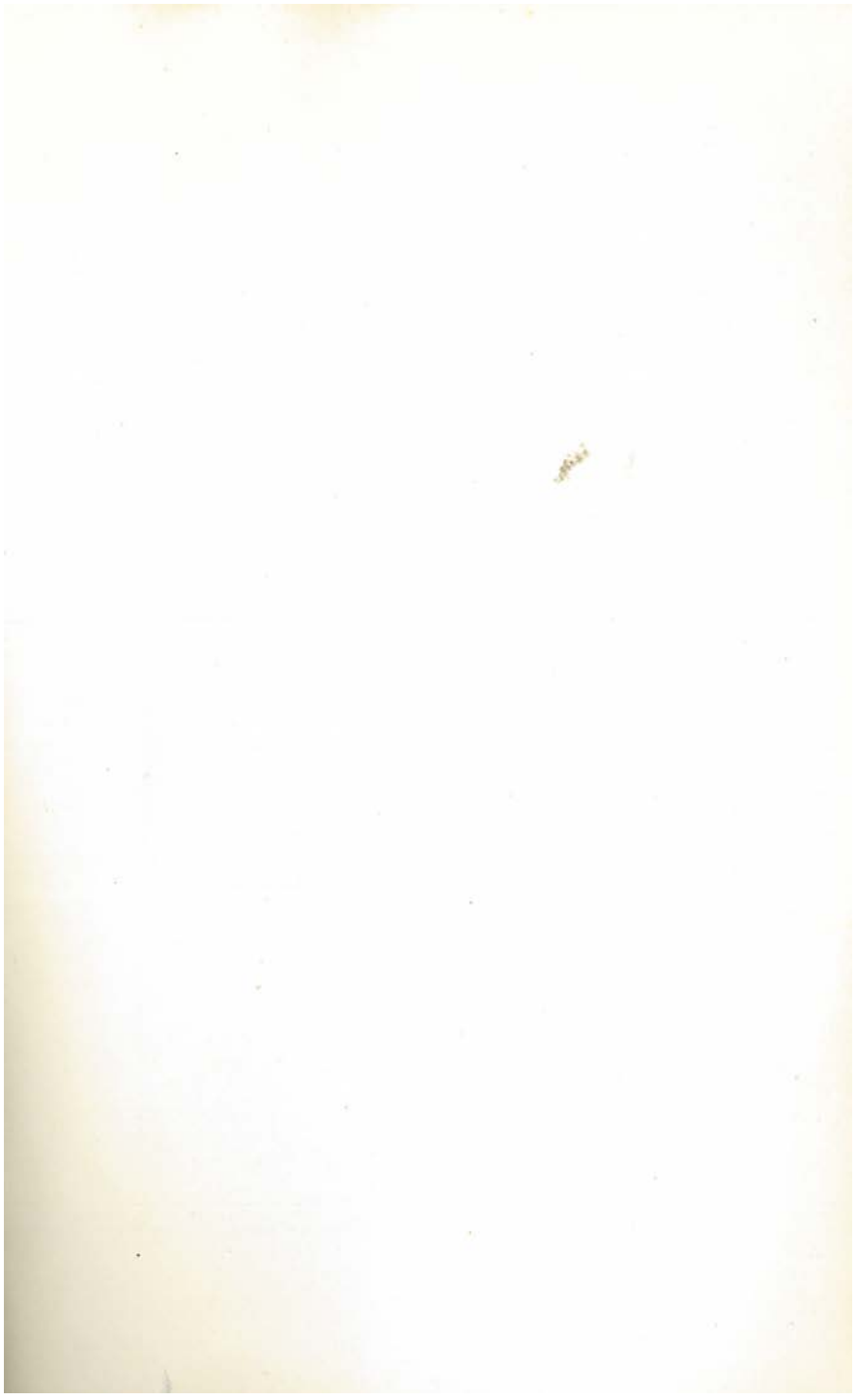

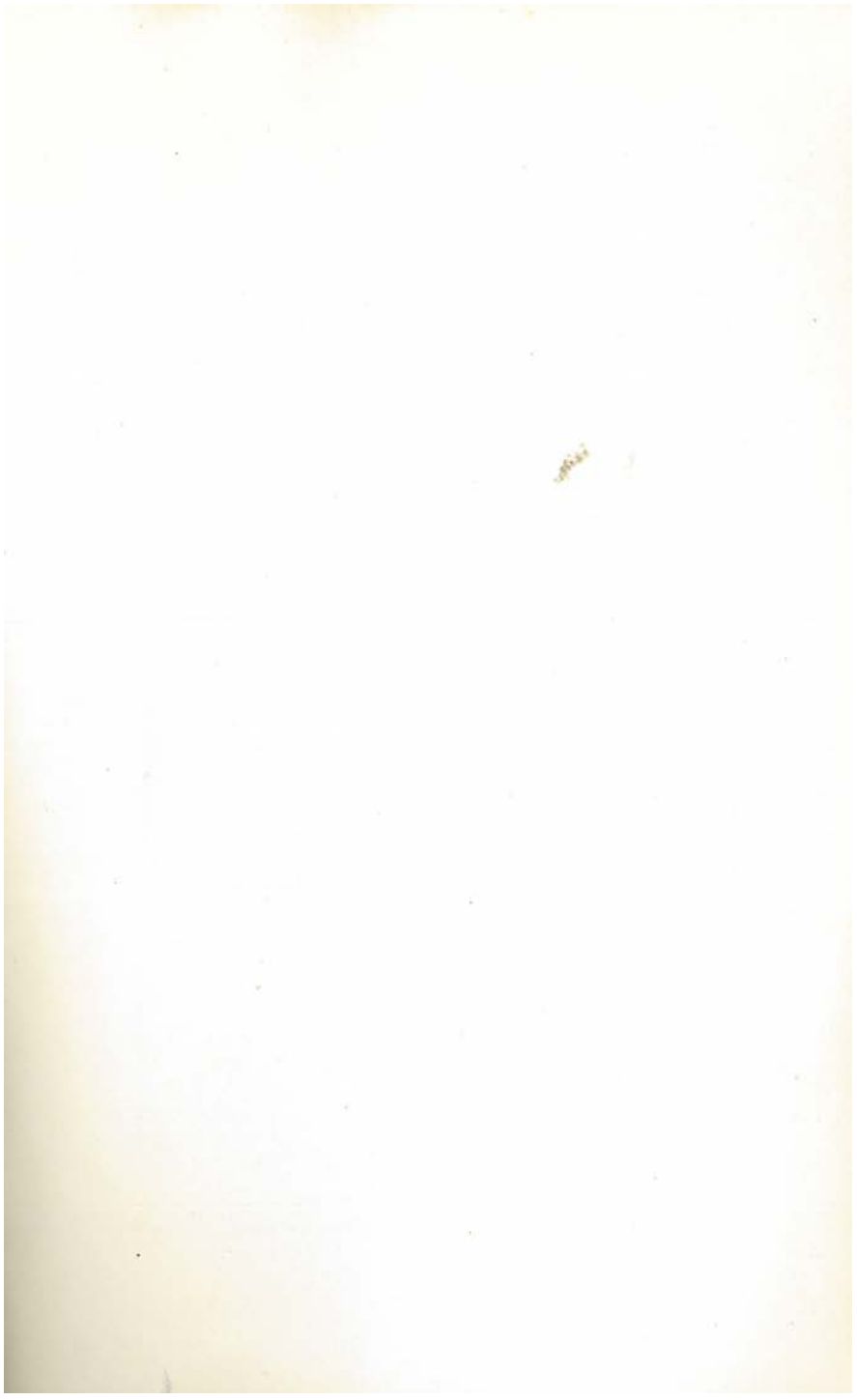

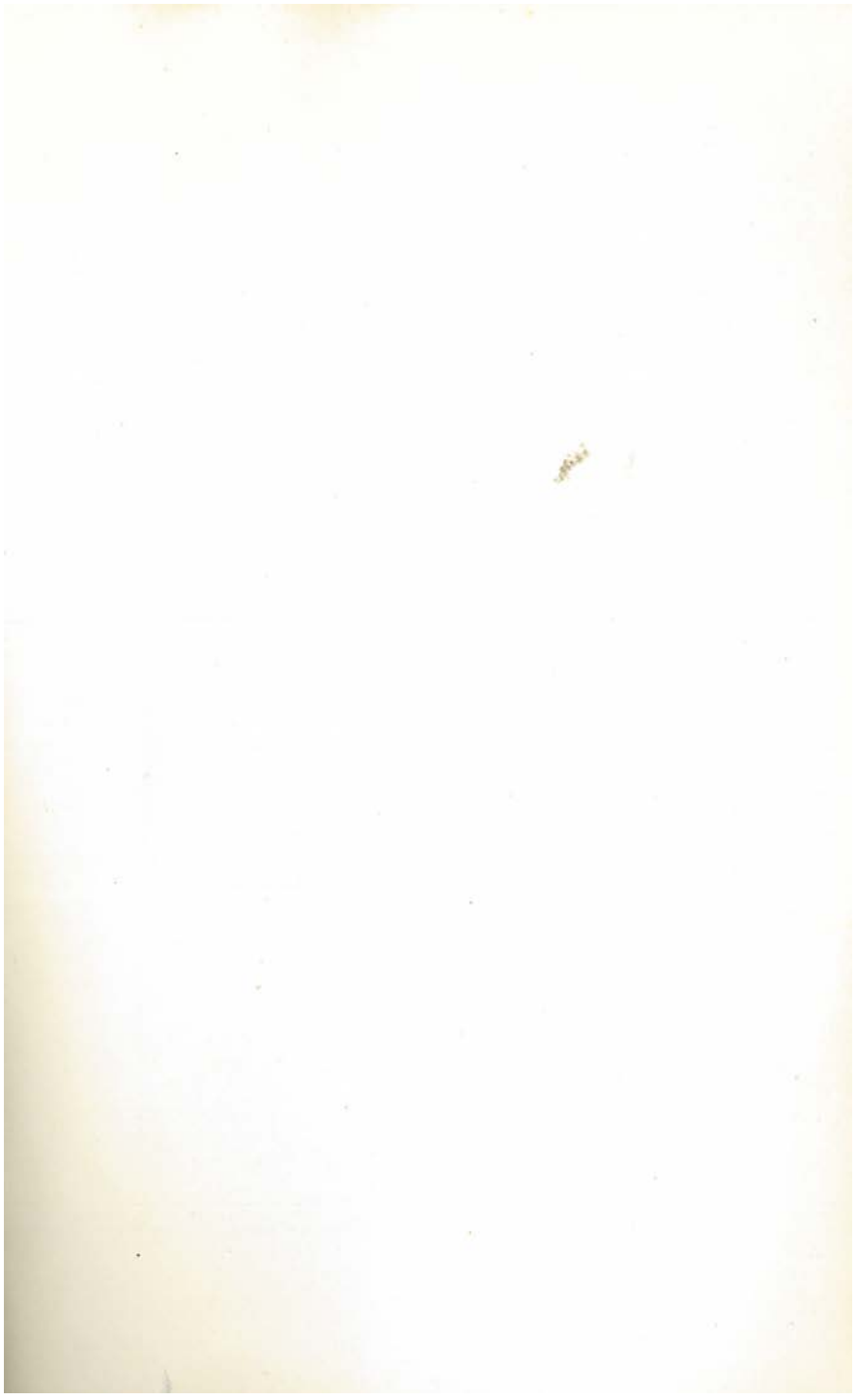

SPISY
JIŘÍHO WOLKRA

I
Básně

II
Próza a divadelní hry

III
Mladistvé práce
veršem

IV
Mladistvé práce
prózou

—

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ
KRÁSNÉ LITERATURY,
HUDBY A UMĚNÍ

Brož. Kčs 16,15, váz. Kčs 22,—

301 13 7 — 1. 10. 1953